

A R K I V

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT AV STATS BIDRAG FRÅN
SVERIGE, DANMARK OCH NORGE

GENOM

EMIL OLSON

UNDER MEDVÄRKAN AV

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN   VERNER DAHLERUP   OTTO VON FRIESEN
FINNUR JÓNSSON   AXEL KOCK   EVALD LIDÉN
MAGNUS OLSEN   DIDRIK ARUP SEIP

FYRTIONIONDE BANDET.

TREDJE FÖLJDEN.

FEMTE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ
LEIPZIG.

LUND 1933.

INNEHÅLL.

Finnur Jónsson, Kenningers ledomstilling og tmesis	1
Assar Janzén, Konsonantstammarnas plur. i sydöstnorskan och bohusslänskan	24
Sigfrid Reuter, Die Bedeutung des <i>um c. dat.</i> (Grímnism. 23. 24)	30
Dens., Zur Bedeutungsgeschichte des <i>hundrað</i> im Altwest- nordischen	36
K. G. Ljunggren, En öländsk runsten och de fornnordiska namnen på <i>-móðr</i>	68
Jean Young, Does Rígsþula betray Irish influence?	97
Hans Pollak, <i>en annor mur</i>	108
Gösta Bergman, Om Dahlstiernas språkform och dals- ländskan nu.....	127
Dag Strömbäck, Anmälan av »Bernhard Kummer, Mid- gards Untergang»	156
Per Wieselgren, Anmälan av »Knut Liestøl, Upphavet til den islenske ættesaga»	163
E. Noreen, Anmälan av »F. Wagner, Les poèmes héroïques de l'Edda et la Saga des Völsungs»	168
Emil Olson, Anmälan av »Richard Loewe, Der freie Akzent des Indogermanischen»	169
K. G. Ljunggren, Anmälan av »Lis Jacobsen, Svenske- vældets Fald»	172
Hj. Lindroth, Anmälan av »Gustav Indrebø, Stadnamn fraa Oslofjorden»	178
Emil Olson, Anmälan av »Hans Kuhn, Das Füllwort <i>of-</i> <i>um</i> im Altwestnordischen» och »Ingerid Dal, Ursprung und Verwendung der altnordischen 'Expletivpartikel' <i>of, um</i> »	184

Dens., Anmälan av »F. R. Schröder, Altgermanische Kulturprobleme»	189
Ivar Lundahl, Anmälan av »Magnus Olsen, Stedsnavn og gudeminner i Land»	193

Walter Åkerlund, Fornsvenska ordstudier	197
Erik Noreen, Små bidrag till fornsvensk ordforskning ...	228
Arvid Johansson, Evarix und jór.....	234
W. H. Vogt, æui knubu.....	259
Magnus Olsen, Fra Eddaforskningen	263
E. A. Kock, Ett kapitel nordisk metrik och textkritik	279
Evald Lidén, Till tydningen av Stockholms äldsta stadsböcker	295
Emil Olson, Anmälan av »Wolfgang Krause, Die Kenning als typische Stilfigur der germanischen und keltischen Dichtersprache»	323

Wilh. Norlind, Bibliografi för 1931 och 1932	325
G. Bergman, Ordförklaringar.....	368
Karl Larm, Morfologiska faktorers inverkan på utbredningen av suffigerad artikel i lagsvenskan	374
Emil Olson, Anmälan av »Studies in honor of Hermann Collitz. 1930».....	386

Kenningers led-omstilling og tmesis.

Oldpoesiens kenninger er i flere henseender af en overordenlig interesse. Det er langt fra, at studiet af dem kan betragtes som afsluttet, og det er desværre lige så langt fra, at den rigtige forståelse af deres væsen er gået op for en del forskere, der dog har ment at måtte sysle med den gamle digtning. Vi vil i det følgende beskæftige os med et par fænomener på dette område og gennemgå de tilfælde, hvor de antageligvis findes. Det er 1) de kenninger, hvor leddene må *omstilles* noget for at den rigtige rækkefølge kan fremkomme og 2) de tilfælde, hvor man har antaget en såkaldt *tmesis*, men tmesis har man antaget også udenfor det egenlige kenning-stof; også disse tilfælde vil her komme i betragtning.

Selv om ikke absolut alle tilfælde, der måtte findes, bliver blandt de her behandlede, gør det formentlig mindre til sagen.

Det hensigtsmæssigste er at tage skjaldene i kronologisk rækkefølge.

1.

Led-omstilling.

Bragi. Hos ham findes ét tilfælde: *Ála undirkúlu vastrødd*: her foreligger der en kenning for guld; stedet findes hos Snorre (Edda, 1931 s. 126), og han giver selv tolkningen: »han kaldte stenen for *vasta undirkúla*, men jætten for stenens *Áli* og guldet for jættens stemme (tale).» Der kan ingen tvivl være om, at dette er rigtigt, kenningen kan simpelthen ikke opfattes anderledes. Altså må *vast*-rives bort fra *-rødd* og stilles foran *undirkúlu*, o: *vast-undirkúlu Ála rødd* (*vastrødd* findes i l. 2 og *Ála undirkúlu* i l. 3).

Þjóðólfr ór Hvini: leikblaðs reginn fjaðrar (Haustl. 12). Kenningen betegner den i örneham flyvende jätte Tjasse (der for-

følger Loke i høgeham). 'Fjærens leg-blad' er åbenbart en kenning for 'vinge', 'vingens reginn' er ikke nogen god kenning. Langt bedre og naturligere kenning vindes ved at ombytte ledene *leikblaðs* til *blaðs leik-(reginn)*; *fjaðrar blað* bliver da vingen (en udmærket kenning), og dens 'leg' er dens bevægelse (flugten); den, der iværksætter den, er flyveren. I betragtning af den uskuelighed og naturlighed, der således vindes, må denne opfattelse absolut være at foretrække.

Vagna ving-Rognir (sst. 4), en kenning for jætten Tjasse; den er i og for sig lidt vanskelig, da man ikke egenlig ved, hvad *ving-* er. *Vagn*, mask., kan ikke her komme i betragtning; *vagna* må komme af *vogn*, fem., 'hval', 'hval' findes ellers i jættekenninger; 'jordens hvaler' er jætter; da måtte *ving-* opfattes som identisk med *vengi* (af *vangr*), og leddene byttes om. Men kenningen kan ikke betegnes som helt sikker.

Egill: dalmiskunn fiska (Lv. 6); her skal *fiska* indsættes i *dalmiskunn* o: *dal-fiska*, o: slangernes, nåde (livgiver). Dette er uomtvisteligt.

Faldgnáar hjaldrsnerrandi (Að. 1); her er *fald-* en nødvendig rettelse af *fold-*; *fald-gnó* kunde være en kenning for 'kvinde', men der skal her åbenbart foreligge en valkyrje-kenning. Den kan kun fås ved at løse *hjaldr-* fra *snerrandi* og henføre det til *fald-gnáar*, *hjaldr-faldr* = hjælm, jfr. *gunnar gríma*, men hjælmens *Gnó* er = valkyrje, der igen er ensbetydende med kamp, hvortil *snerrandi* passer udmærket. *Hjaldrsnerrandi* er i og for sig en krigerkenning, men der findes et utal af kenninger, hvor enkelte led kan siges at være overflødige; derfor er kenningen som sådan fuldtud korrekt.

Hyrjar hrannbrjótr (sst.), her er *hrann-* rettelse for *hann* (o: *hand-*); det er her ligegyldigt, om det ene eller det andet er oprindeligt; *hrann-* (*hann-*) må i hvert fald løsnes fra *brjótr* og henføres til *hyrjar*, *h(r)ann-hyrjar* = guldets.

Eyvindr: Ála galtar öldraugr (Lv. 5). *Ála góltr* er intet (andet end 'Áles galt'); for at nogen rigtig kenning kan fremkomme, må *él* indsættes mellem disse ord: *Ála* (søkongens) *él* = kamp;

her skal dette betyde *hildi*, således at *hildi* + *galtar* = *Hildi-galtar* ∴ hjælmen (*Hildisvíni*), kendt fra Rolv Krakesagnet. Hjæl-
mens *draugr* = kriger; disse to ord (*draugr* = træ, stamme) passer
godt til hinanden. Dette eksempel er uomtvisteligt; svarer i øvrigt
meget godt til andre kenninger hos Eyvind.

Guthormr sindri: *bríkar bǫðsækir* (7), teksten er sikker. Her
må *bríkar* indsættes mellem *bǫð*- og *sækir*; *bǫðbrík* = skjold, men
bríkar bǫð er intet.

Valbrands sunða lǫnd (6), ∴: skjolde. Her må *sunða* indsættes
mellem *val*- og *brands* for at der kan fås en fornuftig kenning:
val-sund = blod, dettes *brandr* 'ild' = sværd, dettes *lǫnd* 'lande,
som sværdet færdes på' = skjold. *Valbrands sund* kan ganske
vist betyde blod, men 'blodets lande' er intet.

Vandar valsendir (2), 'kriger'; *vandar val* el. *vǫlvr* er intet, der-
for må *vandar* indsættes mellem *val*- og *sendir*, 'valens vánd' er
en rigtig kenning for 'sværd'. Altså 3 eksempler hos denne
skjald.

Jórunn: *ǫrveðrs tungla tinglryrandi* (4); teksten er sikker.
Keningen kunde synes lidt vanskelig; *ǫr-veðr* (ǫ er sikret) kan
ikke bet. andet end 'pil-storm' ∴: kamp; 'kampens *tungl* (måne)'
kan bet. 'sværd', men så volder *tingl* vanskeligheder i rækkeføl-
gen. Ordet synes at bet. 'rund skive' (skulde være ensbetydende
med *ennispǫnn*), 'brakteat' el. lign. Det må henføres til *ǫrveðrs*,
ǫrveðrs tingl = skjold, dettes *tungl* = 'sværd'.

Kormákr: *Áta eldbekks Eir* (Lv. 5), kenningen er sikker, dog
bemærkes, at *ata* er rettelse for det umulige *ita*, hvad der ikke
gör noget m. h. t. kenningen i det hele; ordet kunde for så vidt
helt udelades. *Eld*- må i alle tilfælde indsættes imellem *bekks* og
Eir, 'bækkens ild' = guld; tages *Áta* med, bliver det 'søkongens
bænks = havets ild' = guld.

Varrskíðs funa vegskoríða (Lv. 23), her beror *funa* på gisning
for hdss. umulige *nemit*; *varrskíðs* = skibets *vegr* = havet,
dettes *skoríða* skulde være kvinde, men en sådan kenning er mere
end tvivlsom. Indsættes det anførte ord, måtte kenningen i den
rigtige rækkefølge lyde: *varrskíðs veg-funa* 'guldets'. Men her

er, som sagt, foretaget en rettelse; kenningen hører således til de tvivlsomme.

Gim-Ránar gótt (Lv. 31), teksten her er langt fra sikker og *gim-* beror på ændring af *glym*; hvis *gim* er rigtigt, må kenningen være *Ránar-gim (gótt)*, 'Rans (søens) ild' = guld. Men det er måske rigtigt at se bort fra dette tilfælde.

Brúnleggs mjíls spöng (Lv. 55), her er det *brún-*, der ikke kan høre til *leggr* = 'arm', ti ingen har endnu rost en kvinde for hendes 'brune' arme; adjektivet må henføres til *mjíls*, det er guldringen, der menes. Andet *brún-* end dette kan der ikke være tale om.

Gísli Súrsson: sædeilandí sólar (v. 12), her er *sæ-* en nødvendig rettelse af *sal-*, der er meningsløst, men *sólar* må indskydes mellem *sæ-* og *deilandí*, 'havets sol' = guld.

Fjarðar elgs fúrvangs Hlín (v. 25), her er *fúr-* en ret sikker rettelse af *fley-*, der ingen mening giver ved siden af *fjarðar elgs*; dette bet. 'skibets', *fúrvangs* må så byttes om til *vangfúrs*, 'skibets vangs (= søens) ild' = guld.

Einarr skúlaglamm: valserkjar veðrhírdír (Vell. 27); teksten er fuldkommen sikker; her må *veðr* indskydes i *valserkjar*, *val-veðrs* (kampens) *serkjar*, ti kun til dette sidste passer *hírdír*.

Heðins reikar fúrs faldleikr (Vell. 37), her er *fald* — rettelse af *folk* — der ingen mening giver, men *fald* og *fúrs* må byttes om.

Hallfreitr: baugs naddfár (Óláfsdr. 13), da *baugs naddr* ingenting er, må disse to led omstilles, *nadd-baugr* 'pilens ring', den ring, der skal opfange 'naddar', skjoldet (en ganske vist usædvanlig kenning m. h. t. de to bestanddele); 'skjoldets *fár*' = kamp.

Endils eldgrundar tróða (Lv. 3), her er *Endils* rettelse f. *endiz*, *endizst*, der må betragtes som sikker. Større rettelse er den af *ál-* til *eld-*, hvorefter kenningen måtte blive *Endils grundar* (havets) *elds-* (guldets) *tróða* = kvinde. Hvis man vilde fastholde *álgrundar*, måtte også dette være at omstille til *grundar ál(s)* = slangens, og da måtte man i *endiz* (*endizst*) se et ord, der betød 'leje', men jeg kan ikke se, hvad et sådant ord kunde

være. En omstilling af leddene synes under alle omstændigheder at være krævet.

Tindr Hallkelsson: versene af hans Hákonardrápa er som bekendt meget forvanskede, og måske burde man helst se bort fra dem. Der er dog 3 steder, der her kan komme i betragtning. Vi vil tage dem med.

Gymis vagna mótrǫðuls magnendr. De 3 sidste ord er fuldtud sikre, men *gymis* er en rettelse af *grimmis*; den må betegnes som sikker; metrum kræver et ord af formen $\cup x$. Men *mót-ǫðuls* må byttes om, ti 'sø-vogdenes (skibenes) møde' er intet, 'sø-vogdenes sol' er 'skjolde', og deres 'møde' er 'kampen', og hertil passer *magnendr* fortrinlig. — *Ára hermǫrum* (sst. 5), ordene er sikre nok, men kenningen er kun forståelig under forudsætning af, at *ára* og *her* omstilles; *ára marr*, 'årenes hest', er = *skip*, og sammen med *her* bliver det til *herskip*. Dette synes sikkert nok.

Hys láreiðir (sst. 8); det første ord er rettelse af det umulige *hyck*. *Hys lá-* må byttes om: 'bølge-ildens, guldets' uddeler, giver.

Eilífr Goðrúnarson: *vegtaugar jótrs Þrjóti* (Þórsdr. 18); Eilífs vers er jo, som bekendt, meget dunkle. Den anførte kenning er således i hds. Den kan kun give mening, når *veg* og *taugar* byttes om, *taug* = (fiske)snøre, dens vej 'søen', dens *jótr* (kind-tand) er sten, klippe; *þrjótr* bruges her som hovedord; 'klippens trodsige væsen' = jätte.

Hofgarðu-Refr: *dalsteypir strauma* (Digt om Gizurr 1). Her er det klart, at *strauma* skal ind efter *dal*, dette i betydn. 'bue', 'buens strømme' er pilene.

Haldórr ókristni: *húnlagar hreina* (v. 2), *lagar hreina*, 'søens rendyr', er en tilstrækkelig kenning for 'skib'; *hún-* er ligesom en nøjere betegnelse, men det hører da selvfølgelig sammen med *hreina*, *húnn* er 'mastetop', 'de med mastetoppe forsynede sø-rene'.

Þormóðr kolbrúnarskáld: *fjors folkbeitir* el. *-hneitir* (Þorgdr. 13). Hvad enten man læser *-beitir* el. *hneitir* (det er en sag for sig), må *fjors*, *folk* byttes om. *folk-fjorr* 'kamp-stok', sværd.

Þórarinn loftunga: *svans sigrlana ǫrbeiðir* (Tøgdr. 3). Teksten er sikker nok. *ǫrbeiðir* 'den, der rask kræver, fremkalder'; *svans*

sigr- er intet; ordene må byttes om: *sigr-svans*, 'kamp-svanens', *lanar* er vist 'de faldnes rækker'; så at hele kenningen kan gængives ved 'han som kræver rækker (af lig) til bedste for ravnene'; kenningen er mærkelig og enestående, men det er vist det meget vanskelige metrum skyld i. *Sigr* står her i betydning *sig-*.

Vegjóta njótr (sst. 7). Kenningen er sikker nok, men kan kun forstås, når man bytter *veg* og *Jóta* om, *Jóta vegr*, 'Jydernes vej', o: land, er Jylland (Danmark), *njótr* = ejer, o: Knud d. store.

Sigvatr Þórðarson: hljóms hringmiðlondum (Nesjav. 8); teksten er ganske sikker; det er klart, at *hljóms* må indsættes efter *hring-*, 'sværdets klang' er 'kamp', dens *miðlendr* 'krigere'.

Íss gunnrjóðr (Lv. 8), d. v. s. *gunn-íss rjóðr* 'kamp-isens o: sværdets rødfarver'.

Hárekr í Þjóttu: láðs dynmari (Lv. 2). Der er ord i halvverset, der ikke er uden vanskeligheder, men de synes ikke at have noget med denne kenning at gøre. 'Landets dön- (susende?) hest' bet. intet andet end hvad ordene siger ligeud, men her skal der foreligge en kenning for 'skib'; en sådan fås ved at ombytte *láðs* og *dyn*, *dyn-láú* er 'det brusende land'; kenningen er nærbeslægtet med *bláfold*, jfr. no. blåmyr og lign.

Einarr Skúlason: þingvafaðar þrængvir (Øxarf. 5), her er det klart, at *þing-* og *Vafaðar* skal byttes om; *Vafaðar þing* = Odins ting, kamp.

Heiðar jofra galdrs hlíðrækjandi (Lv. 2); *heiðar jofrar* er 'jætter' og deres *galdr* 'sang, tale' = guld, og dettes *rækjandi* 'en mand'; men *hlíð*? Dette ords vokal er rimbestemt; det giver ingen mening, hvor det står; der synes ingen anden udvej at være end at indsætte dette led efter *heiðar*, *heiðar hlíð* = fjældskråning; det er et overflødigt led, men af dem er der ellers mange.

Haukr Valdísarson: fannar armviðu (Isldr. 12). Det er simpelt hen klart, at *fannar* må indsættes efter *arm-* 'armens sne', sølv-el. guld-ring.

Sárþokuls geima þrymsvellir (v. 14); *sárþokuls geimi* kunde være kenning for 'blod', men 'blodets þrymr' er ingen naturlig ken-

ning; en sådan fremkommer først ved at flytte *jökuls* til efter *geima*, *sárgeima* (blodets) *jökull* = sværd, hvis *þrymr* = kamp.

Hallar-Steinn: *stétthrings stofn* (Rekst. 12) er uden mening, hvis ikke *stétt-hrings* byttes om, *hrings* (sværdets) *stétt* = skjold.

Gamli kanóki: *hábrautar hreggvörðr* (Harms. 5), en rigtig kenning fås kun ved at flytte *hregg* til foran *hábrautar*, 'stormens høje vej' = himmel.

Fagrtjalda frónspennir (Harms. 44); det er klart, at *frón*- må indsættes foran *fagrtjalda*, 'jordens fagre tælt' = himmel.

Njála (XII): *eldgunnar óðrunnar* (v. 6); her er hdss. *odd*-, der i kenningen er umulig, at læse *óð*-; *eld-Gunnar* må byttes om, *Gunnar eld*- = sværd; dets 'rasende stave', krigere.

Njála v. 29: *hyrs hafgeymir* = *hafhyrs*, 'guldets', besidder.

Anon. (XII) B 11: *setrlinna særir*, hvis ikke *setr* (hds. *sett*) er skrivefejl for *setrs*, må leddene her byttes om, *linna setr* = guld.

Leiðarvísan: *hrælinns sunds hirðimeidr* (v. 5), *hrælinns sund* kan være 'blod', men 'blodets *hirðimeidr*' er ingen rigtig kenning; *sunds* må indsættes imellem *hræ* og *linns*, 'blodets slange' = sværd, dets *hirðimeidr* en udmærket krigerkenning.

Varrelgs elds vegrunnar (v. 10), her fås en rigtig kenning ved at flytte *veg*- til mellem *varrelgs* og *elds*, 'skibets vej' = søen, dens 'ild' = guld.

Guðlaugr: *hríðar hjörgæðir*, ɔ: *hjørhríðar*, 'sværd-stormens' osv.

Snorri Sturluson: *vandbaugs sendir* (Hátt. 28) og *vandbaugs skaði* (v. 86). I bægge tilfælde må *vand*- indsættes efter *baugs* 'ringens ɔ: skjoldets'.

Sturla Þórðarson: *valkastar veðrbliks herði-Baldr*, her er *kastar* rettelse for *-køstu*, der ikke kan være rigtigt; her må *veðrbliks* omstilles til *bliks veðrs*; 'valdyngens *blik*' er sværd, og dettes *veðr* er kamp; til dette svarer *herði-Baldr* fortrinlig, men ikke til *-bliks*.

Hríðar herskið (Hrafnsm. 2) må omstilles til *her-hríðar* (stormens) *skið* (= *skip*), det hele er = *herskip*; jfr. det 2. eks. fra Tindr.

Skjaldlinns élsveigir (Lv. 3), da *sveigir* ikke passer godt til *él* (kampen), men fortræffelig til *-linns*, er der ingen tvivl om, at dette bør indsættes mellem *él* og *sveigir*, 'skjold-stormens, = kampens, slangens, = sværdets, *sveigir*' = kriger.

Þórðr Rúfeyjaskáld: fastleggs vírdír kan kun forstås, når *fastleggs* forstås som *leggs fast-* og det sidste som stammen i *fasti* 'ild', 'læggens (armens) ild' = guld(ring).

Gizurr Þorvaldsson: Gøndlar røðla gnyskerðandi (Lv. 1). Da *gný* umulig kan være objekt for *skerðandi*, må *røðla* sættes ind imellem disse 2 ord, hvorved der fremkommer en rigtig kenning: 'Gonduls gnys, kampens, sols o: sværdets ødelægger', kriger.

Svarfdælasaga: leiðar linnsveigir (v. 8); *leiðar linnr* er intet, men *linns leið* er 'guld'; leddene må byttes om, for at give mening.

Grettissaga: barðjós láðskreytir, *jós* er delvis, men sikker, rettelse; *barðjór* er en god kenning for 'skib', og 'skibets land' (*láð*) er 'søen', men hertil passer *skreytir* ikke på nogen som helst måde. En rigtig kenning fås ved at omstille *jós* og *láð*, *barð-láð* = søen, dens *jór* 'hest' = skib, hvortil *skreytir* passer fortrinlig.

Hlunns hriðar hjörgæðir (v. 44). Også her må *hjør* løsnes ud og henføres til *hriðar*, *hjør-hrið* = kamp, dens *hlunnr* = sværd; det hele 'en kriger'. Men der kan være spørgsmål, om ikke kenning hellere bør opfattes som *hjør-hlunns* = skjoldets *hrið*, hertil vilde *gæðir* 'forstærker' passe udmærket, men *hjør-hlunnr* = skjold er ikke særlig godt. I hvert fald må *hjør* flyttes.

Einar Gilsson: hyrflæðar hreyti o: *flæðar hyr-hreyti* = 'søildens, guldets, uddeler'. *hringa* kan ikke høre til kenningen.

Bálflæðar Hrund (dette ved sikker rettelse; sst. 10) = *flæðar bál-Hrund*, ganske som før.

Hyrfoss skreytir (sst. 16), o: *foss-hyrs skreytir*, af samme art; *skreytir* passer ikke helt godt, men ialfald bedre til *hyr* end *foss*; men Einar hører til en meget efterklassisk tid.

Gennemgangen af disse tilfælde viser, at den overvejende del deraf er sikker nok. Nogle få kan siges at være tvivlsomme.

Den her påviste ombytning af led i kenninger kan i flere tilfælde være fremkaldt af metriske eller andre formelle krav. Unaturlig kan den aldeles ikke siges at være.

Faktisk er det pågældende led ensbetydende med genitiv. Således er, for blot at nævne et eksempel, det sidst anførte tilfælde: *hyrfoss skreytir* ganske det samme som om der havde stået: *hyrjar foss skreytir* ∴ *foss hyrjar skr.* Dette er således også fuldkommen logisk — og med det samme er det velforståeligt, at skjaldene lejlighedsvis har benyttet denne udtryksmåde, og det har man gjort fra den ældste tid ned til det 14. årh.

2.

Tmesis.

Ved tmesis forstås adskillelse af et sammensat ords bestanddele, så at disse anbringes som oftest i forskellige linjer.

Den simpleste form for en sådan tmesis er når et længere ord eller stednavn bliver fordelt som *á Stiklar | stoðum*; eller *í dal þambar, staðir Danpar, men brísinga, gap ginnunga, hjalmr huliz, tálhreinn meðal* og lign. Men allerede dette viser, at det ikke går an at nægte forekomsten af dette fænomen. Óláfr Þórdarson kendte det godt ved midten af 13. årh.

Vi skal nu gennemgå de fleste tilfælde, hvor man har antaget en sådan tmesis i den gamle poesi. På grund af sagens forhold er det i reglen nødvendigt her at anføre sammenhængen, hvori tmesis formenes at foreligge.

Bragi, Ragn. 8:

þás hristi-Sif hringa
hals, hin bóls of fylða,
bar til byrjar drösla
baug örlygis draugi.

Her kan *hals* kun høre sammen med *baug*, men *hals* kan være genitiv og så foreligger der ikke tmesis. Hvad der kunde

tale for, at *hals* er stammen, er de mange andre sammensætninger med *hals*, f. eks. *halsmen*.

Þjóðolfr, Haustl. 2: *ó-fyr-skömmu* (l. 4). Dette er utvivlsomt = *fyr óskömmu* = (*vas þat*) *fyr løngu* (v. 6).

Haustl. 10: *Ið-unn*:

þá vas Ið með jötnum
unnr nýkomin sunnan.

Nogen anden opfattelse end at *Ið* hører sammen med *unnr* er umulig. Herom se Aarbb. 1930 s. 57—58.

Sst. 17:

Brátt fló bjarga gæti
(bønd ollu því) randa
ímun, fólr und iljar
íss, vildu svá dísir.

Her er alt klart: *ímun* kan kun høre sammen med *dísir* og forment er sikker nok. *Ímun-dísir* = kampdiserne, valkyrjerne(?). Dette står ikke i strid med *bønd ollu því*, ti diserne er gudernes redskab. *Ímunfólr* er en umulig sammensætning. Til hvilket ord man mulig vil henføre *ímun*, er der kun tale om tmesis, men det er ikke muligt at se, hvad ord det bedre kunde passe til end *dísir*.

Gunnhildr: lausavísa:

Há reið á bak bóru
borðhesti kon vestan
konungr léta brim bíta
børð es gramr hefr Fjörðu.

Selv om man her kunde opfatte *kon(r)* som selvstændigt ord, 'fyrste', kommer man i forlegenhed med *Há*; dette kunde henføres til *børð*, men dets stilling i verset (så langt fra *børð* og i versets begyndelse) taler ikke for, at det er meningen. *Konr* bruges også altid med genitiv, undt. når det betyder 'mand' i

almlh. Jeg må derfor hævde, at det er rimeligst, at *Há*- hører sammen med *kon(r)*.

Eyvindr, Lv. 14:

Fingum feldarstinga
fjórð ok galt við hjórðu
þanns álhimins útan
oss lendingar sendu.

Feldarstingi er den kostbare kappenål, som Islændingene (*álhimins* = *íss lendingar*, mærk her denne adskillelse) sendte digteren. Der er (ifg. prosaen) tale om, at Eyvind under et uår måtte sælge denne nål for kvæg. Dette forudsætter, at *hjórðu* må tages for sig = kvæg; men hvad er så *fjórð*? S. Nordal har villet opfatte det som = 'ifjor' (Sn. Sturluson s. 174) og *mest selda ek* (i l. 5) som 'nu' (*mest* = sidst) solgte jeg; dette kan ikke godkendes; dette 'nu' måtte have været klarere udtrykt, og man ventede heller ikke præet. *seldak*, men præes. (»nu er jeg nødt til at sælge») eller perf. (»nu har jeg måttet»). Jeg har opfattet *seldak* som parallelt med *fingum* og *galt*, og *fjórð*- som hørende til *hjórð* som kenning for sildene; men det må indrømmes, at dette er usikkert, og det er muligt, at Nordals opfattelse af *fjórð* er rigtig.

Egill, Lv. 15. *sef-borgar*, ganske usikkert, da så meget andet i halvverset er tvivlsomt. Jeg vil se bort fra dette tilfælde.

Kormákr, Sigurðardrápa 6:

Hver myni vés við valdi
vægja kind um bægjask
því at fúrrögnir fagnar
fens. Vá gramr til menja.

Her er det klart, at ordene: *Hver kind myni um bægjask við vés valdi?* »hvilken slægt (mand) vilde ville yppe strid med templets herre» (Ϸ: Sigurd jarl) hører sammen. Digteren vil betone Sigurd som gudedyrkeren. L. 3 (hvor *at* skal udelades) udgør en sætning for sig og dertil hører det 1. ord i l. 4. Resten står for sig. Der

er ét ord tilbage: *vægja*. Hvad er det? Verbum kan det umulig være. Det kunde være gen. pl. af *vægir* 'sværd'. Som sådant kunde det (formelt) høre sammen med *kind*, men 'sværdenes' *kind* 'slægt' kunde kun betyde 'sværd', men en sådan betegnelse her er umulig. 'Mænd' kan det ikke betyde. Den tolkning må afvises som værende uden sidestykke. M. a. o., ordet må være forvansket; en let rettelse er at skrive *vægi*, st. i vb. *vægja* 'skåne', der så måtte henføres til *valdi*, så at den fulde kenning bliver *vés vægivaldr*, en meget smuk og passende kenning for Sigurd jarl.

Lv. 14: Hneit við Hrungnis fóta
hall vitjondum stalli
inn vask Ilmi at finna
engis sax of genginn.

Her er *sax* en nødvendig og næppe angribelig rettelse for *sar*, *engis sax* = 'le' (i henhold til sagaen); *vitjondum* er en ligeså uangribelig rettelse for *vitindum*. Her hører sammen: *Hneit engis sax við Hrungnis fóta stalli* (skjoldet) *vitjondum* (for den besøgende, ϱ : besøgeren, digteren selv), d. v. s. 'leen stødte mod besøgerens skjold'. Nu kunde *hall* sættes i forbindelse med *vitjondum*, ϱ : hallens (husets) besøger. Nødvendig er en sådan nærmere bestemmelse her dog ingenlunde. Den anden sætning skulde (bortset fra *hall*-) bestå af: *inn vask Ilmi at finna of genginn*, hvor *Ilmi* måtte være en halvkenning for kvinde, men en sådan kan aldeles ikke anerkendes. Derom kan der ikke tvistes. Kenningen bliver fuldstændig ved at henføre det overflødige *hall* dertil. Da er dette st. i mask. *hallr* = *steinn* ϱ : steinasørvi. Således foreligger her en utvivlsom tmesis. Udelukket er det naturligvis ikke, at *hall* bör rettes til *halls*. En af delene må vælges.

Lv. 28: illa lét þá er áta
ófuðs varar húsa
sónar fress ór sínu
slíðr byðu gekk híði.

Dette *byðu* er meningsløst og er blevet rettet til *balti* 'björn'; sætningen skulde lyde: *pás sónar balti gekk ófúss ór sínu slíðr-híði*, 'da blodets björn gik mod sin vilje ud af sit slire-hi'. Den symmetri, der fremkommer ved denne ordordning, er så tiltalende, at man kunde fristes til at antage den for rigtig. Men det må indrømmes, at *slíðr* her kan være adj., 'farlig' (o: *slíðr balti*); *híð* måtte da — ifg. hele sammenhængen — være nok til at betegne skeden. Stedet kan således ikke siges at være sikkert eksempel på tmesis.

Einar skálaglamm, Vellekla 27:

Ok við frost at freista
fémildr konungr vildi
myrk Hlōðvinjar markar
mordálf's þess's kom norðan.

Her er det ordet *myrk*, det drejer sig om. Ordene *konungr myrk Hlōðvinjar markar* må uomtvistelig høre sammen og være en betegnelse for en dansk konge, in casu Harald blåtand. *Hlōðvin* alene er en betegnelse for 'land'. Et *myrk-Hlōðvin* 'det dunkle land' er intet betegnende udtryk; endnu mindre betegnende er 'mørk-landets skov', ti det betyder intet andet end hvad der ligger i disse ord, men de kan ikke være en særbetegnelse for Danmark (el. Jylland). Først ved at henføre *myrk* til *markar* fremkommer der en fortræffelig betegnelse. *Myrk-mørk* er ensbetydende med og = *Myrkviðr*, men dette var netop navnet på den store grænseskov. (= Isarnhō); 'Mørkskovens land' bliver da en naturlig kenning for Jylland (Danmark?); og 'Jyllands konge' er Harald. Her findes der da et usvigeligt eksempel på tmesis.

Ulfr Uggason, Húsdr. 2:

Rádgegninn bregðr ragna
rein at Singasteini
frægr við firna slægjan
Fárbauta mōg vári.

Her må ordene *ragna rein* 'gudernes vej' o: Bivrost høre sammen. Det kunde siges, at disse ord var etslags objekt for *bregðr*

for at betegne bevægelsen henover. Men så ses ikke, hvorledes *vári*, der da står ganske isoleret, er at forstå. Desværre er ordets betydning uvis, det findes kun her. Da nu subjektet i sætningen åbenbart må være Heimdal, er det givet, at ordene *ragna rein vári* må høre sammen, og man har da, naturlig nok, i *vári* set et ord for 'vogter'. Men da må *rein-vári* være ét ord, hvis led er tmesis-adskilte. Etymologisk kan *vári* forklares (aflyd til *var-r* og beslægtede ord).

Eilífr Goðrúnarson, Þórsdr. 3:

Her findes eksemplet *gall-ópnis*, herom kan jeg henvise til mine bemærkninger i Aarbøger 1930 s. 58—59, hvor jeg hævder rettigheden af tmesis.

Sst. 4:   Ok gangs vanir gingu
                             gunn vargs himintørgu
                             fríðrar unz til fljóða
                             frumseyrir kom dreyra.

Der er her foretaget et par rettelser, dog ikke m. h. t. de her i betragtning kommende ord; det er *vanir* og *gunn*, der her skulde udgøre et *gunnvanir*; *gangs vanir* kunde formelt høre sammen, men så kommer man i forlegenhed både med *gunn* og *dreyra*, til dette sidste savner man en nærmere bestemmelse; og en sådan kan kun søges i *gangs*, der må opfattes som jætte-navnet, 'jættens blod' er her elven (Vimur). *Vanir* alene giver ingen mening; der skal mere til, og dette kan kun ses i *gunn*; *gunnvanir* giver også en fortræffelig mening. Denne tmesis må fastholdes, hvis ikke en helt forskellig opfattelse af hele halvverset med sandsynlighed kan gøres gældende.

Sst. 6:   þar í mörk fyrir (markar
                             málhvettar byr) settu
                             (né hvélvøllur hálar)
                             háfs skotnaðra (svófu).

Således omtr. er halvverset overleveret (kun at hds. har *hvettan*, der ikke kan sættes i forbindelse med noget, så at der derved fremkommer mening). Både *mörk* og *markar* er dele af ken-

ninger, der må betyde vand eller elv. Til den ene eller den anden hører *háfs* (fiskeredskab), snarest den første; *byr* må høre til den anden, *byr-mørk* (jfr *land . . byrjar* SnE s. 116). Her må tmesis siges at være sikker.

Sst. 7:   Hardvaxnar leit herðar
                  hallands of sik falla
                  (gatat) mar njótr (in neytri)
                  njarð (rjúð fyr sér) gjarðar.

Meningen er tydelig. Det er klart, at *gjarðar* ikke er tilstrækkelig betegnelse for Tors styrkebælte, *meginngjörð*; *njarð*, der i sammensætninger betyder noget stærkt, kraftigt, jfr. *njarðláss*, kan kun henføres til *gjarðar*; altså tmesis. Til *rjúð* kan det umulig henføres, og der er intet andet ord, det kunde høre til (og selv om så var, måtte der foreligge tmesis).

Sst. 10:   Né djúp akørn drópu
                  dolgs vammis firum glamma
                  stríðkviðjondum stöðvar
                  stall við rastar falli.

Således lyder halvverset i hdss. Her er spørgsmålet, hvortil *djúp* hører. Til *akørn* kan det umulig høre. Søger man så efter sammenhængen, viser det sig, at det kun kan henføres til *rastar* eller *falli*, og det må siges at være ligegyldigt, om det forbindes med det ene eller det andet, *djúpfall rastar* eller *fall djúprastar* kommer ud på et. I hvert fald er der tale om tmesis her.

Sst. 12:   Dreif fyr dróttar kneysi
                  dolg Svíþjóðar kolgu
                  (sótti) ferð (á flóttu
                  flesdrótt í vó) nesja.

Her er *fyr* rettelse for *með*, hvilket er meningsløst. Således som her antydet har jeg tidligere ordnet sætningerne. Men det må indrømmes, at man godt kan opfatte *ferð* som subj. i *sótti*, hvoraf følgen måtte være, at *flesdrótt* var subj. til *dreif*, men *ferð* er

her ikke nok til at betegne jætterne. *Dolg* kan ikke høre til *Svíþjóðar*, og jeg ser ingen mulighed for at forbinde ordet med noget andet end med *ferð*. *Dolgferð* 'den fjendtlige skare' er i og for sig tilstrækkeligt. Hvad man så end vil forbinde *dolg* med, må der blive tale om tmesis.

Sst. 14:   Ok hóm loga himni
                                  hall fylvingum vallar
                                  tróðusk þær við trúði
                                  tungls brá salar þrungu.

Her er *salar* nødvendig rettelse for *sólar* (*sólir*). Det kunde ligge nær at læse *brásólar* 'øjets', således at *brásólar himinn* blev 'hovedet' (egl. hjærneskallen). Men så kommer man i forlegenhed med det øvrige, især med *vallar*, der da ikke kan forbindes med noget som helst. Jeg kan ikke se nogen udvej ud af uføret end ved at rette *sólar* til *salar*, hvorved der fås god mening; *brátungls himinn* er lige så god kenning som *brásólar h*. Så får man *vallar salar*, men dette er egl. intet, først ved hermed at forbinde *hall* fås den rette mening; *hallvøllr* 'stenmark' er en god betegnelse for jætternes landskab; dets *salr* er klippehulen (eller jættesthuset). Her foreligger der således tmesis to gange. Der er et ord, der volder lidt vanskelighed her, det er *loga*, men det er en sag for sig, og strider ikke imod antagelsen af de to tmeser. Det må snarest være gen. pl. 'øje-luernes', øjenstrålernes, jfr. *ægigeislar* om blikkets stråler.

Hallfreðr vandrætaskáld Óláfsdrápa (Erfidr.) 19:

Norðr eru þoll of ordin
auð lönd at gram dauðan.

Her ligger det nær at forbinde *norðr* og *lönd* til ét ord. Nødvendigt kan dette dog ikke siges at være, ti *þoll lönd norðr* (i norden) siger det samme. Tmesis er således ikke her sikker.

Samme Lv. 19:

(Lítt hirði ek) lautar
lundr hefr hætt til sprunda

viggs (þótt verðak hoggvinn)
 varr (í höndum svarra).

De indsirklede ord hører utvivlsomt sammen som den første hovedsætning. Den anden sætning er klar. Subjektet er *lundr lautar viggs* (*hefr hætt til sprunda*), men kenningen er mangelfuld; *lautar vigg* er intet, først ved at henføre *varr* (st. i ordet *vørr*) dertil bliver den rigtig; *varrlaut* = 'søen', søens *vigg* 'hest' = skib. Her er der et ufejlbart eksempel på tmesis.

Haldórr ókristni, Eiríksflokkur 5:

Hykkat vægð at vígi
 vann drótt jöfur sóttan
 (fjörð komt) jarl (at jörðu)
 ógnhardan sik spörðu.

Sammenhængen i verset — der iøvrigt er klart nok — viser, at de indsirklede ord udgør én sætning. Det er klart, at *fjörð* (el. opl. *fjarð*?) *jörð* hører sammen som en betegnelse for Norge, hvad enten den er at forstå som 'fjordenes el. Fjordenes (fylkets) land'. Altså et utvivlsomt eksempel på tmesis. *Fjörð* kan næppe opfattes som 'ifjor' (jfr. ovf. Eyvinds vers).

Sigvatr Þórdarson, Víkingarv. 3:

en austr við ló leysti
 leið víkinga skeiðar.

Selv om *við* her står foran *ló*, er det af sammenhængen klart, at disse to ord ikke hører sammen. *Ló* må absolut være nom., følgelig må *leið* styres af *við*. Her er der da et soleklart eksempel på, hvor fri ordstillingen er. *austr* og *leið* hører nøje sammen, men det kan være tvivlsomt, om de bør betragtes som ét ord. Man kan opfatte dem som *leið austr*, dette = østerpå, i østerleden, jfr. Hallfreds *lond norðr* (ovf.), men sandsynligt er det, at der her foreligger tmesis; *austrleið* er da det, der ligger til grund for 'Østerleden'.

Nesjavísur 8:

þar hykk ungan gram göngu
 (gunn sylg) en vér fylgðum
 (blóðs fékk svorr) þars slæðusk
 sverð upp í skip gerðu.

Her er alt klart og simpelt. De indsrirklede ord udgør én sætning. *Gunn sylg* kan ikke høre sammen, det vilde være en ganske ukendt kenning. *Gunn* kan kun høre til *svorr* = ravnene, og *blóðs* styres af *sylg*; disse ord hører fortræffeligt sammen. M. a. o. her er der en oplagt tmesis. Der kan jo heller ikke læses *gunnar*.

Knútsdrápa 6, 9:

höfuð fremstr jöfurr.

Her kan naturligvis *höfuðfremstr* høre sammen; helt naturligt er det dog næppe; naturligere er det at føre *höfuð* til *jöfurr*. Stedet er ikke helt sikkert.

Sst. 7: skreid vestan viðr
 varr glæstr sás bar.

At hdss. her skriver *var* betyder selvfølgelig intet. Opfattelsen *varr* + *viðr* = skib hidrører fra K. Gíslason, altså tmesis. Hvis det var verbet, der her forelå, måtte der skrives *vas*, hvorved rimet forsvinder, men Sigvatr har ellers rim i alle de lige linjer (måske med én undtagelse, men teksten er der usikker); derved bliver K. Gíslasons opfattelse i høj grad bekræftet.

Sst. 8: en þeirs kómu
 kilir vestan til
 of leið liðu
 Limafjarðar brim.

Teksten er fuldkommen sikker, og sammenhængen er simpel og utvivlsom. Der er kun én mulighed for at forstå *leið* og *brim*,

nemlig som ét ord: *brimleið*, obj. til *líðu*; *Límafjarðar* styres af *til*.

Disse tmeses i dette digt kan stå i forbindelse med det meget vanskelige versemål.

Erfidrápa 18:

Björn frák auk at ærnu .
 endr stóllurum kendu
 hug hvé halda dugði
 (hann sótti framm) dróttin.

Teksten er så godt som enstemmig overleveret, i hvert fald hvad der her kommer an på. *hug* og *dróttin* må høre sammen, *dróttin* kan simpelthen ikke henføres til noget andet end *hug*, og der vilde ingen grund være til f. eks. at rette til *drótni* imod alle (11) håndskrifter.

Lv. 22:   keypt es óst ef eptir
                                  of látinn skal gráta.

Teksten er sikker. At *of látinn* i hdss. skrives som ét ord, betyder intet. En sådan sammensætning er her umulig. Man kan ikke være mere end død; *of* er ikke det såkaldte expletive, ti det er stærkt betonet, bærende hovedstaven. Der er kun én udvej, nemlig at henføre det til *keypt*, *ofkeypt* 'altfor dyrekøbt'; da der herved fremkommer en i enhver henseende fortræffelig mening, kan der ingen tvivl være om tmesis her.

Stúfr, Stúfa 3:

Stóðusk rjð ok reidi
 (rann þat svikum manna)
 Egða grams á ýmsum
 orð Jórðáunar borðum.

Teksten er sikker. Det naturlige er her at sammenfatte *reidi* og *orð* som ét ord. Langt mindre sandsynligt er at gå ud fra et *Stóðusk rjð ok reidi*, *orð* eller *Stóðusk rjð*, *orð ok reidi*.

Tmesis synes her sikker nok.

Einarr Skúlason, Geisli 11:

dýrð es ágæt orðin
 eljunhress (í þessu)
 þjóð (né þengill fœðisk
 þvílíkr) konungs (ríki).

Her har jeg antaget *þjóðkonungs* ved tmesis, og en sådan kan ikke undgås, medmindre man opfatter *þjóð* som dativ, hørende til *ágæt*, 'udmærket, o: berømt, for (hos) folket'. En sådan opfattelse er vel ikke umulig, men således findes *ágætr* vist aldrig brugt. Derfor er tmesis her sandsynlig. Heller ikke er det rimeligt, at *þjóð* skulde henføres til *fœðisk* 'fødes til bedste for folket'.

Sst. 19:   hitt vas fyrr, es harra
                       hauðrtjalda brá dauða
                       happ (nýtask mér) mætu
                       (máltól) skini sólar.

Også her er teksten klar. Et *happnýtask* har aldrig eksisteret. Det er heller ingen rimelighed for, at *happ* skulde henføres til *hitt* osv., ti solformørkelsen kan ikke kaldes 'et held'. Der er da intet andet at gøre end henføre ordet til *mætu*, men *happmætu* er også et udmærket ord om solens velsignelsesrige skin. Bergsb. har v. l. *hept* 'forhindrede, stansede'; formelt måtte det henføres til *máltól*, men *nýtask* viser det modsatte, nemlig at digterens taleredeskaber fungerer godt; *hept* er således en forvanskning.

Haukr Valdísarson, Íslendingadr. 23:

Halls arfa frá k hollan
 hyr göllungum styrjar
 þanns óligast unnar
 illmælis rak tæli.

Dette *hyr* retter K. Gíslason til *hyrs*, og dette optages i Skj. kv. B. Så vilde der ingen tmesis være. Går man ud fra at *hyr* er det rette, må en sådan her foreligge, ti *hyr* kan kun være

en del af kenningen *unnar tæli*; til noget andet kan ordet ikke høre, altså: *unnar hyrtæli*.

Óláfsdrápa (anon.) 11:

hvern viti hjalma þornar
 (hann vas ríkstr konungmanna)
 odda runn es ynni
 (eljun) slíkt at telja.

Her er *odda* rettelse for *ellda*, men det er uden betydning for, hvad det her drejer sig om; det er ordet *eljun*, som kun kan henføres til sætningen i l. 2. Det er dog ikke sikkert, at der her foreligger en tmesis (*eljun-ríkstr*), som jeg tidligere har antaget. Ordet *kunde* også være dativ, *ríkstr eljun*, m. h. t. udholdende kraft, men de mange sammensætninger med *eljun* taler ret bestemt for det første.

Kolbeinn Tumason, Lv. 3:

heimkynni munu hreinni
 hafa opt verit, þoptu
 Freyr strýkr fasta órum
 flóð bundins, Guðmundar.

Her drejer det sig om kenningen *Freyr* osv. *Fasta* er rettelse for *fast (faks) ok*, en rettelse, der synes uundgåelig. *Árum* (sål. hds.) kan ikke være andet end dativ af *árr (órr)*. De til kenningerne hørende ord må fordeles på disse, med hovedordene *Freyr* og *órum*. Det er let at forbinde *þoptu Freyr* og *flóð fasta órum*, men i betragtning af den fortalte begivenhed, hvortil verset knyttes, må det antages (meningen er ikke helt klar), at til *Freyr* (hvormed der vist menes biskop Gudmund) må *flóð fasta* henføres; *þoptu Freyr* passer meget dårlig for ham, men bedre på de andre; *þopta* må her opfattes som pars pro toto. Man kunde naturligvis her rette *flóð* til *flóðs* (jfr. *hyr-hyrs* ovf.). *Bundins* må forstås i belysning af et udtryk som *slungit gull við þótt* (Snorre).

Sturla Þórðarson: autar hæstr og Líknarbraut: vegs sæll kan næppe betragtes som egenlige tmeses.

Vers af Grettissaga (20):

víst skal ei fleiri en fjórum
farsætöndum mæta
at gny fengnum Gungnis
gráð, ef ek skal ráða.

Teksten er nogenlunde sikker. Det simpleste her vilde være at opfatte *gny fengnum* som ét ord, 'buldrende', og *Gungnis gráð* som kenning for kamp, men der findes intet *gráðr*, der kunde passe, ti 'Gungnis grådighed' vilde være en umulig kending. *Gráði* 'svag vind' kunde passe, men formen er da umulig. Derfor er der næppe nogen anden udvej end at sammenfatte ordene: *gny Gungnis* og *gráð-fengnum*, altså tmesis. Dette sidste passer ret godt, 'grådig, hæftig'.

Máriuísur I, 9:

Drepa lét brúðr en bráða,
bráð varð snót í ráðum,
mann saklausan sinnar
sótt, af lífi dóttur.

Teksten er her meget simpel. L. 2 udgør én sætning. Der er kun ét ord, man er i forlegenhed med: *sótt* i l. 4, rimet viser, at ordet er rigtigt (og *s* er hovedstaven). Substantivet kan det umulig være. Det må være part. (til *sækja*); alene for sig giver det ingen antagelig mening, m. a. o. det må høre sammen med *bráð*: *bráðsótt*, omtr. det samme som *bráð*, 'hurtig virkende'.

Næppe kan det kaldes tmesis, når det i *Máriuísur III, 25* hedder: *rausnar var þat fagr lausn*, hvor *rausnar* hører sammen med *lausn* og er egenlig ét ord med dette.

Disse lidt over 30 eksempler er relativt meget få og viser, at tmesis ikke har været almindelig. Nogle af dem er, som alle-

rede bemærket, desuden ikke helt sikre. Hos nogle af storskjaldene som Arnórr og Þjóðolfr findes tmesis overhovedet ikke. At den har eksisteret og at man, sproglig set, har betragtet den som tilladelig, kan det ikke nytte at nægte. Der er altfor mange fuldkommen sikre eksempler til at det kan göres.

Finnur Jónsson.

Konsonantstammarnas plur. i sydöstrnorskan och nordbohuslänskan.

I sydöstra Norge och norra Bohuslän har obest. plur. hos ord av typen *fötter*, *böcker* ändelsen *-ar*.

Grunden till detta förhållande har senast behandlats av G. Bergman i Stud. tillägn. Axel Kock, s. 104 ff. Han ser formerna med *-ar* såsom ett »tröskelfenomen», d. v. s. menar att de »höra hemma på gränsen mellan de områden, inom vilka ändelserna *-e* och *-a* hållas åtskilda resp. avslipats till [en] enda ändelse *-e*. På gränsen mellan dessa tvenne områden bör en viss osäkerhet råda om den 'rätta' ändelsen, och därmed är en betingelse skapad för urspåringar inom paradigmen».

Denna Bergmans förklaring av fenomenet är ur flera synpunkter oantaglig.¹ Först kan invändas, att det område som har ändelsen *-ar* är för stort, för att denna förklaringsgrund skall kunna tillämpas. Den beskrivning över ändelsens utbredning i norska dialekter som man får hos Ross, Norske bygdemaal VII, s. 14, och vilken Bergman åberopar, rör blott Foldamålen, d. v. s. målen kring Oslofjorden, och är även för dessa ytterst schematisk. Bättre upplysningar får man hos Aasen, Norsk gramm. (1864), s. 149 och Seip, Lydverket i Åsdølmålet (= Bidr. til nord. fil. av stud. ved Kristiania univ. II), s. 63 f.

Ändelsen *-ar*, med eller utan bortfall av det slutande *r*-et finnes hos ifrågavarande böjningstyp i Norge i stort sett söder om en linje, dragen från trakten av Kongsvinger åt väster, så att Valdres och Hallingdalen falla söder därom. I väster går området intill S. Bergenshus' och Stavangers amt. (I Ringerike

¹ Det framgår inte klart, om Bergman med "tröskelfenomen" menar naboopposition eller blott en inverkan av två angränsande dialektområden, men det gör ingenting till saken.

och Romenike har man dock mest *-er*, men vissa områden ha även där ändelsen *-ar*).¹

Vad Bohuslän beträffar har Lindroths i SIOD II, s. 43 uttalade förmodan, att pluraländelsen *-ar* hos hithörande ord möjligen skulle komma att visa sig tillhöra hela norra Bohuslän, besannat sig. Samlingarna hos Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola, av vilka jag tagit del, visa att *-ar* är allena rådande åt söder t. o. m. Stångenäset i väster och Tunge hd i öster. — En företeelse inom ett så stort område kan icke förklaras som ett tröskelfenomen.

Det synes också underligt om en osäkerhet om den »rätta» ändelsen skulle råda huvudsakligen beträffande konsonantstammarna, som på de flesta håll tvärtom visat sig vara synnerligen motståndskraftiga mot inflytelser från annat håll, ja, ofta dragit till sig ord av andra böjningstyper.

Vidare måste man väl antaga att ett införande av pluraländelsen *-ar* i ord med akut accent borde bjuda emot, där blott analogi vore med i spelet. Man skulle i så fall säkerligen hellre vänta sig omläggning av accenten.

För förhållandet i de nordbohuslänska målen har Axel Kock redan år 1879 (Sv. Landsm. I, s. 686 ff.) sökt ge en förklaring i sin recension av Niléns Ordbok över Sörbygdsmålet. Han anser dessa pluralformer vara nybildningar och ser sig för att förklara dem nödsakad att uppställa en hel serie av analogiska påverkningar. Utgångspunkten för alla fallen anser han vara obest. plur. fem. på *-nar* av rotnomina på vokal, sådana som nordboh. *sjnar* 'kor' (av *ku*), *súnar* 'suggor' (av *su*), vilka han med Rydqvist (Sv. språkets lagar II, s. 241) uppfattar såsom ursprungligen best. plur.² I analogi med dessa ord skulle sedan fem. på

¹ Utförligare behandlingar av mindre områdets mål bl. a. hos Flatin, Flesbergmaalet (= Norske maalføre V), Hegge, Utgreiding um målet i Øystre Slidre (= Norske maalføre VII) och Seip, a. a.

² Detta Rydqvists av Kock accepterade uttalande måste dock, åtminstone vad de sydöstnorska och nordboh. målen beträffar, modifieras. Förhållandet är där mera komplicerat.

-n i obest. sing. och med akut accent i plur. (t. ex. *tand*, *rand*, nordboh. *tan* ~ *tan*, *ran* ~ *ran* ~ *ran*) ha antagit pluraländelsen -ar, varigenom även dessa kommo att sluta på -nar. Efter sådana ord skulle sedan ha bildats plur. på -ar även av övriga fem. rotnomina (t. ex. nordboh. *bógar* 'böcker', *jídár* 'getter'). Av den mask. plur. nordboh. *skónar* 'skor' (i förening med fem. plur. på -nar) skulle även ha framkallats *bónar* 'bönder' och efter dessa i sin tur plur. på -ar av övriga mask. rotnomina (t. ex. nordboh. *hóvar* 'hovar',¹ *fóðar* 'fötter').

Vad som föranlett Kock till hans ovan refererade, något långsökta förklaring är ett yttrande av Aasen, Norsk gramm., s. 50, att ändelsen -ar i motsvarande fall i sydöstra Norge är att uppfatta som en utveckling -er > -ar i obetonad ställning. Denna övergång vill Kock icke antaga för sörbygdsmålet, då obetonad -er i detta mål annars icke blir -ar. Uttalandet av Aasen är emellertid även för de norska dialekterna felaktigt.

Lindberg, Skeemålets ljudlära, s. 190, refererar Kocks åsikt, men han uttalar ingen egen mening. Att han dock räknar också med en annan möjlighet, nämligen att ändelsens *a* är hjälpvokal, framgår av ett yttrande om accenten (a. a., s. 131): »Akcent 1 [i plur. förekommer] i förut enstaviga ord, som genom utveckling [d. v. s. uppkomst] av svarabhaktivokalen *a* eller på analogisk väg blivit tvåstaviga.»

Att förhållandet i de nordboh. dialekterna måste ses mot bakgrunden av de sydöstnorska målen är naturligtvis givet, och man har såsom i så många andra fall att betrakta nordbohuslänskan som en utlöpare åt söder från de förra. Såsom förbindelselänk tjänar därvid Smaalenene med den i Bohuslän inskjutande kilen Enningdalen, där prof. Lindroth upptecknat följande hithörande former: *fótana* 'fötterna', *sýnar* (*a* → *a*), 'kor', *sýnar* (*a* → *a*) 'suggor', *bròrana* (*ø* → *ø*)² 'bröderna'. I flera gamla handskrifter från sunnanfjällska Norge — bl. a. i ett gammalt köpebrev från Tönsberg,

¹ Jfr s. 29.

² Den fullt genuina formen torde ha akut accent.

som finnes avtryckt hos Hægstad-Torp, Inl., s. XVII — uppträder *-ar* i de här berörda fallen.

Utförligast har denna sak beträffande norskan behandlats av Seip, *Lydverket i Åsdølmålet*, s. 63 ff., vilken skrift synes vara obekant för Bergman, i varje fall obegagnad. Åsdølmålet är en dialekt i Vest-Agder. Där kvarstår hjälpvokalen i en del fall såsom *-å*. Seip framhåller att hjälpvokalen i alla ställningar varit *a* i det ovannämnda sydöstnorska området, men att den nu är kvar såsom sådan nästan blott i plur. av konsonantstammar, under det att den i pres. av starka verb och hos adjektiven är ett *e*-ljud. Hos de starka adjektiven i mask. är den ibland ett *e*-ljud men saknas alldeles inom den största delen av området. I Vest-Agder (och även annorstädes) är dock *a* bibehållet även hos en del adverb på *-r*.

Förhållandena i dessa dialekter överensstämma i det närmaste med dem i de nordboh. målen. — Vad är då orsaken till att hjälpvokalen hållit sig som *a* blott i de två nämnda fallen? Seip ger en förklaring som i huvudsak synes mig vara den rätta. Bortfallet av hjälpvokalen i sing. hos de starka mask. kan bero på att ack. ligger till grund för nom. eller kan ha föranletts av alla de ord, som i nom. sing. inte skulle ha någon hjälpvokal (t. ex. fvn. *steinn*, *stóll*, *íss*, *fugl*, *akr*).¹ Satsrytmen kräver i många fall försvagning eller bortfall av de svagt betonade stavelsernas vokal, och detta går ut över hjälpvokalen.² Ofta står ju en hel verbform relativt obetonad. Utvecklingen *å* > *ø* har just börjat i sådana fall och sedan spritt sig till att omfatta alla dessa former i alla ställningar i satsen. Substantiven däremot stodo sällan under svagt tryck och sällan så, att satsrytmen kunde befordra en försvagning eller ett bortfall av hjälpvokalen.³

¹ Naturligtvis kunna båda orsakerna ha samverkat, vilket Seip ej nämner.

² Seips mera ingående resonemang om den trokaiska satsrytmens inverkan kan jag icke godkänna för de nordboh. dialekternas del, men detta är här en bisak. Det skulle också föra för långt att här närmare gå in därpå.

³ Här komma naturligtvis blott konsonantstammar i fråga.

Dessutom ha väl även de övriga pluralerna på *-å* medverkat till att hålla kvar hjälpvokalen, även om dessa andra former ha grav accent.¹

När adjektiven stodo predikativt utan något tillägg, skulle man däremot icke vänta sig någon försvagning eller åtminstone inte något bortfall av hjälpvokalen. Då detta likväl inträffat, har det skett på analogisk väg. Adverbena stodo som sagt ofta i ställningar som icke gynnade försvagning eller bortfall, och voro icke så lätt utsatta för analogiska påverkningar. Också har man i åsdölmålet sådana adverbformer som *legg'ga* 'längre', *hel'lå* 'hellre', *bët'å* 'bättre' m. fl.

I de nordboh. dialekterna har med all säkerhet förhållandet varit i stort sett det samma som i målen i det sunnanfjällska Norge.² Hjälpvokalen har alltid varit *a* men har i så gott som alla andra fall än i plur. av konsonantstammarna försvagats eller alldeles bortfallit. Ett enda adverb har dock på sina håll också här bevarat den gamla hjälpvokalen, nämligen ordet för 'hellre', som i Berfendalens sn i Sotenäs hd och Kville sn i Kville hd, båda sydväst om Bullaren, upptecknats som *hélar* och i Lerdals sn i södra Dalsland som *hála* med bortfallet slut-*r*, vilket tyder på att hjälpvokalen *a* tillhört även delar av Dalsland.³

En del pluraler ha en ändelsevokal, som icke är en ljudlagsenligt utvecklad hjälpvokal. Dessa ha ombildats i anslutning till de övriga hithörande orden. Plur. av *man* 'man' heter *månar*, knappast av ett fvn. *mennr*, som är en sällsynt form, utan med

¹ Seip påpekar även att hos adj. på äldre *-öttr*, *-üttr*, vilka mest brukades predikativt, hjälpvokalen, ehuru oftast försvagad, hållit sig även i dialekter, där adj. annars sakna hjälpvokal. (Jfr nordboh. *krögata* 'krokig' men t. ex. *grøv* 'grov'). I Vest-Agder har den t. o. m. hållit sig som *-å*. Även det förhållandet, att hjälpvokalen hos dessa ord kom att stå i tredje stavelsen och därför fick starkare tryck än då den stod i andra stavelsen, har medverkat till dess bibehållande som *-å*, resp. *-ø*.

² Jfr s. 27, not 2.

³ Holmberg, Boh. beskrivn.² I, s. 251 upptar formerna *Östar* 'öster', *Unnar* 'under', men dessa torde nu vara utdöda. Formen *unnar* måste vara en nybildning (jfr fvn. *undir*).

senare tillagt *-ar*. Samma är förhållandet med *tånar* 'tänder', knappast < fvn. *tennr*, som även är sällsynt. Med säkerhet analogiskt *-ar* ha *spånar* 'spänner, hinkar' (jfr fsv. *spæn*) och *nåwlar*, *nåwlar* 'naglar' (jfr fvn. *negl*), den förra formen med *w* införd från sing., då *g* efter palatal vok. i boh. blir *j*, och den senare med singularens stam införd i plur.

De ord som i äldre tid visa konsonantisk böjning äro icke många, men de utgöra en synnerligen livskraftig grupp. En del av de hithörande orden höra till de i språket mest använda. Deras livskraft visas, vad de boh. målen beträffar, icke blott därav att de i allmänhet bevarat sin gamla böjning, utan även däri att de dragit till sig ett flertal ord av annan böjningstyp, vilka då antagit pluraländelsen *-ar* (i sydboh. *-ər*) och fått akut accent. Som exempel kunna nämnas *grúbar* 'gropar', *håvar* 'hovar', *fjérar*, *fjérar* 'fjädrar', *prégar* 'håvar för skyffling av sill', *rógar* 'sädesskyllar', *sfírar* 'knivslidor', *stétkar* 'stjälkar', *rórar* 'ljumskar'.

Göteborg.

Assar Janzén.

[Korr.-not: Vid avfattandet av denna uppsats var Seips Norsk Språkhistorie til omkr. 1370 ej utkommen.]

Die Bedeutung des *um c. dat.* (Grimnism. 23. 24).

In den Grímn. 23. 24 lenkt das (*ok*)*um* den Zahlbegriff »vier Zehner« als praep. c. dat.: *ok um fíórom tögom*.¹ Die Bedeutung des *um c. dat.* (obgleich in den Wörterbüchern nicht immer getrennt) scheint grundsätzlich, jedenfalls vor Zahlen nicht die gleiche zu sein wie die mit dem 4. Fall verbundene.

1. *um c. acc.*

Die zahlreichen Beispiele für *um c. acc.* vor Zahl-, Zeit- und Raumbegriffen zeigen die Grundbedeutung »über—hinaus«, »durch«, »vorbei« u. ä.:

<i>hafði tvá vetr um þrjá tigi</i> Sturl. S. (1878) 1, 108.	hatte 2 Winter über 3 Zehner hinaus
--	--

¹ Fritzner, Ordbog 3, 767 b, übersetzt zwar: "und ausserdem vier Zehner", scheidet aber nicht grundsätzlich zwischen *um c. dat.* und *um c. acc.*; G. Neckel, Komment. Glossar z. Liederreda, 1927, S. 176: "und über (d. i. mehr als) vierzig". H. Gering, Edda S. 73: "und vierzig dazu"; Gering, Glossar z. d. Liedern d. Edda (1896) S. 175. F. Genzmer 2, 82: "und vierzig". Ebenso Fr. R. Schröder, Germanentum u. Hellenismus, 1924, S. 18; ders., Altgerman. Kulturprobleme, 1929, S. 80 f; C. C. Uhlenbeck in einer Besprechung der erstgenannten Schrift, Acta phil. scand. (1927 f) 2, 85 f; Karl Helm, Die Zahl der Einherjer, Ark. 42 (1926), 314 ff. Dieser Auffassung des *um c. dat.* in Grímn. 23. 24 tritt aufs neue G. Neckel entgegen, Hist. Zeitschr. 140 (1929) S. 128 f: An gewissen Stellen, vgl. Fritzner 3, 767 f, habe *ok um* den Sinn "und zwar über so und so viel hinaus" = ausser. In den Grímnismál könne aber dieser Sinn nicht vorliegen, da "fünf Hunderte, und zwar über vierzig hinaus" mehr als sonderbar wäre und nur das Umgekehrte glaubhaft. Es bleibe also dabei, dass zu übersetzen sei: "fünf Hunderte und über (= mehr als) vierzig". Egilsson-Jónsson, Lex. poet., (1913 f), 578 finden in dieser Stelle eine Mischung von *um c. dat.* und *um* als Adv. und verweisen auf eine Stelle der *Grágás*; s. unten. In der umfangreichen Arbeit: Das Füllwort *of* = *um* im Altwestnordischen, Zeitschr. f. vergl. Sprachforsch., Erg. H. 8 (1929), von Hans Kuhn, finden Grímn. 23. 24 weder Erwähnung noch Aufklärung.

8 <i>vetr um tvítugt</i> Stjórn (1862), 26.	8 Winter über 20 hinaus
(<i>Fenix</i>) <i>verdr gamall um þusund vetra</i> Alfr. 'Isl. I, 5.	der Phönix wird alt über 1000 Winter hinaus ¹
<i>kona má gefa tíund ór heiman- fylgju sinni en fjórting ór þrjúngsauka um tíund fram</i> Frost. 3, 17.	die Frau soll den zehnten Teil geben aus ihrem Heimerbe, dazu ein Viertel aus dem Erbdrittel über den zehnten Teil hinaus
<i>um aldrdaga</i> Vsp. 64.	Ewigkeiten hindurch
<i>um straeti</i> Kormaks S. (1832), 228.	die Strasse entlang
<i>um miðjan skóginn er víða smá- víði</i> Egils S. (1924), 247.	mitten durch den Wald ist weit- hin niedriges Gebüsch

Der 4. Fall deutet in diesen Beispielen die Richtung einer Bewegung an. In den Zahlverbindungen lenkt das *um c. acc.* die grössere Zahl; die kleinere geht »über die grössere hinaus«.

2. *um. c. dat.*

Die Beispiele scheinen durchweg auf Ruhe, Bestand, Ort zu zielen:

<i>Swá var Sigurðr of sonom Giúka</i>	So war Sigurd gegenüber den Söhnen Gjuki
<i>sem ... higrtr hábeinn um hvössom djrom</i> Guðr. II 2.	wie ... der hochbeinige Hirsch gegenüber hurtigem Wild

¹ Da dem Phönix in den südlichen Quellen nicht eine unbestimmte, vielmehr stets eine bestimmte Lebensdauer von 400 (*Herodot* 2, 73), 500, 1000 u. a. Lebensjahren beigelegt wird (vgl. Ginzler, Handbuch 1, 177 f), so mag das *um 1000 vetra* hier als "durch 1000 Jahre hindurch = 1000 Jahre" zu verstehen sein, nach mittelalterlicher Vorlage; auch in diesem Falle bewährt *um c. acc.* die Richtungsbedeutung.

- Aegishiálm bar ek um alda sonom,* Den Schreckenshelm trug ich gegenüber (vor) den Menschengesöhnen,
meðan ek um meniom lák während ich neben (vor, über) den Kleinoden lag
 Fáfn. 16.
- opnir heimar verða of (um) ása sonom* Offen werden die Welten gegenüber den Asensöhnen (Genzmer 2, 84: offen wird die Halle allen Asensöhnen)
 Grímn. 42.

Ferner: Guðr. II 11. 12: *um Sigurði* = an, über Sigurds Leiche; *um matborði* = of (yfir, at) = am Tische; Fritzner 2, 656.

Die Richtungsbedeutung »über—hinaus« u. ä., wie sie *um c. acc.* zeigt, scheint dem *um c. dat.* durchaus zu fehlen.¹ Das den 3. Fall lenkende *um* hat in den beigebrachten und in zahlreichen anderen Beispielen die Bedeutung »vor, neben, gegenüber, bei, an u. ä.«.

¹ Wie deutlich sich die Grundbedeutung des *um* nach dem von ihm gelenkten Falle scheidet, erhellt aus zahlreichen Beispielen in Zeit- und Raumangaben:

- var Egill þar um vetrinn í góðum fagnaði* Egil war dort den Winter über in guter Bewirtung
 Egils S. (F. Jónsson 1924) S. 230.
- sváfu um nóttina* sie schliefen die Nacht hindurch
 Eg. 238.
- herjuðu þar um sumarit* sie heerten dort den Sommer hindurch
 Eg. 227.
- svört verða sólskin of (um) sumor eptir* Schwarz wird der Sonnenschein die kommenden Sommer hindurch (nicht: in den Sommern darauf!)
 Vsp. 41.

Vgl. *um alla daga* Grímn. 7; usf. *um aptan* = den Abend hindurch, HH I 31. Dagegen: *um sumrum, vetrum, nóttum* = zur Sommerszeit, Winters-, Nachtzeit; in den Sommern, Wintern, in den Nächten:

- heldu sik á vetrum í Suðreyjum,* in den Wintern (winters) hielten
en um sumrum herjuðu þeir í Nóreg sie sich auf den Hebriden auf,
 Eyrb. S. (Gering 1897) S. 2. aber in den Sommern (sommers) heerten sie in Norwegen

Es steht mithin im Einklang mit dem gewöhnlichen Gebrauche des *um c. dat.*, wenn Fritzner (3,767 b) die Zahlenverbindung in Grímn. 23. 24: *ok um fiörom tögom* (eigentlich: »und neben 4 Zehnern») mit »und daneben (og desforuden) 4 Zehner» wiedergibt.¹

Die Grundbedeutung des *um c. dat.* liegt auch in dem anscheinend einzigen Zahlenbeispiel vor, das sich ausser Grímn. 23. 24 findet²:

enda eigi hann II huskarla oc um sialfom sér dem 2 Hausleute gehören und zwar neben ihm selbst

Die gefundene Leiche soll nach der Kirche geschafft werden, die dem Manne zunächst steht, der ausser ihm selber noch 2 Hausleute hat. Es wird eine Dreizahl von Männern gefordert und in alter Rechtssprache durch $2 + 1$ ausgedrückt. Da durch die Begrenzung der Zeugen auf die Dreizahl die Bedeutung des *um c. dat.* in dem einzigen vergleichbaren Zahlenbeispiel gesichert wird und im Einklange mit dem gewöhnlichen Sprachgebrauch steht, darf man annehmen, dass auch Grímn. 23. 24 die gleiche Bedeutung bergen: »und ausserdem 4 Zehner». Die Richtungsbedeutung »und über—hinaus», »und über = mehr als» muss als ausgeschlossen gelten.

In diesen Zahlverbindungen lenkt das (*ok*) *um c. dat.* aus seiner Grundbedeutung heraus die kleinere Zahl im Gegensatze zu dem *um c. acc.*

¹ Auch hier scheidet Fritzner die Bedeutungen des *um c. dat.* nicht von denen des *um c. acc.* (3, 767 b): *um annat* = über anderes hinaus, ausser anderem (nicht zu verwechseln mit "ausserdem"!). Die übrigen von Fritzner angeführten Beispiele scheinen das *um fram* nur noch als adv. zu haben, wie es in den Zeitrechnungsschriften ständig die Einer bezw. die niedrigen, überschüssigen Zahlen den höheren Stufen anschliesst:

dagar þriu hundrut tolfreðh ok V netr um fram Tage 3 Hunderte zwölfthige und 5 Nächte darüber.
Alfr. 'Isl. II, 9.

² *Grágás* (Kon.), Finsen 1850, c. 2 S. 11 Z. 14 und nochmals Z. 17: *þeirra manna er á II huskarla oc um sialfom sér*. Finsen: som have to Huskarle, foruden sig selv.

Die gleiche Auffassung des (*ok*) *um* in unserer Stelle und mithin die gleiche Zählweise finden sich in der Überlieferung.

3. In der Upsala-Handschrift (cod. Ups. Nr. 11) der Snorra Edda wird das *ok um fiórom tögom* in Grímn. 23. 24 an beiden Stellen durch *ok fióra tugo* = »und 4 Zehner« wiedergegeben. Die Handschrift ist nach E. Mogks Urteil¹ »Abschrift einer älteren Vorlage, die einen älteren Text darstellt als cod. Reg. und cod. Worm.«.

In unserem Falle hat der Schreiber nicht leichtfertig oder unwissend das Wörtchen *um* aus seiner Vorlage weggelassen; er hat vielmehr zugleich die von diesem Wörtchen gelenkte Zahl aus dem 3. in den 4. Fall umgelegt. Das beweist aber, dass ihm der Ausdruck *ok um fiórom tögom*, der ihm sicher vorgelegen hat, nicht etwa »und mehr als 4 Zehner«, sondern dasselbe wie «und 4 Zehner» bedeutete.

Ein Versehen oder eine durch Unwissenheit begünstigte Flüchtigkeit kann auch deshalb nicht vorliegen, weil der Schreiber die Umlegung des umständlichen und, wie das Grágásbeispiel zeigt, höchst altertümlichen Ausdrucks aus dem 3. in den 4. Fall (unter Wegwerfung des *um*) an zwei, in der Handschrift so weit von einander getrennten Stellen (Gylf. 21 und 40) vornimmt.

Dem Upsaliensis bedeutet das (*ok*) *um c. dat.* im Einklange mit dem gewöhnlichen Sprachgebrauch dasselbe wie dem isländischen Rechtskundigen der Graugans: »und ausserdem« = »nebst«.

4. *Snorri* bringt Gylf. 21 die Bilskirnir-, Gylf. 40 die Walhallstrophe; in beiden Fällen mit der Fassung: *ok of (um) fiórom tögom*. Die Abweichung im cod. Ups. rührt nicht von ihm her, sondern vom Abschreiber. Während *Snorri* nun in der Umschreibung der Walhallstrophe in ungebundener Rede die Zahl der Tore nicht wiederholt, was ja angesichts der Strophe selbst nicht

¹ Eug. Mogk, Zur Bewertung des Cod. Upsaliensis der Snorra Edda, Beiträge z. Gesch. d. deutschen Spr. und Litt. 49 (1925), 402 f.

nötig war, überträgt er doch, Gylf. 21, die Zahl der Golfe Bilskirnirs in ungebundene Rede:

<p><i>í þeim sal eru 5 hundrut gólfa ok fjórir tígir, þat er hús mest svá at menn hafa gert</i></p>	<p>in dem Saal sind 5 Hunderte Vorräume und vier Zehner, das ist das grösste Haus, das Menschen gebaut haben.</p>
---	---

Auch für *Snorri* selbst also bedeutete das *ok um fjórom tagom* nicht »über 4 Zehner hinaus; und mehr als 40«, sondern »und ausserdem 4 Zehner« = »nebst 4 Zehnern«. *Snorris* begriffliche Fassung des dichterischen Wortlauts in ungebundene Rede zeigt sich vollkommen bewusst und steht in vollem Einklang mit dem Sprachgebrauch der Graugans.

Es war auch bei *Snorri* keine Gedächtnistäuschung oder ein Irrtum, denn er setzte vor aller Augen die Strophe selbst im Wortlaut dazu. Die Wiederkehr auch des Wortes *mest* aus der Strophe in seiner Umschreibung für das »grösste« der Häuser beweist, dass *Snorri* die Strophe inhaltlich genau wiederzugeben suchte. Hätte überdies die Strophe ihm den Sinn »mehr als 40« geboten, so wäre am wenigsten *Snorri* im Stande gewesen, den Inhalt der Strophe in einem so auffälligen Masse durch Weglassung eines den Zahlenausdruck und den Zahlenwert bestimmenden Wortes und unter Umlegung des Zahlenausdrucks aus dem 3. in den 1. Fall zu verändern, indem er an die Stelle eines »mehr als 40« die einfache Zahl 40 setzte.

Nach allem scheint eine andere Deutung als *Snorri* sie dem hier behandelten Ausdruck gibt, nicht möglich zu sein. Die Rechtssprache erweist den Ausdruck als altertümlich; in seiner Umlegung beseitigte *Snorri* als unnötig die altertümliche (oder altertümelnde) Weitschweifigkeit und stellte die Zahl so hin, wie sie verstanden werden sollte.

Huchting (Bez. Bremen).

Otto Sigfrid Reuter.

Zur Bedeutungsgeschichte des *hundrað* im Altwestnordischen.

In den Lehrbüchern des Altwestnordischen wird dem Zahlwort *hundrað* fast durchweg als alleinige Bedeutung 120 beigelegt; ¹ die Zahl 100 werde durch *tiu tigr* ausgedrückt. Diese Auffassung findet sich schon in der das öffentliche Leben beherrschenden Silberwährung begründet, die sich schon vor der Zeit, bis zu der unsere Quellen zurückreichen, mit der alten Tuch- und der noch älteren Viehwährung verbunden hatte. Bei der gesetzlichen Einführung des Christentums im Jahre 1000 galt auf Island nach einer Mitteilung der Graugans (Kon. 2, 192: *frá silfrgang*) die Gleichung:

<p><i>þat var jafnmikit fé kallat C silfrs sem IIII hundrað [ok XX] alna vaðmála, ok verðr þá at hálfri mörk vaðmála eyrir.</i></p>	<p>das war gleichgrosses Vermögen genannt C Silbers wie 4 Hunderte [und XX] Ellen Wadmals, und es wird da gleich einer halben Mark Wadmal der Eyrir.</p>
---	--

Dieses Währungsgrosshundert ² ist möglicherweise erst im Gefolge

¹ Johan Er. Rydqvist, Svenska Språkets Lagar II (1857, 60), 117 f., 566 ff. A. Heusler, Altisl. Elementarbuch, Heidelberg 1913, S. 98. Finnur Jónsson, Gramm. for det isl. Oldspr., Kop. 1925, S. 56. A. Noreen, Altisl. u. altnorw. Gramm., Halle 1892, S. 199 f.; Gesch. d. nord. Sprachen, Strassburg 1913, S. 199: "h. bezeichnet 120 (so gewöhnlich im Westnordischen) oder 100 (besonders im Ostnordischen)". Nat. Beckman, Inledn. zu Alfræði Ísl. II (1914 ff.) S. CXXXVII f. betont mit Recht, dass die Wörterbücher den Gegenstand nicht erschöpft haben und vollbeweisender Beispiele für die ausschliesslich zwölftige Bedeutung des *hundrað* ermangeln.

² Zum Verständnis dieser Stelle vgl. Finnur Jónsson, Brennu-Njáls Saga, 1908, S. 423. Halldór Einarsson, Om Vaerdie Beregning paa Landsviis og Tiende Ydelsen i Island, Kop. 1833. Arnljótur Ólafsson, Um lögaura og silfrgang fyrrum á Íslandi; Tímarit hins Íslenska bókmentafélags 25 (1904), S. 1 f. V. Guðmundsson, Manngjöld-hundrað; Germanist. Abh., Göttingen 1893. P. Briem, Hundraðatal á jörðum; Lögfræðingur 4 (1900). Siegf. Rietschel, Unters. z. Gesch. d. germ. Hundertschaft, Zeitschr. d. Savignystift. f. Rechtsgesch. 28 (1907), Germanist. Abt. S. 342 f. (Nachweise) und 30 S. 193 ff. Cl. Frh. v. Schwerin, Zur Hundertschaftsfrage,

der karolingischen, auf der römischen Zwölftteilung der Einheit (*As*) beruhenden Geldformen in den letzten vorchristlichen Jahrhunderten über Deutschland, Friesland und England in den germanischen Norden eingezogen. Gleichwohl hat es eine alte Entsprechung in dem Berichte Aris über die vorkirchliche Zeitrechnung auf Island, in welcher sich die Zahl der Jahrestage durch das Grosshundert ausgesprochen findet, wobei freilich noch zu prüfen sein wird, ob dieses Grosshundert die Ausdrucksweise von 930 oder von 1123 sei.

Im Folgenden soll untersucht werden, ob das Zahlwort *hundrað* durchweg und von Haus aus das Grosshundert bezeuge. In dem benutzten älteren, bis etwa zu Snorri, nur in einzelnen Fällen über ihn hinaus reichenden Schrifttum ist jedes Hundertvorkommen geprüft. Die Auswahl umschliesst nicht nur die zahlreichsten Vorkommen, sondern auch die für die Entscheidung im Einzelfalle und im Gesamtergebnis wichtigsten Zeugnisse.

Übersicht der Quellen.

Einleitung (Währung um 1000). — I. Im Zehntenrecht (1096) S. 38. — II. In Aris Isländerbuch (um 1123) S. 40. — III. Im Ersten Grammatischen Traktat (um 1140) S. 47. — IV. In den Zeitrechnungsschriften (von 1150 ab) S. 48. — V. Im kirchlichen und gelehrten Schrifttum. 1. Im Reisebuch des Abtes Nikolás (um 1155). — 2. Gelehrte Auszüge (um 1200): Hauksbók; AM 194 (Sämund 1080 — AM 764 Ágrip veraldarsögu) — 3. Geistliche Schriften (von 1160 ab): AM 237; AM 674 A (Elucidarius); AM 677; AM 655; Holm. 15 (Stockh. Hom.); AM 619 (Gammel Norsk Hom.). 4. Kristnisaga; þáttur þorvalds ens víðforla; Hungrvaka; Saga þorláks (die ältere); Páls, Íóns u. a. Bischofssagen um 1220. — 5. Landnámabók (um 1250) S. 52. — VI. In den Urkunden (1120 bis 1240; Reykjaholts máldagi 1179 f.) und Sagas: 1. Gísla Saga 2. Hálfis S. ok Hálfisrekka 3. Orvar-Odds S. 4. Egils S. Skallagrímssonar 5. Grettis S. Ásmundarsonar 6. Laxdœla, Eyrbyggja, Brennu-Njáls, Fóstbrœðra Saga S. 53. — VII. In der Geschichtschreibung: 1. Ágrip af Noregs konunga Sögum. 2. Morkinskinna. 3. Saga Ólafs kon. Tryggvasonar (Form. Sög. X). 4. S. Ólafs. kon. Tryggv. (Fm. I. II. III). 5. Saga Sverris

ebenda 29 (1908), S. 261 f. Zur Grosshundertfrage im Friesischen Rudolf His, ebenda 28, 439 f. Hugo Jaekel 27, 290 f.; 30, 81 f. Über den Einzug des abendländischen Münzwesens in den Norden s. K. Weinhold, Alt. Leben, 1856, S. 118 f., 121 ff.; A. Luschin v. Ebengreuth b. Hoops 3, 266, 272, 282 ff. (Nachweise).

kon. (Fm. VIII). 6. S. Ólafs kon. ens helga (Fm. IV. V) S. 53. — VIII. Im Königsspiegel (um 1250). S. 54. — IX. Bei Snorri Sturluson (1210 bis 1230) S. 55. — X. In der dichterischen Überlieferung: 1. Bei den Skalden. 2. In der Liederreda und bei ihren Verwandten S. 61. — XI. Ergebnis S. 64.

Die sprachlichen Zeugnisse sind durchweg dem Befunde gemäss wiedergegeben.

I. Im Zehntenrecht¹ (1096).

Im Jahre 1096 führte, nach Aris Bericht², der Bischof Gizur, nachdem er sich von Sämund hatte beraten lassen, das auf biblische Grundlage beruhende Steuerverfahren der Kirche, die Zehntung, in Island ein. Dieses Zehntengesetz ist in den Gesetzsammlungen, die unter dem Namen Graugans in späten Handschriften erhalten sind, aufbewahrt. Es besteht auch kein Zweifel, dass an diesem Zehntenrecht seit seiner Einführung Änderungen nicht vorgenommen sind.

In diesem Steueraufbau wird die Summe von 10 Zehnern mehrfach nicht durch *hundrað*, sondern durch *tíu tiger* ausgedrückt, während die Bezeichnung *hundrað* dem Werte 120 vorbehalten bleibt. Dieser Umstand wird als beweisend dafür angesehen (vgl. Rydqvist II 566 f.), dass für 100 das An. die Bezeichnung *hundrað* nicht gekannt oder gebraucht habe. Die Unzulässigkeit dieser Schlussfolgerung ergibt sich aus dem Folgenden.

Der Inhalt des Gesetzes ist: Zum gesetzlichen Zehnten (*logtíund*) wird 1 *logeyrir* bestimmt, welcher den Wert von 6 Ellen Tuchmass hat. Wer 10 Zehner *logeyrir* besitzt, soll 1 *logeyrir* davon alljährlich abgeben. Das ist der gesetzliche Zehnte, die *logtíund*.

Nach dieser Einheit wird gestaffelt. Da als Werteinheit 1 *logeyrir* = 6 Ellen Gewand gilt, so werden 6 Staffeln eingerichtet. Der Bauer hat alljährlich zu entrichten auf:

1 Zehner <i>logeyrir</i> Vermögen	1 Elle <i>Vaðmal</i>
2 » »	2 Ellen »
4 » »	3 » »
6 » » (<i>half hundrað</i>)	4 » »
8 » »	5 » »
10 » » (<i>tíu tiger</i>) die <i>logtíund</i> = 1 <i>logeyrir</i>	= 6 » » .

¹ Dipl. Island. I (1857), S. 1 bis 162.

² Lib. Isl. c. X. Hungrvaka c. VI. Kristnisaga c. XV. XVI (Altn. Sagabibl. Heft 11, 1905, S. 99. 48).

Wer also 10 *lögeyrir* Vermögen hat, soll 1 Elle abgeben; wer 10 Zehner *lögeyrir* hat, soll den *lögeyrir* entrichten.

Der Wortlaut des Gesetzes gebraucht in der Tat den Ausdruck *tíu tiger* für 100. Angenommen aber, man habe den Ausdruck *hundrað* für 100 ebenso gut verwenden können, so wäre sein Gebrauch an dieser Stelle doch unzweckmässig gewesen. Es soll nicht gesagt werden: Wer 100 *lögeyrir* besitzt, soll alljährlich 6 Ellen abgeben. Das Gesetz will vielmehr zum öffentlichen Bewusstsein bringen, weil ein biblisches Gebot seinen Ausdruck finden soll: Wer 10 besitzt, soll 1 geben; wer 10 Zehner *lögfiund* besitzt, soll 1 *lögfiund* abgeben, den Gesetzzehnten. Die Bemessung des Gesetzzehnten auf 6 Ellen Tuch verbindet die isländische Währung mit dem biblisch-kirchlichen Gebot. Sämund, der 1076 aus Paris heimgekehrt war, hatte sich dort wohl auch über die karolingischen Zehntverfahren unterrichtet.

Die isländische Währung gebrauchte nur das Grosshundert. Dem entsprechend redet die Graugans nicht von 6 Zehnern, sondern von einem *halft hundrað*. Das *hundrað* ohne Kennzeichnung bedeutet das Grosshundert. In dieser Staffellung für den Besitz von 10 Zehnern ebenfalls den Hundertausdruck, nun aber in zehntiger Bedeutung, zu gebrauchen, hätte eine vollkommene Verwirrung hervorgerufen.

Die Bezeichnung des Wertes 100 mit *tíu tiger* war mithin aus zwei Gründen geboten. Erstens sollte die Verwirrung vermieden werden, die aus dem gleichzeitigen Gebrauche des zehntigen und zwölftigen Hundertbegriffes in einer und derselben Rechnung notwendig folgen musste. Zweitens sollte das kirchliche Gebot der Zehntung zum Ausdruck kommen.

Die Verwendung des Hunderts nur als Grosshundert hätte die Zehntung unmöglich gemacht. Das Gesetz hätte bestimmt: Wer 12 Zehner *lögeyrir* besitzt, soll 1 abgeben. Das wäre kein Zehntungs-, sondern ein Zwölftungsgesetz, der Name *lögfiund* = »Gesetzzehnte« selbst unmöglich gewesen. Das Zehntgebot forderte die Anwendung des Kleinhunderts d. h., da die zwiwertige Verwendung des *hundrað* ausschied, den Abschluss der Staffellung mit dem 10. Zehner.

Wir sehen, dass im Zehntengesetz um 1096 auf Island das Grosshundert im Geldwesen herrscht, dass aber zugleich das Kleinhundert zur Geltung kommt, wenn auch nur in der Anpassung an das Grosshundert, in der Ausdrucksweise *tíu tiger*, der vorletzten Stufe des Grosshunderts.

Dass um 1096 im isländischen Zehntungsgesetz der Ausdruck *hundrað* für das Kleinhundert nicht gebraucht wird, obgleich dieses der gesetzlichen Vorschrift zu Grunde liegt, beweist jedoch nicht, dass man den Ausdruck *hundrað* für das zehntige Hundert

nicht gekannt habe. Gerade von Sämund, dem die Staffellung zu danken sein wird, wissen wir, dass gerade er das Kleinhundert durch unbezeichnetes hundrað auszudrücken pflegte. S. unten V 2, VI 2 und IX 3.

II. In Aris Isländerbuch (um 1123).

In dieser ältesten Schrift Islands tritt uns sogleich eine ganze Anzahl von Hundertrechnungen entgegen, welche nicht nur Jahreszahlen für die Ereignisse der Geschichte, sondern auch die Berechnung der Jahrestage und eine älteste isländische Volkszählung aus dem Jahre 1102 betreffen.

1. Seine geschichtliche Zeitrechnung gründet Ari sehr wahrscheinlich auf eine lateinisch geschriebene¹ Königsliste Norwegens, die den gelehrten Sämund zum Verfasser hatte. Daher rühren wohl auch die römischen Zahlzeichen Aris, die den Wert 100 für C (*centum*) mit sich bringen. Die Bedeutung des C ist nachprüfbar und es besteht kein Zweifel über seinen Kleinhundertwert.

Die Frage ist aber: Wie hat Ari selbst diese Zahlen ausgesprochen? Ein Gebrauch des Ausdrucks *tiu tiger* in diesen hohen Zahlen ist an sich recht unwahrscheinlich; es gibt aber auch kein Zeugnis, dass höhere Zahlen durch mehrfache 'zehn Zehner' jemals ausgedrückt worden seien. Auch Beispiele für die Zählung von mehr als 12 Zehnern sind selten²; jedenfalls über 20 Zehner hinaus wird mit dem 2. Hundert gezählt. Wenn auch die Möglichkeit zugegeben werden müsste, dass Ari die Jahreszahl 516 (c. 10, 15 S. 24 Golther) mit '50 Zehner und 16' ausgesprochen hätte, so wäre dies doch weder wahrscheinlich, noch durch vergleichbare Beispiele belegbar. Man darf vielmehr annehmen, dass Ari den mit römischen Zahlzeichen geschriebenen Wortlaut: *en dævi vetrom epter* in unbezeichneten Hunderten aussprach: *en fimm hundraðom [vetra] ok sextán vetrom epter*³ = »aber um fünf Hunderte [an Wintern] und sechzehn Winter nach dem Tode des Papstes Gregor«. Es war in der Aussprache römischer Zahlzeichen nicht erforderlich, das

¹ W. Golther, Einl. zu Ares Isländerbuch (1923) S. XXIV f.

² *Speculum regale*, hrsg. von Osk. Brenner (1881) S. 20: Die Sonne steigt 18 Zehner Tage und den halben dritten Tag; *aatian tigi daga og haalfan þridia dag*. S. 29: 13 Zehner = 30 Ellen und 1 zehntiges Hundert; *XIII tigi þat er XXX aalna og C tírætt*.

³ A. Heusler, *Aisl. Elem.* S. 126.

Hundert durch einen Zusatz als Kleinhundert zu bezeichnen, weil Verfasser und Leser wussten, dass es sich nur um dieses handeln konnte.

Wenn man sich aber für berechtigt hielt, in der Aussprache römischer Zahlbilder ein unbezeichnetes *hundrað* für das römische C zu gebrauchen, so erhebt sich die Frage: Mit welchem Rechte konnten sie dies tun, da ihnen doch, wie behauptet wird, das heidnische vorkirchliche *hundrað* nur mit dem Werte 120 bekannt und geläufig war? Und um so verwunderlicher wäre es noch, wenn man bedenkt, dass ihnen für die Zahl 100 die Bezeichnung *tiu tiger* = '10 Zehner' geläufig war, so dass auch gar kein Anlass vorliegen konnte, den für 120 üblichen Ausdruck *hundrað* nunmehr auch für den Wert 100 einzuführen: mit dem Ergebnis häufiger Verwirrung und u. U. gänzlichen Missverständnisses.

In der Tat aber gebrauchten Ari und das gesamte isländische und norwegische Schrifttum nach ihm, wie wir in zahlreichen Fällen¹ feststellen können, in der kirchlichen Geschichtszählung für das lateinische *centum* niemals eine Rechnung mit 10 Zehnern, sondern lediglich den Zahlenausdruck *hundrað* und zwar ohne jede Kennzeichnung als Kleinhundert.

2. Durchaus nicht im Einklang mit dem zehntigen Gebrauch des *hundrað* in den Zahlen seiner kirchlichen Geschichtsschreibung lässt Ari seine Landsleute um 930 die Zahl der Jahrestage berechnen:²

<i>i tveim misserom fjóra daga</i>	in 2 Halbjahren 4 Tage des 4.
<i>ens fjórpa hundraps</i>	Hunderts.

Das sind, fügt Ari hinzu, 52 Wochen oder 12 dreissignächtige Monate mit 4 Tagen dazu. Das unbezeichnete *hundrað* bedeutet mithin hier 120. Drei Hunderte unbezeichnet sind 360. Die gleiche Ausdrucksweise findet sich mit dem unbezeichneten Hundert im selben c. 4 noch einmal.

Die Lesart entstammt 2 gewöhnlich als A und B bezeichneten in AM 113 enthaltenen, im Jahre 1651 von Jón Erlendsson hergestellten Abschriften einer jetzt verlorenen alten Handschrift des Isländerbuches, das der Abschreiber wohl irrthümlich für ein von Ari selbst geschriebenes Stück hielt. Es gibt aber im ältesten Teile der Handschr. 1812 der Alten Königl. Sammlung in Kopenhagen eine, wie es scheint, etwas gekürzte Abschrift, welche gleichwohl auf eine mit den anderen beiden Abschriften gemeinsame Vorlage zurückgehen muss. In ihrer gründlichen Besprechung des Verhältnisses dieser Handschriften zu einander und zu Ari

¹ s. S. 9 Anm. 1.

² c. 4 Golther S. 8 f.

selbst kommen R. Henning und J. Hofforý¹ zu dem Schlusse, dass die sog. Abschr. C des c. 4 (aus 1812)² von einer älteren und besseren Handschrift des Isländerbuches stamme als die Abschriften A und B.

In cod. 1812 nun lautet die Zahlangabe der Jahrestage anders als in den Gesamtabschriften des Isländerbuches durch Jón Erlandsson und zwar:

í tveim misserom ccc daga oc mii^a. in 2 Halbjahren ccc Tage und IV.

Der älteste Teil der Handschr. 1812 bringt Zeitrechnung und Himmelskunde und entnahm daher aus Aris Büchlein nur das eine Stück, welches die älteste isländische Zeitrechnung behandelte. »Es darf uns füglich nicht wundernehmen, sagen Henning-Hofforý, wenn wir finden sollten, dass dieser oder jener Passus der Islb., der für den Verfasser von 1812 von geringem oder gar keinem Belange wäre, in C modificiert bezw. ganz weggelassen wäre.« Wir haben es in C mit einer kürzenden Wiedergabe des c. 4 des echten Isländerbuches zu tun.

Welche Lesart gehört der Ausdrucksweise Aris an? Henning-Hofforý bemerken hierzu, dass »solche Abweichungen, wie dass in C die Zahlen durch Ziffern bezeichnet, in AB voll ausgeschrieben werden«, für die Beurteilung des Altersverhältnisses beider Aufzeichnungen bedeutungslos seien, da sie der Art seien, wie sie immer in zwei verschiedenen, wenn auch nahe verwandten Handschriften vorkämen.

Aber die Beurteiler haben Folgendes nicht bedacht:

In beiden Lesarten ist der Hundertbegriff 12tig; nicht nur das *hundrað* in den Handschriften AB bezeichnet ohne Kennzeichen den Wert 120, sondern auch das römische Zahlzeichen c in der Abschrift C erhält hier den gleichen Wert. Da Ari selbst das c in allen anderen (mehr als 8) Fällen für 100 gebraucht, ist es ganz unwahrscheinlich, dass ein so sorgfältiger Schriftsteller wie Ari in einem einzigen anderen Falle, dessen Darstellung ihm sehr wichtig war, dem c die Bedeutung 120 beigelegt haben sollte. Henning-Hofforý tun also Unrecht, wenn sie den Unterschied zwischen den beiden Lesarten als bedeutungslos ausser Betracht lassen; wir müssen vielmehr schliessen, dass, auch wenn C einige ältere Lesarten aufzuweisen scheint, doch die Schreibung des c für 120 eine (wohl durch die Kürzungsabsicht entstandene) Abweichung von Aris Niederschrift und vielleicht sogar den Vorrang der Lesart in AB beweist.

Wenn das römische c = 100 in seinen Geschichtszahlen auf

¹ Zur Textkritik der Íslendingabók ZfDA 26 (1882), 178 ff.

² Abgedruckt auch Alfræði íslenzk II 65 f.

lateinisch geschriebene Vorbilder und Vorlagen zurückweist, so folgt Ari in der Darstellung der heidnischen Zeitrechnung keinem lateinischen Muster. Hier konnte er seinem Sprachgebrauche freien Lauf lassen. Es ist unwahrscheinlich, dass ein Abschreiber aus einem einfachen Zahlenausdruck: *ccc daga oc iiii*^a die Aussprache: »4 Tage des 4. Hunderts« herausgelesen habe. Jedenfalls war es für Jón Erlendssons Vorlage kaum noch möglich, eine so altmodische Ausdrucksweise für die einfachen Zahlen zu ersinnen. Sehr viel wahrscheinlicher ist es, dass der Abschreiber C im cod. 1812, welcher aus Aris Darstellung nur das übernehmen wollte, was für ihn und seine Leser wichtig war, den umständlichen ausgeschriebenen Ausdruck: '4 Tage des 4. Hunderts' unter Abänderung des veralteten Zählbrauchs in die kürzenden römischen Zahlzeichen und in römische Ausdrucksweise übertrug. Hierbei liess er freilich die Grosshundertzählung bestehen und so erhielt sein c den Wert 120.

In Aris Urschrift hat hiernach der Wortlaut von AB gestanden, d. h. Ari hat das von ihm selbst ausgeschriebene *hundrað* als Grosshundert gerechnet. Obleich der sorgfältige Schriftsteller im 1. cap. seines Büchleins das römische C als Hundertzahl verwandt und ausgesprochen hatte, gebraucht er im c. 4 das ausgeschriebene *hundrað* in anderer Bedeutung. Er erläutert freilich diese Zahl sogleich durch den Zusatz: Das sind 52 Wochen oder 12 Monate zu 30 Nächten und 4 Tage dazu. Man könnte annehmen, dass ihm angesichts dieser ausgiebigen Erläuterung über den Wert des hier gebrauchten Hunderts durch die Beigabe zweier Ausrechnungen die Kennzeichnung des *hundrað* ganz überflüssig erschienen sein mochte.

Betrachtet man ferner die eigentümliche Bildung des Zahlendrucks: '4 des 4. Hunderts' und seine Erläuterung durch 'das sind Wochen 2 des 6. Zehners', so erscheint die Altertümlichkeit der Zählweise in verstärktem Lichte und man möchte annehmen, dass Ari in seiner Darstellung der Zeitrechnung von 930 auch den Ausdruck jener Zeit bringen wollte: 'Tage 4 des 4. Hunderts', welcher mithin in heidnischer Zeit um 930 ohne jeden Zusatz in volkstümlicher Rechen- und Zählweise den Wert 120 für das Wort Hundert *ausschliesslich* bezeugte. Hiergegen aber erhebt sich ein neuer Einwand.

3. Im Isländerbuch findet sich noch einmal ein unbezeichnetes ausgeschriebenes *hundrað*, wo von der kirchlichen Zählung der zum Zehnten verpflichteten Grossbauern die Rede ist. Ari¹ teilt dazu mit:

oc vóro þá í Austfirþinga fírbunge VII hundrop heil.

und waren da im Ostföhrenderviertel 7 ganze Hunderte.

¹ c. 10, 7 Golther S. 22.

Es fehlt hier sowohl an der Kennzeichnung wie an einer Erläuterung des Hunderts. Der Wortlaut ist nur in dieser Gestalt überliefert. Ari hatte vorher (c. 1) das unbezeichnete Hundert als römisches *c* = 100, in c. 4 das ausgeschriebene *hundrað* unbezeichnet, wenn auch erläutert, als Grosshundert gezählt; welchen Wert hat das unbezeichnete *hundrað* an dieser zweiten Stelle, in c. 10? Man möchte hier den gleichen Wert 120 annehmen, so dass also der Wert 100 bei Ari nur dem römischen *C* zufalle. Aber eine Erläuterung, wie sie Ari im ersten Falle gab, fehlt. Lässt dies darauf schliessen, dass Ari im c. 10, in welchem er zum Schlusse das römische *c* regelmässig = 100 benutzt,¹ auch das ausgeschriebene *hundrað* zu 100 rechnet?

Von Bedeutung ist der Zusammenhang,² in dem die Zählung selbst zustandekam. Die Zählung fand im Jahre 1102 auf Betreiben des Bischofs Gizur statt und sollte ermitteln, ob die Zehntung der Grossbauern für die Errichtung eines zweiten Bistums in Nordisland genügende Geldmittel bereitstellen würde. Eine kirchliche Zählung zum Zwecke der Zehntung der Bevölkerung musste zu Buch gebracht werden. Die Annahme darf nicht von der Hand gewiesen werden, dass dies in römischer, der Kirche genehmer und gebräuchlicher Schrift geschah. Aris Darstellung, insbesondere seine Zahlen gehen aber auf schriftliche Quellen zurück und diese können nur die amtlichen kirchlichen Schriftstücke gewesen sein. Es ist ganz unwahrscheinlich, dass der in kirchlicher Bildung aufgezogene Ari den kirchlichen amtlichen Zahlenausdruck des *c* in ein 120wertiges Hundert umgewandelt und die neue Zahlbildung sogar noch ohne Kennzeichnung des Hunderts gelassen hätte. Es muss daher mit Notwendigkeit geschlossen werden, dass das unbezeichnete ausgeschriebene *hundrað*, welches nur in c. 4 zwölftig = 120 gerechnet war, in dieser andersgearteten Umgebung das Kleinhundert bedeuten sollte.

Wenn aber dem so ist, so muss man sagen, dass Ari dem Leser viel zumutet. Dieser kann wohl wissen, dass das römische *C* stets 100 bedeutet. Dass aber das ausgeschriebene und jedesmal unbezeichnete *hundrað* das eine Mal 120, das zweite Mal 100 bedeute, konnte wohl der gelehrte Bischof erraten, dem Ari

¹ ÍslB. c. 1, 1: König Edmunds Ermordung 870. c. 10, 14 Golph. S. 24: Das Jahr 1120 war *allða mót* d. h. Begegnung zweier Mondalter von je 19 Jahren, wie die Nachrechnung erwähnt. Da Olaf Tr. im J. 1000, Gregor 604 starb, so ist nicht nur in den Jahreszahlen der kirchlichen Ära, sondern auch in der verbindenden Rechnung das *C* als Kleinhundert gerechnet. Vgl. c. 7, 18 Golph. S. 17: *CXXX* = 130 Jahre.

² S. oben Anm. 4.

seinen Nachtrag vorlegte, nicht aber der unbewanderte Leser. Man darf aber noch mit der Möglichkeit rechnen, dass in Aris Ur-schrift an dieser Stelle nicht wie in AB überliefert, sondern ursprünglich in römischer Schrift C = 100 vorgelegen habe: wie in diesem c. 10 das Hundert noch mehrfach ausgedrückt wird.

Der Vergleich dieses Berichts mit der aus Ari schöpfenden Überlieferung (Hungrvaka, Kristnisaga, Landnámabók) bringt keine Klärung.

Anders steht es mit der Zählung der Schossbauern auf Island im Jahre 1311, von der 2 Aufzeichnungen vorliegen,¹ deren spätere die Zahlen in arabischen Zeichen wiedergibt:

A	B
Ostviertel:	
cccc lxxxiv	484
skattr xl ^c ok vij ^c	skattur XLVIJ ^c
Südviertel:	
viii ^c xxxviii	848
skattr lxxxii ^c ok xx álnir	skattur LXXXII ^c ok xx álnir
Westviertel:	
dxxxx ok xx	500
skattr LXXXX ^c ok xx álnar	skattur LXXXXII ^c ok xx álnir
Nordviertel:	
ix ^c ok LXX	970
skattr xcv ^c ok tíutígir álna	skattur LLV ^c ok LL álnir.

In der etwas fehlerhaften Abschrift B zeigt sich ein grundsätzlicher Unterschied in der Wiedergabe der Volkszahl und des Schatzbetrages. Der letztere wird in römischer Schrift gleichlautend wiedergegeben. Das Schatzhundert ist nach altisländischem Gesetz ein Grosshundert und die *tíutígir* im Schossbetrage des Nordviertels bezeugen es auch hier. Es erhebt sich aber die Frage, warum der Abschreiber die Mannszahlen in arabischer Schrift, die seit dem 13. Jahrhundert aufgekommen war, und nicht in der gleichen römischen Schrift wiedergab. Nach dem Herausgeber des Dipl. Isl. hätte der Abschreiber irrtümlich die Mannshunderte für Kleinhunderte gelesen. Dagegen darf man fragen: Warum tat er das Gleiche nicht mit den Schatzhundert? Man darf also schliessen, dass der Abschreiber diesen Unterschied machte, weil er wusste, dass im Schossbetrage das Grosshundert, im Ausdrucke der Bauernzahl das Kleinhundert üblich gewesen sei.

Erwägt man, dass die erste uns bekannte Bauernzählung von der Kirche ausging, welcher das römische Kleinhundert geboten

¹ Dipl. Isl. II 374 f.

sein musste und die schon im Zehntenrecht einige Jahre vorher (1096; die erste Zählung 1102) mit dem Kleinhundert gerechnet hatte (s. unter I.), so wird nicht nur die Annahme, dass die erste Bauernzählung nach dem zehntigen Hundert vorgenommen wurde, folgerichtig erscheinen, sondern man wird auch vermuten dürfen, dass bei Wiederholungen der Bauernzählung das zuerst geübte Verfahren d. i. die Kleinhundertzählung nach kirchlicher Zählweise beibehalten wurde. Der Abschreiber der Zahlenliste von 1311 gab *bewusst* die Schossträge in Gross-, die Bauernzahlen in Kleinhundertzählung wieder.

Nach demselben Verfahren ist auch die Kirchen- und Priesterzählung des Bischofs Pál zwischen 1206 und 1211 (s. unter XII.) vorgenommen worden; sie ergab (Bisk. Sög. 1, 136):

kirkjur xx ok cc tíræð, en Kirchen 20 und 2 zehntige
presta . . . x miðr en ccc tíræð. Hunderte, Priester 10 minder als
 3 zehntige Hunderte.

Grade in jenen ersten Jahrhunderten nach der Kristung hat die Kirche ihre Einrichtungen auf der Insel mit ganzer Schärfe durchzuführen gesucht und es fehlt jede Wahrscheinlichkeit dafür, dass sie in ihren eigenen Angelegenheiten von der kirchlichen Zählweise abgewichen sein könnte. Jene Zählung von 1102 war aber nach Aris eigenem eingehenden Bericht eine rein kirchliche Angelegenheit: die Feststellung des Zehntungsbetrages für die Einrichtung eines zweiten Bistums auf der Insel. Das war nicht altnordische Mannenzählung nach dem Grosshundert, sondern ein Ausdruck des kirchlichen Zehntungsverfahrens, welches letzten Endes auf biblischen Vorschriften beruhte.

In seinem c. 10, in dem Ari uns diese Zählung überliefert, gebraucht er das römische c noch 5 mal, in der Zeitrechnung nachprüfbar, als Kleinhundert. Auch dieser Umstand unterstützt die Annahme, dass die im gleichen Abschnitte aufgezählten *hundraþ heil* der kirchlichen Bauernzählung in gleicher Weise zu zählen sind.

Der Ausdruck Aris *hundraþ heil* kehrt in gleicher Verbindung in der Kristnisaga wieder. Der Zusatz soll ausdrücken, dass die genauen Angaben der Zählung d. i. die schriftlichen Vorlagen etwas über die vollen Hunderte hinausgingen, dass es aber für die Zwecke dieser Geschichtsschreibung genüge, diese runden Zahlen zu überliefern. Den gleichen Ausdruck gebraucht Ari in c. 4, in dem er von den 52 ganzen Wochen, *heilom vicom* des Jahres spricht, und er wird Ari selbst zuzuschreiben sein. Dann aber hat die Kristnisaga nicht aus den kirchlichen Unterlagen, sondern aus Ari selbst geschöpft. Gehört dieser Zusatz der urteilenden Tätigkeit Aris an, dann hat er an dieser Stelle nicht

ein römisches Zahlzeichen *c*, sondern das isländische *hundrað* mit vollem Bewusstsein zehntig gerechnet.

Aris Leserkreis beschränkte sich auf diejenigen, welche die lateinische Schreibschrift lesen konnten. Über diesen Kreis hinaus konnte seine Arbeit durch mündliche Mitteilung des Gelesenen weiterwirken: Grund genug für einen so ernsten Geschichtsschreiber seines Vaterlandes, die Zahlen unzweideutig zu schreiben. Von dem einfachen Mittel, das *hundrað* durch den Zusatz *tíraett* oder *tolfrætt* als Klein- oder als Grosshundert zu kennzeichnen, macht Ari keinen Gebrauch, obgleich es bald nach ihm im Ersten Grammatischen Traktat auftaucht. An dessen Statt versieht Ari das einzige von ihm angewandte zwölfstige *hundrað*, in c. 4, sogleich mit einer eingehenden Erläuterung, die jeden Zweifel über den Wert dieses Hunderts ausschloss. In dem einzigen Falle, in dem Ari das *hundrað* neben den Kleinhundertern in den Geschichtszahlen gebraucht, legt er ihm den Wert des Kleinhunderts bei und bezeichnet dieses zugleich als »volles Hundert«.

Da sich über den Zwiwert des Wortes *hundrað* bei diesem ältesten Schriftsteller Islands eine Belehrung nicht findet, muss angenommen werden, dass zu seiner Zeit der zwifache Gebrauch des Wortes in der Volkssprache lebendig war.

III. Im Ersten grammatischen Traktat¹ (um 1140).

Der Verfasser der 1. Gramm. Abhandlung, ein Geistlicher im Island der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts, will die lateinische Schrift für die isländische Sprache so umändern, dass auch deren Eigentümlichkeiten, die dem Lateinischen fehlen, mit besonderen Zeichen ausgedrückt werden können. So will er statt des Doppelbuchstabens *cc* das griechische kappa = *x* einführen. Als Zahlzeichen bedeute es im Griechischen 20; bei uns im Norden könne es

má hann ok í tölu várri jarteina als Zahlzeichen 2 zehntige Hunderte ausdrücken wie 2 *c* im Lateinischen.
tvö hundruð tíraett sem c tvö í látinu.

Der Rat des Verfassers² ist nirgendwo befolgt worden; in keiner

¹ Um *Látinu Stafrofit*. Th. Möbius, *Anal. Norroena* (1887) S. 197. In deutscher Übersetzung: G. Neckel, *Die jüngere Edda mit dem sog. Ersten grammatischen Traktat*, Thule Bd. 20 (1925) S. 343.

² Nach Inledn. S. *cxxxviii* zu *Rimtöl*, *Alfr. Ísl.* II (1914 f.) "hatte die Erste Gramm. Abhandlung die kluge Anordnung vorgeschlagen,

Schrift erscheint das griechische Kappa für den Zahlwert 200. In lateinischer Schrift schreibt man nach wie vor die gewohnten 2 c für 200; wir werden sehen, dass immer mehr das römische c den Wert 120 erhält. Zu des Verfassers Zeit wird es nur für 100 gebraucht sein. Dies gibt er selbst an, aber für das Lateinische.

Der Traktat lehrt nicht, wie behauptet wird, dass der Wert von 20 Zehnern durch 2 Kleinhunderte ausgedrückt werden solle. Er führt den Ausdruck *hundrað* für den Wert von 10 Zehnern nicht erst ein. Er gebraucht ohne jede Erörterung diesen Ausdruck für den Wert von 10 Zehnern in einer Art, welche schliessen lässt, dass um 1140 das *hundrað* sowohl als Klein- wie als Grosshundert gebräuchlich war und nur im Zweifelsfalle mit der Kennzeichnung *tírætt* oder *tolfrætt* versehen wurde.

IV. In den Zeitrechnungsschriften (um 1150).

Der älteste Teil¹ der altisländischen Zeitrechnungsschriften scheint auf die Zeit um 1150 zurückzugehen. Sie bilden ein dass man das römische C nur ein Kleines Hundert bezeichnen lassen solle wie im Lateinischen üblich; aber das scheint eine irriige Auffassung zu sein.

¹ Alfr. Ísl. II, Rímtöl hrsg. v. N. Beckman u. Kr. Kálund, Kop. 1914 ff., Einleitung S. xcvi. ccxvi. Gegen die Abfassungszeit um 1150, welche Beckman für die Urschrift des ältesten Teils der Handschrift 1812 annimmt, wendet Þorkell Þorkelsson (Bemærkninger til de komputistiske Afhandlinger, Aarb. f. n. Oldk. og Hist. 1923 S. 174) ein, dass in Rím 1,47 durch die Aufrechnung der 12 Osterkreise von je 532 = insgesamt 6384 Jahren das Abfassungsjahr mit 1185 festgelegt werden solle: Da nämlich als Weltbestand vor Chr. Geb. (Weltära) 5199 Jahre gerechnet worden seien. Diese Weltära wird in der Tat im Norden mehrfach erwähnt (s. auch Ginzel, 3, 184): Alfr. Ísl. I 32 heisst es, dass Meister Gallertius aus Paris diese Ära gelehrt habe. Alfr. Ísl. II 44 (Rím 1,44) erwähnt die gleiche Zahl "nach der Zählung des Jeronimus". Alfr. Ísl. II 248 (Rím 2, 248) bestand im J. 1261 die Welt gerade 6460 Jahre, so dass als Weltära die Zahl 5199 entnehmbar ist. Undeutlich ist die Aufzählung Alfr. Ísl. III 52 ff. Dagegen zählt die Landnámabók (Hauksb. S. 7) für das Jahr 874 der Ansiedelung Ingolfs auf Island einen Weltbestand von 6073 Jahren, was wiederum auf den Weltbeginn von 5199 Jahren vor Chr. Geb. führt.

Dieser Weltära steht jedoch die Viktorianische von 5228 Jahren entgegen (Ginzel 3, 245), die sich auf den Osterkreis von 532 Jahren

wahres Tummelfeld der älteren Hundertzählung, die für uns um so wertvoller ist, als jede der dort auftretenden Zahlen mit vollkommener Sicherheit nachgeprüft werden kann. Es gewinnt den Anschein, dass im Gebrauch des Hunderts in diesem ältesten Teile (und in den späteren nicht minder) völlige Willkür herrsche wie sich aus Beispielen ersehen lässt:

- 532: *fimmhundraþ oc xxx oc ii þr* ..... Rím 1, 62.
 1461: *fiortan hundrut ok sex tigher ok eitt umfram* » 1, 48.
 2 331 756: *xx hundrut þusunda ok þriu hundrut þusunda*
ok ein þusundh hins fiorda tighar ok halft
atta hundrat natta ok vi netur um fram ... » 1, 47.

Diesem unbezeichneten *hundrað* tritt mit dem gleichen Kleinhundertwerte das römische c zur Seite. Rím 1, 34. 38. 42. 43. 47. 48. 52 u. s. f.

Andererseits wird c ohne Kennzeichnung auch als Grosshundert gerechnet:

- 365: *ccc natta, en þa verda um fram v netur ...* Rím 1, 9.

Ein Irrtum des Verfassers liegt nicht vor. In den späteren Zeitrechnungsschriften des 13. Jahrhunderts gilt das ungekennzeichnete c schon regelhaft als Grosshundert; vgl. Rím 2, 120. 142. 143. 152. 155. 156. 173. 175.

In geringem Masse tritt nun auch die Kennzeichnung des verwendeten Hunderts auf:

- 532: *tveir hins fiorda tigar ens setta hundrads tirèds* Rím 1, 32.
 360: *þriu hundrut tolfreðh*..... » 1, 9.
 1460: *xx hlute ok xii hundrut tolfreðh*..... » 1, 58.

gründet. Alfr. Ísl. I 53 f.: "Vom Beginn der Welt bis zu Chr. Geb. sind 5228 Jahre verflossen"; geschrieben 1387. Ebenso lehrt das Stockholmer Homilienbuch (s. oben V 3), dessen Vorlage auf 1150 zurückgeht, ausdrücklich (Wisén S. 46) die Weltära von 5228 Jahren. Hiernach ist der Gebrauch der Viktorianischen Weltära im 12. Jahrhundert auf Island bezeugt. Rechnet man nun in der oben erwähnten Stelle Rím 1, 47 vom Weltbestande von 6384 Jahren die Zahl 5228 ab, so kommt man unter Anerkennung von Þorkell Þorkelssons Vermutung auf das Abfassungsjahr 1156 bzw. auf eine Zeit vorher, was auf das Trefflichste zu Beckmans und Kálunds Begründungen passen würde, die eine erheblich spätere Abfassung als um 1150 für die Urschrift von Rím 1 nicht zulassen. Dass aber die Niederschrift gerade im Schlussjahr der 12 Osterkreise erfolgt sei, wird man kaum annehmen dürfen; das würde der Verfasser gewiss vermerkt haben. Die Niederschrift von Rím 1 darf also vor 1156 angesetzt werden.

Merkwürdigerweise haben alle Handschriften an dieser Stelle *tirèdh*, so dass dieser Irrtum bereits in der Vorlage gestanden haben muss.

Auch das *c* wird mit Kennzeichnung versehen:

300:	<i>ccc dagha tirèdum</i>	Rím 1, 61.
360:	<i>ccc tolfreóp</i>	» 1, 12.

Insgesamt kommen in dem ältesten Teile der Zeitrechnungsschriften vor:

<i>c</i> ohne Kennzeichnung	= 120	1 mal.
<i>c</i> » »	= 100	etwa 20 »
<i>c</i> mit »	<i>tolfrætt</i> = 120	2 »
<i>c</i> » »	<i>tirætt</i> = 100	1 »
<i>hundrað</i> ohne »	= 120	0 »
» » »	= 100	6 »
» mit »	<i>tolfrætt</i> = 120	3 »
» » »	<i>tirætt</i> = 100	1 »

Es wäre in diesen Schriften die günstigste Gelegenheit gewesen, die Zählweise des Hunderts einheitlich zu gestalten. Für unsere Untersuchung hebt sich statt dessen aus dem Durcheinander als bedeutungsvoll hervor, dass das unbezeichnete *hundrað* den Wert 120 überhaupt nicht, den Wert 100 dagegen 6 mal hat. Aber auch das unbezeichnete *c* hat den Wert 120 nur 1 mal, den Wert 100 dagegen etwa 20 mal. Bezeichnungen des Hunderts kommen nur 7 mal vor gegen 27 unbezeichnete Hunderte.

Die *púsund* wird durchweg = 1000 gezählt (etwa 12 mal), niemals = 1200 oder 1440.¹

Der Befund zeigt die nahezu völlige Herrschaft des unbezeichneten Hunderts mit dem Kleinhundertwerte. Von der Kennzeichnung wird wenig Gebrauch gemacht.

Die Ursache der Vorherrschaft des zehntigen Hunderts wird in der Herleitung und der Eingliederung der Zeitrechnung in die mittelalterliche Rechnungsweise zu verstehen sein. Eine Ausnahme bildet die Zahl 134 der hellen isländischen Nächte, weil sie isländischer Beobachtung entsprossen ist. Die Schreibweise²

¹ Erst hundert Jahre später wird *púsund* = 12×120 gezählt, Rím 2, 128, und nur in diesem einen Falle. Vgl. Beckman S. CXXXVIII.

² Rím 1, 52. Oddi Helgason entbehrte gelehrter Bildung und wird die Zahl in heimischer Weise ausgesprochen haben z. B. 4 des 14. Zehners. Vgl. meine Abhandlung: Oddi Helgason u. die Bestimmung der Sonnenwenden im alten Island; Mannus, Zeitschr. f.

geht dennoch wohl auf kirchlichen Ursprung zurück, weil der Beobachter selbst, Oddi Helgason, diese Angaben nur mündlich, sicher nicht in lateinischer Schrift überliefert hat. Zwischen seinem Tode und der Aufnahme der Zahl in unsere Handschrift ist die schriftliche Aufzeichnung der von ihm herrührenden Überlieferung zu setzen. Die Schreibweise *cxxxiiii* kann nicht als Beweis für eine Zählweise des isländischen Volksmannes angesehen werden, spricht aber zum mindesten für das Kleinhundert.

Anders liegt es mit dem 1maligen Auftreten des unbezeichneten *c* = 120. Die Stelle¹ handelt von den insgesamt 365 Tagen des Sonnenjahres:

<i>Nu verðr þat iafn langth manader xii þritog natta ok ccc natta, en þa verða um fram v netur.</i>	Nun werden gleich lang 12 30-nächtige Monate und 360 Nächte, aber es kommen 5 Nächte noch hinzu.
---	--

Auch wenn das *c* mit der Kennzeichnung 12tig versehen wird, steht es anscheinend nur in diesem Zusammenhange (Rím 1, 12. 57): Die Zählung der 360 Tage mit den 12 30nächtigen Monaten in Vergleich zu setzen, fanden wir schon bei Ari und es mag der Verdacht entstehen, dass hier eine alte Redewendung vorliegt, in welcher die Zwölfzählung des Hunderts volkstümlich auftritt. Noch sehr viel später (Rím 2, 175) wird gezählt:

<i>xii sinum xxx dagar þat ero ccc</i>	12 mal 30 Tage sind 3 Hunderte.
--	---------------------------------

Und auch der Königsspiegel zählt (um 1250) die Zahl der Tage des Jahres mit 12tigem Hundert: *þriu hundrut daga tolfraed*, indem er gleichzeitig auf die Volkstümlichkeit dieser Zählung hinweist gegenüber der zehntigen Zählweise der Gelehrten. Andererseits wird gelegentlich dieselbe Formel zu gleicher Zeit mit zehntigem *c* ausgedrückt (Rím 2, 149. 197).

Von Bedeutung ist, dass nicht nur in dem ältesten auf 1150 zurückführenden Zeitrechnungswerk der Hundertwert niemals mit *tíu tiger* = 10 Zehner, dagegen etwa 26 mal allein im ältesten Teile durch unbezeichnetes *hundrað* oder *C* ausgedrückt wird. Es lag durchaus kein Grund vor, den Ausdruck '10 Zehner' an Stelle des Kleinhunderts nicht zu gebrauchen. Dass '*tíu tiger*' oder ein Mehrfaches davon, etwa in der Fassung '3 *tíu tiger*' oder '30 tiger' = 300, in diesen Schriften überhaupt nicht vor-

Vorgesch., VI. Ergänz. Bd. (Festgabe f. d. 70jährigen Gust. Kosinna) 1928 S. 324 ff.

¹ Rím 1, 9.

kommt, während das unbezeichnete *hundrað* als Kleinhundert sogar dem 12tigen Hundert vorherrscht, beweist zum mindesten, dass der Gebrauch der '10 Zehner' für den Kleinhundertwert diesen isländischen Schreibern damals d. h. um 1150 gänzlich ungeläufig war. Wir werden sehen, dass der spätere gelegentliche Gebrauch des 10. Zehners in den Sagas und anderem Schrifttum auf das Vordringen der Grosshundertzählung auch in der gelehrten Schreibweise im Laufe der Entwicklung zurückzuführen ist.

Die bisherigen Ergebnisse gestatten eine durchgehende Scheidung in der Masse der Überlieferung:

V. Das kirchliche und gelehrte Schrifttum

gebraucht das *hundrað* ohne Kennzeichnung in der Bedeutung 100.

1. Reisebuch des Abtes Nikolás (um 1155); Alfr. Íslenzk I, Cod. Mbr. AM. 194, Kr. Kálund 1908, S. 12 bis 23, Einl. S. XIX, XXII, XXX. — 2. Gelehrte Auszüge um 1200, Hauksbók S. 151. 155. 207. 221 (Trójomanna Saga); AM 194 = Alfr. Ísl. I, 31. 45. 46 bis 54 u. s. um 1200 bis 1400; creatio hominis nach Sámund (1080) vgl. Alfr. Ísl. I, 57. Dipl. Ísl. I, 503. Groenl. hist. mind. II, 269. — 3. Geistliche Schriften von 1160 ab: AM 237 (Th. Möbius. Anal. Norr. 239. þorv. Bjarnason, Leifar 165); AM 674 A, Ann. f. Oldk. 1858, 169. 1857, 301; AM 677, Leifar 57. 58: *hundurats tala es full* vgl. *hundrað heil* bei Ari; Am 655, Leifar 171; Holm. 15, Stockh. Homilienbuch, Th. Wisén 1872, S. 46. 96. 175. 23³: 120 = *tölfreött hundrap* 23^{32. 33}: 3000, 5000 = XXX *hundraða tírþra, fimtíger hundrapa*; AM 619, Gammel Norsk Homiliebog, C. R. Unger 1864, S. 61. 181 f. 149. 130. 62. — 4. Kristnisaga. Die Ausfüllung der unleserlichen Zahl im Beginne der Kr. durch *tiu tigu* ist im Hinblick auf die Jahreszahl im þátr þorv. durch *C tírætt* zu ersetzen. Vgl. Flat. I, 273. Das zwölfte *hundrað* wird bezeichnet: Kahle S. 52. Aber die *CC manna* S. 13 (vgl. die *MCC manna* des Hafíði sowie die *DCC* des þorgils) werden im þátr þorv. als *tölfreð* bezeichnet; þátr þorvalds; Hungrvaka; Saga þorláks (die ältere); Páls, Íóns, Guðmundar u. a. Bischofssagen um 1200 u. später. Die Pateroster sollen in der Fünzfzahl gesungen werden: Bisk. Sög. I, 190 f. 178. 180 f. u. häufig. — 5. Landnámabók. Im Prologus: *meirr enn hundraði ára* = 100, vgl. Flat. I 247. *landit alheiðit nær hundraði vetra* (Hauksb. S. 125) = 100. Zur Bauernzählung s. oben unter Ari; Hk. S. 7: *VI þusunder vetra* = 6000 (6073—874 = 5199 seit Weltbeginn). Die *MCC* und *DCC manna* sind der Kristnisaga entnommen s. d.

VI. In den Urkunden und Sagas

herrscht das Währungs- und Heeresgrosshundert. Besondere Bemerkungen:

1. Dipl. Ísl. (zwischen 1120 und 1240) I, 198. 199. 203 f.: *tiu tiger ok þriu hundrut* = 460. *atatiger ens þretanda hundras* = 1520. Durchaus in Reykjaholts máldagi. Das *hundrað sálumessna* (DI I 342) = 100. — 2. Gísla S. Súrss. S. 8 Jónsson: *aukit hundrað dægra* = 120 Halbtage = 2 30nächtiqe Monate. c. VII 1 S. 15: *fjögur hundrut víðar*. Das Bauholz kam aus den nach Schweden hinüberreichenden Wäldern Norwegens und ist vielleicht = 400 zu zählen (Finnur J. S. 15 Anm.), vgl. *eitt h. víðar* Sturl. I 28; Hálf S. ok Hálfrekka; Orvar-Odds S. c. II 13 S. 10 Boer: *þú skalt lífa CCC vetra* findet Aufklärung am Schlusse der Saga: *CCC vetra tíroæð* = 300; Egils S. Skall.; Grettis S.; Laxdæla; Eyrbyggja; Njáls; Fóstbrœðra Saga. Die *CC beina* (Flat. II 211) gehen auf Sámund (Beda) 1080 zurück s. oben V 2.

VII. Eine Mischung beider Gruppen bietet die ältere Geschichtsschreibung. Die Jahreszählung benutzt durchweg das Kleinhundert, während das Grosshundert die Geld- und Heereszählung beherrscht.

1. Ágrip af Nóregs konunga sögum (um 1190): Die *XV C nauta* wären in smäländischer Viehzählung Kleinhunderte. — 2. Morkinskinna (um 1225), Unger S. 126: *IX tiger eda C* = 90 oder 120. — 3. Saga Ólafs konungs Tryggvasonar, Fornm. Sög. X 216 ff. Die *C vetra oc XL vetra ok VIII* (X 276) stimmen mit der Zeitrechnung schlecht überein, sind aber zehntig zu zählen so wie Ari c. VII 18: *CXXX* = 130. Die *C guða* (X 252) sind wegen der unmittelbaren Nähe des Kleinhundertgebrauchs = 100 zu setzen. Da es sich um einen Götterhof in Gautland handelt, so kann bewusste ostnordische Zählung (Rydqvist II 117 f.) vorliegen. — 4. Saga Ólafs kon. Tryggv., Fornm. Sög. I bis III. Ob das *hundrað fatma* (I 123) nicht doch gleich 100 zu lesen sein möchte, kann vielleicht aus Hauksb. S. 151, wo in der Klaftermessung das Kleinhundert gilt, entschieden werden. Ebenso: Alfr. Ísl. I 45. XXVI. Dazu verderbt Rím 2, 289. Alfr. Ísl. I 37. Für *10 tígi vetra* (I 119) liest eine Handschrift 70 Winter, nicht nachprüfbar. — 5. Saga Sverris konungs (im Beginne des 13. Jahrh.), Fornm. Sög. VIII. Die überaus zahlreichen Heereshunderte (VIII 35. 37 f. 40. 42 ff.) kön-

nen, gerade weil eine kundige Hand die Saga niederschrieb, kaum immer genaue Zählung bieten wollen. Es werden wie in anderen Sagas Hundert- und Tausendschaften gemeint sein, die sich mit genaueren Zählungen ablösen. Doch s. unten X 2 a. — 6. S. Ólafs kon. ens helga (im 13. Jahrh.), Fornm. Sög. IV. V. Die *XII hundruð kirkna* = 1200 s. Bisk. Sög. I 136. Vgl. unter Snorri Sturluson.

VIII. Im Königsspiegel (um 1250).

Der norwegische Verfasser gibt die Anzahl der Tage des Sonnenjahres durch *IIIe daga tolfraed (ok fimm daga ok sex stundir)* wieder (Spec. reg., cod. AM. 243 Fol. B, Osk. Brenner, 1881, S. 20). Er belehrt dazu:

<i>enn at bokmáli þá verða öll hundrud tíræd kollud ok verður þat þá at rettu tali IIIe tíræd ok LX dagar</i>	Jedoch in der Buchsprache werden alle Hunderte als zehntige gerechnet und werden dann nach richtiger Zählung 3 zehntige Hunderte und 60 Tage
--	--

Diese Stelle scheint ein Hauptzeugnis für die alleinige Grosshundertbedeutung des *hundrað* im Altwestnordischen. Unter Buchsprache ist die lateinische zu verstehen s. Fritzner 1,164. Dass aber diese Bemerkung nicht so zu verstehen ist, dass die Volkssprache nur und ausschliesslich das Grosshundert kenne und gebrauche, geht aus der wechselnden Bedeutung des *hundrað* im Königsspiegel selbst hervor. Die Wadmalrechnung *tvau hundrat waðmala* (S. 11 Brenner) scheint das volkstümliche Währungsgrosshundert zu bieten. Aber in seiner zweiten Wadmalrechnung (S. 29) zählt der K. das Hundert zehntig:

<i>XIII tigi þat er XXX aalna og C tírætt</i>	13 Zehner das ist 3 Zehner Ellen und 1 zehntiges Hundert.
---	---

Es lag aber kein Anlass vor, von der üblichen Zählweise abzugehen, wenn sie tatsächlich die ausschliessliche gewesen wäre. Wir verstehen also nun richtiger: K. bezeichnet das Hundert in der Tageszählung als zwölftig, weil er diese Zählung sichern will, weil der Zwiewert des *hundrað* diese Sicherung gelegentlich auch im nichtlateinischen Schrifttum fordert.

Eine Kleinhundertzählung in Wadmal wäre auf Island undenkbar, da die gesetzliche Währung vom Jahre 1000 das Grosshundert im Geldwesen allgemein gemacht hatte. Das Gesetz galt nicht für Norwegen. So findet sich in den, allerdings erst um 1300 einsetzenden Urkunden des Dipl. Norv. das *hundrað* anscheinend meist zehntig gebraucht, nur im Verkehr mit Island

zwölftig. S. auch bei D. A. Seip, *Om talordet 100 i norsk (Heidersskrift til M. Hægstad, Oslo 1925, S. 98 ff.)*. Dadurch wird die zehntige Wadmalrechnung des norw. Verf. verständlich.

Dass die Hunderte und Tausende, die der K. aus biblischen Vorlagen schöpft (S. 177. 186. 189), obgleich unbezeichnet, zehntig zu rechnen sind, ist nicht nur die übliche Anpassung an den geistlichen Sprachgebrauch, sondern stimmt auch mit seinem wechselnden Hundertgebrauch überein.

Der Königsspiegel kann nicht als Kronzeuge für die alleinige Geltung des Grosshunderts im An. gelten.

IX. Bei Snorri Sturluson (1210—1230).

Die Abfassung ¹ der Edda fällt nach Finnur Jónsson vor 1218, die der *Heimskringla* zwischen 1220 und 1230.

1. Das zeitlich älteste der Hundertvorkommen bei Snorri scheint demnach in *Gylf. 21* die Zählung der Golfe *Bilskirnir* zu sein, die er aus *Grímn. 24* in ungebundene Rede übernimmt: Die *fimm hundrað gólfa* der Strophe erscheinen in seiner Wiedergabe in der gleichen Fassung. Wir erfahren nicht, ob Gross- oder Kleinhunderte gemeint sind. S. unten X 2 c.

2. Das *Háttatal*, Snorris eigenes Gedicht am Schlusse seiner Edda, hat 102 Gesätze: Im hundertsten rühmt Snorri selbst:

<i>svá er tírætt</i>	so ist ein zehntiges
<i>hundrað talit.</i>	Hundert gezählt.

Warum betont Snorri mit Hilfe der Stabung die Zehntigkeit des Hunderts? Der Dichter des *Bilskirnir*- und *Walhallgesätzes* ging nicht so verstandesmässig vor; er liess den Hörer im Erleben der grossen Zahl. Man darf sagen, dass eine Bestimmung über die Zählungsart nicht in ein Gedicht hineingehört. Nachprüfen konnten die Leser des *Háttatal* immer noch, wenn sie vom Dichter vernommen hatten, dass er ihnen ein Hundert gedichtet habe. Das *tírætt* ist also zu Unrecht hochbetont und wohl nur dem sonst mangelnden Stabreim zu Liebe zu so hohem Rang gekommen.²

Man darf aber ferner fragen, warum Snorri nicht den Ausdruck *tíu tiger* nutzte, der seinem Können³ ohne Schwierigkeit

¹ Lit. Hist. 2, 696: mit Ausnahme des *Háttatal*; 2, 716.

² Der Sinn verlangte die Betonung des Hunderts, nicht des Umstandes, dass dieses Hundert zehntig zu zählen war.

³ Die richtige Betonung der wesentlichen Zahl findet sich in ähnlicher Bildung in *Nóregs konungatal*, *Flat.* 2, 520 ff. aus der Zeit vor 1197, das Snorri wahrscheinlich gekannt hat:

<i>nu hef ek talt tíu landreka</i>	nun hab' ich gezählt zehn Land-
	herrscher.

den Stabreim gewährt hätte. Nichts zwang den Dichter, hier das *hundrað* zu gebrauchen, wenn seine eigene Sprache ihm als gebräuchliche Zählung für 100 nicht das *hundrað* dargeboten hätte. Die Anzahl seiner Gesätze mit '10 Zehnern' auszusprechen, konnte ihm nur einfallen oder nötig erscheinen, wenn er auf dem Gebiete der Gesätzezahlung nur das Grosshundert als üblich vorgefunden hätte. Snorri fühlte sich zum ausschliesslichen Gebrauche des Grosshunders nicht verpflichtet und setzt bei seinen Lesern das Gleiche voraus. Das *tírett* ist vom Stabreim gefordert, ein Füllsel; das *hundrað* hätte genügt.

3. Nach Skáldsk. 64¹ lebte Halfdan der Alte, der berühmteste aller Könige, *ccc vetra*. Von ihm stammen die bedeutendsten Geschlechter; seine Gestalt ist sagenhaft, wenn auch geschichtlich umkleidet. Die Aufzählung der Geschlechter hat ihre vorletzte Fassung wohl erst durch Sámund um 1100 erhalten. Die 3 Hunderte Winter jedoch verbinden Halfdan den Alten mit heidnischer Sage.

Wie Halfdan machen auch Starkad² und Orvar-Odd gewaltige Heerzüge in den fernen Osten: von den beiden letzten liest man, dass sie bis zu den Permiern gelangten, von Halfdan, dass er die russische Königswittve in dem warägischen Holmgard am Ilmensee ehelichte. Die Entstehung der Starkaddichtung weist nach Uppsala. Von Halfdans Sohn Yngvi stammen die Ynglinge, das Königsgeschlecht von Uppsala. Halfdan, Starkad, Orvar-Odd erhalten durch ein göttliches Geschenk, das ursprünglich Odin (Fornald. Sög. 3, 32) entstammt, 3 Menschenalter; auch wenn die *ccc vetra* bei Snorri nur ein »grosses Menschenalter« (*mikinn mannzaldr*) genannt werden, so ist doch der Sinn klar, dass unter dem »grossen« ein 3faches Menschenalter zu verstehen ist.

Nun erhält einer der berühmten Ynglinge, der Uppsalakönig Aun (Heimskr. 1, 45) gegen Opferung seiner 9 Söhne von Odin

¹ Sn. Edda II 605. Neckel, Jüng. Edda 259. 31. — Nach R. C. Boer, Studien über die Snorra Edda, Acta phil. scand. I (1926), 128 ff. gehört der Abschnitt über König Halfdan nicht zu Snorris ursprünglicher Fassung. Aber die jetzige hat doch spätestens schon um 1300 vorgelegen und wenn auch die Reihenfolge der einzelnen Teile Verwirrung zeigt, so fehlt doch der Nachweis, dass auch die Teile selbst nicht von Snorri stammen. Vgl. Müllenhoff V 170. 171.

² Müll. V 308. 314. Uhland, Der Mythos von Thor 188. Grimm, Myth.³ 818. R. C. Boer, Arkiv VIII 123. 105. So stirbt auch Nornagest bei Olaf Tr. am norwegischen Königssitz nach der vorbestimmten Frist von 300 Jahren; er selbst war Odin. Flat. I 358: *nu hefvi ek þriu hundrut vetra*. Die *CCC vetra* Halfdans des Alten und Snærs des Alten vor ihm s. Flat. I 24.

ein ähnlich hohes Alter, das in einer merkwürdigen Weise zusammengezählt wird. Die unklare Gesamtzahl scheint, wenn es auch nicht ausdrücklich gesagt wird, auf 300 hinauslaufen zu sollen. Der grauhaarige Bonde auf dem Markte von Uppsala 1689, den Olaf Rudbeck¹ in ganz anderer Sache befragt, weiss, dass König Aun 300 Jahre gelebt habe. Zählt man die Zahlen der Heimskringla zusammen, so ergeben sich: $10 + 25 + 25 + 25 + 25 + 25 + (5 \text{ mal } 10) + 10 + 10 = 205$ Jahre. Die Überlieferung ist sichtlich unvollkommen; in den so seltsam regelmässig folgenden Zahlen verbirgt sich eine unbekannte Absicht, die auch Snorri bei seiner Aufnahme dieser Erzählung in sein Geschichtswerk nicht verstanden und beachtet hat. Der Gesamtbetrag 205 ist unwahrscheinlich; wahrscheinlich sind allein 3 Hunderte Winter wie bei Halfdan, Snær, Orvar-Odd, Starkad und Nornagest. Jedenfalls weisen die Teilzahlen 25 auf eine Zählung nach Kleinhundertern, wie diese im Ostnordischen als alt gilt.

Snorris 3 Hunderte Winter des Halfdan sind nach allem zehntig zu rechnen. Die inhaltlich verwandte Orvar-Odds Saga bezeugt (um 1280), dass man auf Island über den Zahlenwert dieses grossen Menschenalters unterrichtet war. Ausdrücklich wird dort² gesagt, nachdem zuerst das *hundrað* in der Lebensangabe unbezeichnet gebraucht war:

þat er fróðra manna sogn, at Oddr hafí lifat ccc vetra tíræð   das ist geschichtskundiger Männer Rede, dass Odd 3 zehntige Hunderte Winter gelebt habe.

So wird auch Snorri, Skáldsk. 64, wie vor ihm Sámund um 1080, das unbezeichnete *hundrað* in dieser Verbindung mit vollem Bewusstsein als Kleinhundert verwandt haben. Vgl. oben VI 2.

4. Mit Skáldsk. 66 ist ein Abschnitt über Zahlbegriffe eingeschoben, wohl von dem Abschreiber, der ihn in Snorris Sammlung vorfand und nicht anders unterzubringen wusste; vgl. vor. S. Anm. 1. Er enthält die Reihe der Zahlen von 1 bis 20 und die Folge der Zehner mit stabenden Erklärungen zum Teil scherzhafter Art, die, wie G. Neckel (Jüng. Edda S. 13. 266) urteilt,

¹ O. Rudbeck, *Atland* II 633; s. meine Abhandlung "Astronomie u. Mythologie. Zur Methodik" *Mannus* XVIII, 52 ff. Der Bauer nennt den Zeitraum von etwas über 300 Jahren, in denen sich die Mondbewegung gegenüber dem Runstabe um 1 Tag verschiebe, sprichwörtlich *undir Auni* und erklärt diese Redeweise mit dem alten Könige Aun, der also nach der Volksüberlieferung 300 Jahre gelebt hätte.

² Orvar-Odds Saga c. XLVI 11 (Boer 1892), S. 96 zu c. II 13 S. 10.

»ganz nach volkstümlicher Überlieferung aussehen«. Wenn als letzter und zwar 10. Zehner erläutert wird:

herr er hundrað

Ein Heer ist Hundert,

so tritt auch hier das *hundrað*, obgleich unbezeichnet, als Kleinhundert auf.

5. In eine ganz andere Zählungswelt führt uns Snorris grosses Geschichtswerk, soweit es sich nicht mehr um Sage und Dichtung, sondern um die Darstellung geschichtlicher Wirklichkeiten handelt.

Kommen wir von Ari und der geistlichen Geschichtsschreibung aus der Zeit vor Snorri, so fällt auf, dass bei diesem bedeutendsten Geschichtsschreiber nicht nur des älteren Nordens, sondern auch des gesamten abendländischen Mittelalters die Einreihung der Geschehnisse in die kirchliche Zählung der Jahre fehlt. Nirgends findet sich bei Snorri eine Angabe der Jahreszahlen in römischer Zählung nach der Fleischwerdung Christi, wie sie bereits bei Ari 100 Jahre früher üblich gewesen war, auch in der kirchlichen Geschichtsschreibung, selbst in der *Kristni-saga* durchaus Fuss gefasst hatte. Das ist eine bei dem bedeutendsten Geschichtsschreiber des gesamten abendländischen Mittelalters wohl bemerkenswerte Tatsache. Damit entfällt aber auch der Nachweis des Kleinhunderts, das in diesen Zahlen rings um Snorri üblich war. Wären seine Zeitberechnungen nach kirchlicher Ära auf Christi Geburt bezogen, würden wir auch bei Snorri eine Fülle von Belegen für den Kleinhundertgebrauch des unbezeichneten *hundrað* haben. Da Snorri aber seine isländische Ära mit der Besiedelung bzw. mit der Kristung der Insel beginnt (vgl. sein Vorwort¹ Über den Priester Ari), so kann bis zum Schlusse seiner Geschichtsschreibung, dem Jahre 1177, eine Hundertzählung kaum aufkommen.

In weitaus überwiegendem Masse erscheint dagegen in der *Heimskringla* die Hundertzahl in der Zählung der Heeresmannschaft. Man erkennt, dass geringere Abteilungen niemals mit 25, 50, 75 und ähnlichen Zahlen aufgeführt werden, häufig aber zu 10, 20, 30, 40, 60, 80 *mann*. Wenn an einer Stelle die Mannschaft zu *LXXXXX* gezählt wird (in anderen Handschriften = *tíu tígir*), so geht daraus hervor, dass das römische *C*, *D* in zwölftiger Zählung = 120,600 gebraucht wird.

Das Gleiche gilt vom Hundert in der Kriegsschiffszählung. Wenn Snorri die Flotte des Jarls Hakon in der Schlacht gegen die Jomswikingen im Jahre 986 auf *halft annat hundrað* = anderthalb Hunderte angibt, jedem der 3 Geschwader aber 60 Schiffe

¹ *Heimskringla* (Finnur Jónsson 1893 ff.) I 6 ff.

zuweist, so ist klar, dass das unbezeichnete *hundrað* in der Schiffszählung die gleiche Grosshundertbedeutung hatte wie in der Mannschaftszählung.

Geldwerte, seien es Mark oder Goldschillinge, musste auch Snorri nach dem Währungsgrosshundert rechnen.

Die 15 Hunderte Rinder (*XV hundruð nauta*, Heimskr. III 298) werden in Småland, also auf schwedischem Gebiete zusammengebracht. Snorri hat den Bericht aus dem norwegischen Ágrip übernommen (s. oben VII 1). Nach dem westgötischen Gesetzbuch, das auch für Småland galt (CJSG, Schlyter I 316, Aufzeichnungen von 1285) hat der Gesetzmann jedes 4. Jahr *fæm tyugh nôt* zu erhalten. Das sind nach Schlyters Glossar S. 648 = 5 Zehner Rinder; vgl. Evald Lidén, Om ordet Tjog, Göteborgs Högskolas årsskrift XXXI: II (1925) 3 S. 86. Die Zählung von gewohnheitsrechtlichen 5 Zehnern lässt aber auf alte Kleinhundertrechnung schliessen. Ungewiss bleibt nur, ob die Schätzung der Norweger in Småland nach dieser Zählung bewirkt worden und ob sie von Snorri in ihr verstanden wird.

6. Von allen Hundertvorkommen in der Heimskringla bleibt nur noch die Zählung der Kirchen¹ in Westergötland, Wermland, in den Waldgebieten und den zugehörnden Teilen Schwedens:

XI (IX) hundruð kirkna

11 (9) Hunderte Kirchen.

Snorri hat diese Angabe vermutlich von seinem Freunde, dem westgötländischen Gesetzmann Askel oder dem Bischof selbst, dem diese Kirchen unterstellt waren (undir þeim byskupi, er þar er yfir), erhalten. Jedenfalls ist die Zählung kirchlichen Ursprungs und wird schon darum mit dem Kleinhundert rechnen. Ausserdem geht die Zählung auf Schweden zurück, wo das *hundrað* von jeher als Kleinhundert, nur ausnahmsweise als Grosshundert

¹ Heimskr. 2, 134. Im Jahre 1218 fuhr Snorri nach Norwegen, wo er den Winter beim Jarl Skuli zubrachte. Die Reise nach Westergötland fällt in den Sommer 1219. Nach den Angaben der Sturlungasaga (s. auch Fornm. Sög. IX S. vi f.; Snorris Leben b. Ferd. Wachter, Snorri St.'s Weltkreis, deutsch, 1835, Bd. 1, xxxv) besuchte er dort den Gesetzmann Askel, auf dessen Gattin Christina Snorri, als sie noch Gattin des Jarls Hakon Galin war, ein Lobgedicht *andvaka* gefertigt hatte. Die Darstellung der Einteilung Schwedens (Heimskr. 2, 134 f.) wird ebenso wie die Mitteilung über die Zahl der Kirchen auf Aufzeichnungen zurückgehen, die Snorri sich bei seinem Besuche in Schweden gemacht hatte. Die Bedeutung des schwed. Gesetzmannes s. Hoops, 2, 235 f. Über Aeskil s. CJSG 1, 297. — Die Waldgebiete (Markir) s. Hoops 3, 344 b.

gerechnet wurde. N. Beckman, Inl. S. CXXXVIII. Schlyter, CJSG III 347. S. oben S. 1 Anm. 1.

Für Island berichtet die Pálssaga:¹ Der Bischof liess in den 3 Landesvierteln, über die er Bischof war, die Kirchen und Priester zählen; es waren 220 Kirchen und 290 Priester:

kirkjur XX ok CC tíræð, en Kirchen 20 und 2 zehntige Hunderte, *presta . . . X miðr en CCC tíræð* Priester aber . . . 10 minder als 3 zehntige Hunderte.

Snorri zog nach Reykjaholt vor 1209 und war Eigentümer der dortigen Kirche. Als Pál zählen liess, zwischen 1206 und 1211, war Snorri, geb. 1178, mindestens 28 Jahre alt. Nicht nur als Kircheneigner, sondern auch im Besitze einer hohen geistlichen und weltlichen Bildung, in verhältnismässig jungen Jahren der höchste Beamte, Gesetzessprecher der Insel, war Snorri auch über die kirchliche Zählung ihrer Kirchen und Priester unterrichtet; möglich ist es sogar, dass Snorris Bericht über die Zahl der westgötländischen Kirchen auf seinen Wunsch, sie mit der isländischen vergleichen zu können, zurückgeht. Man darf nicht annehmen, dass Snorri ein anderes Hundert verwendet als der Verfasser der Páls Saga, dessen Zählung unter seinen Augen erfolgt und ihm zu Ohren gekommen sein muss.

Es ist darum als gesichert zu betrachten, dass Snorris in Schweden gezählte Kirchenzahl nicht nur wirklich das Kleinhundert meint, sondern dass auch Snorri selbst, Kircheneigner und Gesetzessprecher auf Island, unter den *XI [IX] hundruð kirkna* in Westergötland und Wermland nicht mehr als 1100 bzw. 900 Kirchen verstand² und deren Kennzeichnung durch *tíræð* verschmähte.

* * *

Nach allem gebrauchte Snorri das Wort *hundrað* in der Heeres-, Schiffs- und Geldzählung zwölftig, zehntig dagegen in der Zählung der 300 Lebensjahre Halfdans, der Kirchen und seiner eigenen Gesätze. Eine Kennzeichnung seines Hunderts gibt er nur in diesem letzten Falle; in allen anderen musste sie ihm selbstverständlich erscheinen, weil sie allgemeinem Brauche³ entsprach.

¹ S. oben II 3; Bisk. Sög. I 136.

² Eine auf das Jahr 1280 zurückgehende Zählung (Westgötalagen, CJSG I 74. 70) führt in Westergötland allein 517 Kirchen auf, in Wermland und Dal noch etwa 85.

³ Im *formáli* zu Snorris Edda: viele Hunderte Winter (*mörg hundrut vetr*) vordem war der Gang der Himmelslichter ungleich,

Eine Ausnahme macht nur die Zahl der Bilskirnirgolfe, deren Hundert Snorri ohne Kennzeichnung wiederholt, das mithin, so lange eine Aufklärung nicht auf anderem Wege gelingt, von uns sowohl als Klein- wie als Grosshundert gedeutet werden kann.

X. In der dichterischen Überlieferung.

Den Hunderten in der skaldischen und eddischen Überlieferung hat man allgemein den Wert 120 beigelegt.¹ Demgegenüber ist in dem gesamten nichtdichterischen Schrifttum der Gebrauch des Hunderts, wie wir gesehen haben, nicht einheitlich. Der Wert 100 wird auch ohne Kennzeichnung und Erläuterung durch *hundrað* ausgesprochen und es fehlt bisher der Nachweis, dass es jemals anders gewesen sei. In welche Zeit der Zwiewert des *hundrað* zurückgeht, wissen wir nicht. Mithin ist auch in der dichterischen Überlieferung die Bedeutung des *hundrað* von Fall zu Fall zu prüfen.

1. Die wenigen Zeugnisse in den Skaldenstrophen betreffen die Heeres- und Geldzählung und sind aus diesem Grunde als Grosshunderte erkennbar. Das Währungshundert: *hundrað þrjátugu* = 3600 bei Finnur Jónsson, Anon. (XII) B 5; *þrjúgjá* und *fimm hundraða* = 360 und 600, Kormak (L. v. 7); *hv. hirtmanna* = 120, Þorkell Skallason (Fm. VI 426, Heimskr. III 215—IV 240); *halft annat h. skipa*, *þrjú hundruðum skipa* = 180, 360 Schiffe, Steinn Herdísarson (Morkinskiuna 78, Heimskr. III 161—IV 228); *þrjú hundruðum (manna)*, Einarr Skálaglam, Vellekla 25 (Heimskr. I 287; IV 77); *halft fimta hundrað* = das halbe 5. Hundert (= 540) *Norðmanna*, Einarr Skúlason (Flat. I 6); *i hundraðs flokki* = in des H. Schar, Skúli Þorsteinsson (Skáldsk. 60) u. s. Diese Skalden sind zumeist Teilnehmer der von ihnen geschilderten Kämpfe gewesen, ihre Zählung könnte genauen Bericht geben.

Der einzige Fall in der skaldischen Dichtung, der das *hundrað* ausserhalb der Wert- und Heereszählung bietet, ist in dem schon bei Snorri oben erwähnten *hundrað tírætt* seines Háttatal gegeben. Wir haben gesehen, dass das *tírætt* nur dem Stabreime zu Liebe eingeflossen ist. Auch bei den Skalden ist das h. nicht einheitlich.

---

es hatten einige längeren Gang als andere. Der Verfasser (nicht Snorri, aber wohl kaum viel später) steht so tief in mittelalterlichem Denken, dass eine Grosshundertzählung hier schon aus diesem Grunde unwahrscheinlich ist.

¹ Lex. poet. (1913) 292.

2. Die Hundertvorkommen der Liederedda und ihrer Verwandten zeigen ein ähnliches Verhalten:

a. Das auf südgermanische Quellen zurückgehende Hunnenschlachtlied¹ zählt in Str. 12:

<i>tólf hundruð gef ek þér manna,</i>	zwölf Hunderte gebe ich dir
<i>tólf hundruð gef ek þér mara,</i>	Mannen,
<i>tólf hundruð gef ek þér skálka.</i>	zwölf Hunderte gebe ich dir
	Mähren,
	zwölf Hunderte gebe ich dir
	Knechte.

Die Klärung des Zahlenwertes scheint sich aus dem Folgenden zu ergeben.

Gross ist der Hunnen Menge; Str. 27:

<i>Sex ein eru</i>	Der Völker sind
<i>seggia fylki,</i>	sechs beim Feinde,
<i>í fylki hveriu</i>	in jedem Volke
<i>fimm þúsundir,</i>	fünf Tausende,
<i>í þúsund hverri</i>	jedoch im Tausend
<i>þrettán hundruð,</i>	dreizehn Hunderte,
<i>í hundræði hveriu</i>	in jedem Hundert
<i>halir fiórtaldir.</i>	die Helden vierfach.

Genzmer I 30.

A. Heusler² betont, dass diese Gliederung des Heeres in Völker-, Tausend- und Hundertschaften aus den nordischen Quellen nicht zu erklären sei; sie scheine einen Zug der (südgermanischen) Wanderungszeit fortzusetzen. Mit dem Grosshundert gerechnet ergeben sich ($6 \times 5 \times 13 \times 120 \times 4 =$) 187200 Mann, die zu den bei Jordanes 41. 42 genannten Zahlen einigermaßen stimmen. Mit dem Kleinhundert sind es 156000 Hunnen. Die Bildung des Tausends aus 13 Hunderten scheint aber die Zahl verwirrend gross darstellen zu sollen.

Die Strophe hat dem Saxo Grammaticus vorgelegen, als er den schon sagenhaften Kampf in nordische Verhältnisse und Geschichte umbettete. Frotho soll durch das Gerücht der Hunnenmenge erschreckt werden (Gesta Dan. ed. Alfr. Holder, 1886, Buch 5 S. 155):

¹ Eddica minora ed. A. Heusler u. W. Ranisch (1903) S. 1 ff. 11 f.

² Fel. Genzmer, Edda I 30.

sex classium senos reges, earumque quamlibet quina navium milia complectentem vidisse se retulit, quarum unamquamque trecentorum remigum capacem esse constaret. Quamlibet vero totius summe millenarium quaternis alis contineri dicebat, volebat autem millenarium mille ac ducentorum capacem intelligi, cum ala omnis trecentorum numero compleatur.

6 Flotten mit je 1 König, jede 5 Tausende Schiffe enthaltend, von denen jedes 300 Mann fassen, so berichtete er gesehen zu haben. Obgleich er aber angab, dass das Tausend der ganzen Summe durch je 4 Flügel zusammengehalten werde, wollte er doch das Tausend als 1200 fassend verstanden wissen, da jeder Flügel durch die Zahl von 300 gefüllt werde.

Das sind 6 Flotten von je 5 Tausenden Schiffen, das Tausend $4 \times 300 = 1200$ Mann fassend: Zusammen 36000 Mann. Saxo hat in der ihm vorliegenden Strophe des Hunnenschlachtlieses statt der *þrettán* nur *þríu hundruð* gelesen. Setzen wir diese Zahl ein, so ist die Str. völlig klar: Das Tausend soll 12 Hunderte fassen. Saxo zählt 12 Kleinhunderte (*mille ac ducentorum capacem*). So wären denn die 12 Hunderte in Str. 12 des Liedes ebenfalls als Kleinhunderte, insgesamt = 1200 zu deuten. Über *þúsund* = 1200, niemals = $12 \times 120 = 1440$ s. oben IV S. 15; dazu Beckman, Inledn. CXXXVII f.

Aber auch Saxo könnte irren; über ihn s. G. Neckel, Die altn. Lit., 1923, S. 48 f. Setzen wir in die alte Vorlage *þríu* statt *þrettán hundruð*, so ergibt sich (metrische Schwierigkeiten scheinen nicht zu bestehen), wenn wir das *hundrað* zu 120 rechnen: $6 \times 5 \times 3 \times 120 \times 4 = 43200$. Man darf an die sagenhaften Geschlechter- und Heereszahlen der Skythen bei der Landnahme, an die 108 Geschlechter, an die Gesamtzahl von 216000 (= 2×108000) in der ungarischen Stammesgeschichte erinnern (nach den allerdings wohl verderbten Angaben bei Thorocz, Chron. Hungar. P. II c. 1—7; s. Fr. J. Mone, Gesch. d. Heident. im nördl. Eur., 1882, I 102. 106). Merkwürdig wird bei Grosshundertzählung in der Hunnenliedstrophe die Übereinstimmung in der Grundzahl mit den behaupteten 432000 Einheerern in Grímn. 23; hierüber fehlt jedoch jede Sicherheit; das *hundrað* (Hunn. 27) gilt 100.

b. Helgi Hund. 1, 25: Die *tólf hundredōð manna* können nunmehr nicht ohne Weiteres als Grosshunderte gezählt werden; sie können 1200 bedeuten wie Hamð. 22 die *tíu hundredōðom Gotna* in Grosshundertzählung die gleiche Zahl. Ebenso ungewiss Guðr. III, 7: *síau hundredōð manna*.

Das Wigridfeld hat *hundrað rasta á hverian veg* (Vafpr. 18): 1 Hundert Rasten nach jeder Seite. Die Länge der Rast ist hier unbestimmt (Fritzner 3, 153) und wohl auch gleichgültig. Vgl. die Steigerung Hálfðan. Saga Eyst. (Schröder S. 118): Der 1. Wald

ist 20, der 2. deren 24, der 3. aber 36 Rasten lang. Nicht die Länge des Masses, sondern die Zahl der Einheiten ist das Kennzeichen *Wigrids*. Über das Kleinhundert in der Klaffermessung s. oben VII 4.

Völund. 7: Die *siau hundrað bauga* Wielands sind gezählt (Str. 10: *bauga talði*). Da es sich nicht um Werthunderte handelt, ist die Zahl unbestimmt. Die Grundziffer 7 trägt den Ton ebenso wie die 9 in den 9 Hunderten Häupter (*höfða hundrað nío*), welche (Hym. 8) *Tyrs* Riesenmutter trägt.

c. *Grímn*. 24. 23:

<i>fimm hundrað gólfa ok um fiórom tögom</i>	fünf Hunderte Golfe nebst 4 Zehnern
<i>svá hygg ek Bilskirni með bugom</i>	so meine ich dem <i>Bilskirnir</i> rundum.
<i>fimm hundrað dura ok um fiórom tögom</i>	fünf Hunderte Tore nebst 4 Zehnern,
<i>svá hygg ek at Valhöllo vera</i>	so meine ich, dass an <i>Walhall</i> sind.

Da die 4 Zehner eine bestimmte Zahl bekunden, wie aus *Snorris* Übertragung der Str. in ungebundene Rede *Gylf*. 21 und aus dem Sprachgebrauch selbst hervorgeht,¹ so ist auch die Gesamtzahl der Golfe und Tore als gezählt anzusehen. Da es sich aber zunächst weder um Wert-, noch um Heereszählung handelt, so bleibt einstweilen ungewiss, ob das Grosshundert vorliegt. Man würde versucht sein, die 8 Hunderte Einheerer als Heeresgrosshunderte anzusprechen, wenn sie für sich allein stünden wie die 10 Hunderte *Goten* im *Hamdirliede*, deren Deutung freilich ebenso ungewiss ist. Doch müssen die Einheererhunderte mit den *Toreshunderten* übereinstimmend gedacht sein und können nur nach und mit diesen im Zusammenhange geklärt werden.

Die Übereinstimmung der beiden *Himmelshäuser* (s. *Einl.* zu den *Grímn.*) in der bestimmten Zahl »5 Hunderte und 4 Zehner« lässt darauf schliessen, dass beide das gleiche *Himmelsgewölbe* darstellen und dass dieser Zahl vor den 800 Einheerern das höhere Alter zukommt. Ob aber das Hundert als Gross- oder als Kleinhundert gezählt ist, bleibt ungewiss, so lange nicht eine Entscheidung hierüber auf anderem Wege gewonnen werden kann. S. oben unter *Snorri* (X 1).

XI. Ergebnis.

Der Zahlwert 100 wird im An. nur dann durch *tíu tígur* ausgedrückt, wenn er innerhalb einer Grosshundertrechnung ge-

¹ Vgl. Reuter, Die Bedeutung des *um* c. dat. oben S. 30.

braucht wird, in allen anderen Fällen durch *hundrað* mit oder ohne den Zusatz *tírett*.

Das Kennzeichen einer Kleinhundertbedeutung des 10. Zehners wäre die Rechnung mit ihm.¹ Eine solche findet sich nur dort, wo der eigentümliche altnordische Zählbrauch dies fordert; vgl. *halfr tíundi togr* (Dipl. Isl. I 396; Rím 1, 34) = 95. Der letzte Zehner des Kleinhunderts soll gehälftet werden, nicht das Hundert selbst; so *halfr tolfri togr annars hundrads* (D. Isl. I 396; Rím 2, 95) = 235, wo der 12. Zehner das Grosshundert anzeigt.

Die Beiwort-Zählbildungen mit *-ræðr* sind von 70 bis 120 belegt (mit Ausnahme von *ellifuræðr*) und sollen das hohe Alter einer Grosshundertrechnung begründen. Aber sie beweisen nicht, dass auch das Wort *hundrað* ursprünglich nur dem Grosshundert gegolten habe. Zu Gísla 18: *tírett at lengit, en tíu faðma breitt* vgl. Hauksb. 151: *hundrað faðma* = 100; s. oben VII 4.

Wenn schon im Gotischen wie im Althochdeutschen² eine

¹ Eine solche läge vor, wenn mit 20, 30, 40 und mehr Zehnern an Stelle von Hunderten gerechnet würde. Aber die höchste Zählung dieser sonst nicht auftretenden Zählweise scheint im Königsspiegel (s. d.) mit 18 Zehnern vorzuliegen. Wenn in späterer Zeit in der Eiríks S. rauða c. 11 (Hauksb. 441) *X tígir manna*, zu denen noch XL andere kommen, genannt werden, so könnte man meinen, hier dem Ausdruck *tíu tígir* für *hundrað* zu begegnen. Die Gesamtzahl 140 ist aber lediglich die Verminderung der in c. 8 (Hauksb. 437) gemeldeten Ausgangszahl: *allz XL manna oc C* = 160 um die in der Zwischenzeit Gefallenen und Abgesprengten. Das *C* in c. 8 ist also keineswegs den *tíu tígir* des c. 11 gleichzusetzen, sondern = tolf tígir = *hundrað manna* (tofrætt). — Grosshundertzählung liegt allen *tíu tígir* zu grunde, die sich in den Rechtssatzungen, Urkunden u. ä. mit Wertberechnung abgeben s. oben VI: Dipl. Isl. I 198. 199. 230 ff. Aus dem Grosshundert verstehen sich Vorkommen wie *tíu tígir marka, bæja, manna* Laxd. 219; Fm. VIII 203; Njála 329; Dipl. Norv. II 96; Heimskr. III 459.

² DGr. I 763. 764 (I² 685); II 949 (II² 926). Notker hat neben *zēnzēch* 89, 4 doch *ein hunt* 89, 5 = 100, das ihm also in Hundertbedeutung bereitliegen musste; er legt ihm den Wert nicht erst bei. Auch bei den Goten, deren Hundert stets als Kleinhundert überliefert ist, musste ihm diese Bedeutung (neben einer zwölftigen; K. Helm, Die Zahl der Einherjer, Ark. 42 (1926) 314 ff.) von Haus aus beiliegen. Wahrscheinlich bietet das germ. *hunt* ursprünglich keine bestimmte Zahl, sondern bezeichnet nur die "bedeutende Menge" s. Fel. Liebermann, Gesetze d. Angelsachs. II 2, 516; Finnur Jónsson, Lex. poet. 292 unter *hundvillr*. In der Zusammensetzung *hund-rað* = "Grosszahl" konnte sie sowohl für 100 wie für 120 als Stufen-

einfache Übertragung des römischen *centum* durch *hunt* möglich war, dann musste das germanische Wort von Ursprung an diese Möglichkeit bieten. Man kann auch nicht annehmen, das die gleiche wortlose Einführung eines neuen Hundertbegriffs auf Island wie in Norwegen vor sich gegangen sei; die zehntige Nebenbedeutung des *hundrað* lag in noch heidnischer Zeit und wohl immer vor. Auf Island, wo um 1000 das Grosshundert (vielleicht im Gefolge der karolingischen Geldformen) als gesetzliche Währung in den gesamten Waren- und Rechnungsverkehr, darüber hinaus in die Zählung der Heeresmannschaften und der Heerschiffe eingedrungen war, musste trotzdem der dauernde Handelsverkehr mit den benachbarten Schweden, Sachsen und Angelsachsen die Kenntnis des 100zähligen *hundrað* rege halten oder tagtäglich aufs neue vermitteln.

Im Einzelnen hat sich ergeben:

bezeichnung dienen und auch im Norden neben dem entwickelten Grosshundert ohne Behinderung und Übereinkunft den Kleinhundertwert darstellen, wo er verlangt wurde. Vgl. auch *pushundrað* = 1000 und 1200 in wechselndem Gebrauch.

Eine Spur dieser Grundbedeutung der Stufenzahl zeigt sich noch im 17. Jahrhundert im schwedischen Upland, wo neben dem *hundraþ* = 100 und = 120 ein drittes Hundert in uraltem Gebrauche steht: *Etthundrað Råg* = "Ein Hundert Roggen" sind = 30 Roggenhaufen; jeder dieser Haufen (*Skyl* = Hocke) hat 10 Bündel (Garben), ausser der Nachlese, die *Refsetuddar* genannt wird. *Etthundrað Korn* bezeichnet ebenso 30 Hocken Gerste und jede Hocke hat 11 Garben, deren 11. den nachgelesenen *Refsetuddar* zu entsprechen scheint. Oláv. Verelius, Herv. Sága (1671) S. 169 f. findet keine andere Begründung für diese Rechnungsweise als die eingewurzelte Gewohnheit der Bauern (*praeter inveteratam consuetudinem agricolarum*).

Hier ist *hundraþ* = 300 uralt neben 100 und 120 und kann zu dieser Bedeutung nur als Stufenzahl gelangt sein, die auch im *pushundraþ* vorliegt. Merkwürdiger Weise stammen die 300 Winter, die bei Snorri (s. d.) ein Grosses Menschenalter (*mikinn mannzaldr*) ausmachen, die ausdrücklich als 3 zehntige Hunderte bezeichnet werden (s. oben VI 2), aus dem gleichen schwedischen Upland. Die 30 Hocken = 300 Garben haben jedenfalls niemals von zwölfziger Hundertzählung erfahren. Das Wort *hundraþ* bezeichnet ursprünglich weder 100, noch 120, noch 300, sondern lediglich die der jeweiligen Zählordnung entsprechende Grossstufe. Nur aus dieser Bedeutung auch scheinen die ags. Formen für 70 bis 120 mit vorge-setztem *hund*: *hundseofontig*, *hundeatig*, *hundnigontig*, *hundteontig*, *hundendleofantig*, *hundtwelftig* erklärbar, was unmöglich wird, wenn *hund* von vornherein eine bestimmte Zahl bedeutet hätte.

1. Die ältesten Erwähnungen des *hundrað* im Altwestnordischen beziehen sich auf die Zahl der Jahrestage (um 930) und auf die Währung (um 1000) und bezeugen das Grosshundert auf Island in vorkirchlicher Zeit. In der Folge wird das Grosshundert vornehmlich in der Wertberechnung und im Heerwesen gebraucht.

2. Neben dem Grosshundert herrscht bereits im Beginne der Schreibezeit (bei Sämund und Ari) das Kleinhundert mit der gleichen Bezeichnung *hundrað*. Es tritt in der Angabe des Menschenalters, in der Jahres-, Strophen- und vielleicht gelegentlich in der Warenzählung auf und beherrscht im übrigen das kirchliche und gelehrte Zählverfahren.

3. Eine Kennzeichnung als Gross- oder Kleinhundert durch *tolfrætt* und *tirætt* ist um 1140 (im 1. Gramm. Traktat) bekannt, wird aber wenig gebraucht.

4. Der Zahlausdruck *tíu tígir* bezeichnet nicht das Kleinhundert, sondern nur den 10. Zehner des vorausgesetzten Grosshundreds.

5. Eine kirchliche Einführung der Bezeichnung *hundrað* für den Wert 100 oder eine Vereinbarung über seinen Gebrauch und seine Kennzeichnung ist nicht nachweisbar. Der Vorschlag der 1. Gramm. Abhandlung über die Benutzung des griechischen Kappa für 200 ist unbeachtet geblieben.

6. Die kirchliche Bevorzugung des Kleinhundreds führt nicht zu seiner weltlichen Herrschaft. Das römische Zahlzeichen C nimmt sehr bald den Wert 120 neben 100 an.

7. Snorri gebraucht, wie Ari und die Zeitrechnungsschriften, beide Werte des *hundrað* nebeneinander, ohne in jedem Falle den beabsichtigten Wert durch Kennzeichnung zu sichern. Nur in der Strophenzählung des Háttatal erhält das *hundrað*, dem Stabreim zu Liebe, die Kennzeichnung *tirætt*. Die Deutung des *hundrað* Gylf. 21 (zu Grímn. 24) bleibt ungewiss.

8. Die Ansicht, dass im Altwestnordischen das unbezeichnete *hundrað* stets als Grosshundert zu verstehen sei, kann nicht aufrechterhalten und auch für ältere Zeiten nicht wahrscheinlich gemacht werden.

Huchting (Bez. Bremen).

Otto Sigfrid Reuter.

En öländsk runsten och de fornnordiska namnen på *-MODR*.

De öländska runstenarna ha haft sällsynt oblida öden. Av de mellan femtio och sextio stenar, som Söderberg-Brate, Ölands Runinskrifter (ÖIR) känner till, har något över hälften försvunnit och troligen förstörts sedan 1600- eller 1700-talen, då de för första gången beaktades av fornforskningen, och av de bevarade föreliggande sorgligt nog de flesta endast i fragment. Materialet, den spröda öländska kalkstenen, utmärker sig ju icke för någon högre grad av motståndskraft, och härtill kommer, att befolkningen i äldre tider tydligen ofta nog farit pietetslöst fram mot de gamla »flisorna». Professor Sven Söderberg offrade under sina resor på Öland mycken tid och möda på att leta efter de från det äldre arkivmaterialet kända men sedan försvunna stenarna, men i intet fall lyckades det honom att återupptäcka någon sten. I stället gjordes en del mindre fynd av fragment av förut okända stenar, och även sedermera har man anträffat åtskilliga fragment av sådana. De ojämförligt flesta av dessa senare runfynd ha gjorts i Köpings socken, Åkerbo härad, strax öster om Borgholm. Redan i ÖIR framstår Köping som den öländska socken från vilken de flesta runstenar äro kända, nämligen 7 st., och de fynd, som senare kommit i dagen, ha i hög grad stärkt denna dess ställning. Sålunda anträffades 1915 i åkern väster om kyrkan icke mindre än 17 runstensfragment av kalksten (nu i St. Hist. Mus.), här rörande från ej mindre än 16 olika stenar. Enligt Hjalmar Lindroth, som lämnat en kortfattad redogörelse för fyndet,¹ äro fragmenten tyvärr så pass obetydliga, att de i intet fall lämna någon längre sammanhängande text utan endast giva oss strödda ord, namn o. d. 1924 anträffades ytterligare 8 fragment av kalkstens-

¹ Hj. Lindroth, Nya runstensfynd på Öland, Stockholms Dagbl. 28/11 1915.

runstenar, möjligen åtminstone delvis tillhörande förut okända stenar,¹ och det är troligt, att ännu flera fragment finnas dolda i kyrkans murar.² Efter allt att döma har Köping sålunda en gång varit även efter öländska förhållanden ovanligt rikt på runstenar, vilket ingalunda är märkvärdigt, då bl. a. namnet bär vittne om att här legat en gammal handelsplats, efter flera tecken att döma i förening med tingsställe och gammal kultplats.³

Den sten, varom här är fråga, härrör också från Köping. Även om den i och för sig icke kan anses vara särskilt märklig, har jag dock ansett det vara av visst intresse att såsom ett blygsamt bidrag till ett ännu obefintligt supplement till Söderberg-Brate meddela en beskrivning av densamma och en läsning av den icke förut publicerade inskriften, som torde utgöra det till omfånget största runminnesmärke, som anträffats på Öland, sedan nyssnämnda runverk utkom.

Stenen anträffades vid plöjning 1909 nedsjunket i en åker strax intill det ställe, där stora landsvägen från Borgholm korsar järnvägen till Böda. Plogbilen stötte plötsligt mot något hårt, och vid närmare påseende visade sig hindret vara en större c. 2 m. lång sten. Vid arbetet med att få bort stenen upptäckte man, att den nedåt vettande sidan var försedd med en inskrift, varför fyndet blev anmält till Vitterhetsakademien. Stenen blev rest omedelbart invid fyndplatsen, som nu är trädgård, tillhörande Tingsdals banvaktsstuga, men råkade därvid bliva upp- och nedvänd, och på detta ställe och i denna ställning befinner den sig alltjämt.

Stenblocket är av grå ortoceratitkalk med ganska skrovlig yta. Det är mycket oregelbundet till formen och har möjligen från början varit större. Hela blockets längd är c. 2 m., men den yta, varpå inskriften är anbragt, är c. 140 cm. lång. Största bredden är bortåt 50 cm., och detsamma gäller tjockleken. Stenen är

¹ Se härom G. Hallström i *Fornvännen* 1931 s. 267.

² Enligt Abr. Ahlqvist, *Ölands historia och beskrifning* anträffades "flere stenstycken med runor", när man 1805 rev Köpings gamla kyrka, vilka sedermera inlades i den nya kyrkans murar. De 1924 anträffade fragmenten lågo i kyrkmuren.

³ Se härom närmare i ovan anförda uppsats av Lindroth.

sålunda av helt annan struktur än de allra flesta övriga kända öländska runstenarna, de s. k. flisorna, vilka äro relativt tunna i förhållande till övriga dimensioner. Den dekorativa anordningen av slingan är enklare än vad fallet är på de flesta bevarade öländska runstenarna. Några spår av de annars vanliga konstfulla drakhuvudena och knutarna kunna icke iakttagas. Visserligen är efter flera tecken att döma inskriftens början och dess slut bortnött, men utrymmesförhållandena på den yta, varpå inskriften anbragts, kunna ej ha tillåtit någon vidlyftigare ornamentell utsmyckning. Den öländska sten, som i detta avseende synes ha kommit Tingsdalstenen närmast är nr 17 i ÖIR, en sten från Säby i Segerstads socken, vilken emellertid numera är förlorad och endast känd genom avbildningar och anteckningar från 1600-talet. På avbildningen i Bautil (nr 1062) har den en enkel slinga av som det förefaller liknande slag som den här ifrågasvarande stenens. Även själva stenblockets struktur förefaller vara likartad.

Tyvär är den på stenen förekommande inskriften illa medfaren, och många av tecknen äro otydliga eller föreligga endast i obetydliga rester, varför dechiffreeringen bereder tämligen stora svårigheter. I den ställning, vari stenen nu står, börjar inskriften upptill till höger (efter den ursprungliga anordningen sålunda nedtill till vänster). Framför de första nu med säkerhet iakttagbara runorna finnas spår av ytterligare ett antal runtecken, vilka emellertid genom nötning blivit fullständigt omöjliga att dechiff-rera. Även slutet av inskriften är i hög grad bortnött, men här kan man dock följa tecknen ett gott stycke högre upp än på den motsatta sidan. Runorna stå mellan ramstreck, och deras höjd varierar mellan 6 och 8 cm.

Inskriftens första läsbara ord är enligt min bestämda uppfattning *purlak*. *p* är icke av den vanligaste typen, där det svängda partiet utgår från huvudstaven ett stycke från dennas ändar, utan av den typ, vars båge utgår från huvudstavens båda ändar, så att tecknet närmast liknar ett D. Denna variant, som är väl känd ända sedan urnordisk tid och bl. a. förekommer på

Rökstenen, tycks ha haft en viss spridning på Öland. Den möter sålundan på den ståtliga s. k. Tingflisan (*tīns flīsa* l. *flīsa*, dvs. två ord i ortens dialekt) i Köping, belägen endast ett kort stycke från den här ifrågavarande stenen, vidare på stenar från Bjärby och Lerkaka i Runstens socken och Bägby i Gärdslösa socken (ÖIR nr 36, 37, 39, 41 och 43).

Den därefter följande *u*-runan är något defekt, och *r*-runans bistav är endast obetydligt böjd. Dylika slarvigt huggna *r*-runor äro ej alltför sällsynta. För att taga ett nära till hands liggande exempel kan jag hänvisa till den nyssnämnda Tingflisan, där det första *r*:et i inskriften är mycket likt det här förekommande (på teckningen i ÖIR är svängen alltför skarpt framhävd). *L*-runan kan man vid första ögonkastet lätt taga för en *u*-runa (se foto). Det, som skulle utgöra bistaven till ett Π är emellertid till största delen en springa i stenen, som är betydligt grövre och skrovligare än den översta delen, som är mera jämn och tydligt skild från nederdelen av en fullt kännbar upphöjning. Endast överdelen bör sålunda räknas med till runtecknet. *A*- och *k*-runorna äro fullt normala.

Det andra ordet, som genom en prick avgränsas från det första, läser jag *kuþmuþr*. Den första *u*-runans bistav är ej förenad med huvudstaven. *M*-runan är ganska otydlig; vänstra bistaven är defekt. Vid första ögonkastet ville jag här se ett * men märkte strax, att jag förvillades av en naturspringa, vilken fortsätter genom de följande runtecknen (se foto). Den andra *p*-runans bistav är till en betydande del utplånad. Nedre hälften kan dock tydligt kännas. Omedelbart efter detta tecken gör slingan en tvär sväng, och i det mellanrum, som här uppkommit, finnas inga spår efter någon runa. Den därpå följande *r*-runan är av samma tidigare nämnda typ med föga svängd bistav.

Det tredje ordet är *litu*. Av *t*-runan finnes endast den högra bistaven i behåll; en stor och djup springa korsar här runslingan.

Det fjärde ordet är *risa*. *A*-runan saknar nederdel.

Det femte ordet bör snarast vara *stin*. Efter de två första tecknen, varav *t*-runan är defekt, har ett ganska betydande stycke

fallit bort (se foto). På andra sidan om den klyfta, som sålunda bildats, kan iakttagas överdelen av en huvudstav. Det föregående ordet, *risa*, gör det troligt, att vi här ha att läsa *stin* och icke *stain*.

Härefter bli tecknen alltmera otydliga och bortslitna. Av de följande fem tecknen kan intet med full visshet identifieras. På det första kunna till höger rester av en bistav iakttagas, som göra det troligt, att vi här ha en *a*-runa. Av det femte tecknet synes endast en fullt tydlig i zig-zag gående linje, som skulle kunna vara en vändruna för $\blacktriangleright$ med i så fall ovanlig lutning. Troligare synes det dock vara, att vi här ha att se bistaven av en *r*-runa, men framhållas bör, att inga spår av någon huvudstav nu kunna iakttagas. Sammanhanget fordrar här närmast ett *aftri*, *aftri*, *aftri* eller liknande, och tecknens antal talar också för att vi här ha detta ord.

De två närmast härefter följande tecknen äro mycket illa medfarna. Det första tycks emellertid ha varit ett *p* av samma typ som de övriga i inskriften. Endast en relativt obetydlig del av huvudstaven kan kännas jämte ett större parti av den svängda bistaven. Det andra tecknet bör snarast ha varit en *u*-runa. Härefter följa *r* och *b*, båda mycket grunda men relativt tydliga. Nästa tecken utgöres av en fullt tydlig huvudstav utan några spår av bistavar; skall tydligen vara *i*. Så följer nederdelen av en huvudstav med en bistav till vänster, efter allt att döma en *a*-runa. Man kan se, att åtminstone ytterligare några tecken följt, men de äro så bortnötta, att några detaljer ej längre kunna iakttagas. Vi erhålla således läsningen *purbia* . . ., vilken med stöd av sammanhanget för övrigt, vilket här efter allt att döma fordrar ett egennamn, tydligen bör kompletteras till *purbia(m)*.

Det återstår ytterligare ett par runtecken, även dessa genom nötning ganska otydliga. De återfinnas vid stenens högra kant och nå ända in till det yttre ramstrecket. Jag antager, att de två översta på fotot synliga strecken tillsammans bildat ett tecken, vilket i så fall snarast bör ha varit ett Π , som i senare tid blivit skadat genom att ytterkanten av stenen här blivit avslagen. Det

andra tecknet är ett fullt tydligt $\mathcal{F}$. Det är icke uteslutet, att framför dessa tecken ytterligare något haft sin plats, då spår av numera bortnött inhuggning tyckas finnas framför *u*-runan. Då, som vi strax skola se, inskriften börjar med två omedelbart intill varandra stående egennamn, synes det mig mycket troligt, att vi i de ifrågavarande »extra» tecknen ha att se ett korrigerande (*a*)*uk*. Att detta i så fall ej fått sin plats rakt ovanför den plats i runslingan, där det rätteligen skulle ha stått, kan på ett naturligt sätt förklaras av att mellanrummet mellan ramstrecktet och stenens kant därstädes är betydligt mindre än på den plats, där ordet nu finns och där utrymmet tillåtit, att tecknen kunnat få ungefär samma storlek som de övriga tecknen i närheten.

Inskriften i sin helhet bör sålunda enligt min mening läsas på följande sätt: *þurlak (a)uk kuþmuþr litu risa st(in aftir) þurbia(rn)*, dvs. »Torlak och Gud- (eller God-)mod läto resa stenen efter Torbjörn». Vi ha alltså den på runstenar så vanliga formeln.

Sammanhanget visar, att det första namnet, det i runinskrifter tämligen ofta mötande *Torlak*, isl. *þorlákr*, är subjekt och sålunda måste stå i nominativ, varför man onekligen väntat sig formen *þurlakr*. Då det följande namnet är korrekt med avseende på nominativmärket, ligger det närmast till hands att förklara den *R*-lösa formen såsom beroende på slarv eller glömska. Det finns emellertid ej så få exempel från andra håll på att detta nominativ-*R* (eller *-r*) av någon anledning kunnat falla bort. Följande nominativformer utan *r*-ljud möta sålunda på östgötska stenar (enligt Brate, Östergötlands runinskrifter): nr 186 Frackstad har *kut* och *anun* dvs. Göt och Anund, nr 120 Slaka har *krimuluf* = Grimulf, nr 146 Dagsberg *ufrap* = Ofradh och nr 207 Enebacken *ripulf* = Redulf. Den berömda Malstaristningen från Hälsingland synes ha följande fall, där *r* saknas: *inufakapurisun*, av v. Friesen (Runorna i Sverige s. 40) emenderat till *in ufak(r) (u)a(s) þuris sun* = »men Ofeg var Tores son», vidare *frumunt fikiulfa sun* = »Frömund, Rike-Gylfes son». L 1078 Selånger har nominativformen *sihurþ*. Vidare förekomma några former utan *r*-ljud på danska runstenar, vilket kanske är mindre egendomligt, då

danskan ju betydligt tidigare än svenskan förlorade detta ljud såsom nominativmärke. Sålunda har enligt Wimmer-Lis Jacobsen, De Danske Runemindesmærker (DDR) nr 200 Egense *astret*, *Ástrádr*, nr 178 Øster Marie IV *kuþmt*, nr 172 Møllegaard *kuþmunt*, båda = *Gudmundr*, nr 72 Hedeby *þurlf* = *þórlfr*, *þórulfr*. Den sistnämnda stenen dateras av Wimmer till 995—996, varför i varje fall för dess vidkommande en sådan förklaring som glömska eller slarv eller kanske snarast uttalssvårighet (se DDR s. 97) är att föredraga framför ljudlagsenligt bortfall. Nr 202 Selde har *gublif* = Gudliv. Helt säkert kunna flera exempel uppdrivas från andra håll, men de nu anförda äro fullt tillräckliga för att visa, att *þurlak* på Tingsdalstenen ej är en unik företeelse, även om ingen annan öländsk runsten med säkerhet saknar detta nominativmärke. Jfr även Brate, Runverser s. 325.

Inskriften lämnar i sitt nuvarande skick ingen upplysning om släktskapsförhållandena mellan de på stenen nämnda personerna, men är det så, vilket väl ligger närmast till hands att antaga, att stenen rests över en fader eller en broder, lämnar den genom de två namnen *þurlak* och *þurbiarn* ett nytt exempel på den ofta på runstenar iakttagna uppkallelsen genom variation. Den redan vid ett par tillfällen nämnda Tingflisan erbjuder i detta avseende ett mycket gott exempel, då den omtalar tre bröder med namnen *þurir*, *þurstain* och *þurfastr*. Vad stenens datering beträffar, är den, om man får döma efter runtyperna (jfr dock Lis Jacobsen i Scandia 1932), någorlunda samtidig med Tingflisan, dvs. från kristen tid. Stenen torde bära tilldelas senare delen av 1000-talet eller början av 1100-talet.

Det andra i den nu beskrivna inskriften från Köping förekommande namnet, *kuþmuþr*, är, om jag har rätt i min läsning, här belagt för första (och enda) gången såsom mansnamn (kvinno-namnet *kuþmuþ* förekommer en gång, se nedan). Vid försöken att finna flera belägg för ifrågavarande namn riktades givetvis

uppmärksamheten på runstenarnas ej alltför vidlyftiga namnbestånd med samma efterled och därifrån på namnen på *-mod*, isl. *-móðr* överhuvud. Då jag funnit en del av de hithörande namnen i ett eller annat avseende diskutabla eller missuppfattade, vill jag i detta sammanhang lämna en redogörelse för denna namntyps förekomst i de nordiska fornspråken, varvid jag i främsta rummet kommer att uppehålla mig vid de namn, som i ett eller annat avseende äro oklara.

Nammelementet **moda* = sinne, sinnelag, vrede, mod (den sistnämnda betydelsen anses i de nordiska språken vara lån från lågtyskan, se t. ex. Hellquist, Et. ordb.) är som så många andra nordiska namnelement samgermanskt och användes både som första och andra led. På nordiskt område förekommer emellertid ställningen i första led synnerligen sparsamt; utom det enkla *Móði* upptager Lind, Norsk-isländska dopnamn endast ett mytiskt *Móðgunnr* (varom mera längre fram) och ett icke alldeles sällsynt *Móðólfr*. Även i övriga germanska språk förefaller elementet att ha varit ovanligare som förled än som efterled. M. Schönfeld, Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen känner t. ex. endast två namn med denna förled (*Modaharius* och *Modofredus*) mot tretton namn med samma element som efterled, och efter Förstemanns och Searles namnsamlingar¹ att döma är ställningen i förled klart underlägsen även i fornhögtyskan och fornengelskan, även om antalet anträffade fall här är betydligt större. Genom Jordanes och Prokopios ha några hithörande gotiska eller närbesläktade namn bevarats. Hos den förre anträffas sålunda *Beremud* och *Evermud*, vidare hör helt säkert också hit namnet på Jordanes' fader, *Ouiamuthis* (enligt en äldre, felaktig läsning *Alanovamuthis*). Hos Prokopios förekomma Ἀριμούθ, Ἐβρίμούς (= Jordanes' *Evermud*), Θουριμούθ, Ταττιμούθ, Οὐλιμούθ, Φιλιμούθ och det efter allt att döma hithörande Οὐάκιμος (se nedan). I andra klassiska källor möta enligt Schönfeld a. a. *Aistomodius*, *Fronimuth*, *Gamuth*, *Golmodus*, *Mathamod*, *Rausimodus*. På forn-

¹ Där icke annat angives äro i det följande de fhty. beläggen hämtade från Förstemann, de feng. från Searle.

tyskt språkområde har en mängd namn med detta element som andra led varit i bruk; Förstemann upptager ej mindre än 137 hithörande namn. I fornengelskan tyckas de däremot förekomma i betydligt mindre utsträckning, och detsamma är i ännu högre grad fallet i de nordiska språken, där de ifrågavarande namnen uppvisa ett betydligt mindre antal former och där de flesta enskilda namnen ej kunna påvisas ha haft någon större spridning.

H. Naumann, *Altnordische Namenstudien* s. 114 (*Acta Germanica, Neue Reihe I*) säger om namnelementet *-módr*, att det ursprungligen endast bildade maskulina och att enda på fornordiskt område mötande femininum är *fa. Asmod*. Som nedanstående redogörelse kommer att visa, är detta i viss mån felaktigt. Visserligen äro framför allt hos Förstemann maskulina i betydlig övervikt (hos A. Socin, *Mittelhochdeutsches Namenbuch* förekomma däremot betydligt flera kvinnonamn än mansnamn) och på östgermanskt område ha endast mansnamn anträffats, vilket kanske huvudsakligen beror på den regel, man antager ha gällt vid bildningen av de germanska personnamnen, att som senare led i mansnamn ursprungligen endast kunnat användas ordstammar, som till sitt grammatiska genus äro maskulina och i kvinnonamn endast ordstammar, som äro feminina,¹ men vilket även för östgermanskans vidkommande delvis kan bero på att den där ifrågavarande litteraturen nästan uteslutande sysslar med manliga individer. Under den tid, från vilken de nordiska exemplen stamma, har man dock använt elementet för bildande av kvinnonamn i större utsträckning än vad Naumann antager. Jag lämnar så en redogörelse för det nordiska materialet, varvid särskild vikt lägges på exemplen från runinskrifterna. I de fall, där förlederna äro väl kända och ej föranleda någon speciell diskussion i hithörande frågor, ägnar jag dem ej någon särskild uppmärksamhet.

Almódr är endast anträffat en gång så sent som 1528 i Norge. Lind (supplementbandet) antager, att namnet återspeglar ett ursprungligt (obelagt) *Alfmódr*.

¹ Jfr E. Wessén, *Nordiska namnstudier* s. 25 (även noten).

Armód(r) tycks ha varit ganska vanligt på västnordiskt område. Lind har gott om belägg. Ofta har *n* bortfallit genom lagen om trekonsonantism, varigenom resultatet blivit *Armódr* (jfr en sådan skrivning som *Arbiqrn* jämte *Arnbiqrn*; Noreen, Aisl. Gram. § 291:9). Redan i det s. k. Reichenaunekrologiet förekommer ett *Armoz*. Från östnordiskt område har, om man bortser från den i Egilssagan i ett drastiskt sammanhang skildrade värm-ländske bonden *Armódr Skegg*, endast belagts det hithörande motsvarande kvinnonamnet. 1399 nämnes en *Arinmodh Thyrkilsdotter* (SRP nr 3019), och 1409 nämnes samma person enligt Svenskt Diplomatarium, ny serie (SD ns) nr 1037 såsom *Aremodh Thørkilsdotter*.¹ I fhty. förekommer *Arnmot*, under det att jag i feng. ej anträffat något hithörande belägg.

Jag anser sålunda, att goda skäl föreligga för att med Lind och Lundgren-Brate uppföra även de *n*-lösa formerna under en uppslagsform *Armódr*. Det bör emellertid framhållas, att beträffande en av de isländska formerna en rad omständigheter föreligga, som göra det diskutabelt, om vi i detta fall verkligen ha samma förled. Det gäller det i Nornagests påtr (enligt Flateyjarbók I s. 354) mötande namnet *Armódr*, vilket där bäres av en dansk konung, som dräpes av den danske sagohjälten Starkad. I Ynglingasaga dräper Starkad danakungen *Ali enn froekni* (Saxos Olo). I Beowulf v. 901 ff. omtalas, såsom längre fram beröres, en dansk kung *Heremod*, vilken svekfullt dödas på ej närmare angivet sätt. I PBB XII s. 37 ff. sammanställer Bugge skarpsinnigt dessa tre figurer och vill visa, att de representera en och samma person. Andra forskare ha upptagit och vidare utvidgat denna teori,² och det måste medgivas, att Bugge lyckats påvisa vissa likheter mellan Heremod och Ali. Skulle det verk-

¹ Jfr Lundgren-Brate, Personnamn från Sveriges medeltid under *Arinmodh*.

² Jfr t. ex. E. Sievers i Sitzungsber. d. Sächs. Akad. d. Wiss. 1895 s. 177 ff., där Heremod även identifieras med Saxos Lotherus och sättes i förbindelse med Baldersdyrkan, G. Sarrazin i Anglia 19 s. 392 ff. och Beowulf, utg. av Klæber s. 158 ff. samt A. Heuslers försiktigare framställning i Hoops Reallexikon (under Heremod).

ligen förhålla sig så, att samme konung åsyftas på de tre nämnda ställena, bör man också snarast åtminstone för denna speciella namnforms vidkommande sätta likhetstecken mellan *Armódr* och *Heremod*, *Hermódr*. Dessa namn äro emellertid ej utan vidare etymologiskt identiska, utan man nödgas att i *Armódr* se ett av någon anledning vanställt *Hermódr*. Emellertid synes det mig föga troligt, att vi ha att sammanställa detta *Armódr* med sådana relativt sällsynta former som fhty. *Arimodo*, *Arimod*, *Arimo* (se Förstemann under *harja*) eller Prokopios' Ἀριμόδθ, vilket enligt Schönfeld a. a. s. 26 bör återspegla ett *hari-*, och antaga, att i det isländska namnet lån föreläge från ett eller annat håll. Någon antaglig förklaring av växlingen *Armódr* (ev. *Hermódr*)-*Alí* har icke förebragts, och man kan icke komma ifrån, att Bugges och hans efterföljares identifikationer icke kunna betraktas som ovedersägligt säkra, även om en hel del paralleller kunna dragas mellan de olika ofta mycket knapphändigt skildrade figurerna. Även om emellertid *Armódr* i Nornagests þáttr avser samma person som *Heremod* i Beowulf, synes det mig icke nödvändigt att antaga något etymologiskt sammanhang mellan de två förlederna, utan det troligaste är i så fall, att den som nedskrivit den ifrågavarande versionen av den såsom källskrift tämligen obskyra Nornagests þáttr helt enkelt förväxlat de två namnen *Hermódr* och *Armódr*. I så fall ha vi ingen anledning att avskilja detta enstaka *Armódr* från *Arnmódr*.

Ásmóð(r). Reichenaunekrologiet har *Asmot*, *Asmuot*, *Osmod*. Finnur Jónsson räknar i Aarbøger 1923 även den sistnämnda formen till de namn, vilkas nordiska ursprung är otvivelaktigt, men tänkbart är också, att denna form är fornengelsk. O. Nielsen, Olddanske Personnavne anför kvinnonamnet *Asmodh* och hänvisar till ett ortnamn *Asmodetorp*. Ett svenskt, efter allt att döma småländskt hithörande ortnamn föreligger från år 1350 i Svenskt Diplomatarium (SD) nr 4554, *Asmoþabopahult*. I feng. är *Osmod* väl bestyrkt. Jfr även fhty. *Ansmod*.

(*Astmódr*). *Astmodh* upptages med reservation av Lundgren-Brate. Enda belägget är »*þriðhi war astmuðær b(iscupær)*» i Yngre

Västgötalagens biskopslängd (Vg IV:16). I Schlyters namnförteckning står »*Astmuder (rectius Astmunder)*». Andra författare¹ omtala denne biskop som *Astmud(er)* eller *Osmund*, varvid det senare namnet beror på identifikation med en hos Adam av Bremen omtalad person. Namnet är sålunda mycket tvivelaktigt. Någon motsvarighet till ett *Astmódr* har ej påträffats på annat håll, vilket emellertid icke helt utesluter varje möjlighet för att det skulle kunna föreligga här. Emellertid brukar icke *ō*-ljud betecknas med *u* i denna ställning i Vg IV, och den av Schlyter föreslagna emendationen kan stödjas med det från feng. väl bestyrkta *Eastmund*. Det förefaller sålunda säkrast att utmönstra detta namn från *-módr*-gruppen.

Aurmódr, *Ormódr* torde föreligga i ett norskt gårdnamn »i *Aurmodzstadhom*» från c. 1400.² Gårdens nuvarande namn är *Ormstad*.

Biarnmódr. Ljunggren-Brate anför under uppslagsordet *Bærgh-modh* namnet *Bærmod*, antecknat två gånger i handlingar från Jämtland från 1351 och 1410. Rygh a. a. omtalar det s. 39 såsom ett under senare medeltiden icke sällsynt mansnamn i sydvästra Norge, och Lind anför under *Biarnmódr* ett antal fall, samtliga från Norge. Från Island finnas inga belägg och ej heller från östnordiskt språkområde. Någon skrivning med *n* föreligger lika litet som någon med *gh*, men starka skäl tala för att den av Lind använda uppslagsformen är den riktigare och att vi i första ledet ha att se stammen **beran-*, björn (jfr isl. *bera*, björninna), vilken på kontinentalgermanskt område är synnerligen vanlig. Från de olika gotiska språken ha vi sålunda förhållandevis gott om belägg; jfr t. ex. Jordanes' *Beremud* (även skrivet *Berimud*) namn på en av amalerna, och de på portugisiskt område i stor myckenhet anträffade hithörande ursprungligen västgotiska namnen, t. ex. *Bermudus*, *Vermuo*, *Vermú*, vilka i flera fall även ingå

¹ H. Reuterdaahl, Svenska kyrkans historia I och Warholm, Skara stifts herdaminne.

² Rygh, Gamle Personnavne i norske Stedsnavne s. 25, Lind, under *Ormódr*.

i ortnamn.¹ Vidare kunna anföras ett langobardiskt *Bermódgeri* samt från fhty., där elementet **beran-* är synnerligen vanligt, *Perahmuot*, *Beremot*, *Permod* osv. samt från feng. *Beornmod*. Den av Ljunggren-Brate supponerade formen *Biærghmodh* synes mig sålunda böra utgå. Förklaringen till att förleden *björn-* i nämnda arbete undvikits torde vara den, att i det jämtländska diplommet SD ns 1278, som är ovanligt rikt på namn, jämte *Biærmod* bl. a. förekomma sådana namn som *Biørn*, *Biørnakarl*, *Vibiørn*, *Thorbiørn*, men dessas förhandenvaro behöver ju icke förhindra *Biærmod*s sammanställning med samma stam.

Bødmódr (eller *Baudmódr*) är uteslutande västnordiskt. Det är belagt åtskilliga gånger men uteslutande i isländska källor, framför allt *Landnámabók*.

*Dermódr. En runsten från Grindeim i Hordaland i Norge (I. 1466) har enligt Liljegren den oblika formen *þærmoþ*, m., och även om formen ej skulle vara korrekt återgiven i Runurkunder (Norges Land og Folk XII: 2 s. 138 läser *Thornod*), torde ett belägg för samma namn finnas på en gravsten från Södra Ving, Åse härad, Västergötland. På denna omtalas i en runinskrift, att Botild låtit göra »valvstenen» (*hualf*) efter *suen dǫrmoson*. Kistan har en parallellinskrift med majuskler, och fastän tillnamnet här är skadat, kan man dock läsa *de . . . son* (*e*:et tycks efter Torins avbildning att döma vara mycket tydligt). Namnet läses av Liljegren (L 1639) *Sven Törmoson*. Torin läser *Dormoson* och Brate (Sveriges runinskrifter s. 88) *Dyrmoson* (översatt *Dyrmodsson*). **Dyrmódr* är ej känt från något annat håll, och det är tämligen tydligt, att här föreligger en feltolkning av runan *ǫ*, vilken visserligen någon gång kan ha ljudvärdet *y* men också kan ha det på det gamla namnet *elgr* beroende ljudvärdet *e*, *æ*. Att vi här ha denna senare betydelse göres i hög grad troligt redan av majuskeltextern, som på motsvarande ställe har ett tydligt *e*. Wimmer redogör i Runenskrift för denna runas betydelse-

¹ Jfr Schönfeld a. a. s. 49 och N. Meyer-Lübke, *Romanische Namenstudien I: Die altportugiesischen Personennamen germanischen Ursprungs* (Wiener Sitzungsber. CXLIX, 2).

Tingsdalstenen i Köpings socken.

utveckling och framhåller s. 247 f., att ljudvärdet *e*, *æ* särskilt ofta föreligger i inskrifter från Åse härad i Västergötland och nämner ett antal hos Liljegren förekommande stenar. Nu ligger Södra Ving just i Åse härad, vilken omständighet ytterligare ökar sannolikheten för att vi ha att läsa *e* eller *æ*. Visserligen torde den här ifrågavarande stenen vara yngre än de av Wimmer anförda, men det är mycket troligt, att **A** genom traditionens makt kunnat bibehålla ljudvärdet *e*, *æ* i denna trakt. Det ifrågavarande runnamnet på gravstenen från Södra Ving bör således läsas *Dermoson*, vilket efter allt att döma representerar ett *Dermodsson*. Beträffande det utljudande *d*:ets bortfall kan man hänvisa till norskan, där enligt Aasen, Norsk Navnebog flera motstycken förekomma, t. ex. *Hermod* jämte *Hermod*, *Aalmo* jämte *Olmod*, *Tormo* jämte *Tormod* osv. Man jämföre också sådana ej alltför sällan i runinskrifter mötande former som *kus* i stället för *kups* osv. Det här ifrågavarande namnet torde alltså få anses vara ganska väl bestyrkt.

Då det gäller att förklara förleden i detta namn, föreligga flera möjligheter. Man tänker onekligen först på de fyra sällsynta isländska namnen på *-pér*, *Eggpér*, *Hampér*, *Hialmpér* och *Sigpér*, där sista leden motsvarar got. *þius*, tjänare, vilket på nordisk botten regelbundet utvecklas till **pér*.¹ Ur betydelsens synpunkt skulle en sammansättning mellan got. *þius* och *-módr* vara acceptabel, men de grafiska förhållandena på Södra Vingstenen i förening med den omständigheten, att närmare eller fjärrare paralleller i de germanska språken ej med någon visshet kunna påvisas, göra denna förklaring osannolik. Den västgötska stenen skiljer nämligen åtminstone i anljud mellan *p* (*pænna*) och *d* (*dermoson*), vilket lindrigt sagt i hög grad försvårar antagandet av ett *þius* i förleden. Av samma anledning försvåras en anslutning till ett eventuellt fhty. egennamn (kortnamn?) *Thero*, vilket av Förstemann anses föreligga i ett fhty. ortnamn *Therenthorp* och till de dunkla feng. namnen *Thered* och *Therman*.²

¹ Jfr Sijmons-Gerings Eddakommentar II s. 413.

² Lundgren-Brate upptager ett *There* såsom eventuellt ingående i

Större möjligheter föreligga då för att man i första leden skulle se stammen *derba, ty. *derb*, sv. *djärv*. I fhty. är detta namn-

ortnamnet *Therastapum*, nu *Tjärsta*, socken i Kinda härad, Östergötland. Vid sidan härav finnas tidigt sådana former som *Thierastapa*, vilka snarast synas förutsätta ett *Thiære*. Möjligen höra ytterligare några ortnamn hit, nämligen *Tjärsta*, gård i Björkviks socken, Södermanland, *Tjärby*, socken i Höks härad, Halland, under medeltiden skrivet *Tiereby*, *Tärby*, socken i Åse härad, Västergötland, skrivet *Tärby* 1380, *Thiäräby* 1409. I det nuvarande Danmark finnas åtminstone tre orter med detta namn och med sådana medeltida skriftformer som *Tyerby*, *Tyarby*, *Tiæräby* och *Tæreby* (enligt Erslev, Danmarks Breve fra Middelalderen). Hos Rygh, Norske Gaardnavne XVI förekomma *Kjærstad*, 1567 skrivet *Therstad* och *Terraak* med de tidigare skriftformerna *Thiæager*, *Teracker* 1559, *Theraack* 1590 och *Therager* 1626 osv. I intetdera namnet förklaras förleden, som betraktas som dunkel. Sveriges ortnamn: Älvsborgs län 14: 153 antager i samband med Tärby i Åse härad, på grund av skrivningen *Thiäräby*, att första leden har något med *tjära* eller *tjärbränning* att göra, vilken möjlighet medgives av Hellquist, Ortnamnen på -by s. 31, under det att Steenstrup, Indl. St. s. 352 i förleden antager ett ord motsvarande sv. *tjärn*, jfr da. *Tjærneby*. Alla äro emellertid ense om att förleden är oklar. Det är därför enligt min mening icke alldeles otänkbart, att första leden i dessa ortnamn utgöres av ett gammalt personnamn (kortnamn) *peri, *There (samnord. *e* > *æ*, jfr v. Friesen, Rökstenen s. 31 och där citerad litteratur), svarande mot ett tyskt *Thero och möjligen innehållande samma namnelement som ingår i de feng. namnen *Thered* och *Therman*. Möjligen hör också hit det namn på den jylländska Ulstrupstenen (DDR 11), som av Wimmer lästs *puri*, men som enligt Lis Jacobsen och Erik Moltke i uppsatsen Karlevistenen (i Germanska Namnstudier tillägnade Evald Lidén) s. 287, not 2, skall läsas *piri*, ack. sing. av en *i*-stam *piri eller *péri*. För tillvaron av ett dylikt namn kan också tala det danska sockennamnet *Terslev* (*Tærsløf*, *Thærsløff*). Tillvaron av ett såsom *an*-stam bildat hithörande namn skulle bättre än fsv. *tiæra*, som icke tycks uppvisa några varianter med obruten vokal i de nordiska språken, förklara den flitiga växlingen mellan former med *Tær*- och *Tjær*-, då i de olika formerna i ett sådant namn *a*-brytning borde inträda, var-efter analogiöverknningar i olika riktningar kunnat äga rum. Vad namnets etymologi beträffar, kan man möjligen antaga ett samband med got. *pūs*. Vad speciellt beträffar sammansättningarna med -by, så har Hellquist visserligen visat, att de allra flesta hithörande namnen som första led innehålla beteckningar för terräng och andra naturförhållanden, men det finns även gott om fall, som bildats av personnamn, varför det ej kan vara otillåtet att av detta skäl i första leden se ett personnamn.

element representerat i sådana namn som exempelvis *Terbwin*, *Wicdarp*, *Wicderp*, och på svenska runstenar föreligga såväl det enkla *tiarfr* som ett flertal sammansättningar med denna efterled, t. ex. *As-*, *Gunn-*, *Ve-*, *Vigtiarfr*.¹ Att vi i så fall här ej kunna ha ett inhemskt namn är tydligt, utan vi få antaga lån, närmast från någon tysk dialekt. Någon dylik motsvarighet till det här ifrågavarande namnet har emellertid ej anträffats.

En annan möjlighet synes mig emellertid betydligt sannolikare. Jag anser, att vi här ha att se en i fsv. inlånad form av det feng. namnet *Deormod*, vilket efter exemplen hos Searle att döma har varit helt vanligt. Till *deór*, sbst. djur, vilddjur, finns enligt Bosworth-Toller ett adj. *deór*, *diór*, *dýr*, »brave, bold, as a wild beast» (*Se hálga wæs to hofe læded deór and dómgeorn*, »the holy one was led to the house, bold and virtuous»). Hårtill har bildats sammansättningen *deórmód*, adj., »bold of mind, brave» (*deórmód hælep*, »the brave hero»). Adjektivet har befunnits lämpligt som egennamn och som sagt blivit ganska populärt. När namnet inlånats i de nordiska språken, får man antaga, att den för dessa språk främmande diftongen *eo* ej uppfattats tydligt eller i varje fall återgivits med ett enda tecken, *e* eller *æ*. Att det svenska exemplet anträffats just i Västergötland kan ytterligare i någon mån stödja antagandet av lån från England.

Eymódr förekommer endast på västnordiskt område och är förhållandevis sällsynt. Det möter två gånger i norska diplom från 1300-talet samt en gång i Eddan, i Guðrunarkvida hin forna, där namnet emellertid bäres av en av Atles kämpar eller vasaller (*landbarps lipar*). Möjligen föreligger namnet också i det norska gårdnamnet *Eimstad* (Rygh, Gamle Personnavne etc. s. 288), men det kan här också tänkas, att första leden innehåller ett *Eymundr*. I Volsungasaga möter samma namn. Sijmons-Gerings Eddakommentar II s. 301 anser, att *Eymódr* här och i exemplet från Eddan snarast är skrivfel för *Eymundr*, men de anförda skälen för detta antagande (i synnerhet förefintligheten av namnet *Eymundr Hringsson*, en bl. a. i Ryssland verksam ättling till

¹ Jfr Naumann, Namenstudien s. 109.

Harald Hårfager) synas mig icke på något sätt bindande, även om det icke i och för sig ligger något orimligt i ett dylikt antagande. Vanligen går utvecklingen dock i den motsatta riktningen. Schönfeld a. a. påpekar s. 84, att *-mōd(us)*, *-mūd(us)* stundom i ett och samma namn ersättes av *-mundus*, t. ex. *Beremund* i stället för *Beremud*, *Evermundus* i stället för *Evermud* osv. Dylika växlingar kunna givetvis ha inträffat även på nordiskt område. Med Eddans och Volsungasagans *Eymódr* må förhålla sig hur som helst; namnets existens i Norden torde genom de återstående exemplen i varje fall vara tillräckligt säkert belagd.

Farmódr är endast anträffat en gång på västnordiskt område. I ett norskt diplom, DN 10:193 från 1447 omtalas en bonde *Thorar Ffarmodrsson*. Jfr fhty. *Faramod*, *Faramuot*.

Fjqlmódr har på västnordiskt område endast anträffats i Gautrekssaga och Gauta þátr. I den sistnämnda växlar det med *Fjqlmódi*. Namnen i den ifrågavarande sagan äro tydligen i stor utsträckning fantasinamn, varför belägget i och för sig knappast kan tillmätas något större värde. Från östnordiskt område tycks däremot en genuin form föreligga, om läsningen av runstenen L 1667 (från Vista härad, Visingsö) är riktig: . . . *n lit kaura stain þinsi aftir ful muþ* = . . . n lät göra denna sten efter Fjolmod (m. eller f.?). Att namnet i och för sig ej är fingerat framgår också av den feminina fhty. motsvarigheten *Filomuot* och av det hos Prokopios förekommande Φιλιμούθ. Bäraren av detta sistnämnda namn var en herulisk furste.

**Guðmód(r)*, ev. **Góðmód(r)* är det namn, som förekommer på runstenen från Tingsdal i Köping under formen *kuþmuþr*. En feminin motsvarighet till detta namn förekommer möjligen på en sten från Högelby i Botkyrka socken i Södermanland (L 816), på vilken bl. a. omtalas, att *kuþmuþ* lät resa stenen *at bunti sin*.¹ Några ytterligare nordiska belägg för detta namn har

¹ Tyvärr får denna läsning tills vidare betraktas som icke fullt säker. Enligt Bautil nr 685 läses nämligen *auk uþmuþr* med ordskillnadsmärke (prick emellan). Denna läsning förefaller dock mindre trovärdig.

jag ej kunnat finna. Vilken av de här ovan alternativt angivna förlederna som är den rätta, går ej att avgöra med full visshet; formellt sett äro båda lika möjliga. Som ett låt vara svagt stöd för en läsning med *Góð-* skulle kanske kunna anföras den fhty. skrivningen *Coatmuat*, men å andra sidan finnas starka skäl, som tala för att vi skulle hava *Gud-*. Hos Lind finns sålunda ett trettiootal, till stor del mycket vanliga namn på *Gud-* mot 6 relativt sällsynta på *Góð-*. Vad denna förleds betydelse beträffar, är det mindre troligt, att vi här ha att se *Gud-* = Deus, även om det vore lockande att i ett *Gudmódr* se en kristen reaktion mot sådana namn som *Asmódr* och *Pormódr*.¹ Efter flera tecken att döma ha vi emellertid att i första leden se fvn. *gunnr*, *gudr*, strid, kamp. Ordet förekommer ej hos Söderwall, vilket dock i detta fall är av mindre betydelse. Dels förekommer denna förled ofta i andra personnamn på östnordiskt område såsom *Gudhbrand*, *Gudhløgh* osv., dels saknas ej heller belägg för det enkla ordet i runsvenskan, åtminstone i poetiskt språk; jfr Rökstenens *histR*.. *kunaR*, Gunns, stridsgudinnans häst. Kanske hör också hit slutet av inskriften på den gotländska Tjängvidestenen, Brate-Bugge, Runverser nr 162, på vilken ett *kuni* av såväl Bugge som Brate anses representera dat. *gunni* = i striden. Övergången *nn* > *ð* känner ju fornsvenskan till lika väl som västnordiskan (jfr Noreen, Aschw. Gram. § 229, obs. särskilt runexemplet *þurkuþr* = *þorguðr*). Av visst intresse i detta sammanhang är också ett enstaka isländskt mytologiskt kvinnonamn, nämligen det i Snorres Edda mötande *Móðguðr* (*Móðguðr er nefnd mæc sú, er gætir brúarinnar* (*Gjallarbrú*), Gylfaginning kap. 49). Belägg saknas för att någon verklig person i Norden burit detta namn, men sammanställningen är ingalunda omöjlig som verkligt kvinnonamn, vilket visas av fhty. *Muatgund*, *Muotcund*. Vi ha i varje

¹ Jfr E. Wesséns framhållande (Namnstudier s. 81) av att även om teofora personnamn saknas i det samgermanska namnförrådet, talrika namn förekomma, som äro sammansatta med de allmänna beteckningarna *Gud-* och *Ás-*. Då under forntiden fvn. *áss* åsyftade framför allt en asagud, Tor, *Asaþórr*, kunde, såsom också skett i en skaldevisa, personnamnet *þormódr* ersättas av ett *Ásmódr*.

fall här en tydlig komposition av *móðr* och *guðr*, även om de två leden äro omkastade i förhållande till namnet på Tingsdalstenen. Slutligen vill jag i detta sammanhang hänvisa till det i Beowulf mötande adjektivet *gūþ-mōþ*, »stridsdjärv».¹ Det synes mig sålunda sannolikast, att det är isl. *guðr* = strid som föreligger i det här ifrågavarande namnet, den förled, som också rent reellt sett synes passa bäst till efterleden.

*Halmóðr är känt från Sverige i ett sent belägg, namnet *Pedher Halmodzson*, 1413 medlem av en nämnd från Dalarna (SD ns nr 1737). Jfr fhty. *Halmuot*.

Hámóðr är enligt Lind belagt från Norge 1337 i namnen *Arne Homosz son* och *Homoszgarder*. Förleden kan från etymologisk synpunkt tolkas på flera sätt, av vilka följande två närmast synas böra komma i fråga. Man kan se en sammansättning med *há-*, hög (jfr isl. *hár*), och fhty. *Hohmot*, *Homo*, feng. *Heahmod* kunna synas tala för denna uppfattning, men det är också möjligt, att vi, som W. Krause helt nyligen gjort gällande,² såväl här som i övriga nordiska namn på *há-* ha att se en germansk stam **hayha-*, utgörande en beteckning för *häst* (ursprungligen en adjektivisk positivform, möjligen med betydelsen snabb, vartill så **hayhista-*, utgångspunkten för vårt *häst*, utgör superlativformen). Jfr fhty. *Hamoda* och *Ehamot* (av stammen **ehwa-*, häst) och de ganska talrika västnordiska namnen på *jó-*.

Hermóðr är ett av de vanligaste till denna grupp hörande namnen, men dess frekvens är påfallande ojämn inom olika delar av Norden. Från Island känner man sålunda ingen verklig person, som burit detta namn. Däremot möter ju i Snorres Edda *Hermóðr*,

¹ *gūþ-mōþ* förekommer på det även arkeologiskt intressanta stället v. 303 ff., efter Bugge läst: *Eoforlic scionon / ofer hleorber(g)an / gehroden golde / fāh onð fyrheard*, — — / *ferhwearde hēold / gūþmōð-gum men* = "vildsvinsbilder skeno över kindskydden, beklädda med guld; glänsande och härdad i eld beredde (galten) skydd åt stridsdjärva män". Handskriften har *gūþmod(e)grummon*, vilket av Bosworth-Toller (under *grimman*) översattes med "the warlike of mind hastened". Jfr numera även Hoops, Kommentar, s. 55 med andra läsningsförslag.

² W. Krause, Eine altgermanische Bezeichnung des Pferdes und der Runenstein von Møljebro, Arkiv 48 (1932) s. 156 ff.

Odens sven med tillnamnet »*enn hvati*», mest känd för sin beskickning till Hel för att söka utverka Balders återvändande. För övrigt är denne as mycket litet känd och är väl egentligen intet annat än en hypostas för stridsguden Oden. En annan mytisk *Heremoth* nämnes i Flateyjarbók som en av Odens förfäder. Vidare möter på isländsk botten ett belägg i Hyndluljóþ v. 2, där Oden omtalas ha skänkt rustning o. d. åt *Hermóðr* och *Sigmundr*. Det har från flera håll framhållits,¹ att denne *Hermóðr* ej gärna är tänkt som identisk med Odens sven, då han nämnes i nära samband med bäraren av hjältenamnet *Sigmundr* och ingenting för övrigt tyder på att han skulle ha något samband med asarna. Den rikliga förekomsten av — verkliga eller fingerade — hjältenamn just i Hyndluljóþ stöder också den redan av Grimm gjorda sammanställningen med den i Beowulf v. 901 mötande danakungen *Heremod*, som egendomligt nog omtalas omedelbart efter det att skalden i tjugofem verser sysslat med volsungen *Sigmund*. Huruvida Beowulfs *Heremod* syftar på en verklig person eller ej, är icke fullt klarlagt (jfr ovan under *Arnmóðr*). Fast står emellertid, att på kontinentalgermanskt område namnet har varit mycket vanligt. Såväl Förstemann som Searle ha gott om belägg. Även i Norden utom Island måste namnet anses vara väl belagt. Från Norge har Lind ganska många exempel, det äldsta, gårdnamnet *Hærmodzstadir* från 1308. Från Sverige finnas två runformer av namnet: Kärnbostenen i Södermanland (L 932) har *hirmuþr* och på en numera förstörd sten från Stora Åby i Östergötland (L 1196, ÖgR 142) har stått den oblika formen *hrmuþ*. Lundgren-Brate har flera belägg från diplomerna, och även i forndanskan har namnet funnits enligt Nielsen. Om det hos Prokopios bevarade namnet Ἀριμούθ hör hit, kan ej med visshet avgöras, men det är mycket möjligt att så kan vara fallet. Det är i varje fall tydligt, att kombinationen av de två ifrågavarande »krigiska» elementen varit fullt gängse och ganska populär som namn på verkliga personer på skilda håll inom det germanska språk-

¹ Jfr Sijmons-Gerings Eddakommentar I s. 370 och där citerad litteratur.

området. Det är då påfallande, att den klassiska isländskan, som ju även i fråga om namnbeståndet får anses vara ganska väl känd, icke har att uppvisa ett enda fall, där någon verklig person hetat *Hermódr*. Om man icke vill nöja sig med att i denna omständighet se ett tillfälligheternas spel, bör man enligt mitt förmenande söka orsaken i den mytologiska karaktär, namnet tydligen haft på Island (och så vitt man vet ingenstädes annars med undantag för det kulturellt nära besläktade Norge; Eyvindr Finnsson Skáldaspillir låter i Hákonarmál Oden sända Hermod och Brage kung Hákan till mötes). Nu tillhör ju *Hermódr* ett av den nordiska olympens allra senaste utvecklingskedan¹ och förefaller endast ha varit känd inom ett tämligen begränsat område (Norge och framför allt Island). Även om Hermod ej hörde till de förnämligare gudomligheterna och vi icke veta, huru allmänt känd han var, ha vi dock i hans mytologiska existens en faktor att räkna med, när det gäller att förklara namnets oanvändbarhet som namn på verkliga personer. Det är väl bekant, att de förnämsta gudarnas namn aldrig användes ensamma vid namngivning² (däremot var det ju synnerligen vanligt, att ett dylikt namn ingick som del av ett verkligt personnamn), och det samma har i huvudsak varit fallet med namnen på dii minores. Försåvitt Hermod varit någorlunda känd på Island, och han bör väl rimligtvis ej ha varit bekant blott för de lärda, kan frånvaron av exempel på att verkliga personer burit detta namn således förklaras av att namnet i denna del av Norden kommit att tillhöra mytologien och därför i viss grad blivit sacrosankt. *Hermódr* uppträder visserligen i Norge som profant namn men först under 1300-talet, då några religiösa skrupler mot detsamma knappast ha funnits och då impulser från andra håll kunna ha gjort sig gällande. Namnets utveckling skulle alltså i korthet vara följande: det allmänt germanska namnet, ev. ett av samma leder självständigt komponerat namn har på västnordiskt område, framför allt på Island kommit att bäras av en mytisk personlighet, vilken

¹ Jfr E. Mogk i Hoops Reallexikon II: 509.

² Jfr E. Wessén, Nordiska namnstudier s. 81.

omständighet gjort namnet mindre ägnat såsom namn på verkliga personer, under det att det i trakter, där Odens ifrågavarande son så vitt man vet ej varit känd, är ett tämligen populärt namn.

*Hvassmódr. Under uppslagsformen *Væstmodher* upptager Lundgren-Brate formerna *Vesmod* i namnen *Vesmod Gerikason* (SRP nr 970 från år 1370, *Johannes Vesmodzson*, kanik i Uppsala och hans broder *Gabriel Wesmodzson* (ibm nr 2505 från 1390), *Vestmod* i *Johannes Vestmodi* (SDV nr 3835 från år 1344) och *Hannes Westmodzson* (SD ns nr 113 från år 1401), vilka namn åsyfta samma person som det ovannämnda *Johannes Vesmodzson* och slutligen *Wasmod(us)* i dativformen *Wasmodo Kint* (SD nr 2583 från år 1326). Bäraren av sistnämnda namn betecknas av Lundgren-Brate såsom möjligen varande tysk, och i själva verket ger innehållet i det ifrågavarande diplommet mycket tydligt vid handen, att så är fallet, varför namnet utan tvivel får betraktas som fullständigt identiskt med fhty. *Wasmot*. Beträffande de övriga formerna kan man rent formellt sett ej helt avvisa den av Lundgren-Brate supponerade formen (*Væstmodher*), då ett *t* faktiskt föreligger i några former och ett *t*-bortfall i denna ställning är synnerligen lätt att förklara (jfr *Arnmódr* > *Armódr*). Emellertid synes det mig betydligt sannolikare, att även dessa former gå tillbaka till fhty. *Wasmot* l. *Hwasmot*, i vilket fall *t* sålunda är sekundärt. Namnet *Vesmod Gerikason* pekar ej minst genom senare leden avgjort mot tyskan. Jfr *Hvatmódr*.

Hvatmódr har anträffats som verkligt namn en gång, i ett relativt sent norskt diplom från 1370-talet. Därutöver möter namnet i Snorres Edda i uppräknigen av Odensheiten; alltså såsom ett binamn på Oden (jfr *Hermódr* enn hvati). Jfr fhty. *Hwasmot* (Naumann, Namenstudien s. 95) och feng. adj. *hwæt-móð*, »stouthearted, bold».

*Ingimóð, kvinnonamn, förekommer en gång på runstenen från Svartsjö djurgård (L 346), där en *inkimoþ* omtalas ha rest stenen efter *karl boanta sin*. Så sent som 1521 dyker det enligt Lind (suppl.) upp i Norge såsom mansnamn (*Ingemod på Svine-land*).

Kristmódr torde ingå i det i ett diplom från år 1348 (SD nr 4293) anträffade namnet *Johannes Chrismodi*, vars bärare betecknas som »curatus in Malma». Vi ha tydligen här en förhållandevis ung namnbildning, vars första led bär tydligt vittne om kristet inflytande. Intet hindrade, att dylika namn som andra led kunde få gamla germanska namnelement, t. ex. fhty. *Cristomer*, *Cristemberga*. Om det här ifrågavarande namnet är bildat hos oss eller inlånat, kan jag ej avgöra. Några utländska motsvarigheter har jag ej anträffat.

Ketilmód(r). Reichenaunekrologiet har formerna *Getilmot*, *Gedelmot*. Finnur Jónsson (Aarb. 1923 s. 20) antecknar vid dessa former »næppe Kvindenavn», vartill endast kan anmärkas, att det finns ingenting, som hindrar, att de ifrågavarande namnen även kunna uppfattas som kvinnonamn. Visserligen utelämnar denna namnlista tämligen konsekvent det maskulina *-r*, men då bland pilgrimsnamnen också finns gott om fullt säkra kvinnonamn (jfr t. ex. det i listan närmast föregående namnet, *Geteloch*, *Geteloug*, *Getilo*, isl. *Ketillaug*, fsv. *Kætilløgh*) måste man i lika hög grad räkna med möjligheten, att de ifrågavarande formerna kunna åsyfta kvinnor. Från östnordiskt område känner Lundgren-Brate endast det feminina *Kætilmódh*, SD nr 4507 från år 1349, där genitivformen *Ketilmódho* uttryckligen nämnes som namn på brevutställarens syster, vilket naturligtvis icke utesluter möjligheten av att också en maskulin form av namnet kan ha funnits. Formen, vari det svenska exemplet föreligger, synes närmast förutsätta en nominativform på *-moda*; jfr t. ex. det enkla *Modha* osv., fhty. *Moda*, jfr även isl. *Reginmóda*. Namnet *Ketill* och dess sammansättningar är mycket vanligt i hela Norden under vikingatiden; utanför Norden förekommer det däremot praktiskt taget ej alls (jfr Wessén, Namnstudier s. 71), varför det ej är förvånande, att några motsvarigheter till här ifrågavarande namn ej antecknats från andra germanska språk.

Ómódr förekommer några gånger i norska diplom enligt Lind (*Vegæir Omoodzson* 1387, *Wmodhær* 1449, *Stein Wmodzsson* 1467). Första leden förefaller något dunkel, då ett negativt *ó* från namn-

givningssynpunkt passar rätt illa till senare leden till skillnad från sådana namn som *Óblauðr*, *Ófeigr*, *Óspakr*, *Ósvifr* (jfr dock även *Ótryggr*). Searle anför ett feng. *Omod*, vars första led emellertid kanske också kan likställas med *á* = alltid (se Bosworth-Toller under *ó*), vilket gäve en mera tilltalande betydelse. Att med stöd av detta kient belagda relativt tidiga engelska namn förklara de norska 1300- och 1400-talsböndernas namn såsom lån, synes icke tillrådligt. Ej heller kan man gärna antaga lån söderifrån, fastän även fhty. kanske erbjuder några paralleller, nämligen *Ummuot* och möjligen *Ummo* (Förstemann, sp. 1476, 1480). Dessa namn kunna mycket väl vara bildade till ett **unnan*, dare, concedere (jfr isl. *Unna*, *Unnr*, *Unnúlfr*). En möjlighet, vars närmare betingelser jag ej haft tillfälle att mera i detalj undersöka, är att samma stam ursprungligen har förelegat i det norska namnet, alltså **Unn-módr*, vilket så genom assimilation bort bliva **Ummódr*. Då genom denna assimilation den ursprungliga stammen blivit fördärvad och ej längre igenkännlig, har man kanske trots den olika vokalkvantitet, som bort råda, uppsnyggat namnet till *Ómódr*, *Úmódr* i anslutning till *Ófeigr*, *Ufeigr* osv. Mot detta antagande kan kanske den omständigheten tala, att vi ha tre stycken belägg från olika håll i Norge för *Ómódr* och att det ej är i någon högre grad sannolikt, att vi i varje enskilt fall skulle ha att se en sådan övergång som den nyss antydda, helst som vi annars ej ha några spår av ett **Unnmódr*, men man kan naturligtvis också antaga, att ett nyuppkommet *Ómódr* kunnat sprida sig.

Rádmódr är ett sent namn, belagt från Norge 1519, 1520.

Reginmód(r) är belagt genom Reichenaukrokologiets *Regenmuot*, *Regemoth* och genom ett fall i Gullþoris saga, där en Agnar bärsärk omtalas som »son *Reginmod's ins illa*». Från östnordiskt område är endast motsvarande kvinnonamn *Ræghinmodh* betygat i dativformen *reghimodi*, SD nr 2666 från år 1328, nominativformerna *ræghinmodis*, SD nr 4191 från år 1347 och *Regemodh* i den svenska översättningen av föregående och dativformen *Ræymodhe*, som flera gånger förekommer i SD ns nr 1179 från år

1409 såsom namn på en abbedissa i Vårfruberga kloster. Även den först nämnda *Reghimod* nämnes i samband med Vårfruberga kloster och tituleras »domina». Man jämföre sådana fhty. och mhty. former som *Rainmod*, *Reinmuod* (Förstemann) och *Reimut* (Socin). Ytterligare ett svenskt belägg möter i ortnamnet *Regumatorp* i Sjogerstads socken, Gudhems härad, Västergötland, vilket 1468 skrives *Regemodetorp*.¹ Även i fda. är namnet väl bestyrkt. Lind betecknar det såsom egentligen danskt, men det troligaste är, att vi här ha ett lån från tyskan där namnet tycks ha varit tämligen vanligt.² Dock föreligger ingen särskild anledning att anse någon av de här nämnda personerna såsom utlänning. Abbedissan Ræymodh omtalas såsom syster till en kyrkoherde i Hölö med det nordiskt klingande namnet Ingemund.

*Rikmód förekommer som kvinnonamn ett par gånger i svenska diplom, tidigast i SD nr 2699 från år 1329. I SD nr 4080 från år 1346 omtalas en *Richmodis relicta Wynoldi* såsom borgarinna (conburgensis) i Kalmar. Av diplomet framgår, att hon stått i livlig förbindelse med Lübeck, och man kan endast ytterligare understryka Lundgren-Brates förmodan, att vi här möjligen skulle ha ett tyskt namn. Jfr fhty. *Ricmod*, *Rihmuot*, *Rimoth* osv. En ombildning av detta namn föreligger i da. *Rigmor*.

Steinmódr har nästan uteslutande anträffats på Island, men är där efter Lind att döma ett av de mera brukliga namnen på *-módr* under hela medeltiden.

*Vémódr (*Vámódr) är belagt som mansnamn på Rökstenen, vars inskrift som bekant börjar med *aft uamuþ stanta runar þar*. Bugge ansåg (Der Runenstein von Rök s. 3 f.), att här förelåg ett *Vá-módr* och att första leden utgjordes av *vá*, f. = olycka, fördärv, under det att Brate i samma arbete s. 266 i namnet såg en motsvarighet till ett fsv. *Væmodh*, isl. *Vémódr, vilket möjligen ingår i mansnamnet *Johan Væmmosson*, vilket förekommer i ett småländskt diplom från år 1401 (SD ns nr 50). I Rökstenen

¹ Jfr I. Lundahl, Falbygdens by- och gårdnamn, s. 71.

² Jfr dock I. Lundahl a. a. s. 71.

s. 30 ff. har v. Friesen ingående behandlat namnet och anført flera skäl, som tala för en läsning *Vémódr. För första ledens vidkommande söker han anslutning till ett urgermanskt *wiha, möjligen ingående i fhty. *Wihmuot*, vilket emellertid också kan representera ett ursprungligt *Wigmuot*. Namnet skulle också, om Mommsens läsning är riktig, föreligga i namnet på Jordanes' fader *Ouuiamuthis*, i vulfilansk form *Veiha-mops*. Genom att antaga denna förled vinnes också anknytning till sådana namn som *Véfródr*, *Vémundr*, *Vénj* osv., och skrivningar på vissa tidiga danska runstenar, såsom *uarpi* = fisl. *verði*, *saR* = *sér*, *uar* = *verr* osv. bidra i sin mån till att göra läsningen *Vémódr till den antagligaste. Att jag likväl ovan satt *Vámódr inom parentes, beror på att det trots allt icke är absolut avgjort, huru namnet på Rökstenen verkligen skall läsas, då en del av de omständigheter, varpå Brate och v. Friesen stödjade sig, icke äro alldeles klara. Såsom v. Friesen själv påpekar, är det sålunda ej alldeles säkert, att vi i *Johan Væmmoson* ha ett *Væmodh*, utan här kan också föreligga ett från andra håll känt fsv. *Væmunder*. Ett *Vémódr är alltså ej med full visshet belagt på annat håll. Att tecknet *†* även i detta fall rent formellt kan ha ljudvärdet *a* är givetvis obestriddigt. Vidare är det icke absolut klart, att den övergång $e > \omega$, som *wiha förutsätter, verkligen varit genomförd i Östergötland på Rökstensens tid. I varje fall skulle just *uamup* = *Væmod* utgöra beviset. Vidare är v. Friesens åsikt angående omöjligheten av att i första leden se det av Bugge föreslagna *vá*, olycka, då enligt hans mening detta ord haft nasalerat *á* (*q*) och därför bort återgivas med *†*, ej alldeles oanfäktbar.¹ Några starkare positiva skäl för en läsning *Vamodh äro emellertid svåra att prestera. En sammanställning med de tre fhty. i varandra gripande stammarna *vac*,² *vag* och *vah* (fhty.

¹ Jfr v. Friesen, Rökstenen s. 30 och där citerad litteratur samt A. Kock i Arkiv 20 s. 259 ff., Sv. ljudhistoria IV s. 473.

² Jfr det hos Prokopios mötande gotiska hövdinganamnet *Οὐάκιμος*, som hos Wrede, Über die Sprache der Ostgoten in Italien s. 105 återgives med *Wacimuth*, *Wachimuth* under återopande av förekomsten

wak = *vigil*, vaken, fhty. *wegan* = *movere*, fhty. *wáhi* = *venustus*; jfr Förstemann spalt 1487) vore väl ej alldeles omöjlig, särskilt som enligt Förstemann ett fhty. *Wahmut* verkligen är belagt. I så fall finge man närmast tänka sig lån från tyskt språkområde. Det torde ej vara skäl att i detta sammanhang åberopa den tidigare gängse läsningen av namnet på Jordanes' fader *Alanovamuthis* = »den alanske Vamod», då detta namn numera betraktas som felläsning och man i stället läser *Ouiiamuthis*. I stort sett synas mig sålunda de allmänna skälen för att läsa *Vémódr vara de starkare, varför jag satt denna form som den troligaste, men jag vill än en gång framhålla, att denna läsning ej kan betraktas som absolut säker utan att fortfarande en viss möjlighet för läsningen *Vámódr föreligger.

Pormódr är det populäraste av alla namnen på *-módr*. Överhuvud ha sammansättningar med *por-* haft kolossal popularitet alltifrån vikingatiden och bilda enligt E. Wessén, Namnstudier s. 72, den ojämförligt talrikaste gruppen av tvåledade nordiska personnamn. Lind anför en stor mängd belägg från västnordiskt område, därav fyra från runstenar, namnet anträffas flera gånger i norska gårdnamn t. ex. *Tormodsgaard*, *Tormesrud* (Rygh a. a. s. 262), och det är det enda av namnen på *-módr*, som förekommer i de moderna isländska ortnamnen hos Kålund, Historisk-topografisk Beskrivelse af Island, t. ex. *pormódsdalr*, *pormóds-eyrr*, *pormódslækr* osv. Gå vi så till östnordiskt område, finna vi där först och främst två runformer, *pormuþr* på den jylländska Hurupstenen (DDR 251) och *pormoþr* på den västgötska dopfunten från Blidsberg (Torin 93). Hos Lundgren-Brate och Nielsen finnas också antecknade ett antal former, som tyda på att namnet även på östnordiskt område varit populärt. Även i England har det vunnit en viss spridning och har även spårats i Normandie.¹

---

av sådana skrivningar som Ἐβρίμουσ för *Ebremud*, *Evermud*, Δάγαρις för *Dagariþs* osv. Jfr även Schönfeld a. a. under *Dagaris*, *Evermud*, *Vacimos*.

¹ Jfr E. Björkman, Nordische Personennamen in England s. 159 f.

Ölmódr har huvudsakligen anträffats i Norge, varifrån Lind har gott om belägg, men namnet har också i någon utsträckning förekommit på Island. Däremot har det ej påvisats vare sig på östnordiskt eller kontinentalgermanskt område.

Ömödr (*Hömödr*) ingår möjligen i ortnamnet *hømodhabodum*, SD nr 2728 från år 1329, enligt Lundgren-Brate möjligen = *Hörneboda*, Fröderyds socken, Småland. Saxo omtalar en *Hemothus* »Suetie tyrannus». Möjligen ha vi här ett äldre *Ödmódr, svarande mot fhty. *Otmod* (till stammen **auda-*, rikedom?) eller feng. *éadmód*, fsax. *ôdhmôdi*, adj. *ôdmjuk*.¹

Härmed äro de namn på *-módr* genomgångna, som anträffats inom nordiskt språkområde. Som synes, är denna namngrupp representerad av ej så få exempel, men de flesta hithörande namnen kunna ej påvisas ha varit använda i någon större utsträckning. Av de bortåt trettio namn, som här behandlats, är det egentligen endast *Hermódr* och *þormódr*, som kunna sägas ha varit någorlunda populära. I frekvens tyckas de närmast följas av *Arnmódr* och det endast på västnordiskt område anträffade *Steinmódr*. Flera av namnen möta endast någon enstaka gång, och man har i en del fall anledning att antaga relativt sent lån framför allt från tyskan. Då namnelementet *-módr* är samgermanskt, förvånar det ej, att ett stort antal av de hithörande namnen ha direkta motsvarigheter i övriga germanska språk, men man har också, som naturligt är, på nordisk botten självständigt bildat nya namn med hjälp av detta element. Av de såväl på

¹ Till namnen på *-módr* hör däremot ej det *lípsmóþr*, som förekommer på en runsten från Simtuna i Uppland (L 787, Brate, Sv. runrist. s. 43, 66). Redan genitivmärket *-s* verkar främmande, och efter allt att döma skall namnet läsas *lípsmáþr*, dvs. Lidsman, vilket av Brate förklaras som ursprungligen varande ett tillnamn, betecknande en person, som haft anställning i Tingalidet, Knut den stores bekanta livvakt. Även från andra håll är det väl bestyrkt, att runan *þ* ännu relativt sent kan användas, där man närmast väntar *þ*. Jfr en sådan skrivning som *austmoþr*, Östman på den bekanta Frösöstenen från Jämtland (jfr *Austmaðr*, *Vestmaðr* hos Lind).

öst- som västnordiskt område mötande namnen äro endast *Ketil-móð(r)* och *þormóðr* att anse som speciellt nordiska bildningar. Av de endast från östnordiskt område kända namnen sakna *Gud-móðr*, *Ingimóð* och *Kristmóðr* utomnordiska motsvarigheter, men endast *Ingimóð* kan anses vara typiskt östnordiskt.¹ Av de endast från västnordiskt område antecknade namnen är däremot det stora flertalet ej känt från något annat håll, nämligen *Al-*, *Aur-*, *Bod-*, *Ey-*, *Hvat-*, *Ó-* (möjl.), *Rað-*, *Stein-* och *Ölmóðr*, och vi ha säkerligen att i dessa fall se namn, som fullt självständigt bildats i Norge eller på Island. Av de återstående namnen böra *Arn-*, *As-*, *Bjarn-*, *Fiql-*, *Ha-*, *Her-*, *Vé-* och möjligen *Ömóð(r)* betraktas som samgermanska, under det att jag i *Der-*, *Far-*, *Hal-*, *Hvass-* och *Ríkmóð(r)* snarast vill se förhållandevis sena lån, i de flesta fallen från tyskan. Namnen på *-móðr* kunna alltså sägas i liten skala representera de olika skikten i det nordiska namnförrådet överhuvud: samgermanskt gods, självständiga nybildningar och importerade lån.

---

¹ Jfr E. Wessén, Studier till Sveriges hedna mytologi och forn-historia s. 64 ff. Jfr dock det sena norska *Ingemod* (se ovan s. 89).

K. G. Ljunggren.

Does *Rígsþula* betray Irish influence?

The incomplete Eddic poem entitled *Rígsþula* tells us how the different classes of Old Norse society came into being. A short prose introduction states that, under the name of Ríg, the God Heimdall once wandered along a certain sea-shore and came to the dwelling of Ái and Edda (Great Grandfather and Great Grandmother), who gave him a supper of coarse bread and soup. He stayed there for three nights, sleeping between husband and wife. Edda later gave birth to a son whom they called Thrall. He was ugly and strong, and worked hard all day binding bast and bearing faggots. He married his female counterpart, Thír, and their children were all given names symbolising the attributes of a typical thrall: they herded goats and swine, cut turf and manured the ploughlands. »Thence has come the race of thralls.» Ríg wandered on until he came to the house of Afi and Amma, (Grandfather and Grandmother). They gave him boiled veal to eat. As before, he slept three nights between husband and wife. Amma's child was called Karl. He busied himself with ploughing and carpentry and built houses and barns. He married Snqr. Their children's names symbolised the various divisions of the yeoman class. The third couple visited by Ríg, Father and Mother, were wealthy people, and he fared sumptuously on fine white loaves, game and wine. Once more he slept between the two for three nights. Mother's son was called Jarl (Earl). He passed his days riding, shooting, hunting and swimming. He married Erna the daughter of Hersir (Chief) and it is intimated that their youngest son Kon the Young (Konr ungr is a play on the word *Konungr*, »King») did actually assume the royal title. Ríg himself taught him runes and he earned the right to be called king, Ríg. The poem breaks off abruptly in the middle of an apostrophe of a crow to Kon. The bird is enlarging

on the prowess and fame of two warriors called Dan and Danp.

The whole question of the provenance of this curious poem as regards both the time and place of its composition is unusually difficult and complicated. The most conflicting theories are entertained by scholars. Thus Finnur Jónsson maintains the distinctively Norwegian character and necessarily early date of *Rígsþula* — the 10th century,¹ asserting that, although in essence it is symbolical, its author intended it as a compliment to Harald Fairhair, the first king of all Norway († 933 A. D.). Björn Magnússon Ólsen and Heusler are agreed that it is Icelandic, but Ólsen regards it as a tribute to Earl Hákon († 968) and assigns it to the 10th century, while Heusler considers it a work by a learned Icelandic antiquarian of the 13th century.^{2 3} Lehmann, and Boer who thinks that it shows Irish influence, both suggest an 11th century date.^{4 5} A. Bugge and Olrik hold that it was composed in some western colony, Bugge advancing the theory that it was composed in honour of an early Norwegian king called Guðröd veidikonungr.^{6 7}

From our brief summary of the views on *Rígsþula* entertained by various scholars it will be seen that several of these regard it as a semi-historical poem. Their attitude is explained by their interpretation of the last stanzas extant. In these the crow asks Kon why he spends his time in hawking and hunting and declares that Dan and Danp own more costly hall-buildings and more valuable property than he possesses, and that they are expert in the management of ships, and the conduct of battle. The bird thus seems to be urging Kon to emulate the glory of these men. We find allusions to these characters in other O. N. sources. In his

¹ Afñ F. XXXIII. p. 157—171. (1916).

² Timarit. h. isl. Bmfl. XV. p. 66 ff. (1894).

³ Arch. für das Stud. der Neueren Sprachen CXVI. p. 270 ff. (1908).

⁴ Lehmann quoted by F. Jónsson in Afñ F. XXXIII.

⁵ Die Edda, Text. u. Commentar. Haarlem 1922.

⁶ Norsk Hist. Tidsskr. 4th Series. V. p. 448 ff. (1909).

⁷ De Nordiska Folken under Vikingatiden. p. 72—8. Sthm 1925.

Ynglingasaga the Icelandic historian Snorri mentions a king Danp, »son of Ríg who was first given the name of king in the O. N. tongue». Snorri also tells us that this Danp was the brother-in-law of king Dan who gave Denmark its name. Danp is again mentioned in Arngrim Jónsson's *Supplementum Historiae Norvegiae*, where it is stated that one Rigus married Dana daughter of Danp and that their son Danus ruled Denmark. Sophus Bugge equates Rigus with Ríg, suggesting that Danp son of Ríg was named after his Grandfather.¹ From the nature of these other O. N. allusions to Dan and Danp some scholars infer that Kon in *Rígsþula* was being incited either to wage war against or to conclude a marriage alliance with Danp and that the missing part of the poem, which was of considerable length, recounted Kon's warlike exploits.² So Finnur Jónsson considers the poem in the light of a panegyric to Harald Fairhair who when very young subdued all Norway and who married a Danish princess. A. Bugge also believes that *Rígsþula* concerns a historical king who fought the Danes and who lived in Norway for part of his life. At the same time the use of the Irish word *ri'* (king) in Ríg,³ a title which was not known or used in Norway, leads him to suppose that this man founded a dynasty in the British Isles.⁴ Bugge finds a historical character who realised both these objects in the person of Guðröð veidikonungr whom he identifies with a Gotfraidh conung ruling in Ireland in the early 9th century.⁵

It should be noted that both Finnur Jónsson and A. Bugge postulate a somewhat early 10th century date for the poem. The various difficulties in the way of so early a date are summed up by Heusler in *Archiv für das Studium der Neueren Sprachen*. 1908.

The last stanza of *Rígsþula* is obscure and is thus not a firm basis on which to build up a theory of the semi-historical character

¹ Sophus Bugge in *Sæmundar Edda* 1867. p. 149 ff.

² *Afn F.* XXXIII (1916).

³ Vigfússon explains Ríg as derived from the Irish *ri'*, in *Sturl. Proleg.* 1878.

⁴ *Norsk Hist. Tidsskr.* 4. V. p. 448 ff.

⁵ *Ibid.*

of the poem. Moreover it is quite unnecessary to attribute any such character to the work. The scholar who argues most strongly in favour of such a theory, Finnur Jónsson, admits that at root the poem is symbolical (»Det er i allefald symbolisk i sin Grundtanke«). Most recent research tends to emphasize the mythological character of *Rígsþula*. The identification of Ríg with Heimdall made in the prose introduction to the poem is demonstrated and Ríg is regarded as a weather and fertility god.¹ In one other O. N. poem only is Heimdall represented as the divine ancestor of mankind. The opening of the *Völuspá*, an O. N. poem of the heathen period (i. e. composed by A. D. 1000), refers to men as the »kinsmen of Heimdall«.

That *Rígsþula* is unique amongst the Eddic poems by reason of its subject matter and style most scholars are agreed. Its author betrays an intense interest in social distinctions: he was evidently a man with a philosophic cast of mind who was strongly attracted by the problem of the origin of the three classes of men in the world as he knew it. He also evinces a love of minute detail and he tells his story in a leisurely fashion. We find an expression of the same attitude of mind in Irish legal literature. A glance at the *Brehon Laws* reveals how great a fascination the division of society into various grades exercised over the Irish mind. Minute descriptions of appearance, dress and milieu also appealed strongly to the authors of these documents. In some passages of the *Brehon Laws* we come across excellent examples of the combination of both interests. Thus in the section dealing with Fosterage, not only are the various degrees of rank of potential foster-children carefully differentiated, but also the fashion of dress and kinds of food appropriate to the members of each separate class.² In its minute description of the appearance, dress and food characteristic of the three classes of society *Rígsþula* exhibits Irish affinities. In one detailed passage recount-

¹ R. Much, *Deutsche Islandsforschung*. Bd. 1. 1930. — In a most suggestive study H. Pipping identifies Heimdall with the world-tree (Yggdrasil); *Eddastudier I*, Helsingfors 1925.

² *Senchas Mor*. II p. 147—9. London 1869.

ing the beauty of Mother, whose brow, breast and neck were more dazzling, fair and white than new fallen snow, the poet heightens his description and employs synonymous adjectives in a typically Irish manner. We may compare this description of Mother with that of a woman in the ancient Irish prose epic the *Táin*: »Dark and black were her eyebrows; the soft, black lashes threw a shadow to the middle of her cheeks . . . Fair-yellow long golden hair she wore . . . two tresses were wound round her head; the other tress from behind threw a shadow down on her calves.»¹

The most significantly Irish feature of the poem does not appear to have been noticed hitherto by any scholar. This feature is the pivot on which the whole story turns — the way in which Ríg (king) sleeps between man and wife each night of his stay in the house of a married couple. In old Celtic times this was essentially the privilege of the king who always had the right to sleep with his vassal's wife when on a visit to his home. Of the great king of Ulster at the time of the *Táin*,² Conchobar mac Nessa, it is said: »When any man of Ulster used to give him a night's hospitality he used to sleep with the man's wife».³ This custom is copiously illustrated in Irish literature. We find references to it in »*The Birth and Reign of Conchobar mac Nessa*»,⁴ in »*The Wooing of Emer*»⁵ and in »*The Tribute (Boroma)*».⁶ The opening of the story of Deirdre is probably the best known example of the motif: Conchobar once arrived at the house of the poet Fedlimid mac Daill and demanded to sleep with his wife for the night, but was told that she was in childbed: not long after she gave birth to Deirdre.⁷ Conchobar's privilege was shared by his

¹ Rígsþula 28. cp. *Táin bo Cuailgne* (transl. J. Dunn. Lond. 1914) p. 14. cp. also. pp. 11, 56, 76, 230.

² The old Irish Epic relating to the exploits of the 1st century Ulster hero Cuchullin.

³ Ériu IV p. 22.

⁴ D'Arbois de Jubainville, *Cours de litt. celt.* V. p. 7, 8, 49, (Paris 1898).

⁵ Ibid.

⁶ *Rev. Celt.* XIII 54 & 58.

⁷ *Longas maccu n-Uisnig* (*Irische Texte* I p. 59).

chief poet Atherne, who obliged the king of Munster and the nobles of Leinster to bow to his wishes in this respect.¹ Later Irish stories attribute the same privilege to Finn.² Nothing similar is known from early Norse social history^{3 4}; and as *Rígsþula* contains the only allusion to anything of the kind in the whole of extant O. N. literature, it seems likely that this poem was composed in a community familiar with Irish legend. At this stage in our discussion it may be well to call attention to some of the arguments in favour of the western origin of *Rígsþula* advanced by Orlík. He comments on the significance of the fact that an Irish word *rí* (king) should give the poem its title. He also points out that other Irish words occur in the text, *karta* (Ir. *cairt*); *Ysja*, the name of one of the daughters of Thrall, which he thinks may be derived like *Esja* the name of the Irish widow in *Kjalnesinga-saga*, from the Irish name *Ess*, *Essa*; *Erna* the name of Jarl's bride may be a distorted form of one of the popular names for Ireland, *Eire* g. *Erenn*, or of *Erne* which we find used as a personal name in the *Rennes Dinnsenchas*, an Irish collection of stories accounting for various placenames.

An additional reason for assigning *Rígsþula* to some part of the British Isles and more especially to a part exposed to Irish influences is suggested by the identification, in the prose introduction to the poem, of its hero *Ríg* with the god *Heimdall*. *Heimdall* was apparently very popular amongst the Scandinavians settled in the western regions of the British Isles. It is thought by some scholars that the Manx and Northumbrian Norsemen found a place for him on their sculptured crosses; Kermode and

¹ Rev. Celt. VIII. 47.

² Cath Gabhra. Oss. Soc. I. 136.

³ Though cp. Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer*, 2nd edition, 384. note, which perhaps points to the existence of some such custom amongst the early Germanic peoples.

⁴ We find an allusion to a parallel custom in the Babylonian Epic of *Gilgamish*. A hunter *Enkidu* arrives with a woman at the court of the great king *Gilgamish* to find that the king "would exercise his privilege over the woman who accompanied him" (*The Babylonian story of the Deluge* edited by R. Hall. Brit. Mus. print 1929.)

Collingwood trace him on the fragment of a cross head found at Jurby and on the Gosforth Cross.¹ The view entertained by these scholars, if correct, indicates that stories about Heimdall were current and esteemed in the Isle of Man and Northumbria. An Irish legend seems to show that stories about Heimdall were also current in 11th century Ireland. In the *Rennes Dinnsenchas* is preserved a strange little Irish tale told to account for the name *Inber n' Oilbine*, (the river Delvin), which falls into the Bay of Malahide just north of Dublin.² Ruad son of Rigdonn son of the King of Fermoy once went over sea to have speech with his foster-brother the King of Lochlann.³ When half way there his three ships suddenly stopped dead and nothing could move them. Ruad dived into the water to see what could be keeping them. He found nine women there, three hanging on to each ship. These carried him off with them and he stayed with them for nine nights sleeping one night with each of them. One of them became with child by him and Ruad promised to return if they would allow him to finish his journey. He spent seven years with his foster-brother in Norway and made straight for Magh Fermagh on his return. »So the nine women took the child that had been born among them and set out in a boat of bronze to overtake Ruad, but they did not succeed. So the mother kills her own son and Ruad's only son and she hurled the child's head after him and then all exclaimed as if with one mouth 'Tis an awful crime' 'Tis an awful crime'. Hence *Inber n' Oilbine*.»⁴

¹ Kermode, *Manx Crosses*, Lond. 1907. p. 187. Collingwood. *Northumbrian Crosses*. Lond. 1927. p. 156.

² According to Thurneysen the story about *Inber n' Oilbine* preserved in the *Tochmarc Emire*, an Irish text of the 9th century revised in the 11th century and again in the 12th, is based on a poem extant in a manuscript from about 1300. Thurneysen points out that the author of *Tochmarc Emire*, however, had access to an independent and much older version of this same poem. Thus the story may well belong to the 11th century. See also Whitley Stokes, *Rev. Celt.* XV.

³ The characteristic Irish name for Norway in post-Viking Irish texts.

⁴ *Rev. Celt.* XV. p. 294. Thurneysen (*Die Irische K. u. H-sage*, p. 392) says *bine* = "crime", *oll* = "awful".

Any story involving exclamation at a crime would have fitted this place-name as well as the tale told here, and the very strangeness of this particular story is in itself sufficient to attract attention. A little reflection shows it worthy of the closest scrutiny. It exhibits certain features so curiously parallel to the story of Heimdall that the resemblance can hardly be fortuitous. One thing in particular about Heimdall seems greatly to have impressed the Norwegians and Icelanders responsible for the Poetic and Prose Eddas, — the manner of his birth. The *Völuspá in skamma*, the *Heimdallargaldr*, as quoted by Snorri in the *Prose Edda*, and Snorri himself, all lay unmistakable emphasis on this peculiarity. On five separate occasions in these same sources we are told that he is the son of nine mothers. The cause of his death is something of a mystery. Snorri says that in poetry a head is termed the bane of Heimdall as he was slain by a head, »as is told in Heimdallargaldr».¹ He also tells us that Heimdall's head is a kenning for sword, and a little later he says that a head may be called Heimdall's sword.² It would seem that Heimdall met his death by a head, probably used as a missile. The lost *Heimdallargaldr*, in which, according to Snorri, Heimdall says of himself, »I am the son of nine mothers»,³ contained an account of the event. The resemblance between the *Heimdallargaldr* and the story from the *Rennes Dinnsenchas* is evident. In both the central figure is a son born of nine mothers and in both there is an allusion to the use of a human head as a missile. The resemblance becomes the more striking when we remember that *Völuspá in skamma* states that Heimdall's mothers were sea maidens and that he was nourished on the ice cold sea.⁴ The only serious discrepancy between the Heimdall myth and the

¹ Skáldskap. 7.

² Skáldskap. 78.

³ Gylfag. 27.

⁴ *Völuspá in skamma*. St. 8. 10. It should, however, be noted that "Svalkdum sæ" is in juxtaposition to "jarðar megni", and that, in v. 36—38 of this source, Heimdall's mothers are described as giantesses.

legend preserved in the *Rennes Dinnsenchas* is that in the former case the offspring of the nine mothers is slain by a head used as a missile whereas in the latter this same person's own head is used as a weapon. This latter legend however recalls Snorri's kenning for a sword, — Heimdall's head. It seems most likely that the story in the *Rennes Dinnsenchas* reflects a somewhat confused and distorted version of the legend of Heimdall as told in the *Heimdallargaldr*. Be that as it may it seems to establish the important fact that the Heimdall myth was widespread and popular amongst the Scandinavians in Ireland. It is significant that the tale in the *Rennes Dinnsenchas* accounts for the name of a river just outside Dublin; i. e. in a district exposed to the most powerful Norse influence.

Why Heimdall should have been so popular amongst the Scandinavians settled in the British Isles we cannot tell. The fact however remains and lends additional weight to the suggestion that *Rígsþula* is of western origin.¹

Yet though in our opinion *Rígsþula* shows definite Irish affinities we are not thereby enabled to solve the riddle of the home and date of this remarkable poem. Like other investigators we can do no more than speculate on such matters. Our argument does not necessarily imply that *Rígsþula* was actually the product of a Scandinavian community established in Great Britain or Ireland, although there is nothing in the poem which would seriously conflict with such a theory. The type of landscape described, with its dark woods, bushes, mountains and sea-coast, is as Irish as it is Norwegian; the occupations carried on by thrall² and yeoman, turf cutting, binding of bast, swine and goat herding, manufacture of ploughs and the building of timbered houses; the pursuits of Jarl, riding, hunting with hounds, throwing the spear,

---

¹ A. Bugge (*Vikingerne* 1904. p. 278 ff.) suggests that in Manx tradition Heimdall is represented as the ancestor of the Norse family ruling Man about the middle of the 10th century.

² That the Norwegian colony in Dublin depended on thralls is shown by Vogt in *Dublin som norsk By*.

all these are as suggestive of the everyday life of a Norse colony established in Great Britain or Ireland as of genuinely Norwegian conditions. Yet the use of specifically Norwegian titles like *hóldr*, *hersir*, the reference to a typically Norwegian system of land tenure: *óðal*,¹ *vellir*, the allusion to thick heavy sodden bread² and to *aldnar byggðir*,³ perhaps point to the conclusion that *Rígsþula* was composed by a Norwegian in Norway. We content ourselves with suggesting that its author was familiar with Irish legend.

Our previous argument does not afford any help towards a specific date for our poem.⁴ We can only say that a date round about the year 1000 A. D. is, on the whole, more probable than one round about the year 900, for the reason that by the beginning of the 11th century various Irish motifs might be well known in Norse circles in Ireland or the western parts of Great Britain and might find their way thence into Norway itself. We know that by the beginning of the 11th century the Scandinavians settled in Ireland would be in a position to benefit and be benefitted by Irish men of letters. We know from both Irish and Old Norse sources that towards the close of the 10th century visits of Norse and Irish poets to the courts of Norse rulers established in Ireland sometimes took place. An Icelander Thorgils Orraskáld was permanently attached to the court of Olaf Cuaran (943—981).⁵ Another Icelandic poet Gunnlaug Ormstunga visited and recited a poem before Sihtric Silkenbeard (c. 1002).⁶ Irish men of letters were entertained by Norse kings. A blind poet of Munster in an

---

¹ This type of tenure was well known in Orkney and the word itself persists to this day in Udal.

² Barley bread, and bread dough mixed with honey, was used in Ireland in early times. (O'Curry, *Manners and Customs of the Ancient Irish*. London 1873).

³ The author owes this suggestion to Professor Magnus Olsen.

⁴ From the fact that a 12th century Irish story tells of a Rig, son of the king of North Germany, who won Denmark we may perhaps surmise that *Rígsþula* was composed before 1300. (Aided Guillemeic Carbada, *Rev. Celt.* XIV).

⁵ *Ldnm.* I 19.

⁶ *Gunnlaugss.* 8.

extant poem dating from after 979 A. D. confesses to a friendship with the son of the Norse king of Limerick.¹ At the very end of the 10th century or beginning of the 11th we find two distinguished Irish poets, Mac Liag, court poet to Brian Boru (High-King of Ireland † 1014), and Mac Coisse, court poet to Maelsechlainn II (High-King on the death of Brian Boru), spending a whole year together at the court of Sihtric Silkenbeard King of Dublin. They evidently enjoyed their visit thoroughly, as Mac Liag complains that time has fled for them both.² Mac Liag made another stay in the city soon after the battle of Clontarf (1014). The poem in which he asked the Norsemen for permission to behold the body of his friend Tadhg before they buried it is still extant.³ This poem addressed to the Dubliners is in Irish, a point which indicates that the Norsemen of the 11th century could understand and appreciate Irish poetry. It would thus be an easy matter to account for the composition, sometime during the late 10th or early 11th century, of a Norwegian poem like *Rígsþula*, which is based on an Irish motif, reveals several Irish affinities, and makes the god Heimdall its central figure.

---

¹ Cogadh Gaill re Gallaibh 98, 99.

² O'Curry, *Manners and Customs* II. p. 128.

³ *Ibid* p. 125.

Jean I. Young.

---

en annor mur.

Otto Höfler sagt in seinen interessanten »Altnordischen Lehnwortstudien« I (Ark. 47, 3. F. 3, S. 259) über *mur*:

»Im Aschw. erscheint das Wort übrigens als F. in Bir. 4: 87 (zweimal), was wohl auf sekundärem deutschem Einfluss beruhen wird».

Der erste Teil dieser Äusserung dürfte auf Söderwalls Wörterbuch zurückgehen, wo der Artikel *mur* so beginnt:

*mur(-ar), m. och f.*² (en annor mwr Bir. 4: 87 (på två ställen)) ...»

Die zitierte Stelle stammt aus dem 35. (im lat. Text 29.) Kapitel der *Revelationes Extravagantes*, aus der »*Reuelacio hwilka sancta birgitta fik wm watzstena kirkiogardh huru han skal mwras oc säthias Oc wm thera almennelikin taluport mz höghom oc stadughom mwr*¹ *synderskipter ...*»

In dem Text des Kapitels, der bei Klemming 52 Zeilen (mit durchschnittlich je 8 Wörtern) umfasst (S. 86, Z. 15 bis S. 88, Z. 5), kommt *mur* 19mal vor, u. z. in folgenden Verbindungen²:

Jak saa en storan oc widhan...mwr (Vidi... murum longum et latum) ...

... *innan tässa sama mwren* (intra mnrum³) ...

... *saa jak ... Löpa en storan mwr* (vidi murum magnum) ...

Fran tässom mwrenom skal byggias en mwr (Ab isto muro aedificetur murus) ...

Item saa jak en mwr fran tässom mwrenom löpande (Deinde a muro isto vidi murum, qui) ...

¹ Von mir gesperrt. Auch im folgenden rühren die Sperrungen in den Beispielen von mir her.

² Die lateinischen Entsprechungen nach dem Lübecker Druck (der Lunder Univ.-Bibl.) vom Jahre 1492.

³ n Druckfehler Lübeck 1492.

... wpgik en mwr hwilkin som räfte til then mwren som
 (... ascendebat murus, qui protendebatur ad murum, qui) ...

I thenna mwrenom (in isto muro) ...

*Item fran them mwrenom som syntis staa wppa jordhwal-
 lenom framgik en annor* (sic!) *mwr* (Deinde a muro, qui vide-
 batur stare in cespite, protendebatur alius murus).

... aff södhra kirkio wägginne, gik en annor (sic!) *mwr*, Oc
han (!) *tilfögde sik them mwrenom som* (... a pariete australi
 ecclesiae ibat murus alius, qui se coniunxit muro, qui) ...

Oc samanbant han badha mwrana j en (et combinavit am-
 bos muros in unum).

... *saa jak ... en mwr* (... vidi murum, qui) ...

... *saa jak en mwr* (... vidi murum) ...

I tässom mwrenom (In isto muro) ...

*Oc wmkring the kirkiona, lop en mwr wppa alla sidhor badhe
 langer starker oc högher* (... ecclesiam ..., quam ... circuibat
 murus longus et fortis et altus) ...

Die Zahl der Beispiele kann man leicht erhöhen, wenn man
 auch noch das vorhergehende Kapitel heranzieht.

Dass *mur* auch in der Verbindung *en annor mwr*
 männlich sein muss, ist demnach über jeden Zweifel
 erhaben.

Der Untersuchung bedarf jedoch die Form *annor*.

Adolf Noreen (Aschw. Gr., § 490, Anm. 2) sagt: »Seltene Ne-
 benformen sind: sg. nom. m. KS *annor* aus dem fern.; fem.
 KS *annar* nach dem m. ...». ¹

Axel Kock erwähnt die männliche Form *annor* in Svensk
 ljudhistoria IV (1921), § 1769 (S. 271 f.), wo es heisst: »Fsv. nom.
 sg. mask. *annar* 'annan' användes i y. fsv. och i ä. nsv. stund-
 om (!) formen *annor*; ännu äro uttryck sådana som *i annor mans
 våld* möjliga. Från fsv. pron. nom. sg. m. *nakor nokor* 'någon'
 (del II § 649) samt från nom. sg. fem. och nom. ack. pl. ntr.

¹ Geete hatte an den betreffenden Stellen normalisiert.

annor (§ 1868) har o överförs till mask. *annor* (Kock i Ark. nf. IV,¹ 273 noten).»

Diese Fussnote lautet: »Rydqvist II, 577 yttrar, att 'det länge-sedan föräldrade *annor* blir i vår tids fornliknande skrifart ej sällan framkalladt till tienst, men då vanligen för missbruk, t. ex. *annor man, i annor händelse*'. Emellertid är bruket av *annor* såsom maskulinum lätt begripligt. Formen har överförs från nom. sg. fem. till nom. sg. mask. under påvärkan av mask. *någor*; jmf. att ännu t. e. Sahlstedts ordbok upptar *någor* pro *någon* obsol.»

Mit Kocks Ausföhrungen stimmt die Darstellung in SAOB (II A 1579) überein.

In Odal Ottelins Studier över codex Bureanus II (Upps. 1905), S. 131 f. heisst es: »Formen *annur* som nom. sg. mask. står i *iak hængde sikil ii solgisl han skar mæra korn þær han hængde ii væþreno æn nokor annur ii manz hand*» [101, 14] ... »Fallet i Bu. kan dock vara skriffel; kanske har ordet *skæra* föresväfvat skrifvaren och han däråf förledts att skrifva *annur*, något som föll sig så mycket lättare som det omedelbart föregående *nokor* kunde vara både mask. och fem.»

Kock und Noreen machen, wie man sieht, verschiedene Angaben über die Häufigkeit der Form. Söderwall lässt uns in dieser Frage ganz im Stich. Unter diesen Umständen lohnt es sich, ihr noch ein wenig Aufmerksamkeit zu widmen.

In der Erwartung, dass man die männliche Form *annor* in Birgittas Schriften wohl öfter finden müsse, schlug ich also aufs Geratewohl verschiedene Seiten in verschiedenen Teilen der Revelationes auf und durchsuchte sie nach männlichen Einzahlformen von *annar*. Das ganze bei diesen zahlreichen Stichproben gewonnene Material lege ich hier vor, nach den Hss. geordnet, auf die es Klemmings (Geetes) Angaben gemäss zurückgeht. Die Sammlung ist also objektiv sehr unvollständig, aber — wenn ich so sagen darf — subjektiv vollständig. Die Hss. seien hier nach Tunlichkeit in zeitlicher Ordnung vorgenommen.

¹ 1892.

1.) Birgittas eigene Niederschrift aus dem Jahre 1367? — Kgl. Bibl. Stockholm.

1 Beispiel für männliches *annor*, 3 Beispiele für männliches *annar*.

(4. Buch, Kap. 49) 4, 177: *oc i fræste væginne syntes en sol / myok stor framan fore solinne / varo satte sua sum tua predikaro stola / annar hæghra vaghin / i þe pallacio / oc annar a vinstra væghin / oc sua sum et rum var e mællan solinna / oc stolanna / oc af solinne gingo / sua sum tua sol gisla / annar til hæghrar stolin / oc annor(!) til vinstra stolin* (Et apparuit sol magnus et lucens duaeque sedes quasi praedicator i choro erant, una a dextris aliaque a sinistris, distantes a sole longo spatio et intervallo, duoque radii de sole ad sedes procedebant).

2.) Cod. Oxenstiern., Kgl. Bibl. Sthlm. Nach Geete aus der Zeit um 1385. Sieh Småstycken på Forn Svenska II, hg. von Geete.

Kein Beispiel für männliches *annor*.

1 Beispiel für männliches *annar*:

(1. B., Kap. 31) S. 23, Z. 25: *Annar*¹ *stenin* (Secundus lapis).²

3.) Codex Bergmanianus, verlorengegangen, ehemals Lund, abgedruckt von Bring (Lagerbring) in 'Samling af Handlingar' III, Lund 1758, S. 85 ff. Nach Klemming stammte die Hs. aus der 1. Hälfte des 15. Jhdts, nach Geete etwa aus dem Jahre 1420. Bibliothekar Palm³ verlegt — mit Rücksicht auf einen Vermerk im Diarium Vadstenense vom Jahre 1446 — die Entstehung der Hs. nach Vadstena in die Zeit zwischen 1404 und 1416.⁴

Je 1 Beispiel für männliches *annor* und *annar*.

¹ Die Hs. A 33 (sich unten) hat hier *annor*.

² Einige Zeilen vorher *annor* [*lilian*] (Secundum [*lilium*]).

³ In einer handschriftlichen Aufzeichnung, deren Kenntnis ich dem Herrn Bibliothekar Möller (Lund) verdanke.

⁴ Die letzte Zahl könnte auch als 1410 gelesen werden.

(6. Buch, Kap. 118 des lat. Textes) 4, 124, Z. 10 ff.: *Jak vil göra mz hånne som fadher pläghir göra mz sinne dottor huilkin som älskas af twem mannom oc bedhis af them badhom til hionalagh. ok annar af thöm är fatikir oc annor(!) rikir ...* (Nam facturus sum ei, sicut pater facit puellae, quae a duobus diligitur et petitur in coniugium, quorum alius est pauper et alter dives).

4.) Kgl. Bibl. Sthlm. alte Bezeichnung A 5 a, nach Klemming aus Vadstena, aus dem ersten Viertel des 15. Jhdts.

a) Männliches *annor* (3 Beispiele).

(4. Buch, Kap. 76) 2, 147, Z. 24 f.: *Annar syntis ödmiukastir i manna öghom Annor(!) rumgauol älla rusande oc girughir* (quorum alter humillimus et sanctissimus iudicio hominum apparebat, alius vero largus et ambitiosus).

(8. B., Kap. 18) 3, 335, Z. 20 ff.: *tu rum vidh gapin äru twe osidhi ällir tu ond thing j världinne Första är andelikin oc annor¹ kötlikin Första är at gifwa androm äptedöme til at synda ... Annor² som är licamlikin är swa som twäfald Första är at ... Annar(!) är at ...* (Duo vero spatia iuxta aperturas [sc. muri] duae sunt abusiones in mundo seu duo mala. Prima est spiritualis, secunda vero corporalis. Prima est ... Secunda scilicet corporalis duplex est. Prima est ... Secunda est ...).

b) Männliches *annar* (35 Beispiele).

(4. B., Kap. 21) 2, 53, Z. 4 ff.: *twe leggho swena ... annar thera ... annar thera ...* (duo mercenarii ... alius ... alius ...).

(4. B., 49. Kap.) 2, 89, Z. 21 ff.: *oc sua som twe predicara stola varo j korenom En höghre väghin ok annar vinstre väghin* (duaeque sedes quasi praedicator in choro erant, una a dextris, aliaque a sinistris)³.

(4. B., Kap. 76) 2, 147, Z. 24. Sieh oben unter a).

(4. B., Kap. 141) 2, 259, Z. 21 f.: *En annar man j rikeno inföddir* (et alter natns⁴ in regno) ...

¹ Die Hs. A 44 (sieh unten) hat hier *annar*.

² Über A 44 sieh unten.

³ Vgl. den Entwurf der Heiligen Birgitta. (oben S. 111).

⁴ So Lübeck 1492.

(5. B., Kap. 10) 2, 302, Z. 13 f.: ... *two väggha en ledde til himerikis ok annar bortledde* (duae viae. Una ducebat ad caelum, alia abducebat)...

(5. B., Kap. 11 [lat. interr. 13]) 2, 308, 14 ff.: ... *two akra Annar ... annar ... annar akarin ... annar akarin ... Annar akarin ...* (... duos agros ... alter ... alter ... Alter agrorum ... alter ... ager ... alter ... ager ...).

Ebdt. 310, Z. 1 f.: ... *en kallas vngir ... ok annar gamal* (unus vocatur in principio ... alter circa finem).

(5. B., Kap. 16) 2, 325, Z. 5 ff.: *fyra ... thiänara ... Annar är* (quattuor servos ... secundus servus est)...

(5. B., Kap. 17 [Rev. 6]) 2, 327, Z. 1 ff.: *Annar thera ... annar* (unus ... Alius).

(5. B., Kap. 22 [Rev. 13]) 2, 331, Z. 13: *Annar stadhin* (Secundus locus).

(6. B., Kap. 52) 3, 144, Z. 3 ff.: ... *thre väggha ... Annar var stunter oc hal* (tres vias ... Secunda fuit compendiosa et labilis).

(7. B., Kap. 5) 3, 243, Z. 16 ff.: ... *fyra handa himerikis lusta ... Annar är at vilia oatirvändelica höra the sötliudadho ängla röstana* (quattuor caelestis curiae delectationes ... Secunda est indesinenter velle audire illas dulcissimas voces angelorum).

(8. B., Kap. 18) 3, 334, Z. 2 ff.: *two radhgifware ... Annar* (duos consiliarios ... secundus).¹

(8. B., Kap. 18) 3, 335, Z. 20 ff. Sieh oben unter a).

(8. B., Kap. 20) 4, 338, Z. 27 ff.: *fäm thiänara ... Annar* (quinque famulos ... Secundus).¹

(8. B., Kap. 24 [= 3, 31]) 3, 349, Z. 18 ff.: *two män ... annar thera ... annar thera ... Annar thera ... oc annar* (duos homines ... alter eorum ... alius ... alius ... alter).²

(8. B., Kap. 27 [lat. 4, 104]) 3, 357, 5 ff.: *two konunga ... Annar konungin ... Annar ... annar* (duo reges

¹ Auch *annar* in A 44 (sieh unten).

² Ebenso *annar* A 44, dagegen A 33 (sieh unten): ... *annor ... annor ... annar (!) ... annor*.

... Rex alter ... Rex alius ... Alius ... Alius).¹ Unmittelbar darauf folgt *annar*(!) *diur*.²

(8. B., Kap. 28 [lat. 4, 105]) 3, 359, Z. 20: *annar konungin* (alter regum).¹

(8. B., Kap. 34 [4, 74]) 3, 375, Z. 11: *Annar cirkil* (Secundus circulus).¹

Ebdt. 378, Z. 31: *Annar [fingirin]* (Secundus [digitus]).¹

Ebdt. 379, Z. 30: *Annar fotir* (Secundus pes).¹

(8. B., Kap. 48) 3, 437, Z. 12 ff.: *Ok jak skal taka thina fötir j min mun at vi skolom vara swa samanföghdhe swasom the som annar hawir swärdh j annars hiärta ok annar kniiff j annars jnäluom* (et ego suscipiam pedes tuos in os meum. Et sic simus coniuncti ad invicem, sicut illi, quorum alius habet gladium in corde alterius).¹

5.) Kgl. Bibl. Sthlm., alte Bezeichnung A 44, nach Klemming aus der ersten Hälfte des 15. Jhdts. Über den Ursprungsort finde ich keine Angabe.

In dieser Hs., die eine Variante des 8. Buches darstellt, fand ich an all den Stellen, die den oben (unter 4 b) aus dem 8. Buch nach A 5 a wiedergegebenen entsprechen, *annar*. Eine Ausnahme bildet nur (8. B., Kap. 18) 4, 294, 11 ff. (sieh oben 4 a), wo in A 44 offenbar eine Verderbnis vorliegt. Es heisst dort: *two osidhi älla tw ond thing ... Första är andelikin ok annar kötlökin Första är ... Annor är licamlikin Hon*(!) *är swa som twäfald Första är ... Annar är ...*

Dazu kommt noch die Stelle (8. B., Kap. 11) 4, 282, Z. 24: *Annar delin* (altera pars), wo sich A 5 a eines anderen Ausdrucks (*Annat therä*) bedient.

Also 19 *annar*.

Kein Beleg für männliches *annor*.

¹ Ebenso *annar* A 44.

² A 44 *annor diur*.

6.) Kgl. Bibl. Sthlm., alte Bezeichnung A 33, nach Klemming aus Vadstena, aus der Mitte des 15. Jhdts.

a) Männliches *annor* (25 Beispiele!).

(1. B., Kap. 31) 1, 95, Z. 6: *annor stenin* (Secundus lapis).¹

(1. B., Kap. 49 [lat. 4, 133]) 1, 162, 15 ff.: *Jak gik swa som mällan twa hafsins murra a höghro hand ok vinstro swa at annar skulde ey mer fram gaa ok annor ey til ryggia vtan standa swa badhe Thesse twe murane waro tw lagh Första war gamblo laghin ... Annor war the nyio laghin* (Ibant autem quasi inter duos muros maris a dextris et sinistris, quorum unus non ulterius procederet, alter non retrocederet, sed sic ambo firmiter starent. Hi duo muri erant duae leges. Primus erat vetus lex ... Secundus erat nova lex. ...). (Hier haben wir wieder *annor* in bezug auf *mur*!)

(1. B., Kap. 49 [lat. 4, 135]) 1, 169, Z. 19 ff.: ... *the swara mik swa som horkonan swara sinom bonda ... jak hawir tre hulka iak meer älskar ... Annor som är kroppin ...* (... mihi respondent sicut adultera sponso ... Ego habeo tres, quos magis diligere volo ... Secundus ... id est corpus ...).

(2. B., Kap. 1) 1, 216, Z. 10 ff.: *Thy at j vngdomenom ok j aldrenom döör en raskare ok annor senare en yngre ok annor äldre Thy teknas wäl thessa liifsins ände j grafwom, hulkin alle skulu hafwa ok owir fara en swa ok annor swa* (quia in aetate inventutis et in aetate senectutis unus moritur citius, alter tardius, unus in inventute, alter in senectute. Ergo finis huius vitae bene in fossis significari potest, quem habebunt omnes, unus sic, alius vero sic).

(2. B., Kap. 5) 1, 230, Z. 11 ff.: ... *tre synj ... Annor war adomas ...* (tres filios ... Secundus ...).

(2. B., Kap. 12 [lat. 20]) 1, 267, Z. 3 ff.: *Jak hawir en klärk ok en wäriare ok en bonda ... Annor skal wara redoboin at gifwa lifwit for mina skuld ... Annor skall wara starkar j äruodhe swa*

¹ Vgl. wenige Zeilen vorher (1, 94, Z. 25) *Annor lilian* (Secundum [lilium]). — Cod. Oxenstiern. schreibt *Annar stenin*.

som *leon* (Ego habeo unum clericum et unum defensorem et unum rusticum ... Secundus erit paratus dare vitam suam pro me... Secundus erit quasi leo fortis in laborando).¹

(2. B., Kap. 13 [lat. 21]) 1, 268, Z. 11 ff.: *The twe som han nidhir toko af korseno hafidho tre stigha en rakte til fotanna Annor vndhir skuldrona ... Förste vpfoor ok hiolt han j midhio annor vpfarande aat androm stighanom ok vt slo först en spiik aff enne handinne ... Tha vpfoor annor at androm stighanom ok vt slo naglana af fotomen ok nar likamanen nalkadhiss til iordhinna hiolt en thera vm howdhit ok annor vm fötrena* (Hi duo, qui deponebant eum de cruce, tres applicabant scalas, una protendebatur ad pedes, secunda supter ascellas ... Primus ascendit et tenebat eum per medium. Secundus ascendens per aliam scalam excussit primo unum clavum de uno brachio ... ille alius ascendit scalam, quae tenebatur ad pedes, et excussit claves de pedibus. Cumque appropinquaret ad terram, unus eorum tenuit corpus per caput, alius per pedes).

(3. B., Kap. 2) 1, 313, 14 ff.: *Thy at godhir man äghir hafwa swa som twa fötir ... Annor är wärlðinna ledha* (Nam bonus homo tenetur habere quasi duos pedes ... Secundus est fastidium mundi).

Ebdt. Z. 30 ff.: ... *tre owini ... Annor staar for honom ...* (... de tribus inimicis ... Secundus stat ante eum ...).

Ebdt. 314, Z. 19: *Annor owinin ...* (Secundus hostis).

(3. B., Kap. 21) 1, 369, Z. 19 ff.: ... *tre elda ... Annor ...* (... tres ignes ... Secundus ...).

Ebdt. 370, Z. 5: *Annor stadhghen* (Secundus status).

Ebdt. 370, Z. 26 ff.: *Thesse thry eldane ... Annor optändis* (Isti tres ignes ... Secundus incensus fuit).

(3. B., Kap. 24) 1, 377, Z. 1 ff.: ... *kirkia hawir tre synj j hulkom som ftere teknas ... Annor äro the som ...* (... ecclesia quasi tres habet filios, in quibus significantur plures ... Secundus sunt illi, qui ...).

¹ Aber kurz vorher (1,266, Z. 9): *Annar som är wäriarin* (Secundus scilicet defensor).

Ebdt. 378, Z. 1: *Annor brodherin älla sonin* (Secundus ... frater vel filius).

(3. B., Kap. 31) 1, 397, Z. 11 ff.: ... *twa män ... annor thera ... ok annor ... annar(!) ... thera ... annor* (... duos homines ... alter ... alius ... alius ... alter).¹

b) Männliches *annar* (21 Beispiele).

(1. B., Kap. 13) 1, 36, Z. 22 f.: *tre diäfla ... Annar j hiärtano* (tres daemones ... Secundus in corde) und: 1, 37, Z. 9: *Annar diäfvöllin* (Secundus daemon).

(1. B., Kap. 14) 1, 40, 17 f.: *Annar skal ey hafwa swa stora pino tho skal han ok ey see mit anlite* (Secundus autem tam magnum supplicium non habebit, nec tamen faciem meam videbit).

(1. B., Kap. 15) 1, 42, Z. 1: *Annar mannin* (Secundus homo).

(1. B., Kap. 29) 1, 89, Z. 19 ff.: *Förste portin är swa trangir at ... Annar är swa hwas at ...* (Prima porta est sic arcta, ut ... Secunda est sic acuta, quod ...).

(1. B., Kap. 38) 1, 116, Z. 17: *Annar är thörstir* (Secundus est sitiens).

Ebdt. 117, Z. 2 f.: *Annar tekna mina vini* (Secundus significat amicos meos).

(1. B., Kap. 41) 1, 122, Z. 29: *Annar [mannin]* (Secundus [homo]).

(1. B., Kap. 49 [lat. 4, 133]) 1, 162, Z. 15 ff. Sieh oben unter a).

(1. B., Kap. 54) 1, 186, Z. 9: *Twe anda äru. en oskapadhir och annar skapadhir* (Duo spiritus sunt, unus increatus, alter creatus).

(2. B., Kap. 12 [lat. 20]), 1, 266, Z. 9: *Annar som är wäriarin* (Secundus scilicet defensor).²

(3. B., Kap. 13 [lat. 12]) 1, 346, Z. 4 ff.: *Förste hopin älla*

¹ Die Hss. A 5 a und A 44 (sieh unten) haben an den entsprechenden Stellen (8. Buch, Kap. 24) stets *annar*.

² Aber bald nachher zweimal *annor*, sieh oben unter a).

skarin danza ... Annar staar ok skodha faghir thing (... Secunda stat ad speculandum).

(3. B., Kap. 15) 1, 351, Z. 4: *Annar vingin* (Secunda [ala]).

Ebdt. Z. 12 ff.: *I thässom twem biscopomen ... annar ... Annar ... Annar ...* (... in istis duobus episcopis ... Alter ... Alius ... Alius ... Alter ...).

(3. B., Kap. 24) 1, 375, Z. 24 ff.: ... *tre syni ... Annar ...* (... tres filios ... Secundus ...).

Ebdt. 376, Z. 3 *Annar* (Secundus).

(3. B., Kap. 28) 1, 387, Z. 13: *Annar stadhin* (Secunda civitas).

(3. B., Kap. 31) 1, 397, Z. 11 ff. Sieh oben unter a).

7.) Hs. der Kgl. Bibl. Berlin (Preussischen Staatsbibl.?) 3762, geschrieben in Vadstena von der Nonne Christina Hansdotter Brask zwischen 1487 und 1496.

a) Männliches *annor* (3 Beispiele).

(Rev. Extrav., Kap. 29) 4, 87, Z. 11 und 15. Sieh oben S. 108.

(Reg. Salv., Kap. 5) 4, 12, Z. 4: *annor choren nighi* (altero choro ... inclinante).

b) Männliches *annar* (1 Beispiel).

(Reg. Salv., Kap. 4) 4, 10, Z. 7 ff.: *two wndirkiortla ... En for daghlika nytto Oc annar för twät skuld* (duae camisiae Una ... alia).

In unserem Material treffen wir also die männliche Form *annor* 33mal an, die männliche Form *annar* 81mal, u. z. in den sicher aus Vadstena stammenden Hss. 61mal. *Annor* ist — in diesem Material — seit Birgittas Zeiten sporadisch zu finden und scheint in der Mitte des 15. Jahrhunderts in Vadstena überhand zu nehmen. In fünf von den herangezogenen sieben Hss. liess sich diese Form nachweisen. A 33 hat eine besondere Neigung für sie.

Die männliche Form *annor* (*annur*) ist ferner belegt in Königastyrelsen (sieh A. Noreen, a. a. O.), im cod. Bur. (sieh oben

S. 110), ausserdem in der Translatio Katerinae anno MCDLXXXIX (Scriptores rerum Svecicarum medii aevi III, 2),¹ S. 270: *I nedersta cirklen uppa badhe sijdhor voro malade tva chora, annor medh systrom och annor med brödhrom, huart* ('jedes', 'jede Gestalt') *tvärs moth andra, uplyftandes sin anlethe till belåten* ... Jeder Zweifel über das Genus von *chor* an dieser Stelle wird schon dadurch ausgeschlossen, dass in dem vorhergehenden Teil des Textes die Verbindungen *then choren* und *inne i chorenom* vorkommen. Söderwall zitiert die Stelle unter *kor* (S. 684), das seiner Angabe nach als '*m. och n.*' auftritt, nimmt aber zu der Form *annor* dort nicht Stellung und übergeht auch sonst diesen von ihm selbst abgedruckten Beleg für männliches *annor*.

Es gilt nun auch, die weibliche Einzahl- bzw. sächliche Mehrzahlform *annor* ins Auge zu fassen. An dieser wird im allgemeinen zäh festgehalten. Ich notiere als Beispiele aus den Birgitta-Hss. die folgenden Stellen:

A) Aus Sthlm. A 5 a:

α) F. Sg.

(5. B., Kap. 26 [Extr. 31]) 2, 337, Z. 16 f.: *Annor dörrin* (Secunda porta).

(6. B., Kap. 87) 3, 203, Z. 30: *än annor ond lokt* (aliis fetoribus).

(8. B., Kap. 27 [4, 104]) 3, 358, Z. 21 ff.: *Än annar konungin thänkir swa ... Annor² röstin* ... (Alter vero rex taliter cogitat ... (Secunda vox ...)

(8. B., Kap. 34 [4, 74]) 3, 378, Z. 8: *Annor³ dygdh* (Secunda [virtus]).

Ebdt. 385, Z. 23: *Annor⁴ bönin* (Secunda oratio).

¹ Hg. nach späteren Hss.

² A 44 *annar*.

³ A 44 dasselbe.

⁴ A 44 *annar*.

(8. B., Kap. 37 [2, 11]) 3, 393, Z. 24: *Annor*¹ *röst* (Secunda vox).

Ebdt., 394, Z. 21: *Annor*¹ *röstin* (Secunda vox).

(8. B., Kap. 48) 3, 419, Z. 17: *Annor*¹ *sak* (Secunda [causa]).

Ebdt., 423, Z. 8 f.: *Annor*¹ *rätuisa* (Secunda iustitia).

(8. B., Kap. 50 [4, 45]) 3, 453, Z. 30 f.: *Annor systorin* (Secunda ... soror).

β) N. Pl.

(4. B., Kap. 76) 2, 149, Z. 9: *som afläggir annor ärende* (qui exoccupat se).

(4. B., Kap. 138 [Extrav. 89]) 2, 254, Z. 19 f.: *annor thry andbudh* (tria ... instrumenta).

(5. B., Kap. 7) 2, 290, Z. 23: *annor tholik thing* (omnia).

(8. B., Kap. 34 [4, 74]), 3, 373, Z. 20: *bära annor*¹ *riddarlik klädhe* (tolerare ... reliqua militaria indumenta).

Ebdt., 374, Z. 9: *annor*¹ *klädhe* (reliqua).

(8. B., 41 [4, 3]) 3, 398, Z. 28: *Mällan annor*¹ *thing* (keine Entsprechung im Lat.)

B) Aus Sthlm. A 44:

Vgl. die oben unter A) bezeichneten 8 Stellen.

Ferner (8. B., Kap. 27) 4, 316, Z. 16: *Annor*² *diur* (Bestiae ... aliae).

C) Aus Sthlm. A 33:

α) F. Sg.

(1. B., Kap. 18) 1, 55, Z. 11: *annor väggin* (Secundus paries).

(1. B., Kap. 31) 1, 94, Z. 25: *Annor*³ *lilian* (Secundum [lilium]).

(1. B., Kap. 36) 1, 109, Z. 5: *Annor*³ *miskund* (Secunda misericordia).

¹ A 44 dasselbe.

² A 5 a *Annar*.

³ Cod. Oxenstiern. dasselbe.

(2. B., Kap. 6 [2, 14]) 1, 240, Z. 22 f.: *Nw är annor likamlik läti ok annor andelik* (Alia enim est desidia corporalis, alia spiritualis).

(3. B., Kap. 13) 1, 341, Z. 13 ff.: ...*fyra synde ... Annor är girj til wärldz ägho* (... peccata sunt quattuor ... Secundum est cupiditas ad possessiones mundi).

(3. B., Kap. 21) 1, 371, Z. 23: *Annor [gnistan]* (Secunda [scintilla]).

β) N. Pl.

(1. B., Kap. 18) 1, 54, Z. 15: *annor gooz* (Alia ... bona).

(1. B., Kap. 26) 1, 81, Z. 16 f. *annor siw godh thingh* (alia septem bona).

(1. B., Kap. 49 [lat. 4, 132]) 1, 159, Z. 23: *annor iärtekne* (alia mirabilia).

(2. B., Kap. 9 [17]) 1, 252, Z. 22 ff.: ...*jnsände han annor tw j hans hiärta Först at thänkia laghin wara ... othologh* ... (... immisit cordi eius alia duo, primo ... cogitare legem ... intolerabilem).

(2. B., Kap. 18) 1, 289, Z. 18 ff.: *än thot thz är dyrare at köpa än annor, tho är thz fäghra än annor swa at vtan thz synis äru ängin annor thing faghir* (Haec [sc. abstinentia a concupiscentiis] sicut carior ceteris sic etiam pulchrior est aliis, in tantum quod sine ea nulla videtur alia virtus esse pulchra).

D) Aus Berlin 3762:

α) F. Sg.

(Rev. extrav. 13 [8]) 4, 58, Z. 18: *owir all annor creatur* (per omnem aliam creaturam).

(Rev. extrav. 46 [40]) 4, 110, Z. 3 f.: *Annor frukten* (Secundus fructus).

β) N. Pl.

(Reg. Salv. Einl., Kap. 3) 4, 7, Z. 5: *bland annor thing* (inter omnia).

Dagegen fand ich nur wenige Stellen, wo für die weibliche Einzahl- bzw. sächliche Mehrzahlform *annar* geschrieben wird:

Aus A 5 a (2 Beispiele):

(8. B., Kap. 34 [4, 74]) 3, 384, Z. 2 ff.: ... *fyra andelik ful-compnise Första är at the som döpas frälsas fran diäftenom ... Annar*¹ *är at the rensas aff adams synd ...* (... quattuor effectus spirituales. Primus est, quod baptizati liberantur a diabolo ... Secundus est, quod purgantur a peccato originali ...).

(8. B., Kap. 27 [4, 104]) 3, 357, Z. 24: *Annar*² *diwr* (Bestiae ... *aliae*).

Aus A 44 (3 Beispiele):

(8. B., Kap. 27 [4, 104]) 4, 317, Z. 13 ff.: *annar konungin ... Annar*³ *röstin* (Alter ... rex ... Secunda vox).

(8. B., Kap. 34 [4, 74]) 4, 343, Z. 10. Sieh oben unter »Aus A 5 a« und Anm.

Ebdt., 344, Z. 30: *Annar*³ *bönin* (Secunda oratio).

Aus A 33 ein Beispiel, bei dem die Annahme einer Verderbnis sehr nahe liegt.

(1. B., Kap. 36) 1, 109, Z. 13 ff.: *Thry manna skipilse äru j wärlidinne Eet(!) är thera skipilse hulke som ... Annar(!) är thera skipilse hulke som ... Thridhia skipilse är thera hulke som ...* (Nam tres sunt status. Unus eorum, qui ... Secundus est eorum, qui ...). Cod. Oxenstiern. hat *Eet* und *Annat*. Söderwall bemerkt zu *skipilse*: »n vanl. pl. samt f.« Er führt in dem betr. Artikel auch unsere Stelle an, aber ohne das *annar* zu erklären. Es sieht wohl so aus, als ob *skipilse* hier sächliche Einzahlform wäre und *Annar* ein Schreibfehler.

Gerade die Hs. A 33 also, die an den männlichen Formen *annor* so reich ist, bot mir kein sicheres Beispiel für ein weibliches (sächliches) *annar*.

In diesem Zusammenhang muss man wieder auf Konungastrelsen hinweisen, wo ein weibliches *annar* vorkommt (vgl. A.

¹ A 44 dasselbe.

² A 44 *Annór*.

³ A 5 a *Annor*.

Noreen, a. a. O.), ferner darauf, dass auch in Västmannalagen die sächliche Mehrzahlform zweimal *annar* lautet. Schlyter hatte diese Formen mit 'male' bezeichnet, Siljestränd (Ordböjningen i Västmannalagen II) hatte sie mit zwei Rufzeichen versehen.

Ich fand die weibliche Form *annar* ferner — sporadisch — in anderen Schriften. Vgl.:

Erikskrönikan, Hs. A (1470—1480), V. 594: *Annar heet jwttä oc annor agnis.*

Lucidarius, Red. B., cod. Holm. A 58, Übersetzung von Jöns Budde (1487), hg. von Geete, SFSS. 33 (Svenska kyrkobruk under medeltiden), S. 144, Z. 29: *Annar synden.*

Svenska Medeltids-postillor IV, hg. von Geete, cod. Ups. C 35 (Vadstena, Ende des 15. Jhdts), SFSS. 23, S. 112, Z. 19: *Annar gudz miskundh.*

Alanus de Rupe, Jungfru Marie Psaltare (Vadstena, 1534), hg. v. Geete, SFSS. 48, S. 271, Z. 15: *Annar drothninghen är wänskapsens dygdh.*

Dazu kommt ein Zitat aus Svenska Böner (sieh Supplement zu Söderwall).

* * *

Bei der Beurteilung unserer Formen gilt es natürlich, zwischen Schreibung und Lautung zu unterscheiden. Dass ein Schreiber unter dem Einfluss der ihm vertrauten Schriftbilder *annor* und *annar* versehentlich einmal *annor* statt *annar* oder umgekehrt geschrieben habe, ist an sich nicht ausgeschlossen. Aber eine derartige Erklärung darf man wohl doch nur ausnahmsweise heranziehen. Wenn für *annar* in so weitem Ausmasse *annor* eingetreten ist, muss dies vielmehr auf einer sprachlichen Veränderung beruhen.

Wie ist aber das Nebeneinander der verschiedenen Schreibungen zu werten? Wir finden eine ganze Reihe von Stellen, an denen die Schreibungen *annar* und *annor* für den N. m. in enger Nachbarschaft auftreten, so Bir. 1, 162, Z. 15 ff.; 1, 397, Z. 11 ff.; 2, 147, Z. 24 f.; 3, 335, Z. 20 ff.; 4, 124, Z. 10 ff.; 4, 177. Stek-

ken da in den verschiedenen Schreibungen auch verschiedene Lautungen oder kämpft eine neue, dem einen veränderten Phonem — mehr oder weniger — Rechnung tragende Schreibung mit einer älteren, herkömmlichen? An rein orthographischen Varianten sind bekanntlich manche von den alten Hss. reich, Schreibungen wie *oc* und *ok*, *thw* und *thu*, *ärudhe* und *ärfwodhe* findet man in demselben Satze. Allerdings wurde nachgewiesen, dass in gewissen altschwedischen Texten wirklich Formdubletten vorkommen. Emil Olson hat dies z. B. in seinen »Studier över rimmen i den fornsvenska Flores och Blanzeflor» (Festschrift till Söderwall, S. 45 ff.) gezeigt. In den Reimen dieses Gedichtes erscheint z. B. je nach Bedarf als Inf. des Verb. subst. bald *vara*, bald *væra*. So reimt *vara* mit *fara*, z. B. ³¹/₃₂, ²²¹/₂, ⁵⁰⁷/₈ (nach Olsons Ausgabe SFSS. 46), aber *væra* mit *thære*, z. B. ¹²⁷/₈, ¹⁷⁴³/₄, oder mit *æra* (3. pl. ind.) ¹⁰⁴⁵/₆ u. dgl. Da liegen die Verhältnisse doch wohl so, dass der Verfasser oder der Schreiber beim Sprechen im allgemeinen stets die eine Form gebrauchte, aber die andere kannte und sie dort benutzte, wo sie ihm zum Reim verhalf. Dass aber die Schreiber der Birgitta-Hss. zwei verschiedene Spielarten einer Sprachform nahezu unmittelbar nacheinander gebraucht hätten — u. z. natürlich nicht etwa in stilistischer Absicht und wohl auch nicht je nach melodischen Wirkungen — ist jedenfalls nicht wahrscheinlich. Darum möchte ich annehmen, dass sich an unseren Stellen hinter den Schriftbildern *annor* und *annar* für dieselbe grammatische Funktion auch dieselbe — vorher neu aufgekommene — Sprachform birgt. Die betreffenden Schreiber benutzten beim Sprechen vermutlich im allgemeinen nur noch diese neue Form. Genau festzustellen, wie sie damals gelautet hat, ist schwer.

Erklärt haben sie A. Kock und A. Noreen durch Analogie (sich oben S. 109). Aber die Annahme, dass die männliche Form gerade bei *annar* durch die weibliche (sächliche) analogisch beeinflusst worden sei, ist nicht recht überzeugend. Dieses Gefühl dürfte auch A. Kock gehabt haben, der ja schon bei seiner ersten Erklärung der Form auch auf *någor* hingewiesen, bei der späte-

ren Formulierung jedoch *någor* an erste Stelle gesetzt hat. Damit will Kock wohl sagen, dass der analogische Einfluss von *nakor*, *nokor* ausgegangen und durch das weibliche (sächliche) *annor* verstärkt worden sei.

Zur Stütze dieser Annahme sei folgendes hervorgehoben: 1.) Die Wörter *nakor* (*nokor*) und *annar* haben lautlich und funktionell eine gewisse Ähnlichkeit. 2.) Sie berühren sich mitunter in der Bedeutung, da ja *annar* auch in dem Sinne von 'alius' verwendet wird. 3.) Bisweilen treten die beiden sogar als unmittelbare Nachbarn in derselben Wortgruppe auf. Vgl.

Södermanna-Lagen (SSGL. 4, 26), KkB. IX: ... *guðfæþer ok guðmoþer moghu i þrangum barn döþæ i watni ei i nocro andru.*

[Skåne-Lagen (SSGL. 9, 79) I 86: *nokær annar staþ* (Schlyter: 'alio quodam loco').]

Codex Bureanus (Stephens) 101, 14: *nokor annur* (d. h. *sikil*);
sieh oben S. 110.

'K. Eriks af Pommern bref om kungstomten invid klostret' [Vadstena] v. 14. 10. 1428. Geete, Småst. II 226, Z. 24 f.: *Tha hopadis os at wi matte swa wül wara kände som noghor annar.*

'Biskop Nils' Visitationsstadga för Vadstena kloster af jan. 1448'. Ebd. II 200, 16: *nokor annor ärende.*

'Stadga af 1461 för Vadstena klostres sysloman'. Bir. 5, 119, Z. 13: *thessin ällir nokor annar klostirsins troen tiänare.*

Ob man es aber bei der Entstehung des männlichen *annor* mit reiner Analogiewirkung zu tun hat oder ob gleichzeitig auch ein mundartlicher Lautwandel von Nebensilbenvokalen mitgespielt haben mag, muss die Dialektforschung entscheiden.

So hatte denn im letzten Teil des Mittelalters, jedenfalls in Östergötland, vielleicht auf einem grösseren Gebiet, eine neue Form dem männlichen *annar* mit Erfolg den Platz streitig gemacht. Eine alte Schreibgewohnheit forderte *annar*. Aber manche Schreiber standen stark unter dem Einfluss des gesprochenen Wortes; darum das Durcheinander bei den männlichen Formen in A 33. Andere wieder hielten zäh an der alten Schreibweise fest und jonglierten geschickt mit der bereits historischen Schreibung *annar*. Gerade

diesen geschah es dann ausnahmsweise einmal, dass sich ein *annor* am unrechten Platze einstellte. Damit ist wohl der Umstand erklärt, dass wir im ganzen oft *annor* finden, wo wir *annor* erwarten, das Umgekehrte jedoch selten.

Lund.

Hans Pollak.

Om Dahlstiernas språkform och dalsländskan nu.

Sedan Hesselman (1907) på litterära och språkliga grunder visat, att D. är författaren till *Giöta Kiämpawisa* om Kåningen å Herr Pädar och sedan Erik Noreen nu senast (1920—27) samlat, kommenterat och utgivit D:s dikter, har det blivit allt mera uppenbart, vilken förträfflig källa dessa dikter utgöra för kunskapen om det dalsländska folkmålet i slutet av 1600-talet.

Av de fjorton smärre och större dikter, som ingå i Noreens edition äro sex avfattade på latin, därav fem begravningsdikter och en bröllopsdikt. Av de återstående åtta på svenska skrivna äro fyra också begravningsdikter, varibland *Et wälförtiänt Beröm* (= WB) till Carl Liedeman (1691) är av stort intresse ur språklig synpunkt, då dess ämne inbjudit författaren att använda flera folkliga ord och ordformer. Han ger antydningar om herdellivet på Dal, han talar om folkvisor (»kämpavisor»), som sjöngos av vallpigorna, vilka kunde »många tiog» av dem, han talar om runstaven, vilken tjänade som kalender.

Ingenstädes är dock dialekten så framträdande som i *Giöta Kiämpawisa* (= GK) (1700 l. 1701). Men här tjänar den också ett stilistiskt syfte. Den folkliga tankegången, de breda folkmålsuttrycken och de »försvenskade» ryska namnen liksom hela idén med jungfrun Narva och hennes friare — en idé som fortfarande är produktiv i bevaringspoesin vid våra regementen — äro framprungna ur en folklig, drastisk humor och åsyfta att väcka en motsvarande stämning hos läsaren.

I *Kunga Skald* (= KS) (1698), *Saxa-Kalaas* (= SK) (1707) och *Den Trogna Heerden* (= TH) (mellan 1693 och 1698) förekomma här och där folkliga ordformer, så väl inuti versen som framförallt i rimmen. Av särskilt intresse är det parti i KS, där de bägge herdarna Tool på Ås och Giarmund Skald ömsevis

lovsjunga den store herden Hialmar (Karl XI). Det är str. 209—236 (v. 1665—1888). Betecknande för D:s realism är att denna skaldetävlan lokaliseras till en ort, som man ännu i dag tämligen väl kan igenfinna. Det är en »lund med tätt upwuxne gamle trää», belägen »emillen Bore-käll' och branta Långe-bräcka». Det senare är vägen ned från Örsfjället, på vilket Borekulle ligger. Omkring en km. norrut från Borekulle och omedelbart väster om vägen ligger gården Åsen, som kan ha varit Tools hem. I dessa växelsånger ges en skildring av herd livet, rik på åskådliga detaljer och lokalbetonade uttryck.

Att Saxa-Kalaas är skriven av D., synes mig Noreen ha gjort fullt sannolikt. Ehuru den liksom GK är en balladimitation, är dess stämman mindre bullrande, men så är den också skaldens veterligen sista verk. Utöver de av Noreen framdragna vittnesbörden till förmån för D. vill jag peka på likheten i tanke och uttryck mellan KS v. 574: *Förströör dem All i hoop som Fiär i Wästan-wäär* och SK v. 11: *Dhe skuddades uth som Fiäder i Wäär*. I bägge fallen är det fråga om fiender som nedslås av en konung. Märk också SK v. 85 *Dhe springa på Hallm: och dhe hoppa på Strå: Wärdarna deras undra der på*. Möjligen är detta en svensk-tysk ordlek, passande för D.: mot ty. *springen* och *Halm* svara sv. *hoppa* och *strå*.¹

Det litteraturspråk, som D. skriver, bygger på den äldre nysvenska skrifttraditionen, bibeln, lagboken och renässansens författare, att särskilt nämna Stiernhielm och Rudbeck. I översättningen av Den Trogna Heerden har han många germanismer,² hämtade från Hofmannswaldaus tyska övers. av det italienska originalet.

Royalismen, kärleken till det svenska riket och den dalsländska

¹ I sammanhanget påpekar jag, att leken *tämja stutar*, som omnämnes i SK 79, också är känd på Dal. Bonggren upptar från Håbol: "tämme stutar. Så hette en lek".

² T. ex. *Fälder* fält s. 195, *förtillia* utplåna s. 339, 371 (-s), *förstummar* tystnar s. 356, *föreliufer* vorlügt s. 390, *bereds* redan s. 396, *Land full Lycka* s. 410 m. fl.

hembygden och kärleken till det svenska språket och speciellt hembygdens munart, som är ett så starkt ferment i D:s diktning, är ju i och för sig ingenting förvånande hos en av stormaktstidens skalder, men kanske är det inte en tillfällighet, att denne författare samtidigt är »utlandssvensk», stationerad i den södra periferin av vårt stormaktsvälde, på tyskspråkigt område. Det gav honom distansen, från vilken Sverge och hans »hemfödda Dal» avtecknade sig med skarpare och mera särpräglade drag.

I viss utsträckning har D. liksom andra stormaktstidens författare fullt medvetet upptagit dialektord, det visa bl. a. de noter till KS, i vilka han förklarar vissa ords betydelse och anger dem som dalsländska eller västgötska, det visar också åtskilliga rim. Så konkret, frodig och realistisk som D:s stil är, var det väl f. ö. alldeles nödvändigt att gripa till dialekt. Dialektinslaget inskränker sig dock icke till ovanliga uttryck, det märkes också i ljudformen — accenten inbegripen — och böjningsformerna hos i övrigt vanliga ord.¹

D:s dialekt är utan tvivel språket i Örs sn i Nordals hd. I Ör föddes han 1661 och där stannade han förmodligen ända tills han kom på gymnasiet i Karlstad, vilket bör ha varit några år innan han inskrevs som student i Uppsala, vilket skedde 1677, då han alltså var 16 år gammal. Från sitt tjugonde år (1681) vistades han så gott som oavbrutet utomlands, i Livland och Pommern m. fl. tyska orter. D:s moder var också uppfödd i Ör. Hon var dotter till kyrkoherden där, Gunno Brynolphi Blutherus. Fadern Andreas Thorstani Eurelius, kontraktsprost i Ör, var ursprungligen västgöte.²

¹ Att D:s skrivningar dock måste bedömas med försiktighet framgår av en del fall, t. ex. KS v. 510: *Hoo, Som läüss de Ord*, KS v. 92: *Och hwarje Lapp, som ryys i norske kalle Tiäll*. Dylika r-lösa prés-former behöva inte ha varit hans talformer. De kunna bero på inflytande från bibeln. Vokalismen i *twijkan* 'tvekan' TH 310, *twijka* (r. m. *Lijka*) KS v. 1119, som nu är okänd på Dal — ehuru prefixet *tvi-* finnes i västliga socknar —, kan vara övertagen från Stiernhielms Hercules (1658): *twijkan* (v. 54).

² Se E. Noreens artikel om G. E. D. i Sv. biogr. lexikon.

Företar man sig att konfrontera D:s språkform med den nuvarande dialekten i Ör och övriga dalsländska mål, visar sig överensstämmelsen i det hela överraskande stor. Hade grammo-fonen varit uppfunnen för 200 år sen och D. talat in, låt oss säga växelsångerna mellan Tool på Ås och Giarmund Skald, tror jag att en Ör-bo från Åsen i våra dagar skulle ha känt igen både tonfallet, ordförrådet och ljudformen. Möjligen skulle han ha trott, att D. varit »västifrån». Det visar sig nämligen, att åtskilliga egenheter i D:s språk nu ha försvunnit ur Örs-målet, men finnas i socknarna längre västerut i Valbo och Vedbo hä-rader, i Bohuslän och på norska sidan.

Det är framför allt några sådana företeelser, som jag i det följande ville fästa uppmärksamheten på.

Men dessförinnan skall jag med hjälp av några ordkartor ge en kort antydning om dialektfördelningen på Dal.¹

¹ Ordkartorna och uppgifterna i övrigt om de olika Dalslands-målen grunda sig på dels egna uppteckningar sedan 1918 från Nösse-mark, Ed, Töftedal, Rölanda, Bäcke, Ödskölt, Tisselskog, Torrskog, Värvik, Laxarby, Tösse, Tydje, Ånimskog, Skållerud, Dalskog, Gun-narsnäs, Ör, dels på uppteckningar, förvarade i Inst. för ortnamns-o. dial.forskning i Göteborg från Ör, Grinstad och Järbo av G. Larson 1900—1901 (delvis otillfredsställande), Frändefors av E. H. 1930, Rännelanda av Maja Ericsson 1925, Valbo-Ryr av G. Himell 1919, Ödeborg av Folke Linder 1921, Lerdal av G. Drougge 1921, Färgelanda av Astrid Petander 1923, dels på uppteckningar förvarade på Landsmålsarkivet i Uppsala från Häbol av Jakob Bonggren, Edsleskog och Järbo av Maja Ericsson, dels på tryckt litteratur, framför allt Erik Noreens Årtemarksmålets ljudlära I (1915), Aug. Bonde-son, Historiegubbar på Dal (1886) och J. Henriksson, Plägseder och skrock bland Dalslands allmoge (1889). Från Frändefors har jag mottagit värdefulla upplysningar av fil. lic. Gösta Berg. Då ord-former citeras från Østfold (Åre-mark), Enningdalen, Fredrikshald äro de upptecknade av mig.

På ordkartorna äro sockennamnen förkortade på följande sätt: *Vedbo hd*: Bä—Bäcke, Ed, Ge—Gesäter, Hå—Häbol, Lax—Laxarby, Nö—Nössemark, Rö—Rölanda, Ste—Steneby, Tiss—Tisselskog, Torr—Torrskog, Töf—Töftedal, Vår—Värvik, Ärt—Årtemark, Öd—Ödskölt. *Tössbo hd*: Eds—Edsleskog, Frö—Fröskog, Mo, Ty—Tydje, Tös—Tösse, Åmål, Ån—Ånimskog. *Valbo hd*: Fär—Färgelanda, Hög—Högsäter, Jär—Järbo, Ler—Lerdal, Ryr, Råg—Råggård, Rän—Rän-

1. Norra Dal mot södra Dal. Motsättningen belyses av kartorna för orden *efter* prep., *eld* s.,¹ *kviga* s.,² *lång(e)* a.,³ *håg*⁴ och *råg* s.⁴ samt *skogsrå* s.⁵

2. Västra Dal mot östra Dal. Kartorna belysa orden *brun* a., *honung* s.,⁶ *hummel*, s. 'tvärträ för att sammankoppla skaklar', *kung* s.,⁷ *kvarn* s., *nock* adv. 'nog',⁸ *skadd(a)* s. 'dimma', *såg* s. 'verktyget', pl.-änd. *-era* gentemot *-ene* i ordet *kas* s. 'svedjeland', änd. *-a* gentemot *-a* i best. f. av ordet *bok* f.

3. Nordvästra Dal mot resten av landskapet. Kartor för orden *fågel* s.,⁹ *grind* s., *jämn* a.,¹⁰ *järe* s. 'stad i väv'.

4. Nordöstra Dal mot resten av landskapet. Kartor för orden *afton* s., *bröst* s.¹¹

5. Nordligaste Dal mot landskapet i övrigt. Kartor för *säga* v.,¹² inf.-änd. *-e* mot *-a* i övrigt.

---

nelanda, Torp, Öde—Ödeborg. *Nordals hd*: Dal—Dalskog, Gun—Gunnarsnäs, Ho—Holm, Jä—Järn, Skå—Skållerud, Ör. *Sundals hd*: Bol—Bolstad, Brå—Brålanda, Erik—Erikstad, Frä—Frändefors, Ge—Gestad, Grin—Grinstad, Ryr.

De bägge nordliga häraderna Vedbo och Tössbo bilda tillsammans den norra domsagan, de tre sydliga häraderna den södra domsagan.

¹ *Eld* TH 218.

² *Qwijga* (r. m. *stijga*) KS v. 1745.

³ *Dän kalla Winter-Natt är ändå länge nog* WB v. 86.

⁴ *Hog, rog* flerstädes.

⁵ *en Råa* KS v. 1677.

⁶ *Honning-söta* TH 228, *Honnigs Sötheet* TH 273. *Honnung* TH 294. *Honning* TH 363. Men även *Honing* KS v. 157, 343, *Säcker-håning* KS v. 1941.

⁷ *Kong* (r. m. *Ong*) TH 195.

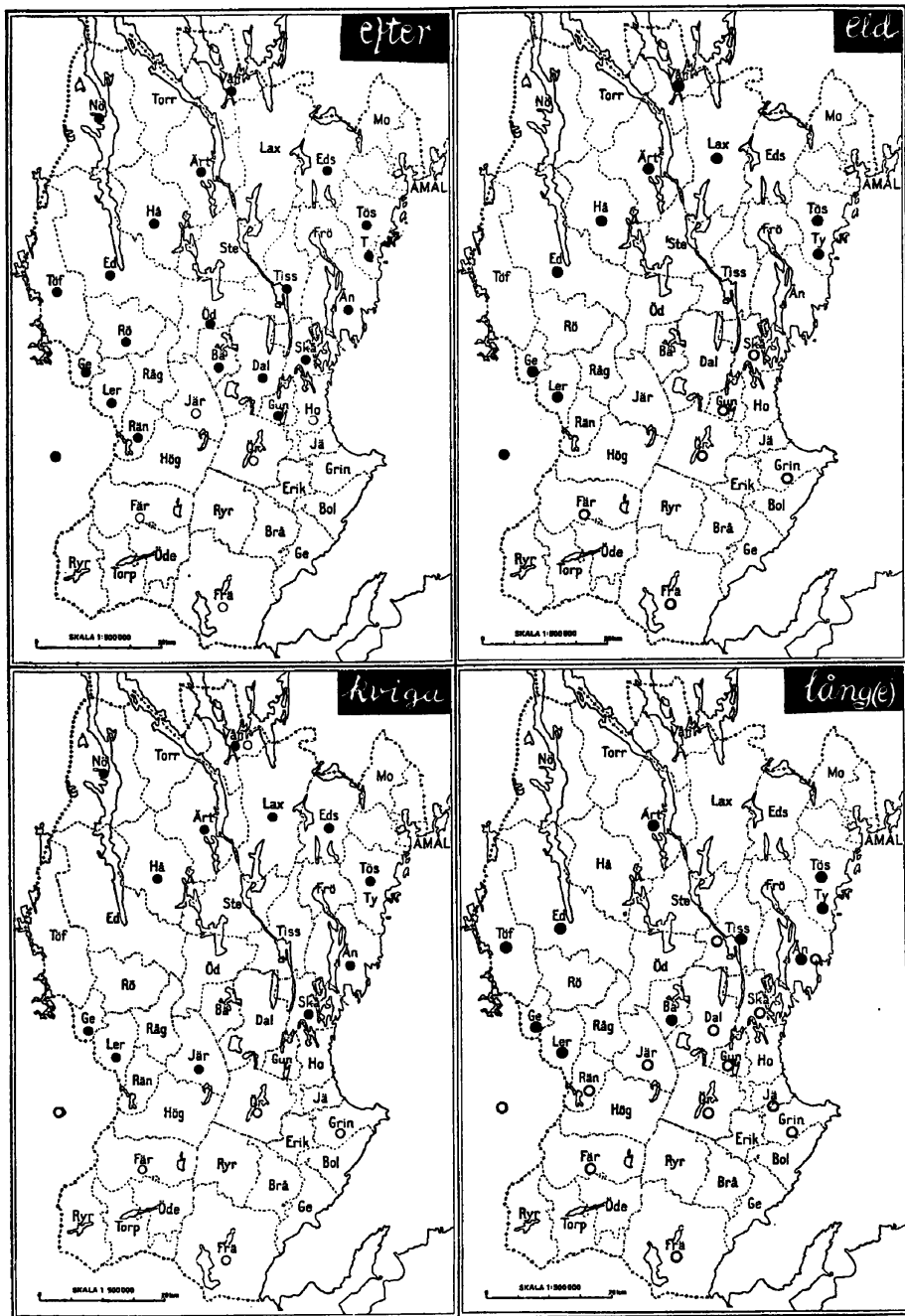
⁸ *nock* (r. m. *Bock*) TH 250.

⁹ *Fogel* (r. m. *Sogel*, 'sovel') KS v. 783, *Fogleboo* KS v. 1818.

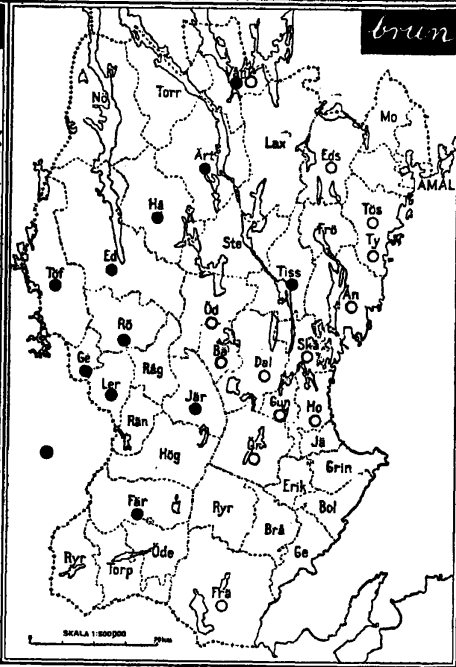
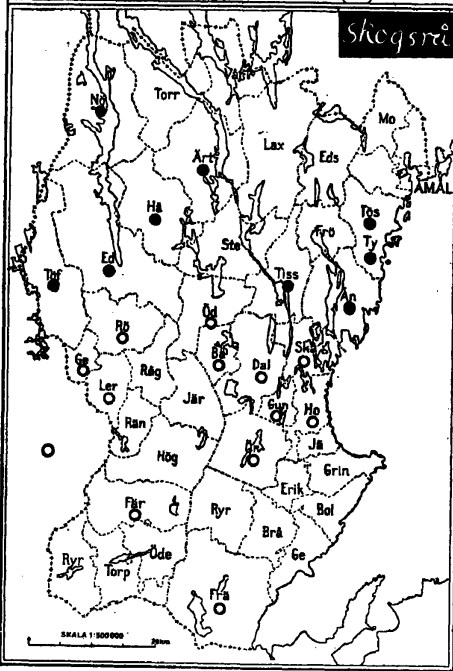
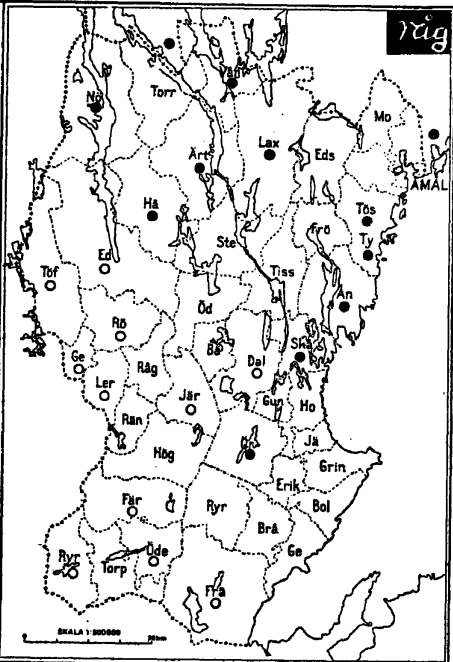
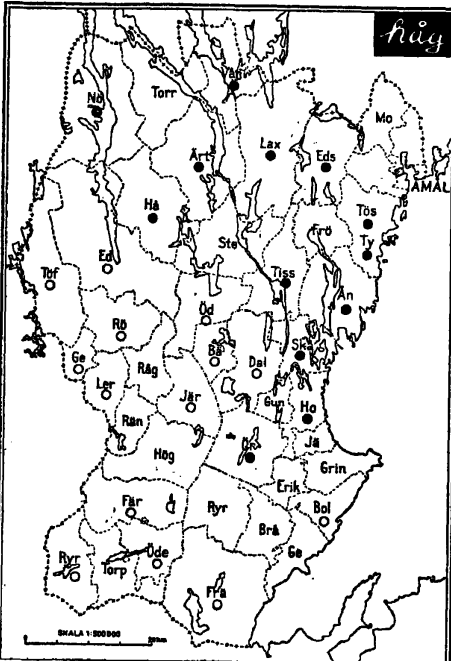
¹⁰ *jamntiocke Murar* GK v. 109.

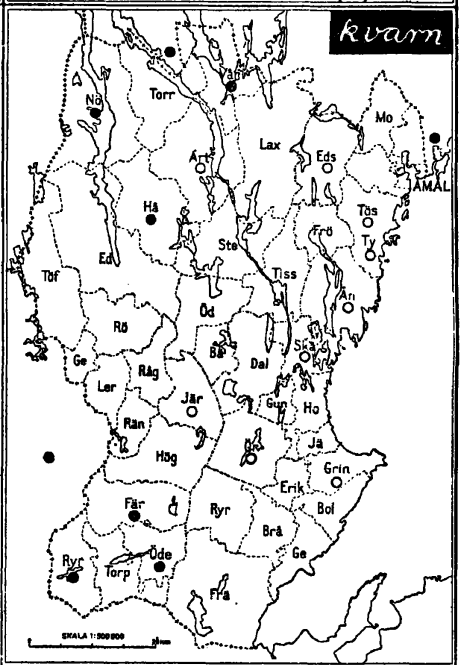
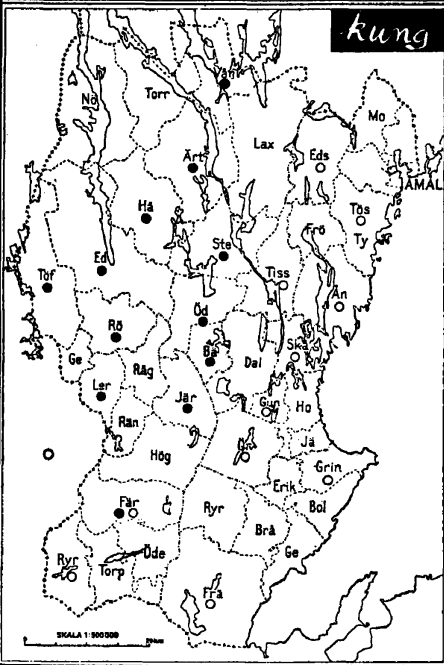
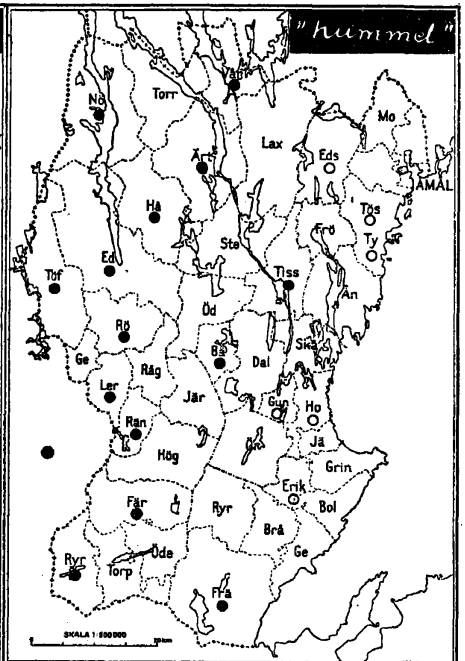
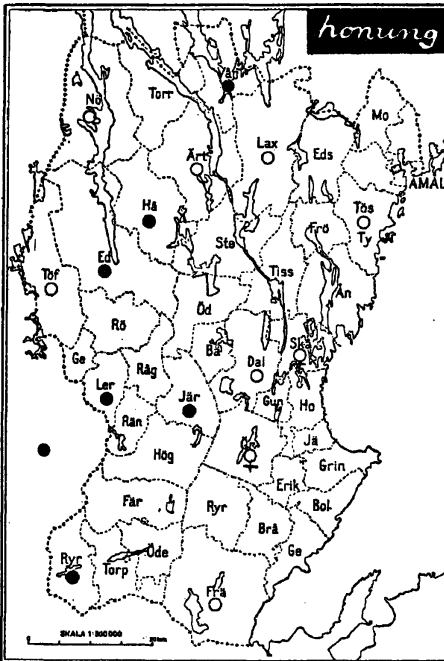
¹¹ *Bryste* (r. m. *lyste*) TH 215.

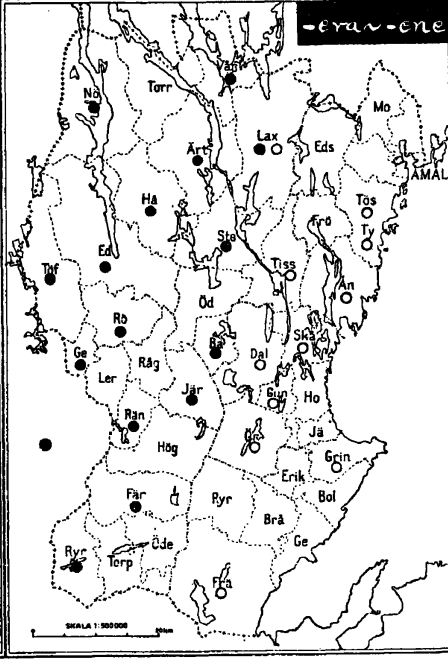
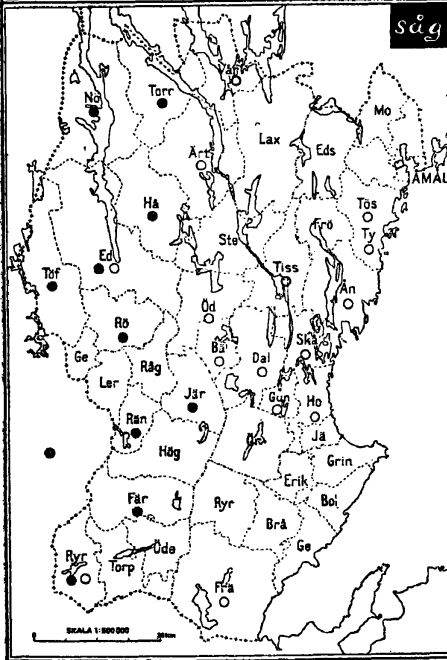
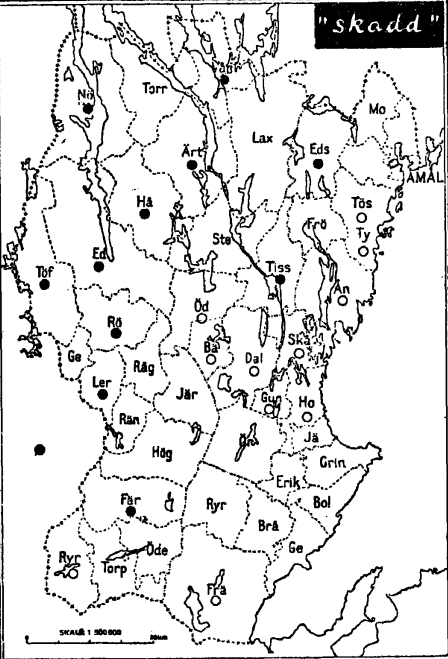
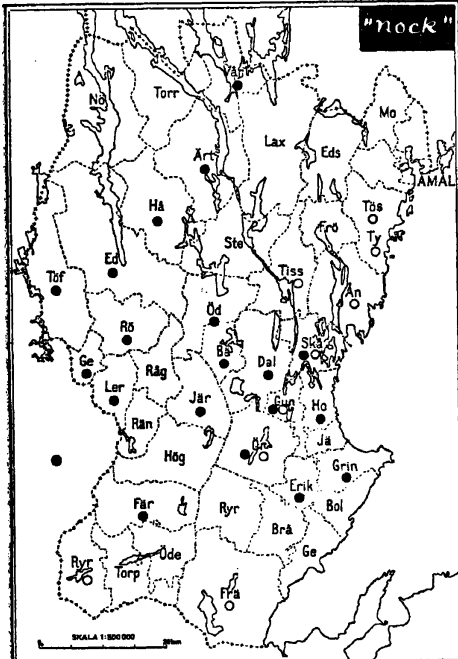
¹² *Seg: hvad är vårt Lijf?* KS v. 1249, *Seg: känner du wäl denne Man?* TH 390. Även skrivningar med *äg* och *äj*.

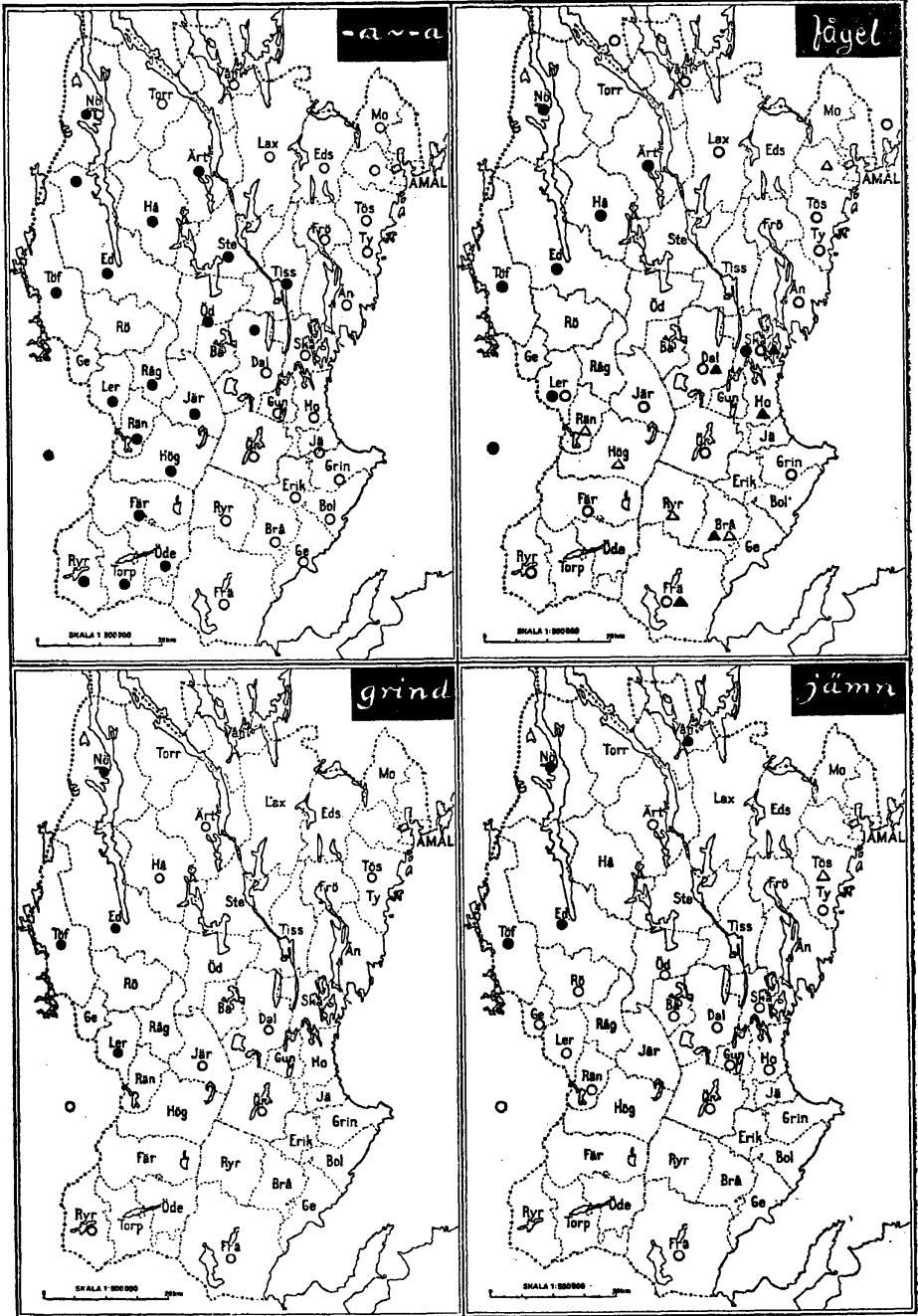

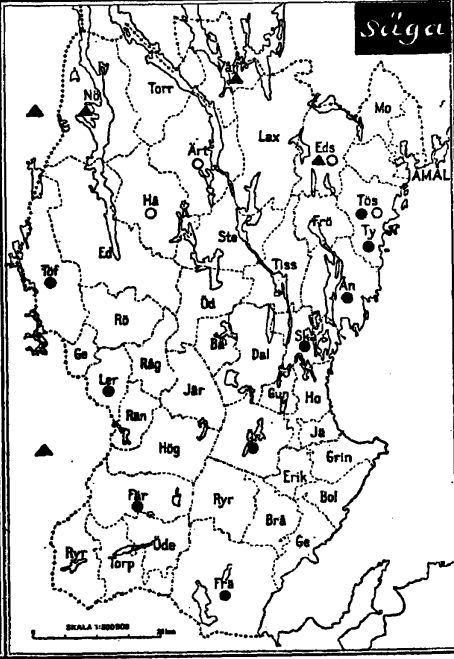
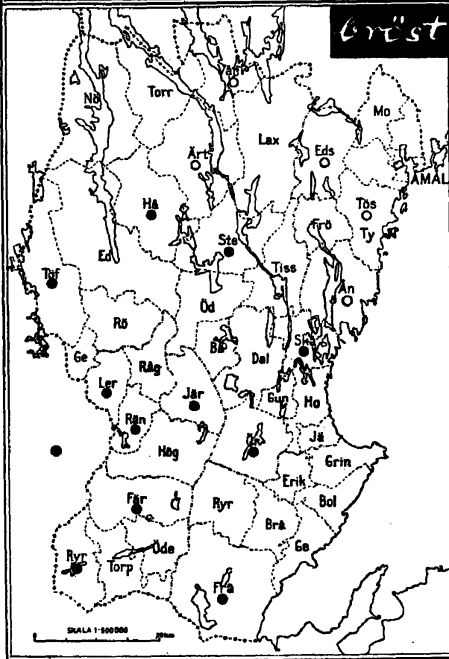
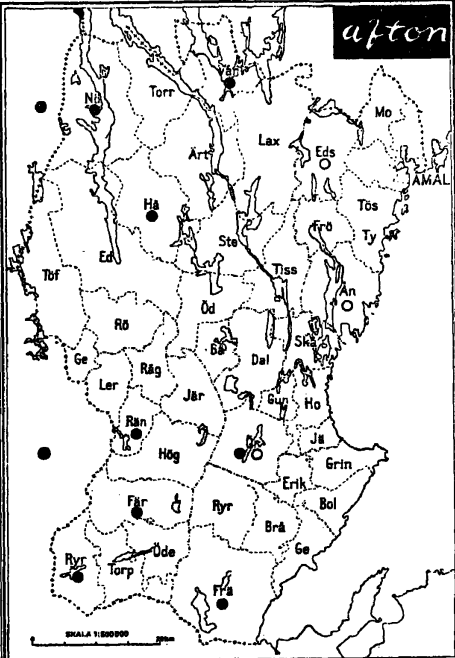
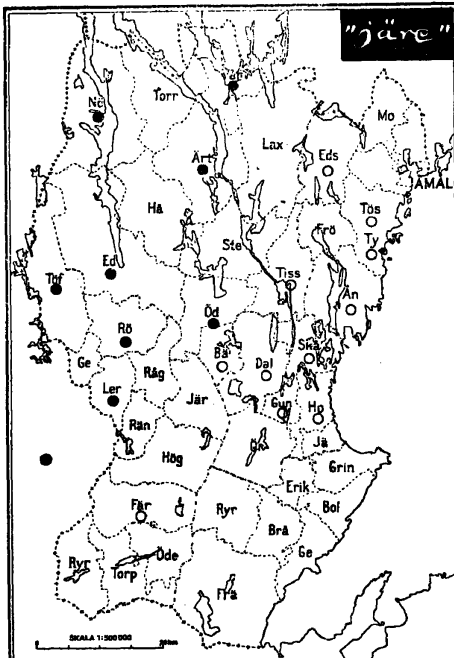

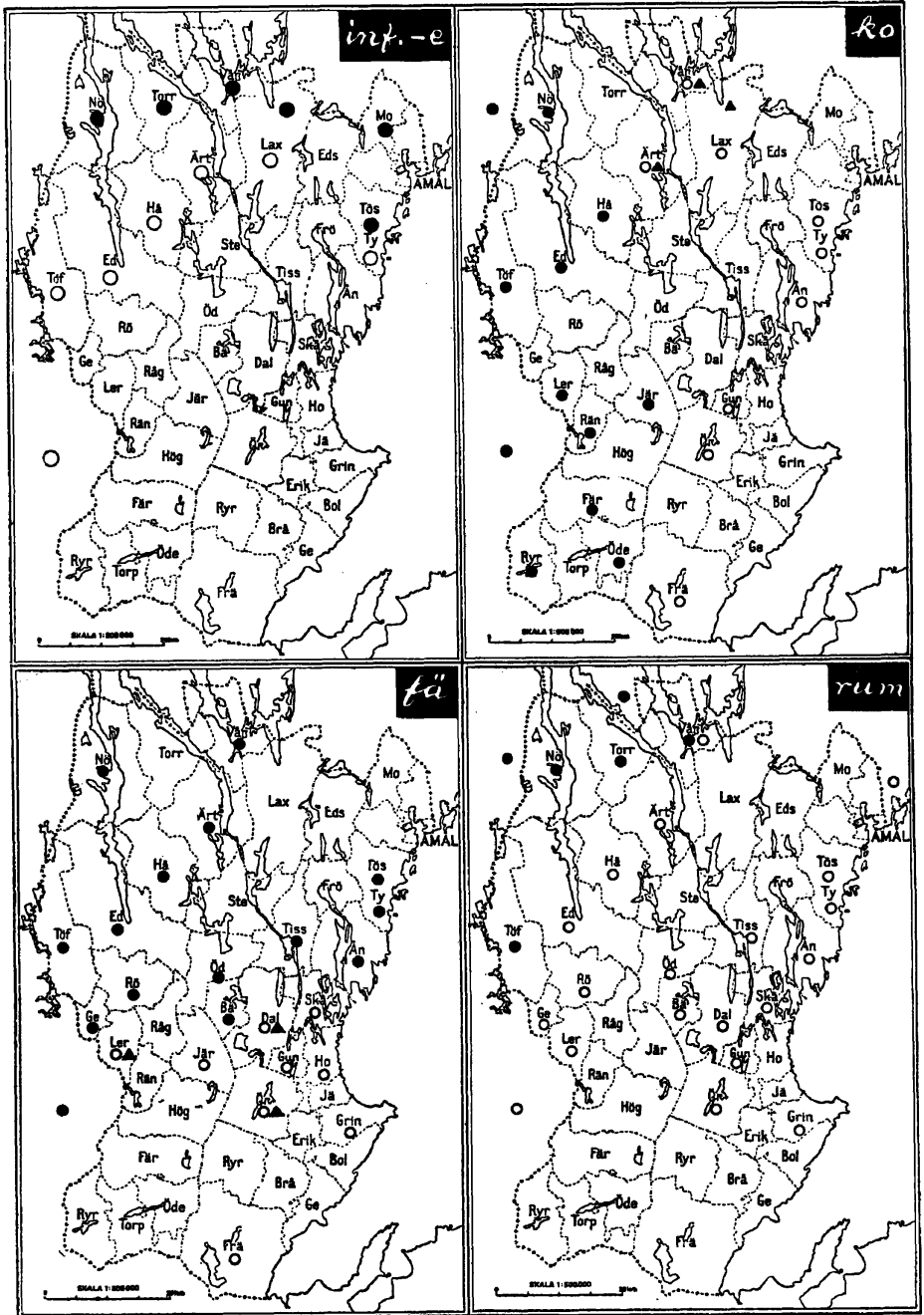

Förklaring till kartorna.

1. *etter*, prep. Svart ring = *etter*, vit ring = *ätter*.
2. *eld*, subst. Svart = *äl*, vitt = *el*.
3. *kviga*, subst. Svart = *kvega* (Nö[ssemark]: *kveje*, *kvejje*), vitt = *kviga* (Bhl. *kvijja*).
4. *lång(e)*, adj. i attributiv och predikativ ställning. Svart = *lång*, vitt = *länge*.¹
5. *håg*, subst. och 6. *råg*, subst. Svart = *hüg*, *rüg*, (*~ s*), vitt = *høg*, *rowg* (*~ γ*).
7. *skogsrå*, subst. Svart = *rå*, vitt = *row*.
8. *brun*, adj. Svart = *brøn*, vitt = *brun(e)*.
9. *honung*, subst. Svart = *haning*, *-ong*, vitt = *høning*, *hønning* (Skållerud, Ör).
10. *hummel*, subst. Svart = *hømmel*, vitt = *hammel*.
11. *kung*, subst. Svart = *kång*, vitt = *kwong*.
12. *kvärn*, subst. Svart = *kvan*, *kvün*, vitt = *kvan*.
13. *nock*, adv. Svart = *näck*, vitt = *nock*.
14. *skadd*, subst. Svart = *skadda skedd*, vitt = *skadda*, *skedd*.
15. *såg*, subst. Svart = *sag*, vitt = *såg*.
16. *-era ~ -ene*, pl. änd. Svart = *kasene*, vitt = *kasera*.
17. *-a ~ -a*, änd. best. f. fem. Svart = *bwka*, vitt = *bwka*.
18. *fågel*, subst. Svart = *foggel*, vitt = *fuggel* (*~ s*). Svart och vit triangel ange *ω*- och *ü*-former i ortnamnskommitténs uppteckningar.
19. *grind*, subst. Svart = *grin*, vitt = *grinn*.
20. *jämn*, adj. Svart = *jamn*, vitt = *jamn* (triangel = *jämn*).
21. *järe*, subst. Svart = *jare*, vitt = *järe*.
22. *afton*, subst. Svart = *äfta*, vitt = *afta*.
23. *bröst*, subst. Svart = *bryst*, vitt = *bröst*.
24. *säga*, verb. Svart = *segga*, vitt = *sejja*, *säjja*, triangel = *sie*.
25. *inf. -e*. Svart = *-e*, vitt = *-a*.
26. *ko*, subst. Svart = *ku*, vitt = *kω*, triangel = pl. *tjynner*, men sg. *kω*.
27. *fä*, subst. Svart = *fe*, vitt = *fä*, triangel = *fe*- i ssg, t. ex. *fegata*.
28. *rum*, subst. Svart = *romm*, vitt = *rümm*.

* * *

¹ Av Freudenthals uppt. efter Jan Halfvordsson, f. i Ed 1818 (Sv. Lm. 1914, s. 52, not 2) att döma skulle änd. *-e* tidigare ha förekommit i Ed.

1. *Till Biälle-koonars Tijd-fördrixf är skapt din Feela* KS v. 1709.

En direkt motsvarighet till denna form kan inte beläggas i dalsländskan nu. Paradigmet *ko* uppvisar emellertid en del egenomliga former, som möjligen ge nyckeln till förklaringen av D:s skrivning.

I öster (Tössbo och angränsande trakter av Vedbo samt Nordal och Sundal) heter det i sg. *ko*, i väster (resten av Vedbo samt Valbo) *ku*.¹ Plur. av ordet heter i öster *kor*, best. f. *kora*,² i väster råder en rikare växling:

Normal form är här *tjynner*, best. f. *tjynne* el. *tjynne*, men därjämte finnas *tjynnane* (Ryr och Lerdal i Valbo), *tjynnera*, *kur*, *kuar*, best. f. *kuane*, *kura*.

Den best. f. *tjynnane* i gränsocknarna till Bohuslän förutsätter en obest. f. *tjynnar*, som också är normalformen i Sörbygdén och Skee i Bohuslän. Änd. *-ar* (*-nar*, *-mar*) med akut accent tillkommer där konsonantstammar m. fl., t. ex. Skee: *bögar* av *bog* f. 'bok', *tännar* av *tann* f., *lusar* av *lus* f., *skonnar* av *sko* m., *täjjar* av *to* f. 'tä' osv. Ändelsen träffas också flerstädes i Norge. I sydöstra Østfold heter det likaledes *tjynnar* (Ross, Norske bygdemål VII, 14), liksom det heter *myssar* 'möss', *jässar* 'gäss', *tennar* 'tänder' (uppt. från Enningdalen).³

Av denna bohuslänsk-norska böjningsändelse finnas spår i gränsocknarna på Dalslandssidan, om också relativt sparsamt: *rännar* 'ränder', *nekar* 'kärvar' (Töftedal), *täane* 'tärna', *musar* 'möss', (Lerdal). Med grav accent — alltså anslutning till den starkt levande mask. *a*-stamsböjningen — äro upptecknade *jässar* (Rännelanda), däremot *jässer* i Järbo, vidare *täär* ~ *tär* (Håbol), *tänar*⁴ (Nössemark).

Om D:s skrivning *Biälle-koonars* motsvarar ett verkligt uttal

¹ Se kartan. Ungefär samma uppdelning råder för *bo* v., *bod* s., *gno* v., *so* s. 'sugga', *tro* v.

² I Tösse numera *konna*.

³ Till frågan om ändelsens uppkomst se Kock i Sv. Lm. I, 686.

⁴ Jfr med avseende på n:et även *skoner*, biform till *skor* (Håbol; enl. Bonggren).

— vilket icke är osannolikt — är den att bedöma med ledning av de här anförda norsk-bohuslänska formerna. Den är en blandningsform, då stamvokalen har sin rätta hemort i öster och ändelsen *-nar* i väster.

2. *det hördes Mijler Hundra!* KS v. 2032.

Mil eller *mill* (Valbo) ntr., saknar såsom måttsord överallt särskild pl.-änd. Detta är också fallet i Bohuslän, där eljes neutrer på kons. ofta ta änd. *-er* (jfr t. ex. Lindberg, Skee-målet s. 1). Även Østfold har denna ändelse, »især ved søen» (Larsen, Oversigt s. 40). Enstaka fall med denna neutrala pl.-änd. finnas också på västra Dal: *doner* 'saker' (Håbol, enl. Bonggren). I Nössemark: *yngnebryner*. Neutra på vokal, betonad eller obetonad, kunna också få änd. *-r*, t. ex. *trer* (Nössemark), *two möter* 'två möten', *føuser* 'fähus' (Lerdal). Jfr hur D. skriver *Rijker* i rim KS v. 407 och 1445, men inuti vers *i alle Rijke* KS v. 1531.

3. *uhr låge molnar lyste* KS v. 1389.
din Wredes sorg-Molnar TH 380.

Moln är hos D. neutrum, såsom framgår av *ett moln* KS v. 589. Ordet förekommer även KS v. 1626 (*Molln och Jord*), men genus kommer ju där inte fram. Detta ord var för D. sannolikt icke folkligt utan litterärt, ty i den moderna dalsländskan heter ordet så vitt jag kunnat finna överallt *møl*, ntr., pl. = sg. Vid sidan därav förekommer *sky* (även *skymsl*). Sannolikt är detta det genuina ordet (jfr Bohuslän, varifrån Nilén, Sörbygdens och Lindberg, Skee uppge *sky*, Nilén därjämte även *mün* ntr.). *Mol* f. 'smaa adspredte Skyer' finns emellertid även i Norge (Innhordland, *Aasen*; även Ross har funnit ordet, men såsom ntr.). I sin kommentar till D. påpekar Noreen, att *moln* i Västergötland är fem., enl. Hof s. 49 (*mólnenn honn*, pro *målnett dät*). Hofs form stämmer med avseende på genus med förhållandena i den moderna västgötskan. Enligt Sandström ö och ü s. 9, 34 har centralvästgötskan nu *mød* fem. (varianter äro *müde* n.

och *mu* fem.). Halländskan har likaledes *mü* fem. (Kalén, Ordbok över Fageredsmålet). Frågan kompliceras ytterligare, då västgöten Runius behandlar ordet som mask.: *Thenne molnen kunde väl nu ... inte synas* Dudaim II, 218 (omkr. 1713).¹ Andra belägg ur äldre litteratur,¹ som uppvisa annat genus än neutrum, äro: *vthur den målmen der den war sluten* Urban Hiärne, 2 Anledn. 184 (1706), *Himmelen är ... fri från Molner* Bliberg, Acerra Philol. 25 (1737). Bibeln 1541 har däremot *itt moln*, t. ex. i 2 Mos. 34, 5.

D:s skrivning *molnar* är väl en förlägenhetsform. Genus och böjning av detta ord hade icke stadgat sig på 1600-talet, och han har förkastat den dalsländska dialektformen *msl*, neutr. Man kan tolka *molnar* såsom neutr. plur. En sådan änd. förekommer jämte *-er* i Bohuslän och Østfold, t. ex. *ænebrynnar* 'ögonbryn' (Skee) och *spännlåkane* 'spannlocken' (Enningdalen). Även på Dal äro några sådana fall antecknade, nämligen *na små krypar* (akut acc.) 'några små kryp', *koņar* 'korn, om sporerne på lavar', *na vitekålar* 'några vitkålsplantor' och *bruskane* (grav acc.) 'brosken', samtliga exempel från Lerdal, gränssocken mot Bohuslän.²

I detta sammanhang kan nämnas, att D. har pl. *-ar* även till ett annat neutr. subst. Han skriver *i skuggiga spiltar* (icke i rim) Eric Liedeman s. 1. Ordet är belagt endast på detta ställe, och möjligheten finns ju, att det är feltryckt. Han kan ju ha avsett *spiltor* av sing. *spilta* fem. På hela Dal, i Bohuslän (åtm. norra) och n. Halland (Fagered) är emellertid detta ord neutr. (*spilt*).

4. Och swarte **Smedar** draa smält Silfwer under Stää KS v. 774.

Övergång till *a*-stamsböjning av detta subst. kan konstateras också i Häbol (*smear* ~ *smeer*) och Torrrskog i Vedbo samt Rännelanda i Valbo. I Ör, Frändefors m. fl. däremot *smer*. Av en annan *i*-stam, *led* 'fotled' är pl. *leane* antecknad från Ör och

¹ Enligt SAOB:s excerpter.

² I Bohuslän kunna också ntr. av typen *dike* få *-ar* i plur.: *digar, digane* (Lindroth SIOD II, 38). Det gäller bl. a. Lane hd, som gränsar till Dalsland.

Lerdal. I SAOB:s samlingar finnas några belägg för pl. *smedar*, bl. a. från Oedman, Bohusl. 79 (1746): *Sagor om Smedar, så i Högar som Bärq.*

5. En egenhet i D:s verbböjning äro de talrika exemplen på pret.-änd. *-te, -t* i st. f. riksspråkets *-de, -d*. Jag syftar på sådana fall som *befalte* impf. TH 211, *beställte* impf. (r. m. *fälte* impf.) KS v. 37, *fyllte* impf. TH 402, *fylltes* impf. (r. m. *stältes*) KS v. 1632, *fyllte* perf. ptc. KS v. 1917, *Flaska ... fyllt* perf. ptc. TH 379, *fällte* impf. GK v. 501, *fälte* impf. (r. m. *Hiälte*) GK v. 417, *så moofällt en Pijga* GK v. 222, *förgylte Naaf* perf. ptc. KS v. 1858, *sin Förgylta Koger* TH 327, *den förgylta Flaskan* TH 380¹, *förgällte* 'gav vedergällning' KS v. 167, *Sorgfällt som jag var* KS v. 1637, *spänte* impf. KS v. 950, (r. m. *wänte* 'väntade') KS v. 27, KS v. 2109, *stälte* impf. (r. m. *Hiälte*) GK v. 502, *ställt* perf. ptc. (r. m. *Fält*) KS v. 1058, *uppfyllt* perf. ptc. (r. m. *stilt*) TH 216.

Ett par av exemplen från TH kunna i och för sig vara germanismer, hämtade från den tyska förlagan. *Befalte* kan däremot icke vara tyskeri, ej heller finns det något skäl för D. att gripa till den tyska änd., då han rimmar *bestälte* med *fälte*. Saken blir naturligare, om vi kunna räkna med att D. kände denna änd. *-te* i dialekten. Som bekant utgör änd. *-te* i den svaga verbböjningen ett iögonenfallande drag för nordbohuslänskan (Lindroth SIOD II, 24). Det heter sålunda i Skee och Sörbygd *ställte, fyllte, fällte* osv. Änd. *-de* är helt försvunnen, även *trodde* heter där *trutte*. Också i Østfold finnas ex. på *-te* i st. f. *-de*, t. ex. *hängte* 'hängde', *ajte* 'ägde' i Aremark; flera exempel från trakterna omkring Oslo anföras av Skulerud i Festskrift til A. B. Larsen s. 68 f.

Numera finnas ringa spår av denna egenhet på Dal. Från Nössemark känner jag *sällte* 'sälde' och från Töftedal *läte* 'lärde', *tsje* 'tälde', formerna antecknade efter två kvinnor, f. på 1830-

¹ Detta lånord har dock i och för sig ingen beviskraft; se SAOB s. v. *förgylla*.

talet. Vidare från Ed: *bana ble bykkt* 'banan blev byggd'. Henriksson, Plägseder och skrock, vars dialekt närmast är Dalskog (enl. uppgift av förf.) har *befallte* impf. s. 51, 72, 76 och *begärte* impf. s. 71, 72. Bondeson, Historiegubbar på Dal skriver *förgyllte bokstäver* s. 323 (2 ggr), *begärte* impf. s. 326, 349, 353, 359, *befallte* s. 334 efter Johannes Andersson i Backamyren, Gunnarsnäs, f. 1828 i samma socken, och *förjyllte* 'förgylld' efter Johannes Glader på Tomtemaden i Högsbyn, Ör, f. 1812 i samma socken. Dessa exempel äro undantag, men måhända visa de, sammanställda med D:s skrivningar, att den bohuslänsk-norska änd. *-te* förr haft större räckvidd inom Dalsland.

Det kan påpekas, att *t* gärna uppträder i st. f. *d* även i perf. ptc. av 1 sv. konj. Jag har hos D. antecknat mer än 30 fall av typen *Jag weet at hon wist är med Coridon förlåfwat* (r. m. *är iag ... begåfwat*) TH 316, *en utsläpbat Kropp* TH 366. På det område inom Dalsland, där adj. bevarat svarabhaktivokalen (*länge* 'lång'; se kartan s. 132) förekommer också ännu i dag *t* i denna ställning. Från Henriksson anför jag *hon hade blefve ... fångate* s. 52, *bedröвате* s. 59, *förargate* s. 70, *kallate* s. 77 m. fl.

6. *Där drefs i hoop Folck, som man plä drifwa Fee* (r. m. *tree*, räkneordet) GK v. 148.

Numera heter det inte *fe* i Ör. Den götiska vokalismen har trängt fram något längre norrut, såsom framgår av kartan (sid. 138). Däremot har *e*-vokalen bibehållits i ssgar, såsom *fegata*.

7. *hwars Åhr haa gett Wijsheet och Åhra Rom* (r. m. *om* och *Christendom*) KS v. 898.

på detta rommit (r. m. *kommit* och *förnommit*) KS v. 1429. Ytterligare ex. KS v. 1892 och TH 284. Jfr även om detta ord Hesselman SoS 7, 225 och E. Noreen, Samlaren 1915, 46.

Uttalet med *ω* förekommer numera endast på nordvästliga Dal, såsom framgår av kartan s. 138. Däremot heter det *skomm* 'skum' över hela landskapet från Nössemark till Frändefors. I Østfold *romm* (Aremark), likaså i Skee, däremot *rumm* i Sörbyg-

Bergman: Om Dahlstiernas språkform och dalsländskan nu. 145
den. Värmland har *romm* i Nordmarks hd, men Gillberga och
Näs hd ha *rumm*.

8. *De Fånar här i Skoug, som sin Kropp illa Skiula* KS v. 1535.

Detta ἀπαξ λεγόμενον är kanske inte en uttalsform men väl en på 1600-talet allmänt brukad stavning i jordeböckerna m. m. för Dal, såsom framgår av SOÄ. I Örs socken finns en gård *Skogen*, namnet nu uttalat skøyen, men skrivet i jb. 1683 och 1695 *Skougen*. I Bohuslän och Østfold¹ råder ju nu diftong i denna ljudförbindelse. I Dalsland saknas diftonger nu — med undantag för vissa ord i Nössemark —, men det är inte utslutet, att sådana tidigare förekommit även på Dal, åtminstone i dess västliga del. Det frikativa *g*, som förekommer i s. domsagan (Valbo, Nordal och Sundal) och i sydvästliga delen av Vedbo får väl bedömas såsom ett diftongens förstadium eller en försvagad utlöpare av denna,² och den språkgräns som riksgränsen Sverige — Norge nu utgör, har väl inte alltid varit så skarp.³ En viss tendens till förkortning av lång vokal framför *g* och *v*, som väl står i något samband med diftongeringen kan iakttas i Vedbo och Valbo, t. ex. *hoggball* n.⁴ 'tiden mellan två andtider' (Färgelanda), *plugg* 'plog' (Nössemark), *duvva* 'duva', *gruvva* 'gruva' m. fl. (Håbol).

9. *Doch som jag mine Lamm ey länge sedan kiörde*

Till Wattn i grääs-full Äng på mitt Hemfödda Daal KS v. 1666.

Den Dagen leddes ey Drag-oxe eller Stuut

Till Wattn; och inte Krääk fick någon Tår att dricka KS v. 1755.

---

¹ Över huvud i de norska kustmålen på Østlandet (Vikske mål enl. Larsen) och även i viss utsträckning i Østerdalen (Larsen, Oversigt s. 38 och 44).

² Jfr att i norra Østerdalen försvagningen av *g* inte går så långt som i dess södra del, 'så *g* kun bliver en blød blanding af et svagt *g* og et svagt *v* (*w*)' (Larsen, Oversigt s. 44 f.).

³ Jfr Bergman i Festskrift till Axel Kock s. 100 ff.

⁴ Eljes *högball*.

Alexandrinerna bli mera lättflytande, om man här läser *vann* eller *van*.¹ Nu heter ordet över hela Dal *vatten* el. *vattn*, sålunda alltid tvåstavigt. I Ör finns emellertid en gård med namnet *Sköttévatten*, nu uttalat *fötavåtn*, men tidigare skrivet i jb. *Skideuanth* 1540, *Skydeuatten*, 1541, 1542, *Skjytteuandh* 1543, 1549, *-uantt* 1544, 1550, därefter med *-at*. I Frändefors, vars språk i flera punkter ger ett ålderdomligt intryck och företer märkliga överensstämmelser med s. Valbo (Valbo-Ryr) och Bohuslän, heter sjön *Bredvattnet* enligt SOÄ *brevant* och i Sundals-Ryr, grannsocknen, heter *Gåsevattnet* *gasævant*. *Rådanessjön* i Ödeborg i Valbo, grannsocknen till Frändefors, skrevs på mitten av 1600-t. *Röåvan*. *Råvattnet* i Nössemark uttalas *ravant*. Denna sjö går även in i Norge, där den skrives *Rødvandet*. I samma socken: *Mellans-ulvattnet* (utt. *-vannet*). I övrigt äro uttal och skrivningar i äldre handlingar i de talrikt företrädade namnen på *-vatten* alltid med *-tn*, allt enligt SOÄ.

Sörbygden i Bohuslän har *van*, Skee däremot *vattn*. Hof uppger *Wann* Elfsb. I västgötska och småländska ortnamn nära gränserna till Bohuslän, Halland och Blekinge liksom naturligtvis i dessa senare landskap finnas också ex. på ass. *tn* > *nn* i *vatten* och *botten*, såsom Lidén har visat i NoB 1920, s. 9 ff. (jfr även E. Noreen NoB 1921, s. 48). För Norge meddelar Aasen, att ordet »nogle Steder paa Østl.» heter *Vann*, »ellers almindelig *Vattn*, gno. *vatn*».²

¹ I bägge exemplen följer visserligen ett ord med vokal som uddljud, varför vid skandering bindning kan inträda. Märk dock den naturliga pauseringen framför semikolon i v. 1755.

² Ordet är även behandlat av D. A. Seip, Et gammelt sjömålsfenomen i Festskrift till A. B. Larsen, 1924, s. 169 f., 182. Han anför flera moderna belegg från Sydnorge och flera äldre skrivformer, såsom ett svenskt diplom (D. N. VII, 290) utställt av Knut Algotsson i Dalaborg 1373 (*fiskæuan*). Seip, liksom Lidén, räknar med en hög ålder hos övergången av *tn* > *nn* i ord som *vatn*, *botn*, *dröttning*, *þótn* m. fl., den tillhör "sjömålsnorskan", som på 1300-talet "avlöser det tradisjonelle språk som nasjonalt uttrykksmiddel. Det er den indrepolitiske nyorientering fra 1300 som gir sig språklig uttrykk. Bygdene fra Oslo langs fjorden på begge sider — til Göta-

10. *frijwillig Längtan* TH 402.

Bevarat *j* känner jag numera endast från Nössemark längst i nordväst: *viljug* 'villig'. Ändelsen *og, ug* är svagt belagd (*benog* benig Färgelanda, *avug ~ avig* Håbol, men *avege* Frändefors, *avi* Ånimskog).

11. *Sakerstiget* TH 332, 372.

I Ör, liksom i de flesta socknar på Dal är detta ord numera mask. (*sakerstigen*). Endast i Frändefors i Sundal och Ödeborg i Valbo är det antecknat som neutr. (Frändefors: *sackesjetet*, jfr *jöstiget* gödstian från samma socken, enl. uppgift av G. Berg). Även i n. Bohuslän (Sörbygden, Skee) är ordet mask.

12. *Hvem har min ungdoms Sommor*

Dig gifwet uti wäld,

Att draa från Dygdens Blommor TH 207.

i första Grönan sommor (r. m. *Blommor*) TH 375.

Sommar uttalas på Dal vanligen *sümmer ~ semmer* och *blommor*: *blümmer* (så över hela landskapet). Rimmet vore så till vida i sin ordning. Skrivningen *sommor* är dock frapperande. Det är möjligt att den skall läsas *sämmår* eller *semmsr*. De moderna dialektbeläggen visa i varje fall flera former, som förutsätta en tidigare vokalbalans *u—a*, med tilljämning eller ren utjämning mellan de två vokalerna. Sälunda upptecknade jag 1919 hos en åldring (f. 1824) i Tösse *sämmån*. Senare uppteckningar från Tösse och Tydje visa *sümmer*. Flerstädes i Vedbo heter det *semmer* (Håbol enl. Bonggren) eller *semmsr* (Torrskog); i Nössemark *messümmüslöte* 'midsommartiden', men också med bibehållen vokal i andra stavelsen *sümmarföjs* 'sommarfähus'; i Ed och Töftedal: *sümmar*. I Valbo *semmsr* (Ryr) och *sömmärholt* Sommarhult (Torp enl. SOÄ).

Även de till Dalsland gränsande bygderna — utom Väster-

---

elv i øst og Lindesnes i vest — blir mer og mer hoveddelen i Norge fra det 14de hundreår av.“ (s. 184).

götland, som har *sümmer* (centralvg. enl. Sandström) — visa tilljämnade former, nämligen Bohuslän: *sämmår* (Skee, Sörbygden), Østfold: *såmmar* (Aremark), *sømmår* (Fredrikshald), *så(m)år* (nö. Østfold, eljes mest *sømmår*, de två senare uppgifterna efter Ross, Norske bygdemaal VII, 5), Østerdalen: *samar* (Ross, Norsk ord-bog), Värmland: *sammar* (Nordmarks hd, Kallstenius s. 111).¹

I en del gamla kortstaviga ord har D. en annan kvantitets-utveckling än den som föreligger i de moderna Dalslands-målen. Han skriver:

13. *min Krafters swaga Mån* (r. m. för stånn) TH 271.

Däremot är ordet på ett flertal ställen skrivet *Mån*, *Mon* o. d. med ett *n*. Se f. ö. ordlistan i Saml. dikter.

Dialekterna ha nu överallt *mån* med undantag för Lerdal, där Drougge har antecknat *järe på münn* 'på trots'. Skee har *münn*, Sörbygden *mün*. I Østfold (Aremark) har jag antecknat *dä drar nåck münn* 'det gör nog mån'. Ross, Norsk ordbog citerar »paa Maann» = 'på trots' från Østlandet (Oslo, Totn m. fl.),

¹ Spår av tilljämning äro eljes sällsynta på Dal liksom i s. Østfold; jfr Ross VII, 4 och Larsen, Oversigt s. 33, som icke räknar sö. Østfold (= Aremark, Id och Hvaler) till "ligevægts"-området. Han anser detta mindre vara "nogen virkning af bymålet, men opstået på stedet i forbindelse med målene ... østen for (i Sverige)." Det finns dock på Dal, särskilt i Valbo, ett och annat spår av tilljämning av *i* ned mot ändelsens *a*: *såle* sele (Ryr), *båte* bit (Lerdal), *spåta*, -e strumpsticka (Färgelanda, Vårvik). Enstaka exempel i övrigt: *kna-lur* degtråg till vb. *knö* knåda (Rävmarken i Ed); jfr I. N. Wilse, Norsk Ordbog (Østfold, 1780): *kna*, at ælte. hinc: *Kna-ost*. Vidare: *tjersll* med accenten på andra stavelsen (Nössemark), *tjersl* (Valbo-Ryr); jfr *tjörål* (Sörbygden), *tjerrål* (Aremark), fvn. *kerald*; *Slatjärnet* i Töftedal, utt. *sla-* (1762 Sla-kjernet, SOA XIX, s. 286), sannolikt av *slae* 'slåde' (så i den norska grannsocknen Aremark), liksom gårdsnamnet *Slädkärr* i Tydje socken. Enl. Ortnamnskommittén är det satt med ett från no. dial. känt *slad* sluttning. *Mycket* uttalades *mye* av en gammal kvinna i Jakobsrud, Töftedal, f. 1831; eljes är normalformen för hela Dal *möe*, medan Aremark har *mye*. Jfr även *honung* s. 150.

»han ä saa maann i de» = finder slig Fornøielse i det (Østerdalen).

D. tillgriper gärna dialekt, då han är i behov av rim. Det är inte osannolikt, att uttalet *münn* fanns inom hörhåll för D. Det är så mycket troligare, som ett sådant uttal finner stöd i en grupp dalsländska ord med *-un-* i gammal kort stavelse, nämligen *rünne* 'galt', spritt över hela Dal med undantag för Tössbo och nordligaste Vedbo, *brünne* 'brand', *spünneräck* 'spinnrock', *gråbunna* gråbo (Hesselman, Nysv. st. 1922, s. 160, som även räknar hit *glünna* 'eka', motsv. fsv. *gruna*). Även i Sörbygden och Skee har konsonanten förlängts i ord av denna typ, och icke blott i de tvåstaviga utan även i enstaviga.¹

14. *At min Mirtillo här en Främling waru mon*

Och ey min Son TH 387

O Son! o Son! (r. m. *Förstånn*) TH 398

Ar det den Lyckas stoor Mon

Som Jag uti mit Land skall få af Dig, min Son? TH 394.

Här liksom i föregående ord ha vi väl ett dialektrim. Visserligen kan jag inte belägga *son* med lång kons. nu. Hela landskapet från Nössemark till Frändefors har *søn* ~ *son*, men även här visar bohuslänskan förlängning av konsonanten: *sønn* (Skee), *søn*, pl. *søner* och *sønner* (Sörbygden). — Jfr även det tvåstaviga

¹ Det är inte bara i förbindelsen *-un-* som den gamla kortstavigheten avlösts av kons. förlängning. Det gäller också på delar av Dal vissa ord med förbindelsen kort vok. + *r*, *l* och *v*, t. ex. *levva* leva, *stüvva* stuga, *lever* lever, *järva* göra, *värva* vara (som synes ha dragit med sig det långvokaliska *närva* nära, adv.), *jerri* arbetsgirig, *kubulingen* kohjorden (med bevarad kortstavighet, Nössemark), *hul* (med kort vokal, Nössemark). Enahanda förhållanden råda i n. Bohuslän (Lindberg, Skee s. 178 f.). Jfr även vad Ross, Norske bygdemål VII, s. 3 säger, att det i dessa mål (Østfold) ibland är svårt att se, om första stavelsen i tvåstaviga ord är kort eller lång eller halvlång: *vet(t)a*, *bet(t)a*. Särskilt före *r* och *l* är, säger Ross, vokalen snarast kort och *l* är alltid kort: *fur(r)u*, *har(r)a*, *jör(r)a* eller *jer(r)a*, *hølo*, *sulū*.

150 Bergman: Om Dahlstiernas språkform och dalsländskan nu.

Honning m. m. hos D. (s. 131 not 6), som i Ör och Skållerud heter *hønning*, eljes *hønning*, *hanong* etc. (se kartan s. 134).

15. *i främmand' Älskogs Nätt* (r. m. *slätt*) TH 219
will i det Nätt in gåå TH 254
uhr Dödens Nätt iag då ... TH 286
At så i Synd sitt Kåta Nätt upsticka TH 364.

Även här gäller, att man får gå över till Bohuslän för att möta D:s kvantitet. Sörbygden har *nädd* och i Østfold har jag antecknat *nätt* (Aremark). Ordet finns i norskan endast sunnanfjälls och i de sydligaste bygderna, eljes *Garn* (Aasen).

(Tool säger):

16. *Een Herd' af Sorger kränkt med trøge Fiätt framskrijder* KS v. 1737. Däremot: *til Fiäts med fötter Snälla* KS v. 373.

Jag kan inte belägga detta ord på Dal. Jfr däremot bohusl. *fädd* n. fjät, steg (Skee), *füdda* gå sakta (Sörbygden), motsv. no. *feta* skride frem (Aasen) och no. *Fött* n. Fjed, Spor (Østlandet enl. Ross' ordbok). I obruten form men med lång vok. föreligger ordet också i Värmland: *fät* (södra delen av Näs hd m. fl.; Kallstenius s. 43).

(Tool säger):

17. *Du weet wäll hur mit Spell plä Bru-leed¹ för behaga* KS v. 1691. *Spehl* (r. m. *tell*) SK v. 46. *Lång-Spell* TH 189. *Ape-spell* (r. m. *tell*) TH 312. *Spell* TH 347. *Hore-spell* (r. m. *lell*

¹ Detta ord, för vilket E. Noreen i sin kommentar hänvisar till no. dial. *brudlid* (Aasen, Ross), är verkligen belagt hos Bondeson s. 24. Det är Anders Backman, f. i Holms sn, som brukar ordet i sagan om Prinsessan i jordkulan: "Sedan var där en bro, som ej ville ligga stilla under ett *brudled* (i not övers. med 'brudfärd'), där den ena var af kunglig ätt men inte den andra." Denna saga hör till dem som A. Backman hört i bygden, såsom uttryckligen framhålls av Bondeson s. 5. Andra sagor hade han läst i skillingtryck. — Jfr även för Østfold: *Brudelic* Brudefærd, enl. Wilsø Norsk Ordbog (1780).

och *Ell*) TH 351. — Även skrivningar med ett *l* förekomma; se ordl. i Saml. dikter.

Subst. har i dial. lång vokal, men verbet *spela* är belagt med långt *l* i Håbol, Färgelanda och Lerdal. I Bohuslän (Sörbygden och Skee) och Østfold (Aremark) få både subst. och verb lång konsonant.

18. *I lönske Wrå, eller i Skog och Lade* (r. m. *hade*) TH 363.

Normalt är *lada* fem. i Dalsland (*laa*, pl. *laer*). Det neutrala ordet förekommer dock i väster. E. Noreen har det i Ärtemark och påpekar, att också no. dial. enligt Ross s. 497 har »*lae* og *la*» n. (Ärtemarks-målet s. 43). Det är vidare känt från Ed (*låt* best. f.), Håbol (*lä* n., pl. *lår* enl. Bonggren, som samtidigt påpekar, att »de yngre» sade *laa* f.), Vårvik: ett *lä*, Järbo (*la*, best. f. *lat*). Från Sörbygden och Skee är endast fem. känt, likaså från Aremark.¹ Enligt Aasen hör *eit lae* hemma på østlandet. Ross a. st. belägger det från »Vestfold, Modum og fl.» I Storms uppteckningar från Nedre Buskerud—Oslo är n. *la* l. *lae* flerstädes upptaget.

Det neutrala genus är tvivelsutan sekundärt: från pl. *laer* ~ *lar* kan i de här ifrågakommande bygderna ett sing. *la* lätteligen ha nybildats.

19. *Ditt Håår och slögdan din iag kiäfta will som Blår* TH 266. *Slögda fjn* TH 267.

Denna ljudform hos ordet är nu som det synes helt okänd. Ordet är väl över huvud knappast riktigt folkligt, åtminstone i denna betydelse. Där det är upptecknat på Dal, visar det riksspråklig form. Detsamma gäller Bohuslän (Sörbygden, Skee). I no. dial.

¹ Däremot skriver Overlærer Harald Bakke i sin bok om Id Herred, en Grønsebygds Historie, Fredrikshald 1915, s. 300: "Fjøset laa adskilt fra *ladet*" och s. 427 i ett citat från E. Hoff, Udkast til en Beskrivelse over Fredrikshalds Bye med de tvende nærmest dertil grænsende Præstegjæld Idde og Berg (i Top. Journ. f. Norge, hefte 6, år 1792): "En Hestestald staaer almindelig ved Siden af det ene *Høe-Lade*".

betyder *sløya* liderligt fruntimmer, lång och slamsig person.¹ I en uppteckning från Laxarby (Vedbo hd) benämnes en alvidja *adesløga*, vilket väl är samma ord, men med sekundärt *g*; jfr att *sløjja* i Sörbygden även har betydelsen 'långt, smalt och gängligt träd'. Men Sörbygden har också ett ord *sløjda* liderlig kvinna, vilket till formen svarar mot D:s *slögda*. Det inskjutna *d*-ljudet är säkerligen ursprungligt, liksom *d* i *flagda* f., biform till *flagga*, känd från Ärtemark, Lerdal, Rännelanda och Frändefors; äv. i no. kustmål (*flagd*). Inskottet av *d* har nog i bägge orden ägt rum på nordisk botten. Lågty. saknar nämligen, enl. benäget meddelande av A. Lasch, former med *d*.

*   *   *

De här diskuterade enstaka orden och ordformerna ha inte kunnat ge en allsidig belysning av D:s språkform. Min avsikt har heller inte varit att förteckna alla drag av Dalslandsdialekt hos skalden. Jag har funnit något hundratal skrivningar, som äro tydligt dalsländska eller gemensamma för större och mindre områden av västra Sverige. Här har jag velat inskränka mig till några sådana ordformer hos D., som numera endast ha en begränsad spridning inom landskapet. Vid bedömandet av dessa ord kommer man in på ett problem, som har ett visst allmänare intresse, nämligen frågan om språkformens förändring under tiderna.

Det är utan vidare klart, att det språk som Dalslands befolkning talade för över 200 år sedan, har undergått förändringar. Det följer av att hela levnadssättet, hela den andliga och materiella kulturen har blivit annorlunda. För att ta några exempel bakar man inte längre *skrivebröd* (WB 76),² man använder inte längre *kårar* (KS 2016)³ eller *hakeringar* (KS 974),⁴ därför ha

¹ Jfr till betydelsen *flagga* f. slarvig kvinna (Sörbygden).

² Ordet bevarat i Bhl. och Norge (se E. Noreens komm. s. 11).

³ Lignell nämner dock *kåre* i bet. stor kniv.

⁴ Finns i Bhl. och Vg. i bet. 'stålträdsring med hyskor och hakar' (se E. Noreens komm. s. 30).

också orden gått ur bruk. Det har varit en omsättning i ordförrådet: helt nya ord eller nya uttal av gamla ord ha inkommit från andra bygder, och gamla ord ha dött ut.

Under trycket från Västergötland, med vilket Dalsland sedan 1680 är förenat i Älvsborgs län,¹ och Värmland, med vilket det sedan 1658 är förbundet i Karlstads stift samt från »riksspråket», som dock för något äldre tider blir en mindre gripbar realitet, vill det synas som om dalsländskan alltmera försvenskats, blivit alltmera en götisk dialekt. Man erinrar sig en del drag från D:s språk, som nu höra hemma väsentligen i Bohuslän och Østfold (*männ, sonn, nätt*). Ordet *bod*, som nu har *u*-vokal bara i västra Dalsland, ungefär i samma utsträckning som *ko*, har av ortnamnen att döma, t. ex. *Buane*, tidigare haft denna vokalism över hela landskapet (jfr E. Noreen, *Ärtemarksm.* s. 128 f.). D. rimmade *rom* och *Christendom*. Nu lever detta uttal kvar bara i skogsbygderna omkring St. Le i nordväst.

Fallet »rom» är lärorikt. Förändringen från »rom» till »rum» beror inte på en »ljudlagsenlig» övergång av *o* till *u* framför *m*, utan hela ordet »rom» har utbytt mot ordet »rum». Detta är inte en oväsentlig distinktion. Ljuden äro inga självständiga enheter, utan de ingå i ordets enhet och få följa dess öden. Sedan det nya ordet »rum» har ersatt det gamla »rom», kan det visserligen bilda mönster för andra ord av liknande form, men förändringen behöver inte dra med sig en generell övergång av ord med fonemet »om» till »um». Detta visar 'skum, subst.', som ännu uttalas »skom». Man måste i stället konstatera, att ljuden (l. fonemen) icke förändrats likformigt genom hela ordförrådet, utan att de ha behållit den kvalitet, som de med olika styrka och olika långt i bygderna framträngande orden haft från spridningsorten, eller de ha blivit sådana som de i mottagningsorten ha

¹ Under medeltiden utgjorde Dal och Nordmarken ett län för sig, det s. k. *Dalaborgs län*. Lignell, *Beskrivning över grevskapet Dal I*, 212 förmodar att så var förhållandet redan 1287. I varje fall var det så 1396. Detta län hade sin egen fogde, befallningsman eller ståthållare till 1567, varefter Dal förenades än med det ena, än med det andra av angränsande tre landskap. (Lignell a. st.)

uppfattats — eller missuppfattats. — 'Rum' har kommit österifrån och har väl betraktats som »finare», riktigare och framför allt modernare än det gamla 'rom'. — Liksom ljudens förändringar grunda sig på ordförrådets rörelser, så äro även förändringarna i böjningen betingade därav (ex. änd. *-te ~ -de* i sv. verbböjningen). Då man nu vet, att ordförrådet i ett språk är känsligt för förändringar i tänkesätt och åskådningar, för förändringar i hela traditionen, alltså i tro, sed och sägen och materiell kultur, så kan man påstå, att det ytterst är förändringarna i traditionen som äro orsaken till ljudens och böjningsformernas ändringar under tiderna.

*   *   *

Av ordkartorna att döma tycks *f. n.* den tydligaste gränsen mellan målen på Dal gå i nord-sydlig riktning, det är gränsen mellan de slätare bygderna i öster utmed Vänern (Sundal, Nordal och Tössbo) och bygderna på andra sidan Kroppefjäll och skogsbygderna (Markerna) i väster. Hur gammal denna uppdelning kan vara är icke gott att säga, men antagligen får man räkna med att åtminstone slätten, det s. k. Gördal (= Sundal och större delen av Nordal), sedan gammalt skilt sig från övriga bygder. I norr synes gränsen mellan Tössbo och Vedbo icke vara fullt så markerad. Vissa ordkartor, t. ex. *håg* och *råg* visa ett sammanhang mellan Tössbo och östra Vedbo och s. Värmland. Men även mitt i landskapet är den nord-sydliga sträckningen av språkgränsen icke alltid så klar; se t. ex. kartan för *skadd*, där Bäcke och Ödskölt förena sig med de östliga häraderna. Här går den gamla landsvägen till »Byn» (= Fredrikshald) fram, från Mellerud över Dalskog, Bäcke och Ödskölt till Ed och vidare in i Norge, och här har väl därför tidigt varit ett genomströmsområde.

Inom Dalslands västra hälft urskiljer man tämligen väl området i nordväst, som av allt att döma är ett reliktområde med ett språktillstånd, som tidigare haft en större utbredning inom

landskapet.¹ Det har väl gått med de gamla orden, böjningsformerna och uttalet som det har gått med jättarna i de dalsländska folksägnerna: när kyrkorna började byggas, fingo de flytta åt väster och in i Norge, ja, ända till Dovre fjäll.

---

¹ Även när det gäller levnadssättet bär denna del av Dalsland en ålderdomlig prägel. Alldeles särskilt gäller det om Nössemark.

Gösta Bergman.

Bernhard Kummer: Midgards Untergang. Germanischer Kult und Glaube in den letzten heidnischen Jahrhunderten. Leipzig 1927. 270 SS. 8:o. (Veröffentlichungen des Forschungsinstituts für vergleichende Religionsgeschichte an der Universität Leipzig, II. Reihe, H. 7.)

Es geschieht zuweilen, dass Untersuchungen erscheinen, die, wie man sagt, totgeschwiegen werden. Weder ein auffälliger Titel des Buches noch ein imponierender Umfang kann dies verhindern.

Vor allem zwei Umstände veranlassen den Unterzeichneten, Dr. Kummers Abhandlung »Midgards Untergang« hier zu besprechen. Erstens ist sie in einer bekannten und wegen ihrer wissenschaftlichen Zuverlässigkeit geschätzten Reihe veröffentlicht worden, deren Schriftleiter der bekannte Religionshistoriker Hans Haas ist; zweitens ist die Abhandlung unter dem Schutze des gelehrten und erprobten Philologen Eugen Mogk hervorgelegt worden. Man hätte mit Rücksicht auf diese beiden Umstände guten Grund vorauszusetzen, dass die Darlegungen rein wissenschaftlich seien und dass der Verfasser beabsichtige, in methodischer Weise ein Problem oder einige von den Problemen zu lösen, die in der germanischen Religionsforschung noch im Überfluss vorhanden sind.

Schon beim ersten Anblick der Stoffanordnung und der Überschriften wird man indessen irre, und während des Lesens findet man bei vielen Gelegenheiten Veranlassung zu fragen: Was ist die Absicht? Ist es ein Appell an die germanischen Völker, einen etwa vorhandenen, besonderen germanischen Geist zu pflegen? Oder will die Arbeit in letzter Linie eine Streitschrift gegen den Katholizismus sein?

Unter Übergehung der nicht das Thema behandelnden und unwissenschaftlichen Exkurse der Abhandlung wird hier ein Versuch gemacht werden, den Inhalt kurz wiederzugeben.

Im ersten Abschnitt »Die Isländersagas als Ausgangspunkt« nimmt der Verfasser Stellung zu der wichtigen Frage nach dem Verhältnis zwischen den Edda-Gedichten und den Sagas als Quellen altnordischer Religion. Er macht hier die zum Teil richtige Beobachtung, dass die Edda mit ihrer gelehrten Theologie schwerlich als ein Wertmesser der volkstümlichen Frömmigkeit betrachtet werden kann oder überhaupt als ein Ausdruck altnordischer Volksreligion. Wünscht man diese zu erforschen, hat man in erster Linie dem von Grønbech bezeichneten Wege zu folgen: den isländischen Sagas. Der Verfasser hält sich an Grønbechs Worte: »Um die Natur der Götter zu verstehen, muss man zuerst ernstlich das Wesen ihrer Verehrer studieren« (S. 6), und

er formuliert (S. 8) sein Programm in folgender Weise: »Die vorliegende Untersuchung wird sich, in bewusster Übereinstimmung mit Grønbechs Auffassung vom nordischen Menschen der heidnischen Zeit, darauf beschränken, aus dem Bildnis spätheidnischen Lebens, wie es uns die geschichtlichen Sagas Islands, die 'Islendingasögur', zeichnen, die Erscheinungen religiösen Lebens herauszuheben. Dabei glaube ich nicht, dass es etwas Wesentliches von nordgermanischem Kult und Glauben im Bereich des norwegischen Stammes in den letzten zwei heidnischen Jahrhunderten gegeben haben kann, was nicht in diesen treuesten Spiegelungen altnordischen Lebens irgendwie dem eindringlichen Leser sichtbar werden müsste«. Der letzte Satz dieses Programmes ist beachtenswert, denn er verrät eine erstaunliche Überschätzung des Wertes der isländischen Familiensagas als religionsgeschichtlicher Zeugnisse.

Im folgenden bestimmt der Verfasser so die von Grønbech geprägten Ausdrücke Midgard und Utgard, hauptsächlich im Anschluss an diesen. Midgard ist die Welt des Glücks, des Friedens und der Ehre, wo es keine Furcht gibt und wo die Familie in der grössten Einigkeit blüht. Utgard dagegen ist die Welt des Unglücks, der Zwietracht und des Hasses, »das Reich des 'Unheimlichen', des Ungeheuren, das Reich der Ausgestossenen, der Unmensen, der Geächteten und Wiedergänger, der Trolle und Unholde, das Reich der Toten« (S. 11). Zwischen diesen beiden Welten herrscht ein unversöhnlicher Gegensatz. Utgards Sieg über Midgard wird — meint der Verfasser — schon mit der Übersiedelung der westnorwegischen Magnatenfamilien nach Island vorbereitet. Die Umpflanzung der alten Bauerngeschlechter in neuen Boden bedeutet nämlich auch zugleich eine Auflösung der uralten Gemeinschaft und des Zusammenhalts der Familie in den Kleingauen des Heimatlandes. Die Auswanderer, die sich auf Island niederlassen, bilden freilich ihre Familienverbände, aber die eine Gruppe ist im Harnisch gegen die andere, und während dieses Zwiespaltes und Gegensatzes drängt sich Utgard unwiderstehlich herein. Das alte Heidentum liegt also selbstverschuldet in den letzten Zügen, als die neue Lehre, das Christentum, auf der Bühne auftritt.

Nach Entwurf dieses Bildes von den Gegensätzen in dem späten Heidentum und von den Voraussetzungen für den Sieg des Christentums, sucht der Verfasser in den Bereich des älteren Heidentums einzudringen. Er widmet dabei der Frage des Polytheismus und des Monotheismus im Norden einen Abschnitt und zieht den Schluss, dass die Mannigfaltigkeit von Göttern, von der die Edda erzählt, die Schöpfung phantasiereicher Dichter sein muss. In der Tat lässt sich die ganze nordische Götterwelt, meint

er, um eine einzige zentrale Gottheit gruppieren, nämlich Thor (mehr hierüber unten S. 159). In Thor sieht der Verfasser den grossen nordischen Gott κατ' ἐξοχήν, den vertrauten Freund (*fulltrúi*) des alten Nordländers, dem eine grenzenlose Zuversicht und eine beinahe weiche Innigkeit entgegengebracht werden. Damit ist der Verfasser an die Frage des wirklichen Gottesverhältnisses der Nordländer herangetreten. In einer eingehenden Analyse knüpft er zuerst an die bekannte Stelle aus Tacitus' *Germania* Kap. 9 an, wo es heisst: »Übrigens meinen sie (: die Germanen), dass es mit der Grösse himmlischer Wesen nicht übereinstimmt, die Götter hinter Wänden einzuschliessen oder sie mit einer Art menschlicher Gesichtszüge bildlich darzustellen: Haine und Wälder weihen sie heiligem Gebrauche, und nach Göttern benennen sie jenes Geheimnisvolle, das sie nur in andachtsvoller Stimmung sehen» (... *quod sola reverentia vident*). Nach Kummer sollte nun auch die Verehrung der Götter oder des Gottes der alten Nordländer nicht vor Götzenbildern stattgefunden, sondern nur in einem inneren Vertrauensverhältnis zu der Gottheit bestanden haben. Diese sei »ein geistiger, unsichtbar helfender Freund« (S. 29), der kein hölzernes Bild nötig habe, um seine Macht vor den Menschen kundzutun.

Die Behauptung, dass eine derartige bildlose Verehrung der Gottheit bei den Nordländern geherrscht habe, kann man natürlich nicht vorbringen, ohne die Zeugnisse der Quellen in diesem Punkte völlig auszuschreiben. Die nächste Aufgabe des Verfassers ist es also, mit den Quellen streng zu rechten, die an einer Menge von Stellen Nachricht geben von einem Kultus, der bis heute immer mit der stofflichsten Gottesverehrung verknüpft worden ist. Dr. Kummer lässt sich jedoch die Schwierigkeiten nicht über den Kopf wachsen. Es ist einleuchtend, meint er, dass christliche Geschichts- und Sagaschreiber hier die Hand im Spiele gehabt haben. Sie haben *Gottheit* und *Abgott*, *heidnischen Kultus* und *Götzendienst*, *den Gott der Nordländer* und *den Teufel* gleichgesetzt. Nur *ein* Textabschnitt kann Glaubhaftigkeit beanspruchen, nämlich die Schilderung der Eyrbyggjasaga von Thorolf Mostrarskeggs landnám und seinem Thor-Kultus auf dem neuerworbenen Besitztum. Sein Gottesverhältnis — meint der Verfasser — zeigt die echte Innigkeit, den vertrauten Umgang mit der Gottheit, den Glauben und die Hingebung. Der Gott Thor ist sein *fulltrúi*, d. h. sein Vertrauter. Hier handelt es sich nicht um einen Abgott, hier ist der Gott ein *Geist* (S. 44). Ein geistiger, abstrakter Gottesbegriff ist unter den letzten germanischen Heiden nachweisbar (S. 47).

Mit dieser Auffassung der heidnischen Gottesverehrung als eines vertrauten, immer gleichartigen Verhältnisses zwischen dem

Menschen und der Gottheit bringt dann der Verfasser die Frage der gegenseitigen Beziehungen der nordischen Götter zur Sprache. Man hat sich daran gewöhnt, in dem nordischen Heidentum eine ganze Reihe von Göttern zu sehen, und die Edda-Mythologie und die Forscher späterer Zeiten haben es versucht, die Tätigkeitsgebiete dieser Götter in verschiedener Weise abzugrenzen. Ein Gott ist als der Gott der Fruchtbarkeit angesehen worden, ein anderer als der des Kampfes und der Waffen, ein dritter als der der Sonne und des Himmels, ein vierter als der des Donners usw. Kummer meint nun, weil der religiöse Drang der alten Nordländer immer derselbe gewesen sei, nämlich ein Verlangen nach einem Vertrauten der Seele (*fulltrúi*), der dem Geschlechte Erfolg und dem ganzen Midgard Jahrwuchs und Frieden schenken könne, so müsse auch der Gegenstand dieser Verehrung und dieses Verlangens im Grunde derselbe gewesen sein. Ein Polytheismus im üblichen Sinne lasse sich darum auf nordischem Boden nicht denken, noch weniger eine religiöse Intoleranz. Eigentlich müssten die bunten Figuren der ganzen nordischen Götterwelt nur eine Namenfrage sein; wolle man eine Hauptgestalt suchen, in der sie alle vereinigt werden könnten, dann heisse sie Thor (vgl. oben S. 158).

Gemäss dem eben angeführten Satz, dass Kenntnis von den Göttern erst durch das Studium ihrer Verehrer erreicht werden kann, widmet der Verfasser im folgenden einige Abschnitte einer Analyse sowohl des germanischen Heldenideales als auch des Germanen in seinem vertrauten Gottesverkehr, d. h. im Gebete. Es sei dem Rez. gestattet, diese schwülstig-polemischen Seiten stillschweigend zu übergehen, wo der Verfasser der Abhandlung mit bebender Stimme das sterbende Heidentum beweint.

Zu dem vertrauten Verkehr zwischen Menschen und Göttern gehört als ein Hauptpunkt das Opfer. Diesem widmet Kummer eine kürzere Auseinandersetzung. Er sucht dabei geltend zu machen, dass die Opfer, die in den alten isländischen Sagas erwähnt werden, keine greifbaren, konkreten Gaben gewesen seien, die man auf irgendeine Weise der Gottheit *überreicht* habe. Für den Nordländer sei es ganz hinreichend gewesen, dass er *sagte*, er wolle dem Gotte dies und jenes geben. Da gelte das Wort für die Sache. Erkläre also der Bauer N. N. feierlich, dass er dem Gotte Frey seinen Stier geben wolle, so sei der Stier von der Gottheit als Opfer empfangen, sobald die Worte ausgesprochen seien. Wirkliche Gaben seien in einem so vertrauten, erhabenen Gottesverkehr wie in dem der Nordländer nicht nötig! »Der Isländer ist viel zu nüchtern-klug und sein Heiliges ihm viel zu abstrakt«, sagt der Verfasser, »als dass er glauben könnte, dass sich ein Gott irgendwo im Überirdischen eines geopfertem Gegen-

standes bedient, und er ist nicht mehr primitiv genug, um zu glauben, dass er den Gott-Geist oder gar den Götzen füttern müsse». (S. 92.)

Zusammen mit der Frage nach der Bedeutung des Opfers bringt der Verfasser auch die Frage des Menschenopfers unter den alten Nordländern zur Sprache. Seine Meinung darüber kann kurz so formuliert werden: Menschenopfer sind im Dienste der nordischen Religion niemals den Göttern dargebracht worden. Wo der Gott der Vertraute des einzelnen war, konnte von fleislichem Opfer nicht die Rede sein, nur von Einweihung oder Gabenversprechen. Wenn dennoch Menschenopfer in den Texten erwähnt werden, so werden diese Opfer den lebenverlangenden, gefürchteten Dämonen dargebracht, die gegen Ende des Heidentums eindringen und der Volksreligion ein neues Gepräge geben.

Das elfte Kapitel widmet der Verfasser den Totenreichsvorstellungen der Nordländer. Wenn man von einigen kleineren Ungenauigkeiten bei der Behandlung des Materials absieht, dürfte die Darstellung, die hier gegeben wird, das Beste des Buches sein. Der Rez. will jedoch Einspruch erheben gegenüber folgender Angabe, die uns schon im ersten Satze des Kapitels entgegentritt und auf die der Verfasser bei mehreren Gelegenheiten zurückkommt: »Als Aud, die Witwe des norwegischen Königs von Dublin (Olafs des Weissen), die als getaufte und fromme Christin mit grossem Gefolge sich in Island Wohnsitz nahm, gestorben war, wurde sie auf den 'Krosshólar', den Kreuzhügeln, wo sie zu beten pflegte, in heidnischer Weise verehrt» (S. 119). Auch im folgenden wird von Verehrung der Aud in Island gesprochen (S. 123, S. 184): »Aud wird verehrt, wo sie zu beten pflegte, nicht wo ihr Leichnam ruht«, S. 207: »Aud, die unter freiem Himmel verehrt wird«; vgl. auch früher (S. 22, 54, 55). Es scheint, als hätte der Verfasser hier den Text nicht mit genügender Sorgfalt gelesen. Die Landnáma, die die Hauptquelle der Angaben über Aud und ihre »Krosshólar« ist und auf die der Verfasser auch verweist, weiss nichts von einer Verehrung der Aud nach ihrem Tode mitzuteilen. Da heisst es nur: *hon [Audr] hafði bænahald sitt á Krosshólum; þar lét hon reisa krossa, því at hon var skírd ok vel trúud. Þar höfðu frændr hennar síðan átrúnað mikinn á hólana. Var þá gqr hörq, er blót tóku til; trúðu þeir því, at þeir dœi i hólana, ok þar var Þórdr gellir leiddr i, ádr hann tók mannvirðing, sem segir i sögu hans* (Landnáma 1925, S. 64 f.). Als Aud gestorben war, scheinen ihre Verwandten in das Heidentum zurückgefallen zu sein: *[hon] var grafin i flœðarmáli sem hon hafði fyrir sagt, þvíat hon vildi eigi liggja i óvigðri moldu, er hon var skírd. Eptir þat spiltiz trúa frænda hennar* (a. A. S. 67). Diese Angaben sprechen nach der Meinung des Rez. nicht dafür, dass

die christliche Aud nach ihrem Tode Gegenstand des Kultus geworden sei. Die natürlichste Erklärung dürfte wohl die sein, dass Auds Krosshólar nach ihrem Tode aus einem christlichen Betplatze in einen heidnischen Kultusplatz verwandelt worden sind. Die Heiligkeit dieses Ortes wurde bewahrt, bekam aber ein heidnisches Gepräge. Und in heidnischer Heilighaltung wurde er sogar eine Art Totenberg, in den, wie man glaubte, die Verwandten nach dem Tode hineingingen (vgl. *Helgafell* in der Eyrbyggja Saga). Dass gerade Aud auf diesem Platze nach ihrem Tode eine göttliche Verehrung genossen haben sollte, entbehrt also in der Landnáma jedes Anhaltes.

Von Todesglauben und Totenkultus geht der Verfasser zu den Seelenvorstellungen über. Die Entstehung der Fylgia-Vorstellungen, meint Kummer, sei wesentlich in einer Verschiebung der ganzen religiösen Lage zu suchen. »Wir sehen«, sagt er S. 134, »die letzten germanischen Heiden in religiöser Beziehung auf einem Rückweg vom äusserlichen zum innerlichen Gott, vom Glauben an einen Gott, der ausser und über ihnen wirkt, zu einem Gott im Menschen, der nur durch den Menschen wirken kann, und damit zur ersten Entdeckung der mit überirdischer Macht begabten menschlichen Einzelseele«. Hiermit wird also gemeint, dass das Göttliche näher an den Menschen, ja, in ihn gebracht wird und seinen Typus prägt. Und dieses Göttliche sind die Fylgias. »Sie sind keine Wesen, keine Geister«, sagt der Verfasser weiter (S. 136), »sondern sie sind eine Substanz, die Gestalt annehmen kann«. Diese Substanz ist aber göttlicher Herkunft; es ist dieselbe Substanz, die beim Mettrinken auf dem Feste allen Gästen zu Teil wird. Die Fylgia ist eine Äusserung von der inneren Lebensfähigkeit der Familie oder des einzelnen; sie ist dieselbe Kraft, die Grønbech in allgemeinem Sinne mit Glück übersetzt. Der Rez. findet es nicht nötig, bei diesen abstrusen Spitzfindigkeiten über die Fylgia-Vorstellungen länger zu verweilen. Sie sind selbst dem nicht leichtzugänglich, der schon früher Gelegenheit gehabt hat, wenigstens in gewissen Punkten sich in die Frage hineinzusetzen.

Nach einigen Kapiteln über den Macht- und Schicksalsglauben legt Kummer seine Auffassung der Vorstellungen von Geistern und Zauberei vor. Auch diese hängen mit einer Verschiebung der religiösen Lage zusammen. Der Fall des alten Midgards ist nahe, das Familienglück und der Zusammenhalt sind ins Gleiten geraten, Utgard mit allem, was dazu gehört von Dämonenfurcht, Ächtung und Frevel, dringt herein und löst sowohl Gesellschaftsformen als auch Glaubensvorstellungen auf. Die Angst drückt die Menschen, und damit wird Furcht vor dem Tode und allem, was zu ihm gehört, geschaffen. Der Gespensterglauben bricht hervor. — Der

Verfasser sucht in diesem Zusammenhang geltend zu machen, dass die Furcht vor dem Leichname verhältnismässig spät in den isländischen Sagas bezeugt ist. Bräuche wie diese: die Nasenöffnungen des Toten von hinten zuzumachen, den Leichnam nicht den gewöhnlichen Weg durch die Tür hinauszuführen, sondern durch eine besonders in die Wand gebrochene Tür hinter dem Ehrenplatze oder irgendwo in der Nähe von diesem, überhaupt der Leiche das zu schenken, was die alten Isländer *nábjargir* nannten — alle diese Gebräuche können nicht der echten Midgardszeit angehört haben, wo die Menschen in einem innigen Verhältnisse zu dem Gotte, ihrem vertrauten Freunde, lebten. Nicht nur die Gespenstervorstellungen gehören aber Utgard und der nachheidnischen Zeit an, sondern auch alle Lust und Neigung zu dem Phantastischen und Übernatürlichen, die uns hie und da in den Sagas begegnen. Damit kommt der Verf. auf die Zauberei zu sprechen. Er will nicht leugnen, dass eine Art »Weissagung« während der älteren heidnisch-germanischen Zeit bestanden habe, sie sei aber von einer ganz anderen Art als die berufsmässige, vernichtende Zauberei. Sie habe nämlich ihre Nahrung aus der alten Religion geholt und sei von einem Vertrauensverhältnisse zwischen Göttern und Menschen inspiriert gewesen. Die in den Sagas aber hervortretende Magie sei ein rohes, bezahltes Zauberhandwerk aus späterer Zeit und mit dem alten »feinen« Heidentum durchaus unvereinbar. »Sie [: die Zauberei] ist ein Widerspruch zum Glauben überhaupt und wächst empor, wo die Götter versinken. Und so kommt es, dass Ungetaufte wie Bekehrte ihr verfallen sind und dass beide, gestützt auf ihren Glauben, auf ihre Religion, sich gegen sie wehren«. (S. 197.)

In einem der letzten Kapitel seiner Abhandlung behandelt Kummer Odins Stellung in der Götterwelt des Nordens. Er nennt Odin den jüngsten Gott des Nordens und meint, dass in ihm alle die unheimlichen Mächte Utgards Gestalt gewonnen haben. Sein Typus träge das Todeszeichen, wie auch der ganze Glauben, dessen Gegenstand er sei. Er sei niemals ein Freund des Menschengeschlechtes gewesen, kein Vertrauter (*fulltrúi*), an welchen der einzelne sich habe wenden können. Odin sei der Gott der Zauberei und der Runen, der Gott der Geächteten und der Toten; er sei der Zauberer, der Verwandlungskünstler, der Grabschänder, der Bringer von Wahnsinn, Krankheit und Tod. Sein Typus sei nicht ein nordischer, und seine Verehrung habe man, wenigstens was Island betrifft, auch nicht beweisen können. Er sei kurz und gut in jeder Beziehung eine Verkörperung Utgards. Er bilde denselben Gegensatz zu Thor wie Utgard zu Midgard, wie Tod zum Leben. Sein Eindringen in die alte heidnische Religion bedeute auch ihren Verfall und schliesslich ihren Untergang.

»An dem Eindringen Odins als Verkörperung aller gefürchteten Utgard-Mächte wird die nordische Seele siech, um dann im grossen Hospiz der katholischen Kirche Aufnahme zu finden». (S. 202.)

Es kann unleugbar scheinen, dass es ein schönes und erhabenes Bild unserer altnordischen Religion ist, das Dr. Kummer in dieser Abhandlung gezeichnet hat. Jeder Satz atmet eine leidenschaftliche Liebe zu der vorchristlichen Zeit im Norden. Der alte Bauer-Germane ist ein tiefsinniger, fein denkender und fühlender Mann gewesen, ein Philosoph im kleinen mit Gefühl für das zu gleicher Zeit Sublime und Geheimnisvolle des Daseins. Er ist von der Gottheit durchsäuert gewesen und in allem seinen Handeln von einem fast sokratischen *lumen internum* geführt worden. Es ist ohne weiteres klar, dass eine derartige Apotheose wenig oder gar nichts mit der Wissenschaft und der Wirklichkeit zu schaffen hat, und es muss gesagt werden, dass man mit dilettantenhafter Stubenspekulation und unter dem Schutze solcher zweifelhaften und trüben Begriffe wie »Midgard» und »Utgard» mit der Glaubenswelt unserer Vorfahren nicht fertig wird.

An jeden, der sich mit der altnordischen Religion eingehender beschäftigt, muss unbedingt die Forderung gestellt werden, dass er imstande ist, die Urkunden im Urtext zu benutzen. Gewissen peinlichen Fehlern nach zu urteilen, scheint Dr. Kummers Vertrautheit mit der isländischen Sprache nicht ganz überzeugend zu sein. Ich beschränke mich auf einen Hinweis darauf, dass der alte, wohlbekannteste Ausdruck *til árs ok fríðar* (SS. 50, 61 und passim) als *til ár(!) ok fríðar* angeführt wird. Aber nicht nur die Sprachformen werden vernachlässigt, sondern offenbar auch das Alter und der Wert der Quellen. Der Verfasser trägt gar kein Bedenken, ältere und jüngere Texte durcheinander anzuführen, ohne Rücksicht auf Zeitentfernung und Glaubhaftigkeit. Man hat übrigens das drückende Gefühl, dass der Verfasser eher die Texte seiner Darstellung anpasst als seine Darstellung den Texten.

Lund.

Dag Strömbäck.

Knut Liestøl: Upphavet til den islendske ættesaga (Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Publikasjoner Xa), Oslo 1929.

För något över åttio år sedan utgavos i Köpenhamn ett par stora folianter: *Antiquités russes*. Med en (isländsk) saga — hette det där bl. a. — förstås 'un récit détaillé, exposé dans une forme déterminée et produit par la transmission orale'. Till denna

de äldre norska forskarnas uppfattning, med orätt övergiven, har vetenskapen i våra dagar återvänt. Att man nu står så mycket bättre rustad att försvara den mot eventuella angripare än på den tid, då Maurer drog i härnad mot den, det är i hög grad Knut Liestøls förtjänst. Det måste dock erkännas, att liksom tyskt inflytande starkt påverkade åsiktsbildningen om sagans ursprung i en för Munch-Keyser ogynnsam riktning, så var det också från tyskt håll som signalerna sedermera åter blåstes kraftigast till förmån för traditionens och den skriftlösa tidsålderns rätt. Andreas Heusler och före honom Rudolf Meissner ha gjort mycket för att övervinna Maurer och Mogk. Heusler är Liestøls bok även tillägnad.

Under de mer än tre år, som denna nu varit tillgänglig, har den hunnit bliva tillräckligt väl känd för att göra en mer ingående resumé av innehållet obehövligen. Efter en inledning om traditioner i allmänhet går förf. in på norsk tradition och visar, hur just de landsdelar, varifrån landnamsmännen företrädesvis stamade, voro de som i nyare tid gett folkminnesupptecknarna det rikaste materialet. I nästa kapitel företas en stilgranskning, vars resultat blir bekräftelse av Heuslers friprosateori. Ej blott denna teoris motståndare ha mycket att lära av detta kapitel. Även våra svenska litteraturforskare eller författare, som nu i generationer skrivit av varandras omdömen om sagastilen, kunde med fördel ta del av det liksom av hela arbetet. I tredje kapitlet behandlar Liestøl de frågor, som röra utvecklingen från samtidsberättelser om historiska händelser till fullt utbildade muntliga sagor, färdiga för uppteckning. Vad Liestøl här yttrar om hur detaljrikedom, dialog, Olriks lagar och andra stilistiska faktorer böra bedömas, är liksom hela hans bok präglad av klokhet i framställningen, stringens i bevisföringen och försiktighet i slutsatserna. Av stor vikt är kap. 4, som handlar om den muntliga sagans målsmän. Förf. påpekar, att i tidsåldrar, då skriften eller det tryckta ordet allmänt brukas, traditionens villkor avsevärt försämras, ej minst därför att de människor, som haft största förutsättningar att bära upp den, då bruka tillhöra de skrivande och läsande samhällslagren. Han kommer därefter in på en viktig förutsättning för sagornas liv i bunden form före uppteckningsstadiet: minnet. »Men det er heller ikkje tvil um at eit sterkt minne kann spana um ei eller fleire sogor so umfangsrrike som dei islendske og kunna dei so å segja ordrett» (s. 109). När undertecknad för en del år sedan gjort sig till tolk för liknande synpunkter, fick han från visst håll veta, att »en hel historieboks hela innehåll» icke, såsom »Finnur Jónsson och andra isländare» påstått, kunde i århundraden bevaras av traditionen, ty det »strider mot allt vad vi veta om det mänskliga minnets natur». Den

enklaste eftertanke borde säga en, hur orimlig en sådan uppfattning är, trots att den icke torde vara enastående. Det är icke för mycket sagt, att vilken modern människa som helst, som åtnjutit högre bildning, måst ställa större krav på sitt minne än vad som erfordras för inlärandet av några 'historieböcker'. Det nutida vetandets oerhörda omfattning har trots alla hjälpmedel och all specialisering tvingat minnet att bevara ett vida större kunskapsstoff än forntida människor kände. Därtill kommer kravet på kunskaper i diverse främmande språk. Tänk blott på de tusenden av glosor, vilkas inlärande språkstudiet kräver av sina idkare, för var gång ett nytt idiom skall studeras. Men trots att den moderna människan sålunda på förhand är handikappad, bereder det ingen svårighet att finna exempel på folk som utfört vad man icke vill tilltro en sagaberättare på 1100-talet. Just bland vetenskapsmän träffas ej sällan personer med ovanligt gott minne. Liestøl nämner Prescott och Macaulay; Tegnér är ett annat exempel. Deklamatörer, skådespelare, musiker, schackspelare utsätta alla sitt minne för en extrabelastning av vida märkligare art än sagaberättarna behöva ha gjort, åtminstone om man endast tilltror dem inpräntning av ett mindre antal sagor. Hedenvind-Eriksson berättar i »Ansikten» om en gammal odalman, som kunde utantill allt vad han läst, bl. a. kungasagorna och 'Fädernas gudasaga', Liestøl omtalar en gubbe, som utantill kunde uppläsa alla hörda predikningar. Själv lärde jag mig som barn 'Pallin-Boethius' utantill men har träffat folk med bättre minne än mitt. Som regel torde gälla, att man ganska lätt inlärdet som verklig intresserar en, ifall man ej direkt har en dålig erinringsförmåga. Hos barnen är ju minnet ofta allra starkast, och barnen vill man gärna i första hand jämföra med folk på ett mer primitivt kulturstadium. Att dessas minne kan uppfylla de största fordringar, det har man ofta iakttagit. Liestøl anför några exempel; här som överallt kunde man med lätthet utöka dem.

I femte kapitlet avhandlar Liestøl de speciella förutsättningarna för sagans liv på Island. Han påvisar, hur gynnsamma dessa voro, och klargör också anledningen till att den historiska traditionen från livet i Norge före invandringen är så mager. Efter att i följande kap. ha talat om lån och påverkningar — sambandet med hjältediktningen är nog här det intressantaste — ger han i kap. 7—9 en granskning av sagorna ur trovärdighetssynpunkt. Även om en del upprepningar genom denna disposition bli oundvikliga, är läsaren mycket tacksam för anordningen. Dessa kapitler äro om möjligt ännu bättre än de föregående. Allt som kan sägas om ättesagornas historiska värde i allmänhet utan prövning av individuella fall, torde här ha sagts. Det blir specialforskarnas uppgift att söka pröva var särskild saga för sig.

I den mån detta låter sig göra, kan man numera också fordra, att det sker. En historiker har icke längre rätt att utgå ifrån sagan som en litterär produkt från 1200-talet och döma den där-efter. Han måste räkna med att den kan innehålla en mängd stoff lika gammalt som de skildrade händelserna och kanske riktigt traderat under tre à fem generationer. På Liestøls bok har också redan en modern historiker Halvdan Koht byggt upp en synnerligen intressant framställning av hela sagalitteraturen.¹ Koht har kanske en mera skeptisk inställning mot traditionens trovärdighet än Liestøl men han tvekar icke att skriva: »Certainly it would be a gross exaggeration, not to say something worse, to set up the principle that you should not believe anything in the sagas unless it be supported in some other way. It is a fairer dictum, phrased by another scholar, that 'if there are no grounds for holding that a thing is unhistorical, there are grounds for holding that it is historical'.» När skola de skånska och danska historikerna komma så långt, att de göra dylika medgivanden? Det bästa är naturligtvis, när man har möjlighet till speciell prövning av en viss saga. Koht skriver själv: »So the saga is always balancing between fiction and history, and you can never decide a priori to which side the balance will gravitate». Själv har jag underkastat Egils saga en dylik prövning och kan notera, att Liestøl accepterat de specialresultat beträffande tideräkning och topografi, jag därvid nådde. Ej heller Koht tvekar i sin bok att beteckna Egilssagans båda delar som »evidently in the main rendering oral tradition». Emellertid kan det befaras, att kontroll-möjligheterna för andra sagor ej te sig så gynnsamma som för Egilssagan med dess starka utomisländska förbindelser. Då kan man bli nödsakad att stanna vid den allmänt formulerade princip, som Koht återger.

Det är ej lätt att upptäcka några brister i Liestøls bok. Två önskemål hade man dock lust att framställa. Det ena hade varit, att förf. icke inskränkt sin utredning till släktsagan utan behandlat sagalitteraturen som en helhet eller åtminstone låtit oss i ett bihang ta del av sin syn på kungasagans och fornaldarsagans uppkomst och utveckling, för så vitt man på dessa litteraturgrenar icke kan tillämpa det om släktsagorna sagda. I synnerhet kungasagorna stå i så intim beröring med släktsagorna, att man känner det som en lucka, när de lämnas ur räkningen. Snorre har nu verkligen också kommit med på ett hörn. Och Kohts bok har sedermera tagit upp hela litteraturen till behandling. Det skulle vara av stort intresse att erfara, hur Liestøl ställer sig till Kohts uppfattning om utvecklingen. Hos ingen av de bägge

¹ The old norske sagas, New-York 1931.

forskarna får man något riktigt grepp på fenomenet Heimskringla. Såvida man icke vill falla tillbaka på de gamla teorierna om den fabulerande förf., som arbetar med strödda notiser, varav han diktar långa sagor, så måste man enligt min mening hävda, att den norska kungasagan stod i det muntliga sagaintressesets brännpunkt och under den förlitterära tiden uppnått en hög blomstring. Men det dröjde innan den i sin helhet och i konstnärlig form blev upptecknad, ty dels måste det ha känts såsom ett alltför vidlyftigt arbete, innan man kommit riktigt i skrivtagen, dels var den begynnande historieskrivningen, som Koht närmare utreder, inspirerad utifrån och hade kontinentala förebilder. Men sedan man av vissa skäl börjat uppteckna släktsagorna, kunde tiden vara mogen för att genomarbета och fästa på papperet hela det rika politisk-historiska stoffet. Även Sverresagan, som Sverre själv dikterade på modersmålet och synbarligen i god sagastil, tyder bestämt på förhandenvaron av en väl utvecklad norsk-historisk muntlig saga och gör dessutom sannolikt, att det även bland norrmännen fanns folk, som voro hemma i sagatekniken. Det senare hävdade den bortgångne Sievers som bekant på helt andra grunder.

Det andra önskemålet, man kunde ha vid läsningen av Liestøl, vore att han vid behandlingen av sagastilen även ägnat uppmärksamhet åt dess rytmiska sida och tagit ställning till Sievers och S. Krist. Péturssons rön. I synnerhet sagversproblemet är av stor betydelse för frågan om sagornas fortlevande under den skriftlösa tiden, och för analysen av deras stil kan det stundom också vara av vikt att vara insatt i sagversens teori och praxis. Emellertid skall det villigt medges, att läran om den muntliga sagan ingalunda är beroende av rytmiska faktorer för att kunna upprätthållas. Utgår man som Liestøl från 'friprosateorien' tycker jag dock, att man mindre borde betona den formella exaktheten i återgivandet av sagorna. Ty fast man, som jag ovan själv framhävt, saknar varje anledning att tvivla på sagaberättarnas förmåga att formellt troget återge ett sagaverk, så finns det ingen tvingande orsak, varför de skulle gjort detta, om formen var prosa. Då behövdes icke mera än att de med god berättartalang kunde i alla detaljer och med vedertagen ordning mellan händelserna reproducera en saga, som de tillägnat sig. Endast vid dialog och vid en eller annan av tidigare berättare särskilt markant formad episod har man då anledning förutsätta, att de skulle lagt vikt vid ordagrannhet. För en person med berättargåva är det en barnlek att exakt återge en saga, om det bara kommer an på fullständighet i innehållet. Då är det mycket väl möjligt, att en enda man har haft hela sagalitteraturen i huvudet.

Man skulle av ovanstående möjligen kunna tro, att läran om

den muntliga sagan vilar på allmänna antaganden och kanske icke har så mycket stöd i källorna. Så är dock ingalunda fallet. En huvudförtjänst med Liestøls bok är just dess stora saklighet. Förf. bygger sin bevisföring på ett noggrant studium av sagalitteraturen. Det länder honom dessutom till fördel, att han är intimt förtrogen med norska folkminnen och har en allsidig överblick över folkloristikens landvinningar världen runt. En historiker sade mig en gång, att han aldrig förstätt, vad filologerna menade med sitt oklara traditionsbegrepp. Sedan Liestøls skrift utkommit, torde man icke längre behöva sväva i okunnighet om den exakta innebörden av detta, allra minst för den norröna litteraturens vidkommande.

Per Wieselgren.

F. Wagner: Les poèmes héroïques de l'Edda et la Saga des Völsungs. Traduction française. Paris, Librairie Ernest Leroux 1929.

Det är utan all fråga en aktningsbjudande kulturgärning, som M. Wagner utfört och utför i och genom sina franska översättningar av fornisländska litteraturverk, särskilt sagor. Förut har M. W. tolkat Íslendingabók, Gunnlaugssagan, Fritjofssagan och Egilssagan, nu föreliggande Eddans heroiska dikter och Volsungasagan, och till utgivande förberedas Hrafnkels saga, Hónsnáporis saga samt ytterligare fyra eddadikter (Vsp., Prk., Rp., Vkv.). Vi ha här i Norden all anledning att vara M. W. tacksamma för den osparda möda och det oegennyttiga intresse han nedlägger för att göra den nordiska forn�itteraturen tillgänglig för fransk publik, en svår och säkerligen icke tacksam uppgift, och att önska honom god fortsättning.

Det ligger nästan i sakens natur att eddadikterna i här föreliggande volym översatts till prosa (jfr min översikt »Ur eddaöversättningarnas historia», Nord. tidskr. 1932, s. 40 ff.). Som prov må här anföras str. 1—2 av Helgakviða Hundingsbana I:

C'était aux temps reculés où les aigles chantaient,
 Quand d'énormes masses d'eau tombaient des hauteurs célestes:
 Helgi, le héros intrépide
 Naquit de Borghild à Bralund.

La nuit s'étendait sur la demeure. Les Nornes arrivèrent;
 Elles fixèrent la destinée du noble rejeton,
 Décrétèrent que le prince se couvrirait de gloire,
 Qu'il deviendrait le plus fameux des souverains.

Någon närmare granskning av tolkningen kan jag icke inlåta mig på. Enstaka stickprov ha på mig gjort ett ganska gynnsamt intryck. För övrigt finns det i grund och botten ingen anledning att lägga en strängt vetenskaplig måttstock på ett verk som detta, vars stora betydelse och värde ligger på ett annat plan. Med skäl yttrar M. W. i sitt förtal: »Le lecteur jugera avec quelque indulgence — espérons-le — la manière dont nous avons essayé de mener à bonne fin cette entreprise chargée d'entraves linguistiques».

Anm. kan dock icke underlåta att beklaga, att översättaren arbetat under mycket ogynnsamma förhållanden med hänsyn till litteraturen i ämnet. Så gott som alla 1900-talets många och viktiga bidrag till eddaforskningen och även månget äldre arbete ha varit honom obekanta, så t. ex. både Simrocks och Genzmers eddaöversättningar. Till grund för M. W:s tolkning av eddadikterna ligger Gerings upplaga av 1904.

Lund.

E. Noreen.

Richard Loewe: Der freie Akzent des Indogermanischen. Eine sprachwissenschaftliche Untersuchung. Berlin und Leipzig 1929. 83 ss.

Den s. k. fria indoeuropeiska accenten¹ har som bekant spelat en mycket stor roll för enskilda ords eller ordgruppers gestaltning i skilda indoeuropeiska språk. Här behöver blott erinras om den betydelse, som den på accentväxlingen beroende s. k. Vernerska lagen haft för de germanska språken, framför allt för de starka verbens konsonantism, men även för konsonantväxlingen i andra ordklasser, t. ex. vid substantiven i sådana fall som *slahi* : *slagi*, got. *brōþar* : *fadar*, germ. *hāsan* (ty. *Hase*) : *hazán* (nord. *hare*) o. s. v. Konsekvenserna av den växlande indoeuro-

¹ Beteckningen "fri accent" är i själva verket oegentlig och borde kanske bättre utbytas mot "växlande accentläge". Förhållandet är nämligen, som välbekant, att accenten icke har kunnat i samma ordform fritt eller ens efter bestämda regler läggas på vilken stavelse som helst, utan växlingen gäller blott det förhållandet, att accenten i olika till en grupp hörande former har fallit än på stamstavelsen, som t. ex. i grek. μήτηρ, find. *jūhve*, än på avledningsändelsen, som t. ex. i grek. ακ. μητέρα, find. *jūhómi*, och än slutligen på böjningsändelsen, som t. ex. det grek. dat. μητρὶ och det find. *juhuváh* o. s. v. Men för varje ordform för sig tagen är accenten fast.

peiska accenten för de olika språkens formbildning äro ingalunda ännu i alla detaljer klarlagda, men det är icke dessa, som i föreliggande arbete äro föremål för författarens intresse utan i stället frågan, hur »den fria accenten» en gång uppkommit i det indoeuropeiska urspråket. Skriften är ett försök av de slag, som i senare tid icke så sällan gjorts, att komma bakom det urindoeuropeiska till det förindoeuropeiska.

Liksom vissa andra forskare på detta område utgår författaren från att accentväxlingen är något sekundärt, att accenten från början alltid legat på en bestämd stavelse, närmare angivet på böjningsändelsen (slutstavelsen). Övergången från ultimabetsning till betoning av mellanstavelsen eller stamstavelsen har betingats av särskilda orsaker, och dessa äro enligt författaren att söka i satsrytmiken.

För att klargöra författarens tankegång torde det vara enklast att välja ett par av hans egna exempel. Han utgår ifrån de s. k. media tantum i fornindiskan och grekiskan, vilka ha accenten på stamstavelsen, t. ex. fornind. *dstē*, grek. ἵσται, »sitter», fornind. *šētē*, grek. κείται, »ligger» och ställer dessa i motsats mot de vanliga fornindiska media med ändelsebetoning, t. ex. *duhē* o. s. v. Anledningen till denna betoningsskillnad finner han i betydelsen och den därav följande satsbetoningen. Media tantum äro i betydelsehänseende att jämföra och ha enligt författaren uppfattats som aktiva former, vilka likaledes ha betoning på stamstavelsen, t. ex. fornind. *dōhmi* o. s. v. I en sats med reflexivt-medialt verb, som t. ex. t. *die Frau wäscht sich*, grek. ἡ γυνὴ λούεται, ligger en starkare ton på *wäscht* och λούεται än i satserna *die Frau wäscht das Kleid*, ἡ γυνὴ λούει τὸ εἶμα. På samma sätt förhåller det sig också med det reciproka medium. I satsen *die Männer streiten sich*, οἱ ἄνδρες ἐρίζονται betonas *streiten* o. ἐρίζονται starkare än i satsen *die Männer streiten mit den Frauen*, οἱ ἄνδρες ἐρίζουσι πρὸς τὰς γυναῖκας. Även det passiva medium får en starkare ton än aktivt verb, t. ex. i satsen *das Kleid wird von der Frau gewaschen*, τὸ εἶμα λούεται ὑπὸ τῆς γυναικός. Samma satsrytmiska förhållanden ha nu enligt författaren gällt för det förindoeuropeiska språket. Under påverkan av den relativa tonlöshet, som de aktiva verbalformerna sålunda hade, har accenten i dessa (och de med dem jämförda mediatantumformerna) dragits tillbaka från sista stavelsen.

På ett analogt sätt vill författaren förklara accentväxlingen vid substantivet. Vid t. ex. *r*-stammarna har grekiskan liksom fornindiskan bevarat den gamla ändelsebetoningen i de s. k. svaga kasus, t. ex. gen. sg. πατρός, dat. sg. πατρί, gen. plur. πατρῶν, find. instr. sg. *pitrā*, dat. sg. *pitré* o. s. v. Enligt författaren ha vi nu i *r*-stammarna och i allmänhet i konsonantstammarna haft genomgå-

ende ändelsebetoning (varpå i vissa fall i själva verket kanske ljudutvecklingen i olika språk pekar, så t. ex. den genomgående schva-vokalen i fornind. *pitā* och den tonande konsonanten i got. *fadar* etc.). Till förklaring av att ändelsebetoningen i de svaga kasus fasthållits, framdrar förf. till jämförelse sådana satser som: *der Lehrer hilft dem Schüler* (dat.), *der Lehrer ist in der Schule* (lokat.), *der Lehrer schreibt mit dem Bleistift* (instrum.), av vilka framgår, att nom.-formen är svagare betonad än de nämnda kasusformerna (resp. prepositionsuttrycken). Av nu nämnda kasus uppvisar därför endast nom. framflyttning av accenten. Även emellan nom. och ack. äger emellertid en liknande skillnad i betoning rum, t. ex. i satsen *der Lehrer lobt den Schüler*. Då nu icke desto mindre även ack. visar förskjutning av accenten bort från sista stavelsen, t. ex. fornind. *pitāram*, *mātāram*, grek. *πατέρα*, *μητέρα* o. s. v., så beror detta därpå, att ack. också och i jämförelse med andra oblika kasus kan få en mera undanhållen betoning vid tillägg av ett adverbial, som t. ex. *der Lehrer lobt den Schüler wegen seines Fleisses* o. s. v. Om jag rätt förstår författaren, så skulle den mellanställning, som ack. sålunda intar, återspeglas i det förhållandet, att accenten i ack. förskjutes endast ett steg framåt och serien *πάτηρ*, *πατέρα*, *πατρί* noggrant återgiva de äldsta indo-europeiska satsdynamiska förhållandena.

Liknande synpunkter tillämpar författaren även med avseende på andra ordklasser, t. ex. pronomina och adverb.

Författarens tankegång är skarpsinnig och energiskt genomförd men lämnar obestriddigen rum för flera nära till hands ligande invändningar. Den första riktar sig mot själva utgångspunkten: jämförelsen med den moderna satsaccenten. Att av de moderna språkens satsrytmiska förhållanden draga slutsatser om betoningarna i urspråket tillåter väl knappast en sträng metodik, och detta så mycket mer som uttryckssätten för de olika kategorierna aktiv, medium och passivum vid verben resp. de olika kasusförhållandena vid substantiven uttryckas på delvis mycket olika sätt, i det att de nyare språken ofta upplöst de enhetliga verbal- resp. kasusformerna till två- eller flerledade uttryck. Vidare måste som en betänklig brist i bevisföringen framhållas, att författarens teori är tillämplig endast på en mindre del av de former, vars betoning skall förklaras. Vid de athematiska verben betona t. ex. i fornind. dualis och pluralis aktivum mot vad man skulle vänta ändelsen och icke stammen, och vid de tematiska förekommer överhuvud ingen accentväxling. Sammaledes låter författaren förklaring väl tillämpa sig på vissa substantivgrupper, framför allt bland kons.-stammarna, under det att accentförhållandena te sig delvis ganska annorlunda vid flertalet av de vokaliska stammarna.

För sin del vill anm. emellertid sätta ifråga själva den av författaren framlagda tesen, att överhuvud taget det förindoeuropeiska språket skulle ha haft en genomförd ändelsebetoning. De böjningsändelser, som tillkomma de olika modus, numerus och personer vid verben liksom de olika kasusändelserna måste ju från början ha haft någon självständig innebörd som modifierat ordstammens betydelse; men det är långt ifrån säkert att ett sådant element alltid dragit tonen till sig. I ett fall kan det ha varit av relativt betydelselös innebörd, i ett annat fall av större innehållsligt värde, och allt efter dessa skiftningar kan redan från början ett dylikt element ha förblivit obetonat eller varit betonat. För att hålla oss till de här redan förut exemplifierade kategorierna skulle man t. ex. väl kunna tänka sig att nominativändelsen (som f. ö. ju ofta saknas i de indoeuropeiska språken) känts såsom mindre karakteriserande än exempelvis lokativ- eller ablativformerna, som i moderna språk uttryckas genom särskilda prepositioner, och på samma sätt att medialformernas ändelse haft en starkare modifierande betydelse än de aktiva formernas. Man kommer emellertid här in på förhållanden, om vilka det måhända tills vidare är klokast att icke inlåta sig på alltför många gissningar.

Emil Olson.

Lis Jacobsen: Svenskevældets Fald. Studier til Danmarks Oldhistorie i filologisk og runologisk Lys. København, Levin og Munksgaard, 1929. 158 + XVI s.

Ovannämnda avhandling utgör ett försök att på i huvudsak filologisk grundval lösa en av de mera uppmärksammade och omstridda frågorna i Danmarks fornhistoria, fördrivandet av den svenska härskarätt, som enligt vittnesbörd från olika håll under första delen av 900-talet satt sig fast i Sønderjylland.

Arbetets första del inledes med en värdefull utredning av det inbördes förhållandet mellan de tre hos Adam av Bremen mötande namnen *Hardeknut*, *Hardegon* och *Worm*, och förf. lyckas göra det troligt, att Adams urtext lytt *filius Hardechnud*, *Worm*, dvs. Hardeknuts son Gorm, vidare att *Hardegon*, som uppgives ha fördrivit Gnupas son *Sigerich-Sigtrygg* från Hedebyriket, icke är identisk med vare sig *Hardeknut*, av vilket namn man tidigare ansett *Hardegon* vara en förvrängning, eller *Gorm*. Detta *Hardegon* bör enligt förf. snarast representera ett nordiskt *Harde-Gunni*, vars första led kan tyda på att häraren stod i släktskapsförhållande till kungaätten. Emellertid synes det böra framhållas, att

man, även om man vill läsa andra leden som *Gunni*, efter allt att döma får förutsätta en icke alldeles obetydlig missuppfattning från Adams sida. De av förf. anförda parallellerna *Chnob* för *Gnupa* och *Sictona* för *Sigtuna* äro icke alldeles bindande, då det i dessa fall är fråga om återgivande av långt *ū*, under det att *u* i *Gunni* ju är kort och man därför kanske snarast väntat sig, att Adam skulle ha associerat detta namn med sådana tyska namnformer som exempelvis *Unni*, namnet på den ärkebiskop, som enligt Adam 936 besökte Danmark.

Härefter söker förf., i början huvudsakligen på grundval av Adam, att klarlägga händelseförloppet vid det svenska Hedebyrikets fall och kommer därvid till det resultatet, att under förra delen av 900-talet härskade i Jellinge en dansk kungaätt, av vars medlemmar vi känna de två kungarna Hardeknut och Gorm. Samtidigt regerade i Hedeby Olaf, som kommit från Sverige, och hans söner Gnupa och Gyrd och till slut Gnupas son Sigtrygg. Om Gnupa veta vi genom Widukind, att han 934 besegrades av Henrik I i Tyskland, och förf. menar nu, att när kung Gorm i Jellinge erfarit Gnupas nederlag, har han i sin tur anfallit och fältt honom, under det att en annan medlem av kungahuset, Harde-Gunni, vänt sig mot Gnupas son Sigtrygg och fördrivit honom. Detta skall ha skett före 936. Sigtrygg kan enligt förf. mycket väl vara identisk med den Setricus, rex paganus, som enligt Flodoard av Reims stupade i Normandie 943 under ett vikingatåg. Gorm är den danske konung, som gör slut på det svenska herradömet i det viktiga området vid sydgränsen. Även om det icke uttryckligen påpekas, vinner förf. här en överensstämmelse med sin tidigare framställda hypotes, att den mindre Jellingestenens *danmarkar bot* avser Gorm och icke Tyra.

Förf. har sålunda i ganska stor utsträckning prövat det vanskliga arbetet att fylla de ofta stora luckor, som det relativt torftiga källmaterialet uppvisar. Ämnets natur har gjort, att förf. i likhet med så många av sina föregångare på detta arbetsfält ofta hamnat i rena konstruktioner, vilka icke sällan äro fyndiga men om vilka man i bästa fall kan säga, att de innebära en möjlighet eller en sannolikhet. Slutsatsen att det svenska väldet tillintetgjorts före 936 bygger sålunda på att i Adams berättelse om ärkebiskop Unnis resa detta år icke någon svensk konung i Danmark nämnes, vilket enligt förf. borde ha varit fallet, om Hedebyriket ännu ägt bestånd, då det »maa formodes», att Unni och hans följe färdats till lands upp genom Sønderjylland, dvs. det landområde, som svenskarna ockuperat. Att draga så vittgående slutsatser av Adams tystnad på denna punkt kan knappast vara berättigt. Man vet, som V. la Cour påpekat (Danskt Historisk Tidsskrift 1929 s. 462 f.), ingenting om resvägen. Unni kan ha farit till sjöss

och icke kommit att beröra det svenska väldet, i vilket fall berättelsens tystnad i fråga om detsamma är fullt förklarlig.

En betydelsefull detalj, som säkerligen vållat förf. åtskilligt huvudbry, är inskriften på den större Jellingestenen, Harald Gormssons sten, i vilken ju omtalas, att stenen rests av den Harald »*es sær wann danmârk alla*», ord i vilka man sedan länge med starka skäl velat se ett vittnesbörd om att det var Harald Gormsson och icke Gorm, som återförenade gränslandet i söder med moderlandet. Förf. har i ett senare arbete (i *Scandia* 1931 s. 234 ff.) gjort troligt, att den ifrågavarande satsen närmast avser ett av Harald 983 företaget lyckat krigståg mot tyskarna, varigenom sydgränsen flyttades till Ejder. Allt vad vi efter detta med någorlunda säkerhet kunna säga oss veta, är dock att enligt en otvivelaktigt dansk källa (btr. den s. k. Gormssagan se nedan) Harald framhåller sig som den definitive återerövraren. Om man ser frågan i detta sammanhang, synes förf. s. 49 f. betydligt överskatta den omständigheten, att Sven Estridsson efter Adams Gesta att döma icke berättat någonting om sin moders farfars, dvs. Haralds, stordåd. Skulle Haralds stordåd redan efter en så relativt begränsad tid vara förgätet i själva kungasläkten, om det verkligen var han, som återerövrade gränslandet, frågar förf. Här kan invändas, att om man överhuvud skall tillmäta denna synpunkt något värde, vilket synes mig tvivelaktigt, man med ungefär lika stor rätt kan tillämpa den på Gorm. Denne ligger ju endast en generation längre tillbaka i tiden än Harald, men enligt de följda principerna kan även hans stordåd antagas vara glömt av Sven Estridsson, då Adam icke nämner något om att Gorm besegrat Gnupa. Saken kan naturligtvis också förklaras av Adams kända antipati mot Gorm, men överhuvud synes det mig omöjligt att av Adams tystnad på dessa punkter draga så vittgående slutsatser beträffande vad Sven Estridsson visste eller icke.

Förslaget att i Nortmannia se Normandie och icke Norge vilar på mycket lösa grunder och innebär icke någon större sannolikhet.

Om man, som förf. i detta avsnitt av undersökningen gör, bortser från de förhållandevis sena isländska källorna och endast håller sig till Adam och Widukind samt Jellingestenarna, torde man med någorlunda säkerhet endast kunna draga följande slutsatser: Gnupa har regerat i Hedebyriket 934. När han dör (obekant på vilket sätt) »ponitur in locum eius Sigerich», och när så denne Sigtrygg regerat kort tid, berövar en »Hardegon» honom riket. När Harald Gormsson lång tid härefter (efter allt att döma efter 983) upprättat sitt ståtliga monument i Jellinge, säger han på detta öppet och tydligt, att han »vunnit hela Danmark» eller

(med förf. i Scandia) »gjort Danmark helt», varmed rimligtvis en »Genforening» åsyftas, ett företag, som emellertid fordrar, att det omstridda landet dessförinnan befunnit sig i främmande händer. I detta fall veta vi, att främlingarna varit tyskar. Det ser sålunda ut, som om »Hardegon»s erövring icke blivit bestående.

Det vill sålunda synas, som om de slutsatser förf. vill draga ur det i första kapitlet använda materialet i vissa avseenden äro förhastade, framför allt i vad som gäller Gorms roll vid återerövringen. I det andra kapitlet, där de isländska källorna granskas, gör förf. emellertid troligt, att Gorm företagit ett segerrikt fälttåg mot Gnupa. Undersökningen gäller den s. k. Gormssagan (kap. 60—63 i Olaf Tryggvasons saga) och motsvarande avsnitt i Regnarssona påtr (Hauksbók), berättelser, som av historiker tillmätts mycket olika källvärde. Förf. gör en värdefull och givande källkritisk undersökning, vari bl. a. påvisas, att Gormssagans berättelse, hurusom Gorm drog emot den konung, som hette Gnupa, och fällde honom och därefter besegrade en konung vid namn Silfraskalli icke, såsom man tidigare från flera håll velat göra gällande, kan gå tillbaka på Adam. Förf. gissar, att den ursprungliga källan utgjorts av ett någorlunda samtidigt skaldekväde. I Silfraskalli vill hon se en särskild person och icke ett missuppfattat tillnamn eller en senare interpolation. Även om denna möjlighet icke helt kan avvisas, om man accepterar Gormssagan som historisk källa av självständigt värde, synes likväl den möjligheten kvarstå, att här föreligger en missuppfattning av ett eller annat slag, varför det torde vara säkrast att ännu så länge icke inordna Silfraskalli bland Danmarks fornkonger. Urkällan kan ju under århundradenas lopp ha förvanskats, och det logiska bevis, förf. s. 70 söker uppställa för Silfraskallis existens, synes mig fullständigt värdelöst. Silfraskalli kan trots allt vara ett binamn, syftande på för oss fördolda förhållanden. Ett närmare samband med Gnupa kan finnas, ett samband, som kanske svagt återspeglas i det hos Sven Aggesøn och Saxo i ett förvanskad sammanhang mötande namnet Ennignup, vars första led anses innehålla *enni* = panna.

Undersökningen av Gormssagan synes dock i stort sett lämna ett gott stöd för teorien om Gorms framgångsrika kamp mot svenskarna. Betydelsen av Gorms framgångar synes dock fortfarande förminskas av Jellingestenens vittnesbörd.

Arbetets andra del är en mycket utförlig monografi över runstenen från Sædinge på Laaland. Sambandet mellan denna och föregående del utgöres av Sædingeinskriftens ord *sutrsuia*, vilket efter allt att döma sätter inskriften i förbindelse med den svenska parentesen i Sønderjyllands historia. Wimmers länge oemotsagda läsning har strax före dr Jacobsens undersökning

tagits upp till granskning av Ivar Lindquist, som i APhS 3: 289 ff. givit en i flera punkter ny tolkning. Lis Jacobsens tolkning överensstämmer i vissa delar med Lindquists men avlägsnar sig ännu mera från Wimmers. En för de båda förstnämnda forskarna gemensam nyhet, som synes mig innebära en fördel, är att de vid läsningen bibehålla rad 8 (**minuksamr***) på den plats i sammanhanget, som den rent skriftmässigt intager, under det att Wimmer läser denna rad först efter rad 10. I samband härmed föreslå båda, att det sista ordet i rad 10 (***uk**) skall översättas med *ok*, *jugum*, och icke med *och*, varigenom den sista satsen kommer att lyda *han uas sutrsuia* (**uk** = han var »sundr»svearnas ok. Båda läsa också första ordet i c-sidans rad 7 som **kuaul** = *kvöl*, *kval*. I övrigt skiljer sig Lis Jacobsens tolkning i viktiga stycken från Lindquists. Det är fullt tydligt, att dessa två forskares resultat innebära framsteg i förhållande till den äldre tolkningen. En annan sak är, att det skick, vari inskriften befinner sig, synes omöjliggöra en till alla delar säker och oemotsäglich tydning.

Lis Jacobsen läser Sædingeinskriften i dess helhet sålunda: **purui : kat : kauruan · || stain : þansi : (a)[ft ·] || (kruk ·) || uiar : sin : ian : han : uas · || (þa :) alra : triu(ka)[str ·] || sutrsuia : auk : subrtana · || kuaul : at(i) : (k)afnur(i ·) || minuksam[ra ·] || [i](n)[:] baistr : han [:] uas · || [þa] [:] sutrsuia : [*]uk ·** och översätter: Thyra fick utfört denna sten efter Krok sin husbonde. Men han var då allas överman. Sårsvearnas och syddanernas stridigheter ändade sjökonungen, av namnkunniga än bäst. Han var då sårsvearnas ok.» Stenen skall ha rests efter en dansk, som kuvat på Laaland härskande svear.

Förf. framlägger sålunda flera förslag till dels nya läsningar av de icke så obetydliga mer eller mindre fördärvade partierna på stenen, dels nya tolkningar av paleografiskt förhållandevis säkra partier. Vad den första gruppen av förslag beträffar, kan den knappast fullt sakligt bedömas av en anmälare, som icke känner den ifrågavarande inskriften genom självsyn, men de i de flesta fall förträffliga, av cand. mag. E. Moltke tagna fotografierna, som åtfölja framställningen, göra att flera av emendationerna framstå som evidenta eller mycket sannolika. Hit räknar jag läsningen av a-sidans rad 3 **kruk** (Wimmer: **uikik** = *Viking*) vidare b-sidans rad 5 (**þa**) **alra** (Wimmer: **ilatra** = *ilændra*). Betydligt osäkrare förefaller läsningen av det svåra stället i c-sidans rad 7 **kafnur(i)**, *kaf-Norr* (-*Nori*), kenning för sjökonung (Wimmer: **haf nur** = *haf norr*), men att möjligheten för denna läsning föreligger, torde icke kunna bestridas. Kompletteringarna på de ställen, där smärre stycken av stenen avslagits, äro naturligtvis högst hypotetiska.

Bland förslagen till nytolkning av paleografiskt sett mera säkra ställen märkes återgivandet av **triukastr** med *drjúgastr* i stället för **triuggastr**. Båda alternativen få betraktas som möjliga. Den mest betydande ändringen är återgivandet av det två gånger mötande **sutrsuia**, *sundrswéa* med särsvearnas i stället för det hittills vanliga sydsvearnas. För denna tolkning talar i främsta rummet den omständigheten, att söder bevisligen skrives **supr** i **suprtana**, vidare, att *sundr* = syd icke brukar förekomma som förled i de fornnordiska språken. Svaga äro däremot de argument, varmed förf. fr. a. i följdskriften Runelæsning og Runetolkning (APhS 5:127 ff.) vill göra troligt, att endast särsvear och icke sydsvear skulle vara en rimlig benämning på de svenskar, som satt sig i besittning av vissa delar av Danmark. Enligt min mening finns det intet hinder för att dessa svenskar skulle kunnat kallas sydsvear. Kvar står emellertid differensen på Sædingestenen, och man kan icke komma ifrån möjligheten att tolka **sutr**- på det av förf. föreslagna sättet, på samma gång som man icke helt kan förneka möjligheten av Wimmers m. fl. läsning, som jag från isolerad betydelsesynpunkt finner väl så tilltalande.

Läsningen av sista delen av inskriften: han var »sundr»svearnas ok, dvs. han var sundrsvearnas »Behersker, Betvinger», är, som också framhålles, ganska egenartad men kan med hänsyn till formen sammanställas med andra poetiska omskrivningar i runinskrifter. Det synes emellertid böra framhållas, att det valda uttrycket åtminstone för en nutida betraktare förefaller ganska besynnerligt, om betydelsen verkligen är den, som förf. antager. Det ligger närmast till hands att i samband med ok, använt om person, tänka på en främmande inkräktare eller tyrann, som liknas vid ett folks ok, och icke på en inföding, som fördriver inkräktarna eller tyrannerna, med andra ord avkastar det främmande oket. Att en runristare och hans publik under 900-talet skulle inlägga en annan betydelse i ett dylikt uttryck kan icke anses ha bevisats.

Jag har med det sagda velat peka på några av de punkter i Sædingeinskriften, som även efter den nya granskningen framstå som diskutabla. Förf. medgiver beredvilligt, att mycket i tolkningen får betraktas som konstruktion, och det skiek, vari inskriften föreligger, gör det troligt, att en slutgiltig, utan förbehåll accepterad läsning aldrig skall komma till stånd. Av betydelse är fastslåendet av att Wimmers tolkning på viktiga punkter är oriktig, och flera av förf:s nya förslag äro, även om de kunna diskuteras, av obestriddigt värde.

Till slut några ord om den så att säga principiella sidan av bokens runologiska avsnitt. Arbetet utgör ett nytt led i den

revision av Wimmers läsningar, som bl. a. resulterat i förf:s undersökningar av »Wimmers Farmer-stones» (APhS 1) och Sjællestenen (i Festskrift til Kr. Erslev). Wimmers material och arbets-sätt har noggrant undersökts, och resultatet har blivit, vilket ofta och med eftertryck framhålles, att många brister i hans tolkningar ha kommit i dagen. Som rätt naturligt är i betraktande av Wimmers djupt rotade auktoritet, ha dessa påpekanden åstadkommit en viss uppståndelse, och det har icke sagnats försök att hävda Wimmers läsningar på de ifrågavarande punkterna. Det är emellertid tydligt — anm. kan här tala av egen erfarenhet — att Wimmers läsningar på åtskilliga punkter äro i behov av revision, och i själva verket vore det ganska märkvärdigt, om ett verk av detta slag skulle vara ofelbart och i alla mer eller mindre betydelsefulla detaljer skulle ha träffat det rätta, helst som inskrifterna mången gång äro av det slag, att de mänskligt att döma alltid i någon utsträckning bli diskutabla. Även om man stundom får det intrycket, att Lis Jacobsen i onödan söker sak med Wimmer, måste en revision, utförd med hjälp av de moderna hjälpmedel, som Wimmer icke hade tillfälle att anlita, betraktas som mycket önskvärd. Wimmers stora och grundläggande betydelse för dansk runforskning förminskas icke av den omständigheten, att vetenskapen även på hans område gjort vissa framsteg.

Lund.

K. G. Ljunggren.

Gustav Indrebø: Stadnamn fraa Oslofjorden (= Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-Filos. Klasse. 1928. No. 5). Oslo 1929.

För några år sedan offentliggjorde Gustav Indrebø Bd I av ett tilltänkt »større arbeid» om norska insjönamn. I stället för att omedelbart fortsätta detta verk, har han nu utsänt ett större arbete om norska kust- och skärgårdsnamn. Detta anges försiktigtvis icke som en »etta».

Arbetet är välkommet. Materialet är stort, även vad äldre namnformer beträffar. Att det inte kan vara alldeles fullständigt, vet den som själv har arbetat på samma område. Det är också riktigt, att det ofta är »vanskelegt aa setja grensa for kva ein skulde taka med». Vad av intresse som möjligen kan saknas i föreliggande arbete, har den utomstående svårt att bedöma. Där- emot tilltror jag mig att säga, att förf. medtagit en hel mängd onödigt gods. Jag anser mig ha rätt att utgå från, att det är ortnamnsforskningens intressen som skola tillgodoses, och inte

(i detta verk) det eventuella nöjet för en »målman» att få sätta på tryck i »nynorsk» gestalt varje vetenskapligt sett än så likgiltigt namn. Och därför må man väl fråga, vad glädje man har av t. ex. följande, som äro typiska fall bland många liknande: a) *Sjurdsoyrabben*,¹ *Sjurdsoyskjeret*, *Sjurdsoysundet*, alla bildade till *Sjurdsoy*; *Snarøykilen*, *Snarøykülskjeri*, *Snarøysund*, *Snarøytangen*, *Snarøytangskjeret*, anförda utöver *Snarøy*; *Vatsholmbakken*, *Vatsholmdraget*, *Vatsholmflud*, *Vatsholmleira*, *Vatsholmrabben*, *Vatsholmsund*, utöver *Vatsholmane*; *Bastøyboden*, *Bastøybuktene*, *Bastøygrunnen*, *Bastøykalven*, *Bastøyrenna*, utöver *Bastøy*, o. s. v. Vart och ett av alla dessa namn står som självständig artikel, med fetstil och efter mellanslag. Detta gäller också: b) *Bakken*, *Grunnane*, *Steinane*, *Steinen*, *Vikane*, *Skjeret*, *Tangen*. — De pengar som offrats på att trycka upp sådant, kunde i stället ha använts till en bifogad karta. Avsaknaden av en sådan är starkt kännbar. — Varför skall varenda med fonetisk, och sålunda otvetydig, kursivskrift tryckt uttalsform föregås av ett »Utt»? — Boken hade för visso blivit mindre omfångsrik om de här påyrkade inskränkningarna vidtagits. Men därmed hade ingen skada varit skedd.²

Att varje namn skulle ha varit inprickat på en medföljande karta, hade dock inte bort uppställas som krav. Den noggrannhet som för sådant kräves, är ofta för tidsödande. Det fordrar också att bearbetaren av materialet antingen i största utsträckning är personligt förtrogen med detta, eller att han osvikligt kan lita på upptecknarnas lokalisering av även de minsta orter. Hur det i dessa stycken här förhåller sig, får man inte ordentligt reda på. Förf. är alldeles för knapphändig med upplysning om hur (och när) materialet är sammanbragt. Är detta helt insamlat av honom själv?

Bortsett från vad ovan sagts, är materialet i stort sett värdefullt. Det behöver inte därför vid jämförelse med andra områdens namnskick te sig som så särskilt originellt. Kännedom om varje ny trakt blir ändå av betydelse för forskningen. — Det blir dock de enskilda namnens behandling som i ett sådant arbete skall ge mest. Författarens allmänna kompetens för uppgiften kan inte bestridas. Även i mindre enkla fall löser han

¹ Att bruket av *rabbe* m. fl. efterleder böra exemplifieras någonstades i boken, är en annan sak.

² Jag begagnar tillfället att uttrycka den meningen, att också Danmarks Stednavne bjuder för mycket av sådana likgiltiga ortnamn. Inte har man någon glädje av att alla *Have*, *Nørreager*, *Vestereng*, *Østervang* osv. få särskilda artiklar. Sådant bör inledningsvis exemplifieras. Jfr nedan s. 180 not. 1.

ofta svårigheter. Bland intressanta tolkningar må framhållas de av *Pamphus* (s. 93), *Kjanken* (s. 116), *Giskesteinen* (s. 125). Indrebø's förklaring av varför ordet *mîd* 'me' (märke, fiskeplats) stelnat i formen *meie*, nämligen att denna är dativ, är tilltalande och riktigt motiverad. Om mindre säker lingvistisk insikt vittna dock några ställen. Ett supponerat *Hrist* (i önamnet *Rîst*) tänkes kunna vara en avljudsform till ett **hrust* (förf. borde för övrigt här ha andragit det SIOD 1,77 behandlade boh. sockennamnet *Resteröd*, äldst *Rîsta riodr*). Vid utredningen av *skaar* s. 217 försummas en verklig diskussion av de tre stammarna *skâr-*, *skard-* och *skôr-*. S. 221 tycks förf. operera med möjligheten för Oslofjorden av en bruten form av *peîi*, m., och s. 30 med en motsvarande form av *selr*. För det förra är det minst sagt alldeles otillräckligt att hänvisa till Romerikes *kjæla* (jfr Hesselman Västnord. stud. I, 68 n. 1), och det senare antagandet är direkt otillåtligt — försåvitt inte förf. skulle vilja räkna med danskt (eller östskandinaviskt!) lån.

I åtskilliga fall saknar man vederbörlig upplysning om eller diskussion av sådana fakta, som sakligt skulle stödja tolkningen. Så vid *Bleikøyi* (s. 12), *Maur-skjeret* (s. 28), *Snarøyi* (s. 47 f.), *Gylta* (s. 120) och *Gylte* (s. 125) — skärets form? —, *Peisen* (s. 129), *Ramnøy* (s. 137 f.), *Kirkeboden* (s. 150; vilken kyrka vore här tänkbar som *me'*?), *Bîle* (s. 163; påminner öns berg om en *bîll?*), *Lökholmen* (s. 196). Till fullo vet jag av egen erfarenhet, hur tidsödande det kan vara att, direkt eller indirekt, skaffa sakupplysningar om alla lokaler bland tusentals. Men förf. synes mig likväl här ha gjort något för litet.^{1 2}

För ofta underlåter förf. att uttala sig om namnets innebörd. Jag uppmanar honom inte härmed till oförsiktighet. Här åsyftas inte de självklara namnen; om dem behöver sällan något sägas. Vid somliga andra bör man helt visst stanna vid ett »dunkelt»

¹ Också på denna punkt vill jag vädja till utgivarna av Danmarks Stednavne. Också där meddelas för litet av sådana fakta. Där man inte tillvaratagit dem i samband med den första uppteckningen, får man införskaffa kompletterande upplysningar. Det blir annars en onödigt torftig lektyr som bjudes, och man lägger ingen säker grundval för tolkningen av samma eller likartade namn i sedan behandlade bygder. Så stor åskådlighet som möjligt vid behandlingen av naturnamn, detta måste nu vara ett principiellt krav.

² Jag fäster uppmärksamheten på vikten av att läsaren får klart besked om när en sakupplysning är ett faktum eller en blott förmodan. Detta blir icke rätt klart vid formuleringar som denna (s. 21): "Namni kjem av at fiskarar . . . kokar eller hev koka kaffi paa desse skjeri."

el. dyl. — men det hör då till god teknik i en lexikaliskt uppställd ortnamnsavhandling att det ordet säges, likaväl som i en etymologisk ordbok¹ —, i ännu andra bör man, så kort som möjligt, klarlägga de sig erbjudande möjligheterna. Ex. på namn där intet försök till tydning göres: *Kjerringskjeret* (s. 22), *Brøakroken* (s. 39), *Jernholmen* (s. 42), *Lagomdraget* (s. 44; förleden beröres ej), *Hestesund* (s. 52), *Moen* (s. 55, ett grund), *Kjernes* (s. 83; vi behöva veta vad *kjarr* betyder just i denna ort), *Bispen* (s. 94), *Halseskjer* (s. 115), *Kattholmen* (s. 120), *Rokset* (Därs.), *Lena* (s. 152) m. fl. Vid icke få sådana oförklarade namn saknar man vederbörlig hänvisning till litteratur där samma, resp. mycket närstående eller analoga namn redan behandlats i litteraturen. Sådana hänvisningar ha större betydelse för samarbetet och orienteringen på området än förf. synes inse. Ty det är nog ingalunda alltid på grund av obekantskap med de tidigare litteraturställena som uraktlåtenheten skett.² Några ex. på ställen där hänvisning varit önskelig skola nämnas: *Dronningi* (s. 14; samma namn diskuterat SIOD 3, 21), *Hals* (s. 17, 52; intet om den bl. a. av Sahlgren i Hålsingborgstraktens ortnamn 151 ff. förda diskussionen i ämnet), *Huk* (s. 20; OGB II, 123), *Katteberget* (s. 22; Därs. 154), *Stangskjeret* (s. 33; ingen hänvisning till den rätt stora litteraturen, vadan möjligheten att en *stång* stått på skäret inte ens överbäges), *Vekkupp* (s. 36; samma namn tolkat SIOD 3, 74), *Brøakroken* (s. 39; *Matkroken* flerstädes behandlat i litteraturen), *Hunden* (s. 42; ingen hänsyn till SIOD 3, 34, OGB I, 175 m. fl., II, 135), *Kraakholmen* (s. 44; förklaringen ur svart färg på berget föres fram som en nyhet), *Møkkalassi* (samma namn SIOD 3, 50), *Paradis* (s. 46; intet om att namnet är vanligt och behandlat i litteraturen), *Børsholmen* (s. 50; OGB I, 159, II, 149, Sahlgren i Hall. bygdekultur 88 ff.), *Vendelsund* (s. 59; ingen hänsyn till litteraturen om *Vendel*), *Reverumpa* (s. 59, 129; ingen hänvisning till det kända och behandlade *Rävs-hale*), *Surka* (s. 136; OGB I, 138, 150, 197), *Duken* (s. 142; åtminstone uppslag hade kunnat fås SIOD 3, 164), *Luse-skjer* (s. 196; SIOD 3, 155), *Lyngholmen* (s. 196; båda de av I. övervägda möjligheterna diskuteras utförligt SIOD 3, 111), o. s. v.

Inte sällan måste angripligheten hos nya tolkningar noteras. Vid *Daggerskjeret* (s. 14) bör i första hand tänkas på *Dagverdar*,-

¹ Det behöver inte ske i så utförlig och så pass löslig formulering som förf. tvärtom ibland använder, t. ex.: "Kva fyrste lekken . . . siktar til, veit eg ikkje" (s. 64).

² Inte fler än arbetena om "kust- och skärgårdsnamn" äro, tycker jag mig ha rätt att påtala frånvaron av varje spår av bekantskap med mina Namnforskningar bland Väst kustens öar och skär (i Populärt vetenskapliga förel. vid Gbgs Högskola N. F. XIX. 1921).

-urðar-; vid *Ormøyi* (s. 28) är det onödigt att utförligt utveckla möjligheten av mytisk förklaring. *Svenskeskjer* (s. 34) antages utan speciell grund kunna vara »eit lastande namn», ty ordet *svenske* »er det ikkje fritt dei hev nytta til skjellsord her til lands»(!); *Skogerholmen* (s. 57) menas heta efter en *skog* på någon grannö, ja skogen förmodas t. o. m. ha kunnat tjäna som »me» — för någon både, menar I. antagligen; men inte får sedan holmen namn efter en sådan. *Svelvik* (s. 112) säges av folket i orten förklaras ur *sverð* i bet:n 'båge, halvcirkel', vilket I. finner »truleg» vara rätt; en sådan bet. hos ordet är så vitt jag vet obekant, och därtill osannolik. Det torde vara mera skäl att tänka på den i boh., även i norr, förefintliga stammen *sverð*- 'svål, gräsmark o. d.' (i Norge eljest oomljutt(?) *svarð*-). *Kuskjer* (s. 116): intet skäl anges varför namnet inte kan vara ett »jämförande» namn (jfr *Koskär* SIOD 3, 116); i stället befinnes sannolikt, att »kyr hev halde seg innanfor skjeri [på land]». *Nøttakrakk* (s. 129): det överväges om förra leden möjligen kunde vara ett verb *naatta*, *nøtta*. Hur skulle mellanvokalen -a- då tydas? Verbalsubstantiv? Grundet *Truls* (s. 160) säges »beint fram» vara mansnamnet. Däremot är *Stenaren* (s. 180) »av mansnamnet *Stenar*» — vad innebär »av» här? —, och *Tarallen* (s. 181), som likaledes säges snarast »beint fram» vara mansnamnet (isl. *Porvaldr*), torde då vara elliptiskt »og artikkelen tilsett i nyare tid». I vad mån åsyftas här olika ting? *Kokkholmen* (s. 183) tänkes möjligen kunna komma av att de »køkt seg mat» på holmen. Skulle då verkliga yrkesbeteckningen *kock* komma i fråga? Uttalet är *kåkk*-. Närmare ligger väl att tänka på det i hela Bohuslän nyttjade *kock* 'tupp' (se nu OGB III, 158). I *Øyni Slette* i Røde Bog (s. 185) bör *Slette* efter allt att döma uppfattas som efterställt adjektiv, alltså analogt med boh. *Holmen grå* och med *Øyin helga, nu *Enhelga* i Uppland. Att *Ommeskjer* (s. 198), vars förled obestriddigen är ordet *ugn* (*omn* o. d.), skulle åsyfta »den svarte liten» — är denna konstaterad eller ej (jfr ovan s. 180 n. 2)? —, tror den ogärna, som vet att ordet vanligen åsyftar en ugnslänkande fördjupning el. dyl., eller också att det sjuder och jäser (SIOD 3, 71, 115, nu OGB III, 244). Varför inte ens överväga detta? — Så vitt jag kan finna, upplyser förf. ingenstädes, inte ens i det särskilda lilla formkapitlet s. 224 ff., något om -ar- i sammansättningsfogen: *Skitarodden* s. 31, *Dritarhaugen* s. 124 o. d.

Vid några av I. otydda namn tror jag mig kunna bjuda på tolkningsförslag: *Kjøt-og-brød* (s. 23): Är det verkligen bara en udde som åsyftas med namnet? Inbegripes inte något litet skär invid? Det är nämligen frestande att åberopa analogin *Butteln* (Buteljen) och *Stompen* 'flaskan och tilltugget' SIOD 3, 19, 65. — *Sjuskjer* (s. 180): Då räkneordet *sju* inte passas, kan väl mansn.

Siugurd överbägas; det ingår ju i *Sjurdsoyi* s. 31. — Att »bådar» och fiskeplatser kunna vara benämnda efter landmärkena (me'na), har påvisats i mina Namnforskningar (s. 11, 35), och förklaringsprincipen har tillämpats även i SIOD 3. Också I. anlitar den flerstädes. Men varför inte då ha den i tankarna vid fiskeplatserna *Lasarettet* (s. 25) och *Spetalen* (s. 171), vid undervattensbåden *Björnen* (s. 37), makrilldraget *Bonden* (s. 60), båden *Hauken* (s. 115), fiskegrundet *Steingarden* (s. 131; på 12 famnars djup) — berget innanför tycks heta *Steingarden*, troligen benämnt efter »ei rand der» som liknar en »stengård»; men grundets namn säges vara elliptiskt. Självt kan jag inte våga i dessa fall direkt tillämpa den ifrågavarande tolkningsprincipen — förf. ger nämligen alldeles otillräckliga upplysningar om ortens läge för det.

Att »nynorsk» ännu inte är ett i allo för vetenskaplig framställning utbildat språk, ses på en och annan otymplig formulering. Om *Dokkeskjer* (s. 39) säges: »av dokke, f., dansk dukke, truleg» [här spärrat]; om *Rumpe* (s. 155) »Ein lang grunne, skal vera [här spärrat], aust for Fjærskjer». Må gärna vara att detta låter »folkligt».

Det system som uppställes i de sammanfattande kapitlen, och vari en indelning av namnen göres, är delvis oredigt. Synpunkten för grupperingen s. 231 ff. säges skola vara betydelsen. Men att då t. ex. utan vidare sammanföra alla namn som innehålla djurnamn, både »jämförande» och andra, är psykologiskt oriktigt och därför värdelöst. Några sidor längre ned, så vitt jag kan förstå: inom samma indelning, komma för resten »jämföringsnamn» särskilt. Dessa efterföljas av »Avstytte namn», vilka naturligtvis hade bort behandlas under namnens form. Jag kräver ingalunda ett stelt system — ty detta betyder ofta ett opraktiskt —; men man bör åtminstone lämna redigt besked om tillvägagångssättet, där det inte förklarar sig självt.

I det föregående har en hel del kritik framförts mot det anmälda arbetet. Denna torde också ha blivit motiverad. Indrebø synes mig inte med tillräcklig vidsynthet, konkret kunskap och litteraturkänedom ha intagit sin plats i ett verkligt fruktbart samarbete på ortnamnsforskningens område. Och han visar inte tillräcklig förmåga att skilja på viktigt och oviktigt.

Men visst ger boken en hel del både nytt och värdefullt. Och det ligger ett stort och erkännansvärt arbete bakom.

Ejalmar Lindroth.

Hans Kuhn: *Das Füllwort of- um im Altwestnordischen. Eine Untersuchung zur Geschichte der germanischen Präfixe. Ein Beitrag zur Altgermanischen Metrik. Ergänzungshefte zur Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiet der indogermanischen Sprachen, Nr. 8. Göttingen 1929. 132 s.*

Ingerid Dal: *Ursprung und Verwendung der Altnordischen »Expletivpartikel« of, um. Avhandlingar utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse. 1929. No. 5. Oslo 1930. 91 s.*

En tillfällighet har velat, att den hittills föga behandlade frågan om den s. k. expletivpartikeln *of- um* i den isländska litteraturen samtidigt blivit föremål för undersökning från två håll.

Kuhns avhandling avser i första rummet att förklara uppkomsten av partikeln i fråga. Efter en kritisk sovring av materialet fastslår han först, att expletivpartikeln förekommer framför nomina (subst. och adj.) 42 ggr. Blott i ett av dessa fall står den framför ett ord, som icke kan ha varit sammansatt med ett obetonat prefix. I 25 fall är det enligt författaren säkert, i de övriga 16 fallen blir det genom jämförelse med de andra germanska språken sannolikt eller åtminstone möjligt, att substantivet en gång haft ett prefix. Slutsatsen blir — i anslutning till Neckel K. Z. 45: 1 ff. — att expletivpartikeln står framför nomina i stället för förlorade prefix.

Fallen kunna uppdelas på följande olika bildningar: 1) sociativbildningar, t. ex. *barmi* : *barmr*, av *jabarman, *rúni* : *rún*, av *jarúnan (jfr feng. *gerúna-*), *bedia* : *bedr*, av *jabadjön (jfr feng. *gebeddea*); 2) kollektivbildningar på *-ja*, t. ex. *sinni*, n. av *jasinþia : *sinn* (jfr fht. *gisindi*), *æði* : *óðr* (jfr feng. *gewêð*); 3) verbalabstrakta, t. ex. *boð* : *bjóða* (jfr fsax. *gebod*, fht. *gebot*), *skop* n. pl. : *skapa* (jfr feng. *geskapu*, fsax. *giskapu*); 4) adjektiv, t. ex. *líkr* (med biform *glíkr*) = got. *galeiks*, feng. *gelic*, fht. *gelihh*. I de här nämnda exemplen torde konstruktionen av de fornordiska formerna med prefix vara relativt säker. Som synes är prefixet här överallt *ja-*. I en del andra fall och särskilt när det gäller andra prefix, torde författarens sammansatta former vara mera tvivelaktiga, så t. ex. *dolgr*, »fiende», som han (efter Neckel) betraktar som sociativbildning till *dolg*, »fiendskap»; vidare *hugr*, som han ansätter såsom ett *uzhuþi : *hyggja*,¹ *þorþ*, av *biþarbō : *þurfa*, *ráð* av *furiráða : *ráða*, v., *hugsi*, av *ushuþsan : *hyggja* m. fl. Fall, där prefix ursprungligen icke funnits, skulle ju emellertid kunna förklaras (jfr vid verbet nedan) därigenom, att partikeln

¹ Här torde väl förhållandet vara det, att *hyggja* är sekundärt i förhållande till *hugr*.

fått stilistisk användning utanför den ursprungliga ramen. Ett säkert exempel därpå, som författaren själv anför, är adj. *svangr* i Einarr Skulessons Lv 5:2 *angri fird of svangan*. — I skalde-diktningen har expletivpartikeln vid nomina sin största användning under den äldsta tiden. Den kommer i det hela taget ur bruk ett stycke in på 1000-talet.

Vid verbet har expletivpartikeln en vida rikligare och långvarigare användning. Det är otvivelaktigt, att bruket till stor del här är rent stilistiskt och att partikeln förekommer i en mycket stor mängd fall, där den icke kan visas ersätta ett förlorat prefix. Författaren tror sig emellertid kunna påvisa vissa inskränkningar i användningen, som utgöra ett bevis för att även här expletivpartikeln ursprungligen ersatt ett prefix. 1) Framför hjälpverb användes partikeln i regel icke, alltså aldrig t. ex. framför *hafa* och *vesa*, *göra* eller *lata*. Undantag utgöra några fall, där det kan antagas, att prefix en gång har funnits, t. ex. vid det perifrastiska *nema* (t. ex. *Geirviðr of nam greiða* SkjDB II: 223). 2) Vid vissa huvudverb förekommer expletivpartikeln icke, då verbet står i sin egentliga utan endast då det står i övertörd användning. De överförda betydelseerna representera ursprungligen med prefix försedda verb: **jabidjan*, **frafaran*, **bikuman* o. s. v. Endast i perf. part. synes ingen inskränkning i användningen förekomma, vilket kan sammanställas med att i vissa germanska språk perf. part. regelbundet är sammansatt med *ja-*, fht. *gikommen* etc., t. *gekommen*.

Författaren undersöker vidare partikelns förekomst i fråga om den plats, som den intar i versen inom olika versmått. Av resultaten skall här blott nämnas, att i fornyrdslag partikeln så gott som aldrig förekommer i början av en B-vers (Bdr. 7:2 *of brugginn mjodr* är ett sällsynt undantag) och aldrig såsom inledning till en C-vers utom i typen *of borinn snemma*, d. v. s. med upplösning av första höjningen. Författaren visar, att dessa regler ha direkta motsvarigheter i den forngermanska poesien i fråga om ord, som äro sammansatta med obetonade prefix. Den förklaring, som han ger — dessa överensstämmelser skulle bero därpå att nordborna övertagit versbildningsreglerna med översättningar av västgermanska förebilder — finner anmälnaren emellertid föga sannolik.

Av större intresse är den statistiska översikt, som författaren ger av partikelns förekomst hos olika fornorska och isländska skalder. Enligt denna statistik tillåter metrum insättande hos Brage den gamle av expletivpartikeln överallt, där ett obetonat prefix kan antagas ha förekommit i hans tids språk. Härvid är förutsatt, att perf. part. alltid kunde vara sammansatt med ett prefix (jfr ovan). Ingenting tyder däremot på att redan Brage

använt partikeln utanför de ursprungliga gränserna, d. v. s. rent stilistiskt. I större eller mindre utsträckning är detta däremot fallet hos de följande skalderna.

Till förklaring av hur alla de växlande prefixen (*bi-*, *ja-*, *und-*, *uz-*, *furi-* m. fl.), som måste antagas ha funnits i de nordiska språken, kunnat ersättas av *of*, erinrar författaren om att samma betydelseskiftning ofta kan uttryckas med olika prefix och omvänt samma prefix kan tjäna till uttryck för olika betydelser. Särskilt hänvisar han till det got. *uf-*, som kan i verbalsammansättningar motsvara tyskt *ent-*, *er-*, *ge-*, *um-*, *unter-*, *ver-*. I de nordiska språken har utvecklingen blott gått ännu längre än i gotiskan. Med undantag av enstaka rester av t. ex. *ja-* eller *furi-* ha alla prefix ersatts med *of*. I det prosaiska språkbruket har detta *of* tidigt alldeles försvunnit, i det poetiska språkbruket lever det kvar och övergår så småningom till ett rent poetiskt-stilistiskt medel.

Ingerid Dals undersökning visar i mycket andra synpunkter än Kuhns och lägger materialet till rätta på ett annat sätt.¹ Även hon utgår ifrån att expletivpartikeln är ett arkaiskt språkelement, som kvarlevat företrädesvis i poesien. Den traditionella användningen i diktningen kunde tänkas närmast vara föranledd av rytmiska skäl. I motsats till Kuhn menar hon emellertid, att det ursprungliga betydelseelementet dock i huvudsak låter sig spåra. Att författarinnan kommer till detta resultat, beror bl. a. därpå att hennes material utgöres uteslutande av Eddan och prosatexter, under det att hon lämnar skaldepoesien helt och hållet å sido. — Den prosaiska användningen av *of- um* hade Kuhn avskilt som ett särskilt problem; han ser i prosans *of- um-* icke expletivpartikeln utan en särskild partikel med modal (potentiell eller dubitativ) betydelse.

I Eddan har *of* vid indikativa verbformer enligt I. Dal blivit huvudsakligen ett »stilelement», som användes för att emfatiskt framhålla verbalhandlingen. Den förekommer därför företrädesvis vid perfekta eller resultativa verb, t. ex. *ok ek drykk of gat | ins dýra miáðar* Háv. 140, eller *er ord um fann | við Jotuns máli* Prk. 26. Det är härvid likgiltigt — ett resultat motsatt Kuhns — om verbet ursprungligen varit sammansatt eller ej. Särskilt tjänar partikeln liksom den gotiska sammansättningen med *ga-* till att beteckna det punktuella aktions sättet, i synnerhet i temporalsatser, inledda med *áðr*, t. ex. *þó hann æva hendr | né hofud kembdi, | áðr á bál um bar | Baldrs andskota* Vsp. 33, och vid inkoativa verb, t. ex. *svá at hon í sessi | um sofnadi* Vkv. 28.

¹ Senare har Ingerid Dal i Norsk Tidsskr. f. sprog. 4: 179 ff. ytterligare utfört sina tankar i ämnet, delvis i polemik med Kuhn.

Användningen kan förekomma även vid verb i presens, t. ex. *hann sialdan sitr, / er hann slíkt um fregn* Vsp. 26, där enligt författarinnan tidsmomentet starkare framhäves genom *um*. Samma stilistiska värde som i de nu nämnda fallen har partikeln också genomgående vid infinitiv efter modalt hjälpverb, t. ex. *þú aldri munt síðan / sumbl um göra* Ls. 65. Med förkärlek användes, såsom även detta exempel visar, *of- um* i negativ sats, enligt författarinnan för att speciellt hänföra negationen till inträdandet eller genomförandet av verbalhandlingen.

Liksom Kuhn konstaterar författarinnan att *of- um* regelbundet användes framför perf. part., och här har partikeln förlorat sin stilistiska funktion. Även författarinnan jämför naturligtvis detta förhållande med de västgermanska språkens *ga-* i perf. part. För att förklara, hur *ga-* resp. *of* kan ha fått denna användning, har hon ett rätt skarpsinnigt resonemang. Ursprungligen är perf. part. rent adjektiviskt. Det böjes även i förbindelse med *hafa* som ett adjektiv och förbindes i passivum med *vera*. Senare förblir det i perf. part. oböjt vid *hafa*, och passivum kommer att bildas med *verða*, två faktorer, som bägge innebära, att perf. part. fått verbal betydelse. Denna verbala (aoristiska) betydelse hos perf. part är det nu, som ursprungligen betecknats med prefixet *of*. En liknande utveckling betecknas för de övriga germanska språken av förallmänligandet av prefixet *ga-* i perf. part.

Så klara, som det kunde framgå av detta referat, ligga nu förhållandena visserligen även enligt författarinnans egen mening icke. Det finns åtskilliga exempel, där dessa synpunkter icke låta sig tillämpa. Förf. ser då häri närmast ett bibehållande av partikeln av rent rytmiska grunder och förutsätter, om jag fattar henne rätt, i sådana fall alltid en ursprunglig sammansättning med prefix. Vad man icke kan undgå att framhålla är emellertid det, att överhuvud ett bedömande av exemplen från stilistisk synpunkt alltid måste bli mer eller mindre subjektivt. Anm. har i många fall svårt att inläsa den framhävande betydelse, som förf. vill lägga i partikeln.

En dylik tvekan om uppfattningen av partikelns betydelse framträder kanske i ännu högre grad, då det gäller partikelns förekomst vid optativen. I denna ställning är betydelsen enligt förf. densamma i Eddan och i de prosatexter, där den förekommer, d. v. s. huvudsakligen lagtexter och äldre religiösa texter. Partikeln har här en logiskt-syntaktisk funktion, och förekommer huvudsakligen i följande fall: 1) i retoriska frågor, s. k. dubitativ optativ, t. ex. *hví um segiak þér / mikinn móðtrega* Skm. 4; 2) i jämförelsesatser med *en*, t. ex. ur prosan *mart helgara, en góðer of náe*, Hom. 6: 8; 3) i temporalsatser med *áðr*, t. ex. *át Sífiar verr, / áðr sofa gengi, / einn með qllo ðæx tvá* Hymis, Hym. 15;

4) för att beteckna framtid, t. ex. *um þat réðo ríkir tívar, | hvé þeir Hlórríða hamar um soetti*, Prk. 14. Under den senare gruppen falla även finalsatser och relativsatser med konsekutiv betydelse. Under det nu Kuhn här väsentligen finner ett förstärkande av den potentiella betydelsen, vill författarinnan i alla dessa fall — i överensstämmelse med användningen vid indikativen — betrakta partikeln som ett medel att starkare framhålla realiteten hos verbalhandlingen och upphäva det dubitativa i optativen. Satser med dylikt *of* skulle därför ofta, så t. ex. vid de temporala *ádr*-satserna, beteckna ett mellanstadium mellan konstruktion med optativ och med indikativ. Anm. finner detta mycket tvivelaktigt. Enligt hans mening kan partikeln i de flesta fall tolkas såsom förstärkande till optativen, alltså skärpande den dubitativa eller potentiala betydelsen. Alldeles särskilt synes detta vara fallet i fråga om de retoriska frågesatserna och komparativsatserna. Någon motsättning mot partikelns betydelse vid indikativen behöver ju icke heller ligga häri. I båda fallen kommer ju den framhävande betydelse, som författarinnan anser vara den väsentliga, väl till sin rätt.

I prosan förekommer *of-um* emellertid även vid indikativen. Bruket visar enligt förf. i detta fall, att med partikeln den specifika föreställningen om genomförandet av en handling eller uppnåendet av ett mål var förbunden. Ett belysande exempel kan vara Grág. III: 58 *ef eigi náir vatne eða síó, ok of getr þó snæ, þá skal hann* o. s. v. Men exemplen äro ingalunda alltid så tydliga. Egendomligt är, att bruket är så utsträckt i negativa satser, vilket av förf. något tvivelaktigt förklaras därmed, att verbalhandlingen just vid negationen alldeles särskilt skall framhållas. Vissa religiösa skrifter använda med förkärlek *of-um* vid en infinitiv styrd av *mega*. Även här har *of* ursprungligen den vanliga framhävande betydelsen, men eftersom en släktskap bestod just emellan detta betydelsemoment och betydelsen av *mega*, så utvecklade sig här en fast association, så att *of* uppfattades som en del av konstruktionen. Riktigt synes förf. för denna konstruktions uppkomst också peka på främmande inflytande. I de tyska fornspråken är *magan* ofta sammansatt med *ga*.

Vid förklaringen av själva uppkomsten av expletivpartikeln utgår förf. liksom Kuhn från Neckels antydning, att *of-um* ersätter förlorade prefix. Men i motsats mot Kuhn söker hon förklaringen på ljudutvecklingens väg. Vid en tid före de yngre runinskrifternas avfattning ha alla prefixen fått en så svag artikulation, att de sammanfallit i något vagt eller grumligt ljud, vars grafiska fixering måste framkalla osäkerhet. Endast framför en följande labial var detta ljud så pass tydligt, att det kunde lämpligen återgivas med *uð* eller *um*, och i detta fall förekommer också parti-

keln i runinskrifter, t. ex. *um mirki* (Vallentuna), *ub briuti* (Glemminge) o. s. v. Detta beteckningssätt förallmänligades emellertid senare. För sin del finner anm. denna ljudutveckling otrolig och skänker ett avgjort företräde åt Kuhns syntaktiska förklaringsförsök.

De båda undersökningarna komplettera varandra f. ö. på ett sätt, som utan tvivel är ägnat att främja vår insikt i frågan. Det djupare och fastare greppet har väl Kuhn. Hans material är också allsidigare. Men det är av stor betydelse, att Ingerid Dal sökt genomföra betydelsesynpunkten vid sidan om den rytmiskt-stilistiska även för poesins användning av expletivpartikeln.

Lund.

Emil Olson.

Fr. R. Schröder: Altgermanische Kulturprobleme. (Trübners Philologische Bibliothek 11.) Berlin u. Leipzig 1929. 151 ss.

Den föreliggande skriften utgör, liksom ett föregående arbete av samme författare, »Germanentum und Hellenismus» (1924), ett bidrag till den aktuella frågan om senklassiska och orientaliska inflytanden på den forngermanska religionen.

Författaren framhäver till en början med rätta den betydelse, som folkvandringstidens långa och intima beröring med den klassiska kulturen måste ha haft för utvecklingen av den germanska kulturen. Att impulserna också måste ha gjort sig gällande på det religiösa området är självklart. För att rätt bedöma styrkan av dessa inflytanden bör man besinna, att germanerna i själva verket under folkvandringstiden hunno att tillägna sig den klassiska bildningen vida djupare än man i allmänhet varit benägen att föreställa sig. Författaren lämnar härpå övertygande bevis, t. ex. i skildringen av vandalkonungen Stilichos hov och livet där.

Såsom de förnämsta förmedlarna mellan den klassiskt-orientaliska och den germanska världen ha hittills vanligen goterna betraktats. Författaren ansluter sig i fråga härom i stort sett till de resultat, som vunnits av B. Salin och O. von Friesen m. fl. På vissa punkter försöker han emellertid fördjupa uppfattningen på grundval av den nyare arkeologiens landvinningar i Sydryssland. Så särskilt i frågan om karaktären av den egendomliga skytisk-sarmatisk-keltisk-germanska blandkulturen i dessa bygder, av vilken redan före goternas ankomst inflytanden ha trängt till Norden (Gundestrupkitteln). Från denna kultur menar författaren med Strzygovski, Rostovtzeff m. fl., att den germanska

djuornamentiken ytterst härrör, en teori som väl dock ännu måste betraktas såsom oviss.¹

Av ännu större betydelse för kulturutbytet än det sydryska området ha emellertid enligt förf. de trakter i västra Tyskland varit, där germanerna under de första århundradena av vår tideräkning bodde i närmaste beröring med kelterna. Även andra nyare forskare ha haft blicken riktad på den keltiska kulturförmedlingens roll. Så har man i fråga om runskriften antagit lån från den latinska skriften genom kelterna (H. Pedersen) eller åtminstone ett starkt inflytande på runskriftens utveckling (C. Marstrander). Författaren synes benägen att i mycket sluta sig till dessa författares mening. Liksom Marstrander sätter han Odinskulten i förbindelse med runorna och framhåller likheterna emellan Odin och den keltiske guden Ogmios, vars namn förmodas stå i samband med namnet på den iriska skriften: ogam.

Redan tidigt trängde kristendomen in i Rhentrakterna. Vid mitten av tredje århundradet var Trier biskopssäte, och Köln, Metz, m. fl. följde snart efter. Att germanerna i dessa trakter tidigt kommit i intim beröring med kristendomen är således uppenbart. Men även de, ytterst från Orienten härstammande, senklassiska mysteriereligionerna voro väl bekanta på detta område, varom en mängd monument och inskrifter vittna. Förf. stöder sig här bl. a. på H. Lehnens undersökningar över de orientaliska mysteriekulterna i det romerska Rhenlandet. Dessa ha givit det resultatet, att man här har att räkna med ett allmänt deltagande av de infödda i mysteriekulterna, vilka således icke blott varit de främmande herrarnas religion. Under sådana omständigheter är — menar förf. — icke annat tänkbart, än att mellan dessa stora religiösa strömningar, kristendomen och mysteriekulten på den ena sidan och den germanska religionen på den andra, en stark växelverkan måste ha ägt rum.

I denna del av framställningen, som således går ut på att bevisa icke blott möjligheten utan även nödvändigheten av senklassisk och orientalisk inverkan på den forngermanska religionen, följer man förf. utan tvekan. Mindre övertygad är måhända en kritisk läsare, då förf. kommer till de enskilda fall av påverkan, för vilka förutsättningarna sålunda klarlagts. Häri delar förf. emellertid öde med de flesta forskare på detta fält.

En av den gnostiska rörelsens centralläror var läran om den

¹ I samband härmed ägnar författaren även ett kapitel åt de av Panzer, Naumann o. a. framdragna parallellerna emellan den forngermanska poesien och djuornamentiken. Även författaren vill här se ett kultursammanhang men avböjer dock förnuftigtvis de längst gående slutsatserna.

evigt upprepade världsskapelsen och världsundergången, anknyten till föreställningen om en från det eviga ljuset eller livet stammande »urmänniska», med vars födelse i materien världen begynner och med vars död, d. v. s. förlossning ur materien, världen går under. En reflex av denna lära vill förf. se i Völuspás skildring av världsförloppet med ragnarök och världsförnyelsen. Centralpersonen är här Balder, med vars fall världsundergången inledes. Härtill an knyter författaren också, liksom han gjort i sin »Germanentum und Hellenismus», det mystiska talet 432000, som i Eddan uppgives vara einherjarnas antal i Valhall (800 × 540) och som enligt babyloniska beräkningar är siffran för antalet år inom varje världscykel. Parallellerna synas emellertid anm. icke gå så långt i enskildheter, att ett lån just från gnosticismen måste med nödvändighet förutsättas. Eddan talar ju blott om *en* världsundergång och *en* världsförnyelse, och detta *kan* vara en allmänt kristen influens utan speciellt gnostiska inslag. Vad Balders roll som centralfiguren i världsförloppet beträffar, förringas likheten med »urmänniskan» betydligt därigenom, att Balder icke uppträder vid världens skapelse, och även därav, att han har en medtävlare i Heimdall, vars roll vid världsundergången skulle härstamma från besläktade orientaliska läror. Hur eoner nas tal blivit tal på einherjarna är också trots författarens förklaringar svårt att förstå, ehuru överensstämmelsen här är högst egendomlig.

Mera övertygande äro de exempel förf. lämnar på de astrologiska tankeströmningarnas inflytande på den germanska kulturen. Hit hör i främsta rummet införandet av den ytterst från Babylonien härstammande planetveckan. De germanska veckodagsnamnen visa, att benämningarna upptagits i heden tid, och vissa förhållanden, som förf. närmare utför, göra det sannolikt, att de germanska namnen kommit till just i de delar av Rhenländerna, där den keltisk-germanska kulturen mötte den romersk-hellenistiska. Huruvida planetveckans införande särskilt står i samband med den i dessa trakter utbredda Mithradyrkan, för vilken dyrkan av planeterna var ett utmärkande drag, är kanske ovisst. Förf. antager, att denna kult varit åtminstone ett bidragande moment.

Ett annat drag i Mithrakulten, som författaren däremot anser har varit av stor betydelse för den forngermanska religionen, är den bekanta läran om »själens himmelsfärd» genom de sju sfärerna till den översta himmelen. Detta är en iransk, av babylonisk astrologi påverkad föreställning. I den germanska världen finner förf. dess utlöpare i läran om världsträdet och de nio världarna (Völuspá 1). För att förstå detta måste man emellertid taga en omväg över religionsföreställningar, som finnas hos de

primitiva nomadstammarna i Nordryssland och Sibirien. Såsom Uno Holmberg visat i sin bok »Der Baum des Lebens», är föreställningen om en pelare, som sträcker sig från jordens medelpunkt upp till polarstjärnan och som uppbär världsaltet, mycket utbredd bland Europas och Asiens folk. Nära besläktad eller identisk med denna föreställning är också den om ett världsträd, välbekant bl. a. från den nordiska mytologien. Hos de nämnda folken i Nordasien tänkes denna världspelare ofta delad i sju delar, som tydligen motsvara de sju himmelssfärerna. Ibland finner man också en indelning i nio delar, och både sjutalet och niotalet ha motsvarighet i de mithraistiska lärorna. Även en parallell till själens vandring genom himmelssfärerna förekommer hos vissa altaiska folk i en ceremoni, vid vilken schamanen företager en klättring uti ett världspelaren föreställande träd, som genom djupa skårer indelats i nio delar. Dessa förhållanden kasta nu, såsom även Pipping menat i sina Edda-studier, ljus över den första strofen i Völuspå, där det heter: *nio man ek heima, | nio ivíði, miqtvíð mæran | fyr mold nedan*. De nio världarna äro de nio himmelssfärerna, och *nio ivíði*, som förf. översätter med »nio stödjande träd», betecknar detsamma, i det att, som han förut visat, det niodelade trädet hos de nämnda asiatiska folken också kan ersättas av nio träd. Överensstämmelsen mellan föreställningarna på de vitt skilda religionsområdena förklaras av förf. såsom beroende på lån från samma håll: ytterst är det iranska trosföreställningar, som spritts å ena sidan norrut, å andra sidan västerut. För lånet till de germanska folken tänker sig förf. snarast mithraismen såsom förmedlande. Dock kan man här tänka sig även manikeistiska inslag.

Ett starkt inflytande från Mithrakulten är förf. benägen att se också i Heimdallsfiguren. Så jämför han namnet på Heimdalls borg, *Himimbjerg*, »Himmelsbergen», med den utbredda föreställningen om ett »världsberg», som även tar sig uttryck däruti, att Mithra betecknas såsom född ur klippan. Vidare erinrar han om den stora likheten emellan de uttryck, som användas om Heimdall i Snorres Edda och dem, som förekomma i några gamla avestiska Mithrahymner. Här kommer förf. även in på Heimdalls roll vid världsundergången, där han genom att stöta i sitt horn ger signal till världskampen. Också den av Ulfr Uggason och hos Snorre omtalade kampen mellan Heimdall och Loke inställes i detta sammanhang: den anses motsvara den eviga fiendskapen mellan Mithra och Ariman (Ormuzd och Ariman). Förf. anför även andra förmenta detaljlikheter och anser sig ha visat, att Heimdalls gestalt i dess väsentligaste drag är en germanisering av den persiske Mithra och besläktade iranska föreställningar. Anm. vill det emellertid synas, att Heimdallsgestalten ingalunda restlöst

går upp i Mithra. Även betydande olikheter förefinnas, och likheterna röra i icke ringa grad yttre och mindre betydelsefulla väsensdrag. Det kan bl. a. framhållas, att den dunkla föreställningen om Heimdalls nio födelser icke synes kunna finna någon förklaring i orientaliska föreställningar.

I ett par särskilda kapitel behandlar författaren frågan om världsskapelsen i den nordiska mytologien. Den är enligt författaren närmare besläktad med de iranska myterna än med någon av de andra talrika världsskapelseföreställningarna. Även här synes det emellertid förhålla sig så, att jämförelsepunkterna mera gälla enskilda drag än skapelsehistorien i dess sammanhang. Det kan också anmärkas, att sammanställningarnas vikt icke obetydligt minskas därav, att de till jämförelse med de nordiska skapelsemyterna framlagda föreställningarna måste hämtas från flera skilda håll inom den orientaliska tankevärlden. Vissa paralleller kunna dock anses slående, så t. ex. överensstämmelsen emellan myten om jordens skapelse av Ymirs kropp och en berättelse i den manikeiska traditionen om huru tre gudar av djävulen Kund skapade världen.

På vissa av här anförda lånehypoteser lägger S. själv mindre vikt, och detsamma gäller även ytterligare några detaljer, som det här icke varit tillfälle att beröra. Även anm. känner sig, såsom antytt, i åtskilliga fall skeptisk. Men att uppslagen äro riktiga och forskningen i sin blick mot Orienten på rätt väg, torde näppeligen kunna bestridas.

Lund.

Emil Olson.

Magnus Olsen: Stedsnavn og gudeminner i Land (Avhandlingar utg. av det norske Videnskabs-Akademie i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse 1929. N:o 3). Oslo 1929. 95 s.

Ovanstående arbete, som, enligt vad förf. i inledningen meddelar, kom till redan vid årsskiftet 1924—25, var ursprungligen bestämt att införas i »Landingsboka», ett stort hembygdsverk om den gamla bygden Land i Oplands fylke, Kristians amt. Då det kanske skulle ha dröjt årtal, innan arbetet kunnat offentliggöras i nämnda publikation, har det i stället fått inflyta i Videnskabs-Akademiets skrifter.

Förf. har icke vidtagit några ändringar i den ursprungliga framställningsformen. Denna är således helt naturligt populärvetenskaplig och betydligt bredare, än den skulle ha varit, om

arbetet från början varit avsett uteslutande för fackmän. Emelertid framhäver förf. själv, att det »lige meget er bereknet på leg og lærd».

För fackmannen föreligger dock här jämförelsevis litet nytt, i så måtto att de forskningsresultat, vartill förf. kommer, var för sig tagna, till stor del återfinnas i förf:s tidigare arbeten, särskilt Hedenske kultminder och Ættegård og helligdom. Framför allt följer förf. i fråga om metod och grepp på ämnet de grundlinjer, som uppdragits i sistnämnda arbete. I detta, som utkom redan 1926, ha för övrigt tydligen (jfr därs. sid. 183) åtskilliga av de resultat, vartill förf. kommit i sin specialundersökning av ortnamnen i Land, influerat. Denna specialundersökning hade därför, såsom förf. även själv medgiver i inledningen, rätteligen bort föreligga, innan Ætteg. o. h. utkom.

Det egentligt nya och alltså för fackmannen värdefulla består i att här för första gången ortnamnen inom ett begränsat bygdeområde blivit föremål för en fyllig, alla namntyper — bebyggelsenamn såväl som naturnamn — omfattande enhetlig undersökning efter de principer, som förf. i en mera koncentrerad framställningsform tillämpat i sin vittspännande översikt över hela Norges ortnamn i Ættegård og helligdom, och som, hur omdömena därom eljest kunna skifta, i varje fall väl måste anses ha öppnat nya, intressanta vyer över det väldiga och på så många punkter ännu i urtidsmörker höljda forskningsområde, dit de nordiska ortnamnen med hemlighetsfull makt locka forskaren. Betr. innebörden av dessa principer hänvisar jag till Hjalmar Lindroths klarläggande anmälan i 45:te bandet (1929; sid. 99 ff.) av denna tidskrift.

Efter en kortare inledning om ortnamn och ortnamnsforskning i allmänhet övergår förf. till sitt egentliga ämne: en översikt över bebyggelsens uppkomst och utbredning i Land, såvitt denna i stora drag kan skisseras med hjälp av ortnamnen. Härvid använder sig Magnus Olsen av samma instruktiva metod som i Ætteg. o. h.: att föra läsaren så att säga baklänges genom tiderna från det jämförelsevis unga och genomskinliga gradvis allt längre bort mot det uråldriga och dunkla. Början göres alltså med »Småbruknavn og yngre gårdnavn», bland vilka vi i namnen på de för Land ytterst karakteristiska »Li-garda» ('Lid-gårdarna'), innehållande som senare sammansättningsled *-lia* 'liden', »landingens yndlingsord når et sted skal ha navn utenfor gården», träffa de första exemplen på gårdnamn, vilkas uppkomst måste förläggas till medeltiden.

I anknytning till den i detta kapitel diskuterade stora grupp av naturnamn, som blivit bebyggelsenamn, går förf. sedan över till »naturnamnen» i egentlig mening. Här igenkänner man förf:s från en uppsats i Maal og Minne bekanta målände och medryckande framställning av älvdammens särpräglade karaktär.

I nästa kapitel, »Eldre gårdnavn», utvecklar förf. bl. a. sina från föregående arbeten kända åsikter — vilka väl för övrigt i stort sett delas av de flesta moderna ortnamnsforskare — om de äldre namntypernas relativa kronologi. Äldst visa sig här som annorstädes både i Norge och Sverige vissa osammansatta och artikkelösa terrängbetecknande namn vara. Sådana äro i Land t. ex. *Tomle, Brone, Hogne, Sogn*. Även flera sammansatta terrängnamn som *Vilberg, Vålhovd* osv. torde vara mycket gamla. Därnäst komma namn på *-vin* och *-heimr*. Dessa fyra grupper äro med säkerhet förhistoriska. Avgjort yngre än dessa äro namnen på *-stadir, -land, -setr* osv., och ett ännu yngre, huvudsakligen medeltiden tillhörande skikt representeras av bland andra namnen på *-rud*. Det intressantaste avsnittet i detta kapitel är det, som rör antagandet av gårdsklyvning i förhistorisk tid. Denna hypotes, som utgör en av hörnstenarna i Magnus Olsens i *Ætteg*. o. h. framställda uppfattning av den i ortnamnen återspeglade bebyggelsens gång i förhistorisk tid, och till vilken han i nämnda arbete även hämtat material bl. a. just från Land (*Ætteg*. o. h. sid. 162), är här utförligare belyst. »Grenden» *Lausgarda*, som består av gårdarna *Øistad, Løkje* (< **Leik-vin*), *Hasval* och *Nårum* (< **Nordr-heimr*) har av allt att döma vuxit fram ur en »modergård», som haft ett nu försvunnet namn, möjligen **Lausa* (jfr »grend»-namnet), som bör vara det ursprungliga namnet på den genom bygden framrinnande *Lauselva*. Likaledes torde i »grend»-namnet *Bergegarda* dölja sig en förhistorisk stamgård **Berg* eller **Bergar*. »Grenden» omfattar nu bl. a. två gårdar med namn på *-heim* och två med namn på *-by*. Två intressanta, mer eller mindre säkra slutsatser kunna dragas ur dessa båda undersökningar: dels att *vin-* och *heim-gårdar* äro sekundära i förhållande till äldre gårdar med andra namn, dels att dessa äldre namn möjligen ha varit just av den osammansatta terrängbetecknande typ, som även på andra grunder visat sig vara den allra äldsta.

Nästa kapitel behandlar »Gudeminner». Förf:s helhetssyn på problemet om ortnamnens vittnesgillhet betr. fornnordisk religion och kult är densamma som han tidigare givit uttryck åt, speciellt i Hedenske kultminder. Särskilt intresse tilldrar sig vad förf. efter hörsägner i orten har att förtälja om naturförhållandena på de båda 8 km. fågelvägen från varandra belägna gårdarna *Ullsåk* (< **Ullsåk*) och *Frösåk* (< »*Frøysåk*»), av förf. tidigare berörda i Hedenske Kultminder sid 101 f. *Ullsåk* ligger vid den lilla sjön *Ullsjøen*. Gården har trots sitt höga läge en god jordmån. En bidragande orsak härtill är sjön, som binder värmen och gör det varmt på åkrarna, varigenom säden hindras från att frysa. Utom *Ullsåk* är *Frösåk* den enda gård i Nordre Lands pastorat, som har en större naturlig vattensamling inne bland inägorna.

Den är en tjärn, om vilken det likaledes berättas, att den hjälper till med att bevara värmen. Därjämte skall den tidigare ha tjänstgjort som ett slags väderleksorakel. Om den sista isen på våren lade sig mot västra stranden åt Frösåk till, skulle det bli ett gott år. Även om det rent principiellt sett kan synas djärvt att av dessa från sen tid dokumenterade föreställningar draga några slutsatser rörande förkristen kult, synes det mig ändå, som om Magnus Olsen har ett visst fog för sin mening, att dessa onekligen slående överensstämmelser mellan de båda gårdarnas naturförhållanden ge stöd åt antagandet av Ullsåk och Frösåk som religiösa medelpunkter för var sin gamla bygd, där resp. *Ullin — väl som förf. menar ett annat namn på Ull — och Frö dyrkats.

I slutkapitlet »Bygdenavn» behandlas några namn på småbygder inom storbygden Land. Av intresse är här bl. a. namnet *Porp*, som förf. tilltalande översätter med 'gårdklyngen', 'grenden' i anslutning till samma betydelse hos appellativet i fvnord. *Porp* omfattar den nordligaste utkanten av Land, och överallt i Norge, där *Porp* är bygdenamn, är bygdens läge sådant, att namnet kan tolkas som 'grend i utkanten'. »Navnene er gitt sydfra, fra eldre og mektigere bygder hvor man talte om 'gårdklyngen' eller 'grenden' i de mest avsidesliggende strøk.»

På någon kritik har anmälnaren här icke tillfälle att ingå, ehuru åtskilligt i författarens starkt konstruktiva framställning kunde ge anledning härtill. I stället må som avslutning framhållas den utmärkta, man skulle nästan vilja säga poetiska stil, som kännetecknar detta såväl som författarens arbeten i allmänhet. Tack vare denna glänsande stilkonst, som låter oss »få del i den glede man alltid vil føle over å stå like overfor menneskelige livsytringer og de lover som de er underkastet», förstummas lätt ens kritik. »Stemning er der over stedsnavnene i det hele tatt», yttrar förf., karakteristiskt nog, på ett ställe. Mästerligt förstår också Magnus Olsen att göra läsaren delaktig av denna stämning. Han tyckes vara i besittning av ett fantasiens och inlevelsens sjätte sinne, som för visso mången gång träffar det rätta, där en mera nykter och »exakt» forskning står rådvill.

Ivar Lundahl.

Fornsvenska ordstudier.

24. *bredha* 'betala'.

Axel Kock ger i Sv. Landsm. X. 3 sid. 4 f. en förklaring av Uppl.-lagens Kpmb 2: 1: *ær klæpi upp mælt. ok pænningær breder*. Vi ha här enligt Kock part. *bredder* men ej till *brepa* 'utbreda', ty sammanhanget ger betydelsen 'betalda'. 'Utbredda penningar' i stället för 'betalda penningar' vore en alltför konstlad förklaring. Kock jämför i stället med isl. *reiða* 'betala', fda. *redhæ* 'betala' och isl. *greiða* 'udrede, prästere'. — Liksom *greiða* (got. *gairaidjan*) är en sammansättning av *g(a)*- och *reiða*, så är fsv. *brepa* 'betala' en komposition av det suffix, som i got. har formen *bi*, och *reda* (*reiða*). — För ett fsv. **repa* 'betala' talar **afraip̃* > *afrap* 'betalning för arrende'. — Kock menar sig finna bekräftelse för sin etymologi i mlt. *bereden* 'betala', vilket f. ö. i senare tid inlånats i fsv. och fda.

Söderwall, Tillägg och rättelser (1916), upptager Kocks förklaring och anför därför såsom särskild artikel (skild från *brepa* 'utbreda') *brepa* 'betala'.

SAOB (Pelle Holm) (1922) däremot nämner icke Kocks förklaring utan synes dela Schlyters uppfattning (i Glossaret till Upplandslagen och i Ordboken), att *breda* 'betala' är identiskt med *breda* 'utbreda'. Motsvarande användning i sv. dial. påpekas, och ordet översattes 'lägga fram (penningar) till betalning; betala'. Ett av exemplen talar tydligt för denna etymologi: *Straxt skall tu pengar reda! På ett bräde för oss breda* Moræus Schonæus Vit. 433 (c. 1685). Men dels kunde ju detta tänkas vara en sen tillfällig användning av *breda* 'utbreda' utan samband med *breda* 'betala', dels kunde det ju bero på senare folketymologisk tydning av ett *breda* 'betala'.

Emellertid stödes tydningen hos Schlyter och SAOB av ett väl först i den senare beaktat kulturhistoriskt förhållande: mlt.

bret, pl. *brēde* betyder även 'Zahlbrett'; nhty. *brett* likaså, jfr Grimm, Deutsches Wörterbuch, II, 376: »zum geldzählen dienten sonst häufig eingefaszte breter, woher der ausdruck *bei dem bret, auf dem bret bezahlen* . . ., *er hat mich auf einem brete* (auf einmal) *bezahlt*»; SAOB, art. *bräde* 2 c: »träskifva på hvilken penningar uppräknades vid utbetalningar o. d.» (ex. från Moræus ovan), särsk. (fullt brukligt) i uttr. *på ett bräde*; företrädesvis i förbindelsen *betala ngt l. få betalt på ett bräde* 'betala ngt l. få betalt på en gång l. i en summa'.

Av Lasch-Borchling, Mittelniederd. Handw.-b. 343 (1929) anföres emellertid ett mlty. verb *brēden*, svag böjning (vilken dock icke närmare anges) = '(penninge) auf das Zahlbrett legen, auszahlen', och skilt från detta upptages ett *brēiden*, svagt verb (pret. *brē(i)de(de)*, *brēde*) = 'breit machen, ausbreiten' etc. Ur denna anordning torde framgå, att Lasch-Borchling icke anse de båda verben identiska. Får man anta, att de i det förra se en avledning av *bret*, pl. *brēde* i bet. 'Zahlbrett'?

En sådan etymologi synes emellertid icke stämma med de svenska ordformerna. Då subst. *brādhe* av mlty. *bret*, pl. *brēde* har *ä*, borde vi vänta ett fsv. *brādha*, vb av mlty. *brēden*. För att med denna utgångspunkt kunna förklara fsv. *brēdha* med *ē* finge vi antaga, att *brādhe* och *brēdha* lånats vid skilda tidpunkter eller från skilda tyska dialekter eller, snarast, skilts åt på grund av folketymologisk omtolkning, och att i vårt språk sambandet mellan de båda orden icke uppfattats.

Med denna etymologi borde ju ordet behandlas för sig, skilt från *brēdha* 'utbreda', också i fornsvenskan.

I varje fall torde innehållets anknytning till *brēde* vara ofrånkomligt, och den ursprungliga betydelsen har varit: 'utbreda på ett räknebräde', antingen vi här ha en fsv. folketymologisk omtolkning av en mlty. avledning till *bret*, *brēde*, eller redan från början *brēdha* 'utbreda' ligger till grund.

I Supplementet till Söderwall, Ordbok över svenska medeltids-språket har jag uppfört *brēdha* 'betala' som särskild artikel. Men

min uppfattning om ordet är icke densamma som Söderwalls i Rättelser och tillägg.

25. *brut*.

Fforbiwder fogitta, borgamestara och gantzka radit forscriffne tunna packara, ath the thöm forware i theres packningk, ath klaghamaal ey offuer thöm komber, ffyndz theres bruth, tha schal ther met lagen offuer rettes vtan nadher ok yther mera vjdh theres embetes ok peninga bruth, ath the ey mera thagha i packara lön fore lest lax än ij öre . . . StÅmb 157 (1505).

Brut på sistnämnda ställe synes betyda 'förbrytande, förverkande': 'vid förverkande av deras ämbete och av penningar (till ett visst fastställt belopp)'. Det är emellertid svårt att anknyta detta innehåll hos *brut* till övriga betydelser. Konstruktionen *vjdh theres embetes ok peninga bruth* torde i själva verket ha *brut* i annan betydelse och bero på en ologisk kontamination av skilda uttryckssätt med olika men näraliggande betydelsenysner hos enskilda ord. Denna kontamination har sin tillkomst att tacka ifrågavarande skriftalsters säregna art.

Stockholms stads ämbetsbok »innehåller årligen uppgjorda förteckningar på magistratens tjänstgörande ledamöter och stadens övriga befattningshavare av skilda slag för de olika ämbetsåren.» Det framgår tydligt, att skrivaren därvid i viss utsträckning begagnat föregående års uppställningar och formuleringar. Man kan tänka sig antingen att han gjort en verklig avskrivning eller att han blott företagit en hastig genomläsning och sedan skrivit ned sin formulering för det nya året. I båda fallen ha vi att beakta, att skrivaren i lägre grad behövt klart aktualisera innehållet än vid självständigt avfattande. Han har tagit upp uttrycken och nöjt sig med en ytlig kännedom om deras ungefärliga innehåll såsom led i det hela. Jfr följande mot varandra svarande formuleringar:

- a) 1499 *wjdh thera ämb[e]te och wjdh thera ij mark*
- b) 1500 *vjdh thera ämb[e]te*
- c) 1501 *vjdh theres embete*

- d) 1503 *viðh theres embete ok penninga broth*
- e) 1504 *viðh theres embete och peninga*
- f) 1505 *viðh theres embetes ok peninga bruih*
- g) 1506 *viðh theris embetes ok peninge neffst*
- h) 1507 *viðh theres peninge och embete*
- i) 1508 *viðh theris embete ok peninge*
- j) 1510 *widh theres peninge och embethe.*

Av intresse är här att känna till innehållet i ordet *viðh*. Detta har funnit användning att beteckna »den straffpåföljd, som är likasom fogad vid ett brott, i. därmed sammanhängande» (Schlyter, Ordbok, *viper* bet. 6). Det är = nsv. 'vid, vid äventyr av, vid straff av, vid vite av' (Söderwall *vip* bet. 19). Man har alltså kunnat säga: *viðh thriggia marka sak, viðh bot 40 marka*. Det för förståelsen överflödiga *sak, bot* kan emellertid utelämnas, och vi nå fram till: *viðh 40 marker*, som alltså egentligen betyder 'vid straff av 40 marks böter', men som ju blir = 'vid förlust av 40 mark'. Utifrån sistnämnda betydelsen yans har *viðh* funnit användning i fraser, där det ursprungligare innehållet 'vid straff av' med sträng logik icke kan inläggas. Detta gäller: *viðh lif ok gotz, viðh lif ok ära* etc. Vi finna således, hurusom 'vid [straff av] förlust av' utsöndrat sig som en självständig betydelse vid sidan av 'vid straff av'. (Jfr Söderwall *vip* bet. 20).

Ordet *brut* har så utvecklats, att det utifrån betydelsen 'brott' fått innehållet 'böter för brott, straff för brott'. Denna utveckling är lätt att förstå: kausalsammanhanget *brott* → *straff* blev lätt till ett identitetsförhållande *brott* = *straff* utifrån lagens och det folkliga rättsmedvetandets synpunkt, ty en viss grad av brott, en viss grad av brottslighet var alltid följd av en viss grad av straff: jfr *um raan ok thäs mans brut som thet gör* MEST EdzB Index XXIII. Härigenom blev alltså *brut* i sina betydelser 'straff i allm.', 'böter' synonymt med *sak* (som egentligen självt genomlöpt en liknande betydelseutveckling) och, delvis, *bot*.

Synonyma uttryck voro alltså: *viðh bot 40 marka, viðh 40 marka sak, *viðh 40 marka brut*. Härtill kom, såsom vi ovan fun-

nit: *vidh 40 marker*. Men dessa olika uttrycksmöjligheter, å ena sidan *vidh*, å andra sidan *vidh brut (sak, bot)* + gen., funnos, strängt logiskt sett, icke alltid; för *vidh* med den utsöndrade betydelsen 'vid förlust av' i förbindelse med t. ex. *ämbite* fanns icke den senare. För ett icke reflekterande språkmedvetande synes emellertid steget vidare ha varit möjligt: *vidh 40 mark: *vidh 40 marka brut = vidh thera ämbite: x. Vidh thera ämbitis brut* för sig taget synes innebära antingen *brut* = 'straff' med ellips av begreppet 'förlust', 'förverkande' eller vidareutveckling av *brut* från 'brott' till 'förverkande, förlust'. Egentligen föreligger intetdera, utan uttrycket beror på slappad språklogik i mekaniskt och oflekterat bruk.

En analys av de ovan anförda exemplen ur St Ämb visar, att denna uppfattning är den riktiga. Av intresse för oss äro följande: a) har 'vid förlust av deras ämbete och vid förlust av deras tre mark'; *vidh* upprepas framför de båda koordinerade begreppen. — d): Här återfinna vi begreppsförknippningen från a, 'vid förlust av deras ämbete och vid straff av böter av penningar el. penningböter' (ex. a visar att bötesbeloppet var 3 mark); skrivaren har låtit momentet 'böter' finna särskilt uttryck men det oaktat kombinerat de båda fraserna i ett gemensamt *vidh: vjdh theres embete ok penninga broth*; det måste anses ologiskt. — e): Genom att utelämna *brot* har skrivaren fått ett fullt logiskt uttryck, ty därmed får han nyansen 'vid förlust av' i senare leden, och en kombinerad med förra leden i ett gemensamt *vidh* kan ske utan tvång på logiken. — f): Här har *brut* kommit in igen. Fråga är, i vad mån avfattningen 1503 spelat någon roll. Enklarest vore att antaga rent mekaniskt inflytande: 1503 års avfattning har förkortningstecken på följande sätt

vjdh ther[es] embet[e] ok pen[ninga] broth
1505: *vjdh ther[es] embet[es] ok pen[ing]a bruth.*

Faktiskt ger ju f intryck av ren avskrivning, där *vid embet[e]* förkortningstecknet felaktigt utlästs som *es*, naturligtvis under inflytande av den följande genitiven. Det låge dock närmare till

hands, att avskrivning skett av 1504 års avfattning. Därför vågar jag icke rent ut antaga fel för *embete*. Vi ha nämligen också den möjligheten, att en självständig ologisk kontamination gjorts av skrivaren 1505 under intryck av reminiscenser från tidigare formuleringar och på grund av oreflekterat språkbruk. Under alla omständigheter synes det mig klart, att 1505 års avfattning är ett steg vidare utifrån 1503 års formulering, med *brut* inom begreppsområdet 'straff', och icke innebär ett mera självständigt nyskapande av ett *brut* = 'förverkande'. — g) visar tydligt, att denna uppfattning av *brut* är den riktiga. Här har *brut* ersatts med *neffst*; detta betyder 'straff' och talar för att *brut* tillhör samma begreppsområde. Men även i denna avfattning ha vi genitiv *embet[es]*, *es* skrivet med förkortningstecken. *Wijdh theris embetes neffst* ger vid översättning ord för ord ('vid straff av deras ämbete') icke ett logiskt innehåll. Hela formuleringen är att förklara såsom beroende på oreflekterat bruk. Utbytet av *brut* mot *neffst* tyder på att det inte är fråga om ren avskrivning utan formulering efter genomläsning. Men skrivaren kan ju förden skull ha haft en lika så mekanisk inställning till ett i frasen ingående enskilt språkuttryck.

Slutligen ha vi att fatta ståndpunkt till följande exempel: *widher brut alz hans godz* MESt Radzst. b. 14: 1. Andra handskrifter ha *a)* utelämnat *brut* *β)* *bot* i stället för *brut* *γ)* *sak* i stället för *brut*. — *a)* har alltså för *widh* den utsöndrade betydelsen 'vid förlust av', *β)* och *γ)* däremot ha den ursprungligare: 'vid straff av' och betyda alltså: 'vid straff av böter av allt hans gods'. Fraserna *a)* *β)* *γ)* äro ju fullt synonyma. Det låg nära till hands för en skrivare att i stället för *bot*, *sak* insätta det ofta synonyma *brut*, som alltså också här egentligen har innehållet 'straff', med tanken dock mera fäst vid det slag av straff, som bestod i böter.

I nysvenskan kunna vi knappast återge de här behandlade *brut*-satserna annorlunda än med: 'vid förverkande av deras ämbete', 'vid förverkande av allt hans gods', där alltså från nysvensk — logisk — synpunkt *brut* synes ha ett nytt innehåll.

Denna studie avser att visa, hurusom oreflekterat språkbruk kan gå utanför gränserna för det logiska. Tanken är fäst vid innehållet i stort, och de enskilda språkuttrycken äro blott byggstenar i den stora byggnaden. Tankens koncentration på meddelandet i dess helhet medger icke klar distinktion mellan olika varandra näraliggande uttryckssätt, som i form av reminiscenser från tidigare formuleringar erbjuda sig. Men därmed följer, att vi icke ha rätt att tillskriva orden i de felaktiga konstruktionerna en ny betydelse, bedömt utifrån strängt logisk synpunkt. Orden ha ännu icke förvärvat nytt innehåll, ehuru ju det tillfälliga nya bruket kan innebära grodden till en senare utveckling mot en ny betydelsenjans.

26. *brädsker*.

I yngsta fornsvenskan förekommer ett adjektiv *brädsker* = 'häftig, våldsam' (*optänder j eldzsens bräska wrede* Troj 31, lat. igne furoris accensus); 'häftig, vred' (MP 4: 64, se nedan).

Det kan se ut, som om först nu ett länge saknat adjektiv kommit till vår kännedom. Det ursprungliga ordbildningsförhållandet var: a) grundord, varav b) adj. på *-sk*, som gav c) subst. på *-ska*. Men c) anknöts till a) direkt, varigenom en ny ordbildningstyp uppstod. Det framhålles emellertid bestämt (Hellquist, Arkiv 7: 13, Olson, Apell. subst. 510), att avledningstypen c : a (grön-ska : grön) icke är säker i varje enskilt fall, då leden b) kan ha funnits, ehuru ej belagd. Detta tyckes just få sin belysning här: Hellquist och Olson föra *brädska* till *braper*, men med hänsyn till ovan anförda belägg få vi ju, vill det synas, i stället *braper* : *brädsker* : *brädska*.

Detta är dock icke alldeles odiskutabelt. Det kan tänkas — och förefaller mig sannolikare — att man utifrån subst. *ilzka* : adj. *ilzker* = subst. *pryzka* : adj. *pryzker* = subst. *brädska* : x, fått x = *brädsker*. Härför tala frekvensförhållandena vid de båda orden: subst. *brädska* är relativt ofta belagt i yngre fornsvenskan, medan adj. *brädsker* är påträffat blott tvenne gånger i allra yngsta fornsvenskan. Jfr härmed Olsons förändrade stånd-

punkt beträffande *ihärdska* : *ihärdsker*, å ena sidan Apell. subst. sid. 420, å andra sidan SAOB I 181.

Oklart synes exemplet från MP 4: 64 *wj magom thät . . . betänkia j warom hog hurw stor ok skadelikin bördha thät är widh människiona siäl ath warda brädzkom ok wredom for thy hon fortappar tha sinom sinnom*. Det gäller att förklara formen *brädzkom*, *wredom*, som ju kan vara antingen dativ sing. mask. eller dativ plur. *Vardha* är kopula; såsom sådan bör det förena satsleder i samma kasus. *Människiona siäl* kan tänkas såsom dativ (styrt av *vidh* eller emedan hela uttrycket *widh människiona siäl* har dativbetydelse), men det är fem. sing. Exemplet synes mig endast kunna så tydas, att det plurala begreppet trots den singulara formen föresvävat, och att som följd därav predikatsfyllnaden satts i dativ plural.

27. *brämtunna*.

ena brämtynno skarpan fisk Arfstv 19, *ij (2) brem thynnor med jaath och drykkekaar* ib 63, *een bremthynno skarpfisk* ib 63.

Det är tydligen fråga om en tunna med ett slags kant, och problemet är bara, hur en sådan tunna har sett ut. Efter att ha undersökt några fragment av stäver och tunnbottnar, uppgrävda i Falsterbo och nu förvarade på Kulturhistoriska museet i Lund, har jag kommit till följande uppfattning.

Tunnan här troligen varit så beskaffad, att övre delen ej varit helt täckt utan blott haft en $\frac{1}{2}$ —1 dm bred kant (ett »bräm»), löpande innanför stäverna och omslutande en rund öppning, var-till troligtvis funnits en (rund) träskiva att lägga över som lock.

Beskaffenheten av sådana tunnor — i motsats till dylika med hel övre botten — gör det troligt, att de varit ämnade till förvaring av livsmedel för det dagliga behovet. Man måste på ett behändigt sätt ha tillträde till tunnans innehåll. Däremot ha då tunnor med hel övre botten varit avsedda för långvarigare förvaring av livsmedel eller för transport. Vid den övre botten blev ju tunnans utrymme skydd.

I denna belysning bör följande belägg i ä. da. ses: *iii stan-der(?) tdr iij stande fdr ij brämme(?) tdr* ur en inventarieförteckning från »Maribo Klosters Ladegaard» 1538. — Kalkar V, 147 b synes benägen att anta felskrivning för *brænne*, *ɔ: brænde* = *brændte*, ett antagande, som i sig själv verkar osannolikt. Även betydelsen blir icke tillfredsställande: Kalkar synes ha haft i tankarna ett ex. som *de tynder, som er stadens brende paa* Fredrik II.'s Soret (1568) och får väl då betydelsen: 'tunna med inbränt (bo)märke'. — I stället torde ur det danska belägget kunna läsas ut en motsättning *stande(r)tønde : bræmmetønde*, som bekräftar mitt antagande ovan beträffande »brämtunnans» utseende. Det förra ordet sammanhänger tydligen med *standa*, vb 'stå'. Vi finna motsvarigheter till ordet i svenska dial.: Rietz *stanntunna*, f. = 'stor tunna' Gstr., *stänntunna*, f. id. Sdm. Jfr för övrigt ä. da. *Standefjerding*, som av Kalkar översattes med 'fjerding til gemme?'

28. *budher*.

Under kapitelrubriken *Tilredha skin* står hos Peder Månsson, (PMSkr 542): *Blötis skinnen wäl j wathn, oc renses köthwaghen wäl mädh budhenom, oc läggis j renth wathn mädh osläktom kalk . . .*

Ordet *budhenom* är oklart. Den bestämda formen synes ange, att ordet tidigare nämnts. Emellertid förhåller det sig så, att strax före nu ifrågavarande kapitel saknas icke mindre än 15 kapitel av denna avhandling om skinnberedning. Det synes mig högst sannolikt, att Peder Månsson där beskrivit föremålet och rentav givit en teckning av det. Som nu är, måste vi nöja oss med de vägledningar, ovannämnda textställe ger.

Formen ger vid handen, att det är fråga om ett maskulint substantiv: *budher*, ack. *budh*. Även betydelsen synes icke svår att något så när fixera. Det måste vara fråga om ett redskap, varmed hudar på köttsidan befrias från fett, bindväv o. dyl. Detta har redan Hyltén-Cavallius i sin ordlista till Peder Månssons skrifter (1845) insett. Han översätter med tvekan: 'garfvareknif', 'skafknif', 'skrapa'.

Enligt min mening är detta fsv. *budher*, ack. *budh* identiskt med ett ord *bu*, m., som anföres hos Rääf, Ydremålet och som uppges betyda: 'runtt skafjern, att göra laggkärl släta inuti'.

Jag ser mig icke i stånd att närmare utreda detta ords etymologi. Men jag vill icke underlåta att påpeka, att hos Tiselius, Fasternamålet sid. 74 är nämnt ett intransitivt verb *būda* i betydelsen 'gnida'. Det synes mig vara en antagbar möjlighet — den enda jag f. n. kan skönja — att anknyta till detta verb och anse *budher* vara en instrumentalbildning därtill, liksom (*flughu-*) *fläkter* till *fläkta*, *vinder* 'vinda' till *vinda*.

29. *buldra kiöt*, *bullerkiöt*.

GU C 20 sid. 502: *pulpa pe buldra kööth*. Här är betydelsen klar; *pulpa* betyder enligt Georges 'das Fleischige am tierischen Körper ohne Fett u. Knochen, das mürbe, essbare Fleisch, das Muskelfleisch' och enligt Du Cange 'caro sine pinguedine, caro accumulata'.

GU C 20 sid. 138: *congiarium ri kesarahyllisth gaaffua ok bullerköth*. *Congiarium* betyder (Georges) 'ein Mass (*congius*) Öl, Wein, Getreide, Salz in Natura od. später gew. in Geld, den Ärmern im Volke Mann für Mann vom Magistrat od. einzelnen Grossen, später von den Kaisern als Geschenk gegeben . . .». Se härom närmare Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft IV (1901), 875 ff. Hirschfeld i *Philologus* XXIX, sid. 19: »Schon in der zeit der republik und der frühen kaiserzeit war öl zuweilen an das volk vertheilt worden . . . Diese ölspenden erhielten sich bis in die späte kaiserzeit . . . Aurelian fügte vertheilungen von schweinefleisch dazu, die noch zur zeit des Vopiscus üblich waren.» — Det vill alltså synas, som om den svenske ordboks författaren tagit sikte särskilt på denna utdelning av kött, då han tillfogat ordet *bullerköth* i sin översättning. Det är intet förvånande däri, att en svensk medeltidsförfattare på grund av sina studier och erfarenheter kommer att framhäva en betydelsenynans hos ett latinskt ord, vilken egentligen är underordnad eller mycket speciell.

Det gäller nu att se till, på vad sätt det genom latinet konstaterade innehållet stämmer med ifrågavarande ords etymologi.

I svenska dialekter finna vi i några komposita förleden *buller-* eller *bulder-*: *bullerkorv* anföres med uttalet *buldärkorv* hos Vendell, Ordbok i betydelsen 'korv av grövre tarm eller av kreatursmage'; hos samme författare finna vi *bullerarshål*, uttalat *buldärarsöl*, »öknamn på en fet karl med stora höfter»; hos Wessman, Samling av ord ur östsvenska folkmål upptages *buller-huvud*, uttalat *boldær-*, 'stor rotfrukt (potatis, kålrot o. dyl.)' och *buller-ulla*, uttalat *boldær-*, »öknamn på en grovt byggd och tjock flicka»; i Ordlista ur Åkers och Öster-Rekarne Härads Folkspråk av Gustaf Ericsson i Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria I, 49 nämnes *bullerhofvä(d)*, adj. »om hästar, som hafva underkullriga hofvar, så att de äro svåra att sko, emedan vanliga hästskor ej vilja passa». — En förled *buller-*, *bulder-* ha vi också i en grupp av växtnamn: *bullerurta* 'trollius europæus' (anført av Möller, Ordbok öfver halländska landskapsmålet och Wiberg, Bidrag till ordbok öfver skånska landskapsmålet), *bullerblomma*, uttalat *buldurblom* = '1) ängsbulle, trollius europæus 2) prästkrage, chrysanthemum leucanthemum' (Vendell, Ordbok), *bullerblomster* 'trollius europæus', *bullerlök* 'allium oleraceum' (Lindroth, Ölands folkmål I, 469). 'Trollius europæus' kallas annars också *bullerblomster*, *ängsbulle*, *ängsboll*, *smörboll*. Alla dessa namn hänsyfta »på det klotformigt hopslutna hyllet af 12 eller flere stora ljusgula blad», se Lindman, Bilder ur Nordens flora III, sid. 124 med tillhörande bild no. 175. (Olika ordformer finnas anförda hos Lyttkens, Svenska växtnamn II, 1024 f.)

De nämnda växtnamnens etymologi har berörts av Palmér i Arkiv 34, 146. Han antager, att vi i första leden finna en gen. sing.-form *bullar-* till ett icke belagt subst. *bullr*, som är att jämställa med isl. *bqlr*, gen. *ballar*, men går tillbaka på ett annat avljudsstadium, nämligen detsamma som *bulle*. Härigenom finner han i *buller-blomster* en parallell till *balder-brå*, se a. a.

Denna Palmérs tydning har rönt invändning hos Lindroth, Ölands folkmål sid. 469; han vill icke tro, att *bullerblomster* »inne-

håller ordet *boll* i något okänt avljudsstadium». Denna kritik finner jag berättigad. Därtill kan läggas, att *d*-formerna (*bulder-*) icke bli tillfredsställande förklarade.

Å andra sidan torde icke heller Lindroths förklaring vara riktig. Han antar, att *bullerhall*, *bullersten* (till *bullra* 'larma') fattats som 'rund sten' och så gett upphov åt ett *buller-* 'rund'. Det synes mig nödvändigt att göra synfältet vidare. *Buller-* i *bullerblomster* torde icke kunna skiljas från första leden i de ovan nämnda orden *bullerkorv* etc. Dessa ha ju icke just innehållet 'rund' utan, åtminstone samtidigt, 'stor' el. 'grov' el. 'tjock' el. dyl. Det synes mig icke övertygande att för alla dessa ord behöva antaga såsom yttersta utgångspunkt *bullersten*, feltolkat till sitt innehåll.

(Inom parentes kan nämnas, att Flodström i Arkiv 48: 201 f. antager *bullerblomster* och *bullerurt* vara lånord, men på denna förklaring kan jag icke ingå, då något bevis ännu icke framlagts.)

Form och betydelse hänvisa närmast på den stam *bull-*, som vi finna i *bulle* dels 'dryckeskärl', dels 'brödkaka etc.'. (Detta utgår från ett ieur. **bh₁n-* till roten **bhel* 'svälla' o. dyl.). Så långt är jag ense med Palmér. Men det närmare förhållandet mellan stammen *bull-* och förleden *buller-* synes mig ännu icke uttömmande belyst. Här skall jag försöka lämna ett bidrag.

Det som vållar svårighet vid nu behandlade ordgrupp, är dels *r*, dels *d*. Hur skola dessa förklaras? Redan av det ovanstående torde framgå, att vi ha att räkna med ett vida fylligare material än med det icke belagda **bullr*, som Palmér anknutit till, och det i svenska riksspråket förekommande *bulle*. Det visar sig sålunda, att vi i de nordiska språken ha ett verb *bull*, som ävenledes mycket väl kan föras till stammen **bh₁n-*, *bull-*: nyisl. *bull* = »syde, koge, boble, om Vandets boblende Bevægelse under Kogningen: *bull* út (*upp úr*), koge over, vælde ud; — ogs. i overf. Bet.: *bullandi sandkvik*an, Kvægsand hvor Vandet bobler frem . . .; *bullandi votur í fætturna*, med aldeles drivende vaade Fødder (saal. at Vandet ligesom bobler op over Skoen); *jeg fór yfir ána í morgun, það var bullandi sund* (der var slet ikke til at bunde)» (Blön-

dal); nynö. *bull* = »boble, hvirvle som sydende Vand; ogsaa: vælde, strømme frem. Sogn, Tel., Østerd.» (Aasen).

Det visar sig nu, att det i norskan vid sidan om *bull* uppträder en form *buldra* (Østlandet). Hit hör också ett subst. *buller* (*llr*), m. el. *bulder* = 'en boblende Kreds eller Hvirvel'. I verbet äro *r* och *d* lätta att förklara: det är naturligtvis fråga om suffixalt *r* av den art, som Hellquist behandlar i Arkiv 14; emellan *ll* och *r* har *d* skjutits in såsom glidljjud.

Liksom man nu till verbet *bullra* (*buldra*) 'larma' med subst. *buller* (*bulder*) hade en sammansättning *buller*-(*bulder*)-*sten*, eller vid sidan av *skvattra* 'smattra (om regn)' hade ett *skvatterhosa* 'sladderkäring' och *skvattertrast* 'björktrast' (se Vendell, Ordbok) etc., så fick man till *bullra*, *buldra* 'svälla' o. dyl. t. ex. *buller*-, *bulderkorv* = 'en svällande, stor korv'; likaså *bulderarshål*, *bulderhuvud*, *bulderulla*.

Växtnamnet möter dels under formen *buller*-(*bulder*)-*blomster*, men dels också under formen *bulleblomster*. Denna liksom namnet *ängsbulle* hänvisar till ordet *bulle* (i *brödbulle*, *köttbulle*), vars ursprungliga innebörd är: 'något uppsvällt'. Namnets växlande formgestaltning anger, att vi icke ensidigt få anknyta det till ett enskilt ord i ordkomplexen *bull*- utan böra hålla för ögonen, att ordet kunnat röna inflytande av den ljudväxling, som där funnits. Då man med grundbetydelsen 'något uppsvällt' hade *bull*, v. : *buldra*; *bullig* (Jfr Vendell, Ordbok): *buldrig* (a. a. art. *bullrog*); *bulle* : *bulder*-, alltså *bull*- växlande med *buldr*-, så kunde mycket lätt denna växling utsträckas, antingen så att ett ursprungligt *bull*- el. *bulle*-*blomster* anknutits till stamformen *buldr*- eller så att i en trakt formen *bull*- har kommit att ligga till grund, i en annan trakt formen *buldr*-.

De ovan nämnda *buller*-, *buldra*-*kiöt* torde nu vad formen beträffar vara lätta att förklara. Det är egentligen blott det sistnämnda, som vållar något besvär, men man torde kunna anta en kontamination av ett *bull*- med *buldr*-.

Vad betydelsen angår, erinrar jag om latinets *pulpa*, som hos Du Cange bl. a. återgives med *caro accumulata*. Detta pas-

sar väl med här givna etymologi. Man kan tänka sig en eg. betydelse 'svällande anhopning av kött på en djurkropp' ('muskel'). För att få anknytning till *congiarium* torde vi få anta en betydelseutveckling, närmast till: 'det ätbara på en djurkropp', varav 'kött använd till föda', 'kött till utspisning'.

30. *bugha skin*.

Söderwall anger betydelsen: 'ett slags skinn'. — I supplementet till Söderwalls ordbok har jag ansatt betydelsen: 'visst slags skinn (trol. gråskinn) använt som skattebetalningsmedel'. — Ordbildnings- och betydelseförhållandena kunna tarva en utredning.

Den ursprungliga innebörden i sammansättningen belyses av Hälsingelagen, Konungabalken 7: *Swa skal konunx skatter gæræs . . . J vma ok i bygþa. ok allom þem þær byggjæ norþæn foræ tu blaskorin skin aff hwærium bughæ ok ængin leþung annan. utan væriæ land sit hemæ (bygþa = 'Bygdeå s:n i Västerbotten'; Schlyter, Glossar: af hvarium b., d. ä. af hvar karl, som brukar båge (till jagt)). — Registrum ecclesie aboensis sid. 585 (förteckning på kyrkoherdens i Kemi inkomster eller rättigheter): *Item ex quolibet arcu exhibentur due pelles ad vsum ecclesie et curati*. — Jfr uttrycket *wighra manna skin* Dalalagen ping B 7: 2 (Schlyter, Glossar: 'skinn som i skatt erlades af alla vapenföra män').*

Ursprungligen torde *bugha skin* ha inneburit: 'ett (eller flera) skinn (av visst slag), som såsom en sorts personskatt erlades för varje båge, d. v. s. av varje person, som bar båge', eller med andra ord: 'av varje fullvuxen man'. — Jfr *bughaman*, som jag översatt med 'person som brukade båge för jakt och var skyldig betala skatt (utav jaktbytet)' > 'fullvuxen skattskyldig person'.

Fråga är nu, vad det kan ha varit för slags skinn. Jag menar, att det med all sannolikhet är tal om ekorrskinn eller gråskinn. På ett ställe står f. ö. *bugha skin* i tydlig motsats till *hwitskin* (= 'hermelin'): *huar bogaman göri kirkione ij(1) bugaskin eller en tridiung sääd, oc biscopenom ij(2) huithskin aff huario röök* Svartb. 69 (1345?).

Bugha skin menar jag vara = 'gråskinn erlagt såsom person-

skatt (av befolkningen i norra Sverige och i Finland)'. Det väsentliga för språkmedvetandet torde ha blivit: 'gråskinn' och 'skattebetalningsmedel'. Beläggen från fornsvenskan visa ordet använt om avgifter till kyrka och prästerskap, t ex. *huar bogeman göre tw bogeskin synom kirkioherre* Svartb. 70, *the som longth fran kirkione byggie, at the giffua for theris smafiske tiendhe fire bogeskin* ib., även: *clockkaren bör haffua tree bogaskin aff huarior bondhe* ib. 71.

Ett gråskinn till t. ex. kyrkoherden var en prestation av viss storlek, vilken i förekommande fall måste utbytas mot en därtill svarande prestation av annat slag, då det nämligen kunde inträffa, att skattebetalaren icke hade ett gråskinn att tillgå: *j(1) bwgaskin eller en tridiung sääd* Svartb. 69 (1345?), *eeth halfft pund smör ... eller och fäm bogeskin* ib. 70, *fyre bogeskin eller eeth pund torre geddor* ib. 71; *tree bogeskin eller een öre* ib. 70, *tw bogeskin eller two ortoghe* ib., *sex bogaskin eller two öre* ib. 71, *j(1) bwgaskin ... eller j(1/2) denar* ib. 586.

31. *bolt(er)*.

På en lös sedel, instucken i ryggen av Gillesboken för Helga Lekamens gille i Stockholm och innehållande »inventarium på en präst, herr Magnus' ägodelar» (se HLG 1:90), användes vill det synas en egendomlig form för ordet *bulster*, *bolster*. På de få raderna förekommer det icke mindre än fyra gånger en form utan *s*: *eth bolther*, *thet andra bolther*, *thet tridhe boliter* samt (*eth höggin och*) *huutbolth*. Man kan väl icke gärna antaga enbart skrivfel för *bolster*; tvärtom kan man ju tala om en utpräglad konsekvens vad rör frånvaron av *s* i ordet. Detta tyder enligt min mening på att den lilla lappens skrivare verkligen den gång anteckningarna kommo till haft en språkform *bolt(er)*. Hur skall nu denna förstås? Man kunde tänka sig, att detta inventarium skrivits av en utlänning, som lärt sig svenska, men för vilken ljudförbindelsen *lst* vållat uttalssvårighet och förenklats, eller också att formen *bolt(er)* på nämnda sätt uppkommit bland inflyttade främlingar. Kanske är det också möjligt, att på det inhemska *bolster* påver-

kan skett från ett (danskt el.) lågtyskt ord med liknande betydelse: jfr ä. da. *bölt* 'madras, köjekläder' (Kalkar I, 327); mlty. *bulte*, m. '(Stroh)bündel, -sack, Matraze', »noch jetzt heisst so bei den Schiffern das Bettzeug, das sie mit sich führen» (så hos Schiller-Lübben 449); mlty. *bült(e)*, n. 'Verpackung, Massangabe: Bündel, Ballen; Strohsack, Matratze, Schlafsack (im bes. auf Schiffen)' (så hos Lasch-Borchling 369).

En form utan *s* möter även HLG 3:96 *iiii diner och eth hwffvthbolter*.

32. *bunden*.

I biskop Brasks *Calendarium oeconomicum* (i Linköpings biblioteks handlingar I, Linköping 1793) står sid. 264: *Item laath heemkoma chatisse ved Klyffva oc torcka och sedan binda. . . Catisse ved skal wara V alne langer ey meer. Item bunden XV alna hwar tridi blaad ny veder bindes med kärra vidior oc ey baccha vidior hwar armen iij alna med ij band catissan med iij band . . .*

Alldeles uteslutet är väl icke att tolka *bunden* såsom perf. part. av *binda*: 'bunden [skall katisseveden vara] 15 alnar', alltså ett uttryck för hur lång den hopbundna katissväggen bör vara. Men närmast synes textstället ge vid handen ett subst. i best. form av mask. el. fem. genus. Jag har i Suppl. uppfört ordet som substantiv och återgivit det med: 'den av spjälor bestående medelst vidjor hopbundna väggen av en katissa'. Ett dylikt substantiv måste vara en avledning av *binda* i bet. 'fläta, knyta' o. dyl. Det vore alltså en bildning på det svaga avljudsstadiet. Ordbildningsförhållandena synas mig emellertid oklara för detta sent uppträdande ord.

Jag skall här till nytta för andra forskare anföra det material, som i första hand synes beaktansvärt för klargörandet av nu behandlade ord.

SAOB anför sammansättningarna *bundt-* el. *bund-schal*, *-tak*, *-tröja* (*bundtak* 1762, *bundschal* 1901, *bundttröja* 1842, *bunntröja* 1923) och översätter första leden med: 'flätad el. stickad el. vir-

kad'. (Jfr Lindroth, Våra ortnamn s. 24). Beträffande (*d*)*t*-formerna i nysv. ger SAOB följande förklaring: »*d* har öfvergått till *t* gm inflytande af den kons. hvarmed andra ssgsleden börjar». — Magnusson, Fryksdalsmålets ordförråd sid. 10 har *búnntrégg* 'bindtröja'. — Vendell, Ordbok uppvisar ett *bundklæde (*bon-* el. *bun-klæ*) 'liten duk som bindes under de andra på kvinnornas huvud' (Nykarleby). — Feilberg, Ordbog over jyske almuesmål, nämner under uppslagsformen *bunden trøje* formerna *bojentrøj æn* och *boñtrøj* (Agger) 'en strikket (bunden) trøje' och har om dem följande uppfattning: »*boñtrøj* synes at måtte være *bund-trøje*, *o*: den inderste trøje, men *bojæn* er bunden, strikket».

Det bör påpekas, att det jämte *bundtak* är uppvisat ett *bindtak* (SAOB: 'bundet halmtak', ex. 1775) och jämte *bundtröja* ett *bindtröja* (SAOB: 'stickad tröja', ex. 1796, 1868, 1910). Det är ytterst frestande att vilja sammanställa dessa ord parvis och nå ett sammanhang dem emellan på följande sätt. *Bindtröja*, *bindtak* vore de äldre bildningarna med betydelsen 'tröja, tak som bindes' i motsats till tröjor och tak, som tillverkas på annat sätt. Men med tiden har betraktelsesättet förändrats. Den färdiga tröjan och det färdiga taket kunna mycket lätt komma att ses från annan synpunkt och få innehållet 'bunden (*o*: stickad) tröja' och 'bundet (halm)tak'. Det ligger då nära, att orden associeras med part. *bunden*, som därför påverkar formen. *Bundtröja*, *bundtak* vore alltså kompromissformer. Vi finge med andra ord härmed en förklaring till den påfallande förkortningen av part. *bunden* i dessa sammansättningar, om nu denna verbalform verkligen skulle ligga till grund. Sedan någon dylik sammansättning uppstått, kunde ju andra ha analogiskt nybildats därefter.

Emellertid kan man anföra annat material, som gör denna förklaring tvivelaktig. Vendell, Ordbok, uppger från Gammalsvenskby *bundsticka* (*bündstik*), svf. 'strumpsticka', och vidare möta vi en *ing-(ung-)*avledning i nord. språk: Vendell har från Nuckö och Wormsö *bunnung* (*bünnygg*), stm. 'undertröja, rock utan ärmar och foder', och Aasen anför från norskan *bunding*, m. = 'Strikke-tøi, noget som bliver bundet eller strikket; Hue, Strømpe, og desl.'

med sammansättningarna *bundingsgarn* = 'Traad til Strikketøj (Modsat Vevgarn)' och *bundingsstikka* = 'Strikkepind'.

Den näraliggande formella anknytningen av *bundtröja* till part. *bunden* synes emellertid vinna ett visst stöd i följande beaktansvärda former. Av Johan Brauner användes i en uppsats »Beskrifning på fiske-katsor och deras nyttjande» (i Vetenskaps Academiens Handlingar 1753) på en och samma sida (s. 275) dels ett uttryck *det bundna Spalet*, dels sammansättningen *bund-spalet*. Dessa beteckna detsamma som *bund* i Brasks Cal. Man får av dem lätt intryck av en bildningsmöjlighet *bund* + subst. utav *bunden (bundna)* + subst. Utifrån denna uppfattning vore simplex *bund* väl att anse såsom lösgjort ur sammansättningar. Men möjligt kan ju också vara, att vårt simplex *bund* är primärt i förhållande till *bund-spalet*, och att det är en tillfällighet, då förf. också använder frasen *det bundna spalet*, eller i varje fall att en eventuell anknytning till detta uttryck är sekundär.

(Slutligen bör det erinras om ty. *Bund*, m. bl. a. = 'um das haupt gebundenes tuch', 'verbindung der eisenstäbe eines gitters untereinander' (Grimm). Men det synes mig knappast troligt, att detta ord, som f. ö. vållar vissa formella svårigheter genom sitt slut-*t*, kan i någon nämnvärd mån ligga bakom det fylliga nordiska materialet på *bund-* och bakom simplex *bund(en)*).

33. *butna brädhe* (buttne-. budne-. botna-) och *butnbrädhe* (botn-. bodem-).

Detta ord har tolkats på olika sätt. Söderwall har i sin ordbok (I, 163) utifrån ett enda av honom känt exempel ansatt betydelsen 'bottenbräde, bräde afsedt att användas till botten (i ett fartyg?)'. SAOB anknyter till *botten* = 'golv' och får alltså som eg. betydelse 'golvbräde, golvplanka'. Dessa båda tolkningar ligga ju varandra mycket nära. — Redan tidigt har emellertid Hans Hildebrand i förbigående framställt en helt annan förklaring, vilken synes ha passerat alldeles obemärkt. I Sveriges Medeltid I, 966 översätter han: bräder »från landet vid Bottnen i norr».

Han antar således, att ordet *butn*, *botn* i första leden har den speciella betydelsen av 'Bottnen' = 'landen vid Bottniska viken'.

Det är vanskligt att fälla ett avgörande av den anledningen, att vi ha att räkna med möjligheten av avancerad betydelse — till: 'grov planka' — varigenom man alltså kan motivera ordets bruk i sådana fall, då innehållet icke alls stämmer med den antagna grundbetydelsen. Det synes mig dock tvivelaktigt, om man verkligen i slutet av medeltiden så helt kunnat bortse från innehållet i första leden, ifall denna utgjordes av det väl så gott som dagligen använda ordet *butn*, *botn* 'golv', att man vid ett husbygge kunnat tala om *botnbrädin til dörrar* HLG 2: 104. Däremot talar egentligen intet emot att här antaga en sammansättning med *botn*, *butn* 'Bottnen'. Då det i SAOB särskilt framhäves, att det är fråga om grova plankor, så kan det stämma ganska väl också med denna etymologi, då det ju är mycket sannolikt, att Bottnen levererade framför allt det grövre trävirket.

Hildebrands tolkning synes mig ha en inre sannolikhet för sig framför den andra tydningen. — Ett par textställen kunna dessutom anses tala för Hildebrands mening. I SSKb 75 (1502) stå följande tvenne utgiftsposter vid sidan av varandra: *Samma dach vtgiffuit xx mark fore v^c (500) aabo bre den. Samma dagh xiiij öre och en artich fore xx botnabreden.* Också i HLG 2: 11 (1509) står en utgiftspost för *Aaboobrädhen* vid sidan om en för *bothnabrädhen*. Det talas alltså om olika slag av bräden, och benämningarna *abobrädhen* och *botnabrädhen* stå tydligen som motsatser till varandra. Det ligger snubblande nära att tolka de båda orden på motsvarande sätt: från Åbo-landet har man brukat få ett visst slags — klenare? — bräden, från Bottnen fick man ett annat slags — grövre — bräden. — Ordet *butn(a)brädhe* hade motsvarighet och stöd i *butnlax*, *butnsild* 'lax, sill från Bottnen'.

Men intet hindrar, att ibland association med *butn*, *botn* 'golv' el. 'botten' kunnat inträda. Detta väl i all synnerhet, om *butn*, *botn* med tiden blev mindre vanligt i språket som namn på landen vid Bottniska viken, och om ord som *butnlax*, *butnsild* icke längre voro i mera allmänt bruk.

34. *byggisman*.

... kom fore oss fore retta beskedelige men jens skomager och per laurensson byggesmen i samma (ϕ: Lula) sochn SJ 2: 173 (1489).

Ordets formella förhållanden äro oklara. Till innehållet är det = *byggianzman* och *boanzman* 'inbyggare', t. ex. *allom boanadzmannom* (för *boandz-*) i *swerike, skane ok forsagdhom landom* BtRK 33 (1359, orig.); *byomen äller byggians män j fornempda stadh* SD 4: 427 (övers. i hdskr. fr. början av 1400-talet); *nogan byggians man eller borgare her i stocholm* STb 1: 222 (1479).

De båda nämnda orden representera en gammal ordbildningstyp, som vi väsentligen ha i lagspråket. *Byggianzman* är visserligen senare, men enligt min mening är det här helt enkelt fråga om ett utbyte av *boa[nz-]* mot det synonyma *byggia[nz-]*; ordet visar således ingenting beträffande bildningstypens livskraft.

I det stora hela gäller, att förhållandena i fornsvenskan ge intrycket av en ordbildningstyp, som håller på att försvinna och ersättas av andra typer. Så t. ex. återfinna vi Östgötalagens *bäränzträ* (BB 31) i MELL som *bärande trä* och *bärä- el. bärü trä* vid sidan om *bärändzträ* (BB 17) med olika former i olika handskrifter. För Västmannalagens (*mæp*) *mætanzmanna* (*epe*) BB 12: 1 har hs C (samtidig med texthandskriften) *metzmannna*, hs D (något senare) *mæzmannna*, och Östgötalagens *mätansman* Vařam. 6: 2, 20: 1, BB 7: 1, 17: 1, 33 har i den sena hs F (från senare hälften av 1500-talet) ersatts av *m(i)ätzman* el. *mätēsman*. (Om den sistnämnda formen se Kock, Ljudhist. IV, 119. Den möter även i Arfstv 34 (1461).)

Byggianzman ersättes ibland av det för tidens språkkänsla klarare *bygggiande(s) man*, såsom vi finna av de med ovan anförda exempel parallella: *jöns olařson staffan olařsson haluardh olařson brödher bygggiande men i wärmdö sokn* SJ 1: 202 (1448); *pedher laurenssone, bygggiandes manne j aarderwik j lula sockn* STb 2: 167 (1486); *oleff laurensson bygggiendes man wiid forscriffne vpsala* ib. 393 (1489).

Emellertid finna vi en utveckling *byggianzman* > *byggensman*, ty hit torde höra: *kom magnis mikelsson fore rettin i hammarlandz torp ok hammarlandz sockn byggensman* STb 1: 129 (1477). Även formen *byggensman* har i ordbildningshänseende varit ensamstående. Språkkänslans strävan att inordna den under någon känd kategori får här annat resultat. Ordet har anknutits till den snarlika typen med *-es (-is)* i första leden (*arvodhis-*, *mälis-*, *vitnisman*). Härigenom skapas formen *byggesman*.

35. *bigneth* (-ith), *bigne*.

a) *Item skog iak K[n]wth meth Erik iii mark fö[r] bigneth, nw är (l) quitth oss milla ok alla bignith hör Hellge likkom til* HLG 3: 54 (1525). — b) *Item aff bastwakare iii quittades för eth bigni, som är för eth kaar ok bastvalagen* HLG 3: 93 (1528). (Utgivarens läsning synes vara riktig. Ordet *skog* kan jag icke förklara.)

Båda textställena äro skrivna av samme man, Johannes Johannis, tidigare kyrkoherde i Skå, 1522—28 älderman i Helga lekamens gille. Den hithörande texten utmärkes av många språkliga underligheter och felaktigheter, oftast av rent ortografisk natur.

I fråga om innehållet kunna vi peka på en mängd parallellställen med olika formuleringar: *Item Lares Joppsson haffwer bigh* (för *bight* d. v. s. *byggt*) *fför sÿn hwslön* s. 82 (1525); *vi höre quittades j bastwalawen han bigde* s. 80 (1526); *ii mark aff bastwakaren, en mark bigdhen före* s. 87 (1527); *Item Hindrik beltare iiiii mark, haffwer biggit för thom* s. 90 (1527); *j mark quittades i bignig* s. 90 (1527) etc.

Innehållet är parallellt i nu åsyftade fall: det är fråga om betalning för utfört arbete (byggande el. reparerande) eller kvittning av hushyra o. dyl. mot arbetslönen.

Det första textstället synes enklast förklaras såsom innehållande substantivet *bygnadher*, vilket här skrives med *i* i rotstavelsen och har fått *a* i ändelsen försvagat till *e*, *i*. Adjektivformen *alla* visar, att vi torde ha icke-neutralt genus, ehuru den ju under

alla omständigheter tyder på formsammanblandning. — Betydel-
sen är olika: på första stället är den abstrakt = 'byggande, bygg-
nadsarbete' (el. möjligen 'lagning, reparation'), på andra stället
är den konkret = 'resultatet av byggnadsverksamheten'.

Det andra textstället är vida vanskligare att komma till rätta
med. Ordet är här neutrum, det ändas på vokal, två förhållanden,
som ju synas lägga hinder i vägen för att föra ordet till *bygg-
nadher*.

Med stöd av ett par iakttagelser beträffande Johannes Johan-
nis' språkbruk torde vi kunna våga en förklaring av formen. Å
ena sidan ha vi att beakta, att formerna *bigneth*, *bignith* rimligast
äro att förklara såsom identiska med *byggnadh(er)*. Det beaktans-
värda är ju här ändelsevokalens försvagning. Å andra sidan före-
komma hos samme författare ett par ordformer, som tala för att
i hans språk *dh* har kunnat försvinna efter vokal: dels finna vi ett
direkt exempel på förlust HLG 3: 78 (1523) *ii mark skulle brode-
ren* (ϕ: *bröderen*) *haffwa effther hennes döö*, dels ett ännu mer
talande exempel med hypersuetistiskt tillfogad *d* HLG 3: 85 (1526)
klärkäridet = *klerkeriet*. Det finnes således skäl, som tala för
att Johannes Johannis i sitt språkbruk kunnat ha en form *bigne*
'byggnad' växlande med en form *bignedh*. Vad måste följden bli
av en dylik utveckling? Uppenbarligen den, att ordet mister sitt
tydligt markerade formella karaktistikum, *-[n]adh(er)*, och ana-
logisk anknytning åt andra håll blir möjlig, ifall tillräckligt stark
mönstergrupp erbjuder sig. En betydande formgrupp var natur-
ligtvis best. sg. ntr. på *-et*, *-it*. Detta torde ha utvecklats till *-edh*,
-idh. Jfr Noreen, Altschw. Gram. § 266 och J. Lundberg, Andra
starka verbalklassen s. 130: »förmodligen döljer sig bakom skriv-
ningar som *skotidh* BSH 4: 294 (1501), *sworid* Luk. 1: 73 (1526),
buridh 1 Kor. 15: 49 (1526) en försvagning av det slutljudande
t-et, vilken något senare ledde till bortfall av detsamma». Av det
ovan sagda framgår, att denna förlust möjligen redan börjat i
Johannes Johannis' dialekt. I varje fall torde ju viss formell lik-
het ha funnits med *bignedh*, och det ser onekligen ut, som om *big-
neth*, *bignith* kunnat åtminstone individuellt och ockasionellt an-

knytas till best. form av neutrala ia-stammar och därigenom ge upphov åt en form: *eth bigni*.

Denna utveckling synes i och för sig nog så överraskande, i synnerhet momentet med genusförändringen, och måste, om den överhuvud taget är möjlig, ses mot bakgrunden av alla de övriga språkliga fel, som förekomma i texten, och som visa på antingen oklar språkkänsla eller slarvig brådska eller bådadera. (Jfr t. ex. s. 59 *jngond* = *ingang*, s. 60 *mōgräska* = *mangirska*, s. 69 *sogd* = *sokn*, s. 85 *reniskap* = *räkinskap*, s. 89 *her Beis grendh* = *her Benkts grendh*, s. 96 *mwlleth* = *mullögh*). Enligt min mening kan orsaken till det egendomliga uttrycket *eth bigne* i viss mån vara textens säregna art: det är en mängd annotationer med liknande innehåll och form, varför reminiscenser lätt dukit upp, men i sådan anteckningsstil får ofta reflexionen mycket litet göra sig gällande beträffande den enskilda språkformen. I de anteckningar, det här är fråga om, möta vi en fras *iii höre quittades för bigningh* (HLG 3: 80 etc.) el. *iii mark fö[r] bigneth* (ex. a ovan), där substantivet står utan vare sig bestämd eller obestämd artikel, men där möjligheten av endera icke är helt utesluten. En fras *iii mark för bigneth*, som inställt sig för skrivarens medvetande, har kunnat oklart uppfattas såsom bestämd form och ge upphov till obest. art. + subst. Av särskilt intresse härvidlag är, vad Lidén säger Minnesskrift Gbg 1925, sid. 91: »Det är möjligt att han [o: Johannes Johannis] var utlänning, ehuru jag icke lagt märke till andra påtagliga germanismer eller danismer hos honom än sådana, som äro tämligen allmänna i det samtida språket. Ett och annat språkfel [Not: Så t. ex. beträffande genus: *eth watbalja* 123²⁵; *alth op-bördh och vthgiffth* 129²⁰; *annath* 'annan' 122²³] förräder emellertid osäkerhet i hans svenska. Kanske hörde Johannes till den då icke fåtaliga del av stadsbefolkningen, som ehuru till födsel svensk likväl på grund av utländsk härstamning eller miljö mer eller mindre rådbåkade sitt svenska språk.»

Nu nämnda omständigheter kunna motivera den ovan antagna utvecklingen ur *bygnadh(er)*. Under normala språkliga förhållan-

den vore förklaringen föga tillfredsställande. Anmärkningsvärt är ju framför allt genusväxlingen.¹ Också ett par andra invändningar kunna göras. Artikel, bestämd eller obestämd, i sådana uttryck som *iii öre kvittades för bigningh* är stridande mot bruket i dessa anteckningar. Ett subst. *bygnadh(er)* är där i övrigt aldrig påträffat och är belagt i svenskan först ett århundrade senare (se SAOB); i de ofta återkommande notiserna med samma innehåll som i nu behandlade uttryck möter annars ofta subst. *bigning* el. *bignig*.

Vi måste därför undersöka, om icke möjligen andra utvägar att förklara formen finnas. Det kunde tänkas, att i ex. b) ett vilseledande skrivfel föreligger. Jfr: *iii kvittades för eth [bigni, som är för eth] kaar ok bastvalagen*. Möjligen har skrivaren först tänkt skriva *för eth kaar ok bastvalagen* men hejdat sig efter *för eth*, emedan han kommit att tänka på att betalningen icke gällde nya ting, blott reparation av de gamla. Han har så skrivit *bigni* och försett detta med en förtydligande relativsats, men har glömt att stryka *eth*, som stod framför. Härmed vore då den besvärliga genusväxlingen ur världen. *Bigni* kunde vara att anse som en slarvig skrivning för *bigning* el. *bignig*. — Vanskligare att förklara äro emellertid formerna *bigneth* och *bignith* i ex. a). Får man med stöd av HLG 3: 96 *mulleth* för *mullögh* lov att också här antaga en egendomlig skrivning för *bigni(n)g*?

36. *bylghio ande*.

wär loktar thän man fore gudhi thär liffwer i sin orena losta, än en rotin hund fore mannom Thy sigher dauid aff them swa liffwa Eld, brännesten, oc bölia ande är i thera kalke Diäwlin haffwer

¹ Något stöd för neutralt genus utgör icke följande textställe: *en mark kvittadis för eth glassfenster oc anneth bygnynggh* HLG 3: 48 (1520). Sammanställningen *anneth* och *bygnynggh* kan vara vilseledande, om man inte betänker, att vi här kunna ha ett typiskt exempel på anteckningsstil. Meningen är: 'en mark kvittades för ett glasfenster och [för] annat [, som vederbörande hyresgäst hade låtit undergå] reparation'.

blandath en dryk, thär är i eld, thz är fwl losta, oc brännesten thz är lostans fulkompnilse Aff brennesten tändis eld Swa oc aff gärninginne ökis snödher lostä Ok haffwer han thär til blandath bylghio anda, thz är margha handa synder, som är drukkenskap, awund, giri oc wredhe Aff thässom bylghiom röris margha manna hiärta. som annath haff Ok däwlin haffwer them skänkt aff sinom kalk etc. Sv Kyrkobr (De sju sakramenten) 71.

Denna utläggning bygger således på ett ställe hos David, d. v. s. något ställe i Psaltaren. Det kan blott vara fråga om Ps. 11: 6, där det heter (Bibeln 1917) [11: 5 *Herren prövar den rättfärdige; men den ogudaktige och den som älskar våld, dem hatar hans själ*] *Han skall låta ljungeldssnaror regna över de ogudaktiga; eld och svavel och glödande vind, det är den kalk som bliver dem beskörd.*

Den hebreiska texten (i översättning: »Feuer und Schwefel und a) glühender Wind ist ihr b) Becherteil») ger anledning till följande anmärkningar av Hermann Gunkel i Göttinger Handkommentar zum Alten Testament II: 2 (1926): a) »heftiger Sturm, vielleicht Glutwind, ist ... nicht der gewöhnliche Samum, sondern ein vulkanischer Sturm» b) »'ihr Becher-Anteil' ... schwerlich darf man das Wort so deuten, dass die Frevler aus dem Becher Glutwind trinken sollen, sondern 'Becher-Anteil' d. h. Schicksal, Zuweisung (ursprünglich wohl die vom Hausvater bei der Mahlzeit zugewiesene Portion) ist hier eine erstarrte Redeweise.»

Vi ha naturligtvis att utgå från Vulgatas formulering. Den lyder (Ps. 10: 7): *Pluet super peccatores laqueos: ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.* Vi böra lägga märke till, att *procella* har innehållet 'storm, stormvind', och att alltså *spiritus* måste betyda 'fläkt, vind'. Vulgata ansluter sig således nära till den hebreiska texten.

Med utgångspunkt i det latinska uttrycket vore alltså *bylghio ande* att översätta med 'stormvind' el. dyl. Detta innebure, att senare leden hade en annars icke vanlig betydelse, ty endast en gång i fornsvenskan möta vi det i betydelsen 'bläsande; blåst, vind' men i en speciell användning, som direkt för tanken på det

ursprungliga innehållet 'andedräkt': *swa som smydz bälghin haffuir j sik enkte wädher äller anda* (flatum), *wthan swa mykit han dragher aff wädhreno* Mecht 249. — Vad åter förra leden beträffar, skulle detta innebära en felöversättning av *procella*. Detta har i medeltidslatinet efter de fornsvenska återgivningarna att döma betydtt dels 'storm', dels 'bölja'. (Jfr Sdw art. *bylghia*). Men ej sällan har oriktig översättning skett, så att *procella* i betydelsen 'storm' återgivits med *bylghia*, se Sdw a. st. och jfr även: *om saa är at frestilsenna bölia* (temptationis *procella*) *wändhir thins hogx stadhga* Sp V 455.

Utifrån fsv. synpunkt är betydelsen 'stormvind' för *bylghio ande* icke tillfredsställande. Samma vers i Psaltaren återgives MP 1: 72 med: *eldir ok brennestens lughu ok bölghia blästir skal vara thera drykkekars deel j helwithe* och MP 2: 250 med: *hulkra drykkio kars deel . . . er ellir och brennestens lughu ok bylghio blästir*. Vi finna således här trognare anslutning till den latinska versionen: *bylghio blästir* (*bläster* = 'blåsande, blåst, storm') samt *drykkio kars deel* (jfr Gunkels anm.). Men även här har *procella* återgivits med *bylghia*.

Att beakta är, att det i fortsättningen av vår text heter: *aff thässom bylghiom röris margha manna hiärta som annath haff*. Också här torde *bylghia* gå tillbaka på ett lat. *procella*. Innehållet fordrar ju snarare ett uttryck för 'storm'. Det synes även härigenom sannolikt, att den latinske författaren haft den citerade psalmversens ursprungliga innehåll klart, vilket emellertid blivit föremål för fri utläggning. Fråga är nu, om icke den fornsvenske översättaren annorlunda uppfattat den latinska texten, om möjligen icke *bylghio ande* för honom haft ett annat innehåll än det, som latinets uttryckssätt ger vid handen.

Utgångspunkt för en annan tolkning kan ha varit ordet *calicis, kalk*. Det ligger nära att fatta detta mera konkret, och så har också gjorts i utläggningen, då det heter: *Diäwlin haffwer blandath en dryk thär är i eld . . . oc brännesten* och i fortsättningen: *diäwlin haffwer them skänkt aff sinom kalk . . . allmoghin drikker swa mykith aff diäwlsins blandan*. Om denna konkreta uppfattning

pressats på psalmversen redan, passar där ej så bra innehållet 'stormvind', och därför kunna den fornsvenske översättarens tankar ha förts i annan riktning: det förelåg nämligen möjligheten att tyda *spiritus* icke som 'vind' utan som 'doft, dunst, utdunstning' = fsv. *ande* bet. 2 hos Sdw 'gas, ånga, flyktigt ämne'. Till en sådan tolkning inbjuder direkt utgångssatsen *wär loktar thän man fore gudhi thär liffwer i sin orena losta*. Och föreställningen 'dunst, doft' återkommer f. ö. senare: *the som swa brinna mykith aff fwlom losta. the lokta som brännesten aff fwlom gärningom och thera lot wardher i them sio som full är mz eld oc brennesten oc thär skulo the pinas i ängla asyyn oc hällghra manna. oc röker aff thera pino skal op ga. ä for vtan ända*.

Det synes mig möjligt, att det för den fornsvenske översättaren föresvävat tanken på 'dunst' el. dyl. Under alla omständigheter är ju ordet *bylghio ande*, vare sig = 'stormvind' eller = 'dunst', icke organiskt utvecklade i fornsvenskan och kan blott förstås såsom en felaktig översättning från latin.

37. *bölster*.

Salgamum mi bülsther GU C 20 s. 538.

Lat. *salgama*, -*orum*, n. översättes av Cavallin: 'saltade grönsaker', av Georges: 'zum Aufbewahren im Winter in Salzlake eingelegte Früchte, Wurzeln, Kräuter, Eingemachtes in Salz'. I stället för detta plurale tantum uppträder en singular *salgamum* tidigast under den senare kejsartiden. Emellertid möta vi hos Gregorius den store ett *salgamum* i bet. 'cellarium, locus ubi *salgama* asservantur' (Du Cange).

Ordet *bölster* synes ju vara en avledning på -*str-*. (Om dessa se Olson, Apell. subst. sid. 270 ff., Hellquist, Arkiv 7: 168 ff.). Varthän får det i så fall föras? Enligt min mening torde ordet kunna anknytas till verbet *bylia*. Detta verb, som förekommer i lagtexterna och där påträffas också under formen *bölia* (KrLL), är en avledning av *bul*, *bol*, m. 'bål, stam' och översättes av Schlyter, Ordbok, med 'öfverbygga, betäcka med plankor' (ex. *är brun-där j garpi han skal byliä ok um hylä*). — *Bölster* vore i så fall

att jämställa med *fiälster*, n. 'gömställe' till *fiäla* 'gömma' el. *alster*, n. 'yngel, avkomma' till *ala* 'föda'. Dessa äro ju resp. ett instrumentale och ett nomen acti. *Bylster* (*bölster*) kan tolkas som ett nomen acti: 'det som är överbyggt el. betäckt med plankor'. Ordet synes alltså på denna väg kunna få det synnerligen tillfredsställande innehållet: '(i jorden nedgrävt) med plankor täckt förvaringsrum'. — Formen bör med denna etymologi normaliseras till *bylster*. Så har skett i Suppl.

38. *draghare, dräghare* 'svarvare'.

I yngsta fornsvenskan torde ha funnits tvenne ord *draghare*, ett i betydelsen 'bärare' och ett i betydelsen 'svarvare'. De äro ofta svåra att skilja från varandra, då de nämligen båda i sin egenskap av yrkesbenämningar fogats efter ett personnamn och sammanhanget ingen vägledning ger.

Förefintligheten av ett fsv. *draghare* i betydelsen 'svarvare' göres emellertid fullkomligt otvivelaktigt av sammansättningen *flaskodraghare*. Det fanns omkring 1500 i Stockholm en person *Kort flaskodraghare*. Han är ofta nämnd i stadsböckerna: SJ 2: 294 (1496); SSkb 64 (1502—03), 144 (1504—05), 182 (1505—06), 222 (1506—07), 261 (1507—08), 303 (1508—09), 343 (1509—10); STb 3: 257 (1495), 271 (1496), 273 (1496), 286 (1496), 376 (1498); STb 4: 39 (1504), 57 (1505), 66 (1505), 179 (1507). Samme man avses otvivelaktigt SJ 2: 290 (1496) *Kort fflaskemackare* och, vad som för oss är av särskilt intresse, SSkb 108 (1503—04) *Corth swarffuere*, troligen också STb 4: 165 (1507) *Cort swarffuer* och så kanske på ytterligare ett par ställen.

I formellt avseende är att märka följande. Från SSkb har jag blott *a*-former (*-draghare*) antecknade (7 ggr); ur SJ 2 har jag *a*-form i ett belägg; i STb 2 förekommer s. 328 *flaska dregeren*; i STb 3 har jag träffat på *a*-form 2 ggr, *ä*-, *e*-form 3 ggr; i STb 4 *a*-form 1 gång, *e*-form 3 ggr. Vi finna således, att *a*-form och *ä*- (*e*-)form synas väga tämligen lika. — *Flaskodraghare*, *-dräghare*, *-dreghare* är, såsom redan Brieskorn, Några medeltida yrkesnamn och titlar s. 5 antagit, att anse som lån av mlty. *vlaschendreier* =

'Flaschendrechsler'. Jfr Lübben-Walthers Mittelniederdeutsches Handwörterbuch: »*flasche*, f. Flasche (v. Zinn, Glas, Holz, Leder)» och SAOB D 2093: *drejare* = 'arbetare som på drejskifva tillformar ler- l. porslinsgods'. Det fsv. ordet är såtillvida klart. Men i formellt avseende återstå ännu ett par drag att diskutera, främst *a*-vokalen.

Denna torde emellertid finna sin förklaring genom simplex *draghare* = 'svarvare', som jag tror mig ha funnit i fornsvenskan.¹ Det upptages i skattelängderna för Stockholms stad 1462—69 (Skotteb) en person *Albrecht dregere* bokföringsåret 1462—63 i »innanmurskvarteret» (s. 110); på motsvarande ställe 1463—64 (s. 146) nämnes en *Albrecht drager*; 1464—65 är han icke med (man kunde väntat hans namn s. 180). Men 1465—66 möter på motsvarande ställe i räkenskaperna (s. 211) *Albrecht swarffer* och likaså alla de efterföljande åren 1466—67 (s. 246), 1467—68 (s. 278), 1468—69 (s. 322). Utgivaren av Skotteb har enligt personregistret fattat *Albrecht dregere* och *Albrecht swarffuer* som tvenne skilda personer, jag för min del tvivlar icke på att de båda äro identiska. Det kan förhålla sig på följande sätt. En från Tyskland inflyttad svarvare har till att börja med fått bibehålla sitt lågtyska tillnamn (*dregere* 1462—63); nästföljande års räkenskaper stå i visst beroende av det gångna årets, tillnamnet, som skrivaren där mötte, bibehölls men försvenskades till *drager* (varom mera nedan). Räkenskaperna för 1464—65 innebära en lucka, så till vida som ifrågavarande person icke nämnes; detta vill jag förklara på så sätt, att vederbörande detta år lika litet som de båda föregående åren och det nästföljande hade någon skatt att betala, varför skrivaren icke gjorde sig möda att taga upp namnet. När nu skattelängden 1465—66 utskrevs, hade man alltså icke stöd i och var icke bunden av det gångna årets anteckningar utan försåg personnamnet *Albrecht* med det tillnamn, som enligt den allmänna språkuppfattningen eller i varje fall skrivarens

¹ Former med *a* förekomma dock på tyskt område: t. ex. *drain* hos Mensing, Schleswig-Holsteinisches Wb 1: 854.

egna var det adekvata, nämligen *svarvare*. Ty ordet *draghare* hade en helt annan betydelse i det gängse språkbruket.

Ordet *draghare* möter i stor utsträckning i yngre fsv. i betydelsen 'bärare' både såsom självständigt substantiv och som tillnamn. Detta ord är ävenledes lån från mlty., där det uppträder dels under formen *dräger*, dels under formen *drēger* (se Lasch-Borchling, *Mittelniederdeutsches Handwb*). Denna lågtyska växling tror jag mig återfinna i ett fall i fornsvenskan. I skattelängderna 1460—69 (Skotteb) möta vi regelbundet på mot varandra svarande ställen för södra kvarteret en *Jacob* (1460—61 s. 13, 1461—62 s. 58, 1462—63 s. 95, 1463—64 s. 131, 1464—65 s. 166, 1465—66 s. 198, 1466—67 s. 231, 1467—68 s. 264), vilken har tillnamnet *drager(e)* i sju av längderna, men 1461—62 (s. 95) kallas *Jacob dreger*. I skattelängden för 1468—69 nämnes på motsvarande ställe (s. 307) dels en *Jacob Quistenb[e]rch* dels en *Jacob spiler*. Om endera av dessa båda får identifieras med *Jacob drager(e)*, så torde det vara den senare, ty här stämmer skattebeloppet alldeles överens, 4 öre, medan den förre hade det avsevärda beloppet av 2 mark att erlægga. F. ö. återfinna vi troligen *Jacob drager(e)* i StÅmb, där det s. 72 (1461) som *wraker til fisk* upptages en person med detta namn, jfr även ib s. 74 (1462). Vi ha troligen att räkna med en *Jacob: draghare—spilare—fiskavräkare*. Var han 'svarvare' eller 'bärare'? Enligt min mening med sannolikhet det senare. Och därvid fäster jag framför allt avseende vid att denna betydelse är säkert styrkt såsom gängse i y. fsv. för *draghare*, medan den förra blott synes vara mycket tillfällig vid simplex, att vederbörande under lång tidrymd fått behålla sitt tillnamn, medan i det ovan behandlade fallet *Albrecht draghare* den språkliga motsägelsen upphävdes, samt därvid att här *draghare* synes vara den egentliga formen och *dreger* ett tillfälligt avsteg, som mycket lätt finner sin förklaring i de mlty. förhållandena.

Således: mlty. hade ett subst. *dreier*, *drēger* 'svarvare' och ett *dräger*, *drēger* 'bärare'. Båda orden nådde under yngsta medeltidens starka ty. inflytande till vårt land. Det senare ordet fick

ganska stor användning; men den mlty. vokalväxlingen upphävdes till förmån för *a*, säkerligen under inflytande av verbet *dragha*. Det förra ordet gav direkt ett fsv. *dreghare*, *dräghare* och hade ingen anknytningsmöjlighet i etymologiskt samhörande svenskt språkmateriel. Här kvarstod därför *ä*- (*e*-)formen i viss utsträckning. Emellertid torde ordet dels som följd av folketyrnologiskt anknytningsbehov, dels under oklart intryck av det andra ordets förhållanden: mlty. *drēger* = fsv. *draghare* ha fått *a*-vokal, (*flasko*-)*draghare*.

Hur skall detta lånord för 'svarvare' normaliseras? För så vitt mina antaganden äro riktiga, skulle en uppslagsform (*flasko*-)*draghare* innebära ett godtagande av en folketyrnologisk form. Då denna emellertid inte är så dominerande, att den kan anses som den normala, torde vi ha att hålla oss till den form, som etymologien närmast betingar, d. v. s. ett (*flasko*-)*dräghare*, av mlty. (*vaschen*-)*drēger*.

Walter Åkerlund.

Små bidrag till fornsvensk ordforskning.

(Jfr Ark. 45, s. 221 ff. och 46, s. 279 ff.)

18. Fsv. »*bergning*».

Walter Åkerlund diskuterar Ark. 48, s. 81 f. det ord »*bergning*», som förekommer i ett recept att göra mjöd, utg. av Geete i Småstycken på fornsvenska 2, s. 267 f.: »tha han (mjödet) är giorder i iij daga tha haffue reeda ena ferska bergning aff goda wtkorada malth» etc. Efter att ha försökt anknytning till *biærgha* 'skörda' nödgas han fastslå, att den antagna betydelseutvecklingen är osannolik, och fortsätter därefter: »Jag finner f. ö. ingen annan utväg än antagandet av fel för *brygning*» — vilket synes giva god mening.

Saken torde vara mycket enkel. »Felet» är Geetes. Det står nämligen i texten icke *bergning* utan *bergning*. Det förkortnings-tecken, som Geete här upplöst *er*, kan icke vara något annat än den krok över raden, som visserligen oftast betyder *er* men även *ir*, *re*, *ri*.

Om vi i stället upplösa *brigning*, torde allt vara klart.

19. Fsv. *blænda* 'blanda'.

Formen *blænda* för *blanda* anför Söderwall endast från MD 172 i rimslut (skrivet *blendā*). Supplementet har intet ytterligare belägg på *blænda*. Därför må här påpekas part. *blændader* LB 5, s. 172: 13, av utgivaren Klemming »rättat» till *blandader* (se LB s. 181). Om *blænda* för *blanda* jfr f. ö. SAOB.

20. Fsv. »*fritorgh*».

I Kopparbergsprivilegierna 1347 läses: »Tordaghær skal wara tyswær i hwarre viku, øþinsdaghin oc løghædaghin, meþ allo frælse þy, som alle andre køpstapa haua, þe som fri torgh haua» (E. Noreen, Fsv. läsebok s. 28: 1—3). Med anledning härav upptar

Söderwall en artikel *fritorgh* n. 'fri torghandel'. Detta ord synes mig böra utgå, då KP:s *fri torgh* antagligen är pl. av det uttryck *fritorgh* 'fri torghandel', som Söderwall själv under artiklarna *frir* och *torgh* anför från Peder Månsson, Stridskonst och stridslag s. 32: »Stadgom wi oc bywdom hallas *frithorgh* oc marknadh j hærenom twaa resor hwarya wikw».

21. Fsv. »*gal», 'galla'.

Ett fsv. **gal* n. 'galla', motsvarande fvn. *gall* n.. har antagits av Axel Kock, Arkiv 2, s. 110 f. på grund av rimmet *al : galla* i dikten om Kristi pina i Cod. Bureanus (MD s. 5). Söderwall upp-
tar *gal?* med hänvisning till Kock; Hellquist, Et. ordb. anför t. o. m. utan reservation »fsv. *gal*».

Enligt min mening bör **gal* åter strykas ur den fsv. ordskat-
ten. Stället i Bu lyder som följer:

Daghleka vast þu i lifsen[s] vaþa
 — — — — —
 firi þøm þu valde þik tel folk
 ok gaf þøm land mz hunagh ok miolk
 vældar ok flytar iorþen al
 þe skæ[n]kto þik þær firi ætikio ok galla.

Att rimmet *al : galla* måste emenderas, däri har Kock natur-
ligtvis alldeles rätt. Men därvid erbjuda sig två möjligheter, av
vilka Kock blott nämner den ena. Kock uttalar sig ej om det syn-
taktiska sammanhanget i verserna, men troligen uppfattar han
väl detta som Ad. Noreen i Altschwedisches lesebuch (1921;
s. 41 f.):

firi þøm þu valde þik tel folk
 ok gaft þøm land. Mæþ hunagh ok miolk
 vældar ok flytar iorþen al;
 þe skænkto þik þær firi ætikio ok gal.

Det är emellertid helt emot diktens stil och ovanligt i all fsv.
knittel, att en vers avbrytes på mitten av en ny mening. Vidare

måste vi ta hänsyn till att verserna parafrasera Exod. 3: 8, som i den fsv. översättningen MB 1: 282 lyder: »... ledha them til thet faghra land oc wiidha som flyter alt fult medh honigh oc mielk» (jfr även Exod. 33: 3: »Oc skal thu inga i thet land, som flyter medh mielk oc honigh» MB 1: 349). Dikten håller sig sålunda tätt till bibelns ordalydelse, om vi uppfatta »mæþ hunagh» etc. som en relativsats. I så fall måste *iorþen al* stå adverbialt, svarande mot bibeltextens *alt fult*, och bör då ursprungligen ha varit en ackusativ, *iorþena alla*. En dylik ändring av texten är i det närmaste lika lindrig som den av Kock föreslagna. Jag läser sålunda:

firi þøm þu valde þik tel folk
ok gaf[t] þøm land, mæþ hunogh ok miolk
vældar ok flytar iorþena alla;
þe skæ[n]kto þik þær firi ætikio ok galla.

Denna text har jag infört i min Fsv. läsebok (1932), s. 48 (jfr s. 164).

22. Fsv. *leo 'lejon'.

Åtskilliga ställen i handskrifterna till Herr Ivan tyda på att originalet i stället för den av Söderwall uteslutande förtecknade formen *leon* n., m. har haft *leo* (jfr fvn. *leó* n. o. m. jämte *león*, lat. *leo*). Följande ställen må anföras:

V. 3461 (min uppl.) *Thet fërsta leon thetta sa*; här har hand 2 i hs. A ändrat *leon* till *leonit*; B(C) *leon*.

V. 3741 återkommer samma vers på samma sätt ändrad; B har här *leonit* men C *leon*.

V. 3081 J latin *leonith* binda hære; här har B(C) *leon*.

V. 2721 Vil *leonith* honum nakan skadha göra; C *leon*.

V. 2827 Tha *leonith* thetta sea fik; C *leon*.

V. 2851 *Thet fërsta leonith thet sea fik*; C *leon*.

V. 4937 Tha *hans leon* vardh var ther vidher; i st. f. *hans leon* har B *leonit*, C *leon*.

V. 4965 ij rædhins *leonith* badhe twa; B *eth leon*, C *leon*.

V. 5089 tha thakkadhe the thet leon allæ; B(C) *thakkado leon allæ ther*.

Se vidare läsarten i C v. 5112 och 5114.

23. Fsv. »*likta*» v.

I dikten om Kristi pina i Cod. Bureanus (MD s. 4) heter det:

þu liktar lust ok riukar söt.

Handschriftens *liktar lust* synes icke kunna ge någon förnuftig betydelse. Ad. Noreen, Altschwedisches lesebuch¹ rättade till *luktar lust*, vilket dock är minst sagt underligt. Söderwall, Ordb. och efter honom Ottelin, Studier öfver Cod. Bur. 2, s. 16 och Ad. Noreen, Altschwed. leseb.^{2, 3} läsa: *liktar liust*, vilket ju är en mycket lindrig ändring. Söderwall uppför »*likta* v. [Mnt. *lichten*] lysa». Blott detta exempel anföres, varefter det heter: »Jfr *lykta*».

Verbet *lykta* (mt. *luchten*) förekommer två gånger i MB 1 i betydelserna 'lysa; synas, visa sig, »scheinen»'. Nu betyder emellertid mt. *luchten* visserligen 'lysa, leuchten', men mt. *lichten* — båda verben äro väl belagda, se Schiller-Lübben — betyder 'hell werden, Tag werden'. Synbarligen ha vi två väl skilda svaga verb: ett *liuhtian 'leuchten', mt. *luchten*, och ett utan *i*-avledning: sen fht. *liechten*, mt. *lichten* 'hell werden'.

Det synes då föga sannolikt, att mt. *lichten* skulle gett upphov till ett fsv. *likta* i betydelsen 'lysa'. Enligt min tro är *likta* i Bu att uppfatta som en skrivning för det säkert belagda *lykta* 'lysa', med en ortografisk egenhet, som ju är rätt vanlig i fsv. under alla dess perioder. Vad Bu beträffar så förekommer enligt Ottelin, a. a. s. 16 f., ett alldeles säkert fall av *i* för *y*: *pīper* (= *pyper*) 55: 5 (enligt Ottelin »felskrivning») gentemot 5 *y*-skrivningar av verbet *pypa*. Även *blíkisto* 210: 9 gentemot *bly* 3 ggr torde vara ett rätt säkert fall. Tvivelaktigare är ett enstaka *mikin* 176: 19 gentemot *mykin* f. ö.

24. Fsv. *niura n.

I Geetes upplaga av Peder Månssons skrifter påträffas s. 467: 2 och 482: 27 formen (*j*) *nywromen* '(i) njurarna'. S. 731 upp-

lyses emellertid, att ordet på båda ställena av utg. är »rättat» från *nywronen*. Att formen på båda ställena skulle vara felskriven är tydligen föga sannolikt. Mot formen *nywromen talar också bestämt, att dat. pl. med suffigerad artikel hos PM med största regelbundenhet ändas på *-ommen*, *-wmmen* (frånsett typen *træmen*, se t. ex. 336:29), t. ex. *grenommen* 337:29, *bærommen* 337:24, *bærwmmen* 339:14, *handommen* 552:23, *fiendommen* 126:26, *menniskiommen* 209:8.

Orden *öra* och *öga* heta hos PM i best. f. pl. *øronen*, *øg(h)onen*, även då tydligen dativform föreligger, t. ex. *aff badhom øronen* 233:9, *aff øronen* 240:24, *høka haffwa røk j øgonen* 275:13, *aff øghonen* LB 436:30.

Härav kan slutas, att 'njure' hos PM är en neutral *an*-stam *niura. F. ö. förekommer hos honom såvitt jag ser blott gen. pl. *nywronnans* 462:13, *nywronnas* 462:28 'njurarnas', av vilka former den första rimligtvis har fått ett nasalstreck för mycket.

Söderwall ansätter för fsv. blott *niure* m. Rietz s. v. *nyra* uppger däremot fsv. *nyra*, *niura* n. (jämte *niure* m.), utan att det klart framgår, var han hämtat dessa former (de hänvisningar till fsv. handskrifter, som ges, har jag ej kunnat verifiera). För 'njure' som neutr. jfr bl. a. fsv. *nyra*, Rietz och Levander, Dalmålet (se reg.).

25. Fsv. *thær for hen 'dessförinnan'.

I min upplaga av Herr Ivan har jag givit v. 4011 f. följande gestalt:

Thæn thridhia dagh ther for hen
tha kom drötningin ater igen.

Då denna text icke överensstämmer med någon hs., torde en kort motivering vara på sin plats.

I stället för *ther for hen* har A: *ther fore ær* (och *thær* som rimord i följande vers), B: *ther for* (eller *forre*?) *war en*, C: *ther effther en*, DE saknas, F *ther foræ endh*.

Då Chrestiens fornfranska text¹ v. 4740 ff. har följande text:

¹ Den isl. Ívens saga företer här lucka.

S'avoit tierz jor que la reïne
Estoit de la prison venue,
Ou Meleaganz l'ot tenue,

fordras en betydelse 'dessförinnan'. Hos Söderwall finns *for hen* en gång (LB 7:167) belagt i betydelsen 'framåt'. Jfr även *hen* 'bort' m. m., Söderwall 2:1235. Mlt. *vorhen* betyder 'voraus; vorher, früher, zuerst' (Lübben-Walther), da. *forhen* bl. a. 'forud, i forvejen, før' (Ordbog over det danske sprog). — Den av mig konstruerade texten överensstämmer som man ser mycket nära med den förträffliga danska handskriften F.

Lund.

Erik Noreen.

Evarix und jór.

Als älteste belege für den namen des im deutschen gewöhnlich *Eurich* genannten Wisigotenkönigs (466—484) führt M. SCHÖNFELD, wörterbuch der agerm. personen- und völkernamen, 1911, 83 f. *Evarix*, *Ewericus*, *Euricus*, *Eoricus* auf, alle dem 5 jhd. angehörig. Der name wird meistens auf ein älter-got. *Aiwareiks zurückgeführt, in dem der diphthong *ai* zu *ē* kontrahiert worden sei; so SCHÖNFELD; S. BUGGE, Norges indskrifter med de ældre runer 1₃₃₆; W. MEYER-LÜBKE, die altportugiesischen personen-namen germanischen ursprungs, Wiener ak. sitz.-berichte, 1904, cxlix. 2_g. Einzelne gelehrte, wie V. THOMSEN, samlede afhandlinger, 1919, 1₃₀₈ und A. HEUSLER, aisl. elementarbuch, 1913, § 82 anm. meinen auch im anord. *Eiríkr* das element *aiw(a)*- zu erkennen, während dagegen andere, wie A. NOREEN, aschwed. gramm., 1904, § 249_g; aisl. gramm.⁴, 1923, § 299_g; E. LIND, norsk-isländska dopnamn, 1905—1915, sp. 227; Arkiv, 1920, 36₃₀₃; E. HELLQUIST, svensk etym. ordbok, 1922, 122, diesen namen aus *Æinríkr entstanden sein lassen.¹

Auch FINNUR JÓNSSON, norsk-isländske kultur- og sprogforhold, 1921, 290 f., meint, dass die vorwiegend gebrauchte form *Eiríkr* (neben *Eirekr*) darauf hindeute, dass im ersten gliede *aiw(a)*- vorliege, das zu *ey*-, und dann unter dem nepton zu *ei*- geworden sei (vgl. A. NOREEN aisl. gr. § 77₁₅); diese folgerung scheint mir nicht zwingend, da sich nicht erweisen lässt, dass die mit *aiw(a)*- gebildeten namen normaler weise den starkton auf dem zweiten gliede tragen, ebensowenig wie aus *Áleifr* eine allgemeine regel zu erschliessen ist, dass bei den mit *anu*- zusammengesetzten namen die fortis auf dem zweiten gliede

¹ Ob *ëriksgata* "weg des alleinherrschers" auch hierher gehört, scheint zweifelhaft, da nach E. WADSTEIN, svensk historisk tidskrift, 1899, pg. 120 und 1927, pg. 60 das wort als **e(þ)riksgata* "edgångsresa" zu deuten sei.

ruht; wie sich *Áleifr* zu *Óläfr* verhält, so liegt auch bei *Eiríkr* und *Eirèkr* wechselbetonung vor: *rĩ* in der fortis, *re* in der infortis (vgl. A. KOCK, umlaut und brechung, 1911—1916, pg. 10).

Anderseits müssten wir auch gelegentlich vorauszusetzendes *Eyrekr (*Eyríkr) erwarten, das aber meines wissens in alter zeit nicht anzutreffen ist. Das *ey-* im ersten gliede von namen scheint überhaupt unversehrt zu bleiben, wie die grosse anzahl von namenbildungen mit *ey-*, z. b. in der *LANDNÁMABÓK*, ed. Finnur Jónsson, 1910, pg. 337 f. beweist; ihnen stehn auf pg. 336 überhaupt nur drei namen mit *ei-* gegenüber, nämlich ausser *Eirekr* noch *Einarr* und *Eilífr*. In *Einarr* liegt handgreiflich *ein-* vor; nach LIND aao. 218 und HELLQUIST aao. 115 haben wir es zu ahd. *Einher*, anord. *einheri* zu stellen und von *Aina-harja auszugehen.

Eilífr aber dürfte, wenn man darin einen zusammenhang mit *líf* anerkennen will, wohl eher als »der allein oder allein noch lebende« denn als »der ewig lebende« zu deuten sein. Doch scheint es mir, im gegensatz zu THOMSEN aao. und andern, ansprechender den namen vom jungen, wohl nur in christlich-religiösen schriften vorkommenden adj. *eilífr* »ewigwährend« zu trennen und ihn mit LIND sp. 213; 216 und HELLQUIST 117 als ablautsform zu awnord. *Eileifr*, adän. *ailaif* (Rønninge-stein, a. 900—925; WIMMER-JACOBSEN, de danske runemindesmærker, 1914, N:o 82), ← urnord. *Aina-laiðar, anzusehn. Wir hätten also auch hier, wie in *Áli*, *lérept* u. s. w. (vgl. NOREEN aisl. gr. § 299_{2,3}) mit einem vor *r* und *l* geschwundenen *n* zu rechnen.¹ Dazu kommt noch, dass das erste glied der namen *Airíkr* und *Ailífr*, so weit sie mir aus runeninschriften bekannt geworden sind, nur mit den schreibungen *ai-*, *ei-*, *e-*, *i* bezeugt ist:

airíkr (Kusta, Wallentuna, Uppland; LILJ. 458); *airíkr* (Rimbo,

¹ Wenn FINNUR JÓNSSON, Aarbøger 1926₂₀₇, sich für die erhaltung des *n* auf *Ein-ríði* beruft, ist zu bemerken, dass in diesem falle *n* nicht unmittelbar vor *r* gestanden hat, wie das noch daneben liegende *Eindriði* (laut NOREEN aisl. gr. § 128 aus *Ainíða-ráðið hervorgegangen) erweist.

Uppland; LILJ. 601); **airikr**, **airiks** (Husby-Lyhundra; LILJ. 605; O. v. FRIESEN *Upplands runstenar*, 1913, pg. 42—46; + 1041); **airikr** (Rotbrunna, Uppland; LILJ. 774; O. v. FRIESEN aao. 46; E. BRATE, *svenska runristare*, 1925, pg. 25; ± 1060); **airik** (Hillersjö, Uppland, LILJ. 2009; E. BRATE, *Sverges runinskrifter*, 1922, pg. 114 f.; *svenska runristare*, pg. 69 ff.; ± 1070); **airiki** (Stora Ek-sten, Västergötland, LILJ. 1334; H. JUNGNER, *Fornvännen* 1927₅₀); **airikis** (ältere Sparlösa-inschrift, Västergötland, ± 900; L. F. LÄFFLER, *Västergötlands fornminnesförenings tidskrift*, bd. II, h. ⁶/₇, 1907, pg. 88 f.; A. NOREEN, *aisl. gr.* § 358 anm. 5, fügt das altnorwegische *Eirikis* hinzu und vergleicht die bildung mit got. *Fripareikeis*); **airikr** (Sproge, Gotland, LILJ. 1774); **erik** (Lye, Gotland, LILJ. 1764; BRATE, *Sverges runinskrifter* 93 f.; a. 1449); **erik** (Hedeby-sten, Schleswig, LILJ. 1548; WIMMER-JACOBSEN N:o 72; a. 995—996.); **irik** (Øster Vællingstein, Randers, J. BRØNDUM-NIELSEN, *Aarbøger* 1917_{180—186}; ± 1000); **ailifr** (Gausdal, Gudbrandsdalen, LILJ. 2013); **ailifr** und **ailif** (Gamla Uppsala, LILJ. 186 u. 187; BRATE *svenska runristare* pg. 32; 82 f.; ± 1050); **ailifr** (Wekholm, Uppland, LILJ. 704); **eilifr** (Nöbbele, Småland, LILJ. 1277; BRATE, *runverser* 248; A. NOREEN *aschw. gr.* 491; 11 oder 12 jhd.).

Schreibungen mit *au*-, *ou*-, *u*-, *ay*-, *ey*-, *y*-, die man bei urnordischem *aiw(a)*- voraussetzen könnte (vgl. z. b. die formen, unter denen *Ömundr*, *Östèn*, *Övindr* in »Östergötlands runinskrifter«, 1917, ed. BRATE, pg. 266 erscheinen) sind mir bei diesen beiden namen nicht entgegengetreten. LIND sp. 223—227 verzeichnet die schreibung *O'riker*, *O'yriks* erst aus dem 14 jhd., im *diplomatarium norvegicum*; einmal findet sich seiner angabe gemäss die schreibung *O'yriks* auch in der *FAGESKINNA* 32²³, ed. FINNUR JÓNSSON; ferner ist die form *Ørik* aus Schweden und Jämtland erwiesen — »från medeltiden« (Ark. 36₃₀₄). In diesem aufsatz macht LIND überhaupt auf zusammenwerfen von namensformen gewisser ähnlichkeit, die ursprünglich aber nichts mit einander zu tun haben, und auf deren gegenseitige beeinflussung, namentlich in jüngerer zeit, aufmerksam; so erscheinen

z. b. neben *Eysteinn-Osteinn* auch *Eisteinn-Esteinn*, so treten bei einzelnen namen aus der *LANDNÁMA* mit *Ey*- vereinzelt in späterer zeit auch schreibungen mit *Ei*- und *Æi*- auf; vgl. LINDS dopnamn.

Auch das bei C. MARSTRANDER, *bidrag til det norske sprogs historie i Irland*, 1915, pg. 68, 83, angeführte *Éiric*, *Éric* wird von FINNUR JÓNSSON zur stütze seiner erklärung von *Eiríkr* herbeigezogen. Aus MARSTRANDERS darlegungen geht jedoch nur hervor, dass *Éiric* dem altnorwegischen entlehnt ist, und *Éric* als eine rein literarische form durch angelsächsische einwirkung die dänische form repräsentiert, dass — mit anderen worten — die entlehnung erst nach der spaltung der altnordischen sprache stattgefunden hat. Die irischen formen vermögen daher nichts darüber auszusagen, wie der name im urnordischen gelaute hat, können mithin auch nicht als ein beweis gegen das einstige bestehen einer form **Aina-ríkz* geltend gemacht werden.¹

Ich glaube also behaupten zu dürfen, dass die vorderglieder der zusammensetzungen *Evarix* und *Eiríkr* nicht identisch sind.

VON GRIENBERGER, *IFA.*, 1913, 32₄₅, stellt den wisigotischen namen mit got. *aihva-(tundi)* zusammen, indem er auf ahd. *Ehadrūd*, *Ehapaldingas* (FÖRSTEMANN² 1₄₅₁) verweist. Möglich wäre es daher *Evarix* einfach als eine nachlässige wiedergabe für **Ehvarix* zu betrachten, da ja die Römer mit dem germ. *h* willkürlich genug umspringen; ähnlich liegen die verhältnisse m. e. beim namen **Brahvila*, der von den Römern durch *Brachila*,

¹ Auch im ahd. ist seit dem 8 jhd. der name als *Ainerich*, *Ainrich*, *Ainricus*, *Aenricus*, *Einrih*, *Einricus* mehrfach belegt (vgl. E. FÖRSTEMANN *altdeutsches namenbuch* 1900², 1₄₀); doch ist die möglichkeit nicht von der hand zu weisen, dass in spät ahd. zeit eine verschmelzung mit einer etwa vorhandenen kontrahierten form von *Agenrich* (7 jhd.) stattgefunden hat; (dieser name ist sehr alt, SCHÖNFELD pg. 3 führt *Agenarichus* bereits aus dem 4 jhd. auf).

Völlig fern zu halten sind *Eeric*, *Erich*, *Ericus* (»sehr häufig«) u. s. w., die ebenfalls seit dem 8 jhd. nachweisbar sind (FÖRSTEMANN 465): nach ahd. lautgesetzen können sie kaum auf etwas anderes als auf **Aiwa-ríkz* zurückgeführt werden; an entlehnung aus dem nordischen zu so früher zeit ist nicht zu denken.

Bracila und *Bravila* wiedergegeben wird (SCHÖNFELD 53; über die etymologie E. ZUPITZA, die germanischen gutturale, 1896, 72). Dass aber bei *Evarix* das *h* eine rolle gespielt haben sollte, machen die andern germ. sprachen (s. u.) unwahrscheinlich. Einen richtigen kern enthält v. GRIENBERGERS vermutung gewiss, die schwierigkeit zu beheben ist ihm aber nicht gelungen.

Vor allem ist es wichtig über die quantität des *e* ins reine zu kommen. Wenn auch APOLLINARIS SIDONIUS, MGH. AA. 8₁₈₇, vers 42, den hendekasyllabos »*Eorice*, tuae manus rogantur« bietet, so folgt daraus ebensowenig die länge des *e*, wie die des *o* (F. DIETRICH, aussprache des gotischen, 1862, 69, skandiert: *Ēōricē*) — in gotischer sprache nämlich: der dichter verwendet den fremden namen eben, wie er sich am besten in sein metrum fügt. Vielleicht hat ihm das germ. -*u*- wie -*uu*- geklungen; in der prosa aber schreibt er *Evarix* (ebd. 109₁₀). Es ist überaus fraglich, ob wir den übergang von *ai* zu *ē*, den F. WREDE, sprache der Ostgoten, 1891, 165; Ulfilas¹⁴, 1920, gramm. § 22, wie auch H. JACOBSON, KZ. 49₁₅₂, 1920, mit recht für das austrogotische annehmen, auch für das wisigotische des 5. jhds. voraussetzen dürfen. Die bei F. DIETRICH aufgeführten, unzweifelhaft wisigotischen namen noch aus späterer zeit mit diphthongischer schreibung erweisen das gegenteil, auch wenn gelegentlich in ungenauer römischer oder griechischer wiedergabe ein monophthong erscheint.

Ich führe aus DIETRICH 31; 33—36; 41 f.; 66 an:

Gaina (a. 400), ein Wisigote, cfr. L. SCHMIDT, gesch. d. germ. völker, 1909, 115; *Gesalaicus* (a. 507—511)¹; *Gailesuintha* (a. 566);

¹ *Gesalecus* 6 jhd. hat, wie SCHÖNFELD 107 mit recht bemerkt, »dieselbe monophthongierung wie die ostgotischen namen«. Man beachte jedoch, dass sich der älteste beleg dieser form bei Cassiodorus findet, der leicht die ihm geläufige austrogotische form auch beim namen des wisigotischen königs beibehalten haben kann. Der mit dem wisigotischen volke wohlvertraute ISIDOR VON SEVILLA schreibt nach DIETRICH 33 f. *Gisaleicus*; vielleicht könnte SCHÖNFELDS deutung des namens *Giso* (pg. 110: *i* ablaut zu *ai*) auch hier anwendung finden. Dies ist der einzige der älteren wisigotischen namen, der

Frainicanus (a. 570); *Gesaleicus* (a. 625); *Geila* (a. 633, auch bei FELIX DAHN, die könige der Germanen, 1885², 6₄₄₃; MEYER-LÜBKE aao. 93 schreibt »*Geilo* 655?«, und pg. 71 nennt er einen *Geilmundus*); *Freidebadus* (a. 683); *Ingeila* (a. 794).

Wir dürften also wohl berechtigt sein anzunehmen, dass sich im wisigotischen der alte diphthong bis über das 7 jhd. hinaus als *ei* erhalten hat; MEYER-LÜBKE pg. 99 sagt allerdings mit bezug auf die hier in erwägung zu ziehenden altportugiesischen, d. h. wisigotischen namen: »*ai* wird über *e* zu *i*: *gel*, *gil* aus *gail*«; nicht zu übersehn ist jedoch, dass sein material »fast ausschliesslich« aus den PORTUGALIAE MONUMENTA HISTORICA geschöpft ist (pg. 1), d. h. aus »urkunden, die von 775 bis 1100 reichen«, mithin für die feststellung der wisigotischen lautgebung des 5 jhd. belanglos ist.

Setzt man jedoch *Ēwa-rīks an, so könnte ein grammatischer wechsel mit *aihva-(tundi)* vorliegen. Vom standpunkt der klassischen schriftsprache Wulfilas wäre hier zwar zunächst das *ē* im wisigotischen zu beanstanden. In übereinstimmung mit F. WREDE, sprache d. Ostgoten 162; Ulfilas, 1908¹¹, § 13 u. 14, scheint es mir jedoch, trotz F. KAUFFMANN'S widerspruch, ZZ. 31₉₃ ff., nicht angebracht die möglichkeit, dass sich unter dem *i* der normalisierten schreibung Wulfilas auch ein dem *ī* nahestehendes *ē* verbirgt, während vielleicht in mundartlich gefärbter wisigotischer volksprache diese beiden laute schärfer aus einander gehalten worden sein mögen, kurzer hand abzuweisen. Auch dünkt es mich vor schnell ein *ē* in gotischen namen durch vulgärlateinische schreibergewohnheit zu erklären, bevor nicht in jedem fall der nachweis für diese behauptung erbracht ist. Im allgemeinen verdient der lautstand germanischer eigennamen in lateinischen quellen

---

hinsichtlich der vokalisation abweichungen zeigt; die schreibungen schwanken bei ihm sehr stark, namentlich im vordergliede, wie auch bei andern mit *gaisa-* zusammengesetzten namen, z. b. auch im wandalischen *Gaisericus* — *Geisericus* — *Gisericus* — *Gesericus*; vgl. SCHÖNFELD 107; 101.

schriften grösseres zutrauen als man bei flüchtiger prüfung zugestehn will; vgl. WREDE, sprache d. Ostgoten 7—10.

Als vereinzelte belege für wisigotisches *ě* in der wurzelsilbe, gewissermassen als petrefakte, dürften gerade eigennamen, deren schreibungen häufig konservative tendenzen aufweisen, angezogen werden; ich führe aus SCHÖNFELD namensformen, dem 6 jhd. angehörend, auf: *Geberic(h)*, ein Wisigotenfürst, nicht »Ostgotenkönig«, wie SCHÖNFELD 104 irrthümlicherweise angiebt (westgerm. *geba*); *Segericus*, *Segga* pg. 206; 201 (westgerm. *Segimerus*, *Segestes*, ahd. *Sicco*); *Reccaredus*, pg. 186; 190 ff.; *Evervulfus* pg. 84 (ahd. *ebur*, ags. *eofor*).¹

Ob das kringotische *sevene* »sieben« in diesem zusammenhange zu erwähnen ist, scheint fraglich, da wir nicht wissen, wie alt die form ist, und ob das wort für das wisigotische zeugen kann. Ganz abgesehen von den vorgebrachten erwägungen fällt bei *Ēwarīks* statt eines wulfilanischen *Iwareīks vor allem der umstand ins gewicht, dass hier eine analogische übertragung des *ě* von *aihva-*, der ungleich häufigeren form, wie wir nach den andern germanischen sprachen vorauszusetzen berechtigt sind, stattgefunden haben kann.

Was das *w* in *Ēwarīks* anbelangt, so ist es völlig einwandfrei, denn wenn sich auch kein absolut sicheres beispiel auftreiben lassen wollte, in welchem ein dem arischen *-kū-* (aind. *úśwas*) entsprechendes germ. *-gū-* dem Sieversschen gesetze unterliegt, müsste man es doch a priori nach der behandlung eines dem arischen *-kū-* und *-ky-* entsprechenden germ. *-gū-* annehmen (beispiele bei E. ZUPITZA, germ. gutturale 60—76 und H. REICHEL, IF. 40₄₁₋₄₄), waren doch schon im urgermanischen diese drei

¹ *Ebrovaccus* (a. 527, aus der Gallia Narbonensis) wird von WREDE aao. 103 direkt als wisigotisch bezeichnet; worauf dieser ansatz beruht, weiss ich nicht, denn aus dem text der inschrift, die am Genfer See gefunden ist, also an Wisigoten, Austrogoten und Burgunder denken lässt, ist das nicht zu erschliessen. SCHÖNFELD 73 ist zweifelhaft, ob nicht *Brovaccus* zu lesen und der name dann ungermanisch wäre; auf der wiedergabe der inschrift im CIL. XII 2584 lässt sich jedoch deutlich die untere hälfte des *E* erkennen.

arischen phoneme unterschiedslos in $\text{-h}\mu\text{-}$ (bezw. hv) aufgegangen; siehe E. OLSON, Ark. 31₁₇ und REICHELDT aao. 41. Ich kann daher eine auffassung, welche die mit dem anord. $\text{s}\acute{e}a \rightarrow \text{s}\acute{j}á$ (got. saihván) gegenüber $\text{j}ór$ (got. aihva-) verbundene schwierigkeit durch den hinweis zu beheben meint, dass dieses auf ar. $\text{-k}\mu\text{-}$, jenes aber auf ar. $\text{-k}\nu\text{-}$ zurückgehe, ebensowenig billigen wie OLSON aao. und nun auch AXEL KOCK selbst Ark. 32_{187 f.} Auch die von A. NOREEN (aisl. gr.⁴ § 235 anm. 4; § 106 anm. 1) und H. PIPPING (studier i nordisk filologi, 1921, XII 1₁₅₋₁₇; 19-27; inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära, 1922, pg. 193 f., 136, 176 f.) eingeschlagenen wege dürften nicht zum ziele führen. NOREEN lässt aus urgerm. *sehvanan (bezw. $\text{*seh}\mu\text{vanan}$) ein *sefan hervorgehn, das analogisch durch $\text{*sehan} \rightarrow \text{s}\acute{e}a$ ersetzt sei, PIPPINGS entwicklungsreihe aber ist: $\text{*sehvanan} \rightarrow \text{*s}\acute{e}wan \rightarrow \text{s}\acute{e}a$; dagegen ist nach NOREEN urgerm. $\text{*eh}\mu\text{az}$ (bezw. *ehvaz) $\rightarrow \text{*ehwar} \rightarrow \text{*iah}\mu\text{r} \rightarrow \text{*i}\acute{a}\mu\text{r} \rightarrow \text{j}ór$ geworden, nach PIPPING aber $\text{*ehwar} \rightarrow \text{*iahwar} \rightarrow \text{*i}\acute{a}war \rightarrow \text{*i}\acute{a}\mu\text{r} \rightarrow \text{j}ór$. Bei OLSON und PIPPING finden sich noch einige erklärungsversuche anderer gelehrter erwähnt, die aber auch nicht im stande sind die unstimmigkeit zu heben.

Schon 1915 hatte E. OLSON, Ark. 31₁₋₁₆ und sich ihm anschliessend 1916 A. KOCK, Ark. 32_{187 f.} m. e. überzeugend dargelegt, dass anord. in intervokalischem -hw- , wie im westgerm., zunächst das w , und dann erst das h schwindet, mithin sich urnord. *ehwar über $\text{*ehar} \rightarrow \text{*e}\acute{a}\text{r}$ notwendigerweise zu $\text{*e}\acute{r}$ hätte entwickeln müssen, wie urnord. $\text{*sehwi}\acute{r}$ zu $\text{s}\acute{e}\acute{r}$, $\text{*ahw}\acute{o}\text{r}$ zu $\acute{a}\text{r}$. Was H. PIPPING gegen das Olson-Kocksche gesetz vorbringt, hat mich in meiner auffassung nicht wankend gemacht, denn wenn die möglichkeit, auf grund eines einheitlichen prinzipts für so gut wie sämtliche fälle eine befriedigende erklärungsreihe zu finden, besteht, so dürfte dieses vor einem verfahren, das zur bereinigung der einzelnen fälle separatklauseln bedarf, den vorzug verdienen. Obschon PIPPING seine darlegung in SNP. XII 1₂₇ mit den worten: »mot de förklaringsförsök, med vilka de velat ersätta mina regler, stå ohjälpligen fallen $\text{i}\acute{o}\text{r}$, $\text{n}\acute{o}\text{granni}$ och $\text{n}\acute{o}\text{lgask}$ « schliesst, kann ich den belang dieses satzes, soweit die

beiden letzten wörter in frage kommen, wegen ihres isolierten auftretens neben gewöhnlichem *nágranni* und *nálgask*, nicht allzu hoch einschätzen. OLSONS erörterungen dieser beiden vereinzelt *nô*-formen und seinem ausspruch (Ark. 31₁₀ f.), dass sie nicht tragkräftig genug sind, um auf ihnen etwas zu bauen, weiss ich zwar nichts wesentliches hinzuzufügen, möchte aber auf die möglichkeit umgekehrter schreibung — *ō* für *ā* — hinweisen, für die A. NOREEN, aisl. gramm. § 107 belege beibringt. Dazu führe ich noch *óbóti* (SPECULUM REGALE, 1881, pg. 183₂₈, ed. O. BRENNER) = *ábóti*, *Gopiscóler* (ÍSLENDINGABÓK VIII 1) = *Goðskálkr* an, die ich S. BUGGE (bei FRITZNER 3₁₁₀₅) entnehme; ferner ist neben *knáleikr* auch anorw. *knóleikr* (vgl. D. A. SEIP, NTS. 5₃₅₈) zu erwähnen. Auf derselben linie scheinen mir auch *nógranni* und *nólgask* zu stehn.

O. v. FRIESENS behauptung (till den nordiska språkhistorien, 1901, 1₄₉), dass der plural von *mór*, *máwar*, auf urnord. **maihwōr* zurückgehe, nicht auf urnord. **mai(g)wōr*, das **máwar* ergeben hätte, dass mithin intervokalisches *-hw-* im anord. zu *-w-* gewandelt sein müsse, hat bereits OLSON Ark. 31₁₆ widerlegt. Auch wenn man KOCKS regel, der gemäss *ai* vor heterosyllabischem *w* zu *ā* wird, nicht anerkennt, ist m. e. *máwar* trotzdem lautgerecht, denn J. HOOPS, Reallexikon 3₃₄₂ f., gestützt auf H. SUOLAHTI erörterungen (die deutschen vogelnamen, 1909, 397—400), hat dargetan, dass diesem, wahrscheinlich schallnachahmenden, worte überhaupt kein diphthong zu grunde liegt, sondern von einem urgerm. **mæh₂uaz* || **mæ(g)uaz* auszugehn ist, aus dem sich lautgesetzlich die ags., fries., ndl. und nord. namensformen herleiten lassen; die nur in glossaren auftretenden ahd. und and. formen sind aus ags. vorlagen abgeschrieben (SUOLAHTI 398), die nhd. namen dem holländisch-friesischen entlehnt. Der nom. plur. *máwar* ist also regelrecht aus urnord. **māwōr* hervorgegangen.¹

¹ Wenn in anord. *mási* (FRITZNER 2₃₅₅), schwed. *måse*, dän. *maase* und in aisl. *máki*, aschwed. *fiskemåke*, norweg. *maake*, dän. *maage*, ags.(?) *meace* (von ALBERTUS MAGNUS als bei den küstenuohnern Deutschlands vorkommend erwähnt: vgl. SUOLAHTI 398 f.)

Es erübrigt noch das bedeutsame wort *jór*.

Um nun dieses awnord., nur in der poesie vorkommende wort zu bereinigen, stellt OLSON aao. 16—21 die behauptung auf, dass es überhaupt nicht echt nordisch sei, sondern dem angelsächsischen (*eoh*) entlehnt, eine ansicht, die A. KOCK aao. 188 f. durch den hinweis auf die bisher von niemand angezweifelte identität des appellativums *jór* mit dem *Jó-* in personennamen, wie aisl. *Jóarr*, *Jómundr*, aonord. *Ióar*, *Iómunder (in *Iomundzstadha*), zurückschlägt; besteht aber diese identität zu recht, so kann *jór* kein ags. fremdwort sein, denn solche ags. elemente, die nur in awnord. dichtung erscheinen, sind in aonord., wie auch in awnord. eigennamen unbekannt. KOCKS eigenen versuch andererseits (Ark. 32_{189—198}; umlaut u. brechung 310 f.), unterschiede in den entwicklungsreihen aufzustellen, nämlich *ahwōr → *ahwar → *ahar → *āar → *ár* (intervokalisches verstummt zuerst das *w*), aber *ehwar → *ehwr → *ēwr — *jór* (vor konsonanten verstummt zuerst das *h*), und diese vorgänge verschiedenen perioden zuzuweisen, kann ich aus den von OLSON (aao. 18) beigebrachten gründen, der sich dieser theorie gegenüber durchaus ablehnend verhält, nicht als überzeugend ansehen.

Bei betrachtung solcher doppelformen, wie *séa* (← urgerm. *séhvanan) || *sjón*, got. *siuns* (← urgerm. **se(g)unís*); *hwél*, ags. *hweohl* (← *hvéhvlan) || *hjól*, ags. *hwéol* (← **hve(g)ulán*) drängte sich mir sofort die überzeugung auf, dass neben einem urgerm. *éhyaz auch ein **e(g)uás* bestanden haben muss. Jenes ist vertreten durch got. *aihva-(tundi)*, wie auch durch formen, wie *ehe*, *e ehú*, (halbes *e*) *ehú*, *ehwu*. Diese wörter finden sich auf von MARSTRANDER 1929, NTS., 3_{76 f.} und W. KRAUSE, beiträge zur runenforschung, 1932,

kein *i*-diphthong erscheint, dürfen doch die formen schwerlich als stützen für das dasein eines ursprünglichen monophthonges angeführt werden, denn wir haben sie wohl nur als weiterbildungen, aus urgerm. **mēyakē(n)*, **mēyasē(n)* hervorgegangen (kaum aus **mēykē(n)*, **mēysē(n)*) anzusehn (vgl. FALK u. TORP, norw.-dän. etymol. wörterbuch, 1910, 1_{685, 687}; E. HELLQUIST M. o. M. 1916_{197 f.}; etymol. ordb. 500), und als solche folgen sie natürlich der vokalisation des grundwortes.

pg. 7—13 erörterten brakteaten aus dem 6. jhd.; vgl. auch B. SALIN, antikvarisk tidskrift f. Sverige XIV 2 pg. 17 ff.; 50: abbildung 31 = 61; 33 = 63; 36 = 62. Es sind ihrer 12, denn brakteat N:o 46 bei STEPHENS zähle ich als fragwürdig nicht mit. Nach SALIN pg. 51 gehören sie dem gotländischen typus an, und 7 von ihnen sind auf Gotland selbst gefunden worden. Für das gotische zeugt natürlich *-hw-*, das vielleicht in späterer zeit zu *-h-* geworden sein könnte, wenngleich auch für urnordisch *-hw-*, *-h-* nicht unmöglich ist. Trotz allem scharfsinn sind diese bildungen grammatisch noch nicht befriedigend aufgeheilt, und KRAUSES annahme (pg. 12), dass sie als magische formeln, mehr oder minder verkürzt, mit denen die runenritzer selbst keinen wortsinn mehr verbanden, aufzufassen sind, dürfte zu rechte bestehn. Es bleibt jedoch unbestreitbar, dass hier das wort für »ross« vorliegt, da auf all diesen brakteaten ausser einem männerkopf ein pferd(eähnliches tier), über dessen kopf die inschrift steht, abgebildet ist.

*ehyaz liegt ferner im ags. *eh*, *eah* vor (GREIN-HOLTHAUSEN-KÖHLER, sprachschatz der ags. dichter, 1912, pg. 164), die auch als namen für die *e*-runen gebraucht werden, verzeichnet bei v. GRIENBERGER (Ark., 1899, 15₇; 23; 26; 29) auf den tabellen der 7 ags. fuþarke und der 15 mehr oder minder kontinental-ags. runenalphabeten in mannichfachen gestaltungen; hervorzuheben sind auch »northumbrisch *ech*, *eh*, *eg*, als verschiedene schreibungen ein und desselben wortes *eh* n. "a warhorse"«, ferner die schreibung *egch*. In W. DE GRAY BIRCH, cartularium saxonium, 3₅₈₈ findet sich *ehan feldes geat* (a. 972); W. G. SEARLE, onomasticon anglosaxonium, 1897, 224, verzeichnet auch *Eha thryth* (ohne quellenangabe).¹

Im altsächsischen haben wir *ehuscalcos* (HĒLIAND 388); im althochdeutschen *Ehadrud* (9 jhd.), und aus dem 8 jhd.

¹ H. HARDER (Herrigs archiv, 1932, 16₂₂₇ ff.) liest auf dem Braunschweiger runenkästchen *ioh-huæl*, und zwar mit der bedeutung von *hors-hwæl*, indem er der rune * den lautwert *io*, und der rune ʝ den lautwert *h* beilegt.

Ehapaldingas, Ehamotinga, Ehanfrid, Ehingas (FÖRSTEMANN 1₄₅₁). Die Wiener codices N:o 751 und 1761 bieten in zweien der oben erwähnten kontinental-angelsächsischen runenalphabeten, in die auch hochdeutsche elemente in verschiedener abstufung eingesprengt sind, *eho* und *ehu* als namen für *e*.¹

*eyás lebt fort im wisigotischen *Evarix, Ewericus, Euricus, Eoricus* und in den von MEYER-LÜBKE aao. 8 erwähnten *Evenandus, Euenandus* und *Evosindus, Eusendus* (bischof von Herda, 683—693, für den sich auch der name *Euredus* findet; FÖRSTEMANN 1₅₁), die er jedoch alle zu »*aiws* zeit, gesetz« stellt. Aus dem austrogotischen wäre der runenname *eyz* zu nennen, der wohl als *ews zu lesen ist; siehe Exkurs, s. 250 ff. Das unsinnige »Mixi, *Evagre, Otingis*« bei JORDANES (MGH. AA. V. 1₅₉) hat K. MÜLLENHOFF (ebd. 163) treffend zu »mixti *Evagreotingis*« emendiert, und KEMP MALONE (publications of the modern language association of America, 1925, 40₈₁₁) deutet den namen ansprechend als "horse Greutings", fügt aber die wenig fördernde bemerkung hinzu: »For *eva*- "horse" (earlier *ehva-) cf. the English doublets *eah* and *Eaha* "horse"«; gewagt scheint mir aber sein vorschlag auch *Vagoth* bei JORDANES in *Eva-goth zu verbessern.²

¹ Als gar zu unsicher müssen aus dem spiele bleiben: *eign* (Krogstein), das S. BÜGGE, NIÆR. 1₁₂₉, als *Ehingan deutet; die lesung *ehu* (auf der jüngern Myklebostad-inschrift) hat er selbst zu gunsten von *aihu*- aufgegeben (NIÆR. 1₁₂₉; 331; 335; 2₅₃₂). Ferner die runen *e* und *a* auf dem brakteaten N:o 63 aus Seeland, die er Aarbøger 1905, pg. 288, als *Ehwa, C. MARSTRANDER, NTS. 3₁₀₉, aber als **A(n)sur* *Ehwar auffasst; dieselben runen finden sich auch in Norwegen auf dem Utgaard-phalloid und wahrscheinlich auf dem Fedje-stein (NIÆR. 3_{198 ff.}; 216 ff.): alle drei inschriften werden von MAGNUS OLSEN (ebd. und pg. 201 ff.) als *ansur und *erpu ausgelegt. (Dass die auf dem brakteaten und dem phalloid durchaus deutliche linksläufige ¶ rune als *f* aufzufassen sei, wie E. MOGK, literar. zentralbl. 1925₆₈₇ meint, ist ausgeschlossen).

² O. v. FRIESEN (Röstenen i Bohuslän, 1924, pg. 67) findet in *Evagreotingi* "Örgryte-bornå" (Örgryte ist ein vorort Göteborgs), wie auch schon vor ihm J. V. SVENSSON, Namn och Bygd, 1917, 5₁₃₁, der geneigt ist für *Evagreotingi* *auragreotingi einzusetzen. Abgesehen

Der von PROKOPIOS (Ἰπὲρ τῶν πολέμων, III 9; 17) überlieferte wandalische name Εὐαγέης wird von TH. v. GRIENBERGER, IFA. 32₄₅ scharfsinnig als *ēwageis gedeutet; das von F. WREDE (sprache der Wandalen, 1886, pg. 77) vorgeschlagene *Höhageis — mit *höha* "pflug" — führt doch wohl zu weit ab.

Aus dem altwestnordischen kommen hier in betracht: *jór* und die damit zusammengesetzten appellativa und eigennamen, wie *jódis* "rossegöttin" (vgl. A. NORRÉN, Ynglingatal, 1925, VII, pg. 222); *jóreykr* "von pferden aufgewirbelter staub" (HELGA KWIDA HJØRWARDSSONAR 5); *jóreið* "reitertrupp" (HELGA KWIDA HUNDINGSBANA I 50); *Jóarr*, *Jómundr*, *Jórekr*, *Jóulfr*, *Jófrøðr*, *Jógeirr*, *Jógrímr*, *Jómarr*; und ausser *Jódis* noch die weiblichen namen *Jófríðr*, *Jóriðr*, *Jóreiðr*.¹ Aus dem altschwedischen:

Ioar, *Iömundzstadha*; run. *ioker*, d. h. *Iogœirr (Skilstad, Uppland, BRATE Runv. N:o 149); *iukir* (auch Husby-Lyhundra, v. FRIESEN, nordisk kultur, 1933, pg. 203).² Vgl. LIND 644—647; 650—653; E. OLSON Ark. 31₂₀; A. KOCK umlaut u. brechung 310; W. KRAUSE Ark. 48₁₆₈ ff.

Im angelsächsischen haben wir: *éored*, *éorod*, *éoryd* (ntr.) "reiterschar" (vielleicht auch "chariot") nebst zusammensetzungen,

von dieser gewaltsamen emendierung ist aber die identifikation mit Örgryte aus sachlichen gründen abzulehnen, wie K. A. HÄRJE, NoB., 1924, 12₁₇₇ ff. zeigt. Sein eigener vorschlag, »*mixti Seva Greetingis*«, das »*Så bo Seva blandade med Greetingar*« bedeuten soll, zu lesen, ist jedoch unhaltbar, da, selbst wenn man das apokryphe *S* mit in den kauf nehmen wollte, eine völkerschaft *Seva* bisher noch von niemand nachgewiesen ist.

Die ältere literatur über *Evagreetingi* und *Vagoth* bei SCHÖNFELD pg. 179; 250 und SVENSSON aao. 113—118; 128—134.

¹ Die *himinjödyr* "himmelsrossetiere" (*Woluspö* 5), die HUGO PIPPING (studier i nordisk filologi, 1926, XVII 3₂₀ ff.) und ROLF PIPPING (ebd. 1928, XVIII 3₁ ff.) wieder ins leben rufen wollen, scheinen mir nicht zu retten.

² In der mit der Eggjuminschrift gleichzeitigen runenschrift von Roes auf Gotland findet sich *iu*, das mit MAGNUS OLSEN, NIÆR. 3₁₆₄ ff. nach S. BUGGES ursprünglicher deutung wohl richtig als akk. von *iūr "ross" aufzufassen ist; andere minder wahrscheinliche interpretationen ebd., bei v. GRIENBERGER, ZZ., 1901, 33₅₆₄ und BRATE, Ark. 1922, 38₂₁₁ f.

wie *éoredman* "horse man (»a man riding in a chariot?«), *éored-mæcg* "reiter", *éoredweorod*, *éoredmenigu* "reitertrupp"; *éorisc* "binse" (mit *risc*, *rysc* "rush" zusammengesetzt). Belege bei BOSWORTH-TOLLER 253—256; supplement 191; GREIN-HOLTHAUSEN-KÖHLER 166. In diesen wörtern braucht man nicht *éo* auf *eoh* zurückzuführen, wie es E. SIEVERS, ags. gr.³ 1921, pg. 114, H. SWEET, the students' dictionary 1897, 52, W. SEDGEFIELD, *Béowulf*.² pg. 174, 1913, TOLLER, suppl. 191 tun; *éo* kann, wie in *cnéo*, *péo*, *tréo*, direkt aus **ēya-* hergeleitet werden; da in diesen zusammensetzungen die identität der ersten silbe mit *eoh* unbedingt gefühlt worden sein muss, ist es vielleicht nicht zu kühn anzunehmen, dass sie auch *eohrod usw. gelautet hätten, wenn nicht neben *eoh* gleichzeitig auch ein selbständiges *éo bestanden hätte. Dazu kommen noch ags. eigennamen, wie *Eomund* auf einer ags. münze, auch *Eumund* geschrieben; *Eobeorht*, *Eubert*; *Eomær*, *Eomar*, *Eamer*, *Eumer*, *Eomor*; *Eomöd*; *Eowine*; *Eored*. Siehe SEARLE 228 f.; 231; 233. Über *Eohric*, *Eoric* weiter unten.

Im altsächsischen: *eoridfolc* (HĒLIAND 4141. Mon.; *ieridfolc* Cott.) "reitergeschwader"; *ie* neben *eo* wie in *thied* neben *theod*; weitere beispiele bei J. H. GALLÉE, as. gr.² 1910, § 104; 105. Dieser (§ 65; 105; 261), wie auch F. HOLTHAUSEN, as. elementarbuch² 1921, § 102, gehn vom phonem **eh̄y-* aus, nehmen also schwund des *h̄* an; notwendig ist auch hier diese annahme keineswegs, wie *kneo*, *treo* (*knio*, *trio*) zeigen.

Dass übrigens ags. *éored*, as. *eorid* usw. über das germanische zurückreicht, ergibt sich aus dem air. *ech-rad* fem. kollektivum, "die pferde" (E. WINDISCH, irische texte mit wtb. 1880, pg. 517), »"de forspente hester" (av kelt. *rēda)« (CARL MARSTRANDER, NTS. 1929; 3₃₀), das neben dem agall. »*Eporedia*, *Eporedii* Plin., *Eporedorix* Caes.« (K. ZEUSS-H. EBEL, grammatica celtica, 1871², pg. 11; 63) steht, wie anord. *jóreið* neben *Jóreiðr*, wie ags. *éored* neben *Eored*, ahd. *Eorit*.

Für das althochdeutsche hebe ich aus FÖRSTEMANN 1₅₀ f. folgende namen aus, die er jedoch zu *aiwa-* "tempus", "lex" stellen will: *Eomundus* (6 jhd. bei VENANTIUS FORTUNATUS, MGH.

AA. VI. 1₂₆₈), *Eumund* (7 jhd.); *Eupardus* und *Ewart* (6 jhd.); *Eulf* (*Eolf*), *Eowig*, *Eoleob* (8 jhd.); *Eoliup*, *Eubert* (*Eoperht*), *Eomär*, *Eoman*, *Eotanch*, *Eorit*, *Euhar* (*Euhere*, *Evherus*), alle aus dem 9 jhd. Zum letzterwähnten namen stelle ich auch *Eucherius* (Stilikos sohn, also wahrscheinlich wandalisch), obwohl SCHÖNFELD 82 diesem namen das germanentum überhaupt abzusprechen geneigt ist, und den auf einer christlichen zu Boppard gefundenen grabinschrift vorkommenden weiblichen namen *Evha ria* (sic! CIL. XIII N:o 7558). Andere hergehörige frauennamen sind *Eolindis* und *Eopirin* (9 jhd.)

Auch im ahd. geht hier *eo-*, *eu-* — dieses natürlich selten erhalten — auf **eya-* zurück, wie in *kneo*, *knio*, *kneue*, *Sindeo*; vgl. W. BRAUNE, ahd. gr.⁴ 1911, § 30₂; 47₁; 48₅; 204₃; J. SCHATZ, altbair. gr. 1907, § 16 c; 89 f. Es ist jedoch nicht in abrede zu stellen, dass in einigen dieser namen ein **aiya-* zu grunde liegen kann, ja dass zwei bildungen, wie z. b. *Ēwamundus und *Aiwamundus neben einander bestanden haben können, die lautgesetzlich zu *Eomund* verschmelzen mussten.

Aus dem langobardischen wären zu erwähnen: *Eonand*, *Eoin*, *Eolphus*, *Eoardus*, alle aus dem 8 jhd. (W. BRUCKNER, sprache d. Langobarden, 1895, pg. 103; 132; 246), in denen ich, nicht wie BRUCKNER ein zweifelloses **aiya-*, sondern wiederum ein **eya-* zu erkennen meine (+ **-nanpa-*, **-uni-*, **-ulfa-*, bezw. **-arā-*), also denselben lautwandel wie in *Peretheo*, *Peredeo* (pg. 233), *Citheo* (pg. 273), *Aretheo*, *Ardeo* (pg. 266).

Davon, dass einstmals auch im arischen ein akzentwechsel bei *ékynos bestanden haben muss, finden sich vereinzelt spuren, allerdings äusserst dürftige: dem aind. *áśwā* "stute" steht im lit. *aswà* gegenüber; und W. D. WHITNEY, index verborum to the Atharva-Veda, 1881, pg. 40, erwähnt aus den handschriften zu XX 127₁₂ *aśwás*.

Das wisigotische *Evarix* findet also im anord. *Jórekr* seine genaue entsprechung, wiewohl man einwenden könnte, dass die anord. namensform zweideutig oder gar vieldeutig sei, denn nicht nur aus *Ewarīkr und aus *Aiwarīkr könnte sie hervorgegangen

sein, sondern auch auf eine dritte, freilich ihm selbst nicht sehr wahrscheinlich dünkende deutung weist E. OLSON, Ark. 31₁₉ ff. hin; schliesslich könnte auch an jenes *Jór-*, das auf *jofurr* zurückführt (vgl. A. NOREEN *aisl. gramm.*⁴ § 235₂), gedacht werden, wenn man lautgesetzliche oder analogische verkürzung des *-rr-* in der fuge der zusammensetzung annehmen wollte (vgl. ebd. § 285₃): dann würde die form direkt dem aus dem 6 jhd. belegten wisigot. *Eboricus* (SCHÖNFELD 83), falls hier nicht das *b* eine nachlässige schreibung für den *w*-laut ist, entsprechen.¹

Doch die entscheidung liegt m. e. beim ags. *Eohric*, in dem ganz unzweifelhaft das wort für "ross" enthalten ist. Dieser ags. name eines dänischen königs von Ostanglien findet sich erwähnt: als *Eohric* a. 905 in der hs. A. der ags. ANNALEN; bei GULIELMUS MALMESBURIENSIS (ed. W. STUBBS, 1887, 1₉₈); bei FLORENTIUS WIGORNIENSIS dreimal, einmal davon latinisiert als *rege Eohrico* (*monumenta historica britannica*, 1848, pg. 568; 569; 636); als *Eochricus* a. 904 im CHRONICON FANI ST. NEOTI (ed. W. H. STEVENSON, 1904, pg. 144); schliesslich als *Eoric*. a. 905 in der hs. D. der ags. ANNALEN und bei HENRICUS HUNTENDUNENSIS (MHB. pg. 742).

Nichts zwingt uns zur annahme der vermutung E. BJÖRKMANS (*nordische personennamen in England*, 1910, pg. 36 f., dass »ein anord. *Jóríkr* (oder eine ältere, hier nicht leicht anzusetzende form des namens) von den engländern durch eine art "anglisierung" ohne weiteres mit *Eohric*, *Eoric* wiedergegeben wurde.« Der name *Eohric* kann sehr wohl echt ags. und aus einem urgerm. *Ehvaríks ererbt sein, er wird von den ags. berichterstatlern selbstverständlich für das gleichwertige anord. *Jórekr* eingesetzt; das *h*, *ch* in *Eohric*, *Eochricus* zeugt für germanischen uradel. Was aber *Eoric* anbelangt, dünkt mich am einleuchtendsten, dass es ebenso wie anord. *Jórekr* und wisigot. *Evarix* ein urgerm. *eyas in sich birgt.

¹ Abzulehnen ist jedenfalls E. BELSHEIMS behauptung (*Norge og Vesteuropa i gammel tid*, 1925 ff., pg. 376 f.), dass ein wort wie *Jósteinn* aus bretonisch *Jostin*, lat. *Justinus* umgedeutet sei.

Diese annahme wird durch den umstand bestärkt, dass ebenso, wie bei *Eohric* — *Eoric* — *Jórekr* — *Evarix*, uns mehrfach dieselben namen in mehreren germ. sprachen entgegengetreten, und in einigen fraglos (vgl. A. KOCK, Ark. 32₁₈₉) das wort für "ross", und zwar als *eṡas vorliegt:

awnord. *Jómundr* — aschwed. *Iömunder — ags. *Eomund* — ahd. *Eomundus*; awnord. *Jóarr* — aschwed. *Ióar* — wandal.(?). *Eucherius* — ags. *Eochar* — ahd. *Euhar*, *Euhere*, fem. *Euharia*; (das hinterglied ist offenbar *ḥarja, wie auch OLSON, Ark. 31₂₀, für *Jóarr* anzunehmen scheint, während A. NOREEN aisl. gramm.⁴ § 256 von einer form, der ein *u* zu grunde liegt, ausgeht); awnord. *Jólfr* — ahd. *Eulf* — langob. *Eolphus*; awnord. *Jógeirr* — aschwed. *Ioker* — wandal. Εὐαρέης; awnord. *Jómarr* — ags. *Eomár* — ahd. *Eomár*; ags. *Eobeorht*, *Eubert* — ahd. *Eoperht*, *Eubert*; ags. *Eowine* — langob. *Eoin*; wisigot. *Emuenandus* — langob. *Eonand*.

Dazu kommt noch, auf grund von bildung und bedeutung geradezu ausschlag gebend:

awnord. *jóreið*, *Jóreiðr*, *Jóriðr* — ags. *éorod*, *éored*, *éored-weorod*, *éoredmenigu*, *Eored* — as. *eoridfolc*, *ieridfolc* — ahd. *Eorit*.

Exkurs über got. *eyz* (s. 245).

Gestützt auf das kringot. *seis* aus *sehs führt F. HOLTHAUSEN, IF., 1929, 47_{380; 382} auch *eyz*, den namen der *e*-rune in der SALZBURGER hs. auf *ehs zurück. Der vergleich wäre schlagend, wenn wir es mit wörtern desselben dialekts derselben zeit zu tun hätten; hier aber steht ein kringot. wort des 16 jhds. einem austrogotischen des 9/10 jhds. in prinzipiell verschiedener schreibweise gegenüber. Dass uns bei den runennamen aus bairischgotischem grenzgebiet die letzten ausläufer austrogotischen sprachguts — darauf deutet auch der vokalismus z. b. in *ūtal*, *rēda*, *nōicz* d. h. *nōcz (v. GRIENBERGER, PBB. 21₂₀₃), *chōzma* d. h. **kō(n)sma* (vgl. J. ZACHER, das got. alphabet Vulfilas u. das runenalphabet, 1855, pg. 5; S. BUGGE Inled. 74 f.) für wisigotisches

ō, ai, au — vorliegen, erscheint mir nicht zweifelhaft; ein hochdeutscher, vermutlich ein baier, hat sich dieser reste wie auch einiger wisigot. späne angenommen und dabei wunderliche hochdeutsch-gotische zwittergebilde zu tage gefördert.

Es wird wohl allgemein zugestanden, dass die Salzburger hs. für das inlautende und auslautende stimmlose *s*¹ des klassisch-

¹ Die verwendung des *z* zur bezeichnung eines stimmlosen *s*-lautes rührt wohl vom ahd. schreiber her; nur einmal bezeichnet der buchstabe im inlaut, gleich dem klassischgotischen *z*, das stimmhafte *z* (→ urnord. *Y*), nämlich im buchstabennamen, der meistens als *ezez* angegeben wird, nach ZACHER (aao. VI) und L. WIMMER (die runenschrift, 1887, pg. 272 f.), der auf die leichte verwechselbarkeit von *c* und *t* in der minuskel jener zeit hinweist, jedoch als *ezet* zu lesen ist. Dem gegenüber betont v. GREENBERGER aao. 219 f. nachdrücklich: »eine lesung *ezet* ist graphisch nicht gerechtfertigt. S. BUGGE fühlt sich von keiner der deutungen dieses wortes, die er NIÆR. 1₁₃₄ anm.; Indled. 89 f. erwähnt, völlig befriedigt, findet aber doch WIMMERS vorschlag das adj. *azēt* 'leicht' als namen des buchstabens gelten zu lassen, am ansprechendsten. Mir jedoch ist diese vermutung schon des *a* wegen an stelle des vollkommen deutlichen *e* nicht annehmbar.

Die buchstaben *c* und *t* der hs. sind deutlich zu unterscheiden, besonders wenn sie isoliert stehn: das *c* zeigt oben ein köpfchen oder eine etwas nach unten gebogene rundung; das *t* dagegen einen mehr oder minder horizontalen strich, selten quer durch den vertikalstrich, meistens auf der spitze desselben ruhend. Das schriftbild — vorausgesetzt, dass WILHELM GRIMMS facsimile in den Wiener jahrbüchern der literatur, 1828, 43 (= kleinere schriften, 1883, 3₉₀) die hs. getreu abspiegelt — lässt diese charakteristischen unterschiede der buchstaben gut hervortreten. Bei unserem worte bilden die beiden letzten zeichen eine ligatur, und bei dem mit dem *e* verbundenen buchstaben trägt die spitze des vertikalstrichs deutlich einen gekrümmten, zirkumflexartigen strich, wie wir ihn ähnlich beim *t* in *utal*, *t&h*, und beim ersten *t* in *thyth* finden; und zwar ist dieser strich nach rechts stark hinaufgeschwungen, und verleiht dadurch dem buchstaben eine vom *c* durchaus abweichende gestalt. Dass somit hier ein *t* vorliegt, wird m. e. zur evidenz erhoben, wenn wir in den gotisch-lateinischen sätzchen der hs., für die W. GRIMM aao. 43 (= kl. schr. 3₉₅) gleichfalls ein facsimile giebt, *c* und *t* in *chuedant* und *dicit* mit einander vergleichen und denselben unterschied finden; auch hier, wie ebenfalls beim zweiten *ponunt* zeigt

got. regelmässig *z* schreibt: *chozma*, *aza* (BUGGE Indl. 72 f.; 140 f. identifiziert es mit urnord. *ansur), *iiz* (anord. *íss*), *daaz* (*dags*), *laaz* (*lagus), *wraz* (*urus), *enguz* (*Iggws, BUGGE ebd. 62 f.), *noicz* (*naups*). Über das *z* in *eyz* besteht also kein zweifel; schwierigkeit stellt sich erst ein, wenn es den lautwert des *y* zu ergründen gilt.

Die hs. bietet ausser *eyz* noch zwei belege für *y*, nämlich *tyz* und *thyth*, die akrophenen benennungen der *t*- und *þ*-rune. Das erste dieser wörter entspräche einem got. *Teiws, aus urgerm. *teiyaz (vgl. auch P. KRETSCHMER, HZ. 66₆ f.; awestl. *Týr*, adän. *tiur* (laut v. GRIENBERGER, ZZ., 1926, 50₂₇₅ in der lat. umschreibung als *tyur* zu lesen); ags. *Tíg*, *Tí(w)*, *Tír* (S. BUGGE Indled. 46 ff.; O. v. FRIESEN, Hoops Reallex. 4₄₈ f.; nord. kult. 65); as. *Tiu*, nicht ganz gesichert (E. WADSTEIN, kleinere as. sprachdenkmäler, 1899, pg. 20); ahd. *Zio* (vgl. O. BREMER, IF., 1894, 3₃₀₁ f.). Das zweite wort reflektiert das got. *þiuþ*, τὸ ἀγαθόν; so schon A. KIRCHHOFF, das goth. runenalphabet, 1854², pg. 32. L. WIMMER aao. will jedoch nach dem vorgange P. A. MUNCHS (det gotiske sprogs formllære, 1848, pg. 15) lieber das got. *þiuda* im runennamen wiedererkennen. Nach analogie von ahd. *deot*, msk., neutr. aber, neben dem fem. *deota*, könnten wir vielleicht auch, neben *þiuda*, ein einsilbiges got. *þiuþ mit der bedeutung "volk" voraussetzen; doch erscheint es mir minder wahrscheinlich, da wir sonst keinen anhalt dafür

---

der querstrich des *t* am ende der wörter denselben kühnen schwung nach oben rechts.

Schon 1828 sagt W. GRIMM (aao. 43 = kl. schr. 3₉₅): »*Esec* (sic) erinnert am meisten an das griech. Ζῆτα«. Dass hier der ursprung des got. *ezet* zu suchen ist, erscheint auch mir wahrscheinlich; der buchstabename mag bereits von oder vor Wulfila aus dem altgriech. Ζῆτα — nicht aus der neugriech. form — gebildet worden sein, und da das stimmhafte *z* nie in echt got. wörtern im anlaut erscheint, ist ihm ein vokal vorgeschlagen worden.

Völlig in der luft schweben F. VON DER LEYENS bemerkungen (ztschr. f. volkskunde, 1930, neue folge 2₁₇₅) über *esec* (!) und *êsec* (!).

Als einziges beispiel für ein anlautendes stimmloses *s* findet sich hier *sugil* (klassischgot. *sauil*); es wird nicht mit *z* bezeichnet, weil dieses nach ahd. aussprache als affrikata gelesen worden wäre.

haben, dass dieses wort als runennamen verwendung gefunden hat, während dagegen jenes durch das abulg. *dobro* "gut" als name des buchstabens *d* gestützt wird, und die benennung der abulg. buchstaben, zum teil wenigstens, durch die des germanischen runenalphabets angeregt sein könnte; vgl. JACOB GRIMM in WILHELM GRIMMS kleineren schriften 3₁₂₉ f. (wieder abgedruckt aus den Wiener jahrbüchern 1828, 43₄₁); O. v. FRIESEN, språkvetenskapliga sällskapet i Uppsala förhandlingar, 1904, pg. 16 f. S. BUGGE, Inledn. 83 anm.; 91; 140 anm.; A. STENDER-PETERSEN, slawisch-germanische lehnwortkunde, 1927, pg. 454 f.; E. SCHWYZER KZ. 1931, 58₁₉₈.

Aus den oben erwähnten, m. e. unbestreitbaren entsprechungen dürfte sich ergeben, dass der buchstabe *y* in *tyz* und *thyth* zur bezeichnung eines *u*-haltigen lautes verwendet ist: in betracht käme nur ein *iu*, oder ein aus diesem hervorgegangnes *ü*. v. GRIENBERGERS energischer zurückweisung der möglichkeit dieser monophthongierung auf gotischem gebiet (aao. 221) kann jedoch entgegengehalten werden, dass wir für jene späte zeit überhaupt kein gotisches material besitzen, um entscheiden zu können, was möglich, was unmöglich ist. WREDE, sprache d. Ostgoten 41 f. nennt als beleg für den austrogotischen diphthong aus der zweiten hälfte des 9 und aus dem 10 jhd. nur ein einziges wort, *Theodoricus*, das jedoch nichts besagt, da wir es hier mit traditioneller schreibung, die ausserdem noch durch volksetymologische anlehnung an θεός verstärkt wird, zu tun haben; wie zu jener zeit der vokal gesprochen wurde, wissen wir nicht.¹

S. BUGGE, NIÆR. 2₅₃₃ f.; 582 f. ist der ansicht, dass im gotischen

¹ Das wisigotische müsste bei dieser frage aus dem spiele bleiben; als parallele könnte jedoch angeführt werden, dass sich in MEYER-LÜRKES sammlung wisigotischer namen formen finden, die auf monophthongische aussprache schliessen lassen, wobei mir namentlich die schreibungen mit *u* beachtenswert scheinen; so z. b. neben *Leovegildus* auch *Lovegildus*; neben *Leoderigus*, *Leodegundia* auch *Loderigus*, *Ledecundia*; neben *Tiotivadus*, *Teodericus*, *Teudo*, *Teoda* auch *Tedo*, *Toda*, *Tuta*, *Thedemirus*, *Todomirus*, *Tudemirus*, *Tudegildus*, *Totenandus*, *Tutenandus*, usw. (pg. 38 f.; 49; 87).

eine selbständige rune für *iu* bestanden habe, *ius genannt, analog dem *tius, »som i Salzburger-Haandskriftet er skrevet *tyz*«; wenn ich den sinn dieser stelle richtig erfasse, hat also zur zeit der niederschrift der Salzburger gotica das *y* nach BUGÆ noch den lautwert des diphthongs gehabt. Was jedoch die annahme der existenz eines eigenen gotischen runenzeichens für *iu* betrifft, scheint sie mir der begründung zu entbehren; auch die angebliche, durch armenisch *tium* hervorgerufene, umdeutung von *tius kann dafür keine berechtigung gewähren.

Bei *eyz* ist natürlich nicht an *iu* oder *ü* zu denken. Wir können aber annehmen, dass der ahd. aufzeichner, dem der lautwert des gotischen buchstabens *Y*, welchen Wulfila für *ȳ* (*aiws*) wie auch für *ü* (*Skwþus*) verwendet, bekannt gewesen sein muss, nach analogie der gotischen schrift umgekehrt auch *y* für *w* gebraucht hat;¹ auch v. GRIENBERGER aao. 218 ist der ansicht, dass der schreiber diese beiden werte des Wulfilanischen buchstabens gekannt habe. Im gegensatz zu v. GRIENBERGER erscheint mir aber der umstand, dass der aufzeichner »nur für den germanischen lautwert einen namen hat, nicht aber für *y*, das er erläuternd nebenhin setzt«, durchaus nicht »sehr beachtenswert«, denn stets trägt ein buchstabe nur einen namen, mögen auch noch so viele lautwerte unter ihm verborgen sein. Der buchstabe, der hier allein in frage kommt und mit dem runennamen *uwinne* versehn ist, ist aber Wulfilas zeichen für *w*; beigefügt ist ihm in kleinerer schrift als variante nicht ein *y*, wie v. GRIENBERGER und ZACHER aao. 4 meinen, sondern — wiederum vorausgesetzt, dass das facsimile bei W. GRIMM genau die hs. wiedergiebt — deutlich ein typus der ags. *w*-rune *ƿ*. Bei *tyz* und *thyth* zeigt sich dagegen unverkennbar ein *y* *Y*: das zeichen ist oben offen, die beiden zweige der bifurkation sind scharf abgeschnitten, während bei dem *uwinne* vorangehenden buchstaben von den obern spitzen kleine strichel-

---

¹ Im gegensatz zu andern forschern will F. HOLTHAUSEN (*germ.-roman. monatschr.* 1931, 19_{304 f.}) auch das *Y* auf den runeninschriften der Unterweser als *w* lesen.

chen schräg nach links abgehen und er durch das eine derselben oben geschlossen wird.

Ich meine daher, dass BUGGE Indl. 61 f.; 67 f., wie bereits vor ihm J. ZACHER aao. 4, in der schreibung der Salzburger hs. richtig eine form **ews* erkannt hat, die er jedoch, wie aus pg. 147 hervorgeht, aus **ehws* entstanden sein lässt. Die gründe, aus denen er die deutungen v. GRIENBERGERS (aao. 204 f.) und v. FRIESENS (aao. 23 und Ark., 1931, 47₁₂₆) ablehnt, dünken mich durchaus triftig. In ZZ., 1901, 33₅₆₄ giebt übrigens v. GRIENBERGER selbst die möglichkeit zu, dass *eyz* als **e-ʷs* (sic) aufzufassen sei, »wenn man annimmt, dass in diesem falle der buchstabe *y* ein *u* vertrete«, wie in *Thyringi* bei JORDANES und *Ingyaeones* bei PLINIUS (vgl. SCHÖNFELD pg. 239; 147).

Auch was *tyz* und *thyth* anbelangt, dünkt mich v. GRIENBERGERS deutung als got. **Teis* und **þeiþ* »tauwetter« (pg. 204; 217; 221 f.) gezwungen, wie auch sein ad hoc vorgenommener versuch, die geltung des Salzburger gotischen *y* als *i* und einen dem gotischen sonst unbekanntem schwund des *w* nachzuweisen, missglückt; hier muss ich der BUGGESCHEN deutung der beiden wörter als **Tius* (oder vielmehr **Teiws*) und *þiup* (Indled. 48 f.; 89) den vorrang geben, woselbst auch v. GRIENBERGERS erklärungen überzeugend widerlegt werden.

Schon 1848 war von MUNCH (aao. 15) in *eyz* ein urgerm. runenname **ehyaz* erkannt worden. Aber nicht auf diese form, bzw. **ehvaz*, möchte ich **ews* zurückführen, sondern auf urgerm. **eyas*. Der aufzeichner schreibt die dem got. buchstaben für *hv* beigefügte benennung *umaer* (über dieses wort vgl. BUGGE, Indled. 61; 88) mit *uu*, nicht mit *y*, will vielleicht damit andeuten, dass hier ein anderer laut als in *eyz* vorliege; und daraus könnten wir schliessen, dass *y* nicht den lautwert eines *hv* habe. Freilich vollkommen zwingend ist diese schlussfolgerung nicht, denn *uu* dient ja nicht nur zur bezeichnung eines *hv* oder *hʷ*, wie die beiden andern beispiele für diese schreibung, *uwinne* (*uu* = *y*) und *geuua* (*uu* = *ʰ*), beweisen.

Man könnte vielleicht auch daran denken, dass *ews, bei dem das *w* hier, weil antekonsonantisch, durch den klassischgotischen buchstaben für *w* (= Salzburger got. *y*), wiedergegeben wird, trotzdem auf *ehvs zurückgehe, das jedoch sein *h* nicht urgermanisch, sondern erst in viel späterer zeit aufgegeben hätte, wie etwa im bairischen ± 800 anlautendes *hw-* zu *w-* wird. Diesem gedanken aber steht die erwägung gegenüber, dass sich im germanischen zu einzelsprachlicher zeit die lautgruppe vokal + *h* (bezw. *hw*) wohl zu *vokal* + *h*, aber nicht zu *vokal* + *u* wandeln kann; vgl. das verfahren im anord.

Entsprechend got. *pius* (urnord. *þewar*) aus urgerm. **þe(g)uás*, zu aind. *takwás* "eilend" (vgl. K. BRUGMANN, IF., 1906, 19₃₈₁), möchte man statt *ews vielleicht *eus erwarten; das *w* lässt sich jedoch als analogische ausgleichung nach den sechs zweisilbigen formen des wortes, in denen es intersonantisch steht, unschwer erklären.

Eine form *eus setzt tatsächlich C. MARSTRANDER, NTS. 371 f.; 74–77 an, und zwar nicht nur für die Salzburger hs., sondern auch für den gotländischen KYLVERSTEIN (vor 400). Ausgehend von altirischen geheimschriften, in denen z. b. *Nío* als *oinio* geschrieben wird, erkennt er in der kurzen inschrift *sueus* einen palindromos, bei dem das wort mit dem mittelsten buchstaben beginnt. Die so der inschrift abgewonnene form *eus erscheint mir jedoch äusserst fragwürdig, denn sie beruht auf zwei nicht leicht zu beweisenden voraussetzungen: erstens, dass sich eine derartige palindromische lesung auf germanischen runeninschriften auch sonst erweisen lässt; zweitens, dass die inschrift tatsächlich die *e*-rune, und nicht vielmehr *l* + *i* bietet, also nicht mit A. NOREEN aisl. gramm.⁴ 382 als *sulius*, »grundlage ist [dies]«, gelesen werden darf. Diese deutung giebt jedenfalls mit bezug auf das vorausgehende, in extenso dargebotene fupark des Kylversteins einen bessern sinn als das wort "pferd". Dass *eus, welches in letzter instanz aus *ehjaz, mit dem es der bedeutung nach identisch ist, hervorgegangen sein soll, hier als name des runenmeisters verwandt wird, ist MARSTRANDER selbst nicht sehr ge-

neigt anzunehmen; ags. *Eha* und ahd. *Eho* gewähren übrigens keine parallele, denn sie sind weiterbildungen mit dem *n*-suffix und verhalten sich zu *eħmaz, wie Ἰππων zu ἵππος.

Wenn man aber dieses herauskonstruierte *eus als vollgiltiges zeugnis gelten lassen will, wäre es auf urgerm. *eǰás zurückzuführen; keinesfalls ist es aus *ehus hervorgegangen, wie MARSTRANDER meint, denn die annahme des schwundes eines intervokalischen *h* ist für das gotische (oder gotländische — was in diesem falle dasselbe besagt) jener zeit durchaus unbegründet. Die beispiele, die MARSTRANDER anführt, sind hier nicht am platz: bei *fe* in der Salzburger hs. für *faihu* kann von einem geschwundenen intervokalischen *h* nicht mehr die rede sein, und ausserdem gehört es dem ⁹/₁₀ jhd. an; *freiħals* und *gudhus* könnten höchstens den schwund eines anlautenden *h* im nebetonigen kompositionsglied beweisen. Andere germanische sprachen kommen hier nicht in betracht; ganz belanglos sind fälle, wie ahd. *sean* und *hoi*: jeder, der einen ahd. text gelesen hat, weiss, wie die durch vulgärlateinische orthographie beeinflussten schreiber mit diesem buchstaben umspringen, und wird sich hüten aus der schreibung allein etwas betreffs des lautes zu schliessen.

Der auffassung MARSTRANDERS tritt neuerdings W. KRAUSE aao. 1 f.; 13—16; 29 bei. Pg. 2 stellt er die behauptung auf, dass in *sueus* die anfangsrunen *su* rechtsläufig, die endrunen *us* aber linksläufig seien (was jedoch nicht stimmt, denn *s*¹ ist links-, *u*¹, *u*² und *s*² dagegen rechtsläufig), und dadurch werde angedeutet, dass von der mittlerrune aus nach beiden richtungen gelesen werden solle. Während auf den übrigen runendenenkmalern das pferd selbst als apotropaisches Ódinnsymbol mit oder ohne hinzugefügtes *ehe* u. dgl. dargestellt wird, begnüge sich der runenmeister des Kylversteins mit der gleich zauberkräftigen nennung des Ódinn geweihten tieres.

Dem gegenüber möchte ich folgende bedenken nicht unterdrücken: Was das rechts- und linksläufige *s* im selben worte anbetrifft, braucht nur auf das *sijoster* des TUNESTEINS (*s*¹ rechts-

s² linksläufig) verwiesen zu werden; vgl. S. BUGGE, NIÆR. 1₃₇ f., der noch weitere beispiele dafür beibringt, dass in ein und derselben inschrift die **s**-runa bald nach rechts, bald nach links gewandt ist. Wenn aber KRAUSE pg. 1 **u**¹ als **ʀ**, **u**² dagegen als **1** druckt (man sollte hier gerade das umgekehrte verhältnis erwarten!), so ist das irreleitend: die mir zur verfügung stehenden abbildungen, auch die von MARSTRANDER (NTS. 3₆₉) und die von KRAUSE selbst gebrachte, zeigen nicht nur für diese beiden runen, sondern auch für das **u** im fupark des Kylversteins die gleiche normale, mit dem hauptstab beginnende, rechtsläufige form.¹ Auch kann ich mich von der wahrscheinlichkeit der behauptung, dass hier das ganz abrupt stehende *eus dieselbe prägnante bedeutung wie sonst die pferdefigur haben soll, nicht wohl überzeugen, da *ehe*, *e ehu* usw., nur dort zu finden ist, wo es sich auf ein tatsächlich dargestelltes pferd bezieht. Unwahrscheinlich dünkt mich auch, dass bereits im 4 jhd. ein runenmeister Gotlands mit den praktiken, wie sie im 9 jhd. auf dem fernen Irland geübt wurden, derartig vertraut war, dass er sich ihrer auch auf einer einheimischen inschrift bedient. Woher, dürfte man fragen, stammt ihm die kunde von palindromen, wie sie das buch von Ballymote, dessen handschrift laut MARSTRANDER (NTS. 3₇₂ ff.) dem ende des 14 jhd. angehöre, dessen grundstock jedoch 500 jahre älter sei, bietet, und ist für eine so frühe zeit, wie das 4 jhd. überhaupt ein zusammenhang zwischen altirischer und altgutnischer technik anzunehmen?

¹ Ein, nicht in betracht kommender, unterschied zwischen dem **u** des fuparks und dem **u**¹ in *sueus* einerseits und dem **u**² andererseits besteht jedoch darin, dass bei jenen der nebenstab nicht an der spitze des hauptstabes, sondern etwas unterhalb derselben ansetzt, bei diesem aber beinahe an der spitze selbst beginnt; vgl. O. v. FRIESEN, antikvarisk tidskr. f. Sverige XVIII 2₁₆; 20.

Welwyn Garden City, (Herts.)

Arwid Johansson.

ÅUI: KNUBU.

Zur Lesung des grossen Vedelspangsteines.

Elis Wadstein hat in *Nordiska Studier*, tillegnade Adolf Noreen 1904, S. 284 Anm. 1 die Vermutung erneuert, statt ÅUI des grossen Vedelspangsteines sei ÅUK zu lesen. Dem ist Ludwig Wimmer ANF (1905) S. 242 ff. entgegengetreten. Wadstein hat darauf ANF XL (1924) S. 256 ff. seine Meinung durch Berufung auf Merkmale der Steinoberfläche zu vertreten gesucht, und Ivar Lindquist ist APhS III (1928/9) S. 304 seiner Ansicht gefolgt. Scheel-Paulsen, *Quellen zur Frage Schleswig-Haithabu*, Kiel 1930, S. 3 f. berichten über Ausgaben und Deutungen des Steines und verzeichnen die Literatur.

Das Feld, das für die Frage nach einem vom Hauptstab des I (K) abzweigenden Nebenstab in Betracht kommt, zeigt der Runenstein im Schleswig-Holsteinischen Museum vorge-schichtlicher Altertümer in Kiel dem Beschauer bequem in Augenhöhe. Die Stäbe sind z. Z. leicht dunkel mit Wasserfarbe angetuscht. Dank der Freundlichkeit von Det danske Sprog- og Litteraturselskab kann ich eine Photographie (etwa halbe Grösse) des Wimmerschen Abklatsches bieten. Sie zeigt linksläufig ÅUI:K (dies im Ansatz). Dem Museum danke ich die Photographie des engeren Feldes (etwas kleiner als natürliche Grösse). Dieses Bild schneidet mit seiner rechten Kante durch die Mitte des Hauptstabs, zeigt links den Rahmenstrich und seine äussere Wand und zeichnet rechts unten den gebogenen Beistab des U, rechts oben den linken Kolonpunkt ab. Meine Massangaben beziehen sich auf den Stein, und zwar auf die lichten Entfernungen, also die Abstände der einander zugewandten Kanten der Vertiefungen. Da diese sich nicht scharf hervorheben, sind die Messungen ungenau.

Dieses Feld stellt sich im wesentlichen als eine flache Mulde dar. Ein breiter Buckel zieht sich quer über die Mitte der Haupt-

stäbe. Von ihm senkt sich die Mulde etwa halbkreisförmig nach links. Der Hauptstab durchläuft sie radial. Ihr oberer Rand trifft den Rahmenstrich etwa 8 cm oberhalb der Einmündung des Hauptstabes. Die Mulde steigt etwa 2 cm vor dem Rahmen wieder an. Hier erreicht sie ihre grösste Tiefe mit etwa 1,5 cm unter der Ebene, die sich ergibt, wenn man die Höhe des Buckels mit der linken Rahmenwand verbindet. Wieder noch etwas tiefer (0,5 cm) liegt die tiefste Stelle des Hauptstabes, etwa 2,5 cm vom Rahmen entfernt.

Der Hauptstab ist in seiner ganzen Länge für Auge und Finger völlig deutlich. Er schmiegt sich der Oberfläche des Steines an, läuft also eingekerbt über den Buckel durch die Mulde bis in den Rahmenstrich; die Böden treffen sich in gleicher Höhe. Die obere Wand der Rille des Hauptstabes steigt mit Ausnahme einer Stelle (s. u.) steil vom Boden her auf; das sieht man bes. deutlich, wenn man spitzwinklig von unten her blickt. Die Wand ist vom 2. bis 4. cm vom Rahmen gemessen niedriger als sonst.

Die eine Stelle, an der die Wand bis auf den Boden gestört ist, liegt im 3. cm vom Rahmen her. Da ist eine Scharte. Sie steigt im Laufe von etwa 1,5 cm nach rechts oben zur Höhe der Muldenfläche auf. Sie setzt sich auf ihr nicht fort. Es folgt eine Barre. Die trennt die Scharte von dem dahinter liegenden Loch.

Herr Prof. Dr. Walter Wetzel, Kiel, steuert dankenswerter Weise folgende Beschreibung des Feldes bei: »Die Hauptstrukturebene des Gneises geht vertikal. Infolgedessen setzen Glimmerbänder quer über die Runen, sodass der Anschein entstehen kann, als ob von den Hauptstäben rechtwinklige Abzweigungen abgingen. Ein Glimmerband läuft in etwa 7 cm Entfernung, ein zweites, breiteres in etwa 3 cm Entfernung vom Rahmen über den Hauptstab. Dazwischen zieht sich eine Schliere von besonders festem Quarz-feldspat-gefüge. Eine nachträgliche Beschädigung könnte allenfalls im Zuge des linken Glimmerbandes, besonders nach unten hin angenommen werden. Das Loch über

der »Scharte« liegt an einer Stelle, wo sich das Glimmerband zu einer Rosette weitet, sodass dort ein *locus minoris resistentiae* gegeben ist. Von Verwitterung in grösserem Ausmasse kann nicht die Rede sein.»

Wadstein sieht in der »Scharte« den Rest des K-beistabes. Er meint, die Vertiefung am oberen Ende des Hauptstabes, unsere »Mulde«, beruhe wenigstens zum Teil auf einer Absplitterung, die nach der Ritzung Platz gegriffen und auch Teile der Rune (gemeint ist vor allem der Beistab) entfernt hat. Die auffällige Kleinheit des Beistabs vergleicht er mit der Form des M in KUMBL¹ und begründet sie durch den Platzmangel vor dem folgenden Kolon. Vgl. a. a. O. S. 257—9.

Meine Meinung zur Sache gründet sich auf durch Jahre wiederholte Betrachtung des Steines.

Wenn der Steinmetz den Boden des Hauptstabes kurz vor der Mündung in den Rahmen so ungemein tief gelegt hat, muss er die Oberfläche des Steins etwa so unter dem Meissel gehabt haben, wie wir sie sehen und tasten können. Eine erhebliche spätere Absplitterung, so tief und breit ausladend, dass alle Spuren des Nebenstabes auf der Mulde vernichtet wurden, wird durch nichts angezeigt. Die Wand des Rahmens weist keine Senkung auf, durch die der Beistab eingelaufen sein könnte, und hier kann von Absplitterung deswegen nicht die Rede sein, weil sich die Mulde vor dem Rahmenstrich kräftig hebt. Die Ränder des »Loches« zeigen keine Spuren einer Rille, die hindurchgelaufen sein könnte. Die »Scharte« sieht mir nicht wie das Ergebnis eines Kunsteingriffs aus. Das besagt wenig. Aber: sie wird auf der unteren Seite des Hauptstabes unter leichter Knikung fortgesetzt. Diese 5 cm lange Fortsetzung² trägt ein ganz

¹ Parallelen zu dieser K-form auf anderen Runensteinen hat W. Nord. Studd. S. 284 aufgezeigt und fügt ein K auf dem ostgötischen Nykvarnstein hinzu.

² Wimmer hat DRM. I 2 S. 52 die Vermutung, dass ein Beistab eines M hier vorliege, erwogen und mit Recht verworfen.

anderes Gepräge als die sicheren Runenstäbe. Die nächstliegende Erklärung scheint mir zu sein, dass beide Vertiefungen auf eine Ursache zurückzuführen sind, mag diese nun in zufälligem mechanischem Angriff auf den Stein oder in Verwitterung zu suchen sein.

Sollte die »Scharte« trotz alledem als Ansatz des K-beistabes in Anspruch genommen werden, so ist zu sagen: Dieser Beistab schлüge von vornherein die falsche Richtung ein, denn die »Scharte« wendet sich nach rechts statt nach links. Der merkwürdigen Form der K-rune liesse sich ausser dem M auch die L- und T-rune des Vedelspangsteines vergleichen. Aber sie haben eben keine grosse Form neben sich, und für K bezeugt der Stein nur die grosse Form. Raummangel, der zu so sonderbarer Form gezwungen habe, bestand nicht. Der Beistab einer normalen K-rune (ich habe den Abklatsch des folgenden K übertragen) schwänge in leichtem Bogen vom 9. cm des Hauptstabes zum 4. cm des Rahmens. Der Beistab würde in 2 cm Entfernung am Kolon vorbeistreichen. Das K von KUMBL nähert sich auf 2 cm, der Beistab des N von SIN auf 1,5 cm dem benachbarten Kolon. Raum war genug da.

Nach all diesen Feststellungen kann die »Scharte« nicht als Ansatz des Beistabes einer K-rune angesehen werden. Sollte der Steinmetz vergessen haben, ihn einzumeisseln?

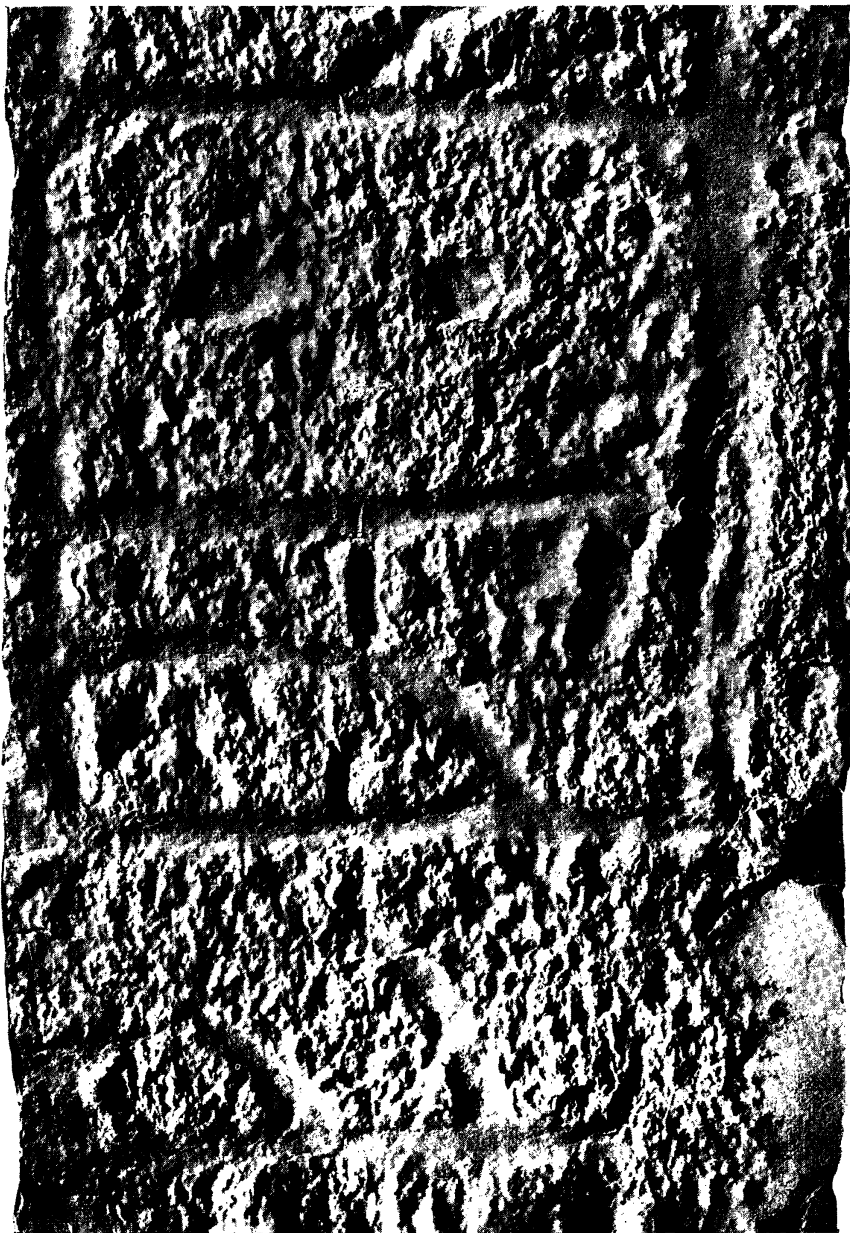
Kiel März 1932.

W. H. Vogt.

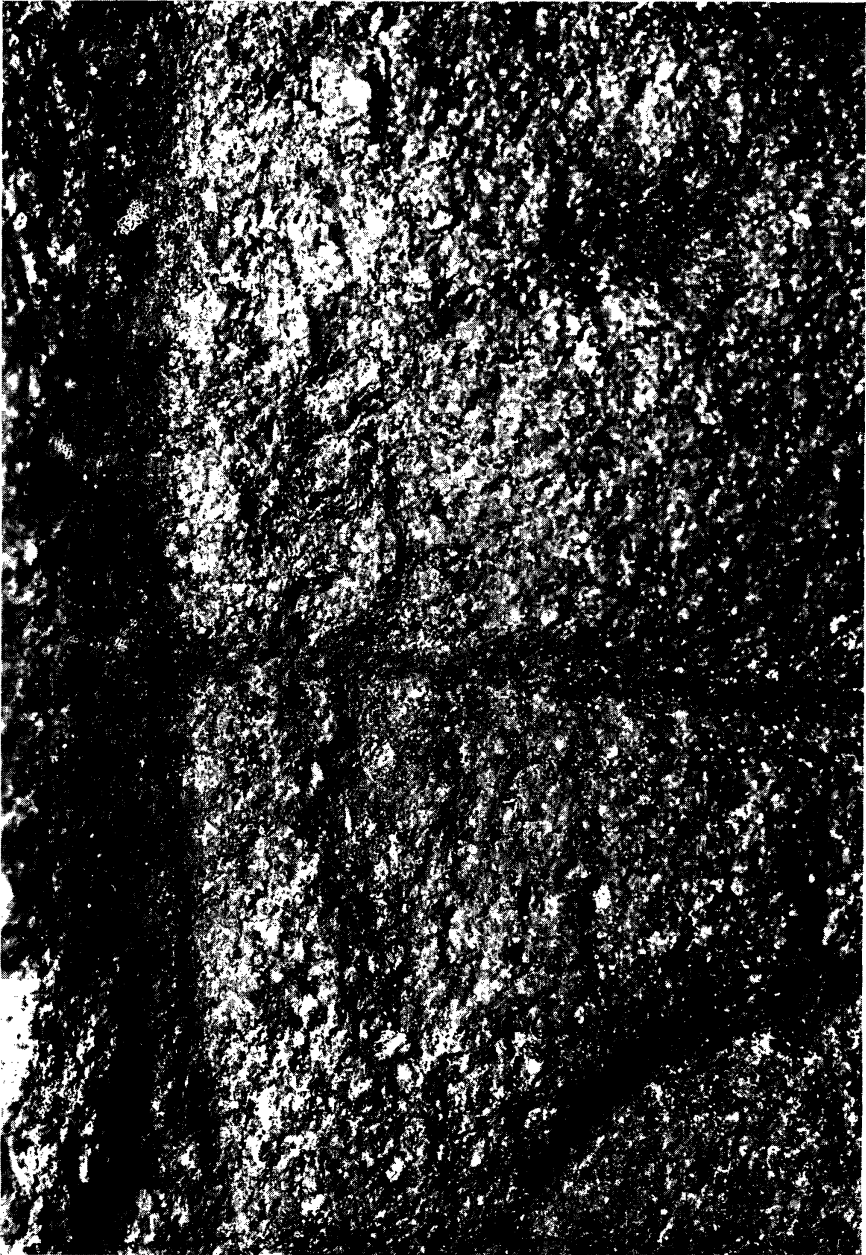

Korr.-Nachtr. Auf eine kleinere Scharte links von der hier behandelten bin ich nicht eingegangen, weil sie nie als Ansatz des Beistabes der K-rune in Anspruch genommen worden ist.

Auf die Möglichkeit, dass der Steinmetz den Beistab der K-rune vergessen habe, weist Frau Dr. Lis Jacobsen Scandia V (1932) S. 109 Anm. 3 hin; Politiken 19. Maj 1933 S. 9 gibt sie ohne Erörterung *og Gnupa's*. Erik Moltke nimmt Kieler Neueste Nachrichten 18. Juni 1933 S. 18 wegen der Bedeutung von *vé* einen Ritzfehler (I für K) an.

Grosser Vedelspangstein.
Photographie des Wimmerschen Abklatsches.

Grosser Vedelspangstein.

Photographie des Schleswig-Holsteinischen Museums vorgeschichtlicher Altertümer
in Kiel. Die Pfeile treffen sich im Ansatzpunkt der Scharte.

Fra Eddaforskningen.

Grímnismál og den høiere tekstkritikk.¹

Det er enkeltheter vedkommende Eddaforskningen jeg her først og fremst vil bringe frem, men jeg vil dog samtidig også sihte videre, idet jeg kommer til å ta hensyn til — og indirekte også kritisere — adskillig ved den høiere tekstkritikk.

Det egentlige emne er en gjennomgåelse av Grímnismál's innhold. Jeg vil søke å klargjøre hvorledes dette dikt er bygget op. Kan det lykkes å finne stort sett — jeg er ikke utilböielig til å anta enkelte senere innskudd — en klar og innlysende sammenheng i diktet slik som det er overlevert, er dermed en dom fellet over adskillig i den nyere tekstanalyse.

Grímnismál fremsies av Grimne, den forklædte Odin, i kong Geirröd's hall hvor han pines mellem to ilder. Kappen blir svidd, og han holder på å vansmekte av törst. Da trer Geirröd's unge sönn Agnar frem og rekker ham det leskende drikkehorn. Og Grimne lover ham lönn herfor. Så fortsetter Grimne:

---

¹ Jeg meddeler her i uforandret skikkelse — med et par tilföiede fotnoter — et foredrag som jeg holdt på det 7de nordiske filologmöte i Lund i august 1932. Meget hadde jeg sikkert i det ydre formet anderledes hvis det fra først av hadde været tanken å skrive om Grímnismál i dette tidsskrift, og jeg hadde da neppe trukket op en så snever ramme om undersökelsen. Imidlertid håber jeg engang senere å komme tilbake til dette dikt. Der vil da være anledning til å utdype i forskjellige retninger og före videre den her påbegynte undersökelse, og til å behandle en rekke detaljspörsmål som vedkommer diktets fortolkning.

Et viktig bidrag til den dypere forståelse av Grímnismál's ydre forutsetninger er ganske nylig gitt av A. G. van Hamel i den merkelige avhandling "Óðinn hanging on the tree" (*Acta philologica Scandinavica* VII s. 260 ff.), som efter min mening betegner en betydelig landevinning for den nordiske religionshistorie.

»Et land er der, hellig, | som jeg ligge ser, | æser
og alver nær; | men i Trudheim | skal Tor være, |
inntil maktene forgår.»

Og så opregnes gudenes boliger, 12 i tall, og Trudheim den 13de.¹ Det er bare Valhall som får mere enn én strofe. Valhall omtales i 3 strofer, midt inne imellem de andre gudeboliger.

Et nytt avsnitt begynner med str. 18, om Sæhrimne's flesk som kokes av Andhrimne, og der fortsettes med omtale av en rekke andre forhold i Valhall. Over elven Valglaumne kommer vi gjennom Valgrind, som står på vollen »hellig foran hellig dør», til selve Valhall, og i en med Valhall-strofen parallell strofe omtales Tor's hall Bilskirne (det er annen gang Tor omtales). Så får vi høre om gjeten Heidrun og hjorten Eiktyrne på hallens tak. Av hjortens »horn drypper det i Hvergelme, derfra har alle vann sine veier.» Og alle disse vann, disse strömmen, opregnes: »Síð ok Víð, Sækin ok Eikin, Svøl ok Gunnþró, o. s. v.» Opregningen er bare avbrutt av de veiledende bemerkninger: de (her nevnte elver) snor sig om gudenes kostelige eiendeler (*hodd goða*)», — og om en annen gruppe av elver: »de faller nær menneskene, men faller til Hel herfra.» Særskilt nevnes ennu 4 elver: Kørmt og Qrmt og to Kerlaugar; »dem skal Tor vade hver dag når han farer for å dømme ved Yggdrasils ask» (tredje gang Tor er omtalt). De andre æser rir, og hestenes navn opregnes.

Med asken Yggdrasil begynner ett tredje avsnitt i Grimne's lange monolog. Vi får høre om Yggdrasils rötter, om Ratatosk, ekornen, om Nidhogg, om hjorter som biter av treets grener, om ormer som gnager dets rot. — Så et tilsynelatende sprang til valkyrjene som bærer drikkehorn til Odin, og öl til einherjene. Og et nytt sprang: solhestene, solskjoldet Svalin, solulvene. Videre en brå overgang til to strofer som handler om verdens skapelse,

¹ [Den egentlige opregning omfatter de 12 gudeboliger i "det hellige land" (*land er heilag*). Utenfor denne opregning står "kraftens hjem" hvor Tor har sitt ophold: *en i Þrúðheimi skal Þórr vera*. Her stilles *heilagt* og *Þrúð-* op mot hinannen, hvorved bruken av *en* blir helt berettiget.]

av urjotnen Yme's kjöd og blod og ben, o. s. v.; »men av hans hjernemasse blev de hårdhuede skyer alle skapt.»

Så et fjerde og siste avsnitt, hvor blikket rettes mot situasjonen i Geirröd's hall. Der er den merkelige strofe:

»Ull's hullskap, | og alle guders, | har den som
 først rörer ved ilden; | ti åpne verdener | blir det om
 åsasønner, | når kjelene løftes av»,

fulgt av en strofe om Fröi's skib:

»Ivalde's sønner | gikk i tidernes gry | Skidbladne
 å skape, | av skiber det beste, | til strålende Fröi, |
 gode Njords-sønner.»

Derpå kommer den dunkleste av alle strofer i Grímnismál: *Svipum hefi ek nú ypt* —, og så — vi kan gjerne betrakte det som et eget avsnitt — Grimne's, Odin's, åpenbaring av alle sine navn: »Jeg het Grim, jeg het Ganglere, Herjan og Hjalmber, o. s. v.» Aller sist sier guden, idet han vender sig til den drukne Geirröd som nu styrter op, men snubler i sitt sverd:

»Eggmödig val | nu vil Ygg ha; | ditt liv vet jeg
 er endt; | vrede er disene, | nu kan du Odin se, | kom
 mig nær om du kan!»

Det er, som vi ser, et høist eiendommelig og broket innhold, vel egnet til å forvirre forskeren. Han må søke å gjøre sig op en mening om det, og man har da slått inn på to veier. Man har skåret bort strofer, godt og vel halvdelen av det hele dikt (én forsker, hollenderen R. C. Boer, er kommet helt ned til 13 ekte strofer mot 41 uekte), idet man har latt sig lede av det hensyn at der må finnes en enkel og synlig tanketråd hvis holdbarhet står for en moderne logikks prøvelse. Denne retning følger vi tilbake til Müllenhoff, som om sin restitusjon (20 av overleveringens 54 strofer) uttaler: »wir erhalten so zwar eins der kleinsten, aber eins der grossartigsten lieder der Edda, eine offenbarung Oðins in seiner ganzen herrlichkeit und furchtbarkeit.» Eller man har omflyttet en rekke strofer for å få frem en direkte, på-

tagelig sammenheng fra strofe til strofe. Dette er Genzmer's og Heusler's fremgangsmåte¹ (som de forøvrig gjør sig til talsmenn for under ganske anderledes sterke forbehold enn tilfellet er med Müllenhoff's tekstkritikk). De henfører diktet til kategorien »Memorialpoesie» eller »Merkdichtung».

Det er utenfor Norden den høiere tekstkritikk av Eddadiktningen har utfoldet sig frodigst. Hvor megen vilkårlighet der synes å måtte være i disse undersøkelser, kan vi danne oss en forestilling om ut fra de antydninger jeg har gitt av ledende forskeres innbyrdes høist avvikende resultater. Man har hatt så lett for å la sig bestemme av et subjektivt syn som ikke direkte kan motiveres ut fra selve teksten.

Men det skulde dog være mulig å arbeide sig dypere inn i diktets forståelse ut fra den situasjon som foreligger i dette. Det er det jeg nu vil prøve på å gjøre, og først tar jeg da sikte på å belyse sammenhengen mellem første avsnitt (gudeboligene) og annet avsnitt (den detaljerte Valhall-skildring).

Der er unektelig en påfallende, brå overgang fra det ene av disse avsnitt til det annet.

Først får vi høre om de 12 gudeboliger. Det begynner med Ull's og Fröi's boliger, — det er av viktighet, og jeg benytter anledningen til å understreke det. Så kommer Odin's som den femte, og den omtales i hele 3 strofer:

»Gladshheim heter den femte, | der den gullbjarte |
vide Valhall står; | men der Hropt kårer | hver dag |
våbendöde menn.

Lett er det å kjenne | for den som til Odin kom-
mer, | for å se hans saler: | med spydskraft er huset
raftet, | med skjolder er salen tekket, | brynjer er bredt
over benker.

Lett er det å kjenne, o. s. v.: varg henger | vesten-
for døren, | og örn luter sig over.»

---

¹ I Genzmer's Edda-oversettelse.

Efter de 3 Valhall-strofer følger 7 strofer om 7 gudeboliger: Trymheim, Breidablik, Himinbjorg, Folkvang, Glitne, Noatun og »Vidar's land *Viði*.» Og så fortsetter det: »Andhrimne lar i Eldhrimne Sæhrimne koke, best av flesk, men få vet, hvad einherjene har til mat.» Vi er altså igjen midt i Valhall.

Den høiere tekstkritikk har overhugget knuten, ikke på én selvvinnlysende måte, men på forskjellige måter. Enten har man erklært den såkalte »kjökken-strofe» for ekte, og sprunget fra de 3 Valhall-strofer direkte til »kjökken-strofen» og ansett opregningen av de 7 siste gudeboliger for uekte. Eller man har gjort et veldig hopp fra Valhall-strofene — forbi de 7 gudeboliger og forbi »kjökken-strofen» og andre — frem til næste sted hvor Valhall forekommer, et hopp på hele 10 strofer.

Det skulde dog synes lett ut fra diktets situasjon å finne frem fra det ene avsnitt til det annet, således at gudebolig-avsnittet forblev uantastet.

For diktets hele opbygning må det ha meget å si at man gjør sig klart hvorledes det forholder sig med tempusbruken i det første avsnitt:

Først omtales Tor i forhold til fremtiden: »men i Trudheim skal Tor være, inntil maktene forgår.»

Så tales om Ydaler og Alvheim og Vålaskjalv i fortid.

Derpå kommer nutid, i den betagende strofe som er så anskuelig og levende:

*Sökkvabekkr heitir inn fjórði,
en þar svalar knegu
unnir yfir glymja;
þar þau Óðinn ok Sága
drekka um alla daga
glöð ör gullnum kerum.*

»Sökkvabekk heter den fjerde, | men dér de svale |
bølger over bruser; | der Odin og Sága | drikker alle
dager | glade av gylne kar.»

(Merk særlig de lydmalende linjer: *en þar svalar knegu | unnir yfir glymja*, — bare stemte lyd inne i ordene.)

Fremdeles nutid i de 3 Valhall-strofer:

*Glaðsheimr heitir inn fimti,
þars in gullbjarta
Valhöll víð of þrumir*

— — — — —
*Vargr hangir
fyr vestan dyrr
ok drúpir orn yfir.*

Vi legger merke til de durative verber av *ē*-konjugasjon: *þrumir*, *hangir*, *drúpir*. — Strofen om Sökkvabekk og den følgende strofe hører ubrytelig sammen: *gløð ór gullnum kerum* — *Glaðsheimr heitir ...*

Nutid fortsetter, til dels med gløtt bakut i tiden (*bjó* — *byggir*, str. 11), helt til og med den 11te gudebolig.

Men så kommer fremtid igjen ved den 12te (som vi hadde fremtid, Ragnarok, der hvor Tor innledningsvis blev nevnt):

»Med ris vokser | og høit gress | Vidar's land Vide;
| men der sier sønnen | fra hesterygg | at han våger å
hevne sin far.»

I denne strofe tegnes et helt billede, og dette billede ligger langt ute i fremtiden: Odin, han som i dette øieblikk lever og taler, er bukket under for Fenresulven, og Vidar, »den tause gud» som han annensteds kalles, taler nu et ord, som gjelder hevnen over Odin efter hans fall i Ragnarok. Lengre kunde ikke denne linje føres frem. Der måtte brått bli en stans i diktet, og der måtte begynnes fra en ny kant: »Andhrimne lar i Eldhrimne o. s. v.»

Men en forbindelse bör jo her søkes. Sammenhengen torde være ganske liketil, når vi bare har for øie situasjonen i diktet. Odin har sittet i dager og netter mellem to ilder uten at nogen har budt ham mat. Men så rekker Agnar ham hornet, og med dette i hånden, må vi tenke oss, tiltaler Grimne den unge kongsønn. Innholdet av hans tale har hensyn på hvad han har

gjennemlevet dér han satt mellem de to ilder. Han har fastet, han er pint av heten. En sløvhet har fått overhånd over ham, men hans ånd har ikke hvilet. Den har i denne trance søkt hjem til gudenes verden, til det hellige land, til kraftens hjem hvor Tor holder til, — til de andre guders boliger og fremfor alt til Odin's egen Valhall. Der er en dvelende naturbeskrivende strofe av en sjelden velklang, strofen om Odin's og Sága's samvær i Søkkvabekk med de »svale bølger»: de drikker glade av gylne kar. Den blir virkningsfull når den ses på bakgrunn av Odin's nuværende kvaler. Og så følger strofen om Gladsheim med Valhall. Men over Valhall hviler en annen stemning, ufredens, kampens: »der Hropt kårer hver dag våbendöde menn», »med spydskaft er huset raftet o. s. v.», »varg henger vestenfor døren, og örn luter over». Ragnarok-forestillingen gjør sig gjeldende på ny, som den tidligere har gitt anslaget (»i Trudheim skal Tor være, inntil maktene forgår»). Og den melder sig igjen i den siste av gudebolig-strofene: sønnen sier fra hesterygg at han vil hevne sin far. —

Jeg kan efter denne analyse av diktets første avsnitt ikke være i tvil om at det er ekte og pålitelig overlevert. Indre grunner godtgjør det. Odin's splittede sinn taler ut av gudebolig-strofene, — til den ene side trangen til sorgløs nydelse, til å drikke glad av gylne kar, og til den annen side omsorgen for verdens skjebne som skal utfolde sig i Ragnarok. Dikteren har gjort sig til ett med Grimne, han er fysisk med i hans legems-kvaler, han er åndelig med dér hvor gudens tanke og sinn ferdes.

Så forstår vi hvordan der måtte fortsettes, efterat Odin's tanke har tilbakelagt veien helt frem hinsides Ragnarok. Videre frem var det umulig å komme. Der måtte begynnes fra en ny kant, på ny ut fra situasjonen i Geirröd's hall, — det måtte bli ut fra sinnets kvaler forvoldt ved den fysiske svekkelse og lidelse. Guden mellem de to ilder har hallusinasjoner.¹ »Kjökken-strofen»

¹ [Jeg finner det tryggest her å bruke dette ord. Vi vet at der var kjeler over ildene (jfr. i det følgende), men vi vet ikke om der steg damp av flekk som koktes, op av dem.]

med sin fortsettelse infinner sig av sig selv. Han ser einherjene spise fleesk, han gir sine ulver mat, drikker selv vin, og lar Hugin og Munin fly ut over den vide verden. Hans Tanke og Sinn flyr med de to ravner, og nu skuer guden utover.

Han dveler først ved Valhall, — men nu er det Valhall sett utenfra, med de hjemvendende ravnens öine. Over strömmen Valglaumne, hvor fisken *Þjóðvitnir* — »storuhyret», d. e. Midgardsormen — ennu holder sig i ro, kommer man til vollen hvor Valgrind förer inn til selve Valhall. Fast er Valgrind lukket i lås, og i Valhall bor einherjene som telles i hundre-tusener:

»Fem hundre dörer | og firti til, | tenker jeg i
Valhall det er; | åtte hundre einherjer | går på én gang
ut av én dör, | når de farer for å stride med Ulven.»

Og en annen stor hall er der: Bilskirne som tilhörer Tor:

»Fem hundre golv | og firti til, | tenker jeg det i
alt er i Bilskirne; | av de hus | som man vet er raftet,
| vet jeg at min sönn eier det største.»

Ragnarok beröres her direkte. Tidligere har tanken stanset ved Ragnarok dér hvor talen var om Vidar som skal hevne Odin når Fenresulven har slukt ham. Nu er den annen store gudefiende blitt nevnt, Midgardsormen som skal bli Tor's bane. Helt naturlig trekker i denne sammenheng omtalen av Valhall Bilskirne med sig. Bilskirne-strofen synes ikke å være interpolert. Den er på sin plass her hvor vi blir minnet om de to hovedkamper i Ragnarok, Odin's med Ulven og Tor's med Ormen.

Men det er bare et öieblikk der gjöres et sidespring bort fra Valhall. På hallens tak — ingen tilhörer kunde være i tvil om at der menes Valhall og ikke Bilskirne, skjönt Bilskirne-strofen har avbrutt Valhall-skildringen — på hallens tak står gjeten Heidrun og hjorten Eiktyrne, og av hjortens »horn drypper det i Hvergelme; derfra har alle vann sine veier» —, og en lang opregning av elvenavn følger.

Her skulde det dog vel være berettiget å anta en interpolasjon, vil visstnok de fleste mene. Jeg tror dog der er et, om enn

ikke helt sikkert, holdepunkt for å anta at elveopregningen, iallfall i det vesentlige, er ekte. Der er et par steder i Heidrun- og Eiktyrne-strofene og i den umiddelbart derpå følgende elveopregning, som jeg vil fremheve:

i Heidrun-strofen   navnet *Heiðrún*;
 i Eiktyrne-strofen   ordene: »af hans *hornum* drýpr í Hvergelmi»; og
 i elveopregningen   ordene: »þær hverfa um *hodd* goða».

Disse 4 ord eller ordledd gjenfinnes i to linjer i *Sigrdrifumál*, i den stroferekke som følger etter omtalen av *hugrúnar* som Odin har uttenkt:

þær of réð,
þær of reist,
þær um hugði Hroptr
af þeim legi,
er lekit hafði
ór hausí Heiðdraupnis
ok ór horni Hoddrofnis.

Denne strofe gjenspeiler åpenbart, i sterk sammendragning, såvel våre Heidrun- og Eiktyrne-strofer som den derpå følgende elveopregning. Den tyder på at de strofer i *Grímnismál* som vi her beskjeftiger oss med, alt tidlig må ha hørt sammen, d. v. s. elveopregningens første strofe må dele skjebne med strofene om Heidrun og Eiktyrne hvis ekthet der ikke er nogen grunn til å betvile. Men første elvenavn-strofe — den som inneholder ordene »þær hverfa um hodd goða» — må også trekke den næste elvenavn-strofe med sig, den som ender med »... Gjöll ok Leiptr, þær falla gumnum nær, en falla til heljar heðan.» Og *Leiptr* sist i den annen elvenavn-strofe, det navn som betyr »lyn», trekker den tredje og siste elvenavn-strofe med sig: »Kømt ok Qrmt ok Kerlaugar tvær, þær skal Þórr vaða.»

Er der nu i virkeligheten noget urimelig i å anta at disse elvenavn-opregninger i det vesentlige er ekte? Poetisk er de virk-

ningsfulle derved at de for tilhørerne var etymologisk gjennom-siktige: denne strøm av navn fremtryller landskaper av den forskjelligste art, og det er gjennom dem vi følger Odin's tanke og sinn som hver dag med Hugin og Munin flyr over jorden. Til slutt stanser strømmen i et billede: den vadende Tor som begir sig til tings ved Yggdrasils ask. Tor, Odin's beste hjelper i Ragnarok, stiger atter frem.

Men selve Ragnarok-forestillingen trer i bakgrunnen her ved overgangen til et nytt hovedavsnitt: verdens skjebne anskuet i asken Yggdrasil. Gudene rir til tings under asken, som med sine tre rötter omspinner Hel, rimturser og mennesker. Snart kommer i verden ondskaperen til syne — ekornen Ratatosk som springer op og ned i treet og bærer avindsord mellem örnen i toppen og Nidhogg i dypet —, hjorter og ormer tærer på grener og rötter, og stammen råtner:

»Yggdrasils ask | tåler nöd, | mere enn menn det
vet: | en hjort biter oppe, | på siden den råtner, | nede
gjör Nidhogg mén.»

Derfra er der et sprang, like voldsomt som det fra »Vidar's land Vide» til »kjökken-strofen». Der kommer en opregning av valkyrjene som varter op i Valhall:

»Hrist og Mist | vil jeg skal bære mig horn, |
Skeggjöld og Skogul o. s. v., o. s. v. — de bærer ein-
herjene öl.»

Og så igjen et nytt sprang til solhestene, til solskjöldet og til solulvene.

Det var ut fra situasjonen i Geirrod's hall vi var i stand til å forklare sammenhengen mellem gudebolig-avsnittet og det fölgende avsnitt. Med Vidar var handlingen fört så langt ut i fremtiden at denne tankerekke der måtte stanse. Dikteren hadde å söke tilbake til utgangspunktet: guden mellem de to ilder. Vi bör prøve på om vi ikke kan finne sammenheng også her ved å ta hensyn til den ydre situasjon.

Med strofen om Yggdrasils ask som tåler nød, er igjen en linje ført til ende. Vi er nådd til tiden umiddelbart før verdens undergang, og videre kunde der her ikke fortsettes — det hadde måttet bli i en skildring, noget som ikke hadde været på sin plass i dette dikt. Så tilbake til den vansmektende Grimne mellom de to ilder. Den brennende tørst fremlokker billedet av Valhall's vinbegre og ølhorn.¹ Og vi minnes tillike diktets innledningsstrofe som fremhever et annet moment. Grimne tiltaler dér ilden:

»Het er du, ild, | og altfor stor; | vik ifra mig,
ild! | kåpen blir svidd | selv om jeg holder den op, |
felden brenner for mig.»

Ikke bare tørst, også heten gjør sig fölbar.

Samtidig skal vi være opmerksom på at vi er ferdig med gudeboligene, ferdig med den enkelte gudebolig, Valhall, og forholdene dér, og ferdig med Yggdrasils ask og den beboede verdens skjebne. Skal vi videre fremover, må blikket bli kosmisk innstillet.

Situasjonen i hallen og tankens ferd videre utover forenes i de tre strofer som følger etter valkyrje-strofen:

»Árvak og Alsvinn, | de skal nu og alltid | slanke
dra solen; | men under bogen på dem | skjulte blide
makter, | æserne, jern-kjöling.

Svalin heter det, | det står foran solen, | skjoldet
foran skinnende gud; | berg og hav | vet jeg skal
brenne, | om det faller ifra.

Skoll heter ulven, | som følger den strålende gud, |
helt til skogen gir vern; | men den andre er Hate, |
han er Hrodvitne's sønn, | han skal fare foran himlens
lyse brud.»

¹ [Efter foredraget i Lund gjorde professor Sigurdur Nordal mig opmerksom på Nordahl Grieg's dikt fra Shanghai: "V and" (i Grieg's diktsamling "Norge i våre hjerter", Oslo 1930).]

Heten fra de to ilder er blitt kosmisk projisert til illusjonen om solen, »den skinnende gud» som gjør »jern-kjöling», *ísarn-kol*, nødvendig under solhestenes bog, og som kan sette jord og hav i lue når ikke skjoldet skaffer svaling. At det nettop er *ísarn-kol* og *Svalinn* som fremheves i disse strofer, synes likefrem å levere beviset for at det er riktig — noget som skulde synes selvfølgelig — å forklare diktets innhold ut fra diktets ydre situasjon.

Vi er altså nu nådd frem til det kosmiske, og helt naturlig er det da at der efter sol-strofene følger strofer som handler om jordens skapelse:

»Av Yme's kjöd | blev jorden skapt, | men av blodet sjöen, | berg av benene, | trær av håret, | men av hausen himlen.

Men av hans öienhår | gjorde de blide makter | Midgard for menneskesönner; | men av hans hjerne-masse | blev de hårdhuede | skyer alle skapt.»

Atter et illuderende moment i den ydre situasjon. Over de to ilder hang, som vi hörer i næste strofe, kjeler. Dampen steg op fra dem. Det blev for den lidende og avkreftede gud til skyer med hård hu, skyer som föles som tvang.

Nu kommer et viljesmoment til; guden er i begrep med å våkne til full bevissthet:

»Ull's hullskap, | og alle guders, | har den som först rörer ved ilden; | ti åpne verdener | blir det om åsasönner, | når kjelene löftes av.

Ivalde's sönnar | gikk i tidernes gry | Skidbladne å skape, | av skiber det beste, | til strålende Fröi, | gode Njords-sönnen.»

Kjelene löftes av, så gudeverdenene ligger der i tindrende klarhet. Bare den lette solsky, Skidbladne, Fröi's skib, seiler hen over himmelhvelvet.

Dermed har vi fulgt Odin's sinn og tanker på deres vide ferd. Ferden begynte med gudeboligene i det hellige land, og

först kom Ull's og Fröi's boliger, nevnt i samme strofe. Vi er på en måte vendt tilbake til utgangspunktet igjen: guden lover Ull's hullskap, med blikket rettet mot Fröi's skib. (Bare denne ene iakttagelse er likeså skjebnesvanger for Boer's hele analyse av diktet, som iakttagelsen av sammenheng mellom Vidar-strofen og Andhrimne-strofen var det for Müllenhoff's rekonstruksjon, og som iakttagelsen vedkommende valkyrje-strofens stilling var det for Genzmer's og Heusler's strofeomflytning.)

Alt dette har Grimne talt, med det horn i hånden som Agnar hadde rakt ham. Han har talt straks om de syner som raskt har vekslet for hans indre blikk, mens han satt dér tung og sløv med brennende tørst og kjente ilden ete sig inn på ham. Og det er disse syner han mener, når han derpå sier:

*Svipum hefi ek nú ypt
fyr sigtíva sonum,*

»jeg har åpenbaret hastige glimt — bilder som raskt har draget forbi — for seierguders sønner.»

Men hvad mener han så når han fortsetter:

*við þat skal vilbjörg vaka;
öllum ásum
þat skal inn koma
Ægis bekki á,
Ægis drekku at.*

Her er adskillig uklart, og jeg kan ikke gå nærmere inn på enkeltheter, men meningen synes å være at noget godt (*vilbjörg* »ønsket hjelp», pleier man å oversette) dermed er opnådd, til glede for æserne »der de sitter hos Æge, der de drikker hos Æge.» Versemålet — de to parallelle full-linjer — er vel egnet til å fastslå, og til å danne stans. —

Endelig har vi igjen et avsnitt hvor Grimne gir sig til kjenne i en lang opregning av Odins-navn. Efter at han har tømt det velkomstbeger som endelig er blitt rakt ham, er han optatt som

gjest, og han skal si sitt navn. Agnar lytter opmerksomt, må vi tenke oss, men Geirröd er drukken, og til ham har Odin talt forgjeves:

»Mangt jeg dig sa, | men du lite minnes, | det er
venner som har med dig å gjöre: | jeg ser at sverdet, |
som min venn eier, | ligger helt rödfarvet i blod.

Eggmödig val | nu vil Ygg ha; | ditt liv vet jeg
er endt; | vrede er disene, | nu kan du Odin se, | kom
mig nær om du kan!»

Geirröd våkner til bevissthet, faller i sitt eget sverd og gjen-
nembores.

Ser vi nu tilbake på alle de steder i diktet hvor Ragnarok har været dels klart antydnet, dels direkte omtalt, tar vi videre hensyn til hvorledes einherjene gang på gang har været nevnt, og fester vi oss endelig ved avslutningsstrofen: »eggmödig val nu vil Ygg ha», da kan det ikke bli tvilsomt at diktet har siktet fremover mot denne slutningsakt: Odin volder Geirröd's död og öker således einherjenes følge som i Ragnarok skal gå med Odin mot Ulven. Og Odin's vennskap går i arv til den unge Agnar som nu blir konge. *Óðins hylli* — Odin's hullskap — kan synes å være lönn nok for at han har behandlet guden som gjest.

Men samtidig kan der, kanskje fullt så meget, hevdes — således som det også almindelig gjøres av Eddaforskerne — at den belønning som guden lover ham, er belæring. Jeg vil dog ta avstand fra den opfatning at diktet rett og slett er belærende, — at rammen om belæringen, diktets handling, bare er oppfunnet av en dikter som har villet meddele sin mytologiske viden. Og på samme måte er jeg tilbøielig til å forholde mig likeoverfor flere andre såkalte »didaktiske» Eddadikte.

Foruten Grímnismál tenker jeg her fremfor alt på Vafþrúdnismál og slutningsavsnittet i Hávamál, det såkalte Ljóðatal. Disse to dikte har jeg behandlet ved en annen leilighet (Arkiv 37, s. 207 ff.) under benevnelsen »runemytisk diktning». Jeg

har søkt å vise at de begge er bygget op efter samme plan, ut fra samme indre tankegang. De faller i to hovedavsnitt, først et hvori det jevne, det daglige, det nærværende livs foreteelser danner grunnlaget — i Ljóðatal galdrer som anvendes under almindelige forhold, i Vafprúðnismál spørsmål om verden og livet før Ragnarok —, og dernæst et avsnitt som med hensyn til indre spenning og med hensyn til miljø hever sig op i et høiere plan: i Ljóðatal galdrer anvendt av Odin med sikte på et vendepunkt i verdensskjebnen — at der skal bli født Balder en hevner —, i Vafprúðnismál spørsmål om hovedgudenes skjebne i og efter Ragnarok og om Odin's hemmelighet som hviskes i den døde Balder's øre.

Det samme skjema — sterkere uttrykk vil jeg iallfall i dette øieblikk ikke bruke — gjenfinner vi i Grímnismál: først det store hovedavsnitt med emne fra den nærværende verden med all dens utfoldelse av liv, dog med sikte fremover, og så et annet hovedavsnitt som hever sig op over det første, et hvor Odin's, den store guds, mange navn trer i forgrunnen. Sist kommer navnene Ygg og Odin som her virker som en potensert magisk kraft.

Det samme skjema gjenfinnes, kanskje godt og vel et århundre tidligere, i Rök-innskriften. I utfoldelsen av runekunst er der en umiskjennelig stigning ut igjennem den lange innskrift, og så til slutt et sprang op i et høiere plan idet slutningsordet på 3 bokstaver er skrevet med 19 lønrunetegn. Parallelt med stigningen i runekunst har gått en stigning i innhold: siste ord synes å måtte være gudenavnet Tor. Altså gudenavn til slutt i et eget avsnitt i Rök-innskriften som i Grímnismál.

Den som i gammel tid har stanset op likeoverfor Rök-innskriften og lest — eller prøvd å lese iallfall delvis — denne innskrift, har sikkert stått der med det overveldende inntrykk av noget ophøiet, noget kraftladet. Hvad Grímnismál angår, har vi meget vanskelig for å hensette oss i det miljø hvor diktet først er blitt fremsagt. Har dikteren fremsagt det inne i hus idet han har tatt plass mellom to av langildene, og har han så på

en diskret måte »spillet» Grimne's monolog: ved enkelt minespill og enkle bevegelser leilighetsvis minnet om diktets situasjon, variert stemmefylde med tørrhet i stemmen efter innholdet, snart brukt et raskere, freidigere tempo, snart et langsommere — for bare å nevne nogen av de virkemidler som har stått til hans rådighet? Vi vet det ikke, fordi vi ikke har midler til å komme til full klarhet over foranledningen til diktet, diktets ydre bestemmelse.

Men én ting tør vi si med visshet: syner har gledet forbi de tilstedeværendes indre blikk. Dikteren har kunnet si med guden: *svipum hefi ek nú ypt.* Og foruten de anskuelige bilder, foruten velklangen som er så hörbar mangesteds, har dikteren maktet å meddele sine tilhørere noget av den indre spenning som dirrer gjennom diktet. Vi tør tale om religiøs grepethet hos dikteren, og denne grepethet har han formådd å gi uttrykk for. Dypere sett er jo forholdet det, at den Odin som diktet åpenbarer for oss, guden med det splittede sinn — med »frykt og beven» og med seiersvisshet —, er blitt en realitet for dikteren: hans eget sinn var fullt og trengte utløsning. Det er fremfor alt dette som gir diktet dets høie verd for religionshistorien og for åndshistorien i det hele.

— For forskningen er det en lykke at her engang et mektig innhold er gruppert på en sådan måte, at lyset faller ut over så å si hver detalj fra et fast punkt, den enkle situasjon hvori vi har møtt den gamle religions høieste, mest spenningsfylte gudsåpenbaring: den lidende og triumferende gud.

Magnus Olsen.

Ett kapitel nordisk metrik och textkritik.

Leseb. = E. A. KOCK und R. MEISSNER, Skaldisches Lesebuch. Halle 1931—1932.

NN = E. A. KOCK, Notationes norrœnæ. Lund 1923 ff.

Skj. = FINNUR JÓNSSON, Den norsk-islandske Skjaldedigtning. Köpenhamn 1913—1916.

§ 1. För sex nordiska dikter, Harald Hårfagers Snöfridsstrof (Skj. I 5), ett anonymt citat från 1100-talet (Skj. I 600), Eilif Snorrasons älsta bevarade visa (Skj. II 51), Snorre Sturlusons mönsterstrof nr 77 ('hálfhnept', Skj. II 82) och två Mariavisor (Mv. II, Mv. III, Skj. II 532—545) jälla de regler, som kunna deduceras exempelvis ur följande prov:

Herra nokkurr | hug|dýrr
hreinn bygði | stað | einn;
kæra hans af | könum | þar
kurteis, sem | frá er | spurt Mv. II 3.

Veittu, at | lof | létt
líði frammi í | glæði|tíð,
Andréas, at | mjúk | mynd
mærdar væri | gúði | færð! Mv. II 2.

Dessa regler äro:

1. Rytmen motsvarar schemat $\underline{\text{x}}(\text{x})(\text{x})|\underline{\text{x}}|\underline{\text{x}}$ med de vanliga ekvivalenterna: $\underline{\text{x}}$ istf. x (t. ex. *könum*), $\underline{\text{x}}$ istf. $\underline{\text{x}}$ (t. ex. *-dýrr*, *-tíð*) osv. Enstaka gånger står $\underline{\text{x}}$ i stf. x (t. ex. *stað*).

2. Bistavarna stå antingen i första och andra eller i andra och tredje takten (aldrig i första och tredje). Huvudstaven står alltid först.

3. Assonanserna äro förlagda till värsernas första och sista stavelse (t. ex. *herr-*: *-dýrr*).

§ 2. I handskrifterna hava tillkommit brott mot dessa regler. De flesta bero på anslutning till prosans enklare

ordföljd: prepositioner och satsinledande eller satsförbindande ord, som av diktaren blivit efterställda (NN § 1827 A, B), hava senare flyttats till frasens resp. satsens början.

I den normaliserade texten kvarstå mästadels de gamla felen. Nya hava tillkommit. I några fall är det endast utjivarens ortografi som värkar undantag (§ 8). Stundom har en olycklig läsart blivit vald (§ 9). Ofta hava felen tillkommit jenom missuppfattning (§ 6) eller textändring (§§ 4, 10).

§ 3. Det stränga genomförandet av de ovan omtalade reglerna medför en grundlig upprensning i upplagorna. Även ett av mig tidigare framställt förslag faller inför de nu först klarjorda fakta.

§ 4. Att kung Harald absolut följt de i § 1 ur Mariavisorna deducerade reglerna, var en för mig överraskande och tillika mycket klarläggande upptäckt. Strofen lyder:

*Hneggi berk æ [ok] ugg
 ótta. Hlyði mér drótt!
 Dána vekk dūlar mey
 drauga á kerlaug.
 Drópu lætk ór Dvālins greip
 dynja, meðan fram hrynr
 — rekkum bjátk Rēgins drykk
 réttan — á brägar stétt.*

Mellantaktens metrisk typ är $\perp$ (*mér, ker-, fram*) eller $\cup x$ (*æ ok, dūlar, Dvālins, Rēgins, brägar*). Av de bistavar, som ej stå i mellantakten, står en i den sista takten (*u-*), tre stå först (*d-, d-, r-*), samma proportion som i Mv. II 1, 5, 11, 13 osv. Assonanerna stå i den första och den sista stavelsen. — Föreslagna ändringar:

A. *dróttins ($\perp x$) istf. *dūlar* ($\cup x$), redan i och med den revolutionerande frijörelsen ur det gamla tolkningssystemet (NN § 132)

påvisat såsom en syntaktisk-stilistisk omöjlighet, ter sig nu också såsom ett brott mot rytmen.

B. *dverga istf. *drauga*, av mig insatt, 'till dess någonting bättre blivit funnet' (NN § 132), och sedermera återkallat (§ 2209), bryter mot regeln för assonansernas placering.

Den kunglige skalden hade rätt att sjunga om sin 'Regins drykk réttan'. Det är vi, som jort den 'rangan'.

§ 5. Anon. (XII) C 34 lyder (enligt NN § 1236):

*Spíru sem í hönd hér
hringa birtisk virðing.*

Tekniken är densamma som i provet ur Mv. II 2.

§ 6. Eilif bjuder på ett 'Yggs líð' lika rent och oförfalskat som kung Haralds 'Regins drykk'. Handskriftens '*lita*' är icke *'se', utan *lita*, 'rödfärja' (jfr t. ex. *drengr lítar sverð* Ht. 4):

*Jóan leyfði ok þá
öldum at lita skjöld!*

§ 7. Snorres mönsterstrof, Ht. 77, lyder (enligt NN §§ 1321, 2247 c):

*Snyðja lætr í sólroð
snekkjur á Mänar hlekk;
árla sér ungr jarl,
allvaldr, bréka fall.
Lypta kná ljátr (v. l. of líðri) opt
lauki of kjálar raukn;
greiða náir glygg vóð,
greipum mæta dragreip.*

En elegant strof med sol över svallande våg och med hurtiga sjömän. Vårsens stränga lagar hava icke alstrat förkonstlad syntax.

§ 8. I de båda Mariavisorna synes inemot var åttonde vär, sådan den ter sig i Den norsk-islandske Skjaldedigtning, vara

behäftad med ett eller flera skavank. Vi få först avskilja de fall, där det endast är ortografin som värkar undantag:

A. *unnuz svá *hún ok hann* II 3. Om man tycker, att det ser elegant ut med *ú*, så järna för mig; se NN § 680. Vokalen är i vilket fall som helst kort — alldeles som *ó* i den nästa strofens *próaz* eller *ú* i den sextonde strofens *frúin*.

B. *líðr svá at *hónum stríð* III 9. Samma förhållande.

C. **en ef* (även om) . . *hann* III 11. Partikeln *enn* har i assonans med *hann* sin fylligare (med *en* växlande) form.

D. *kvað hann vera skylt *þat* III 24. Skrivformen må anses likjiltig. Men om man väljer fonetisk stavning i *að*, *séð*, *það* II 11, 23, bör man jöra det också här.

9. Vidare avskilja vi de fall, där enligt det nämnda arbetets A-upplaga den ena handskriftens text är korrekt och avvikelserna sålunda beror på ett olyckligt val mellan läsarna:

A. **Unandi eitt sinn* II 12. Particpet bryter mot den i Leseb. 299 ff. och NN § 2169 berörda, överallt annars i vår dikt tillämpade assonansregel, enligt vilken kort vokal + enkel konsonant icke assonerar med vokal + dubbel konsonant. Den andra handskriften har *unnandi*, vilket jer rätt assonans och förträfflig mening. Jfr *unnandi: miskunn* i III 19.

B. **Vænust muntu várkunn*
veita fyr tár heit
brúði II 17.

Det första ordet ('god som du er') bryter mot den nyssnämnda assonansregeln. Läsningen är osäker. Den andra handskriften har det säkra och värstekniskt korrekta *vænni*: 'väna kvinnan skall du skänka ursäkt för de heta tårar'.

§ 10. Äntligen fränkilja vi de fall, där både diktare och avskrivare äro oskyldiga, och felet kommer uteslutande på utjivarens konto.

A. *lát, at ek *deyja brátt* II 17. Handskrifterna hava det metriskt korrekta 'deye' (∟x), dvs. *deyi*. Till jämförelse må nämnas, att i II 23 det riktiga valet träffats mellan 'meyin' (∟x) och *'meyian' (∟x).

B. *himins *áðr björt brúðr* III 12. I handskriftens *áðr himins björt brúðr* är allt, såsom sig bör: rytmen är ∟ẋx|∟|∟x (om accentreduktionen i nominalförbindelsens första, icke allittererande led se NN § 2338 B), stavarna stå i mellan- och sluttakten, assonanserna stå först och sist. Men här har utgivaren efter så många försummade tillfällen (jfr § 14 ff.) trott sig böra ingripa. Resultatet är derangerad assonans.

§ 11. Vi komma nu till utpräglade fel i handskrifterna. Tydligast framträder sådan förvanskning, som medfört assonanslöshet. Utgivaren har rättat: **móður-: dýr* II 15, **eing-: -ligr* III 27. Men därtill komma:

A. *musterit af múr *gjört* II 6. Med till visshet gränsande sannolikhet läsa vi: *reist*. Jfr å ena sidan *musterit er gjört til lykta*, å andra sidan *kirkjan var reist, reisa klaustr, reísandi guðs musteri* osv. (FRITZNER III 68).

B. **þerfiliga þaðan af þakkir gjörði hugrakk* III 26. Det rätta är *þrifliga*, 'duktigt', 'kraftigt', 'ivrigt'. Man jämföre:

gjörði þaðan af þrifliga þakkir við guð sinn III 26,
tóku þaðan af með þrifum þjóna guði II 21.

C. **Englar kómu at þeim / ofan með guðs lof* III 11. Det ser visserligen i hast ut, som om *kóm-: þeim* skulle svara för assonansen. Men det är *eng-* som bör assonera. Till assonans på tredje plats finns intet motstycke i de 432 värsladerna. Ett exempel på korrekt teknik vore:

*Engla kom at þing
ofan með guðs lof,*

englars skara kom dit
ovanifrån med guds lov!

§ 12. Otivvelaktig förvanskning är också ett * $\underline{x}$ såsom mellantakt. Mv. II med sina 192 värstrader uppvisar icke ett enda sådant, ty *deyja i str. 17 härrör från utjivaren (§ 10 A). Typerna $\underline{x}$ och $\underline{x}$ förhålla sig unjefär såsom 7:3. Unjefär samma proportion finna vi i den tredje visans 240 värstrader. Av dessa äro emellertid några defekta; och jämte $\underline{x}$ och $\underline{x}$ möter tre gånger * $\underline{x}$:

A. *Ek mun eigi þat *við þik / þræta* III 16. Korrekt vore t. ex. *þat á þik / þræta*; jfr *þrætask á*, 'träta på varandra', 'gråla' (FRITZNER).

B. *síðast, áðr *lífít leíð* III 18. Slutartikeln är yngre tillsats; jfr t. ex. *lítr, þegar líf þraut* str. 10.

C. *sættandi *fjóðit mætt* III 25. Såsom under B; jfr t. ex. *veittu fyrir vald þitt* str. 1, *munnr hans, kvað mekt sonn* str. 21.

§ 13. Härefter äro vi framme vid den stora felkällan (§ 2). Utvägen att för tillfredsställande av värrens formella krav låta partiklar, som i prosan naturligen spetsställas, glida in i frasen eller satsen har använts flitigt även av Mariavisornas författare. Några av dessa omställningar återfinnas ännu i handskrifterna: *banni frá* III 16, *sárar fyrir sakir þær* III 23, *móðir sveins er* (då gossens moder) *upp stóð* II 15, *hverja nótt at* (så att varje natt) *hann fór* III 5, *síðan at* (för att sedan) *þeir fái stríð* III 23.

Vid återjivandet av dessa dikter med deras ovanliga, stackiga rytm var frestelsen ifrån början stor att jiva åt småorden deras prosaiska plats och här och där i värstradernas början tillsätta ett satsinledande eller satsförbindande ord. Så råkade hela tekniken i gungning, och ytterliga onöjaktigheter tillkommo. De många hithörande värstraderna indelar jag i:

sådana, som kunna jöras normala jenom enkel omställning §§ 14, 15,

strykning § 16,

enkel omställning och strykning § 17,

dubbel omställning § 18,

sådana, i vilka ytterligare onöjaktigheter måste avlägnas §§ 19—23.

§ 14. Enkel omställning.

A. Preposition: *höfi af* (av nåd) *hægt líf* III 25 (NN § 1706).

Hs. **af höfi*.

voggu í (i vaggan) *með búin plögg* II 11.

jóði at sínu (med sitt barn) *lék fljóð* II 12.

þorum af (från bären) *tók gulls Vör* II 15.

alla um (i hela) *heims höll* II 24.

B. Satsinledande ord: *barni svá at* (så att för barnet) *báni forn / búinn þótti vera* II 12. Hs. **svá at barni*.

límu svá at í líkams / lítr kom II 18.

brúðar svá at guðs góð / gúði trautt II 11.

foður þá er (då till fadern) *hrings hlát / . . færði . . svein* II 20.

vili guðs en at (än som Guds vilje) *stóð til* III 15. Hs. **en vili guðs at*.

aldri ef ek (om jag aldrig) *jóð mild / ala . . skal* II 9. Hs. **ef ek aldri*.

mætust hversu (huru den härligaste) *mjúklát / . . krafðiz* II 2.

móður hversu míns guðs / mundi heiðra . . sprund II 20.

sætan er (som kvinnan) *sízt kát / . . gefr út* II 7.

kirku þar er (dit där kyrkans) *mikit mark / . . stár* II 13.

C. Satsförbindande ord: *segjumz en vér syndug* II 22 (§ 1697).

Hs. **en vér segjumz*. Med avseende på det assonerande *-ug* jfr *-uð* III 18, *-að* II 8, III 26, *-an* II 14.

mistu ok (och jingo miste om) *nytt nest* III 24.

sonnu ok at (och att försann) *son þinn / sálar . . geti séð* II 23.

Hs. **ok at sonnu*.

D. *at* + infinitiv: *ljúft at löfa víf* II 21. Hs. **at lofa ljúft víf*.

E. Adverb, se nästa paragraf!

§ 15.

*þerfiliga þaðan af

þakkir gjörði hugrakk,

*meðan endiz líf lunds

*linnbóls, við guð sinn III 26.

A. Det bejynnande adverbet omtalades i § 11 B.

B. Assonansregeln i § 1 kräver omställning i den tredje raden: *endiz meðan*. Men villfarelsen, att *meðun* i sådan ställning (efter det finita verbet) skulle kunna vara konjunktion, är hävd i NN § 1251. *Meðan* är adverb, och satsen är parentetisk.

C. Ett **linnböls lundr* vore i och för sig en utmärkt 'mans'-kenning. Men handskriften har *linna*. Detta kan enligt utredningen i NN § 2304 betyda 'ormringarnes', så att *linna lundr* blir detsamma som *hringa meidr*, *bauga Baldr*, *auðar lundr* osv. Ett motstycke döljer sig antagligen i en annan Mariavisas **líns víð lærdan kenni* (Skj. II B, sid. 528). Handskriftens '*líns*' har dels tolkats såsom 'prästers håndlins', dels blivit i betydelsen 'brudeslörs eller hovedpynts af hör' fört på icke-kennings-maner till den föregående radens *kvinna*; jfr Arkiv 39, 61. Men i vår dikt förekomma eljest inga assonanser av typen *henn-: lín- (renn-: sín- NN § 2169)*. Efter all sannolikhet bör '*líns*' återjivas med *línns* lika väl som '*bran*' (str. 8) och '*rena*' (str. 22) med *brann* och *renna*. Uttrycket *línns kennir* är likvärdigt med *auðs kennir*, *kafsunnu kennir*, *bauga kennir* osv.

Vårt utgångscitat må läsas:

*Þriðliga þáðan af
þakkir gjörði hugrakkir
— endiz meðan líf lunds
linna — víð guð sinn.*

'Ivrigt från denna tid
frambar den käcke man
— därunder slöts hans liv —
tacksägelse till sin gud'.

§ 16. Strykning.

I *Hrópar hinn, er gaf glæp, / *ok greinir þegar klerks mein* III 12 är den rytmfördärvande konjunktionen senare tillsatt och med rätta av utjivaren åter avlägsnad. Däremot kvarstå:

A. **at sonnu fyrir son minn* III 16, **at sonnu las hann Síons* III 20. Det fylligare *at sonnu* förhåller sig till *sonnu*, liksom

at eilífu, at ærnu, fyr løngu, fyr skömmu, á móti, á milli, á braut, sv. för alltid, för evigt, ty. anstatt, von wegen, in kraft, mht. en wec förhålla sig till eilífu, ærnu, løngu, skömmu, móti, milli, braut, alltid, evigt, statt, wegen, kraft, weg osv. NN § 2407.

B. Ginnid þér frá guði menn / *at gera þat er illt er III 23. Med avseende på den rena infinitiven *gera* jfr NN § 2445 D.

C. freistið þér fira mest / *ok fáitð eigi svikit þá III 23 (§ 17).

§ 17. Enkel omställning och strykning.

Om jag i Mariavisorna hade påträffat ett sådant värspår som **at þeir síðan fá stríð / *fyrir sárar sakir þær*, 'för att de sedan skola få pina för de svåra sakernas skull', så skulle jag närmast hava ändrat om det till *síðan at þeir fá stríð, / sárar fyrir sakir þær* och vidare kastat om de båda värstradernas ordningsföljd så, att de två stavarna kommit att stå i den udda, de helt assonerande stavelserna i den jämna värstraden:

*sárar fyrir sákir þær
síðan at þeir fá stríð.*

Det har jag emellertid inte behövt göra, eftersom det händelsevis står just på detta sättet i både handskrift och upplaga (Skj. II B, sid. 543). Prepositionen har fått sin plats inne i frasen, konjunktionen föregås av två satsdelar, den ena så lång, att den fyller en hel värstrad (jfr NN § 1251). Värstekniken har därigenom kommit till sin fulla rätt; se § 1.

A. Finner jag nu i samma strof, III 23, ett utpräglat prosabetonat *þá frá er sagt, / *at þér freistið fira mest, / *ok fáitð eigi svikit þá*, 'när det omtalas, att I svårt fresten människorna och icke lyckens svika dem', så får jag göra om det till samma sorts värspår som omjivningens: får för undanröjande av de anhopade värstekniska felen avlägsna småorden och skaffa åt stavar och assonanser deras rättmätiga plats:

*þá frá er sagt:
freistið þér fira mest,
fáitð eigi svikit þá.*

B. **er þeir kómu í kvalir heim* III 24. Läs: *kómu þeir í kvalir heim*.

C. **at hann rétti ráð sitt* III 25. Läs: *rétti hann ráð sitt*.

D. **þvíat úr heimi, hæst blóm* III 29. Läs: *heimi úr, hæst blóm*.

E. **ok af mǫnnum mest ann* III 26. Läs: *mǫnnum af mest ann*.

F. **ok í *burt barn stirt / *af þorum tók gulls Vǫr* II 15. Denna text är alldeles särskilt misslyckad: de allittererande stavelserna stå mitt inne i versen alldeles intill varandra. Om denna också i dróttkvætt och överhuvud i fornisländsk poesi omöjliga placering se NN §§ 586, 2226, 2371, 2372. För övrigt har handskriften icke **burt* utan *burtu*. Läs:

*burtu ok barn stirt
þorum af tók gulls Vǫr.*

§ 18. Dubbel omställning.

A. **þar at barni baugnorn / .. syrgði* II 6. Läs: *barni at þar baugnorn* osv.

B. **ok með þrifum þáðan af / þjóna .. guði* II 21. Läs: *þrifum með ok þáðan af* osv.

C. **er (hon är) af rótum réttlát / runnin upp* III 12. Läs: *rótum af er réttlát* osv.

§§ 19—23. Omställning och annan rättelse.

§ 19. *líttu hér á barn frítt,
*þat er *minning miskunn
mínu holdi gaf þín* II 16,

'se her på det skönne barn, det som din nåde skänkede mit legeme som minde (?)'. Jag räknar med en förväxling *í:ī* och äser:

*minnig þat er miskunn
mínu holdi gaf þín,*

'som din minnesgoda nåd skänkte åt mitt liv'.

§ 20.

*kvikan svein,
*þann er *fjörvi fjöggr dægr
firðr lá II 20.*

När *fjöggr* — det ord, som både allittererar och assonerar — flyttas främst (i enlighet med reglerna 2 och 3 i § 1), kommer ett * $\perp$ x att bilda mellantakten (mot regel 1). Felet avjälptes genom insättandet av den yngre formen (jfr *fræi*, *hoggi* istf. äldre *frævi*, *hoggvi* osv.). Alltså:

*fjöggr þann er fjóri dægr
firðr lá,*

‘han, som i fyra dygn
död hade legat’.

§ 21.

*sú er líkn vár
*í hreinum vís ván
verkum III 2.*

Omställning såsom vanligt. Men dessutom torde handskriftens ‘i’ gå tillbaka till ett ‘z’, dvs. *ok*. Alltså:

*sú er líkn vár
hreinum, ok vís ván,
verkum,*

‘hon är genom ädla verk
vår hjälp och vårt vissa hopp’.

§ 22.

*Drottinn *gefa mér mátt
máttugr bragar hátt,
*svá at ek *færa föggr orð,
faðir várr, í einn stað III 1.*

Den andra Mariavisan börjar med anropande av Gud och Andreas: *gef þú .. drottinn!* str. 1, *veittu .. Andréas!* str. 2. Den tredje Mariavisan börjar likaledes med anropande av Gud och Andreas: *drottinn, gef þú! veittu .. valdandi guð!* str. 1, *heyrau .. Andréas!* str. 2. Men utjivaren har här ändrat *gef*

þú! till *gefa och trott sig i *mátt* se det finita verbet: 'Mægtige gud, du formår at give mig digtning'. Han har dessutom förstört den tredje radens assonans genom att förvandla handskriftens med '*orð*' assonerande '*færði*' till *færa. — Vi läsa:

*Dróttinn, gef þú mér mátt,
m áttugr, [ok] brágar hátt!
Færði ek svá fõgr orð,
faðir várr, í einn stað.*

'Herre, jiv du mig kraft,
kraftige, och värsens form!
Så skulle jag fagra ord,
fader vår, sätta ihop'.

§ 23. *eigi mun svá aumligr
iðrandi, ef þik biðr,
*at hann fariz, frúin skær,
flestra ertu hjálp mest* III 27.

Här har den prosaiska *at*-konstruktionen (*at hann fariz*) insatts istf. den poetiska konstruktionen med konsekutiv huvudsats. Jag läser:

*Eigi mun svá aumligr
iðrandi, ef þik biðr,
fariz hann, frúin skær:
flestra ertu hjálp mest!*

'Ej skall en ångrande vara så eländig, att han, ifall han beder till dig, ändock förgås osv.' — Några motstycken: *Svá var hon móðig, mundi hon springa* Guðr. I 2 (av SIMMONS perspektivlöst betraktat såsom 'ein leichtes Anakoluth'). *Ást veitti styrk svá bjartan, aldri stókk hans fõtr* Gd. 56 (där likaledes hos utjivaren den rätta förståelsen saknas). *Er ist ein man so starke, wir sin mit ime betrogen* Rosengarten (Bachmanns mht. läsebok). *So lowde cry there was, a long mile thens herd wel myhte hit be* Merlin 18341 ff. (Early Engl. Text Society).

§ 24. Nära intill de nu jenomgångna sex dikterna komma fem andra: Björn Bredvikingakappes femte visa (Skj. I 126), Ottar Svartes dråpa till Olof Svenske (Skj. I 267), Orm Stentorssons 'digt om en kvinde' (Skj. I 385), Gunnars visa (Skj. II 98) och en anonym visa från 1300-talet (Skj. II 495 f.). Bejynnelse-takt (∟ x eller ∟ xx eller ∟ xxx), mellantakt (∟ eller ∟ x), sluttakt (∟) och stavplacering överensstämman med reglerna i § 1. Men den första assonerande stavelsen intager i värsen första eller andra plats.

§ 25. Björns visa lyder:

*Sylða skark svæna fold
 súðum, þvít gæiðbrúðr
 óstum leiðdi oss fast,
 austan með hláðit flaut.
 Víða gatú vásbúð
 — víglundr nú of stund
 helli byggvir hugfullr —
 hingat fyr konu þing!*

Den sjätte raden visar assonans på andra och sista plats.

§ 26. Orms dikt kräver i den fjärde helmingen en omflyttning enligt § 14 B. Läs:

*Hols þvát hrynbáls
 hramma osv.*

Handskrifternas prosaiskt spetsställda *þvát* fördärvar rytmen (*∟ x | ∟ | ∟ | ∟) och bringar stavarna på en omöjlig plats (§ 17 F). Kollapsen är densamma, som om i den tredje radens *Billings á burar full* den svagtoniga partikeln flyttades främst. — Man skulle kunna tänka på en liknande omflyttning i den femte helmingens

enn drafnar loga Lofn.

Om Orms dikt tillhörde den i §§ 1—23 avhandlade gruppen, vore omflyttningen nödvändig med hänsyn till den för denna

grupp jällande assonanstekniken (§ 1, regel 3). Men rytmiskt och syntaktiskt svarar värsern i sin föreliggande form mot det i § 10 B räddade *áðr himins björt brúáðr* (⊥ ð x | ⊥ | ⊥). Av de båda tänkbara jestaltningarna vore visserligen den med bejynnande nomen den behagligare.

§ 27. Ottars dråpa är mönsterjill. Ett brott mot regeln för assonansernas placering möter visserligen i upplagan. Men det har tillkommit genom textändring:

Vísi tekr (víg-Freys)
víst austr munlaust
(aldar hefr allvaldr)
*Óska víf (gótt líf).

Tolkningen lyder: 'Fyrsten tager i besiddelse tilvisse det herreløse land (*munlaust *Óska víf*) i østen; herskeren (*aldar allvaldr*) nyder *krigerens (*víg-Freys*) gode liv'.

Enär man i *víg-Freys* såsom vanligt sett en 'krigar'-kenning, har man förknippat ordet med *gótt líf* och infört det postulerade 'Odins'-begreppet medelst ändring av handskrifternas 'osc' till **Óska*, jenitiv av ett endast ifrån ramsorna bekant Odins-namn. Så kommer det assonerande *víf* att stå på *tredje plats, parenteser att bliva tredelad (NN § 717) och ordförknippningen att bliva underlig.

Där Snorre jenomgår beteckningarna för gudar och gudinnor, anför han vanligen endast ett större eller mindre antal exempel. Men vid *Freyja* jer han en allmän regel: 'Svá má kenna allar Ásynjur, at nefna annarrar nafni ok kenna við eign eða verk sín eða ættir'. En sådan regel jällde, såsom vi veta, icke bara för gudinnorna. 'Odins'-begreppet kunde uttryckas jenom förknippning av ett annat gudanamn med någonting för Odin utmärkande. *Freyr* var årsväxtens och håvornas gud. Men *víg-Freyr* var Odin. Och *víg-Freys óskvíf* var detsamma som *Þridja biðkvæn* eller *Yggs kveðjuman* (NN §§ 1911, 1955), dvs. 'jorden', här om Svitjod. — Strofen lyder:

*Visi tekr víg-Freys
víst austr munlaust
— aldar hefr allvaldr —
óskvíf — gótt líf.*

'Härskaren förvisso tager
där i öster örlogsgudens
— härligt liv har folkets furste —
glädjelösa kära viv!'

§ 28. Gunnars visa lyder:

*Herðar laust hrings Njörðr
horni — varat brynþorn —
Birni á — bilgjarn
blunda — fyr Geirmund.
Steypask tók gälinn glópr;
gauri varð fyr ñsum aurr.
Þetta þótti þjóð gótt;
þorgísl samði hönöm písl.*

Här har jag infört en omflyttning enligt § 14 A: *Birni á* istf. handskrifternas prosaiska *á Birni.

§ 29. Den hittills okritiskt återjivna Anon. (XIV) 1 visar i upplagan två här nedan markerade fel:

*Meyjar bað men-Týr
mætrar, sá er fágætr.
Hljótr fekk víð hryggbrot
hásætrs *vátar nætr.
Krapti var ok könu sviþtr
kauði; var hann þess traudr.
Slík gjöræz mál *mjó
mærdar í skaup færð.*

Mellantakten av typen * $\underline{1}x$ finnes ej i handskriften. Där står med lönnskrift 'æptr', dvs. 'uotr'. Jag läser *vátnætr*, analogt med *vátveðri*, *þurrfasta* o. d. Den oriktiga slutkonsonanten kan

bero på antecipation; för övrigt innehåller det föregående ordslutet också ett *r*.

Hur man skall bota assonanslösheten i tredje raden, är väl tämligen klart: *mál mjúk*. Jfr *mól téa mín at deilask / mjúk*. Þórm. 1, 15, *mjúk svát mætti auka / mól* Has. 1.

§ 30. Den nu jenomgångna diktgruppen belyser även dróttkvættstekniken. Liksom i dróttkvætt ett trestavigt *hofðingja* jäller än som tvåtaktigt, än som entaktigt (NN § 2297), så blir inom vår grupp ett tvåstavigt *hofðing* tvåtaktigt i värsslutet, annars entaktigt. Hela skalan av ord, som kunna inom sagda grupp utfylla de båda sista takterna, åskådliggjöres jenom följande exempel:

bäna|blóð,
stór|straum,
kväla|nauð, glēði|tíð,
hug|djurr, var|kunn, ā|gætr,
virð|ing, und|arn,
hugg|an, dugn|að, svipt|uð, synd|ug (§ 14 C).

Den sista stavelsen assonerar alltid, den må vara ett allittererande substantiv eller en anspråkslös avledningsändelse. Man kan därmed jämföra, huruledes i 'hagmælt' den näst sista stavelsen alltid assonerar, vare sig den är så stark som *mæt-* eller *brag-* i Snorres mönsterstrof (Ht. 70) eller så svag som *-lig-* eller *-ar-* i Einar Skulasons Haraldsdråpa.

Ernst A. Kock.

Till tydningen av Stockholms äldsta stadsböcker.

1. »*wæker øll*» — *vaka* 'hugga vak' — »*dragervakin*».

I St. skb. I, s. 554, uppför utgivaren, i sin översikt av »varuslag och varupriser», bland olika sorters öl med resp. priser en kuriös ölsort »*wækeröl*», detta på grund av en utgiftspost s. 450¹⁴ (1471): »Jtem akeren¹ j [1] tunne øll for 7 $\frac{1}{2}$ øre² *wæker øll*».

Gåtan löser sig genom beaktande av en utgiftspost s. 408³⁸ f. (1467): »Jtem ij [2] tunnor øll [till] drager oc akere at *wake* vm kring staden, tunnan j [1] mark».

Dock torde även denna passus först kräva en mera upplysande kommentar än den av utgivaren, s. 482³⁷, givna jämförelsen med textstället s. 393¹ f. (1465): »Jtem dragerne j [1] tunne øll, tha the første reyse *wekede* vm kring staden». Liknande s. 373³⁴ f. (1462): »Jtem j [1] tunne øll dragerne jull aften som *wakede* vm kring staden [,ølet] for j mark».

Utgiftsposter för tydligen samma ändamål återfinnas nämligen

---

¹ *akeren* är plur. 'åkarna' såsom t. ex. å samma sida, rad 16, och s. 185²⁹.

² Framför *wæker øll* får man lämpligen underförstå ett 'nämligen för'.

Förkortningar vid citat ur stadsböckerna:

St. jb. I, resp. II = Stockholms stads jordebok 1 (1420—1474), resp. 2 (1474—1498), utg. av H. Hildebrand (och L. M. Bååth); — **St. skb. I, resp. II** = Stockholms stads skottebok [1] 1460—1468 utg. av J. A. Almquist, resp. [2] 1501—1510 utg. av H. Hildebrand. — **St. tb. I, resp. II, III, IV** = Stockholms stads tänkeböcker [1] 1474—1483 utg. av Emil Hildebrand, resp. [2] 1483—1492 utg. av Gottfrid Carlsson, [3] 1492—1500 och [4] 1504—1514 utg. av J. A. Almquist.

Av St. tb. II, resp. IV föreligga för närvarande i tryck endast s. 1—480, resp. 1—160.

andra år i omedelbart begriplig form: »Jtem dragharemo ij [2] tunnar öl fore *wakene*» 473 35 (1473); — »Jtem fik jak dragaromon j [1] tunno öl, tha the *våkte vakena*» 462 28 f. (1472); — ».. j [1] tunne øll dragerne, tha the *wekte waken*» 431 21 f. (1470); — ».. dragerne j [1] tunne øll tha the *wegte først*..» 366 26 (1461). — Slutligen heter det för två år att dragarna fingo 1 tunna öl, »tha the *isade*¹ vm kring staden» 380 29 f., 387 28 (1463, 1464).²

Som synes, var det fast sedvänja, att de som »väckte vak» (höllö öppen isvak) kring staden — vanligen dragarna, i två fall även åkarna — trakterades med 1—2 tunnor öl. Den trakteringen åsyftas med *wæker øll*, dvs. »vakväckareöl». Ordets förled förutsätter ett klass. fsv. *vækkiare*, i tidens vanliga kanslispråk *vækker(e)* 'en som väcker vak', nom. ag. av fsv. *vækkia* 'hugga upp vak'.

— De anförda citaten visa, att — jämte *vækkia* 'hugga vak', varav inf. *vekke* 185 26, pret. *wekte*, *wegte*, *våkte* (pl.) dvs. *vækte* — fanns ett denominativ av nyare typ *vaka*, *-adhe* 'ds.', varav inf. *wake* 408 33, pret. *wakede* 373 35 och troligen *wekede*³ (felskr. för *wakede*) 393 2.

Av dragarnas skråordning för år 1502 eller 1503,⁴ liksom av ovan anförda ställen framgår, att det var deras åliggande att, under ledning av en för viss tid vald »isfogde» hålla öppen vak (»weckia waken») kring staden. Detta förhållande förklarar i viss mån ett underligt binamn i Stockh. skotteb. 1501—1510: Birgitta *drager(e) vaken*, *dragervaken* s. 149 19, 187 34, 226 35, 266 32, 308 6;

¹ Om *isa* 'hugga upp vak' Söderwall I, s. 611.

² Räkenskaperna för 3 andra år upptaga utgift för 1 tunna öl till dragarna sannolikt för samma ändamål, ehuru det icke direkt utsäges (s. 401 17, 414 21, 449 14). — Under åren 1461—1473 saknas i så fall dylik utgift blott för år 1469, möjligen emedan det var en vinter utan svårare isbildning kring staden.

År 1464 på julafton betalade staden en prärm "at *vekke* meth vm kring staden, tha biskop Ketil oc bøndere la her vthen fore" (ib. s. 185 25 ff.).

³ Event. kan *wekede* vara en rådbråkad, halvtysk form för *wekte* såsom pret. *setteda* 383 4 för *sætte* 'satte' o. d.

⁴ Skrå-ordningar utg. af Klemming (1856), s. 198.

(utan förnamn) *Dragerwaken* 113 18. Troligen har Birgitta fått på sig överflyttat mannens tillnamn, ty tidigast kallas hon Birgitta *drageruakx*, *-vakx* [scil. hustru eller änka] s. 25 25, 69 29 (1501 f.).

[Se nu ytterligare i St. tb. IV, 109 27-30 (1506) »Claus vynman och *dragere vakin*» som rubrik till ett rättsprotokoll, och i själva protokollet: »Korsit ok keden annamade *dragere vakin* aff rettin til *dragere vaken* hand, som pa sengen lagh». Med all säkerhet är det fråga om ovannämnda Birgitta.]

2. *si*, *si-har*.

Borgmästareräkenskaperna för år 1440 upptaga en utgift av 5 örtug till skeppar Rawald »for *sij* til skøtta baatin» (o: till stadens skyttebåt) St. skb. I, 350 20. — Därmed bör sammanhållas en post i kämnersräkenskaperna för år 1466, vilken träffas i närmaste anslutning till utlägg för reparation av »stadzsins skyttebodh»¹ och hvarjehanda utrustning för denna: »Jtem ½ mark for thiære oc ij [2] øre for *siihar*» ib., s. 400 35.

Betydelsen av *sī* (n.) och *sī-hār* är 'nöthår (ull, hampa o. d.) vridet till tåtar eller tunna rep som doppade i tjära brukas som drev till tätning av båtfogar', se t. ex. Rietz, s. 564 b (*si-hår*, *si-to*); Vendell, Ordb. ö. de östsv. dial., s. 790 b (under I *sie* 2 och under *sihår*); — no. *si* neutr. och *si-haar* 'ds. '; fno. *sī*- i *sī-prádr* »drevtråd»²; ä. nyisl. *sí* (skrives *sý*) n. 'Tave, det mellemste af Ulden, Mellemlag'; færø. *siggj* n. 'tjæret Uldbaand som lægges imellem Plankerne el. Bordene i en Baad, naar den bygges, Værk, Mellemslag'; shetl. *sāi* (för *sī*) 'tjæret Strimmel Tøj, som lægges

¹ Dvs. 'skyttebåt'. Formen *-bodh* för *-bot*, *-bat* beror på invers tysk skrivning av *-d(h)* för uttalat *-t* i slutljud — en i dessa kanslihandlingar rätt vanlig företeelse, t. ex. *thad*, *taadh* s. 380 20, 430 39 'tåt' (men *tath*, *taath* 461 30, 470 10), *sald* 'salt' 419 17. — Danismer — en sådan är i och för sig möjlig i fallet *-bodh* — äro jämförelsevis rätt sällsynta.

² Se Falk å nedan a. st.

til Tætning imellem to Planker med overskydende Kanter i en klinkbygget Baad'.¹

Om det gamla tätningsförfarandet för båtar se Falk i Wörter u. Sachen IV, s. 50 f.

Den av Falk, a. st., och Torp, Nynorsk etym. ordb., s. 576 a, föreslagna etymologien av *si* kan jag icke ansluta mig till; jag hoppas att återkomma till denna fråga.

3. *docker* (ett slags tyg).

Rådmannen Swen Helsing föreskriver i sitt testamente år 1491 bl. a., att hans *dockers kiortil* skulle tillfalla hans skriftfader herr Hans Dobbin (St. tb. III, 137 34).

Utgivaren (s. 477 b) tolkar *dockerskiortil* med 'livrock av kläde(?)' under hänvisning till fsv. *dok* och *duker* 'duk'. Han stödjer sig därvid tydligen på Söderwall I, 205, som under ordet *duker* uppför citatet »ffor ... 1 rödhän kiortil fodradhan met *doker*» ur en finländsk handling av år 1460 och tvekande översätter *doker* med 'kläde'. Mot Söderwalls tydning måste dock invändas, att en oblik form *doker* för *dok* är otrolig, hålst i detta språkliga sammanhang: de föregående orden (rödhän, fodradhan) visa korrekt fsv. böjning. Ännu orimligare i formellt hänseende är antagandet, att *dockers* skulle höra till *dok* 'duk'.

Formen *doker* i citatet hos Söderwall är en mindre nöjaktig skrivning för *docker*; det framgår av åtminstone två ytterligare ställen, som jag funnit i den hittills utgivna delen av St. tb. II:

»j (1) brun lundes² kiortil medh *docker* foderet» s. 253 1 (1488) och — på tal om en och samma »kjortel» —:

»en brwn engilsk kiortil, foddert medh *docker*» s. 259 16.

¹ Blöndal, Ordbog, s. 690 a; Jacobsen og Matras, Føroysk-donsk orðabók (1928), s. 316 b; J. Jakobsen, Etym. Ordb. over det norrøne Sprog på Shetl., s. 696 b.

² Då *lundes* påtagligen är i sak liktydigt med *engilsk* i nästföljande citat, bekräftas, att citatet "iiii (4) stykke *lundes*" (i urkund av år 1506) hos Söderwall åsyftar tyg från London (icke Lund): jfr Söderwall II, 1261 b (rättelse till I, 782).

Tygsorten *docker*, vanligen brukad till foder (i livrockar), är kanske benämnd efter dess — för mig obekanta — tillverkningsort.

4. *pöttinge bolter*.

I St. tb. III, 229 resumeras ett kontrakt år 1495 mellan stadsstyrelsen och »skjpper Oleff Tawast», varigenom överenskommelse träffades, att Oleff mot en betalning av 100 mark skulle utföra »alle bøgningh» (dvs. all felande utrustning) å en krael.¹ Det heter bl. a., att »alle bøgningh ok tet som fyxen kreffuie kan til samma schip, timbermentz lön, kost, teringk, jern² wogen scoth, pöttinge bolter, bathen [skeppsjullen] och alla handa bøgningh, som schippit til hører, tet schal alt Oleff Tawast lata gøre ...»

Beträffande *wogen scoth* (av mlt. *wagenscot*, jfr eng. *wainscot*) 'kvistfritt ekvirke, som, kluvet till plankor, brukades bl. a. till vissa skeppsdelar' se Dahlgren, Gloss., s. 946 a, som anför *wåg(h)enskott*, *vågenscot* från 1532 och senare. — Tidigare citat äro: »xij *wagenskot*» (till bruk för en orgelbyggare) 1467 i St. skb. I, s. 440 12 (jfr s. 491 b); *wogenskwth* 1485 St. tb. II, 75 s.³

Det hittills från äldre svenska icke registrerade *pöttinge* har utg., s. 479 a, lämnat otytt. Frånsett stavvokalen återfinnes det i den nutida nautiska termen *puttingar* pl., även *puttingsvant* 'smäckra järnstänger, som dels avse att stötta en märs underifrån, dels ovanför märsen tjäna till fastsättning av stängvanten'⁴; nht., urspr. lty. *putting* f., pl. *-en* och *-s* 'eiserne Kettenglieder

¹ Staden hade kort förut för 400 mark köpt sig in till hälften i Oleff Tawast's "nya kraffwel" (ib., s. 223 f.). — "Stadzins kraffwel" är på tal även s. 393 s.

² Efter *jern* måste sättas komma!

³ I tysk text träffas *wagenskot*, pl. *wagenscate* i St. skotteb. 1460—1468, s. 286 28, 291 42, 332 26 och (till snickeriarbete på en port) 333 82.

⁴ Stenfelt, Svenskt nautiskt lexikon (1920), s. 411 f.; Emil Smith, Nautisk ordbok (1914), s. 304 f.

untan am Wandtaue der Masten';¹ ndl. *putting* f. 'ds.' — Den omljudda formen *pøttinge* ansluter sig till nlt. *pütting*, pl. -s, varifrån nht. *pütting*, pl. -s, -e(n), da. *pytting*.²

I vår fsv. källa är *pøttinge bolter* (pl.) troligen att uppfatta som en sammansättning,³ jfr nsv. *puttingsbult* 'en järnstång klädd med läder och najad tvärs över ett undervant vid sviktningen',⁴ da. *pyttingbolt*⁵, ndl. *puttingbouten*, nht. *püttingsbolzen* 'ds.'⁶

Vokalen *ø* i *pøttinge* visar övergång av *y* till *ø* antingen i svenskt uttal eller i det långgivande språket⁷; F. Kluge, Seemanns-sprache (1911), s. 635 7, citerar en form *pöttingsband*.

Citatet *pøttinge* torde ha intresse även genom sin ålder (1495), att döma av Kluge, aa., s. 634 f., som icke anför något citat tidigare än ett holländskt av år 1681.

5. *stughu-gafl*.

Vid arvskiftet efter rådmannen i Stockholm Joan Swensson år 1496 upptages mitt i en lång förteckning på lösegendom som skulle skiftas mellan arvingarna (kläder, vapen, husgeråd) även »en *stugw gaffwel*» St. tb. III, 305 a1. I detta sammanhang måste ordet betyda något slags lätt flyttbar, ej mycket skrymmande, dekorativ (målad eller snidad) utsmyckning, kanske anbragt t. ex. över en dörr eller ett fönster. Jag har icke tillhands hjälpmedel att nå utöver denna förmodan. Att döma av SAOB, G 162 f., synes *gavel* i liknande betydelse — påverkad av ty. *giebel* — vara känt först från ganska sen tid.

¹ D. Sanders, Wb. d. d. Sprache² II, 608 b.

² Doornkaat Koolman, Wb. d. ostfries. Sprache II, s. 781; Stenzel, Seemänn. Wb. (1904), s. 310; — Molbech, Dansk Ordbog² II, s. 494.

Även en ä. svensk form *pyttingar* pl. tror jag mig ha sett, men kan ej nu återfinna den.

³ Kommat emellan orden torde vara tillsatt av utgivaren.

⁴ Ekbohrn, Nautisk ordb. (1840), s. 154.

⁵ Dansk Ordbog for Folket II, s. 152.

⁶ J. H. Röding, Allgem. Wörterb. der Marine (1794 f.) I, s. 345; III, s. 99 b.

⁷ Jfr t. ex. da. *bøtte* 'bytta'.

6. *flaskedragare, flaskedregere.*

Detta yrkesnamn — icke registrerat av Söderwall — tillägges i Stockholms stadsböcker en Kort (Korth, Cort, Corth) vid tiden kring år 1500:

St. tb. III, 257¹⁷: K. *flaskadragar* (1496); 271¹ K. *flaskadregeres* breff (1496); 273²⁷ K. *flaskadregere* (1496); 376⁷ C. *flaskedragere* (1498); — IV, 39¹⁷: C. *flaskadragere* (1504); 57⁸ C. *flaskadregere* (1505); 66¹⁹ C. *flaskedregere* (1505);

St. jb. II, 294³⁴: K. *flaskedragar* (1496);

St. skb. II, 64³². 144³⁰, 182³², 222⁷, 261²², 303¹⁵, 343²⁸: K. *flaske, flaskadragar, -dragere* (1502, 1504—1509).¹

Med all sannolikhet åsyftas samme Kort med »*flaska dregeren*», utan utsatt namn, som år 1489 blev stämd av en person vid namn »Requj» St. tb. II, 328²⁰. I så fall känner man hittills blott en utövare av yrket. Det var utan tvivel ovanligt.

SAOB, F 772, där endast källcitaten av år 1498 återopas (efter Lundin o. Strindberg, Gamla Stockholm, s. 474), tolkar »*flaskedragare*» med »källarsven?». Den uppfattningen kan synas styrkt av det enda citat som där anföres från senare tid, nämligen »utrarius Som bär flaskor, *flaskedragare*» i Lex. Linc. 1640. Dess förebild är uppenbarligen äldre nht. *fleschen-, flaschentrager* 'lagenarum portator, aufwärter, kellner' (1541, 1565, 1616, se Grimm's DW III, sp. 1727), vadan den gamla ordbokens översättning saknar självständigt bevisvärde.

Brieskorn, Några medeltida yrkesnamn, s. 5 (i UUÅrsskr. 1912), som framdragit förekomstställena för åren 1502—06 i St. skb., har emellertid kommit till en annan tydning, som SAOB (1924) synes ha förbisett eller — med orätt — funnit värdelös. Enligt Brieskorn återger *flaskedragar(e)* det mlt. *vaschen-dreier* 'Flaschendrechsler'.² Han har ett starkt sakligt stöd i den omständig-

¹ [Korth *fflaskedregeres*, gen., även i ett dipl. av 1511 hos F. de Brun, Holmiana et alia IV, s. 142, n:r 265.]

² Se Lasch u. Borchling, Mittelniederd. Handwörterb., sp. 472: "dreyer, dréger Drechsler (z. B. ... *vaschen-*)".

heten, att den »Corth swarffuere», som träffas 1503 i St. skb. II, 108 s, måste vara samma person som »Cort(h) flaskedragar» nämnd i samma källa 1502 samt 1504 och följande år.¹ Numera kan tillfogas ett ytterligare, avgörande bevis: »Kort *fflaske-mackare*» 1496 i St. jb. II, 290 s är rimligtvis identisk med »Kort flaskedragar» omnämnd samma år i samma källa, s. 294 s. Yrkesnamnet *flaskemakare* (*flaska-, flask-*) träffas ofta i äldre nsv. (1640 osv., se SAOB, F 772) och motsvarar mlt. *ulaschenmaker, ä. nht. *fleschenmacher*, *flaschenmacher* 'ampullarius, vascularius, flaschner' (Grimm's DW III, sp. 1727).

»Flaskor» tillverkades i äldre tid icke blott av metall, lergods, läder m. m. utan också av trä.² På den grund och av ovan anförda skäl har man rätt att återge fsv. *flaskedregere*, *-dragare* osv. med 'flaskdrejare, flasksvare'. — Därav följer, att det fsv. ordet varken sakligt eller språkligt har något att skaffa med det ovannämnda enstaka *flaskedragare* 'utrarius' (»Flaschenträger», »källarsven») i Lex. Linc. 1640.

Beträffande det här avhandlade ordets form gör man två iakttagelser. Under det att det utomordentligt vanliga fsv. *dragare* aldrig, såvitt jag minnes, skrives med *-e*, *-æ* i stammen (trots mlt. *dreger* jämte *drager*), träffas *flaskedregere* o. d. åtminstone 5 gånger. Det tyder på sammanhang med mlt. *drêger* 'drejare', *drêgen* 'dreja'; formen *flaskedragar(e)* synes bero antingen på svensk ombildning eller kanske på samband med (senare) lty. *draien*, ndl. *draaien* 'dreja'. — Vidare är att märka, att *dreja* i äldre nsv. har biformen *dräga* (SAOB, D 2090).

— Den ifrågavarande Kort erhöll år 1498 av Stockholms stadsstyrelse ensamrätt att »hålla och skänka brännvin» i staden. Privilegiet utgjorde ersättning för vissa tjänster (»arbeyde»), som han gjort staden under »detta förlidna örlig och tvedräkt»

¹ Identiteten kan anses viss: Cort sw. 1503 bor i samma kvarter ("innan mwr") som Cort fl. under föregående år (1502) och under åren efter 1503 (1504—1509), och ingen annan person med namnet Kort finns bland skattebetalarna år 1503.

² Se t. ex. SAOB, F 771 (*träflaska*).

(St. tb. III, s. 376). Dessa omständigheter tyda på att han var en välbeställd borgare, icke en ringa »källarsven».

7. *pilstikkare. pil-ten.*

Ett hittills icke registrerat fsv. yrkesnamn träffas i St. tb. III, 69 18: »Andreas *pijlstjckare*» (1493). Det är lån från mlt. *pilsticker* 'den som förser pilspetsar med skaft och fan' (cit. sedan år 1400; ännu i bruk som släktnamn) = sen mht. *pfeilsticker* 'ds.' (cit. från 1435).¹

Pilstickarens yrke är att *stikka pila*, av mlt. *pīle sticken*, fästa skaft (och fan, fjädrar) på pilspetsarna, se Söderwall II, s. 504: »stikkade [ptc.] pijlar», »styckat piill» (1444, 1499). Bland Stockholms stads utgifter enl. St. skb. I förekommer: »7 $\frac{1}{2}$ ortugh for xxx tølther *pyle* at *stickia*» s. 301 2 (1463)²; »V øre them som *piile sticchede*» 386 40; »X art[ugh] at lathe *sticka pyla*» 444 29 (1471).

Här må lämpligen betydelsen av fsv. *pil-ten* utredas. Av Söderwall II, s. 203 b översättes det »smal järnstång hvaraf pilar göras», med stöd av hans enda citat: »skære piilteen» (1502). Men verbet *skære* låter ana, att objektet icke gärna kan vara tenar av järn. — Mlt. *pil-ten*, varifrån det svenska ordet är lånat, betyder 'der hölzerne Pfeilschaft', likaså mht. *zein*; ä. da. *piiltenne*, *pylethienne* pl. (börj. av 1500-t.) 'tynd Gren til et Pile-skaft'.³ — Flera ställen i ovannämnda skottebok leda till samma slutsats⁴: »Jtem Per berxman 2 $\frac{1}{2}$ mark for *piiltene* oc at sticke piile» 401 18 (1466); »Jtem Per berxman vj øre for m [1000] pile

¹ Lübben u. Walther, Mittelniederd. Handwörterb., s. 275 (som korrigerade översättningen hos Schiller u. Lübben, Wörterb. III, s. 326 f.); Diefenbach u. Wülcker, Hoch- u. niederd. Wörterb., sp. 798; Grimm, DW. VII, sp. 1663.

² Formen *stickia* är anmärkningsvärd. Den träffas även ib., s. 393 s: "at *stjckie* slagen *pīle*" (1465). Mlt. *sticken* har alltså alternativt attraherats av fsv. verb på *-kkia*.

³ Lübben u. Walther, Mittelniederd. Handwörterb., s. 275; Lexer, Mittelhochd. Handwörterb. III, sp. 105; Kalkar, Ordbog III, s. 478 a.

⁴ I utgivarens ordförklaringar, s. 488 b (jfr s. 567 med not 4) översättes alltför obestämt med 'pilännen'.

at sticke oc æn j [1] øre for *pilteen*» 414 33 f.; »Jtem kopte jak vj oc xxx tolfte piill for vj øre oc *piltena*» 414 36 f.; — »... xiiij tolfte *piil ten* for vij ort[ug] oc iij for $\frac{1}{2}$ m [500] piil at sticke» 414 40 f. (1468). Överallt göres skillnad mellan *pil* (spetsen av järn) och *pil-ten* (skaftet av trä)¹.

— I samma källa omtalas »slagna pilar»: »Jtem $\frac{1}{2}$ mark [till] Hinrek Jute for *slagne pyle*. Jtem Jon malere xiiij øre for pill tene oc at stückie *slagen pile*» s. 393 8 f. Därmed avses de smidda pilspetsarna, såsom synes av s. 431 23 f. (1470): ».. j [1] fat jern till piila for xx øre.. oc iij mark at *slaa the piile*».

8. *overskære* — *bardskære*.

Hantverkarnamnet sen fsv. *overskærare* (*yvirskærare*), *overskærer* o. d. har en sällsyntare biform *overskære* o. d., varav Söderwall I, s. 623 b anför några exempel från sena skråordningar och ett exempel från Stockh. jordebok (1471).

Emil Olson, De appell. subst., s. 13, uppför *overskære* utan motivering bland fsv. nomina agentis av typen *mædh-hiælpe* 'medhjälpare', *men-swæri* 'menedare', *sak-søke* 'målsägare' osv. Då emellertid *over-skærare*, *-skærer* som bekant är ett tämligen sent lån från mlt. *overscherer* 'Tuchscherer', måste tydligen vid hans uppfattning av formen *overskære* underförstås, att den tillkommit genom ombildning efter nämnda inhemska typ. Denna är dock vid den ifrågakommande tiden föråldrad och näppeligen produktiv — inhemska ord på *-skære* saknas för övrigt alldeles —, medan å andra sidan nomina ag. på *-are* bilda en mycket livskraftig kategori. En nybildad fsv. form *overskære* förefaller därför abnorm, helst med hänsyn till det för ålderdomliga ordbildningsmöjligheter främmande stadsspråk, där den hör hemma.

Först bör påpekas, att vid sidan av fsv. *bar(dh)skærare*, *-skærer* o. d. 'barberare, sårlikare, fältskär' (av mlt. *bartscherer*) träffas

¹ Jfr vidare s. 111 4, 147 6, 210 20, 247 2, 393 23, 425 5. Blott s. 393 23 råkas formen *pyle tene* (pl.), med tvåstavig förled, jfr ä. da. *pylethienne* 'piltendar' (Kalkar, a. st.).

biformen *bardskere* St. tb. III, s. 273¹¹ (1496),¹ och SAOB, B 313 f., anför *bårdskere* från 1536, *bar(d)skäre, -skere* från något senare 1500-talskällor. Vidare finns i ä. da. jämte *bartskerer(e)* o. d. även *bardscher, barskær, -sker, badskiær* o. d. från 1521 och senare.²

Det kan betraktas som visst, att de kortare fsv. och da. formerna direkt utgå från mlt. *bartschēre*, resp. *bartschēr*,³ jfr mndl. *baertscheere*.

Vidare är det säkert, att nsv. *fältskär* (i ä. nsv. även *fältskärare*), tidigast betygat från 1600-t.⁴, och da. *feltskær* äro lån från ty. *feldscher*, biform till ä. *feldscherer*.

Jag vågar därav utan större tvekan draga den slutsatsen, att fsv. *overskere (-skære)*, liksom också det motsvarande ä. da. *ofuerskær*, best. form *offuerskeren* (1543, 1550), *offuersker* embeth (1496),⁵ utgå från ett mlt. *overschere*, resp. *overscher*, ehuru mig tillgängliga källor icke upptaga annan form än *overscherer*.

Vida mindre sannolikt synes det mig vara, att formen *overskere* uppstått i fsv. genom dissimilatorisk reduktion i svagtonig ställning av *-skerer*, den i Stockh. stadsböcker normala skriftformen.⁶

9. *mørtare, mörterska.

En viss kvinna benämnes *mörtirskan* St. tb. I, 290 b¹² (1481, instämnd för rätta) och — förmodligen densamma — (i genit.) *mörterskanna, -ana* St. tb. III, 122¹¹, 28 (1493, i mål rörande hennes kvarlåtenskap), vid båda tillfällena utan utsatt namn.

¹ Annars *bardskerer* ib., s. 207²⁰, 341²⁶; *bordhskerer* 466 6; *bor-skerer* 466 18; pl. *bordskerara* 52 28.

² Kalkar, Ordbog I, s. 109.

³ Lasch u. Borchling, Mittelniederd. Handwörterb., sp. 150.

⁴ SAOB, F 2106 f.

⁵ Kalkar, ib., III, 428 f. Därjämte *offuerskærer(e)* o. d.

⁶ I St. tb. III träffas *offuerskere* s. 195³¹, *affuerskere* 73 8, gen. *offuerskeres* 325¹¹, best. form *-skeren* 195³³, 397¹⁸; pl. *-skera* 104³³ — inalles 6 ggr. — Däremot skrives *offuerskerer*, gen. *-skereres* minst 38 ggr, gen. *offuerskerares* 62 5.

Ordet förutsätter en maskulin motsvarighet **mörtare*, utan tvivel en yrkesbeteckning, av ett ej betygat mlt. **mörtre* = äldre nht. *mörtre* 'der den Mörtel anrührt, Mörtelrührer' (: mht. *mörter* 'murbruk').¹ — Det mellersta *r* har fallit bort genom dissimilation, i svenskan eller redan i det långivande språket.

10. *maglaghi*.

I St. tb. III, 121 24 ff. (1493) säges, att Anders skraddare erhöi myndigheternas tillåtelse »ath faa sith reschapp ath vptaga och behielpa vrakit eptir sin macht och formoge medh Mans Björnsson, sin *mag laga*», och omedelbart därefter tillägges, att Mans Björnsson vid vite ålades, »ath han schulle til hielpa ath sama vrack vpkome».²

I personregistret, som för övrigt, underligt nog, låter de båda uppgifterna gälla två olika personer med namnet Måns Björnsson (s. 528 a, resp. b),³ säges om den ene (s. 485 b 31), att han var ovannämnde Anders skraddares måg.

Men »*mag laga*» (oblik form), nom. **māgh-laghi*, kan icke vara detsamma som *māgher*. Likasom t. ex. fsv. *fā-laghi* 'äкта man o. d.', *bō-laghi* 'bolagsman' äro bildade på *fā-lagh* n. 'gemensamhet i egendom; äktenskap', resp. *bō-lagh* n. 'gemensam egendom, bolag', så förutsätter *māgh-laghi* i princip ett grundord **māgh-lagh* neutr.⁴ Detta bör vara synonymt med fsv. *māghsæmd* och *māghskap* 'svågerskap', och *māgh-laghi* bör tolkas som 'svåger'; jfr no. dial. *maagenautar* 'Mænd hvis Koner er Søstre' (: *naut* 'Kammerat').

I St. jb. IV, 4 11 ff. (1504) finner jag, sedan ovanstående redan blivit nedskrivet, följande viktiga ställe: »Niels Andersson stode

¹ Grimm, DW VI, 2595.

² Måns Björnssons befattning med tydligen samma skeppsvrak beröres även s. 156 31, 157 a.

³ I samma register (s. 528 b 31) vederfares Måns Björnsson den orätten, att han skulle ha blivit "dömd från liv och gods". Domen gällde hans tjänare (Pedher, Per), se s. 401 19, jfr s. 395 5.

⁴ Jfr Emil Olson, De appell. subst:s bildn., s. 17.

[inför rätten] och begerede jorden aff sin *maaghlagh* litzle Clemit østan mwr, som han solt hade pa bade sýstrene wegna, och jnge peninga war han begerende». Förhållandet synes mig vara: Clemit hade sålt sin hustrus och en hennes systers (arve)jord, men Niels, deras bror, Clemits svåger, gjorde anspråk på den. — I *maaghlagh* måste ändelsen *-a* vara uteglömd¹; bland de många komposita på *-laghi* finns äljest ingen biform på *-lagh*.

11. *brødh-herre. brødh-thiægn.*

St. tb. III, 241 29 r. (1495) omtalas rättens överläggning om »Casper Losses erende, hure han vtrolige [trolöst]² giordt hade mothe sith rette brødh och trofasth herre j hans gode thro och thienisth, ther han sin herre sacht och loffuit hade».

Uttrycket *sith brødh* är här svårligen begripligt.³ Om man antager, att *sith* är fel för *sin* (genom en tanklös men lättförklarlig genusattraktion från det följande *brødh*), blir tolkningen: »... mot sin rätte brød- och trofaste herre ...», dvs. en hård, men förr icke otillåten förkortning för »... rette *brødh-herre* och trofaste herre».

Det så konjicerade ordet har sin förebild i ett mlt. *brôt-herre = mndl. *broot-herre*, *-heer* 'heer, meester, vooral met betrekking tot bedienenden', nht. *brotherr* 'husbonde'.⁴

SAOB, B 4500 har citat av *brødherre* 'husbonde, principal' först från 1800-talet, likaså Ordbog over det danske Sprog III, s. 48. Det beror troligen på förnyat lån från (hög)tyskan.

Fsv. *brødh-thiægn* '(frikostig) husfader', som träffas blott som

¹ De föregående stavelsernas tre *a* torde ha vållat skrivarens glömska.

² Söderwall *otrolika*.

³ *brødh* i betydelsen 'tjänst (hvarav man har sitt uppehälle)' passar icke i detta sammanhang och förekommer blott i bestämda förbindelser av helt annan art än här; jfr t. ex. SAOB (art. brød) och Schiller-Lübbers, Wörterb. (art. brôt).

⁴ Grimm, DW. II, sp. 403.

motsvarighet till »vir largus» i ett ordspråk,¹ kan med fog miss-tänkas vara kalkerat på mlt. *brōt-degen*, varom Lasch u. Borchling, Mittelniederd. Handwörterb., sp. 354. Därvid är att märka, att det svenska *th(i)æghn* och det tyska *degen* uppfattades som samma ord av den tidens bilingva skrivare: »*Tægn* skredare» St. skb. I, 237 31² kallas »*Degen* screder, -ar» ib., s. 65 25, 138 9, och, genom korsning av svensk och tysk form, »*Diægn* screder(e)» s. 101 37, 281 34.

12. *tangabrodhir*.

St. tb. III, 309 9 f. »Pedher Fiwmbo zaker till xij marck j twebøthe fore yxehamers huggit han gaff sin tongebroder...» (1496).

Väldsmannen var smed (jfr »Pedher Nielsson Fýmbo groff-smedher» s. 70 26); det ger en viss sannolikhet åt utgivarens tveksamma tydning av det äljest okända *tongebroder* som »kamrat i smedsyrket(?)», s. 479 b, alltså väl »tångbroder», ordagrant översatt. — Tydningen saknar dock tills vidare en konkret motivering.³ Den skulle vinna i trovärdighet, om det kunde direkt visas, att tången var ett vanligt emblem — på skyltar, i sigill o. d. — inom smedernas brödraskap (gillen). Språkliga fakta, t. ex. det tyska släktnamnet *Zangemeister* (se Grimm, DW XV, sp. 219 5), vittna om att tången av gammalt uppfattats som smedens karakteristiska verktyg. Ordet *tongebroder* vore i så fall liktydigt i sak med 'gillesbroder, skråbroder'. Tills vidare är den givna tydningen oviss.

Sedan detta nedskrevs, finner jag i det nyligen utkomna häftet av St. tb. II, å s. 460 5 (1490), följande: »... bødz Truels smidh wiidh sine iij (3) marck ath forlicha sigh medh sin *tanga*

¹ Östnord. o. lat. medelt.-ordspr., utg. av A. Kock o. C. af Petersens I, s. 217 (no. 766), jfr II, s. 338.

² Lundgren i Sv. Landsm. X 6, s. 261 (*Thiæghn*).

³ Mlt. *tange* i betydelsen av '(ett visst slags) grundval, hustomt' (Lübeck, Bremen, jfr Brem.-niedersächs. Wörterb. V, 22 f.; Grimm, DW. XV, 223 59) är icke gärna förenligt med *broder* som efterled.

broder Hinrik groffsmidh». Båda de tvistande voro alltså smeder. Därmed blir den av Almquist, utgivaren av St. tb. III, förmodade betydelsen av *tongebroder* fullt viss.

13. *nyklapika*.

I det värdefulla yrkesregistret till St. tb. III, 558 ff., saknar man ogärna en rubrik nyckelpiga vid sidan av deja, forsia o. d. I texten, s. 11²⁶ (1492), förekommer plur. *nycla pigar*. Ordet saknas hos Söderwall, men träffas i Hel. mäns lefverne utg. af Geete (1902), s. 223²⁰: »han ... beddis nykilin af *nyklapikone* til the ytra dørrena ...» Jfr Dahlgren, Gloss., s. 587 f.: *nycklepiggha*, *nykla quinna* 'hushållerska, huspiga'.

14. »*breuith*»; *lekasystir*.

Utslaget rörande ett slagsmål mellan två kvinnor lyder i St. tb. III, 164^{7 ff.} (1494):

»... Cristin Jøns Lettes [scil. hustru] zach [= 'saker'] til xxiiij marck och leggie *breuith* aff her epter. Dabit for slagit at hon skogh [ø: slogh] konan vj marck. — Samma dach hennis *lecha systir* var i slagit [= 'slagsmålet']. Dabit j [1] marck».

I orden »leggie *breuith* aff» kan jag icke utan ändring finna någon mening. Med en lindrig konjektur läser jag *bremith* i stället för *breuith* (mi i st. f. ui). De årliga burspräken innehålla nämligen regelbundet den ordningsföreskriften, att »inga berychtade quinnor, giffth ellir ogiffth, bære gwll, silff, hermelin, graskin eller korella bandh...» el. likn.¹ I enlighet härmed har bemälda Kristin utom böterna blivit ålagd att avlägga (päls)brämet, vilket endast »dande quinnor» hade rätt att bära på sin dräkt. — Ett liknande fall omtalas 1492: »Ingegerdh, mester Lodhuikx hustrv», som tydligen hade blivit frändömd rättigheten att »draga gul, hermelin, grasskyn eller sølff»,

¹ Se burspräken åren 1459 till 1482 i St. tb. I, 430, mom. 29, och där givna hänvisningar. Jfr ib., s. 125¹⁸; 269⁹, 412²⁷.

återfick på två högtuppsatta mäns förbön denna förmån, dock på de villkoren, att »hon skal gøret [= 'göra det'] nagat myndre her epter medh sin dreth [= 'dräkt'] och stýre then draffwelz mwn hon haffuer her til hafft ...» St. tb. III, 48 f. — Samma förbud drabbade år 1476 en borgarhustru för en (ej närmare angiven) förseelse (St. tb. I, 59 s ff.).¹

Ordet *bræm* (*brem*) neutr., icke registrerat hos Söderwall, anföres i SAOB, B 4464, från år 1538 osv. Det är lån från mlt. **brem*² = mht. *brem* neutr.; jfr da. *bræm* mask. (och *bræmme*).

Samtidigt som hustru Kristin dömdes till ett rätt hårt straff, blev hennes *lecha syster*, [som] var [med] i slagsmålet, fälld till den lindriga boten av en mark. Ordet *lekasystir* (Söderwall) kan här näppeligen ha sin egentliga betydelse: flicka som en annan flicka ofta leker med. Omständigheterna tala för att med *lecha syster* avses den ej namngivna »konan», som varit utsatt för hustru Kristins övervåld, alltså dennas antagonist, som rätten funnit icke helt utan skuld i saken.³

Så brukat, här givetvis med spefull bimening, ansluter sig *lekasystir* till *leker* i betydelsen '(lek på bittert allvar) kamp, strid'. Det har tämligen nära maskulina motsvarigheter i fsv. *thrætto-brodhir* och *delo-brodhir* 'motståndare, trätobroder'.

Ytterligare hänvisas till vad nedan säges om *blodhlek* hos den skrivare, där man finner det ifrågavarande *lecha syster*.

15. *blodhleker*.

Ett rättsprotokoll år 1504 i St. tb. IV, 4 s f., lyder: »Samma dach sades skjñnere drengen zacer til xij mark fore blodh-

¹ Ett annat rättsfall av detta slag se St. tb. I, 409 1.

² Saknas i Lasch u. Borchling, Handwörterb., som dock har *bremen* 'verbrämen'.

³ Bötfällande av båda parterna i slagsmål var mycket vanligt, se t. ex. St. tb. III, 83 (2 fall), 94, 143, 224, 246, 290, 377, 423, 461.

leken Hans [läs han!] ¹ gjorde Hans Mýsken skýnner. Dabit 3 mark».

Mitt omedelbara intryck, då jag först såg detta ställe i det nyss förut utgivna textpartiet, var att med *blodhleken*, ett hittills okänt ord, menas en »lek», in casu slagsmål, där blod flutit, »blodig lek». Den tydningen finner stöd i ä. da. *blod-leg* (»blodlæg oc skermytze» 1608) och ä. nht. *blutspiel* 'ludus sanguinea, pugna'.² — Det är nog icke en ren tillfällighet, att *blodhlek* träffas hos samme skrivare, Helmik van Nörden, som använder *leka-systir* om (kvinnlig) motpart i ett slagsmål (se strax ovan). — Ordet *leker* i betydelsen 'strid' ('Ernstkampf') är typiskt för kämpa-visor, riddarromaner o. d.³ Från den idékretsen torde även *blodh-leker* vara hämtat.

— Denna uppfattning tror jag mig ha goda skäl att vidhålla gent emot den som numera framförts av W. Åkerlund i supplementet till Söderwalls ordbok, s. 67. Där översattes *blodhleker* — på grund av nämnda textställe och endast det — med 'blodvite'. Men skrivaren använder alltid annars de vedertagna lagtermerna *blodhvite* och *blodhsar*. Och om *blodhleker* betecknat (ett visst slags) blodvite, huru då förstå, att ordet aldrig annars kommit fram i den stora mängd sårsmål, som relateras i tänkeböcker, gamla domböcker osv.?

Om man likväl vill antaga, att *blodhleker* betyder 'blodvite', måste *-leker* uppfattas som suffix. Detta stöter emellertid på en betydande svårighet. Det stora flertalet avledningar på *-leker* fvn. *-lekr* är bildat av adjektiv, endast ett ringa fåtal av substantiv såsom grundord.⁴ Vad dessa senare angår är väl att

¹ Ändringen, påtagligen riktig, är gjord av W. Åkerlund, nedan anf. st.

² Kalkar, Ordbog V, s. 109 b; Grimm's DW. X 1, sp. 2291.

³ Det träffas i Ivan, Namnl. o. Valentin, Alex., svenska och danska folkvisor osv., jfr Rolf Pipping, Kommentar till Erikskrön., s. 342; Danske Viser udg. af Grüner Nielsen I, s. 82 (n:r 18, vers 19, 21). — Liknande gäller om ty. *spiel* och ffra. *jeu*.

⁴ Se Emil Olson, De appell. substantivens bildn. i fornsv., s. 525 ff.; Hægstad og Torp, Gamalnorsk ordb., s. LXII, § 58.

märka, något som icke tidigare synes ha blivit framhållet, att de substantiv, av vilka ord på *-leker*, *-leiker* avletts, ha abstrakt betydelse och alltså semantiskt stå adjektiven nära, t. ex. *krap(t)er* 'styrka': *kraptleker* 'ds.'; — fsv. *styrk(er)* fvn. *styrkr* 'styrka': fsv. *styrkleker* fvn. *styrkleikr*¹; — fsv. *ro* 'ro, lugn': *roleker* 'ds.'; — fvn. *fär* 'skada, olycka': *färleikr*; — *gaman* 'skämt': *gamanleikr*; — *skuld*: *skuldeikr*, osv. — — Fsv. *vædherleker*, fvn. *veðrleikr* är ett blott skenbart undantag: efterleden har ännu kvar något av sin egentliga betydelse,² och sammansättningen når, i olikhet med suffixbildningarna på *-leker*, utanför de nordiska språken (jfr mht. *weterleich* 'blict' = no. dial. *verleik* 'ds.').³ — Fsv. *sar-leker* 'sårnad', fvn. *sårleikr* är avlett adj. *sar* 'sårad', fvn. *sárr*, icke av subst. *sar* 'sår'.⁴ — Det såvitt jag kan finna enda ord på *-leker*, som vållar svårighet, är fsv. *boleker* 'bostad', fda. *bolec*, *-leg*, nu *bolig*, om det nämligen skall anses bildat av subst. *bo* i dess i nordiskan rådande konkreta betydelser, men man bör icke förbise den äldre abstrakta betydelse som lever kvar i mht. *bū* (nht. *haus-*, *ackerbau*), mlt. *būw*, mndl. *boww* 'das Bauen osv'.⁵

På grund härav anser jag mycket osannolikt, att *blodhleker* innehåller suffixet *-leker*.

16. »snjømjkin.

En man dömdes saker til 6 marks böter »fore *snjømjkin* han kastade pa mester Øryen och ærrede hanom jn pa sich» St. tb. III, 352 35 (1498).

Pret. *ærrede*, riktigt tolkat av Emil Olson, ib., s. 479 b, av

¹ Fvn. *styrkleikr* hör dock snarast till adj. *styrkr* 'stark'. Ett motsvarande fsv. adjektiv saknas, men har kanske en gång existerat.

² Jfr fvn. *leika* "leka" om andedräkten, om eld och vågor.

³ Tamm, Om avledn.-ändelser hos svenska subst. (1897), s. 11; Hægstad og Torp, a. st.; Falk-Torp, Etym. Wörterb., s. 1363.

⁴ Annorlunda Emil Olson, a. st.

⁵ Jag har övervägt, men funnit osannolikt, att *boleker* vore uppkommet av **bō[i]n-lēk-* bildat av ptc. *bōin* såsom fvn. *fullkomleikr* av *fullkominn*.

ærra 'reta', är hap. leg. i fsv. = sv. dial. *ærra* 'reta (till vrede)'.¹

Ordet *snjømjkin* anser Emil Olson, ib., s. 479 a, innehålla fsv. *-myk*, betygat i *nøta-myk* 'kreatursspillning', och översätter det med 'snösörja'. Därvid är dock först att märka, att fsv. *nøta-myk*² liksom också sydsv. dial. *mök* och nda. *møg*, fda. *myk* (*møk*, *møg*) är neutrum; blott norska *myk*, fvn. *mykr* är fem. Vidare synes ett mot fornspråkens *myk* svarande ord saknas i egentligen svenska dialekter. Slutligen, och det torde vara ett avgörande hinder för den ifrågavarande tydningen, betecknar *myk* osv. överallt i både äldre och nutida språk 'kreatursspillning, gödsel', blott mer tillfälligt (i drastigt, affektivt tal) 'smuts' i annan mening.

Situationen ger osökt vid handen, att *snjømjkin* betyder 'snöbollen'. En emendation till *snjømjlin* förefaller mig nödvändig. Felskrivningen *k* för *l* är lätt förklarlig genom anticipation av *k-* i *kastade*. — Ordgeografien är gynnsam för ändringen: *snö-myl* o. d. 'snöboll' är känt från Västmanl., Dalarna, Norrl., Finl.³; Uppl. (Roslagen) *snö-mylas* 'kasta snöboll'⁴; *myl* och likn. 'boll' träffas bl. a. hos uppländingen Schroderus,⁵ i uppsvenska och norrl. dialekter⁶; fsv. *myl* anför Söderwall ur Suso; »pila: *myll*» finns i cod. Ups. C 20.⁷

¹ Rietz, s. 121 a (under *erta*); Vendell, Ordb. ö. de östsv. dial., s. 1147 f. (*ærra*); Wigforss, Södra Hallands folk., s. 129 med n. 11; Falk u. Torp, Wörterb., s. 468 (under *irre*).

² Träffas blott i läkeböckernas ordförråd, som innehåller rel. många osvenska ord.

³ Rietz, s. 450 a; Vendell, Ordb., s. 902 a.

⁴ Schagerström i Sv. Landsm. X 1, s. 71 a.

⁵ E. J. Schroderus, Dictionarium quadril. utg. av Hesselman, s. 88 (*myll* 'Ball, pila palmaria'); Grip i Sv. Landsm. XVIII 4, s. 24.

⁶ Rietz, a. st.; Noreen i Sv. Landsm. IV 2, s. 130, 236; Levander, Dalmålet I, s. 309; Envall, Dala-bergslagsmålet (1930), s. 41 15; Rutberg, Folkm. i Nederkalix (1924), s. 95; osv.

⁷ Lat.-sv. gloss., utg. av Neuman, s. 447 11.

17. *blotta sigh (fore)*.

Vid rannsakingen om dråpet på en viss Jöns munk tillstod Peder, en av de inblandade, att han högg en borgare Hartman i »stugan» och sedan mötte Jöns munk i gränden, »tha han lop aff husit fran Hartman, ok *blottade* han fore sikh fore mwncken medh sit swerdh och loth hanom løpa fram vm sich». En annan inblandad medgav däremot, att han »stack Jöns mwneck eth stýng pa ghatan» St. tb. III 268^{16 ff.} (1496).

I satsen »blottade han fore sikh fore ...» har säkerligen det första *fore* kommit till av misstag (genom anticipation av det senare *fore*). Peders utsago går tydligen ut på, att han till sitt värn endast avhållit Munken från angrepp. SAOB, B 3484, anför blott ett enda exempel (från Gustav I:s registr. XV, 602, av år 1543) på *blotta sig* 'reda sig, rädda sig, bärga sig'. Det hör till jämtl. *blötte* »äga så mycket, man änteligen kan hielpa sig med» (1729)¹; värml. *blåtta sig* 'begå sig, bärga sig'²; — no. dial. *bletta*, *-ast*, *bletta seg*, *blötte* 'holde ut, taale'; — da. dial. Jylland *blotte sig* 'bare sig for noget'.³

Det svenska ordet torde vara lånt från danskan. — Om ordets historia se SAOB a. st.; Kalkar, Ordbog I, s. 225 b; Torp, Norsk etym. ordbok, s. 29 (under *bletta*).

[Ifrågavarande textställe är nu infört i supplementet till Söderwalls ordbok, s. 68 b, under rubriken »*blotta blotta*, avhölja». Den där — med tvekan — givna tolkningen av *blotta fore sikh* med 'draga blankt' är uppenbarligen ohållbar.]

18. *forslika*.

En kvinna, »Birgitte halta Martens» (sc. hustru) blev dömd till käkstrykning, emedan hon på Stockholms slott utspritt »eth

¹ Sv. Landsm. 1906, s. 58 b (Ihre, Dial. Lex., s. 20 b; Rietz, s. 42 b).

² Ihre, aa., s. 19 b.

³ Kalkar, Ordb. I, s. 225 b (efter Moth); Feilberg, Ordbog I, s. 92; Molbech, Dansk Dial.-Lex., s. 42. Ordet registreras icke i den nya "Ordbog over det danske Sprog".

rychte pa the gode herrer rikesins radh [som] her j stadin lage och [på] menichetin j stadin swa at [= 'gående ut på att'] the schulle [= 'ämnade'] *forsliche* slottith vndan the godemen [som] ther po lage strax j samma natten til forin», hvilket rykte haft till följd, att »ther ginge the godemen til harnisk pa slottit och høllo [dem] all nattin offuer blancke som en spegil» St. tb. III, 333 (juni 1497).

I ordförklaringarna, s. 478 a, tolkas *forsliche* med 'överrumpla', vilket icke passar rätt väl samman med det följande *vndan* ('från'). Verbet bör lämpligare översättas 'i smyg, hemligen bemäktiga sig', alldeles såsom Söderwall återger *slika* i citatet »wi wiliom ... hans borgh aff honom *slika*»; *aff ... slika* är synon. med *forsliche vndan*.

Fsv. *forslika* är hittills icke betygat, icke håller träffas ett motsvarande ord i SAOB, i da. eller mlt. ordböcker. Men verbets existens i dätida svenska bestyrkes av *forslikning* i en finländsk källa av år 1510, enligt Söderwall I, 303 (tvekan) = 'överrumpling', men riktigare = 'hemligt, försätligt anslag'. Utan tvivel återgår *forslika* på ett mlt. **vorstiken*.¹

19. *ringla*.

En guldsmedssven — vid ett gille — »*ringlade* medh stendickan² fore sit hoffwdh ... aff gledzschap»³ St. tb. III, 455 27 (1499). — Nytt för den fsv. ordboken är *ringla* 'klinga, skramla' = sv. dial. *ringla* 'ringa med bjällror' (Västerg., Rietz, s. 532 b), da. *ringle* 'ringe smaat', no. *ringla* 'klingre, f. Eks. med en liden Bjælde'; nisl. *hringla* 'rasle, ringle med noget (lyklum, peningum)'.

¹ Jfr mht. *verschlaichen* 'unvermerkt wegbringen' Benecke-Müller-Zarncke, Mittelhochd. Wb. II 2, s. 398 b; Schweiz. Idiot. IX, 524; (Grimm, DW XII, sp. 1094).

² *stendika* '(tenn)stop e. d.', Söderwall II, s. 541; Dahlgren, Gloss., s. 804 b.

³ Söderwall I, s. 411 *gladh-*, *glædhskaper* 'glädje, uppsluppenhet', SAOB, G 613 *glädschap*.

20. *trossa*.

Söderwall II, s. 673, uppför *tros* »f.?» 'tross, tåg varmed fartyg fastbindes' med stöd av ett enda citat, »ther komma xii karle i en baad och kastade ij *trosser* och eth ancker paa bommen», i en urkund av år 1502. Det av Söderwall förmodade genus har stöd av nht. *tross* fem. Ett citat av 1517, »Item Swen for baathalön 1 mark och for sin *trooss*, som tighel fördis medher» i Handl. rör. Helga Lekamens gille utg. av Collijn II—IV, 77 23, tycks dock visa maskulint genus (jfr nhl. *tros* m.), om man kan lita på skrivarens känsla för gammal böjning.

Pluralformen *trosser* av 1502 hör emellertid snarast till en sing. *trossa*.¹ Den gängse dåtida formen var nämligen säkert *trossa*, motsvarande mlt. *trosse*, *trotze* (1464 osv.; nht., da. *trosse*): jfr »Mattis ... skipper zaker til xij marck for *trossan* j bomen bandz och belagdes» St. tb. III, 27 14 (1492); — »Hinrik ... zaker til xij marck fore *trossan* j bomen» s. 27 14 (1492); — »[böter] fore *trossan* pa bomen» s. 219 22, 220 1 (1495);² — »reknades met honom alle tink vm skot, malt oc *ene trosse*» St. skb. I, 168 15 (1464); plur. *trosser* ib., s. 413 25 (1468).

21. *laasa-tunna*.

Vid en av taxeringsmän företagen värdering av vissa pantsatta husgerädsföremål lade man undan såsom värdelösa en del »gamla» sängkläder, »høgiende, hoffdabolster, teppede, rya, ørne-gath, gammelt grofftt lerept» samt 2 »gambla kyster och ena *laasa tunna*, som thette vtj war och æn nw ther vtj lades» St. tb. III, 162 24 (1494).

Enligt sammanhanget bör *laasa tunna* betyda 'skräp, tras-tunna'.³ Förleden är då ett för fsv. icke betygat ord = sv. dial.

¹ Jfr *-a* för *-o* i *komma* i samma citat.

² Jämsides med det tyska *trossa* använder samme skrivare också den inhemska termen *fæsta* (såsom i stadslagen *fæsta* och *fæst*; fvn. *festr* f.): "[böter] fore *festan* han belade j bomen", "... fore *festen* j bomen", "... for sin *festa* j bomen" St. tb. III, 27 7, 9, 11.

³ Jfr ib., s. 305 14 (1496) "en tunna ful medh schrap" (vid ett arvskifte). Jfr Dahlgren, Gloss., s. 742, om *skrap*.

Götaland *lase* m. 'sönderrivet klädesplagg, trasa o. d.', även Finl. *lasa*; ä. da. *lase*, nu *las* 'ds.'¹ — Beträffande *laasa* för ä. *läsa* jfr i samma skrivares språk t. ex. *staare* (binamn) s. 198 88 jämte *stare* 334 27 och ofta; *haara* 92 17 = *hara* 219 28.

Ordet är utan tvivel inhemskt nordiskt.² Hellquist, Etym. ordb., s. 398 f. (under *lask*) tänker sig som alternativ lån från mlt. *las* (flekterad stam *lass-*, jfr hty. *lasche*) 'keilförmiger Streifen', men i så fall skulle man vänta *-ss-* i det da.-sv. ordet.

22. *stegh* 'landgång'.

Ordet *stech* St. tb. III, 409 11, tolkas av utgivaren, s. 479 a, med rätta som 'landgång'. Genus framgår av s. 261 88 (1495): »the förde $\frac{1}{2}$ lest lax ju fore *stegit* fore Godebroders skýp». Betydelsen är tämligen otvetydig av sammanhanget och bekräftas av lty. *steg* 'Steg vom Lande an ein Fahrzeug',³ nht. *steg* m. 'landgång'.⁴

Ordet har givetvis kommit in som lån från hansans nautiska språk. Det är identiskt — även till genus — med sen fsv. *stegh* n. 'spång', som likaledes är lån = mlt. *stech* (*steg-*) n. 'spång'.⁵

23. *blasa* 'pänningpung'.

En tjuv hade stulit ur Martas hus och bl. a. »vpslagit henne scrijn och ther medh vtthogh en rødh *blasa* medh vj øre peninga» St. tb. III, 302 11 (1496).

Jfr mlt. *blase* »als Beutel benutzt für Geld, Gewürz etc.» (slutet av 1400-t.),⁶ ä. nht. *blase* 'Beutel zu Geld, Taback... aus

¹ Rietz, s. 393 b; Vendell, Ordb., s. 539 b; Kalkar, Ordb. II, 757 a. — Linné, Ungdomsskr. II, s. 133, har pl. *lasor*.

² Så Falk u. Torp, Etym. Wörterb., s. 625, 1506 (under *las*); Torp, Nynorsk etym. ordb., s. 364 (*las*).

³ Schütze, Holstein. Idiotikon IV, s. 200 (1806).

⁴ F. Kluge, Seemannssprache (1911), s. 748.

⁵ Emil Olson, Appell. Subst., s. 152.

⁶ [Så nu Åkerlund i Suppl. till Söderwalls ordb., s. 65.]

der Blase eines Schweins gemacht'.¹ SAOB, B 3552, hänvisar till *tobaksblåsa*; jfr da. *blære* som tobakspung, ä. da. *bleyre* (*blære*) som pänningpung (1573).²

24. *insprængd*.

St. tb. III, 163 18 »en *blaa jnsprengdh* kiortil» (vid ett arvskifte 1494): jfr da. *blaat indsprængt (isprængt)* om tyg 'blåmelerad, med blått invävt i botten av annan färg', av mlt. *insprengen* (hty. *einsprengen*). Jfr ock nsv. »*blåsprængd* getefäll» (1738, SAOB, B 3539), »*gråsprængt* hår» osv.

25. »*njafwndh*».

»Thette loffuer jach ... stadugt och fast obrvtligan ath holle scholendes vtan alle gensegielse, *njafwndh*, arge listh eller nager hielperede [= 'undanflykt'] ...» St. tb. III, 31 10 (1492).

Det underliga *njafwndh* synes obegripligt. Det bör upplösas i »*nj[dh]*, *afwndh*» = 'fiendskap, avund'; jfr citaten hos Söderwall II, 104 a 7, av kombinationen *awund ok nidh*. — Felskrivningen *nj* för *njdh* är begriplig med hänsyn till det följande *-dh*.

26. »*sømet*».

En man från »*Øffre Sastemara sochn*» (Sastamala i Finland), som tillverkat falska mynt (»blech peninga») — han kallas i paragraföverskriften (ironiskt?) »*mýntamestaren*» — dömdes »til rep vtj en wýppa galga³ vjdh almenningx wegen medh sine hender fore hanom bundne ok samma mynt pa hanom och hans *sømet*» St. tb. III, 192 (1494). — Orden *hans sømet* ge svårligen mening utan textändring. Troligen är ett ord, t. ex.

¹ Schiller-Lübben, Mittelniederd. Wb. I, s. 352; Grimm, DW. II, sp. 67.

² Ordb. over det da. Sprog II, s. 902; Kalkar, Ordb. I, s. 231.

³ Detta ord saknas hos Söderwall. Av mlt. *wippgalge* 'vippgalge'; ä. nsv. även *wipp* och *wippa* 'ds.' (Schroderus) = mlt. *wippe* 'ds'.

hender eller *kiortil*, utelämnat framför *sømet*; detta är i så fall = *sømadh* 'fastsydda (på delinkventens händer eller dräkt)'.¹

27. *Thor Karl*.

Ett sjöförklaringsprotokoll vid rådsturätten i Nyköping, återgivet i Stockholms tänkebok 1490, omnämner som ombordvarande (besättningsman?) vid ett tyskt fartygs haveri en »Jøns *Torkars-son*» (St. tb. II 465 23).² — Faderns namn kan ha ett visst intresse: det torde ha varit *Thor Karl*. Som personnamn i egentlig mening är det mig veterligen enastående,³ men uppfattat som ursprungligt »inkolentnamn» kan det höra till ortnamnet *Thor Karlaby* 1316, 1412 osv., nu *Torkarby* i Vaksala sn, Uppl. I dess förled har M. F. Lundgren⁴ velat se ett personnamn, men Hellquist i ANF XXIV, s. 87, och De sv. ortn. på *-by*, s. 71, 83 f., uppfattar den, säkert med rätta, såsom gen. pl. av *Thor Karlar. (Däremot synes mig Hellquists⁵ tolkning av detta ord som 'Torsdyrkare' mycket oviss. Dess förled kan höra till det ortnamns-element, som bl. a. ingår i *Languporu* 1291 osv., nu *Långtora* i Uppland, varom Ad. Noreen i Sv. Landsm. 1911, s. 275, och »Ynglingatal» i VHA. Akad:s Handl. XXVIII 1925, s. 227; Lindroth i NoB V, s. 23, 53; Ortn. i Värml. län V, s. 25 (*Törne*). Måhända är *Thor Karlar*-inkolentnamn till detta eller ett besläktat ortnamn.)

28. »*Requj*», mansnamn.

En viss *Requj* nämnes 1489 i St. tb. II, 328 20. Måhända är det fråga om samma namn, som bäres av »*Riqwin* junghe» 1440

¹ Se Söderwall *søma* i betyd. 'fastsy (vid)'.

² Ätminstone ännu en av de vid tillfället ombordvarande, Eric Olsson, var enligt namnets vittnesbörd en svensk man.

³ Jag bortser från det runristade *Þorkar* Liljegr. 401 och 1232: den riktiga läsningen och ljudformen kan jag icke avgöra. Om "*Þorkar*" Liljegr. 906 se Brate, Södermanl. runinskr., s. 50, nr 74.

⁴ Språkl. intyg om hedn. gudatro i Sverige (1878), s. 53, och i Sv. Landsm. X 6, s. 270 (med källcitat av ortnamnet).

⁵ [Likaså Lid, Jolesveinar og grøderikdomsguder (1933), s. 151.]

St. jb. I, 104 4; »*Rikquin* vnge», *Rikquins* (gen.), »*Rikquin* vnge» (gen.) 1444, ib. 129 19, 21, 26; *Rikquin* 1450, ib. 104 15; — *Rikquin* (länsman i Nærdunga hundare, Uppl.) 1396 SRP II, 298 30.¹ — Skrivningen *Requj* finge i så fall antagas stå för *Requi* med utelämnande av nasalstreck över *i*.

Men *-j* för *-i* tyder på verkligt ordslut. Det är därför vida sannolikare, att *Requj*, dvs. *Requi*, är en yngre uttalsform av det isynnerhet i Uppland sedan gammalt mycket vanliga namnet *Riquidh*.² — Bortfall av *dh* (ursprungligt eller uppkommet av *t*) i ställningen efter svagtonig vokal är konstaterat för 1400-talet genom rätt många, spridda exempel, bl. a. i stockholmska urkunder; se Lidén i ANF XLI, s. 315 f.; Neuman, ib. XLIV, s. 12 4, 15 23 ff.; Henning, Ericus Nicolais Gerson-översättn. (1927), s. 164 11.³

Skrivningen med *e* för *i* (förkortat urspr. *i*) i *Requj* har en nära motsvarighet i samma källa, nämligen *Reghwordh* 1488 St. tb. II, 297 7 = *Ryqwardh* 1417,² *Ryckworth Richwort* 1500 St. tb. III, 430 32, 439 17; jfr också *Reguider* jämte *Riquidus* Uppl. (1312?), troligen samma ord som nyssnämnda *Riquidh*.² — Även eljest träffas spridda fall av *e* för *i* i skilda delar av Stockholms stadsböcker.⁴

29. »*Huf*», binamn.

»Hans *Huff* bagare», »Hans *Hwff*» träffas 1490 och 1493 i St. tb. II, 452 10, resp. III, 139 6.

Fsv. *huver* 'det översta av en byggnad, takhuv' (nsv. *huv*) är det svårt att tänka sig såsom binamn. Med all sannolikhet är *h-* ursprungligt och binamnet samma ord som fsv. *uver*, nsv.

¹ Jfr Lundgren i SL X 6, s. 205.

² Lundgren, a. a., s. 204.

³ Om ännu tidigare bortfall av obeton. intervok. *-d-* se Sahlgren i NoB XI, s. 110 ff. och där anförd litteratur.

⁴ Bland rätt många iakttagna exempel har jag annoterat ur St. skb. I: *set* 'sitt' (pron.) s. 6 39; *Meckelsmesso* s. 186 6; *intel* 'in till' s. 454 31. Jfr i tysk text *bet* (= mlt. *bit* 'bis') s. 292 2; *lest t̄* 'lispund' s. 332 39.

uv 'Strix bubo'. Den uppfattningen har starkt stöd i andra fall av tillsatt *h-* i Stockholms stadsböcker från 1489—1504, nämligen:

Huma, *Hwma* 'Ume' St. tb. II, 433 1; III, 376 16; — *humak*, *humack*, *hwmack*, *hwmach* 'omak, besvär' (mlt. *unmak*, da. *umag*) II, 346 17, 410 26; III, 27 24, 129 34, 185 4, 188 18; IV, 42 2; *hwmake sich* 'göra sig omak' III, 228 1.

Såväl binamnet som samtliga de anförda fallen av uppenbarligen tillsatt *h-*, inalles 20 exempel, träffas i tänkeböcker, som härröra från en och samma person, stadsskrivaren Helmik Hermansson van Nörden. Därtill kommer *humak* i en skråordning av 1501, skriven av »Helmicus»,¹ säkerligen samme man. — Det »ostadiga» *h-* röjer inverkan av s. k. roslagsmål, där det redan tidigt inträdda bortfallet av *h-* som bekant vållar osäkerhet i ortografi (och uttal).² [Men är det endast en underlig slump, att hos Helmik — i de hittills utgivna stadsböckerna av honom — tillsatt *h* uppträder så ofta just framför *u*, däremot aldrig framför andra vokaler?]³

Binamnet *Uf* möter i ett fda. diplom Lund 1379 (»Johannes Uf»).⁴

De runristade namnen (ack.) *uf* Liljegr. n:r 6 (Uppl.) och *ufssu[n]* (Smål.) höra förmodligen hit.⁵

¹ Skråordningar utg. av Klemming, s. 106 30; formen är anförd av Söderwall.

² Vad särskilt ordet *uv* angår träffas formen *huv* även på långt avstånd från kustmälen kring Stockholm: se *hæjsel-huv* hos Linder, Allmogem. i S. Möre, s. 72. — För övrigt finns också ett äldre tyskt "huff" 'uggla, uv' (1400-t., jämte "wff" o. d., Schiller-Lübbers II, s. 327), sannolikt utan betydelse för tydningen av det nu förevarande tillnamnet.

³ I andra medeltida stockholmsurkunder finns tillsatt *h-* även framför annan vokal än *u*, se t. ex. Lidén, ANF XLI, s. 321 med not 1 (*høre* 'öre'). — Ett enstaka fall, *Hemundsson*, finns i St. skb. I, 411 12 (1468).

⁴ Wimmer, De da. Runemindesm. IV 2, s. LXX.

⁵ Så Brate och Bugge, Runverser, s. 250 f., 354 f. (Antiqv. Tidskr. f. Sv. X, n:r 1); Bugge, Norges Indskr. med de ældre Runer I, s. 247, n. 3; II 1, s. 567; Wimmer, a. st.; Hellquist, De sv. ortnamnen på -inge (1904), s. 162 f. — Det av dessa forskare antagna

Ett eller annat ortnamn torde vara sammansatt med *uv* eller *uve*¹ använt som binamn, t. ex. *Uvebo úbo* (1500-t. *Ufvebo, Wuebodha* osv.) i Kinds hd, Västergötl.² — I Bollebygds sn, Västergötl., levde på 1870-talet en man med öknamnet *Berguven* (han sades bo i en jordkula invid en bergvägg).

Mansnamnet *Uvo* i gamla bajerska urkunder är samma ord som fht. *ūvo* 'bubo'.³

30. *Tyret. Kattahiærne. Gratrollit.*

a. En kvinna i Stockholm benämnes *Tyre, Tyre* St. tb. III, 23²⁶, 36⁶, eller *Tyredh* 49²⁸, *Tyreth* 50¹⁵ (1492). De båda sista citaten visa neutral best. artikel, alltså är det fråga om ett binamn. Att hennes förnamn ständigt utelämnas, tyder på låg samhällsklass. Därom vittna också de torftiga omständigheter, som föranleda hennes omnämmande i protokollen. Allt tillsammans gör det sannolikt, att namnet är identiskt med nsv. dial. *tyre* neutr. 'trollskap', tidigast betygat hos uppländingen Schroderus (1637): *tyre, -ä* 'maleficium, die Schwarzekunst'⁴; jämtl. *tyre* 'trollskap' (1729).⁵ — Ytterligare citat av ordet jämte utmärkt utredning om dess betydelse och härledning av Lid i Festskrift til Hjalmar Falk (Oslo 1927), s. 339—350; Hesselman i Nysv. stud. IV, s. 266 ff.

---

runristade fsv. *Ufi existerar icke, se H. Pipping i Nord. stud. tillegn. Ad. Noreen (1904), s. 176 f.; Brate, Österg. runinskr., s. 202 f. — Om det fvn. namnet *Úfi* hör till fvn. *úfr* 'fientlig' (så Lind, Dopnamn, sp. 1047), bör det skiljas från det fsv.-fda. binamnet *uf*, emedan en östnordisk motsvarighet till adj. *úfr* icke påvisligen finnes.

¹ Jfr ä. nsv. *bergsuffue* 'berguv' 1587 (SAOB, B 1283).

² Jfr SOÄ VII 2, s. 28. Om det där jämförda fvn. mansnamnet *Úfi* se dock noten strax ovan.

³ Förstemann, Altd. Namenb.² I, sp. 1486; Suolahti, Die deutschen Vogelnamen (1909), s. 310.

⁴ E. J. Schroderus, Dictionarium, utg. av Hesselman, s. 366 c; jfr Grip i Sv. Landsm. XVIII 4, s. 28 f.

⁵ Sv. Landsm. 1906, s. 64 a (Ihre, Dialect Lex. 1766, s. 189; Rietz, s. 769 b).

b. En »Elin *kattahierne*» eller, utan utsatt dopnamn, *Kattahierne* dömes till förvisning ur staden; »komber hon sidhan i stadin, tha skal hon stwparaslaas». Stockh. tb. I, s. 179 s, 9 (1477).

Om skälet till förvisningen säges intet. Kanske får man en antydning om arten av Elins brott och om anledningen till öknamnet genom en trolldomssak i Stockholm år 1490 (Stockh. tb. II, s. 418). »Margit *halffstooop*» eller, med utelämnat dopnamn, *Halffstopit* tillstod, att hon hade tagit Hans Mille »allen sin førlich bort pa sin mandoms wegna» [potentia virilitatis], vilket hon hade gjort »pa then stad ther han hade standit och giort sit watn fran sigh». Hon erkände vidare, att »Anna finszka ... lerdhe henne then trolldomen», och sade, att »Anna singerska ['signerska', tydligen dens. som Anna finska] gaff Hans Mille *kattahiernan*».¹ Det tillägges som bevis på Margits ondska, att hon »sigh ey hade scriptat eller beret j 5 aar».

Förmodligen är katthjärna som magiskt medel ingen nyhet för kännare av senare magi.

c. En person kallad *Gratrollit*, utan annat namn, omtalas som stämd inför rätta i St. tb. III, 363 27 (1489) — antagligen en kvinnsperson. Det kan icke bli mer än en gissning, att »Gråtrollet» befattat sig med trolldom.

¹ Egendomligt nog var den trolldomskunniga finskan "deya" hos en prest, herr Laurens i Björklinge ("Børchlinge") vid Uppsala.

Göteborg.

Evald Lidén.

Wolfgang Krause: Die Kenning als typische Stilfigur der germanischen und keltischen Dichtersprache. Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft. 7. Jahr. Geisteswissenschaftliche Klasse. Heft 1. 26 ss. Halle (Saale) 1930.

I en liten skrift med ovanstående titel söker W. Krause kasta nytt ljus över frågan om den isländska kenningens uppkomst. Författaren konstaterar att en verklig motsvarighet till den isländska kenningen icke förekommer på något annat håll än i det forniriska diktarspråket. Han ansluter sig till den meningen, som tidigast framstälts av Sophus Bugge, att den isländska litteraturen till form och innehåll rönt ett starkt inflytande från den forn-

iriska. Lånad från den forniriska diktningen kan emellertid den nordiska kenningen icke vara. Denna stilfigur återfinnes ju nämligen även i den västgermanska diktningen, om än i en mindre utvecklad form. Vad Norden beträffar ha vi redan på Eggjumstenen c:a 700 e. Kr., såsom M. Olsen först framhållit, belägg på ett par typiska skaldekenningar, d. v. s. före den tid, då nordmännen överhuvud taget trädde i någon kulturell beröring med irerna. Mellan den iriska och den isländska kenningen finnas också vissa olikheter, som göra det mindre sannolikt att antaga ett lån från den ena litteraturen till den andra. Sådana formella olikheter äro t. ex. att den flerledade kenningen synes vara ökänd i den iriska diktningen, under det å andra sidan den s. k. halvkenningen, som i den isländska litteraturen icke med säkerhet kan påvisas före 1200-talet, redan från början är en vanlig företeelse i irisk poesi. Detta och annat mera gör det osannolikt, att det föreligger en förbindelse i sen tid mellan de båda språkens användning av kenningen. Då det emellertid å andra sidan icke kan vara en tillfällighet, att de germanska och de keltiska språken ensamma uppvisa denna poetiska figur, så vill författaren förlägga uppkomsten av kenningen ända upp till den tid, då de germanska och de keltiska folken såsom grannar på kontinenten stodo i intim kulturell förbindelse med varandra. Kenningen får härigenom en oerhörd hög ålder. Författaren menar, att den funnits redan i germanernas av Tacitus omtalade hjältesånger liksom i de urgamla keltiska bardernas.

I fråga om kenningens språkliga källor erinrar författaren om den redan av Olrik framkastade meningen, att en av dessa källor är att söka i tabuspråk. Men under det att den nämnde forskaren företrädesvis gjorde jämförelser med vissa slag av profan tabu (fiskarspråk o. dyl.), menar författaren, att det framför allt varit ett religiöst tabuspråk, ur vilket den poetiska kenningen växt fram. Ett sådant tabuspråk finna vi i Eggjumstens inskrift, och sannolikt har på keltiskt område den äldsta s. k. ogamskriften varit bärare av ett liknande religiöst tabuspråk. Även gåtornas betydelse för uppkomsten av kenningen erkännes av författaren.

Det ligger säkerligen mycket riktigt i författarens resonemang. Uppkomsten av kenningen ur tabuspråk och gåta synes dock göra det förmodade historiska sammanhanget mellan den nordiska och den iriska kenningen något tvivelaktigt. Gåtan finns hos alla folk, och även tabuspråk äro vitt spridda. Är det otänkbart, att dessa två källor hos två folk kunnat ge upphov till ungefär samma utveckling? Olikheterna mellan den germanska och den iriska kenningen få ju också vid avgörandet läggas i vågskålen.

Emil Olson.

Bibliografi för 1931 och 1932.¹

Av W. Norlind.

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

Bibliografi.

- Afzelius, N.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 47. 1928. (Sam-laren. N. F. 11. Bil. 47 s.)
 — — 48. 1929. (Därst. N. F. 12. Bil. 52 s.)
- Andersen, H. & Andersen, P.* Bibliography of Scandinavian philology. 5. From the middle of 1929— to the middle of 1930. (APhS. 5. S. 305—380.)
- Andersen, H., Andersen, P. & Widding, O.* Bibliographie der nordischen Philologie. 6. Mitte 1930—Mitte 1931. (Därst. 6. S.339—399.)
- Broberg, S. G.* [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1929. (Ark. 47. S. 347—398.)
- [*Bruun, L.*] Bibliotheca danica. Systematisk Fortegnelse over den danske Litteratur fra 1482 til 1830 efter Samlingerne i det kongelige Bibliotek i Köbenhavn. Med Supplementer fra Universitetsbiblioteket i Köbenhavn og Karen Brahes Bibliotek i Odense. Udg. af Det kongelige Bibliotek. Registerband ved *L. Nielsen*. Kbh. 1931. (7), 353, (1) s.
- Collijn, I.* Sveriges bibliografi intill år 1600. Upps. Bd 2. H. 7. 1577—1582 jämte tillägg till bd 2. S. 481—528 & titelbl. till bd 2. 1931. Bd 3. H. 1. 1583—1590. H. 2. 1591—1594. S. 1—198. 1932. (Skrifter utg. av Svenska litteratur-sällsk. 10: 9—11.)
- [*Dallby, N.*] Bibliografi över de under 1929 [bör vara: 1930] från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskr. f. modersmåls-lärarnas för. 1931. S. 78—102.)
- [—] Bibliografi över de under 1931 från trycket utgivna, huvudsak-ligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsun-dervisningen. (Därst. 1932. S. 70—101.)

¹ Av utrymmesskäl ha betydande inskränkningar gjorts särsk. inom avd. III—V; så ha avd. 'kulturhistoria', 'konsthistoria', 'folklore', 'historia' och 'topografi' strukits. 'Arkeologi', 'mytologi' och 'äldre rättsvetenskap' ha t. v. bibehållits. — Böckernas format är 8:o, där ej annat anges. — Förteckning på starkare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien.

- Elfstrand, P.* Gästrik bibliografi 1927—1929. (1), 31 s. (Från Gästrikland. 1930. Bil.)
 — [Svensk historisk] Bibliografi. 1930. 68 s. (HTsv. 51. Bil.)
 — — 1931. 85 s. (Därst. 52. Bil.)
- Essén, M.* Sörmlandslitteratur. Allmän översikt. (Sörmlandsbygden. 1932. S. 136—140.)
- Gotländsk bibliografi 1930—31. (Gotländskt arkiv. 4. S. 61—67.)
- H[asselberg], B.* Nya bidrag till Jämtlands och Härjedalens bibliografi. (Jämten. 25. S. 249—253.)
- Hermansson, H.* The cartography of Iceland. Ithaca, N. Y. 1931. (5), 81 s., 23 kart. (Islandica. 21.) (Anm. DLz. 53. Sp. 947—951 av *H. Kuhn*. — JEGPh. 31. S. 603—605 av *S. Einarsson*. — PSS. 12. S. 74—76 av *R. Beck*.)
- [*Hofrén, M.*] Kalmar län i litteraturen. 1929—1930. (Kalmar läns fornminnesför. Meddelanden. 19. S. 50—61.)
- Ingers, I.* Litteraturen på skånskt bygdemål. En översikt. (Skånes hembygdsförb:s årsbok. 1932. S. 101—116.)
- Joleik, A.* Norröna ordböcker utanfor Noreg. (Norsk aarbok. 1931. S. 105—112.)
- Klose, O.* Islandkatalog der Universitätsbibliothek Kiel und der Universitäts- und Stadtbibliothek Köln. Hrsg. von der Universitätsbibliothek Kiel. Kiel. 1931. XII, 423 s. (Kataloge der Universitätsbibliothek Kiel hrsg. von *Chr. Weber*. 1.) (Anm. AfdA. 51. S. 153—154 av *B. Kummer*. — DLz. 53. Sp. 928—929 av *A. Heusler*. — NR. 5. S. 138—140 av *S. Blöndal*. — ZfdPh. 57. S. 197—198 av *F. Ranke*.)
- Kroman, E.* Eine adelige Liederhandschrift vom Hofe Friedrichs II. (APhS. 6. S. 215—296.)
- Magon, L.* Die Sammlung Thule. (NR. 4. S. 161—166.)
- Nielsen, L.* Dansk Bibliografi 1551—1600. Med særligt Hensyn til dansk Bogtrykkerkunsts Historie. Kbh. H. 1—3. 1931. H. 4—7. 1932.
- Ældre dansk Litteratur i Udlandet. Nogle supplerende Meddelelser (NTBB. 18. S. 120—129.)
- [Nordische] Bibliographie. (NR. 4. S. 29—46, 81—93, 126—141, 177—189, 5. S. 32—45, 82—94, 130—137, 175—188.)
- Noreen, E.* Ur Eddaöversättningarnas historia. (NTL. 1932. S. 40—51.)
- Norlind, W.* [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1930. (Ark. 48. S. 353—393.)
- Nya bidrag till Jämtlands och Härjedalens bibliografi. (Jämten. 26. S. 280—283.)
- Skov, G.* Bibliografi over Kristoffer Nyrops Arbejder. Kbh. 1932. (6), 30 s.

- Sommerfeldt, W. P.* [Norsk antikvarisk] Bibliografi 1930. (For. t. no. fort. bev. Årsb. 1930. S. 203—216.)
 — — 1931. (Därst. 1931. S. 219—227.)
Welin, S. Ur den nyare litteraturen om Västergötland. (Västergötlands fornminnesförs tidskr. D. 4. H. 5—6. S. 146—175.)
 — Översikt av tidskrifter, samlingsverk och liknande publikationer, som innehålla uppsatser av historisk, kulturhistorisk och biografisk art rörande Västergötland. (Därst. S. 180—187.)

Litteraturhistoria.

- Belfrage, S.* Studier i svensk reformationslitteratur. 1—2, 3—5. Lund. 1931—32. 58, (1) s.; 48, (1) s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 27. Nr 5; 28. Nr 4.)
Christiansen, R. T. The Vikings and the Viking wars in Irish and Gaelic tradition. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1930. Bd 1. No. 1. (3), 429 s.) (Anm. GGA. 1932. S. 342—349 av *A. H. Krappe*. — MLN. 46. S. 491—492 av *K. M[alone]*. — Revue celtique. 48. S. 369—376 av *M. L. Sjøestedt*.)
Haugen, E. Ivar Aasen as a writer of Dano-Norwegian. (PSS. 12. S. 53—59.)
Helgason, J. Isländsk litteratur under 1500-talets senare hälft. (Skrifter utg. av Samfundet Sverige—Island. 1. S. 15—35.)
Hruby, A. Zwei Studien zur Technik der isländischen Saga. Wien. 1932. 28, (1) s. (Anm. M. 38. Sp. 127—128 av *S. A. Krijn*.)
Huchting, L. Von isländischer Stegreifdichtung. (Mitteilungen der Islandfreunde. 19. S. 79—83.)
Husz, R. Das Landschaftliche und Ungarn in der Thidrekssaga und die Entstehungsfrage von Nibelungenlied und Klage. (ZfdPh. 57. S. 105—140.)
Koht, H. The old Norse sagas. Lond. 1931. 191 s.
Krijn, S. A. Halfred Vandrædaskald. (Neophilologus. 16. S. 46—55, 121—131.)
Lindqvist, S. Den historiska kärnan i Ynglingasagans svenska kungakrönika. (NTL. 1932. S. 89—107.)
Mosby, F. Kolli Hróaldsson (Landnámabók) = Dala-Kollr (Laxdoela saga)? (Leeds studies. 1. S. 36—41.)
Neuman, E. Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde. En undersökning och några slutsatser. 2. (Samlaren. N. F. 12. S. 97—190.)
Nielsen, H. G. Et Alderdomsarbejde af Anders Sörensen Vedel. (DSt. 1931. S. 97—117.)
Nordenstreng, R. Den isländska ättesagans upphov. (Finsk tidskr. 112. S. 390—409.)

- Noreen, E.* Undersökningar rörande det inbördes förhållandet mellan de s. k. Eufemiavisorna. (Samlaren. N. F. 11. S. 35—68.)
- Phillpotts, B. S.* Edda and Saga. Lond. 1931. 255, (1) s. (The home university library.)
- Reuschel, H.* Saga und wikinglied. Ein beitrage zur Hildesage. (PBB. 56. S. 321—345.)
- Schlauch, M.* Widsith, Vithförull, and some other analogues. (PMLA. 46. S. 969—987.)
- Shetelig, H.* En historisk parallell til Volundsagnet. (MoM. 1932. S. 113—116.)
- Sjöberg, G.* Helge Hundingsbane. En studie. Sthm. 1932. 66 s., 1 kart.
- Studer, E.* Russisches in der Thidrekssaga. Bern. 1931. XI, 121, (1) s. (Diss.) (Sprache u. Dichtung. 46.) (Anm. AfdA. 50. S. 201—203 av *K. Droege*. — Germanoslavica. 1. S. 612—614 av *V. Jirát*.)
- Westermann, R.* Die niederdeutschen und dänischen Übertragungen von Veit Warbecks "Schöner Magelone." (ZfdPh. 57. S. 261—313.)
- Vries, J. de.* Bemerkungen über die Quellenverhältnisse der färöischen Balladen. (ZfdPh. 56. S. 129—145.)
- Normannisches Lehngut in den isländischen Königssagas. (Ark. 47. S. 51—79.)
- Åkerblom, B. K.* Anders Johan Nygren och hans byrallor. (Kalender utg. av sv. folkskolans vänner. 47. S. 101—119.)

Biografi.

Bugge, Alexander.

- Minnetale ... av *H. Kóht*. (Det norske vid.-akad. i Oslo. Årbok. 1930. S. 37—43, 1 portr.)
- Minnetale ... av *A. Bergsgård*. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlinger. 3. S. 19—31.)

Groth, Peter.

- Minnetale ... av *D. A. Seip*. (Det norske vid.-akad. i Oslo. Årbok. 1930. S. 61—64, 1 portr.)

Hultman, O. F.

- Nordling, A.* O. F. Hultman. (Ark. 48. S. 203—212, 352.)

Jón Arason.

- Bonde, H.* Jón Arason. (NR. 5. S. 67—78.)

Larsen, A. B.

Scip, D. A. Amund B. Larsen, 1849—1928. (JEGPh. 30. S. 607—608.)

Lind, E. H.

Grape, A. Erik Henrik Lind och hans verk som namnforskare. (NoB. 19. S. 156—167.)

Lundberg, O. E. H. Lind †. (NTBB. 18. S. 286—289.)

Rask, R.

Jönsson, F. Rasmus Rask og Island. Til hundredårsdagen for hans død (14. nov. 1832). (NTL. 1932. S. 478—494.)

Snorri Thorgrimsson.

Blöndal, S. Goden Snorri Thorgrimsson. Et 900-Aars Minde. (Aar-bog udg. af Dansk-Isl. Samf. 4. S. 68—87.)

Sæmund Sigfússon.

Hermannsson, H. Sæmund Sigfússon and the Oddaverjar. Ithaca, N. Y. 1932. (4), 52 s. (Islandica. 22.)

II. Nordisk språkvetenskap.**1. I allmänhet.**

Bröndum-Nielsen, J. Problemet *lykil*: *nykil*. (APhS. 6. S. 171—190.)

— Problemet *marghær*: *mangaer*. (Därst. S. 209—214.)

— Præp. *gönum*. (Därst. S. 332—333.)

Collinder, B. Wortgeschichtliches aus dem bereich der germanisch-finnischen und germanisch-lappischen lehnbeziehungen. (APhS. 7. S. 193—225.)

Friesen, O. v. Några anmärkingar om växlingen västnordiskt *ū*: östnordiskt *ō*. (Symbolæ philologicæ O. A. Danielsson octogenario dicatæ. 1932. S. 86—93.)

Harding, E. Urnordisk grammatik. H. 1—2. Lund. 1932. 144 s. (Med Bih. 1—3; 15, (1) s. & Bil. † rättelser; 3, (1) s.)

Hultman, O. F. Efterlämnade skrifter utg. av *R. Pipping*. D. 1. Hfors. 1931. VII, 387 s. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällsk. i Finland. 218.)

Höfler, O. Altnordische Lehnwortstudien. 1—3. (Ark. 47. S. 248—297, 48. S. 1—30, 213—241.)

Jespersen, O. Tanker og studier. Kbh. 1932. 278, (3) s. (Anm. BSL. C. R. 33. S. 123—125 av *A. Sommerfelt*.)

Karsten, T. E. Den nordiska filologins uppgifter i Finland. (Finsk tidskr. 112. S. 122—133.)

- Karsten, T. E.* Ist gemeinnord. Torg 'Markt' ein slavisches Lehnwort? (*Mélanges Mikkola*. S. 92—98.)
- Larsson, C.* Ordföljdsstudier öfver det finita verbet i de nordiska fornspråken. 1. Akad. avh. Upps. 1931. XIII, 190 s. (UUÅ. 1931.)
- Lid, N.* Stainak og rodno. Tvo urnordiske lånord i samisk. (NTS. 5. S. 87—104.)
- Lundahl, I.* Ordet *mo* och dess etymologi. (*Minnesskrift Filol. Samf.* S. 20—37.)
- Noreen, E.* Ordet *bärsärk*. (Ark. 48. S. 242—254.)
- Nyrop, K.* Ordenes Liv. 4—5. Kbh. 1931—1932. (6), 215, (1) s.; (6), 141, (1) s. ([4] Anm. *Finsk tidskr.* 110. S. 296—304 av *A. Wallensköld*.)
- Stender-Petersen, A.* Zur bedeutungsgeschichte des wortes altnord. *kylfingr*, altruss. *kolb'ag*. (APhS. 7. S. 181—192.)
— Zur bedeutungsgeschichte des wortes *væringi*, russ. *varag*. (Därst. 6. S. 26—38.)
- Sturtevant, A. M.* Altnordisch *verr*: *verri* 'schlechter' in seinem Verhältnis zu den verwandten Formen im Gotischen und im Westgermanischen. (GR. 6. S. 294—298.)
- Thörnqvist, C.* Nordische Lehnwörter im Russischen. (*Zeitschr. f. slav. Philologie*. 8. S. 427—433.)

2. Isländska och fornorska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Artt, G. O.* Two old Norse interpretations. (PSS. 11. S. 173—179.)
- Egilsson, S.* Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog... forög. og påny udg. ... ved *F. Jónsson*. 2 udg. Kbh. 1931. XVI, 667, (1) s. 4:o.
- Einarsson, S.* A specimen of Southern Icelandic speech. A contribution to Icelandic phonetics. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1930. Bd 2. No. 7. 39, (1) s.) (Anm. BSL. C.R. 33. S. 135—136 av *A. Sommerfelt*.)
— Some Icelandic words with hv ~ kv. (APhS. 7. S. 226—248.)
- Helgason, J.* Från Oddur Gottskálksson till Fjölnir. Tre hundra års isländsk språkutveckling. (Skrifter utg. av Samfundet Sverige-Island. 1. S. 36—50.)
— To falske ordbogsord. (APhS. 7. S. 258—259.)
- Hollander, L. M.* Hat die Vollzeile des Liodahátrr zwei oder drei Hebungen. (JEGPh. 30. S. 475—493.)

- Hollander, L. M.* Notes on the structure of Ljöpahátt. (APhS. 6. S. 39—54.)
- Jakobsen, J.* An etymological dictionary of the Norn language in Shetland. P. 2. Lond. & Copenh. 1932. (4) s., s. 489—1076.
- Jóhannesson, A.* Die Mediageminata im Isländischen. Rvík. 1932. (1), 78 s. (Bil. till Árbók háskóla Íslands. 1929—30.)
- Nordal, S.* Icelandic notes. (APhS. 6. S. 144—150.)
- Nordling, A.* Dat. pl. *sonom* i en korpkenning. (StNF. 21: 1. 3 s.)
- Palmér, J.* Betydelseutvecklingen i isl. *heidr*. (APhS. 5. S. 289—304.)
- Skard, E.* Fleire 16-tal. (MoM. 1931. S. 106—107.)
- Skúlason, S.* »At láta fyr(ir) róða«. (APhS. 6. S. 199—202.)
- Sturtevant, A. M.* Notes on old Norse phonology. (JEGPh. 30. S. 155—164.)
- Notes on the x-sinking in old Norse. (Därst. 31. S. 407—409.)
- Old Norse phonological notes. (PSS. 11. S. 180—182, 206—208. 12. S. 10—13, 36—39.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

Texter.

- Annales islandici posteriorum sæculorum. Annálar 1400—1800. Gefnir út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. 2: 5—6. S. 417—728. Rvík. 1931—32.
- An old Icelandic medical miscellany. Ms. royal Irish academy 23 D 43 with suppl. from ms. Trinity college (Dublin) L—2—27. [Ed. by] *H. Larsen*. Oslo. 1931. VIII, 328 s. 4:o. (Det norske vid.-akad. i Oslo.) (Anm. DSt. 1931. S. 184—185 av *P. Hauberg* [med tillägg av *M. Kristensen*. S. 185—186]. — MLN. 47. S. 280 av *S. Einarsson*. — NTL. 1932. S. 455 av *D. S[eip]*.)
- Bragða-Olvis saga. [Ed. with introd. by *A. G. Hooper*.] (Leeds studies. 1. S. 42—54.)
- Codex Frisianus. (Sagas of the kings of Norway.) Ms. no 45 fol. in the Arnamagnæan collection in the university library of Copenhagen. With an introd. by *H. Hermannsson*. Kbh. 1932. (15) s., (250 pl.-s.) Fol. (Corpus codicum islandicorum medii ævi. 4.)
- De gamle Eddadigte udg. og tolkede af *F. Jónsson*. Kbh. 1932. XV, (1), 371, (1) s.
- Die Lieder der Edda. Hrsg. von *B. Sijmons* und *H. Gering*. Bd 3. *Gering, H.* Kommentar. Nach dem Tode des Verfassers hrsg. von *B. Sijmons*. Hälfte 2. Heldenlieder. Halle (Saale). 1931. X, 489 s. (Germanistische Handbibliothek. Teil 7. Bd 3. Hälfte 2.) (Anm. AfdA. 51. S. 12—20 av *A. Heusler*. —

- GRM. 19. S. 308 av *F. R. Schröder*. — M. 38. Sp. 288—289 av *C. C. Uhlenbeck*. — *Revue germanique*. 1931. S. 428—429 av *F. P[iquet]*. — *Teuthonista*. 7. S. 135 av *W. Golther*.)
- Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. 12: 8—9. S. 737—923. Rvík. 1931—32.
- Flóamannasaga. Údg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *F. Jónsson*. Kbh. 1932. (2), XIV, 80 s. (S. T. U. A. G. N. L. 56.)
- Gamal norsk homiliebook. Cod. AM 6194 4°. Utgj. for Kjeldeskriftfondet ved *G. Indrebø*. Oslo. 1931. *64, 171, (1) s. (Anm. AfdA. 51. S. 61—62 av *W. H. Vogt*. — Kirke og kultur. 1932. S. 126—128 av *E. Vágslid*. — NFK. 18. S. 37—38 av *A. Espeland*.)
- Holtmark, A.* En tale mot biskopene. En sproglig-historisk undersøkelse. Med facsimilia. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1930. Bd 2. No. 9. 4, 64, (2) s.) (Anm. AfdA. 51. S. 62—64 av *K. Reichardt*. — NTL. 1932. S. 157 av *D. S[eip]*.)
- Hrafnkels saga Freysgoða. Ed. with introd. and glossary by *F. S. Cawley*. Cambr., Mass. 1932. L, 82 s., 1 kart.
- Morkinskinna. Údg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *F. Jónsson*. H. 4—5. S. 241—479, (1) s. Kbh. 1931—32. (S. T. U. A. G. N. L. 53: 4—5.)
- Saga Óláfs Tryggvasonar af *Oddr Snorrason* munk. Údg. af *F. Jónsson*. Kbh. 1932. (4), XXXIII, (1), 276 s.
- Sigurthar saga fóts ok Ásmundar Húnakongs. [Ed. by *J. H. Jackson*.] (PMLA. 46. S. 988—1006.)
- Skaldisches Lesebuch. Hrsg. von *E. A. Koch* und *R. Meissner*. T. 1—2. Halle (Saale). 1931. IX, 97 s.; VIII, 217 s. (Rheinische Beiträge und Hilfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde. 17—18.) (Anm. AfdA. 51. S. 22—26 av *W. Krause*. — DLz. 52. Sp. 2027—2031, 53. Sp. 2183—2184 av *A. Heusler*. — M. 38. Sp. 289—291, 39. Sp. 231—232 av *S. A. Krijn*. — *Revue germanique*. 1932. S. 147—148 av *F. Mossé*.)
- [*Snorre Sturlason*.] Codex Wormianus. (The younger Edda.) MS no. 242 fol. in the Arnemagnean collection in the university library of Copenhagen. With an introd. by *S. Nordal*. Kbh. 1931. 20 s., (126 pl.-s.). Fol. (Corpus codicum islandicorum medii ævi. 2.)
- Edda Snorra Sturlusonar. Údg. efter håndskrifterne af Kommissionen for det Arnemagneanske legat ved *F. Jónsson*. Kbh. 1931. 342 s.

The codex regius of Grágás. Ms. no. 1157 fol. in the Old Royal collection of the royal library, Copenhagen. With an introd. by *P. E. Ólason*. Kbh. 1932. 9, (1) s., (192 pl.-s.). Fol. (Corpus codicum islandicorum medii ævi. 3.)

Översättningar.

- De islandske Sagaer. Paa Dansk ved Selskabet til Udgivelse af islandske Sagaer med Tegninger fra Island af *J. Larsen*. 2—3. Kbh. 1931—32. 320, (1) s., 1 släkttavla, 2 kart.; 366, (2) s., 1 släkttavla, 3 kart. 4:o.
- Haukr Valdísarson. Íslendinga drápa, Haukr Valdísarson verfasste sie. [Übersetzt von *H. Patzig*.] (Mitteilungen der Islandfreunde. 18. S. 43—48.)
- Saga o Gislim wyjętym z pod prawa i inne sagi islandzkie. Opracował *A. Górski*. Warszawa. 1931. 373, (1) s.
- Snorre Sturlason*. Heimskringla or the lives of the Norse kings. Ed. ... by *E. Mosen*. And transl. into English with the assistance of *A. H. Smith*. Camb. 1932. XXXVII, (1), 770 s.
- Soga um Droplaugs-sönene. Frå gamalnorsk ved *J. Hovstad*. Oslo. 1931. 45 s. (Norröne bokverk. Nr. 28.)
- Tjodrek munk. Soga um dei gamle norske kongane. Fra latin ved *E. Skard*. Oslo. 1932. 68 s. (Norröne bokverk. Nr. 29.) (Anm. NTL. 1932. S. 625 av *K. L[iestøl]*.)

Kommentarer.

- Alexander, G.* Studien über die Hugsvinnsmål. (ZfdA. 68. S. 97—127.)
- Alnæs, J. J.* Om målet i AM 309 fol., hånd B. (Avhandlingar utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1930. No. 2. 32 s., 2 pl.)
- Celander, H.* Fella blótspán. Fornnordiska orakelformer, belysta genom nynordiska folkminnen. (Minnesskrift Filol. Samf. S. 50—62.)
- Dünninger, J.* Untersuchungen zur Gøngu-Hrólf's Saga. (Ark. 47. S. 309—346, 48. S. 31—60.)
- Genzmer, F.* Die Gefjonstrophe. (PBB. 56. S. 414—436.)
- Hamel, A. G. v.* De samengang der Vøluspá. (Neophilologus. 16. S. 196—205.)
- On Ari's chronology. (Ark. 47. S. 197—215.)
- Óðinn hanging on the tree. (APhS. 7. S. 260—288.)
- Hansen, S.* Rigstula. (NTL. 1931. S. 89—101.)
- Heiberg, G. F.* Klövsal og klyfberi. (MoM. 1932. S. 117—124.)

- Helgason, J.* Til skjaldedigtningen. 1—28. (APhS. 6. S. 55—62, 195—198, 7. S. 150—168.)
- Hempel, H.* Atlamál und germanischer Stil. Breslau. 1931. XII, 155 s. (Germanistische Abhandlungen. 64.)
- Hollander, L. M.* Is the Lay of Eric a fragment? (APhS. 7. S. 249—257.)
- Two Eddic cruxes. [Fáfnismól 5; Hóvamól 3.] (GR. 7. S. 280—287.)
- Jónsson, F.* Austrfararvísur. (Avhandlingar utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1931. No. 1. 21, (1) s.)
- Om Háttalykill, der tillægges Loptr Gutthormsson. (Ark. 48. S. 285—322.)
- Þormóðr Kolbrúnarskáld. (APhS. 7. S. 31—82.)
- Kock, E. A.* Notationes norrœnæ. Anteckningar till Edda och skalde-diktning. Lund. D. 16. 1931. 62 s. D. 17. 1932. 65 s. D. 18. 1932. 51 s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 27. Nr 2; 28. Nr 1, 6.) ([16]. Anm. GRM. 19. S. 308 av *F. R. Schröder*.)
- Kralik, D. v.* Die Überlieferung und Entstehung der Thidrekssaga. Halle (Saale). 1931. (3), 93 s. (Rheinische Beiträge und Hilfs-bücher zur germanischen Philologie und Volkskunde. 19.) (Anm. AfdA. 51. S. 20—22 av *H. Hempel*. — JEGPh. 31. S. 575—578 av *S. Einarsson*. — Revue critique. 1931. S. 348—350 av *E. Tonnelat*.)
- Krappe, A. H.* Völsungasaga XII. (ZfdA. 68. S. 163—166.)
- Lachmann, V.* Das Alter der Hardarsaga. Lpz. 1932. VII, (2), 250, (1) s., 8 pl. (Diss.) (Palaestra. 183.)
- Larsen, S.* Er Aris ældre Islændingabog tabt? En kritisk Under-søgelse. Kbh. 1931. 74 s.
- Kilderne til Olaf Trygvasons saga. Kbh. 1932. 94 s.
- Leithe, H.* Zu V[ölundar] kv[íða] 30, ⁵/₆. (ZfdPh. 57. S. 366—367.)
- Meissner, R.* Zwei Prophetenzitate in der 4. gramm. Abhandlung der Snorra Edda. (ZfdA. 69. S. 97—106.)
- Mogk, E.* Zur Bewertung der Snorra Edda als religionsgeschichtliche und mythologische Quelle des nordgermanischen Heidentums. (Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philol.-hist. Kl. 84. H. 2. 18 s.)
- Neckel, G.* Der fugl fróðhugaðr der Helgakvíða Hjörvarðssonar. (ZfdA. 69. S. 107—111.)
- Nerman, B.* The poetic Edda in the light of archaeology. Coventry. 1931. VII, 94 s. (Viking society for Northern research. Extra series. Vol. 4.) (Anm. Fornv. 26. S. 310—312 av *H. Spretig*. — JEGPh. 31. S. 141—142 av *G. T. Flom*. — NTL. 1931. S. 398 av *E. W[essén]*.)
- Olsen, M.* Cruces Eddicæ. 2. (Ark. 47. S. 216—226.)
- Valhall med de mange dører. (APhS. 6. S. 151—170.)

- Singer, S.* Die Grundlagen der *Thrymskvidha*. (Neophilologus. 17. S. 47—48.)
- Skard, E.* Sprache und Stil der Passio Olavi. (Avhandlingar utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1932. No 1. (3), 77, (1) s.)
- Strömbäck, D.* En kyrkbyggnadssågen från Hälsingland och en notis i Islands Landnámabók. (Gammal hälsingekultur. 1931. S. 44—52.)
- Några drag ur äldre och nyare isländsk folktro. (Skrifter utg. av Samfundet Sverige—Island. 1. S. 51—77.)

3. Norska.

- Christiansen, H.* Die Halbvokale im norwegischen Silbensystem. (NTS. 5. S. 141—150.)
- Flom, G. T.* Um det norske målet i Amerika. (Norsk aarbok. 1931. S. 113—124.)
- Gjelsvik, N.* Nokre ord um norsk lovmaal og lovstil. (SoS. 37. S. 20—29.)
- Grøtvedt, P. N.* Nogen likevektsformer fra presten Wilses: Norsk ord-bog (1780). (MoM. 1931. S. 113—115.)
- Östnorske likevektsformer i mellemnorsk tid i sammenligning med nuværende uttale. (Därst. S. 108—112.)
- Heggstad, L.* Norsk grammatikk. Större utg. 2 utg. av Norsk grammatikk for skuleungdom. Oslo. 1931. 235 s. (Anm. JEGPh. 30. S. 455—456 av *G. T. Flom*. — NTL. 1931. S. 153 av *D. S[eip]*.)
- Indrebö, G.* Nynorsk og bokmål. Björgvin. 1932. 149 s.
- Iversen, R.* Bokmål og talemål i Norge 1560—1630. 2. Utsyn over formverket. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1931. No. 4. 88 s.) (Anm. BSL. C. R. 33. S. 134—135 av *A. Sommerfelt*.)
- Henrik Ibsens språkrevisjon i "Kejser og Galilæer". (NTL. 1931. S. 260—268.)
- Lånord og lönnord. 4. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlingar. 3. S. 134—137.)
- — 5. (Därst. S. 181—184.)
- — 6. (Därst. 4. S. 16—19.)
- — 7. (Därst. S. 78—81.)
- — 8. (Därst. S. 165—168.)
- Larsen, A.* Noen samiske låneord i norsk. (Hålygminne. 12. Bd 3. S. 277—279.)
- Midttun, O.* Eit norsk kulturmaal. (SoS. 37. S. 1—12.)

- Norsk riksmålsordbok. Utarb. av *T. Knudsen* och *A. Sommerfelt*. Under medverkan av *K. E. Bødtker*, *U. Mörk*, *J. Mörland*, *R. Ullmann*. H. 3—8 [belesthet — for, adv.]. Sp. 253—1148. Oslo. 1931—32. ([1—3] Anm. American journal of philology. 52. S. 283—285 av *G. T. Flom*. — [4] Leuvenische bijdragen. 23. Bijblad. S. 95—96 av *H. Logeman*. — [1—3] Pedagogisk tidskr. 67. S. 185—186 av *E. Noreen*. — [1—3] Revue critique. 1931. S. 287—288 av *L. P.* — [3—4] Revue germanique. 1932. S. 78 av *F. M[ossé]*.)
- Rougne, V.* Likelydende norske ord med ulik skrivemåte. Oslo. 1931. 32 s.
- Seip, D. A.* Norsk språkhistorie til omkring 1370. Oslo. 1931. XVI, 388 s. (Anm. BSL. C. R. 33. S. 130—133 av *A. Sommerfelt*. — GRM. 20. S. 68 av *F. R. Schröder*. — NTL. 1931. S. 547 av *M. O[lsen]*.)
- Norsk riksmålsordbok (Kirke og Kultur. 38. S. 78—84.)
- Om böiningen av adjektiver på *-lig* og *-ig*. (NTS. 5. S. 151—166.)
- Thorson, P.* Um kynet i nokre framandord. (Rogalands historielag. Arshefte. 1931. S. 40—41.)

4. Svenska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Abenius, M.* Stilstudier i Kellgrens prosa. Akad. avh. Upps. 1931. X, 157, (1) s.
- Afzelius, N.* Notiser till Fredmans epistlar. (NsvSt. 12. S. 131—148.)
- Bergman, G.* Rotvälska. Rommani, månsing, förbrytarspråk och slang. Sthm. 1931. 95, (1) s. (Anm. Pedagogisk tidskr. 67. S. 299—300 av *W. Uhrström*.)
- Tyska lånord i skolpojkslangan. (Vårt Forum. Tidning f. Sundsvalls läroverk. 1. Nr. 1. S. 1, 7—8, Nr. 2. S. 1, 13.)
- Elgqvist, E.* Om Tor och trollen och innebörden av ordet troll. (Hyltén-Cavallius-för. Årsbok. 1932. S. 53—63.)
- Emtöslöf, N. N.* Svenska ord i främmande språk. (Årsbok utg. av Riksför. f. svenskhetens bevarande i utlandet. 1932. S. 141—154.)
- Furuskog, R.* Några ord om det svenska språkets ursprung och utveckling. Filipstad. 1932. 16 s. (Ur Bergslagernas nyheter.)
- Hedlund, G.* En textkritisk jämförelse mellan Martin Luthers lilla katekes på svenska av år 1567 och Olavus Petris signerade skrifter. (NsvSt. 12. S. 169—205.)

- Hellquist, E.* Anmärkningar om språket i Tegnér's Fritjofs saga. (*Hedin, G.* [m. fl.], Tegnér's Fritjofs saga. [= Skrifter utg. av modersmållärarnas för. 37.] 1931. S. 213—232.)
- Handledning i modersmålets studium för studentexamen. Sthm [tr. Lund]. 1931. 24 s. (Hermods korrespondensinstitut, Malmö.)
- Språkliga olater. (Korrespondens. Hermods månadstidning. 30. S. 237—239.)
- Henning, S.* "Den agelös lever, han ärelös dör." Ett inlägg i diskussionen om Hälsingelagens språkproblem. (APhS. 6. S. 75—90.)
- Ett berättigande [till ovanstående]. (Därst. S. 303—304.)
- Upplandslagens redigering och dess handskrifter. En studie kring 1607 års edition. (Ark. 48. S. 121—155.)
- Hesselman, B.* Studier i svensk formlära. 2. (NsvSt. 11. S. 201—254.)
- Holmberg, A.* Studier över ja-verbens nysvenska formutveckling. 1. De i fornsvenskan kortstaviga ja-verbena. Akad. avh. Lund. 1931. XV, (1), 225 s., (1) s. rättelser.
- Idefors, H.* De primära lockorden i svenskan. (Ark. 47. S. 1—50.)
- Rättstavningsfrågan som praktiskt och teoretiskt problem. (Redogörelse f. Högre latinläroverket i Göteborg. 1930—1931. S. 3—26.)
- Ivarsson, M.* Har kommit — är kommen. Ett bidrag till belysning av den senare uttryckstypens funktion. (NsvSt. 11. S. 61—68.)
- Om episka och lyriska m. fl. substantivformer. Tendenser vid formvalet i rubriker och boktitlar. (Därst. S. 255—272.)
- Kökeritz, G. H.* Om främmande lånord i svenskan och deras stavning. För skolbruk och självstudium. Sthm. 1932. 93, (2) s.
- Körner, R.* Artikeln *emellertid* i våra lexika. (Moderna språk. 26. S. 49—52.)
- Levander, L. & Wessén, E.* Våra ord, deras uttal och ursprung. Populär etymologisk ordbok. Sthm. 1932. 345 s.
- Ljunggren, K.-G.* Studier över förhållandet mellan verbalpartikel och verb i fornsvenskan. Akad. avh. Lund. 1932. XII, 246 s.
- Ljunggren, R.* Till användningen av *det*. (NsvSt. 11. S. 89—150.)
- Utbrytningen ännu en gång. (Därst. 12. 221—244.)
- Ljunggren, T.* Larv, mask, skräpuk. (NsvSt. 12. S. 149—168.)
- Malmstedt, A.* Mer och mindre god svenska. (Moderna språk. 25. S. 1—23.)
- Mjöberg, J.* En vilsekommen superlativ. (Årsskr. f. modersmållärarnas för. 1931. S. 74—77.)
- Några av diktens uttrycksmedel. (Därst. S. 13—68.)

- Nordberg, S. O.* Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300. 2. Upps. & Sthm [tr. Upps.]. 1932. VI, 103 s.
- Nordfält, A.* Fransk-svenska lånord av typen *grenadjär* m. fl. (NsvSt. 12. S. 56—76.)
- Nordling, A.* Språkstatistik. Fornsvenska uttals- och skrivarvanor. (StNF. 21: 2. 27 s.)
- Noreen, E.* Fornnordiska diktformer i Tegnér's Frithiofs Saga. (NsvSt. 12. S. 1—22.)
- Nygård, A.* Om den s. k. utbrytningen. (NsvSt. 12. S. 77—83.)
- Nyström, G.* Uttrycket *Barn och blomma*. (NsvSt. 12. S. 206—210.)
- Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien. H. 112—116. Herborist-hyddas. (2) s., sp. H 801—H 1600, (1) s. H. 117—121. Hyde-höxe. Sp. H 1601—H 2432. Lund. 1931—1932. 4:o.
- Ottelin, O.* Scenspråket. Motsatsen mellan skrift och tal. (Teaterhandbok f. amatörer. 1931. S. 93—104.)
- Pipping, H.* Till läran om vokalharmonien och vokalbalansen. (StNF. 21: s. 97 s.)
- Pipping, R.* Skriftspråk och talspråk. (Kalender utg. av sv. folkskolans vänner. 46. S. 24—27.)
- Risberg, B.* Runebergs Älgskyttarna med förklaringar av *E. Pontán*. (NsvSt. 11. S. 69—86.)
- Stalling, N. C.* Zweedsche spraakkunst. Klankleer en intonatie. Inleiding tot de grammatica. Rotterd. 1931. VIII, 260 s.
- Swärd, H. A.* Något om rubrikerna i våra tidningar. (NsvSt. 12. S. 84—126.)
- Söderwall, K. F.* Ordbok över svenska medeltids-språket. Supplement. H. 2. Av *W. Åkerlund*. S. 33—80. Sthm (tr. Lund). 1932. 4:o. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällsk. H. 167.)
- Wadstein, E.* Våra förfäder och de gamla friserna. Från vår historias gryningstid. (HTsv. 52. S. 81—88.)
- Wallensköld, A.* Sverigessvenskan och Finlandssvenskan. (Granskarer. 2. S. 88—91.)
- Åkerlund, W.* Fornsvenska ordstudier. (Ark. 48. S. 61—98.)
- Östergren, O.* Nusvensk ordbok. H. 42—51. Sthm. 1931—1932.

b. Texter.

- En Jämtlandsbeskrivning från år 1704. [Utg.] Av *G. Hasselberg*. (Jämten. 25. S. 163—172.)
- Etzler, A.* Sancte Örjens gille. [Med bl. a. faks. av stadga fr. medeltiden.] (Med hammare o. fackla. 3. (3) s., s. I—LV.)
- Fornsvensk läsebok. På grundval av *A. Noreens* Altschwedisches Lesebuch utarb. av *E. Noreen*. Lund. 1932. VIII, 251 s. (Anm. AfdA. 51. S. 246—247 av *E. S[chröder]*.)

- Handlingar till Sten Stures d. y:s historia 1515—1518. Utg. ... genom *S. Tunberg*. Sthm. 1931. (2), XVI, 111 s. (Historiska handlingar. 28: 2.)
- Herr Ivan. Kritisk uppl. Utg. av *E. Noreen*. H. 2—3. Sthm (tr. Upps.). 1931—32. S. 81—240; 241—408, XVI s. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällsk. H. 165—166.)
- Länsarkivets aktpublikationer. 3. Handlingar rörande fiskeriet på Gotland. 1—2. [Utg. av *R. Steffen*.] (Gotländskt arkiv. 3. S. 45—66, 4. S. 36—48.)
- Löw, G.* Närkes präster och den liturgiska striden. Några handlingar från år 1587. (Festskr. För. f. Nerikes folkspråk o. fornminnen. 1931. S. 59—75.)
- Monumenta Scaniae historica. Diplomatarium dioecesis lundensis. Lunds ärkestifts urkundsbok. Utg. av *L. Weibull*. Bd 6. H. 1. S. 1—256. Lund. 1932.
- Nordenfalk, E.* Gästgivargårdar och stråkvägar i 1600-talets Östergötland. [Med akter.] (Meddelanden fr. Östergötlands fornminneso. museiför. 1931—1932. S. 61—92.)
- Petri, L.* Kyrkoordning av år 1571. Utg. av Samfundet pro fide et christianismo. Med historisk inledn. av *E. Färnström*. Sthm (tr. Upps.). 1932. XXXI, (1), 199, (1) s.
- Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer. D. 2 (1523—1560) utg. av *E. Nygren*. Sthm. 1932. XXXII, 755, (1) s. (Stadshistoriska institutet.)
- [*Retzel, Chr.*] Christina Vallerias hushållsbok från tiden omkr. år 1700. Upps. 1931. (1), 73 s. (Bil. till Tidskr. f. hemmet.)
- Rudebeck, P.* Visuppteckningar. S. 57—136. (1500- och 1600-talens visböcker.) (Sv. Lm. 1931. H. 4. H. 196 fr. början.)
- Stockholms stads tänkeböcker 1504—1514. Utg. ... genom *J. A. Almquist*. H. 1—2. Sthm. 1931. X, 466 s. (Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 2: 4.)
- Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia under tidevarvet 1521—1809. Sthm. 4:o. Ser. 1. Tidevarvet 1521—1718. [Avd. 1.] D. 4: 2. 1597 augusti—1598 maj. Utg. ... genom *L. Sjödin*. 1931. S. 169—600 & rättelselapp. Avd. 2. Tiden från 1611. D. 1: 1. 1611—1612. Utg. ... genom *N. Ahnlund*. 1931. 272 s. D. 1: 2. 1613—1616. Utg. ... genom *N. Ahnlund*. 1932. XI s., s. 273—563. Ser. 2. Tidevarvet 1719—1800. Rikets ständers och sekreta utskottets skrivelser till Kungl. Maj:t. D. 3. Afd. 2. 1734 ... utg. ... genom *T. Westrin*. XVI s., s. 817—1403. 1922—31.
- Tilas, D.* Daniel Tilas om geologien i svensk-norska gränstrakter. Ur handlingar på Riksarkivet avskrivet av *N. Zenzén*. (Geologiska för:s förhandlingar. 53. S. 27—46.)

- Urkunder rörande Jämtlands läns tillkomst. Med inledn. av *E. Hamrell*. Östersund (tr. Lund). 1932. 80, (1) s. (Skrifter utg. av Jämtlands läns fornskriftsällsk. 2.)
- Wexionius, M. O.* Klaghe wijsa öffuer thens stoommechtiges (fordom) och högborne herres och konungz k. Gustaff Adolphs then II. ... ifrå thenne jemmerdaal hädanfärd och affall. Till trehundraårsdagen av Gustav II Adolfs död på uppdrag av juridiska fakulteten i Uppsala utg. av *K. G. Westman*. Upps. 1932. VII, (16) s.
- Äldre pergamentsbrev i Örebro läns museums arkiv. [Utg.] Av *K. G. Grandinson*. (Festskr. För. f. Nerikes folkspråk o. fornminnen. 1931. S. 76—108.)
- Östman, N.* De förlorade tänkeböckerna 1530—1538. Bidrag till kännedomen om innehållet. (Samfundet S:t Eriks årsbok. 1931. S. 181—209.)

5. Danska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Andersen, H.* Om ordet *Honning* i Gammeldansk. (APhS. 6. S. 203—206.)
- Bröndal, R.* Ordet "Mole" i dansk. (DSt. 1932. S. 90—93.)
- Bröndum-Nielsen, J.* Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling. 2. Konsonantismen. Kbh. 1932. IV, 465 s.
- Studier i dansk Lydhistorie. 16. (APhS. 6. S. 191—194.)
- *Svine-Egel*. (DF. 5. S. 37—38.)
- Haislund, N.* Elliptisk Genitiv i Dansk. (DF. 5. S. 17—37.)
- Hammerich, L. L.* Hvorledes ordene rejser fra Holland til Danmark. (Gads Danske Magasin. 1931. S. 653—660.)
- Hansen, A.* Om kvantitetsudviklingen i dansk rigstalesprog. (APhS. 6. S. 97—143.)
- Kristensen, M.* Bidrag til dansk ordhistorie. 8—22. (DSt. 1931. S. 49—59, 161—170.)
- Ordbog over det danske sprog. Grundlagt af *V. Dahlerup* ... Udg. af Det danske sprog- og litteraturselskab. Kbh. Bd 12 [kødluevarm]. (3) s., sp. 1—1252, (1) s. 1931. Bd 13 [lufmiddag]. (3) s., sp. 1—1432, (2) s. 1932. ([13] Anm. M. 38. Sp. 302—303 av *H. Logemun*.)
- Liste over forkortelser i bd 1—12 med en lydskrifttavle. Kbh. 1931. 69 s.
- Seip, D. A.* Om adjektivet *gal* og lydforbindelsen *ln* i dansk. (APhS. 6. S. 63—66.)
- Skautrup, P.* Jacob Madsens dansk. (Acta jutlandica. 3. S. 67—98.)
- Smith, S.* A contribution to metathesis. (APhS. 6. S. 334—336.)

b. **Texter.**

- Danmarks gamle landskabslove med kirkelovene. Udg. af det danske sprog- og litteraturselskab ved *J. Brøndum-Nielsen* under medvirkning af *P. J. Jørgensen*. Bd 2. Jyske lov. Udarb. af *P. Skautrup*. H. 4. 128 s. Bd 3. Jyske lov ... H. 6—7. 198 s. Bd 5. Eriks sjællandske lov. Tekst 1—2. Udarb. af *P. Skautrup*. H. 1. S. 1—128. Bd 7. Valdemars sjællandske lov. Arvebog og Orbodemål. Udarb. af *E. Kroman*. H. 1. S. 1—128. Kbh. 1932.
- Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskråer. Udg. på Carlsbergfondets Bekostning af *P. Bjerre* [&] *A. F. Schmidt*. Bd 4. Kbh. 1932. XV, 427, (4) s.
- Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630. Udg. af *H. Grøner Nielsen*. Med Ordbog af *M. Kristensen*. Kbh. Bd 6. 1930—31. (5), 290, (2) s.; Bd 7. 1928—31. (10), 371 s. [Innehåller: *M. Kristensen*, Sproghistorisk indledning og ordsamling til Danske Viser 1530—1630.]
- En klosterbog fra middelalderens slutning (AM 76, 8:o). Udg. for Samfund til udg. af gammel nordisk litteratur ved *M. Kristensen*. H. 3. S. 129—208. Kbh. 1931. (S. T. U. A. G. N. L. 54: 3.)
- Fragmenter af gammeldanske Haandskrifter. Udg. af *P. Diderichsen* og *H. M. Nielsen*. H. 1. S. 1—128. Kbh. 1931. (Univ.-Jub:s danske Samf. 292.)
- Helie, P.* Skrifter. Udg. med understøttelse af Carlsbergfondet og det danske sprog- og litteraturselskab. Bd 1. Ved *P. Severinsen*. Bd 2. Ved *M. Kristensen*. Kbh. 1932. VI, (1), 309 s.; (3), 342 s.
- Kingo, T.* Aandelige Siunge-Koor. Indledn. af *J. O. Andersen*. Noterne ved *M. H. Pedersen*. Udg. af *A. E. Sibbernsen*. Kbh. 1931. (2), CI, (1), (289), (1) s. 4:o.
- Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. Række 2. Udg. ved *W. Christensen* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Kbh. 4:o. Bd 3 (1487—1488). (6), 706 s. 1931. Bd 4 (1489—1496). (6), 702 s. 1932.
- Sydrak. Efter Haandskriftet Ny Kgl. Saml. 236 4to. Udg. ved *G. Knudsen*. H. 3. S. 145—192, XXV, (2). Kbh. 1932. (Univ.-Jub:s danske Samf. 294.)
- [*Ulfeldt.*] Den fangne Grevinde Leonora Christinas Jammers Minde. Facsimile-Udg., bekostet af *A. E. Sibbernsen*. Forord af *O. Andrup*. Kbh. 1931. 25, (1) s., s. 1*—16*, 1—268. 4:o.

6. Namnforskning.

- Abrahamson, E.* Kangekärr—Kanglekärr. (Germanska namnstudier. S. 311—314.)
- A. H. Björnskin.* (Hälöygminne, 13. Bd 3. S. 377—380.)
 — Gamle öynamn. 3. (Därst. 12. Bd 3. S. 300—303.)
 — — 4. (Därst. 13. Bd 3. S. 370—372.)
 — Små merknader til gamle namn. Öksnes-Ögsfjord. (Därst. S. 411—414.)
- Beckman, N.* Några små anteckningar till Lundahls "Falbygdens ortnamn". (Germanska namnstudier. S. 106—108.)
- Bertheussen, C.* Navnet Björnskin og denslags. (Hälöygminne. 13. Bd 3. S. 397—398.)
- Borelius, F.* Västerdalälvens namn. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1930—1931. S. 47—49.)
- Brieskorn, R.* Något om de svenska sammansatta familjenamnen. (Årsbok utg. av Riksför. f. svenskhetens bevarande i utlandet. 1932. S. 130—140.)
- Bruhn, E.* Ägonamn i Rönnebergs härad. 1. [Akad. avh. Upps.] Lund. 1931. XXII, (1), 206 s. (Meddelanden fr. Sv. ortnamnsarkivet. 2.) (Anm. Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1930—1931. S. 50—55 av *I. Modéer.*)
- Brøndum-Nielsen, J.* Önavnet *Sjælland*. (Germanska namnstudier. S. 94—98.)
- [Danmarks Stednavne.] Udg. af Stednavneudvalget. Kbh. Sønderjyske Stednavne. L. 1—3. S. 1—480. 1931—32. Anm. (DSt. 1931. S. 171—178 av *S. Aakjær*. — SoK. 1. S. 102—115 av *P. Skautrup.*)
- Eidnes, H.* Nord-norske folkenamn. (Hälöygminne. 13. Bd 4. S. 341—353.)
- Eile, A.* "Stång-" i ortnamn. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1930—1931. S. 37—43.)
- Ekblom, R.* Ett ryskt ortnamn av nordiskt ursprung. (Germanska namnstudier. S. 315—320.)
 — Idrīsi und die Ortsnamen der Ostseeländer. (NoB. 19. S. 1—84.)
- Eriksen, E.* Nokre stadnamn i Sørreisa. (Hälöygminne. 12. Bd 3. S. 244—252, 261—266.)
- Espeland, A.* Gamle bygårder i Bergen og deres eiere. (Bergens hist. for. Skrifter. 37. S. 341—345.)
- Flodström, I.* Växtnamnet Baldersbrå. (Ark. 48. S. 174—202, 265—284.)
- Fonnum, H.* Rektor Qvigstads samlinger av kunavn fra Troms og Nordland fylker. (MoM. 1931. S. 72—98.)

- Franzén, G.* Svensksund och Svintuna. En urgammal båtled på eriksgatans väg. (Germanska namnstudier. S. 17—26.)
- Frederiksen, V. C.* Stednavne paa -lev gælder Oldtidslevn. Nyköbing. 1932. (4) s. (Ur Berlingske Tidende.)
- Friedlander, T.* En ny teori om namnet Hallands uppkomst. Halland -- Tempelklippornas land. (Halländsk årsbok. 4. S. 27—30.)
- Friesen, O. von.* Ord för *kväll* och *morgon* i några svenska ortnamn. (NsvSt. 11. S. 151—168.)
- Ortnamnsvörklaringar. (Germanska namnstudier. S. 202—208.)
- Gardell, S.* Om kors och korshus i medeltidens Bohuslän. (GoBFT. 1930. S. 1—19.)
- Gjelsvik, N.* Nokre ord um stadnamni fraa juridisk synsstad. (SoS. 37. S. 243—250, 296—305.)
- Göttilind, J.* Falan, Falköping och Falun. (Germanska namnstudier. S. 216—219.)
- Hanssen, O.* Stadnamn med voksternamn. (MoM. 1931. S. 127—130.)
- Havnö, E. J.* Nordnorske folkenavn, -fjording, -fjæring, -væring. (Hålöygmønne. 13. Bd 3. S. 387—388. Med tillägg av *H. Eidnes*.)
- Norske folkenavn, væreng-fjæreng. (Därst. S. 399—400.)
- Heggstad, L.* Teigenamn frå Voss. (Vossebygdene. 1931. S. 1—25.)
- Hesselman, B.* Marathon. (Symbolæ philologicæ O. A. Danielsson octogenario dicatæ. 1931. S. 94—112.)
- U-omljud av kvarstående u i sydvästsvenska ortnamn. (Germanska namnstudier. S. 300—310.)
- Holmboe, J.* "Kyrkjegras". (MoM. 1932. S. 125—129.)
- Indrebø, G.* Fylke og fylkesnamn. (BMÅ. 1931. Hist.-antikv. rekke. Nr. 1. 54 s.) (Anm. BSL. C. R. 33. S. 144 av *A. Sommerfelt*. — Norsk pedagogisk tidskr. 16. S. 237—238 av *E. Vågslid*.)
- Rýgjarbit og Rygjafylki. (Germanska namnstudier. S. 147—158.)
- Um namnet Möre i eldre tid. (BMÅ. 1931. Hist.-antikv. rekke. Nr. 5. 22 s.) (Anm. Norsk pedagogisk tidskr. 16. S. 237—238 av *E. Vågslid*.)
- Ivarsson, M.* Ett par västgötska ortnamn av *rum*-gruppen. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1930—1931. S. 44—46.)
- Iversen, R.* Noen *veite*-navn i Trondheim. Poetiske og prosaiske, folkelige og faglige etymologier. (Germanska namnstudier. S. 196—201.)
- Jónsson, F.* Islandske fjældnavne. (Germanska namnstudier. S. 27—37.)
- Islandske konavne. (MoM. 1931. S. 63—71.)
- Jørgensen, J.* Lidt om østlollandsk Navneskik. (DF. 5. S. 87—96.)

- Kallstenius, G.* Om den värmländska bergslagens namn och gränser. (Germanska namnstudier. S. 38—45.)
- Karsten, T. E.* Nordiska participia presentis som älv- och forsnamn. (Germanska namnstudier. S. 247—252.)
- Keil, M.* Altisländische Namenwahl. Lpz. 1931. XII, 136 s. (Palaestra. 176. Även diss. Berlin.) (Anm. Litbl. 53. Sp. 309 av *A. Götze.*)
- Knudsen, G.* Amager. (Germanska namnstudier. S. 253—261.)
— Lokalhistorie og Stednavnestudium. (FoN. 8. S. 1—13.)
- Knudsen, R.* Vejby Stednavne. Vejby Sogn, Vejby. — Risskov Kommune, Hasle Herred. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 24. S. 77—126.)
- Kopperstad, K.* Andfå'nganet. (MoM. 1931. S. 120—122.)
— Fiskenaavnene *seid* og *lyr*. (Därst. S. 118—119.)
- Kristensen, M.* Börn og plantenaavnene. (DF. 5. S. 65—69.)
— Stednavnene og den ældste jyske synkope. (Germanska namnstudier. S. 128—137.)
— De sydfynske stednavne. (Svendborg Amts hist. Samf. Medlemskrift. 1932. S. 79—85.)
- Krogmann, W.* Höfnir. (APhS. 6. S. 311—327.)
- Kvålen, E.* Nidaros-namnet på utanlendske kart frå 1284 til 1555. Oslo. 1931. 25 s.
- Köie, E.* Husdyrenes Navne. (Gammalt å nyt. 3. S. 32—36.)
- Lange, A.* Fynske Plantenaavnene og Folkeminder om Planter. (FH. 4. S. 10—12, 41—44, 57—62, 88—91, 106—111, 121—124, 136—138, 151—154, 166—170.)
—, Ypring — Ypringer m. m. (DF. 5. S. 38—44.)
- Langenfelt, G.* De svenska stationsnamnens tillkomst. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1930—1931. S. 1—14.)
— Sweden. A monograph on the name of a country. (Neuphilologische Mitteilungen. 33. S. 92—121.)
- Larsson, S.* Tulterberget och Vardstuteberget. (Västerbotten. 1931. S. 166—168.)
- Lidén, E.* Bidrag till djuranatomiens terminologi. (Ark. 48. S. 255—264.)
— Om några medeltida binamn och vissa ortnamn sammansatta med smör-. (APhS. 6. S. 305—310.)
— Spridda namnstudier. (NoB. 19. S. 85—112.)
— Ortnamn sammansatta med Kå- och motsvarande norska namn. (Därst. S. 113—124.)
- Lind, E. H.* Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden. Supplementband. Utg. av det norske videnskapsakademi i Oslo. Oslo. 1931. IV, (1), sp. 1—920, (2) s. (Anm. NTL. 1931. S. 312 av *D. S[eip].*)
- Lindén, B.* Dalälven. (Germanska namnstudier. S. 159—195.)

- Lindén, B.* Dalälvens namn förr och nu. (Dalarnas hembygdsbok. 1932. S. 56—68.)
- Lindgren, J.* Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. D. 2. På uppdrag av Apotekarsocietetens direktion fortsatt av *L. Gentz*. H. 9. [D. 2. H. 5:] S. 161—200. Höganäs [tr. Lund]. 1932.
- Lindqvist, N.* Några svenska häradsnamn. (Germanska namnstudier. S. 293—299.)
- Lindroth, Hj.* Skandinavien och Skåne. Några teser och frågor. (Germanska namnstudier. S. 124—127.)
- *Skee* — *Skövde* — *Skedevi*. (Minnesskrift Filol. Samf. S. 38—49.)
- *Våra ortnamn och vad de lära oss.* 2 uppl. Sthm (tr. Uddevalla). 1931. 184 s. (Natur o. kultur. 25.)
- Lundberg, O.* Gullbacken vid Gullöglä. Om ortnamn och skatte-såger. (Upplands fornminnesförs tidskr. 43. S. 49—60.)
- Malone, K.* *Hliþe* and *Hljðr*. (AphS. 6. S. 328—331.)
- *On Wulfstan's Scandinavia.* (Studies in philology. 28. Nr. 4. S. 42—47.)
- *Two notes on Widsith.* (MLN. 47. S. 367—371.)
- Mawer, A.* The Scandinavian settlement of Northamptonshire. (Germanska namnstudier. S. 109—123.)
- *The Scandinavian settlements in England as reflected in English place-names.* (AphS. 7. S. 1—30.)
- Michaëlsson, K.* Hur tillnamn uppstå och vinna hävd — i Frankrike och annorstädes. (OoB. 40. S. 277—286.)
- Modéer, .I.* Fotografien som hjälpmedel inom ortnamnsforskningen. (Stranda. 6. S. 3—11.)
- *Några skärgårdsnamn.* (Därst. S. 17—27.)
- *Schwedische Ortsnamenforschung. Geschichte, Ergebnisse und Organisation.* (Zeitschr. f. Ortsnamenforschung. 8. S. 61—76, 162—175.)
- *Vindholm och Väderö.* (Germanska namnstudier. S. 138—146.)
- Morris, J.* The name of Shakspeare. (JEGPh. 30. S. 578—580.)
- Nilsson, E.* Bebyggelsenamn på -sta och -by i Nora socken. (Nora-bygden. 1931. S. 49—52.)
- Nordén, A.* Sverigenamnet och Enköpingsbygden. Ett arkeologiskt bidrag till ortnamnsforskningen. (Fornv. 26. S. 227—237.)
- Norågård, O.* Om opdagelsen av Norges dyreverden. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlinger. 4. S. 32*—41*.)
- Nordlander, J.* Gästriklands äldre tillnamn. (Från Gästrikland. 1930. S. 5—21.)
- Noråling, A.* Norröna ord i ortnamn. (Germanska namnstudier. S. 236—246.)
- Noreen, E.* Ett par bidrag till värmländsk ljudhistoria, hämtade från ortnamnen. (Germanska namnstudier. S. 90—93.)
- Naadland, J.* Bergen—Björgvin. Ei kritisk saumfaring av Mikjel

- Sörli'e's bok "Bergens bynavn". Björgvin. 1932. 184 s. (Anm. Norsk pedagogisk tidskr. 16. S. 229—231 av *G. Indrebö.*)
- Olsen, M.* Gammelnorske skibsnavn. (MoM. 1931. S. 33—43.)
- Helkunduheidr. (Germanska namnstudier. S. 220—235.)
- Kisping, dronning Gunnhilds skosvein. (MoM. 1931. S. 44.)
- Yddal (*Ýdalr) i Strandvik. (Därst. S. 131—133.)
- Palm, D.* Medelpads bondenamn för 400 år sedan. (Alsta. 8. S. 28—38.)
- Torps bynamn — ett stycke kulturhistoria. (Torps socken. 1931. S. 5—15.)
- Personnamn i vardagslag. S. 1—128. (Sv. Lm. 1931. H. 2. H. 194 fr. början.)
- Pipping, R.* Barkaskala och Barkabodahult. (Germanska namnstudier. S. 99—105.)
- Refsum, H.* Ökenavn og tilnavn på forbrytere. (MoM. 1931. S. 1—14.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Dvergnavnet Mòdsognir. (MoM. 1931. S. 116—117.)
- Hørundfall. (Ark. 48. S. 99—107.)
- Hærbua, *Nardus stricta*. (Därst. S. 108—120.)
- Hærbua, *Nardus stricta*. En efterskrift. (Därst. S. 323—324.)
- Reitan, J.* Gamle vegar og gamle namn i Trøndelag. (SoS. 38. S. 70—80.)
- Rohmann, A.* Fiskegrunde ved Arnage ca 1760. (Gammelt å nyt. 3. S. 48—54.)
- Rydzevszkaja, E.* Ein skandinavischer Beiname in einer russischen Chronik. (Zeitschr. f. slav. Philologie. 8. S. 102—108.)
- Sahlgren, J.* Kartornas ortnamn. (NoB. 19. S. 147—155.)
- Sveaväldets uppkomst. (Därst. S. 131—143.)
- Wikingerfarten in Osten. (Zeitschr. f. slav. Philologie. 8. S. 309—323; Berichtigung. S. 542.)
- Schagerström, A.* Sviar. (NoB. 19. S. 144—146.)
- Schütte, G.* The origin of the Cimbrians. (APhS. 6. S. 91—96.)
- Seip, D. A.* Til böiningen av vin-navnene. (Germanska namnstudier. S. 262—278.)
- Trondhjems bynavn. Resymé og tillegg. Oslo. 1931. 19, (1) s. (Anm. BSL. C. R. 32. S. 159—160 av *A. Sommerfelt.*)
- Solheim, L.* Buck van See — Buck van Raa. (MM. 1930 s. 110 ff.) (MoM. 1931. S. 123—126.)
- Finnøy-Fynnøy. (Rogalands historielag. Årshefte. 1931. S. 94.)
- Sortfeldt, S. C.* Himmerlandske Stednavne. (Fra Himmerland og Kjær Herred. 20. S. 224—256, 21. S. 567—586.)
- Sörli'e, M.* Bergens bynavn. En språkhistorisk undersøkelse. (Bergens hist. for. Skrifter. 37. S. 1—222.) (Anm. BSL. C. R. 32. S. 160—161 av *A. Sommerfelt.* — NTL. 1932. S. 455)

- av *D. S[eip]*. — Norsk pedagogisk tidskr. 16. S. 179—183 av *E. Vågslid*).
- Tengström, C. G.* Studier över sydbohuslänska inkolentnamn. [Akad. avh.] Gbg. 1931. XII, 394 s. (GHÅ. 1931: 2.) (Anm. GoBFT. 1930. S. 73—76 av *A. Janzén*. — Litbl. 53. Sp. 224—225 av *A. Götze*.)
- Thomsen, A.* Bøndernes Fornavne for 200 Aar siden. (Fra Holbæk Amt. 25. S. 115—117.)
- Thorsen, P.* Lidt mere om Fiskegrunde ved Arnage. (Gammelt & nyt. 4. S. 57—60.)
- Vågslid, E.* Nidaros i trøndske logmannsbrev frá millomalderen. Oslo. 1931. 14 s. (Anm. BSL. C. R. 32. S. 159—160 av *A. Sommerfelt*.)
- Norsk navnesed. (Norsk pedagogisk tidskr. 16. S. 154—163.)
- Norsk navnesed. Ei utgreiðing um norske mannenavn. Oslo. 1932. 80 s. (Anm. Norsk pedagogisk tidskr. 16. S. 186—187 av *R. Thesen*.)
- Vasmer, M.* Beiträge zur slavischen Altertumskunde. 8. Wikingisches in Russland. (Zeitschr. f. slav. Philologie. 8. S. 388—393.)
- Wikingerspuren in Russland. (Sitzungsberichte der preuss. Akad. der Wissenschaften. Philos.-hist. Klasse. 1931. S. 649—674.) (Anm. Fornv. 27. S. 119—120 av *B. Nerman*.)
- Wessén, E.* Om nordiska inbyggarnamn. (Germanska namnstudier. S. 71—89.)
- Wiklund, K. B.* Regler för uppteckning av lapska och finska ortnamn. (NoB. 19. S. 125—130.)
- Zachrisson, R. E.* OE. *citel, cytel, cetel*, and O. Scand. *ketill* in English place-names. (Germanska namnstudier. S. 209—215.)
- Ödeen, N.* Järnhanteringen och ortnamnen i Småland. (*J. Nihlén*, Studier rörande äldre svensk järntillverkning. 1932. S. 149—158. [= Jernkontorets bergshistoriska skriftserie. N:r 2.]

7. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- Abrahamson, E.* En samling folketyologier. (Minnesskrift Filol. Samf. S. 70—79.)
- Andersen, K.* Tørvegravning. (DF. 5. S. 74—75.)
- Andersen, P.* Fynske Folkemaal. (Svendborg Amts hist. Samf. Medlemsskrift. 1932. S. 86—92.)
- Andersson, S.* Fiske med nät- eller vingelhage och enanotar i Korsnäs och Replot. (Budkavlen. 11. S. 114—121.)

- Andersson, S.* Fiske med stängnät i Korsnäs. (Budkavlen. 11. S. 73—75.)
- Fångst- och jaktmetoder vid sjöfänge i den åländska skärgården. (Brage. 10. S. 73—89, 105—120.)
- Sjöfångst i Spithamn och på Rågöarna. (Estland.) (Budkavlen. 11. S. 75—77.)
- Barsnes, A.* Kvalveiding i Skogsvåg. (Norsk aarbok. 1932. S. 77—97.)
- Byberg, A. T.* Om säterliv i Köla s:ns södra del. (Värmland förr o. nu. 28. S. 127—152.)
- Christensen, B.* Tilbøjeligheds-Lideart. (DF. 5. [m. anl. av art. av *J. Jørgensen*, se nedan] S. 58—59, 131—132.)
- Envall, P.* Dalabergslagsmålet. S. 1—160. (Sv. Lm. 1930. H. 4. H. 192 fr. början.)
- Frederiksen, S.* Hellig og Søgn. (FH. 4. S. 97—102, 113—119.)
- Granberg, G.* Lövjerskor (Budkavlen. 11. S. 3—24.)
- Gårdström, T.* Ett bondbrollop på Ormsö. (Budkavlen. 11. S. 41—51.)
- Gammaldags julfirande på Ormsö. (Därst. S. 51—55.)
- Hagfors, K. J.* Våra folkmåls uppkomst. Ett kapitel ur språkets historia. (Kalender utg. av sv. folkskolans vänner. 47. S. 53—61.)
- Häislund, N.* Elliptisk genitiv m. m. (DF. 5. S. 129—131.)
- Hansen, H. P.* At øgre. (SoK. 1. S. 91—92.)
- Folkemindeoptegnelser. (Därst. S. 29—32, 98—101.)
- Hedström, G.* Landsmålsalfabetet i för södra Sverige avpassad kortfattad framställning. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1930—1931. S. 24—36.)
- Sydsmåländska folkmål. 1. Inledning, studier över vokaler i starktonig ställning. [Akad. avh.] Lund. 1932. LVI, 384 s., 1 kart. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 1.)
- Heggstad, L.* Vosseålet. (Vossabygdene. 1932. S. 3—64.)
- Jensen, K. B.* Kulsvidning i Nordøstsjællands Skove. (DF. 5. S. 128—129.)
- Jespersen, S.* Tobaksdyrkning i Vestfyn. (DF. 6. S. 54—57.)
- Jirlow, R.* Drag ur färöiskt arbetsliv. (Rig. 1931. S. 97—133.)
- Linberedningsredskap i Västmanlands fornminnesförenings museum. (Västmanlands fornminnesförs årsskr. 19. S. 42—53.)
- Linets och hampans beredning och spinning i Västerbottens län. (Västerbotten. 1932. S. 86—102.)
- Jørgensen, J.* Tilbøjeligheds-Lideart. (DF. 5. [m. anl. av art. av *B. Christensen*, se föreg. bibliogr.] S. 44—45, 100—103. [jfr ovan *Christensen*].)
- Östlollandske ord (Lolland-Falsters hist. Samfunds Aarbog. 19. S. 135—144, 20. S. 153—163.)
- Kopperstad, K.* Sammensetning og betoning i Sunnmørs-maalet. (MoM. 1932. S. 29—98.)

- Kristensen, K. L.* Mælk og Malkning. (DF. 5. S. 49—52.)
- Kvantoland, L.* Supleringer til Hålvøysk ordsamling. (Hålvøyminne. 13. Bd 3. S. 381—386.)
- Landsmålsarkivets frågelistor. 32. Gåtor. Upps. 1931. 68 s. 35. Tala och tiga. Tierp. 1931. 32 s.
- Lidén, E.* Härledningen av några västgötska dialektord. (Minneskrift Filol. Samf. S. 80—88.)
- Lindell, Th.* Om säljakt ock ålfiske i Harstena fiskeläge (Östergötland). (Sv. Lm. 1930. H. 3. H. 191 fr. början. S. 69—100.)
- Lisse, C.* Nyudviklinger i falstersk. (DF. 6. S. 49—54.)
- Modéer, I.* Ett småländskt fiskelag och dess organisation. (Stranda. 5. S. 14—37.)
- Möller, K.* Et Par Betydningsforskydninger. (DF. 6. S. 121—136.)
— Jeg ved, (at)... (Därst. 5. S. 56—57.)
— Synonyme Ord i Folkemaal. (Därst. S. 76—86, 6. S. 1—9.)
- Næss, L.* Tri folkeslag, tri folkeskil. (Hålvøyminne. 13. Bd 3. S. 338—340.)
- Olsen, C.* Gamle Ole Petersen fortæller om Sæd og Skik i gammel Tid. (Fra Holbæk Amt. 25. S. 77—93.)
- Optegnelse av Udtryk og Talemaader i Folkemaalene. (DF. 6. S. 10—23.)
- Palmér, J.* Vokalerna *u* och *o* i gammal kort rotstavelse i Skåne-målen. En översikt. (Ark. 47. S. 134—163.)
- Pedersen, N. K.* Tag og Tækning paa Östmön (Borre). (DF. 5. S. 70—73; Tillæg S. 132.)
- Poulsen, H.* Gammel Sæd og Skik fra Kragelund (Bov Sogn). (SM. 8. S. 107—110.)
- Rohmann, A.* Horisontalmøller. En gammel bornholmsk mølletype og dens slægtninge. (DF. 6. S. 33—48.)
- Roikjer, F. & Rasmussen, B.* Oversigt over de skånske Dialekter. (DF. 6. S. 87—114; m. anl. härav *M. Kristensen*, Därst. S. 137—140.)
- Rutberg, H.* Folkmålet i Nederkalix ock Töre socknar. S. 83—183. (Sv. Lm. 1930. H. 2. H. 190 fr. början.)
- Raae, E.* Af en gammel fynsk Ordsamling. (DF. 5. S. 1—13.)
- Sandvad, H.* Stauningmålet. Udg. af Jysk forening for historie og sprog. Aarhus. 1931. (5), 110, (1) s., 1 portr.
- Seip, D. A.* Om ikke omlydte former i sterkt presens. (MoM. 1931. S. 49—62.)
- Skautrup, P.* Spørgelister. (SoK. 1. S. 43—49.)
- Strange, H.* Mælk og Malkning. (DF. 5. S. 96—100.)
— Svælde. (Därst. S. 32—33.)
- Svendson, M.* Syntaksen i Stavanger bymål. Oslo. 1931. 149, (2) s. (Anm. BSL. C. R. 33. S. 137—139 av *A. Sommerfelt*.)

- Swenning, J.* Folkmålet i Listers härad. S. 261—340. (Sv. Lm. 1931. H. 3. H. 195 fr. början.)
- Teinnæs, T.* Altid og immer i bornholmsk. (DF. 5. S. 52—55.)
— Om lykketro hos de bornholmske fiskere. (Därst. 6. S. 24—27.)
- Wennström, T.* Västgötska vokalväxlingar, ortnamn och dialektgränser samt deras betydelse för lokalisering av språket i Äldre Västgötalagen. (Ark. 47. S. 164—196.)
- Wessman, V. E. V.* Samling av ord ur östsvenska folkmål. Tillägg till H. Vendells Ordbok... H. 4 [Bd 2: 2]. Hfors. 1932. (2), s. 321—713, (1) s. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällsk. i Finland. 215: 2.)
- Vigerust, O.* Nokre forklaringar og merknader til eldste ordsamlingi frå Gudbrandsdalen, 150 år gammal. (Dölaringen. 1931. S. 47—57.)
- Ålander, A. T.* Konsonanterna i Östergötlands folkmål. Ljudhistorisk och dialektgeografisk översikt. 1. Akad. avh. Upps. 1932. XIV, 303 s.

b. Texter.

- Albeck, G.* Folkelige Udtryk og Vendinger i "E Bindstouw". [Textutdrag.] (SoK. 1. S. 163—178.)
- Andersen, J. P.* Ärnägakalk å Ärnägagrönsån. (Gammalt å nyt. 3. S. 45—47.)
- Baltzar Jänte.* När gammal-gåln värrt ny. (Jänten. 26. S. 275—277.)
- Bjerregaard, N. P.* St. St. Blicher og Spentrupmålet. [Textutdrag.] (SoK. 1. S. 179—194.)
- Bjerrum, A.* Nogle Sprogrøver fra Fjælde. (DF. 5. S. 113—127.)
- Björgås, K.* Forteljinga or ufræ. Dai è skrevne upp ette forteljing tao nokre gamle mennu. (Vossebygdene. 1931. S. 50—55.)
- Blicher, St. St.* Jydske Digte i Bondemaal samlede af J. Aakjær. Udg. af Chr. Christensen. Kbh. 1932. (8), 47, (6) s.
- Bröndum-Nielsen, J.* Dialekttekster til Universitetsbrug. 2. Kbh. 1932. 40 s.
- Brörs, S.* Jonas "sterk". (Årbok frå Nordtröndelag historielag. 11. S. 30—35, 12. S. 64—65.)
- Claésson, L.* Folkminnen från Locknevi. (Stranda. 6. S. 12—16.)
- Eidnes, H.* Gamalt frå bygdene. (Hälöyginne. 13. Bd 3. S. 421—431.)
- Elleby, G.* En sänsaga om en mära. (Gammalt å nyt. 3. S. 30—31.)
— En å Häuddrænþ Jinsa Sansäger. (Därst. 4. S. 31—32.)
- En åländsk brölloppsskrift från stormaktstiden. Av *T. Melander & V. Solstrand.* (StNF. 22: 2. 22 s.)
- E[skildsen], C.* Gamle Sejer. (SM. 8. S. 188—190.)
- Folden, O.* Gælmspörmål. (Årbok frå Nordtröndelag historielag. 12. S. 71—74.)

- Folden, O.* Ordtök. (Årbok frå Trondtrøndelag historielag 12. S. 68—69.)
- Geijer, H. & Campbell, Å.* Gåtor. (Sv. Lm. 1930. H. 3. H. 191 fr. början. S. 5—68.) [Åven sep.]
- Gren-Nilsson, L.* Minnen och bilder. Malmö. 1931. 207 s. (Anm. Skånes hembygdsförb:s årsbok. 1932. S. 160—161 av *I. Ingers.*)
- Gustavson, H.* En gammal gotländsk danslek och en dansvisa hos Jöran Wallin. (Gotländskt arkiv. 3. S. 67—74.)
- Holm, F. H.* Ola Jensen Gätis. (Gammalt å nyt. 3. S. 55—57.)
- [*Hultgren, T.*] Glör. En hoper viser te på Ydremål. Uttå *Tedor i Snararp.* Västervik. 1931. 159 s.
- Jensen, D. H.* Jörn Nemle-Temle. (FH. 4. S. 149—150.)
- J. K.* Ordtak og ordspell frå Lurøy. (I Lurøy-dialekt.) (Hälöygminne. 13. Bd 3. S. 415—417.)
- J. L. H.* Gamal ovtru. (Flo å fjær', veksan å minkan måne.) (Hälöygminne. 13. Bd 3. S. 354—355.)
- Gamalt heimana. (Därst. 12. Bd 3. S. 306—316.)
- J-n, O.* Sockendialekten. (Norabygden. 1931. S. 37—40.)
- Johansson, S.* Bygdemål frå Svalta. Krönika och rim. Vetlanda (tr. Västervik). 1932. 61, (2) s.
- Jonas i Bråten.* En spökhistoria. Berättad på sörmalandsmål. (Sörmalandsbygden. 1932. S. 125—126.)
- Jönsson, N.* Göingebygdens ordstäv. (Göinge hembygdsför:s årsbok. 1932. S. 63—75.)
- [*Jönsson,*] *Olle Sigurd.* Samlade Skånedikter. Trälleborg. 1931. 35 s.
- Kalén, J.* Dalsländska talesätt och ordstäv. (Hembygden. Utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsför. 1931. S. 33—49.)
- Kristiansen, M.* Börneremser. (FH. 4. S. 62—63.)
- Remser og Rim fra Fjorde Sogn. (SM. 8. S. 103—106.)
- Kuhre, J. P.* Bojsa Gjæzlinja. (Gammalt å nyt. 3. S. 19—20.)
- Gåderamser. (Därst. S. 42—44.)
- Holt! Holt! Kæred e fullt! (Därst. 4. S. 7—14.)
- Kvantoland, L.* Gammelt frå Salta. (Hälöygminne. 12. Bd 3. S. 293—299.)
- Larsen, H. K.* Borra Gujlæble. (Gammalt å nyt. 4. S. 15—16.)
- Bølla-Ramsa. (Därst. 3. S. 39—41.)
- Larsen, H., Kjøie, E. & Thorsen, P.* Små Historier. (Gammalt å nyt. 4. S. 18—23.)
- Lunde, H. P.* Dænj gamle Væuer. (FH. 4. S. 86—87.)
- Lundh-Andersson, E.* Po hinsian ören. Berättelser från ett sydskånskt läge. Malmö. 1931. 119, (1) s.
- Nielsen, L.* Vor Movr. (FH. 4. S. 56.)
- Olsen, M.* Deildevers. (MoM. 1931. S. 151—153.)
- Olsson, N. L.* Byahornet. Skånsk vers. Malmö. 1931. 78, (2) s. (Anm. Skånes hembygdsförb:s årsbok. 1932. S. 159—160 av *I. Ingers.*)

- Pedersen, J. I.* Remser. Tre Remser fra Stevns Herred. (DF. 6. S. 29—30.)
 — Remser fra Stevns. (Därst. S. 58—60.)
Petersen, N. P. Fædres Tale. 2. (Vendsysselske Aarbøger. 1931. S. 110—123.)
Rohmann, J. Tåjlarens tæl Sønner. Gammel Bøllaramsa. (Gammalt å nyt. 4. S. 17.)
Ruud, E. Gamalt frå bygdene. Hermingar. (Håløygminne. 13. Bd 3. S. 448.)
Rydsjö, D. Folk o kreg. Dikter och berättelser på skånskt landsmål. Malmö. 1932. 99, (1) s.
Schöne, E. De fattia Jemmed. (Gammalt å nyt. 4. S. 24—26.)
 — Frå Rønna. (Därst. S. 27—30.)
 — Frå Rønna. 1890—98. (Därst. 3. S. 58—61.)
 — Hawsånginj. [Or å Tona.] (Därst. 4. S. 5—6.)
 — Lena ska på Bal. (Därst. S. 55—56.)
Seip, D. A. Bygdemålsvisene av Hans Hanson. (Vestfoldminne. 2. S. 477—483.)
Steffensen, S. I æ Awtæjtsstoww. Jydske Digte. Struer. 1932. 54, (1) s.
Sörensen, Th. Da a sku te Dyrskue med vo broget Tyr og Diamantringen. Aarhus. 1930. 31 s.
 Två historier på hälsingemål. Utg. av *A. Vestlund*. (Gammal hälsingekultur. 1931. S. 70—76.)
Wessman, V. E. V. Ordstäv. (Budkavlen. 11. S. 90.)
 [*Wetterström, E.*] Remedier på Olostemål åtte *E. W.* Uddevalla. 1931. 52 s.
Vulfsberg, S. Gåtur ifrå Sandsvær. (Dølaminne. 10: nr. 2. S. 4—7.)

III. Runkunskap.

- Agrell, S.* Die spätantike Alphabetmystik und die Runenreihe. (HVSLÅ. 1931—1932. S. 155—210. Även sep. 56 s.)
 — Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi. En inledning i den nutida runologiens grundproblem. Sthm. 1931. 277, (1) s. (Anm. DLz. 53. Sp. 2034—2037 av *W. H. Vogt*. — DSt. 1931. S. 88—89 av *G. Knudsen*. — FoF. 18. S. 178—182 av *M. P. Nilsson*. — M. 39. S. 18—20 av *A. G. v. Hamel*. — Revue germanique. 1932. S. 35—39 av *F. Mossé*.)
Andersen, H. Om u : o paa danske Runestene. (APhS. 6. S. 297—302.)
Brix, H. Det indre, magiske System paa Rök-stenen. (APhS. 6. S. 67—74.)
 — Systematiske Beregninger i de danske Runeindskrifter. Med et

- Tillæg om upplandske Runestene. Kbh. 1932. 175 s. (Anm. DSt. 1932. S. 178—181 av *F. Ohrt.*)
- Brix, H.* Rettelse til "Systematiske Beregninger". (DSt. 1932. S. 185.)
- Til Store Rygbjerg-Stenen. (Därst. 1931. S. 83—84.)
- Dickins, B.* A system of transliteration for old English runic inscriptions. (Leeds studies. 1. S. 15—19.)
- Donner, K. & Räsänen, M.* Zwei neue türkische Runeninschriften. (Journal de la société finno-ougrienne. 45: 2. 7 s.)
- Feist, S.* Ein runenfund(?) in Rumänien. (ZfdA. 69. S. 216—220.)
- Zu den Berliner Runenfunden. (Därst. S. 136.)
- Friesen, O. v.* De senast framställda meningarna i frågan om runornas härkomst. (Ark. 47. S. 80—133.) (Anm. NTL. 1931. S. 397 av *E. W[essén].*)
- Gathorne-Hardy, G. M.* A comment on the Kensington rune stone. (The Amer.-Scand. review. 20. S. 382—383.)
- Hansen, H. P.* En Rune-Trylleformel. (SoK. 1. S. 17—22.)
- Harder, H. & Weber, E.* Ein runenfund im Deutschen museum zu Berlin. (ZfdA. 68. S. 217—225.)
- Holthausen, F.* Neue deutsche Runenfunde. (GRM. 19. S. 304—305.)
- Horg, P. J.* Gravstenen fra Grinde kirke i Horg. [Latinska munkbokstäver och runskrift.] (Gauldalsminne. 1. S. 470—473.)
- Hovgaard, W.* The Kensington stone. (The Amer.-Scand. review. 20. S. 224—230.)
- Hubricht, E.* Runen und ihre heutige Verwendung. 2 Aufl. Hornung. 1931. 35 s. (Irminsul. Schriftenreihe für junggermanische (eddische) Religion und Weltanschauung. H. 26.) [Litogr. tr.]
- Jacobsen, L.* Eggjum-Stenen. Forsög paa en filologisk Tolkning. Kbh. 1931. 111 s., 9 pl. Tilføjelser. 6 s. (Anm. BSL. C. R. 33. S. 139—143 av *A. Sommerfelt.* — DLz. 53. Sp. 549—555 av *G. Neckel.* — M. 39. Sp. 202—204 av *J. de Vries.* — NTL. 1932. S. 71—72 av *J. S[ahlgren].*)
- Kong Haralds og Kong Gorms Jelling-Monumenter. (Scandia. 4. S. 234—269.)
- Nye Runeforskninger. Søborg, Tornby, Ravnkilde, Glavndrup. Kbh. 1931. 14, (2) s., 8 pl. 4:o. (Anm. BSL. C. R. 32. S. 152—153 av *A. Sommerfelt.* — M. 39. Sp. 89 av *A. G. v. Hamel.*)
- Vikingetidens "historiske" danske Runeindskrifter. Bidrag til Spørgsmaalet om Runestenenes Tidsfæstelse. (Scandia. 5. S. 103—147.)
- Jacobsen, L. & Moltke, E.* Karlevi-stenen. Bidrag til runeindskriftens navnetolkning. (Germanska namnstudier. S. 279—292.)
- Jellinek, M. H.* Ein runenfund in Bosnien. (ZfdA. 68. S. 31—32.)

- Johannson, A.* Þiaurikr mið hraifkutum. (AphS. 7. S. 97—149.)
- Jónsson, F.* Tunestenen. (MoM. 1931. S. 141—150.)
- Karsten, T. E.* Runskriftens vägar till Norden. (Finsk tidskr. 111. S. 139—150.)
- Knudsen, R.* "Da Konger stredes" — ved Aarhus og Helgenæs. Egnens Runestene i ny Belysning. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 25. S. 210—237.)
- Krause, W.* Eine altgermanische Bezeichnung des Pferdes und der Runenstein von Möjebro. (Ark. 48. S. 156—173.)
- Kristensen, M.* Bornholms Runeindskrifter. (Bornholmske Samlinger. 1931. S. 50—58.)
- Ribe Amts runeindskrifter. (Fra Ribe Amt. 1931. S. 623—644.)
- Lindquist, I.* Religiösa runtexter. 1. Sigtuna-galdern. Runinskriften på en amulett funnen i Sigtuna 1931. Ett tydningförslag. Lund. 1932. 115 s., 4 pl. (Skrifter utg. av Vetenskaps-soc. i Lund. 15.)
- Lithberg, N.* Runstaven, en ursvensk rådgivare åt Sveriges bönder. (Fataburen. 1932. S. 117—138.)
- Ljunggren, K. G.* Hallands runstenar. (Ark. 47. S. 227—247.)
- M[arstrander], C.* Til Tunestenen. (NTS. 5. S. 333—337.)
- Moltke, E.* Glavendrup-stenen og de nyfundne runer. (AphS. 7. S. 83—96.)
- Tekniske hjælpemidler og metoder i epigrafiens tjeneste. Med særligt henblik på runeindskrifter. (Fornv. 27. S. 321—341.)
- Nordén, A.* Ett rättsdokument från en fornsvensk offerlund. Oklundaristningen, en nyupptäckt östgötsk rökrune-inskrift. (Fornv. 26. S. 330—351.)
- Olsen, M.* Kingigtørsoak-stenen og sproget i de grønlandske runeindskrifter. (NTS. 5. S. 189—257.)
- Rúnar er ristur rýnastir menn. (Därst. 5. S. 167—188.)
- Olson, E.* Notis om ett runfynd i Lund. (Ark. 47. S. 307—308.)
- Orluf, F.* Hærormene fra Lindholm og Kragehul. (DSt. 1931. S. 60—74.)
- Pipping, H.* Rökstensinskriften, en rättsurkund. (StNF. 22:1. 137, (1) s.)
- Scheltema, F. A. v.* Um eine deutsche Runeninschrift. (Mannus. 24. S. 211—214. Nachschrift von G. Neckel.)
- Schnell, I.* Ett runstensfynd från Vittinge socken. (Upplands fornminnesför:s tidskr. 43. S. 61—64.)
- Shetelig, H.* Runeskiftens kilder. En orientering i de nyere synsmåter. (BMÅ. 1930. Hist.-antikv. rekke. Nr. 1. 17 s.)
- Skautrup, P.* Runologiske oplevelser. 1—2. (SoK. 1. S. 3—16, 94—97.)
- Södermanlands runinskrifter. Granskade och tolkade av *E. Brate* & *E. Wessén*. H. 2. Sthm (tr. Malmö). 1932. [Pl. 15—82], (1), 6 s. (Sveriges runinskrifter. Bd 3. H. 2. — KVHAA.)

- Weber, E.* Zum Alter der Runenschrift. (Archiv f. das Studium der neueren Sprachen. N. S. 59. S. 273—274.)
- Wessén, E.* Runstenarna i Bromma. (Bromma hembygdsförb:s årsskr. 1932. S. 21—35.)
- Vestlund, A.* Om Forsaringen. Ett runminnesmärke och en folksägen. (Gammal hälsingekultur. 1931. S. 53—69.)

IV. Arkeologi, mytologi och äldre rättsvetenskap.

Arkeologi.

- Anderbjörk, J. E.* Västergötlands megalitgravar. (Västergötlands fornminnesför:s tidskr. D. 4. H. 5—6. S. 5—38.)
- Alin, J.* En slipsten från stenåldern i fast berg. (Vikarvet. 1931. S. 68—70.)
- Alkærsg, S.* Spor af oldtidens agerbrug i de jyske heder. (Fra Ribe Amt. 1931. S. 715—719.)
- Anderson, W.* Das altnordische Paradies. (Mannus. 24. S. 19—32.)
- Åsgård. Eddans paradis och andra kultplatser i sydsvenska bygder. (Blekinge hembygdsförb:s årsbok. 1931. S. 138—185.) (Anm. Vår bygd. Hallands hembygdsförb:s årsskr. 1932. S. 56—57 av *A. S[andkle]f.*)
- Arbman, H.* Två främmande inslag i vår äldre järnålders keramik. (Fornv. 27. S. 151—167.)
- Vikingagravar i Hamrånge. (Från Gästrikland. 1931. S. 90—98.)
- Arkeologiska studier tillägnade H.K.H. Kronprins Gustaf Adolf. Utg. av Svenska fornminnesföreningen. Sthm. 1932. 398, (1) s. 4:o.
- Arkeologiske landskapsundersökelse i Norge. Utg. ved *A. W. Brøgger*. 1. Östfolds oldtidsminner. Oslo. 1932. 284, (2) s.
- Arne, T. J.* Deux nouvelles découvertes de solidi en Gotland. (AA. 2. S. 1—28.)
- Ein bemerkenswerter Fund in Östergötland. (Därst. 3. S. 67—112.)
- Ett märkligt La Tène-fynd. (Fornv. 27. S. 187—190.)
- Gotländska silverfynd från vikingatiden. (Därst. 26. S. 291—296.)
- Skandinavische Holzkammergräber aus der Wikingerzeit in der Ukraine. (AA. 2. S. 285—302.)
- Svenska vikingaspår i Ryssland. (Årsbok utg. av Riksför. f. svenskhetens bevarande i utlandet. 1932. S. 47—59.)
- Vendel före Vendeltiden. (Fornv. 27. S. 1—22.)
- Arrhenius, O.* Markanalysen i arkeologiens tjänst. (Geologiska för:s förhandlingar. 53. S. 47—59.)
- Arwidsson, G.* Some glass vessels from the boat-grave cemetery at Valsgårde. (AA. 3. S. 251—266.)

- Bagge, A.* Några nyare enmansgravfynd i Statens historiska museum. (Fornv. 27. S. 178—183.)
- Bellander, E.* Fornminnesinventeringen i Österfärnebo och Hedesunda socknar. (Från Gästrikland. 1931. S. 107—114.)
- Berggren, T.* Fasta fornlämningar i Lekaryds socken i Allbo härad. Inventering 1930. (Norra Allbo hembygdsför:s årsbok. 1931. S. 9—33.)
- Fornfynd i Lekaryds socken i Allbo härad. Inventering 1930. (Därst. S. 34—37.)
- Bing, J.* To billeder av bronsealderens religionshistorie. (OoB. 41. S. 81—92.)
- Bjurulf, H.* Effektivt skydd för fasta fornlämningar. (Mäster Gudmunds gilles årsbok. 1931. S. 69—71.)
- Björn, A.* Et eiendommelig stenalderfund fra Sörlandet. (Univ:s Oldsaksamling. Årbok. 4. S. 27—35.)
- Hovedlinjer i den norske nasjons tilblivelsehistorie. (Naturen. 55. S. 224—245.)
- Nye stenalderfund fra Östfold og Telemark. (Univ:s Oldsaksamling. Årbok. 4. S. 1—26.)
- Bresell, J. A.* Om Gällareds och Gunnarps socknars fornlämningar. (Vår bygd. Hallands hembygdsför:s årsskr. 1932. S. 43—50.)
- Broholm, H. C. & Rasmussen, J. P.* Ein steinzeitlicher Hausgrund bei Strandegaard, Ostseeland. (AA. 2. S. 265—278.)
- Brøndsted, J.* An early bronze age hoard in the Danish national museum. (AA. 2. S. 111—116.)
- Ein neugefundener Schalenstein aus Fur, Jylland. (Därst. S. 203—206.)
- Pferd und Sonnenscheibe auf dänischen Jungbronzezeitlichen Rasiermessern. (Därst. S. 199—202.)
- Bugge, A.* The golden vanes of Viking ships. A discussion on a recent find at Källunge church, Gothland. (AA. 2. S. 159—184.)
- Bøe, J.* Den tidlige steinalders kultur i Finnmark belyst ved senere års undersøkelser og fund. (NTL. 1932. S. 417—436.)
- Felszeichnungen im westlichen Norwegen. 1. Die Zeichnungsgebiete in Vingen und Henöya. Bergen. 1932. 70, (1) s., 44 pl. 4:o. (BMS. 15.) (Anm. Revue archéologique. 36. S. 187 av *S. R[einach]*.)
- Hordernes innvandring og oldfundene ved Hardangerfjorden. (BMÅ. 1930. Hist.-antikv. rekke. Nr. 6. 31 s.) (Anm. Fornv. 27. S. 305—307 av *B. Nerman*.)
- Jernalderens keramikk i Norge. Bergen. 1931. 263, (1) s. (BMS. 14.) (Anm. GoBFT. 1930. S. 71—73 av *N. Niklasson*.)
- Små meddelelser fra Bergensdistriktet. 2. (BMÅ. 1930. Hist.-antikv. rekke. Nr. 5. 37 s.)

- Clæsson, C.* Bopplatsundersökningar i Gästrikland 1931. (Från Gästrikland. 1931. S. 85—88.)
- På jakt efter minnen från Dalslands stenålder. (Färgelanda. 12. H. 1. S. 3—10.)
- Cnatingius, B.* Träklubban från Ljung. (Meddelanden fr. Östergötlands fornminnes- o. museiför. 1931—1932. S. 135—137.)
- Dahlgren, P.* Primitiva skepp. Vad hållristningarna vittna om bronsålderns sjökultur. Sthm. 1932. 96 s. (Anm. GoBFT. 1931. S. 70 av *P. Humbla*.)
- Djurklov, N. G.* Diverse annotationer rörande Nerike. Sommaren 1849. [Meddelad av *B. W[aldén]*.] (Festskrift t. 75-årsminnet av stiftandet av För. f. Nerikes folkspråk o. fornminnen. 1931. S. 31—48.)
- Ekhholm, G.* Bopplatsfynden kring Bälunge mossar. (Upplands fornminnesförs tidskr. 43. S. 70—80.)
- Gravhögen vid Staby, Uppsala-Näs. (Därst. S. 65—69.)
- Elgqvist, E.* Studier i södra Smålands bebyggelsehistoria. Anmärkningar till en karta över Värends järnåldersbebyggelse. (Hyltén-Cavallius för. Årsbok. 1931. S. 3—233.)
- Elvius, S.* Ur Noratraktens äldsta historia. (Norabygden. 1931. S. 21—36.)
- Engelstad, E. S.* Den nye "arktiske" helleristning i Drammen. En ny metode for helleristningsundersökelse. (Univ:s Oldsaksamling. Årbok. 4. S. 36—50.)
- Engström, T. & Thomasson, H.* Ett boplotsområde i Kvarsebo socken. Sthm. 1932. 57 s. (Stenåldersboplatser i Östergötland.) (KVHAAH. 37: 4.)
- Nya stenåldersboplatser inom Kolmården. Sthm. 1932. 28 s. (Stenåldersboplatser i Östergötland.) (KVHAAH. 37: s.)
- Falck-Muus, R.* Norske "kano"-fund. (Naturen. 1931. S. 285—293.)
- Floderus, E.* De nyaste utgrävningarna i Hedeby ... (Fornv. 26. S. 238—242.)
- Ett gotländskt ekkistfynd från bronsåldern. (Därst. S. 284—290.)
- Finländska runda "ormspännan" funna i Sverige. (Finskt museum. 37. S. 13—19.)
- Fyndet från Lejde i Skultuna socken. (Västmanlands fornminnesförs årskrift. 19. S. 36—41.)
- Inglinge hög. Sthm. 1932. 24, (1) s. (Svenska fornminnesplatser. 20.)
- Märkligare förhistoriska undersökningar och fynd 1929—1930. (Rig. 1931. S. 184—191.)
- Forsander, J.-E.* Från hållkisttid och äldre bronsålder i Skåne. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 8—24. [= HVSLÅ. 1931—1932. S. 218—234.]

- Forssander, J.-E.* Gropornerad megalitkeramik. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 1—34. [= HVSLÅ. 1930—1931. S. 165—198.])
- Näringsfång i stenålderns Skåne. (Skånes hembygdsförb:s årsbok. 1932. S. 41—52.)
- Frankman, K.* Kasthögar och forngravar. (Skånes hembygdsförb:s årsbok. 1932. S. 69—86.)
- Frödin, O.* Några Lidingöfynd från förhistorisk tid. (Lidingö hembygdsför. Årsbok. 1. S. 45—55.)
- Gjessing, G.* Norske og fremmede sverd i vikingetiden. (HTNo. 29. S. 241—259.)
- The Skjomen carving. An Arctic rock carving in Northern Norway. (AA. 2. S. 278—285.)
- Grieg, S.* Norske kleberstensbrudd fra vikingetiden. (Univ:s Oldsaksamling. Årbok. 4. S. 88—106.)
- Gustavsson, K.-A.* Fornminnesinventeringen i Gästrikland. (Från Gästrikland. 1931. S. 99—103.)
- Hallström, G.* Böra runstenar och hällristningar uppmålas? 1—2. (Fornv. 26. S. 171—180, 257—283.)
- Den tidigaste järnåldern i Dalarna. (Dalarnas hembygdsbok. 1931. S. 28—98.)
- Hammelin, A.* Hästhagen vid Tresjön (En fornborg). (Blekinge hembygdsförb:s årsbok. 1931. S. 221—223.)
- Hansen, F.* En nyfunnen döa i Skåne. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 63—75. [= HVSLÅ. 1930—1931. S. 227—239.])
- Hatt, G.* Emplacement d'incendie d'une maison de l'âge du fer dans l'île de Mors. (Mémoires de la soc. des antiquaires du Nord. N. S. 1929—1930. S. 309—350.)
- Prehistoric fields in Jylland. (AA. 2. S. 117—158.)
- Hedelund, L. N.* Bronzealders Votivfund i Vendsyssel (Fra Himmerland og Kjær Herred. 21. S. 587—588.)
- Hedlund, K.* Gästrikländska stenåldersfynd 1928—1930. (Från Gästrikland. 1930. S. 79—86.)
- Hougen, B.* Jaktfunn fra dalbygdenes folkevandringstid. (Univ:s Oldsaksamling. Årbok. 4. S. 51—87.)
- Humbla, P.* Ett båtfynd i Göta Älv vid gamla Lödöse. (GoBFT. 1930. S. 20—41.)
- Isberg, O.* Tvenne egenartade hornyxor och deras åldersbestämning. (Ymer. 1931. S. 169—186.)
- Izikowitz, K. G.* Vendelsköldarna. (Fornv. 26. S. 181—198.)
- Janse, O.* En stenåldersboplats vid Valdemarsvikens strand. Undersökt och preliminärt beskriven. Sthm. 1932. 25 s. (Stenåldersboplatser i Östergötland.) (KVHAAH. 37: 5.)

- Jensen, J. K.* Versuch, altnordische Schiffe nachzubauen. [Nachwort von [H.] Gummel.] (Mannus. 24. S. 32—39.)
- Jespersen, E.* Stendyssen ved Præst bjerg. (Hardsyssels Aarboeg. 26. S. 102—107.)
- Kjellmark, K.* Ett nyupptäckt gravfält. Växjö. 1932. 7, (1) s. (Ur Smålandsposten.)
- Kronobergs läns hällkistor. Växjö 1932. 7, (1) s. (Ur Smålandsposten.)
- Värends fornminnen. Växjö. 1932. 22, (1) s. (Ur Smålandsposten.)
- Kjær, H.* Deux trouvailles votives du récent âge du bronze. (En provenance de la Fionie et du Jutland). (Mémoires de la soc. des antiquaires du Nord. N. S. 1929—1930. S. 231—270.)
- Fredlysning af Fortidsminder i Sønderjylland. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1932. S. 57—66.)
- Langdyssen ved Ulvedal, Frederiks Sogn, paa Alheden. ("Jens Langknivs Hule".) (Därst. S. 29—38.)
- Kugelberg, B.* Två arkeologiska promenader. (Mäster Gudmunds gilles årsbok. 1931. S. 19—27.)
- Källström, I.* Fornminnesinventeringen i Högbo socken. (Från Gästrikland. 1931. S. 115—117.)
- Larsen, H.* De tidigaste spåren av mänsklig bebyggelse i Bohuslän. En historik och ett program. (Vikarvet. 1931. S. 36—67.)
- Plogen från Svarvarbo. (Upplands fornminnesförs tidskr. 43. S. 81—96.)
- Lid, N.* Skifundet frå Övrebö. [Med bilaga av E. Granlund. Försök till pollenanalytisk åldersbestämning av skidfyndet från gården Mushom, Övrebö härad, Norge.] (Univ:s Oldsaksamling. Årbok. 4. S. 152—178.)
- Lindqvist, S.* Båtgravarna vid Valsgårde. Referat av föredrag ... (Fornv. 26. S. 372—377.)
- En hjälm från Valsgårde. Upps. 1931. 21 s., 8 pl. (UUÅ. 1931.)
- Ett vikingaminne i Nordiska museet. (Fataburen. 1931. S. 43—58.)
- Från 1915 års grävningar vid Säm i Naverstad. (Vikarvet. 1931. S. 3—12.)
- Vendel-time finds from Valsgårde in the neighbourhood of old Uppsala. (AA. 3. S. 21—46.)
- Lindström, Th.* Fornfyndet i Viken 1930. (Torps socken. 1931. S. 39—43.)
- Lindöe, K.* En hustuft fra eldre jernalder på Sunnmøre. (BMÅ. 1930. Hist.-antikv. rekke. Nr. 7. 11 s.)
- Madelung, A.* Om Helleristninger. (Tilskueren. 49: 1. S. 51—69.)
- Malmberg, B. v.* Fornminnesinventeringen i Gefle stad och Valbo socken. (Från Gästrikland. 1931. S. 104—106.)

- Malmborg, B. v.* Stenåldersboplatsen vid Hagaström. (Från Gästrikland. 1931. S. 89.)
- Mathiassen, T.* The present stage of Eskimo archaeology. (AA. 2. S. 185—199.)
- Mikkelsen, P. H.* Nyböllefundet. En Urnegravplads fra Folkevandrings-tiden. (FH. 4. S. 129—136.)
- Mortensen, R., Frydendahl, H. C. & Alkærsig, S.* Oldtidsjærn i Ribe Amt. (Fra Ribe Amt. 1931. S. 667—714, 1932. S. 1—34.)
- Neergaard, C.* Nogle sønderjydske Fund fra den ældre Jernalder. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1931. S. 63—80.)
- Oldtidsminderne i Gudme Herred. (Svendborg Amts hist. Samf. Medlemsskrift. 1932. S. 67—78.)
- Vejlbj Sogn i Oldtiden. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 24. S. 230—253.)
- Nerman, B.* En svensk invandring i Tröndelagen under Vendeltid? (Fornv. 26. S. 242—244.)
- Några gotländska skrinhankar från folkvandringstid. (Därst. 27. S. 266—272.)
- När Seeburg upptäcktes. Fynd och utgrävningar i Grobin. (Jorden ger. S. 103—132.)
- Sveriges förbindelser med Ostbaltikum under forntiden. (Årsbok utg. av Riksför. f. svenskhetens bevarande i utlandet. 1931. 61—68.)
- The Grobin finds' evidence of the first incorporation of Gotland under the Svea kingdom. (AA. 3. S. 157—167.)
- N[iklsson], N.* Ett miniatyrsvärd av brons. (GoBFT. 1930. S. 65—66.)
- Ett säregt fornfynd från Göteborgstrakten. (Därst. S. 66—69.)
- Ett nyupptäckt hällristningsområde. (Därst. S. 61—65.)
- Fynd från Sveriges äldsta bebyggelse vid Varberg. (Vår bygd. Hallands hembygdsförb:s årsskr. 1932. S. 25—30.)
- Norberg, R.* Moor- und Depotfunde aus dem 5. Jahrhundert nach Chr. in Schonen. Vorläufige Mitteilung. (AA. 2. S. 104—111.)
- Nordén, A.* En "hällristning" på ön Man. (Fornv. 27. S. 118—119.)
- En 2000-årig kustbygdeväg i Slätbakstrakten. Några anteckningar om gravfältet vid Hjärtrum i Kuddby socken. (St Ragnhilds gilles årsbok. 1931. S. 31—74.)
- Östergötlands äldsta stenåldersboplats. Sthm. 1932. 15 s. (Stenåldersboplatser i Östergötland.) (KVHAAH. 37: 2.)
- Nordenskjöld, C. F.* Östergötlands minnesmärken. (Utg. ... genom O. Frödin.) (Meddelanden fr. Östergötlands fornminnes o. museiför. 1931—1932. S. 25—44.)
- Norlund, P. & Thordeman, B.* Panzerhandschuhe aus der Schlacht bei Wisby im Jahre 1361. Beiträge zur Geschichte des mittelalterlichen Rüstungswesens. (AA. 2. S. 53—92.)

- Odencrants, R.* Ett gravfält vid Slottsbacken i Uppsala. (Upplands fornminnesförs tidskr. 43. S. 120—123.)
- Ett vikingatidsfynd från Fellingsbro. (Västmanlands fornminnesförs årsskr. 20. S. 29—32.)
- Några ord om Västergötlands hållristningar. (Västergötlands fornminnesförs tidskr. D. 4. H. 5—6. S. 39—50.)
- Oldeberg, A.* Some contributions to the earliest history of the sickle. (AA. 3. S. 209—230.)
- Olsén, P.* Ett ringfynd från bronsåldern. (St Ragnhilds gilles årsbok. 1932. S. 27—40.)
- Olsson, H.* Stegel och hjul. Ett arkeologiskt belägg från 1500-talets Lund. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 47—65. [= HVSLÅ. 1931—1932. S. 257—275.]
- Paulsen, P.* Ein Altargerät aus der Wikingerzeit. (AA. 3. S. 266—276.)
- Petersen, E.* Einige frühgeschichtliche Altertümer aus Schlesien in ihren Beziehungen zum Baltikum und Skandinavien. (Sitzberichte der gelehrten estnischen Gesellschaft. 1929. S. 63—75.)
- Keramik der ostdeutsch-polnischen Spätlatènezeit in ihren Beziehungen zu nordischen Tongefässen. (AA. 3. S. 47—57.)
- Petersen, J.* Eine Giessform aus der Zeit der Völkerwanderung. (BMÅ. Hist.-antikv. rekke. 1931. Nr. 6. 7 s.)
- Petersen, Th.* En flintboplans på Holan i Skogn, "garnstikken" fra Kolsan, Skogn, og kleberhodet fra Röros. (Det k. norske vidensk:s selsk:s forhandling. 4. S. 35—38.)
- En nyopdaget helleristning av den arktiske gruppe på Kvernevik i Verran, Nordtrøndelag. (Därst. 4. S. 182—185.)
- En nyopdaget helleristning på Rödøy, Tjøtta prestegjeld, Helgeland. (Därst. 3. S. 116—119.)
- En nyopdaget helleristning på Strand i Osen, Björnør prestegjeld. (Därst. S. 138—141.)
- Fra Trøndelagens bronzealder. (Därst. S. 6—9.)
- Nyopdagede renfigurer på helleristningen ved Hell, Nedre Stjørdal, Nordtrøndelag. (Därst. 4. S. 186—189.)
- Problemer i det nordenfjelske Norges bosetningshistorie. (Därst. 3. S. 37*—50*.)
- Petersens, M. E. af.* Studier i vår äldsta bergshantering. Meddelande. Sthm. 1929. 9, (1) s.
- "Ransakningar om Antiquiteterna 1667—1684". Antikvariska notiser från Halland. 2. [Utg. av *A. Enqvist.*] (Vår bygd. Hallands hembygdsförs årsskr. 1931. S. 30—33.)
- "Ransakningar om Antiquiteterna 1667—1684". Wästergötland. [Utg. av *A. Enqvist.*] (Västergötlands fornminnesförs tidskr. D. 4. H. 5—6. S. 90—128.)

- Raudonikas, W. J.* Svenskt och finskt i Gardarike. Grävningar i Ladogaområdet 1930. (Fornv. 26. S. 352—370.)
- Richter, E.* Das Hakenkreuz als Führer zu altgermanischer Kultur. Ein Beitrag zur germanischen Wiedererweckung. (Mannus. 23. S. 1—23.)
- Rydbeck, M.* Skånska praktsvärd från vikingatiden. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 38—47. [= HVSLÅ. 1931—1932. S. 248—257.]
- Rydh, H.* Vad veta vi om Härjedalen i förhistorisk tid? (Jämten. 26. S. 16—23.)
- Stora Karlsö under forntiden. Karlsö (tr. Sthm). 1932. 102, (3) s., 1 karta. (Ann. Fornv. 27. S. 124—125 av *H. Arbman*.)
- Schnell, I.* Strandlinjebestämningar och markanalys. (Fornv. 27. S. 40—47.)
- Schück, H.* Två Sigurdsristningar. (Fornv. 27. S. 257—265.)
- Severin, V.* Kungagraven i Kivik. (Fornv. 27. S. 378—381.)
- Stenberger, M.* En brons Halsring med ryttarfigurer. (Fornv. 27. S. 184—187.)
- Med flygmaskin på fornminnesjakt över Öland. (Jorden runt. 1932: 1. S. 225—240.)
- När Öland var mäktigt och rikt. Undersökningar av öländska järnåldersbygder. (Jorden ger. S. 77—102.)
- Remnants of iron age houses on Öland. (AA. 2. S. 93—104.)
- Ölands fornborgar från luften. (Fornv. 26. S. 199—206.)
- Söderberg, B.* Nyfunna prydnadsföremål av östlig typ från vikingatiden. (Gotländskt arkiv. 4. S. 32—35.)
- Thordeman, B.* Det gotländska folkuppståndet mot Valdemar Atterdag. Rustningsfynden från Korsbetningen. (Jorden ger. S. 151—192.)
- Myntfynden i Korsbetningens massgravar. 1—2. (Fornv. 27. S. 23—39, 65—87.)
- Två fynd av Knut Erikssons Västerås-brakteater från Mackmyra i Valbo socken, Gästrikland. (Därst. 26. S. 207—218.)
- Trotzig, K.* Dalarnas benålder. (Dalarnas hembygdsbok. 1931. S. 161—167.)
- Uggla, C. R. af.* Lödöse (Gamla Lödöse). Historia och arkeologi. Gbg. 1931. VII, 667, (1) s., 4 pl. 4:o. (Skrifter utg. till Göteborgs stads 300-årsjubileum. 4.) (Ann. Hansische Geschichtsblätter. 56. S. 205—208 av *W. Koppe*. — NTL. 1931. S. 471—472 av *S. Lindqvist*.)
- Wadstein, E.* Hedeby. (Fornv. 27. S. 220—243.)
- Westerby, E.* Den mesolitiska Tid i Norden. (Mellemstenalderen.) (Ymer. 1931. S. 41—58.)
- Vifot, B.-M.* Fredshögsfyndet. Ett skånskt depåtfynd från bronsålderns fjärde period. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 34—63. [= HVSLÅ. 1930—1931. S. 198—227.]

- Vifot, B.-M.* Några fornsaksformer från den äldsta järnåldern. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 28—38. [= HVSLÅ. 1931—1932. S. 238—248.]
- Åberg, N.* Arkeologisk forskningsmetod. Några reflexioner i anslutning till en aktuell diskussion. (Ymer. 1931. S. 59—70.)
- Nordische Ornamentik in vorgeschichtlicher Zeit. Lpz. 1931. (2), 118 s. (Mannus-Bibliothek. 47.) (Ann. DLz. 52. Sp. 2429—2430 av *F. A. v. Scheltema.* — Mannus. 23. S. 324—325 av *W. Schultz.*)

Mytologi.

- Gras, E. J.* De Noordse Loki-mythen in hun onderling verband. Haarlem. 1931. (4), 130 s. (Diss. Utrecht.) (Nederlandsche bijdragen op het gebied van Germaansche philologie en linguistiek. 2.) (Ann. AfdA. 50. S. 198—199 av *G. Neckel.* — M. 39. Sp. 161—162 av *S. A. Krijn.*)
- Krappe, A. H.* Les dieux jumeaux dans la religion germanique. (APhS. 6. S. 1—25.)
- Naumann, H.* Der Mythos vom Gotte Balder und das altgermanische Lebensgefühl. (Frankfurter Universitätsreden. 36. S. 3—23.)
- Oirik, A. & Ellekilde, H.* Nordens gudeverden. H. 4 S. 241—320. Kbh. 1931.

Äldre rättsvetenskap.

- Hemmer, R.* Vad förstår Östgötalagen med en gävtral? (Tidskr. utg. av Juridiska för. i Finland. 68. S. 229—237.)
- Pipping, R.* De fornsvenska lagarna. Föredrag . . . (Hist. o. litt.-hist. studier. 8. S. 269—279.)
- Schultze, A.* Die Rechtslage des alternden Bauers nach den altnordischen Rechten. (Zeitschr. der Savigny-Stiftung f. Rechtsgeschichte. German. Abt. 51. S. 258—317.)
- Wennström, T.* Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. Lund. 1931. VIII, 93 s. (Skrifter utg. av Vetenskaps-soc. i Lund. 13.)
- Vogt, W. H.* Zum altnorwegischen Königsfrieden. Amtmannsbusse. (Zeitschr. der Savigny-Stiftung f. Rechtsgeschichte. German. Abt. 52. S. 1—42.)
- Voltelini, H. v.* Nordgermanische Grabfunde in ihrer Bedeutung für die germanische Rechtsgeschichte. (Zeitschr. der Savigny-Stiftung f. Rechtsgeschichte. German. Abt. 51. S. 111—131.)
- Zahrtmann, M. K.* Gamle Skattenavne paa Bornholm. (DSt. 1931. S. 89—96.)

Innehållsöversikt.

- I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi. S. 325—329.
 II. Nordisk språkvetenskap. S. 329—352.
 1. I allmänhet. S. 329—330.
 2. Isländska och fornnorska. S. 330—335.
 3. Norska. S. 335—336.
 4. Svenska. S. 336—340.
 5. Danska. S. 340—341.
 6. Namnforskning. S. 342—347.
 7. Dialekter. S. 347—352.
 III. Runkunskap. S. 352—355.
 IV. Arkeologi, mytologi och äldre rättsvetenskap. S. 355—363.

Personregister.

- Abenius 336. Abrahamson 342, 347. Afzelius 325, 336. Agrell 352. A. H. 342. Ahnlund 339. Albeck 350. Alexander 333. Alin 355. Alkærstig 355, 360. Almqvist 339. Alnæs 333. Anderbjörk 355. Andersen, H. 325, 340, 352. Andersen, J. O. 341. Andersen, J. P. 350. Andersen, K. 347. Andersen, P. 325, 347. Andersson, S. 347, 348. Anderson, W. 355. Andrup 341. Arbman 355, 362. Arlt 330. Arne 355. Arrhenius 355. Arwidsson 355.
 Bagge 356. Baltzar Jämte 350. Barsnes 348. Beck 326. Beckman 342. Belfrage 327. Bellander 356. Berggren 356. Bergman 336. Bergsgård 328. Bertheussen 342. Bing 356. Bjerre 341. Bjerregaard 350. Bjerrum 350. Bjurulf 356. Björgås 350. Björn 356. Blicher 350. Blöndal 326, 329. Bonde 328. Borelius 342. Brate 354. Bresell 356. Brieskorn 342. Brix 352, 353. Broberg 325. Broholm 356. Bruhn 342. Bruun 325. Brögger 355. Bröndal 340. Bröndum-Nielsen 329, 340, 341, 342, 350. Brönsted 356. Brörs 350. Bugge 356. Byberg 348. Bødtker 336. Bøe 356.
 Campbell 351. Cawley 332. Celandier 333. Christensen, B. 348. Christensen, C. 350. Christensen, W. 341. Christiansen, H. 335. Christiansen R. T. 327. Claesson, C. 357. Claésson, L. 350. Cnattingius 357. Collijn 325. Collinder 329.
 Dahlerup 340. Dahlgren 357. Dallby 325. Dickens 353. Diderichsen 341. Djurklou 357. Donner 353. Droege 328. Dünninger 333.
 Egilsson 330. Eidnes 342, 343, 350. Eile 342. Einarsson 326, 330, 331, 334. Ekblom 342. Ekholm 357. Elfstrand 326. Elgqvist 336, 357. Elleby 350. Ellekilde 363. Elvius 357. Emitslöf 336. Engelstad 357. Engström 357. Enqvist 361. Envall 348. Eriksen 342. Eskildsen 350. Espeland 332, 342. Essén 326. Etzler 338. E. W., se Wetterström.
 Falck-Muus 357. Feist 353. Floderus 357. Flodström 342. Flom 334, 335, 336. Folden 350, 351. Fønnum 342. Forssander 357, 358. Frankman 358. Franzén 343. Frederiksen, S. 348. Frederiksen, V. C. 343. Friedlander 343. Friesen 329, 343, 353. Frydendahl 360. Frödin 358, 360. Furu-skog 336. Färnström 339.
 Gardell 343. Gathorne-Hardy 353. Geijer 351. Gentz 345. Genzmer 333. Gering 331. Gjelsvik 335, 343. Gjessing 358. Golther 332. Górski 333. Granberg 348. Grandinson 340. Granlund 359. Grape 329. Gras 363. Gren-Nilsson 351. Grieg 358. Grøtvedt 335. Gummel 359. Gustavson 351. Gustawsson 358. Gårdström 348. Götlind 343. Götze 344, 347.
 Hagfors 348. Haislund 340, 348. Hallström 358. Hamel 333, 352, 353. Hammelin 358. Hammerich 340. Hamrell 340. Hansen, A. 340. Hansen, F. 358. Hansen, H. P. 348, 353. Hanssen, O. 343. Hansen, S. 333. Harder 353. Harding 329. Hasselberg, B. 326. Hasselberg, G. 338. Hatt 358. Hauberg

331. Haugen 327. Havnø 343. Hedelund 358. Hedlund, G. 336. Hedlund, K. 358. Hedström 348. Heggstad 335, 343, 348. Heiberg 333. Helgason 327, 330, 334. Helie 341. Hellquist 337. Hemmer 363. Hempel 334. Henning 337. Hermannsson 326, 329, 331. Hesselman 337, 343. Heusler 326, 331, 332. Hofrén 326. Hollander 330, 331, 334. Holm 351. Holmberg 337. Holmboe 343. Holthausen 353. Holtsmark 332. Hooper 331. Horg 353. Hougen 358. Hovgaard 353. Hovstad 333. Hraby 327. Hubricht 353. Huchting 327. Hultgren 351. Hultman 329. Humbla 357, 358. Husz 327. Höfler 329.

Ideforss 337. Indrebö 332, 335, 343, 346. Ingers 326, 351. Isberg 358. Ivarsson 337, 343. Iversen 335, 343. Izikowitz 358.

Jackson 332. Jacobsen 353. Jakobsen 331. Janse 358. Janzén 347. Jellinek 353. Jensen, D. H. 351. Jensen, J. K. 359. Jensen, K. B. 343. Jespersen, E. 359. Jespersen, O. 329. Jespersen, S. 348. Jirát 328. Jirlow 348. J. K. 351. J. L. H. 351. J-n, O. 351. Jóhanneson 331. Johannsson, A. 354. Johansson, S. 351. Joleik 326. Jonas i Bråten 351. Jönsson 329, 330, 331, 332, 334, 343, 354. Jönsson, N. 351. Jönsson, O. S. 351. Jørgensen, J. 343, 348. Jørgensen, P. J. 341.

Kalén 351. Kallstenius 344. Karsten 329, 330, 344, 354. Keil 344. Kingo 341. Kjellmark 359. Kjær 359. Klose 326. Knudsen, G. 341, 344, 352. Knudsen, R. 344, 354. Knudsen, T. 336. Kock 332, 334. Koht 327, 328. Koppe 362. Kopperstad 344, 348. Kralik 334. Krappe 327, 334, 363. Krause 332, 354. Krijn 327, 332, 363. Kristensen K. L. 349. Kristensen, M. 331, 340, 341, 344, 349, 351, 354. Kristiansen 351. Krogmann 344. Kroman 326, 341. Kugelberg 359. Kuhn 326. Kuhre 351. Kummer 326. Kvantoland 349, 351. Kvålen 344. Källström 359. Köie 344, 351. Kökeritz 337. Körner 336.

Lachmann 334. Lange 344. Langenfelt 344. Larsen, A. 335. Larsen, H. 331, 351, 359. Larsen, H. K. 351. Larsen, S. 334. Larsson, C. 330. Larsson, S. 344. Leithe 334. Levander 337. Lid 330, 359. Lidén 344, 349. Liestöl 333. Lind 344. Lindell 349. Lindén 344, 345. Lindgren 345. Lindquist, I. 354. Lindqvist, N. 345. Lindqvist, S. 327, 359, 362. Lindroth 345. Lindström 359. Lindöe 359. Lisse 349. Lithberg 354. Ljunggren, K. G. 337, 354. Ljunggren, R. 337. Ljunggren, T. 337. Logeman 336, 340. L. P. 336. Lundahl 330. Lundberg 329, 345. Lunde 351. Lund-Andersson 351. Löw 339.

Madelung 359. Magon 326. Malmborg 359, 360. Malmstedt 337. Malone 327, 345. Marstrander 354. Mathiassen 360. Mawer 345. Meissner 332, 334. Melander 350. Michaëlsson 345. Midttun 335. Mikkelsen 360. Mjöberg 337. Modéer 342, 345, 349. Mogk 334. Moltke 353, 354. Monsen 333. Morris 345. Mortensen 360. Mosby 327. Mossé 332, 336, 352. Möller 349. Mörk 336. Mörland 336.

Naumann 363. Neckel 334, 353, 354, 363. Neergaard 360. Nerman 334, 347, 356, 360. Neuman 327. Nielsen, H. G. 328, 341. Nielsen, H. M. 341. Nielsen, L. 325, 326, 351. Niklasson 356, 360. Nilsson, E. 345. Nilsson, M. P. 352. Norberg 360. Nordal 331, 332. Nordberg 338. Nordén 345, 354, 360. Nordenfalk 339. Nordenskjöld 360. Nordenstreng 328. Nordfelt 338. Nordgård 345. Nordlander 345. Nordling 328, 331, 338, 345. Noreen 326, 328, 330, 336, 338, 339, 345. Norlind 326. Nygren 339. Nygård 338. Nyrop 330. Nyström 338. Naadland 345. Næss 349. Nörlund 360.

Oddr Snorrason 332. Odencrantz 361. Ohrt 353. Olason 333. Oldeberg 361. Olle Sigurd, se Jönsson, O. S. Olrik 363. Olsen, C. 349. Olsen, M. 334, 336, 346, 351, 354. Olsén 361. Olson, E. 354. Olsson, H. 361. Olsson, N. L. 351. Orluf 354. Ottelin 338.

Palm 346. Palmér 331, 349. Patzig 333. Paulsen 361. Pedersen, J. I. 352. Pedersen, M. H. 341. Pedersen, N. K. 349. Petersen, E. 361. Petersen, J. 361. Petersen, N. P. 352. Petersen, Th. 361. Petersens 361.

Petri 339. Phillpotts 328. Pipping 329, 338, 346, 354, 363. Piquet 332. Poulsen 349.

Ranke 326. Rasmussen, B. 349. Rasmussen, J. P. 356. Raudonikas 362. Refsum 346. Reichard 332. Reichborn-Kjennerud 346. Reinach 356. Reitan 346. Retzel 339. Reuschel 328. Richter 362. Risberg 338. Rohmann, A. 346, 349. Rohmann, J. 352. Roikjer 349. Rougne 336. Rudebeck 339. Rutberg 349. Ruud 352. Rydbeck 362. Rydh 362. Rydsjö 352. Ryd-zevskaja 346. Raae 349. Räsänen 353.

Sahlgren 346, 353. Sandvad 349. Sandklef 355. Schagerström 346. Scheltema 354, 363. Schlauch 328. Schmidt 341. Schnell 354, 362. Schröder, E. 338. Schröder, F. R. 332, 334, 336. Schultz 363. Schultze 363. Schück 362. Schütte 346. Schöne 352. Seip 328, 329, 331, 332, 335, 336, 340, 344, 346, 347, 349, 352. Severin 362. Severinsen 341. Shetelig 328, 334, 354. Sibbensen 341. Sijmons 331. Singer 335. Sjöberg 328. Sjödin 339. Sjøstedt 327. Skard 331, 333, 335. Skautrup 340, 341, 342, 349, 354. Skov 326. Skúlason 331. Smith 333. Snorre Sturlason 332, 333. Solheim 346. Solstrand 350. Sommerfeldt 327. Sommerfelt 329, 330, 335, 336, 343, 346, 347, 349, 353. Sortfeldt 346. Stalling 338. Steffen 339. Steffensen 352. Stenberger 362. Stender-Petersen 330. Strange 349. Strömbäck 335. Studer 328. Sturtevant 330, 331. Svendsen 349. Swenning 350. Swärd 338. Söderberg 362. Söderwall 338. Sörensen 352. Sörlie 346.

Tedor i Snararp, se Hultgren. Teinnæs 350. Tengström 347. Thesen 347. Thomasson 357. Thomsen 347. Thordeman 360, 362. Thorsen, P. 347, 351. Thorson, P. 336. Thörnqvist 330. Tilas 339. Tonnelat 334. Trotzig 362. Tunberg 339.

Ugglas 362. Uhlenbeck 332. Uhrström 336. Ulfeldt 341. Ullmann 336. Vasmer 347. Vestlund 352, 355. Vifot 362, 363. Vigerust 350. Vogt 332, 352, 363. Voltelini 364. Vries 328, 353. Vulfsberg 352. Vågslid 332, 343, 347. Wadstein 338, 362. Waldén 357. Wallensköld 330, 338. Weber 353, 355. Weibull 339. Welin 327. Wennström 350, 363. Wessen 334, 337, 347, 353, 354, 355. Wessman 350, 352. Westerby 362. Westerman 328. Westman 340. Westrin 339. Wetterström 352. Wexionius 340. Widding 325. Wiklund 347.

Zachrisson 347. Zahrtmann 364. Zenzén 339.

Åberg 363. Åkerblom 328. Åkerlund 338. Ålander 350. Aakjær 342, 350.

Ödeen 347. Östergren 338. Östman 340.

Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar m. m.

AA = Acta archæologica. — Aarb = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed. — AfdA = Anzeiger für deutsches altertum. — APHs = Acta philologica scandinavica. — Ark = Arkiv för nordisk filologi. — BMS = Bergens museums skrifter. — BMÅ = Bergens museums årbok. — BSL = Bulletin de la société de linguistique de Paris. — C. R. = Comptes rendus. — DF = Danske Folkemaal. — DLz = Deutsche Literaturzeitung. — DSt = Danske Studier. — FFC = F. F. communications. — FH = Fynsk Hjemstavn. — FoF = Folkminnen och folktankar. — FoN = Fortid og Nutid. — Fornv = Fornvånen. — For. t. no. fort. bev. Årsb. = Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Årsberetning. — Gammalt å nyt = Gammalt å nyt. Et lided borringholmst årshæfte. — Germanska namnstudier = Germanska namnstudier tillägnade Evald Lidén den 3

oktober 1932. (= NoB. 20) — **GGA** = Göttingische gelehrte Anzeigen. — **GHÅ** = Göteborgs högskolas årsskrift. — **GoBFT** = Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. — **GR** = The Germanic review. — **GRM** = Germanisch-romanische Monatsschrift. — **HTda** = Historisk Tidsskrift utg. af den danske historiske Forening. — **HTno** = Historisk tidsskrift utg. av den norske historiske forening. — **HTsv** = Historisk tidsskrift utg. av Svenska historiska föreningen. — **HVSLÅ** = K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. — **JEGPh** = The journal of English and Germanic philology. — **Jorden ger** = Jorden ger. Svenska forskningar och fynd från senare år. 1931. — **KVHAA(H)** = Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien(s handlingar). — **Leeds studies** = Leeds studies in English and kindred Languages. — **Litbl** = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. — **LUÅ** = Lunds universitets årsskrift. — **M** = Museum. Maandblad voor philologie en geschiedenis. — **Mélanges Mikkola** = Mélanges de philologie offert à J. J. Mikkola. [= Annales academiæ scientiarum fennicæ. Ser. B. T. 27. 1931.] — **Minnesskrift Filol. Samf.** = Minnesskrift utgiven av Filologiska samfundet i Göteborg på 30-årsdagen av dess stiftande. 1931. [= GHÅ. 1930: 3.] — **MLN** = Modern language notes. — **MLR** = The modern language review. — **MoM** = Maal og minne. — **MPH** = Modern philology. — **NFK** = Norsk folkekultur. — **NoB** = Namn och bygd. — **NR** = Nordische Rundschau. — **NsvSt** = Ny-svenska studier. — **NTBB** = Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. — **NTL** = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri utg. av Letterstedtska föreningen. — **NTS** = Norsk tidsskrift for sprogvidenskap. — **OoB** = Ord och bild. — **PBB** = Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur. — **PMLA** = Publications of the Modern language association of America. — **PSS** = Publications of the society for the advancement of Scandinavian studies. Scandinavian studies and notes. — **SM** = Sönderjyds Maanedsskrift. — **SoK** = Sprog og kultur. Udg. af Institut for jydske Sprog og Kulturforskning. — **SoS** = Syn og segn. — **StNF** = Studier i nordisk filologi. — **S. T. U. A. G. N. L.** = Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. — **Sv. Lm** = Svenska landsmål. — **UUÅ** = Uppsala universitets årsskrift. — **ZfdA** Zeitschrift für deutsches altertum ... — **ZfdPh** = Zeitschrift für deutsche philologie. — **ZfvglSpr** = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

Ordförklaringar.

1. Sv. dial. *batting*.

SAOB känner detta ord i två betydelser, som uppföras under skilda uppslagsord, nämligen 1) (fordom) bankovitten, $\frac{1}{4}$ skilling banko; slant (»Sedan hade vi... halvannanstyvrar eller battingar, som voro stämplade med $\frac{1}{4}$ skill. banko», 1879), 2) (i bygdemålsfärgat tal) pojke, unge, byting; i sht om gosse född av ogift moder. Hellquist Et. ordbok tillägger till bet. 2) liten häst, ung stut.

I bägge dessa betydelser är *batting* vida spritt i dialekterna. Rietz känner bet. 1) från sdm., nk., ög., sk., bet. 2) från ul., sdm., nk., vm., sm., öl., bl., hl., sk. Bet. 'stut, ung ox' (i tredje året) har Rietz från Skåne (så även Ihres dial. lex.), *hästabatting* liten häst från Blek. Utöver Rietz' område kan nämnas belägg från Noreen Fryksdalsm. (gosse, pojkbysing; jfr Magnussons tillägg: oäkta barn), Vendell De östsv. dial. (byting, pojke; äv. *illbatting*), Leander Holsljunga (Kinds hd, Västergötland: ett gammalt mynt: $1\frac{1}{2}$ styver), Lindberg Skee (Bohuslän: tolvskilling).

Etymologiskt synes Hellquist vilja skilja de två betydelserna åt. Han anser *batting* slant möjligen vara besläktat med ty. *batzen*, ett visst slags mynt, mhty. *batze*, egentl. smeknamn på björnen (efter ett å myntet befintligt stadsvapen).

Det av H. åberopade ty. *Batzen* har av ålder ansetts vara bildat på smeknamnet *Petz*, *Betz* björn, som i sin tur möjligen är smeknamnsform av *Bernhard*. Myntet, som hade ett värde av 4 Kreuzer, då det präglades i Bern år 1497 (Schweiz. Idiot. 4, sp. 1969), bar bilden av Berns vapendjur. Redan tidigt översattes det också till latin med *ursierus*, *ursinus*. Enligt DWb 1, sp. 1159 har ordet haft och har ännu stor spridning i södra Tyskland. »So

weit als nach Gulden und Kreuzern gerechnet wurde, verbreitete sich auch die Benennung des Batzens». Det har haft flera former, utom *Batzen* även *Batze*, *Batz*, *Bätzen*, *Bätzen*, de bägge senare i Bern. Redan 1874 har W. Wackernagel i Klein. Schr. 3. 88 vänt sig mot uppfattningen, att namnet skulle vara bildat på björnens namn *Petz*. Han säger: »Die Benennung Batzen ist älter (näml. än Bernmyntet) und viel allgemeiner; sie soll diese Münze im Gegensatz zu den Bracteaten als Dickmünze bezeichnen, ganz wie *Groschen*, das von mlat. *grossus* kommt. Auch nennen die Berner selbst ihren Bären gar nicht *Bätz* od. *Petz*, sondern *Mutz*». Gentemot Wackernagel framhåller visserligen Schweiz. Idiot. a. st., att påståendet, att myntnamnet skulle vara äldre än björnens smeknamn, icke är styrkt och att *Betz* som namn på björnen verkligen är belagt från Bern. Men i likhet med Wackernagel anser även den schweiziska ordboken, att härledningen ur *Betz* beror på en folketymologisk omtydning. Denna skulle ha gett upphov till formerna *Bätzen* och *Bätzen* (i Bern). Formen *Batze(n)* bör däremot sammanställas med ordet *Batze*, som av DWb återges med »massa, gleba, klumpe, was aus dem weichen erhärtet, geronnen ist und zusammen klebt... man sagt *mehlbatze*, *leimbatze*, *eiterbatze*, *rotzbatze*, *speibatze*, *augenbatze*... und nennt die klebrige, aus zerquetschten tieren oder pflanzen vortretende materie *batz*». Även DWb tänker sig alternativt, att myntnamnet kan vara identiskt med detta *batze*. Subst. skulle sammanhänga med ett verb *batzen* kleben, som kunde ha uppstått ur **backezen* (jfr *gutzen*, *blitzen*) och adj. *batzet*, *batzig*, *patzig* weich, klebrig, von unausgebackenem, klumpigem Brot. Gentemot denna förklaring av subst. framhåller Fischer, Schwäb. Wb. 1, sp. 686, att ordet kan stå i avljudsförhållande till subst. *Butz* m. Schweiz. Idiot. framhåller vidare, att subst. *Batze*, massa, gleba, klumpe i Schweiz heter *Patsch* och drar därför den slutsatsen, att myntnamnet sannolikt är importerat till Schweiz, liksom myntsorten själv. Det kan tilläggas, att i sista upplagan av Pauls Wb., bearbetad av Euling (häft. 1, 1933), återges *Batzen* med dels 'klump', dels 'Dickpfennig', 'Geldstück von 4 Kreuzern' och anses samman-

hanget med *Betz* vara folketymologi. — Som en parallell kan ytterligare anföras fra. *sou*, ital. *soldo*, lat. *solidus* tjock, solid.

Batting liten gosse o. s. v. anser Hellquist liksom tidigare SAOB vara en avledning till en stam *bant-*, som assimilerat *nt* till *tt*, och han jämför ordet med ä. ty. *banze* litet barn, eng. *bantling*. Det tyska ordet är till sitt ursprung ej klart. DWb hänvisar till *bansch*, *bantsch* m. venter och återger *banze* med »kleines kind, dem der bauch hängt». Lika oklart är eng. *bantling*, som av NED hänföres till ty. *Bänkling*, till *Bank* bench, i. e. »a child begotten on a bench, and not in the marriage-bed», en något äventyrlig förklaring. Wright jämför med schwab. dial. *bankle*, *bantle* ein kleiner dicker Mensch.

Skulle vi ha att göra med en stam *bant-*, borde, förefaller det, åtminstone i någon (östlig) svensk dialekt den oassimilerade formen stå kvar. Jfr Noreen Aschw. Gr. § 235, b och västsv. *klätt*, *bräcka*: östsv. *klint*, *brink*.

Innan man drar in de i sig själv delvis oklara ty. och eng. formerna, är det i varje fall lämpligt att tillse, om inte det nordiska ordförrådet erbjuder anknytningar.

I svenska dial. finnes ett ord *i batt* dräktig, vanligen om hundar och kattor, av Rietz anført från Skåne¹ och Bleking; Rietz hänvisar också under detta ord till *batting*. Med avseende på själva konstruktionstypen jfr *hon ä i pjätt* d. ä. havande (*pjätt* litet barn), Östergötl., Smål., Hall., *i far* grisdiger, Skåne, Blek., *i ön* lamdiger, Hall., Skåne m. fl., enligt Rietz; jfr även *ikalv*, *iföl* etc. Möjligen föreligger i uttrycket *i batt* ett ord med bet. 'unge'. Denna betydelse har da. *batte* m., som i Ordb. over det da. Sprog återges med 'fugleunge der endnu ikke kan flyve', 'ungt menneske, hjemmefødning', i den senare betyd. dock blott som sista ssgsled för att beteckna en person från en viss landsdel

¹ Landsmålsark. i Lund känner *i batt* (acc. på sen. leden) om hundar, kattor o. harar bl. a. från S. Luggude, Frosta o. Onsjö hd i Skåne. Formen *i badd* är belagd från Vemmenhögs hd (äv. hos *Lech*, Skånemålsens böjn.-lära s. 49.) Slutkons. kräver här en specialförklaring.

eller ö, t. ex. *Jydebatte* (ung) jyde. Även da. *batting* m. äger denna senare betydelse; se därom G. Schütte i Danske stud. 1914, s. 35 (om Indbyggere af hjemlige bittesmaa Øer, f. Eks. *Fej-battinger* paa Fejø. Dette er en særskilt lollandsk Udtryksmaade af skæmtefuldt Indhold) och F. Dyrland i Dania 3, 371.

I Småland och Bleking finnes enligt Rietz ett subst. *batt* m. med bet. 1) liten hop, hög. »En batt hög». 2) kulle på en hatt eller mössa. *Hattabatt* m. hattkulle. *Batthätta* f. rund, tätt åtsittande mössa.

De sv. och da. orden synas kunna utan svårighet samlas under en betydelseformel 'liten (rund) klump'. Möjligen skall hit föras också adj. sv. dial. *battig* envis och svår (Bleking), trög, svår. »Battigt väglag» (Småland), enl. Rietz, besvärlig, svår, tung (V. Göinge, Skåne, enl. Landsmålsark. saml., Lund), i så fall väl med en ursprunglig bet. 'klumpig' (jfr ty. *batzig*). Ett *battigt* väglag skulle då kunna beteckna, att vägen har djupa hjulspår i lera, som torkat. Det jutska adj. *battet* betyder naken, om små fågelungar; skallig, om människor (Feilberg).

Hit kan även föras verbet sv. dial. *battna* lägga ut, svälla ut, t. ex. om mjöl och gryn i vatten. Det är upptaget i flera ordsamlingar och av Rietz från Vg., sm., kl., hl., bl. Det skulle då ha lagt inchoativsuffixet till subst. *batt* hög, klump eller möjl. till adj. *battig* (jfr *krokna* till ?*krokig*). I varje fall torde detta verb inte kunna vara identiskt med fvn. *batna* bli bättre, sv. dial. (Dalarna) *battna* läkas, helas, varom se Kock Sv. ljudh. 1, 346.

Batting liten gosse fogar sig naturligt in i denna ordgrupp, såsom avledning av ett *batte* (jfr da.) eller *batt*, med en ursprunglig betyd. 'klump, rund massa' o. d. Sannolikt är denna stam *batt-* identisk med den tyska i *Batzen*, vilket ord då helst bör uppfattas som avljudsform till *Butz*, *Butze* m. zähe Masse, wie Rotz in der Nase m. fl. betyd., såsom Fischer alternativt föreslår. Jfr även sv. dial. *butt* m. liten stump, Dl., *buttig* rund, trind, fyllig, Sk., hl., bl. Rietz. Den på metafor beroende betydelseväxlingen klump: litet barn har ju flera paralleller, t. ex. da. *knøs* liten pojke, nyisl. *knaus* jordklump och väl även fvn. *koqursveinn*,

och jyll. *kavring* liten person, som enligt Sahlgren ANF 44, 258 ff. utgå från bet. 'klump, klumpigt föremål', samt *klimp* barnunge, Thesleff Stockholms förbrytarspråk etc. och Bergman Ur en Stockholms-nasares ordförråd, Nysv. stud. 1934, s. 62.

Batting slant föres likaledes enklast tillbaka på stammen *batt-*, liksom ty. *Batzen*. Om ordet alltid har haft betydelsen av kopparmynt, kan det inte vara äldre än 1624, då kopparmynt för första gången präglades i Sverige. De första mynten voro klippingar. Först 1627 började präglingen av runda ören och halvören av koppar.

2. Sv. dial. pluring.

Hellquist upptar i Et. ordb. ett vulgärt *pluring* päng, vanl. i plur., Blanche 1845: ro hit med pluringarna, möjligen skämtsamt bildning, i anslutning till *pänning*, till lat. *plures (pecuniae)* el. dyl. Han jämför med *multum* mycket pengar, till lat. *multum* mycket. Samma förklaring framställs av Noreen Vårt Språk III, 485, endast att Noreen utbyter det lat. substratet *plures* mot *plurimum*. Hellquist påpekar vidare, att ordet av Thesleff Stockholms förbrytarspråk etc. betecknas såsom månsing. — Som ett annat ord vill H. betrakta *pluring* småtting, t. ex. M. Roos (1892), liksom det därmed samhörande *ölandspluring* liten ölandshäst. För dessa senare ord åberopar han till jämförelse ä. sv. *pluring* plugg, i teknisk användning, t. ex. Rinman (1789).

Pluring slant, mynt finns även i dialekterna, t. ex. hos smeden G. Ericsson Åkers och Österrekarne hd (Södermanland), i Höks hd (Halland) och Onsjö hd (Skåne), de senare beläggen i Landsmålsark., Lund. Det är enligt min mening en metafor av *pluring* kil, plugg, känt bl. a. i Kalmar län och Skåne (Rietz). Från Småland har Rietz betydelsen: korvbit. *Pluring* är i sin tur en avledning av det enkla *plure* m. liten plugg i ett hål eller fogning (timmermansterm) (N. Skåne, S. Halland,¹ Rietz), *plura* f. liten plugg eller kil, som sättes i ringen vid lieskaftet för att fästa

¹ I Osbecks förteckning på ord från Hasslöf (Höks hd, S. Halland) från c:a 1760 nämnes även *plure* en liten plugg, som sättes

lien (Skåne, Rietz). I uppteckningar från S. Halland i Landsmålsark., Lund, finnes *plura* f. även i betydelsen hönsägg, och ett *plur* m. återges med 'spetsig träkil eller vanligast den avskurna spetsen av ett boskaphorn, som användes att slå under lieringen vid liens fästade på lieskaftet'. Slutligen kan nämnas *plurik* m. flat och bred plugg eller propp, Wessman Saml. av ord ur östsvenska folkmål.

En parallell till *pluring* kil, slant erbjuder västgötaknallarnas *bläjde*, *bläjd*, tolvskilling, daler, 25-öring, eg. vigg av trä, kil. Se därom Bergman i Nysv. studier 1929, s. 177. Det kan naturligtvis tänkas, att vid den metaforiska omformningen av *pluring* 'kil, plugg' till betydelsen 'slant' inte den ursprungliga och trängre betydelsen 'kil' legat till grund utan en därur abstraherad och vidare betydelse av 'något smått, obetydligt och värdelöst'. Dylika skämtsamma uttryck för 'slantar' äro vanliga i slang. Jfr t. ex. *Knapper*, *Gryn*, *Söm*, *Spir*, *Stifter*, *Syle* m. fl. i danskan (Karl Larsen, Dansk Argot og Slang, Dania III, 61.).

Den dubbla betydelsen 'kil, plugg' och 'barn, småtting' har många paralleller. Det sv. *plugg*, eng. *plug*, lt. *pluck* ha bägge betydelseerna. Se t. ex. Rietz, Richey Idiot. Hamburgense (*Een korten dikken Pluck ein kleiner untersetzter Mensch*), Wright. Sv. dial. *plugg* har även betydelsen 'liten gris', som ju också är smeknamn på barn, samt 'potatis' (jfr *plura* ägg). Se även *plygg* och *plutt* hos Rietz och *pirvel*, *plussel* och *prussel* 'plugg, liten karl' hos Vendell De östsv. dial. Även *kil* har i dialekter och slang betydelsen 'litet barn'; se G. Ericsson Ordlista ur Åkers och Österrekarne hds folkspråk och spexet Uarda: »Vyssja lulla kilen, som jag fann i Nilen». För betydelsen 'liten häst' jfr *batting*.

---

emellan järnringen på ett lieskaft l. mäjetyg, att därmed fästa lian vid skaftet. Se B. Möller, Tre bidrag t. kanned. om äldre halländskt folkspr., Sv. Landsm. 1914.

Lund.

G. Bergman.

Morfologiska faktorerers inverkan på utbredningen av suffigerad artikel i lagsvenskan.

Då man mera ytligt undersöker slutartikelns förekomst i landskapslagarna eller fornsvenskan över huvud, blir resultatet förvirrande. Någon konsekvens tycker man sig ej kunna spåra i valet mellan bestämd och obestämd form av substantivet. Orsaken har man i allmänhet ansett vara den, att artikeln ännu befann sig i sitt första utvecklingsstadium, och att den ej nått någon fasthet i språket. Sporadiskt har väl artikeln funnits långt tidigare, men först vid tiden för landskapslagarnas nedskrivande kan man börja inränga den i ett fast syntaktiskt system och skönja de betydelsekategorier, som den suffigerade artikeln blivit bärare av. Likväl måste man vara beredd på talrika inkonsekvenser, då man söker anlägga den rent semologiska synpunkten på artikelutbredningen i lagsvenskan. Att i varje särskilt fall spåra orsakerna till denna inkonsekvens i artikelförekomsten är ej gärna möjligt. Man får härvid även räkna med tillfälligheternas spel. I en tid, då många av de grammatiska kategorierna hålla på att dansas, finns mycket kvar av schablonmässighet och vaneförhållanden från äldre tid. Till sina allmänna verkningar kunna dock vissa morfologiska faktorer skönjas, starkare eller svagare i mån av deras förmåga att korsa de semologiska tendenserna.

Jag har i det följande koncentrerat min undersökning till äldre Västgöta-, Upplands- och Östgöotalagarna, dels därför att deras artikelbestånd är ganska representativt för lagsvenskan i dess helhet, dels därför att dessa tre lagar beteckna olika skeden i slutartikelns utvecklingshistoria, vilket följande siffror belysa:

Äldre Västgöotalagen har	24	fall	av	suff.	art.
Upplandslagen	»	572	»	»	»
Östgöotalagen	»	1265	»	»	»

Statistiken är baserad på Sjöros', Hultmans och Freudenthals handupplagor av resp. lagtexter.

De i äldre Västgötalagen (utom Pinglot) förekommande fallen av suffigerad artikel äro:

3: 13 andæns (osäkert)	32: 4 arvunum
6: 18 vighit	33: 20 næmdinni
7: 15 sacsøkiændin	35: 9 pavæns
9: 8 præstins	35: 9 pavænum
11: 16 ættin	35: 15 sunnudaghin
11: 22 ættin	39: 11 skyldinæ
13: 14 sakinæ	44: 6 iorþæ-værþit (osäkert)
13: 17 saksøkæn	54: 24 bonden
16: 6 banæn	62: 19 skapæn
22: 8 saksøkin	67: 5 lekærin
22: 18 mannin	67: 6 kuighunæ
26: 3 bono	68: 4 rikiænnæ.

Översikten visar, att av Vgls 24 bestämda substantivformer äro 12 eller *jämmt hälften svaga*. Till svaga räknar jag då även nd-stammar, därför att de i sing. böjas som n-stammar och ännu saknas i bestämd form plur.

Upplandslagens *svaga* substantiv i best. form äro:

arfwi	2 fall	klokkæri	1 fall
bani	8 »	kona	9 »
bolax fastæ	1 »	kruna	3 »
bonde	89 »	landboe	9 »
bryti	1 »	malæ	2 »
domæri	7 »	malsæghande	10 »
drapæri	6 »	owormaghe	1 »
eghande	17 »	rættæræ	2 »
grannæ	1 »	skapï	8 »
halwa	1 »	taki	2 »
hampna	1 »	timi	1 »
husbonde	1 »	wapæ	3 »
husfru	20 »	witi	1 »
hærræ	4 »	wiþærkiænna	1 »
iorþæghande	1 »	wæriænde	1 »
kirkia	19 »	ærffwingi	1 »

Summa 32 subst. i 234 fall.

Svaga äro alltså i Ul. två femtedelar av de bestämda substantivformerna.

Östgötalagens *svaga* substantiv i best. form äro:

akoma	1 fall	drapare	14 fall
arui	9 »	eghande	36 »
attari	7 »	fostra	3 »
bonde	112 »	friplösa	3 »
borghare	10 »	frände	11 »
domari	9 »	gömari	1 »
hale	1 »	lekare	1 »
halua	1 »	saki	4 »
husfru	9 »	sali	13 »
hærthugæ	1 »	skaþi	11 »
iamlangi	1 »	soknari	22 »
kirkiæ	4 »	stænna	4 »
klokkæræ	5 »	taki	13 »
kona	24 »	timi	1 »
kuigha	1 »	uiþerganga	1 »
kælda	2 »	uiþia	1 »
köpi	12 »	uætti	1 »
land bo	23 »	ændi	1 »

Summa 36 subst. i 373 fall.

Svaga äro alltså i Ögl. knappt *en tredjedel* av de bestämda substantivformerna.

I exaktare siffror ter sig alltså artikelutvecklingen i de nämnda lagtexterna på följande sätt:

Ä. Vgl.	50 %	svaga	och	50 %	starka	best. subst.-former
Ul.	40,9 %	»	»	59,1 %	»	»
Ögl.	29,5 %	»	»	70,5 %	»	»

Procentuellt störst är sålunda artikelfrekvensen hos de svaga substantiven under ett tidigare skede av språkutvecklingen, vilket visar, att slutartikeln först vinner utbredning just vid dessa substantivformer. Vad är nu orsaken härtill? Ty såsom en tillfällighet torde man knappast kunna betrakta det faktum, att exempelvis *de fyra svaga substantiven bonde, husfru, kirkæ, -eghande uppvisa över fjärdedelen av hela antalet artikelförsedda former i Upplandslagen*. Nej, orsaken torde nog helt enkelt vara den, att dessa vokalslutande substantiv ha kortare och lättare artikelformer. Det är med andra ord *bekvämlighetsskület*, som här spelat en avgörande roll.¹

¹ Bekvämlighetens inverkan på språkutvecklingen har ofta framhållits. Jag erinrar i detta sammanhang om att O. Gjerdman i en

Anlägga vi vidare denna bekvämlighetssynpunkt på de *bestämda pluralformernas* frekvens, blir resultatet enahanda. Den suffigerade artikeln har i pluralis vanligen längre och tyngre former än i singularis, men även härvidlag ställer det sig något olika i olika genus.

I *Å. Vgl*s ursprungliga text förekommer *ingen pluralform* med undantag av det omdebatterade arwumn 32:4 (av Noreen, Sjöros m. fl. emenderat arwunum och tolkat som dat. plur. Här skulle alltså föreligga inflytande från fornvästnord. dat. plur.-änd.-unum). I den i Vgl. mera särstående Conongs Bolker finnes ett fall gen. plur. rikiænnæ och i den betydligt senare Pinglot 2 fall vtlandin.

Ul har 34 pluralformer. Belysande är den olika frekvensen beträffande de olika stammarna, vilket framgår av följande schema:

Maskulinum.

a-stammar: nom. garþæni 130:22
 gen.
 dat.
 ack. garþænæ 110.7, hæstænæ 123.11
 i-stammar: saknas
 u-stammar: nom.
 gen.
 dat.
 ack. twælötinæ 48.20 (end. i hskr. A)
 an-stammar: nom. grannæni 129.23
 gen. hærrænæ 32.15, 34.34
 dat.
 ack. fastænæ 110.32
 kons.-stammar: saknas.

Femininum.

o-stammar: saknas
 i-stammar: saknas
 on-stammar: saknas
 kons.-stammar: nom.
 gen.
 dat.
 ack. horbötænæ 23.21 (end. i hskr. A).

---

uppsats om slutartikelns uppkomst (Festskrift till Pipping, sid. 124) framhåller bekvämlighetsskälet som ett viktigt moment för utvecklingen av nya ljudföljder i språket.

Neutrum.

- a-stammar: nom. husin 7. 24, 7. 29, 7 32, laghin 25. 23, barnin 46. 30, brutin 74. 24, 165. 3, dulin 90. 14.
 gen. barnænnæ 46. 28
 dat. bandumin 168. 16 (enda dat. plur.)
 ack. husin 7. 26, 108. 12, 127. 8, laghin 25. 20, sarin 81. 35
- ia-stammar: nom. witnin 24. 25, 25. 9, 25. 17, 25. 21, 25. 22, 67. 11
 gen.
 dat.
 ack. daxwærkin 6. 18, 6. 21, 6. 21, fullsærin 81. 35

Summa: 8 mask., 1 (oviss) fem., 25 neutr.

Ögl har 96 pluralformer. Uppställda enligt samma schema äro de:

Maskulinum.

- a-stammar: nom. epane 177. 17, karlani 212. 2, penningane 249. 26
 gen.
 dat. eþumin 13. 14, 201. 8, 207. 24
 ack. penningana 10. 14, 170. 15, 170. 16, 249. 23, 253. 6, eþana 199. 15, ramarkana 212. 3, hundana 262. 3.
- i-stammar: saknas
- u-stammar: nom.
 gen.
 dat.
 ack. twælytina 66. 3
- an-stammar: nom. aruani 49. 5, 50. 11, 61. 6, 145. 20, soknarane 61. 21, bröplunganir 137. 1, altarane 212. 13
 gen. aruanna 61. 1
 dat. soknarumin 21. 7
 ack. köpana 160. 5, landboana 212. 17
- kons.-stammar: nom. mænnini 13. 15, 187. 21, 200. 15, 253. 5
 gen. mananna 203. 17
 dat.
 ack.
- r-stammar: nom.
 gen. bröþranna 142. 15
 dat.
 ack.

nd-stammar: nom. frændrini 47. 7, 64. 14, 129. 17, 129. 20,
155. 5
gen.
dat. frændumin 65. 6
ack. frændrina 66. 3, 66. 4, 138. 16.

Femininum.

o-stammar: nom. tomtina 156. 4
gen.
dat.
ack. soknina 18. 14
i-stammar: saknas
on-stammar: saknas
kons.-stammar: nom.
gen.
dat.
ack. bötrina 33. 6, 33. 18, 33. 20, 34. 11, 34. 12,
44. 8, 66. 18, 84. 13, 84. 14, 88. 18, 96. 19.
r-stammar: saknas.

Neutrum.

a-stammar: nom. barnin 44. 11, 44. 13, 62. 2, hærapiñ 243. 4
(kan också böjas som en ia-stam), fallin
256. 3, 256. 4, 256. 17, köpin 160. 11, 160. 14,
160. 21, spiællin 232. 7.
gen. barnanna 61. 19, 129. 8, 129. 17, 187. 17
dat. barnumin 44. 13, hærapiumin 243. 5, 243. 8
(kan också böjas som en ia-stam), uatnumin
217. 15
ack. barnin 44. 12, 129. 16, diurin 246. 14, giæl-
din 144. 11, husin 174. 19, laghin 109. 18,
spiællin 230. 15, 230. 16, 232. 8, 234. 2,
237. 10, 261. 9, uærkin 80. 5, 98. 6, 99. 10,
99. 13, 146. 8
ia-stammar: nom.
gen.
dat. uitnumin 59. 5, 86. 16, 96. 15
ack. uitnin 207. 22, uærpiñ 155. 14, 249. 14.

Summa: 41 mask., 13 fem. och 42 neutr.

Uls och *Ögls* pluralformer äro sålunda fördelade på följande sätt:

	<i>Mask.</i>		<i>Fem.</i>		<i>Neutr.</i>	
	Ul	Ögl	Ul	Ögl	Ul	Ögl
nom.	2	19	0	1	14	11
gen.	2	3	0	0	1	4
dat.	0	5	0	0	1	7
ack.	4	14	1	12	9	20
<i>Summa:</i>	8	41	1	13	25	42

Summa: Ul 34 plur., Ögl 96 plur.

Med ledning av denna statistik kunna vi alltså konstatera följande:

1) De artikelförsedda pluralformerna utgöra i Ul 6 %, i Ögl något över $7\frac{1}{2}$ % av hela antalet artikelförsedda former. Någon större skillnad är det sålunda inte mellan de båda lagtexterna beträffande pluralformernas frekvens.

2) Däremot finner man i Ul de neutrala pluralformerna klart dominera i ack. och nom. Vi ha ju här också de korta artikelformerna -in och -en. I Ögl ha de plurala mask.-formerna i nom. och ack. uppnått neutr.-formerna i antal.

3) Vidare är det otvetydigt, att artikeln framträder senare i gen. och dat. plur. med dess tyngre former än i nom. och ack. Dat. plur.-formen -umin förekommer sålunda endast en gång i Ul men 12 gånger i Ögl.

4) Av samma skäl äro fem.-formerna i plur. senare i utvecklingen än mask. och neutr. I Ul saknas de så gott som alldeles, i Ögl dominera de 11 fallen bötrina.

I *singularis* fördela sig de bestämda artikelformerna i Ul på följande sätt:

	<i>Mask.</i>	<i>Fem.</i>	<i>Neutr.</i>	
nom.	105 fall	70 fall	33 fall	S:a 208 fall nom.
gen.	40 »	20 »	3 »	» 63 » gen.
dat.	86 »	23 »	27 »	» 136 » dat.
ack.	48 »	40 »	43 »	» 131 » ack.
	279 mask.	153 fem.	106 neutr.	S:a 538 sing.-f.

Man lägger märke till, att *mask.*-formerna dominera i sing., under det *neutr.*-formerna äro i majoritet i plur. Man får härvid komma ihåg, att mask. över huvud taget är vanligare i lagtexten än neutr. Vidare finner man *nominativen* talrikt representerad i mask. och fem. men mindre ofta i neutr. Särskilt när det gäller

personbeteckningar, föredrar lagtexten den bestämda formen i subjektsställning men ogärna i objektsställning.¹

Belysande är en översikt av samtliga förekommande former av subst. bonde i Ul.:

<i>Sing.</i>	nom.	48	best.,	103	obest. former
	gen.	25	»	11	»
	dat.	15	»	28	»
	ack.	1	»	17	»
<i>Plur</i>		0	»	55	»
<i>Summa</i>		89	best.	214	obest. former

Vad som särskilt frapperar i ovanstående tabell, är, att gen. är mer än dubbelt vanligare i best. än i obest. form. Här stå vi inför en företeelse, som direkt strider mot bekvämlighetslagen. I valet mellan formerna *bondæ* och *bondans* har väl den senare formens större prägnans blivit avgörande.

Efter dessa mera allmänna konstateranden av bekvämlighets-skälets betydelse för artikelutbredningen vill jag i det följande peka på några mera speciella egenheter beträffande existensen eller frånvaron av suffigerad artikel i Ul.

Först några stående juridiska uttryck:

Faldær at epe eller *fallz at epe* förekommer ett 30-tal gånger i Ul utan artikel. Undantag utgöra

101. 18 *faldær han at dulsepinum*

136. 33 *faldær han at epenum*

152. 20 *æn han fallz at epinum ok tilbuþinu.*

Det sista fallet kan vara påverkat av *tilbuþinu*. F. övr. må anmärkas, att i dessa tre fall är subjektet inskjutet. I vanliga fall utelämnas detta vid de obestämda formerna.

I det närbesläktade uttrycket *gitær han epæn gangit* står tvärtom *epær* helst med artikel, ex. 23. 30, 24. 1, 24. 24, 101. 17, 131. 15. Samma ställning intar 25. 20 *gitær bondin laghin gangit.*

Undantag utgör

152. 16, *gitær han ep* (men hskr. CE *epæn*, *edhin*) *gangit.*

Ögl har i detta uttryck i motsats till Ul nästan uteslutande obest. form *epæ*.

I *pæn (sum) sakin giffs* (eller *witis*) står alltid artikel. Den är väl närmast anaforiskt motiverad, då oftast syftning till ett förut relaterat rättsfall föreligger. Beläggställena äro:

¹ E. Olson framhåller (Pronomenet Den, sid. 58), att sakord mindre ofta än beteckningar för levande varelser (i synnerhet personer) utgöra *subjektet* i en sats, oftare än dessa *objektet*.

23. 29, 24. 1, 24. 14, 30. 8, 35. 15, 67. 9 (hskr A han, sum sakin witis), 73. 30, 78. 17, 80. 22, 82. 18, 91. 29, 111. 16 (sum sakin ær giwin), 166. 4.

På *tinget* heter vanligen a þingi (väl ett 50-tal fall). Tre gånger utsättes artikeln:

24. 14 sipæn skulu tolff mæn næmpnæs a þinginu
 59. 15 a fiærþæ þinginu þa dømi domærin... (sålunda hskr AEs¹ och Ä; BCD har þingi. Men 98. 35 AEsÄ þinge, BC þinginu)
 159. 8 a senæstæ þinginu.

Bestämd form tycks här stå, då innebörden är mera konkret, och då attribut tillägges substantivet. Dock:

83. 4 a fiærþe þingi
 88. 12 a fyrstæ þingi
 98. 34 a fiærþæ þingi
 158. 36 a þriþiæ þingi

Det är tydligt, att *a þingi* småningom förlorat sin ursprungliga konkreta syftning och blivit ett i lagtexten stående uttryck.

Över huvud taget beträffande ställningen *efter preposition* tycks ingen skönjbar konsekvens i artikelförekomsten vara rådande. Det kan heta:

30. 12 i kirkiu garþinum	eller 30. 14 i kirkiu garþi
6. 15 AEsÄ i sokninni	men BC i sokn
12. 14 A aff malenum	» ÄEs aff malæ
142. 8 EFesÄ i byæmalinu	» A i byæmalum
ok j tomtine	ok j tomtum
159. 11 C æptir mætorþinu	» AEsÄ æptir mætorþi
163. 10 A mæþ bondænum	» CEsÄ mæþ bondæ
164. 4 A at malinu	» EsÄ at male etc.

Att artikelfrekvensen ofta följer andra lagar än de syntaktiska, framgår av en rad fall, där två eller tre subst. ställas tillsammans med fullkomligt samma funktion, nämligen bestämmelserna om fördelning av böter av typen:

23. 32 takær þær aff en þriþiung kirkiæ, annæn malseghandi ok þriþiæ hundærit.

¹ Med Es betecknar jag den nyligen på Esplanda gods i Närke funna handskriften av Ul. Den tycks visa största likhet med den s. k. Ängsöhandskriften (Ä.).

Dylika fall äro (jag anför endast subst.-formerna):

- 11. 32 præstær, kirkiæn
- 15. 18 biskupi, bondænum
- 17. 10 bondin, biskupær
- 22. 25 kunungær, biskupær, malseghandi (Ä best. f.)
- 23. 33 kirkiæ (CE best. f.), malseghandi, hundærit
- 24. 31 biskupær, malseghandi (EsÄ best. f.), allir mæn
- 35. 8 malseghande (EsÄ best. f.), kunungær (EsÄ best. f.),
allir mæn
- 39. 10 styriman, malseghanden (BCEsÄ obest. f.), hussætir
allir
- 40. 10 kunungær, skiplaghit, han i warpi skiær
- 66. 30 kunungi, hundærinu
- 69. 14 kunungær (EsÄ best. f.), malseghande, hundærit
- 69. 22 malseghande, kunungær, hundærit (Ä obest. f.)
- 73. 24 kunungær, malseghande, hundæri (sålunda AEsÄ;
BCE best. f.)
- 75. 28 kunungær, malseghande, hundærit (EsÄ obest. f.)
- 78. 26 kunungær, hundærit (sålunda AEsÄ; BCF obest. f.),
malseghande (EsÄ best. f.)
- 80. 35 malseghande, kunungi, allum mannum (sålunda AEsÄ;
E kununginum ok hundarino)
- 121. 11 kunungær (sålunda AEs; Ä best. f.), malseghande,
hundærit
- 153. 25 kunungær, malseghandi (Ä best. f.), hundærit
- 158. 12 kunungær, (EsÄ best. f.), hundæri (CEÄ best. f.),
malseghande.

I dessa exempel med tillsammans 55 *subst.* med samma syntaktiska funktion stå 42 *utan* och 13 *med suff. artikel*. Jag följer då hskr A. Såsom framgår av de parentetiska kommentarerna, äro avvikelserna i övriga hskr talrika. Kan man här finna några tendenser för artikelns utsättande, så äro de knappast av semologisk natur. Däremot bekräftas den förut påpekade bekvämlighetssynpunkten i hög grad, i det att alla starka mask. (kunungær, præstær, biskupær, etc.) stå utan artikel, under det att samtliga artikelförsedda former utom en (skiplaghit) äro svaga (kirkiæ, bonde, malseghande) eller neutr. ia-stammar (hundæri). Dessa senare vokalslutande stammar taga lättare artikel än de starka mask.

Den största vacklan råder beträffande malseghande.¹ Detta ord betecknar ju också den varierande parten, under det de övriga äro mer eller mindre fixa och ha en viss individuell prägel.

¹ Jfr 80. 9 Þæt a malseghandin enzamin och
85. 35 Þæt aghær enzamin malseghande.

Mycket belysande för språkkänslans vacklan mellan olika morfologiska uttrycksmedel under denna tid är den possessiva betydelsekategorien. Den kan nämligen uttryckas dels genom possessivt pronomen, dels genom suffigerad artikel och vacklar i olika handskrifter mellan dessa två uttrycksformer. Det torde kanske vara på sin plats att först precisera denna betydelsekategori.

Possessiv funktion har artikeln sålunda, då den anger substantivet såsom stående i ett visst förhållande till eller samband med något förut nämnt eller antytt väsen eller föremål.¹ I de flesta fall är det ett ägandeförhållande eller ett partitivförhållande, som anges (subst. utgör en del av den förut nämnda företeelsen). Syntaktiskt sett har den possessiva funktionen blivit en art av den anaforiska, då den ju syftar tillbaka på något förut nämnt.

Possessiv användning hör säkerligen till artikelns äldsta uppgifter. Det enastående fallet av slutartikel på en av Ingvarsstenarna torde väl få förklaras som possessiv användning. På en runsten vid Ekala bro i Håbo härad står

KUP HEA(L)BI SILINI ²

»Själen» är här = »hans själ», sålunda poss. användning.

Beträffande Upplandslagen vackla olika hskr ofta mellan artikel och poss. pron., och jag anför en del exempel, då avvikelser från hskr A förekomma i de övriga hskr.

15. 13 ok aghi kirkia sielff lyus sitt (F liuset), sum hun fyrre atti
 26. 32 ok brut sin (EsÅ brutin) bote han æptir lanz laghum
 39. 12 þær aghær kunungær fiurætighi markær fore friþbrut sin (BC friþbrutit)
 72. 24 þa giældin þapin liff sitt (FEsÅ liwit) fore
 80. 6 han hawær fore takit giældi sinu (BC giældinu) i dözdrapinu
 80. 9 Huggær man annæn fullum sarum ok dyl sipæn giærninginæ (F gerninger sine)
 117. 5 Fællæ þær han, þa bote þre markær fore flærþinæ (BCFEsÅ flærþ sine)
 123. 5 will hæræ ællr lænsman þing mæþ bondum hawæ, þa haldæ siælfwær kost sin (ÅF kostenn)
 163. 33 þa witi fæ latit (C fælat sitt) mæþ tolf mannun þæn sitt hawær latit.

¹ Jfr Hesselman i *Xenia Lideniana*, sid. 207.

² Detta enl. Brates tolkning; von Friesen (*Rökstenen*, sid. 64) läser antini; i varje fall är art. otvetyd.

Beträffande gen. av starka subst. kunna ju variationerna helt enkelt bero av valet av sär- eller sammanskrivning, ex.

74. 21 allt þæt bætæs skal fore faþursins (BCEF faþurs sins) giærningær
 111. 27 ok þæn gangi atær til sins wærþz (EsÄ wærþsins), ohemult war i hændær sætt
 117. 13 þæn gangi atær til wærþz sins (Ä wærzins).

Orsaken till denna variation av uttrycksmedel för den possessiva funktionen kan vara tvåfaldig; dels den redan berörda semologiska frändskapen mellan poss.-pron. och artikel, i det båda äro bärare av den anaforisk-poss. funktionen, dels den morfologiska likheten, i det att pron. sin följer samma böjning som den suff. artikeln.

Den nu avslutade undersökningen av slutartikelns frekvens under ett tidigt skede av vårt språks historia har hållit sig inom en bestämd stilfär, lagspråket. Den juridiska stilen med dess konservativa läggning och traditionella former är givetvis ej den suffigerade artikelns tidigaste hemvist. Vid den tid, då artikeln först uppträder i lagarna, har den säkerligen länge funnits i det allmänna språkbruket, och man får väl anse, att behovet av suffigerad artikel såsom ett led i språkets ökade krav på precision och logisk reda förmådde bryta traditionens makt inom lagspråket.

Artikelns hela utvecklingsprocess är märklig i det avseendet, att härvidlag tvenne motsatta krafter i språkutvecklingen kämpat mot varandra: å ena sidan det starka semologiska kravet på ett för den anaforiska betydelsefunktionen specifikt uttrycksmedel; å andra sidan den för hela språkutvecklingen utmärkande morfologiska strävan mot fattigare flexion och enklare formgivning. I artikelns genombrottsskede har en kompromiss uppstått mellan dessa båda strävanden, och denna kompromiss avspeglar sig ganska klart i det sätt, på vilket artikeln införlivats med språket, varvid ovan anlagda bekvämlighetssynpunkt säkerligen spelat en stor roll.

Göteborg.

Karl Larm.

Studies in honor of Hermann Collitz. Presented by a group of his pupils and friends on the occasion of his seventy-fifth birthday, February 4, 1930. The Johns Hopkins Press, Baltimore, Maryland, 1930.

Den frejdade tysk-amerikanske språkforskaren Hermann Collitz hedrades på sin 75-årsdag med en festskrift med ovanstående titel, tillägnad honom av vänner och lärjungar, till största delen amerikanska men också en och annan europeisk forskare. Uppsatserna röra sig liksom C:s egen produktion på mycket olika områden av språkvetenskapen, och även litteraturhistorien och kulturhistorien äro företrädda.

De nordiska bidragen äro få och föga betydande. Under titeln »Blótnaut» samlar Ch. N. Gould (Chicago) ur den isländska litteraturen vad som förekommer rörande nötkreatur i myter, såsom föremål för dyrkan samt såsom offerdjur, och söker värdesätta berättelserna. Han utmönstrar endast få av dem och tillmäter även de yngre källornas (fornaldarsagornas) vittnesbörd stor betydelse. Särskilt märkligt är, att han menar, att dyrkan av nötkreatur verkligen förekommit i Norden under forntiden. Oantagligt är det, när förf. sid. 151 not 43 i anslutning till Naumann söker urgera, att namn — egentligen tillnamn eller öknamn — sådana som Kálfr och Kvígr äro till sitt ursprung kultnamn. — Hugo Pipping (Helsingfors) söker förklara det mycket omtvistade stället i Hávamál 136 *gefa baug*. Stödjande sig på en tolkning av *baugr*, som han framställt för ett par andra ställen i Eddan (Studier i nordisk filologi 18), vill P. översätta detta ord med »anus» och inlägger i det hela en obscen betydelse. Då *gefa* här användes i stället för ett hellre väntat verb som *sýna* el. dyl., skall detta förklaras därav, att en ordlek föreligger med anspelning på det vanliga uttrycket *gefa baug* »giva en ring såsom gåva». Tolkningsförsöket synes icke övertygande. — En utförlig och väldokumenterad redogörelse för de historiska relationerna mellan Norden och Polen i senare hälften av 900-talet gives av S. H. Cross (Harvard Un.). Slutresultatet av undersökningen är, att de historiska fakta i de många norsk-isländska traditionerna om Jomsvikingarnas beröringar med slaverna och om andra nordiska förbindelser åt detta håll inskränka sig till följande: 1. tillvaron av ett danskt vikinganäste på Wollin och 2. giftermålen mellan en dotter till Mieszko I, oriktigt kallad Boleslav, och Erik Segersäll och senare mellan samma slaviska prinsessa och Sven Tveskägg. Det övriga är romantisk utsmyckning.

Av de germanska bidragen bör kanske i första rummet nämnas James Kelloggs (Ottawa Un.) uppsats »The phonetic and

morphological settings of the Middle High German clipt preterits». Undersökningen ansluter sig till en framställning om samma ämne, som är gjord av Collitz i *Modern Languages Notes* XXXII. Hans resultat överensstämmer också i allt väsentligt med Collitz', men han ser saken i ett vidare sammanhang än denne och lägger åtskilliga nya synpunkter på utvecklingens förlopp. — Intressant är också E. H. Sehrts (George Washington Un.) försök att förklara gen. plur. mask. på $\bar{e}$ i gotiskan, vars dunkla härledning ännu icke klarlagts. S. sammanställer detta $\bar{e}$ med det, som vi ha i det instr.-abl. *hvē, pē*, adverbet *bisunjanē* o. dyl., och förmodar, att denna instrumentaländelse funnits även vid substantivet (jfr instr. $\bar{o}$: den fornlat. abl. på $\bar{od}$). Närmast skulle denna abl.-instr.-bildning då ha kommit in i plur. av pronomina (*pizē* o. s. v.) och därifrån överförts till adjektiv och substantiv. Med avseende på växlingen mellan genitiv- och ablativformer kunna förhållandena i de slaviska språken återopas. Huruvida beröringen mellan instr. och gen. i de germanska språken varit tillräckliga för en så stark formförändring, får väl dock anses osäkert. — Gotisk syntax behandlas av A. M. Sturtevant (Un. of Kansas) under titeln »Gothic syntactical notes». Uppsatsen giver evidenta förklaringar av flera hittills outredda eller missförstådda konstruktioner i den gotiska texten. — Av mindre betydelse synes anmälarer en uppsats av E. Prokosch (Yale Un.): »The Germanic vowel shift and the origin of mutation». Förf. behandlar de »urgermanska» övergångarna $\bar{e} > \bar{a}$, $\bar{a} > \bar{o}$, $\bar{o} > \bar{a}$ och senare germanska övergångar $i > \bar{e}$, $\bar{e} > i$ och $\bar{u} > \bar{o}$ och söker inbegripa alla under en gemensam förklaring, där huvudvikten ligger på att klargöra, varför utvecklingen av de korta och de långa vokalerna tendera i motsatta riktningar. Någon evident tolkning av fenomenet ger P. emellertid icke, och allmänna betraktelser av detta slag äro i allmänhet av mindre värde. — En lärarik studie, om än på ett mycket begränsat fält, utgör Kemp Malones (The Johns Hopkins Un.) granskning av orden *Anglist* och *Anglicist* och likartade bildningar i engelskan. Förf. utreder vilka olika betydelsenysanser, som äro fästa vid ändelserna *-ist* resp. *-icist* och föreslår även en reglering av förhållandet t. ex. på följande sätt: *Icelandist* 1. i mera populär mening en person som är väl förtrogen med Island, 2. i mera fackmässig mening en auktoritet på isländska förhållanden; *Icelandicist* däremot 1. en person som är väl förtrogen med isländskt språk eller litteratur, 2. auktoritet inom isländsk språkforskning eller litteraturvetenskap. Utredningen har i någon mån betydelse även för andra germanska språk än engelskan.

Från andra språkområden än de germanska är väl E. Sievers' uppsats »Zur Duenosinschrift» den som tilldrar sig största intres-

set. Den nu bortgångne mästaren ger här en genial läsning och tydning av den omtvistade fornlät. inskriften på grundval av sina »klanganalys»-teorier. Av stor språkhistorisk betydelse är den utredning han i anslutning till de bägge orden *oitesiai* och *pakari* ger av förutsättningarna för övergången $s > r$ i latinet, i det han visar, att övergången sker endast i fallande tonläge, under det att s bibehålles vid stigande tonläge. Även uppvisandet av en gammal latinsk infinitiv på *-nom* motsvarande den germanska på *-n* (*dōn*, *stān* o. s. v.) är värd stor uppmärksamhet.

Även andra uppsatser än de nu nämnda hade kunnat förtjäna att här framhållas, särskilt ett par längre litteraturvetenskapliga analyser. De falla emellertid väl långt ut i periferien av denna tidskrifts intressesfär och måste därför förbigås.

Emil Olson.

Till red. insända skrifter:

- Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie. Række III. 21 Bind. H. 1—3. 1933.
- Acta Philologica Scandinavica. VII. Aarg. H. 4. 1933. — VIII. Aarg. H. 1. 1933.
- Árbók hins íslenska fornleifafélags 1932. Reykjavík 1932.
- Budkavlen. Årg. XI. Nr 4. 1933. — Årg. XII. Nr 1. 1933.
- Edda. Nordisk Tidsskrift for Litteraturforskning. Årg. 19. Bind XXXII. H. 1. 1932. — Årg. 20. Bind XXXIII. H. 1—2. 1933.
- Danske Folkemaal. Aarg. 6. H. 8. 1932. — Aarg. 7. H. 1—2. 1933.
- Fornvännen 1932. H. 6. — 1933. H. 1—2.
- Indogermanische Forschungen. L. Band. H. 4. 1932. — LI. Band. H. 1. 1933.
- The American Journal of Philology. Vol. LIII: 4. 1932. — Vol. LIV: 1—2. 1933.
- Maal og Minne 1932. H. 3—4. — 1933. H. 1—2.
- Neuphilologische Mitteilungen. XXXIV. Nr 1—2. 1933.
- Germanisch-Romanische Monatsschrift. Jahrg. XX. H. 11—12. 1932. — Jahrg. XXI. H. 1—4. 1933.
- Namn och Bygd. Årg. 20. H. 3—6. 1932. — Årg. 21. H. 1—2. 1933.
- Modern Philology. Vol. XXX. Nr 3. 1933.
- Samlaren. Tidskr. f. svensk litteraturhistorisk forskning. N. F. Årg. 13. 1932.
- Moderna Språk. Årg. 26. Nr 9. 1932. — Årg. 27. Nr 1—5. 1933.
- Studia neophilologica. A Journal of germ. and rom. Philology. Vol. 5. Nrs 1—2. 1932.
- Danske Studier. 1933. H. 3—4.
- Nysvenska Studier. XII. H. 4—5. 1932. — XIII. H. 1—4. 1933.
- Nordisk Tidsskrift, utg. av Letterstedtska föreningen. Ny serie. Årg. 8. H. 8. — Årg. 9. H. 1—2.
- Personhistorisk tidskrift. Årg. XXXIII. H. 1—4. 1932.
- Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur. Bd 69. H. 4. 1933.
- Zeitschrift für deutsche Philologie. Bd 57. H. 3—4. 1932. — Bd 58. H. 1. 1933.
- Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Neue Folge. Bd 60. H. 3—4. 1933. — Bd 61. H. 1—2. 1933.
- Dalarnas Hembygdsbok. Dalarnas Fornminnes- och Hembygdsförbunds Årsskrift. 1932.

Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Femte Bind. Eriks sjællandske Lov, Tekst 1—2. Udg. af Peter Skautrup. — Syvende Bind. Valdemars sjællandske Lov, Arvebog og Orbodemål. Udg. af Erik Kroman. Kbhvn 1932. — Sjunde nordiska filologmötet i Lund den 18—20 augusti 1932. Kortfattad redogörelse utg. av Erik Rooth. 29 ss. Lund 1932. — Flóamanna-saga. Udg. for Samf. til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved Finnur Jónsson. Kbhvn 1932. — Skrifter af Paulus Helie. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Tredie Bind. Ved Marius Kristensen. 301 ss. Kbhvn 1933. — Helsing til Olav Midtun på 50-årsdagen 8. April 1933. 216 ss. Oslo 1933. — Mor-kinskinna. Udg. for Samf. til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved Finnur Jónsson. H. 5. Kbhvn 1932. — Nordisk kultur. Under redaktion av Johs. Brøndum-Nielsen, Otto v. Friesen och Magnus Olsen. VI. Runorna. Utg. av Otto v. Friesen. 264 ss. Sthlm 1933. — Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. III. Ortnamnen i Askims härad och Mölndals stad jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar. [Utg. av] Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola. XXIII+346 ss.+1 karta. 1932. — Snorrason, Oddr, Saga Ólafs Tryggvasonar. Udg. af Finnur Jónsson. Kbhvn 1932. — Stockholms stads tänkeböcker 1483—1492. Utg. af K. Samf. för utg. af handskr. rör. Skand. hist. genom Gottfrid Carlsson. H. 3. Sthlm 1933. — Hans Tausens Oversættelse af De fem Mosebøger. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Med Indledning af Bjørn Kornerup. 78 ss. + arken A—Z, a—n. Kbhvn 1932.

Andersen, Harry, Nogle Sproghistoriske bidrag. (Særtr. af Acta Philol. Scand. 1931—32.) — Brøndum-Nielsen, Johs., Om *nykil*: *lykil*. (Særtr. af Acta Philol. Scand. 1931—32.) — von Friesen, O., Ortnamnsförklaringar. (Særtr. ur Germanska Namnstudier tillägn. E. Lidén 1932.) — Dens., Några anmärkingar om växlingen västnordiskt *ū*: östnordiskt *ō*. (E symbolis Philologicis O. A. Danielsson octogenario dicatis seorsum expressum. Upps. 1932.) — Geijer, H., Traditionsupplösningen och dess konsekvenser. (Særtr. ur Folkminnen och Folktankar. 1932.) — Götling, J., Svensk glima. (Særtr. ur Folkminnen och folktankar. 1932.) — Dens., Två gamla folkdanser. (Særtr. ur Meddel. från Landsmålsarkivet i Uppsala. N:r 1. 1932.) — Dens., Falan, Falköping och Falun. (Særtr. ur Germanska Namnstudier tillägn. E. Lidén. 1932.) — Hansen, Aage, Sætningen og dens led i moderne dansk. 198 ss. Kbhvn 1933. — Helgason, Jón, To falske ord-bogsord. (Særtr. af Acta Philol. Scand. 1931—1932.) — Helgason, Jón, og Øssursson, Janus, Íslensk lesibók. 137 ss. Kbhvn 1932. — Hellquist, Elof, Det svenska ordförrådets ålder och

ursprung. III. Register över de svenska orden. Lund 1932. — Hermansson, H., Sæmund Sigfússon and the Oddaverjar. (Islandica. Vol. XXII.) Ithaca, New York, London etc. 1932. — Hruby, A., Wann sprechen die Personen der isländischen Saga eine Strophe? Eine Studie zur Technik der Saga. 16 ss. Wien 1932. — Dens., Zwei Studien zur Technik der isländischen Saga. 29 ss. Wien 1932. — Dens., Rätselreden in den altnordischen Sagas. 7 ss. Wien [1932]. — Indrebø, G., Nokre eldre vestnorske bygdemålsskrifter. (Bergens Museums Årbok 1933. Hist.-antikv. rekke. Nr 1.) — Jóhannesson, Alexander, Die Media-geminata im Isländischen. (Sonderabdr. aus Árbók Háskóla Íslands.) 78 ss. 4:o. Halle a/S 1932. — Jónsson, Finnur, Rasmus Rask og Island. (Särtr. ur Nordisk Tidskrift utg. av Letterstedtska föreningen. N. S. Årg. 8. 1932.) — Dens., Islandske fjældnavne. (Särtr. ur Germanska Namnstudier tillägn. E. Lidén. 1932.) — Karsten, T. E., Germanische Minderheitenprobleme von nordischem Gesichtspunkt aus betrachtet. (Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum. IV. 3.) Hfors 1932. — Knudsen, T., og Sommerfelt, A., Norsk Riksmålsordbok. H. 9. Oslo 1933. — Kumlien, Kjell, Till frågan om »Engelbrektskrönikans» författare. (Särtr. ur Personhist. Tidskr. 1932.) — Lachman, Vera, Das Alter der Hardarsaga. (= Palæstra, Unters. u. Texte aus der deutschen u. engl. Philol. hrsgg. von Brandl, Petersen u. Hübner. 183.) Leipzig 1932. — Lindqvist, Ivar, Religiösa runtexter. I. Sigtunagaldern. (Skr. utg. av Vet.-Soc. i Lund. 15.) 115 ss. + 4 pl. Lund 1933. — Moltke, E., Tekniske hjælpemidler og metoder i epigrafiens tjeneste. (Särtr. ur Fornvännen 1932.) — Nordlander, Joh., Ordbok över Multråmålet. [Utg. av H. Geijer och D. O. Zetterholm.] XIII + 160 ss. Sthlm 1933. — Nordström, Väinö, Zeus-Helios och hans maktinsigne. 34 ss. Hfors 1932. — Olsen, Magnus, Kingigtórsoakstenen og sproget i de grønlandske runeindskrifter. (Särtr. av Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab. Bind. V. 1932.) — Dens., Rúnar er ristur rýnastir menn. (Särtr. av Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab. Bind V. 1932.) — Pipping, H., Ännu en gång Sampo. (Särtr. ur Nya Argus 1933, n:o 6.) — Pipping, R., Bruno Sjöros †. (Åbo Akad. Årsb. [1928].) — Dens., Om känslans och viljans betydelse i språkets liv. Install.-förel. 1928. (Åbo Akad. Årsb.) — Seip, D. A., Om böningen av adjektiver på *-lig* og *-ig*. (Särtr. av Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab. Bind V. 1932.) — Zachrisson, R. E., English Place-name Puzzles. A methodical investigation into the question of personal names or descriptive words in english place-names. 69 ss. Upps. 1932. — Åkerlund, W., Bidrag till nysvensk formlära. (Ur Nysv. studier 1933.) — Östergren, Olof, Nusvensk ordbok. H. 51—52. Sthlm 1932—1933.